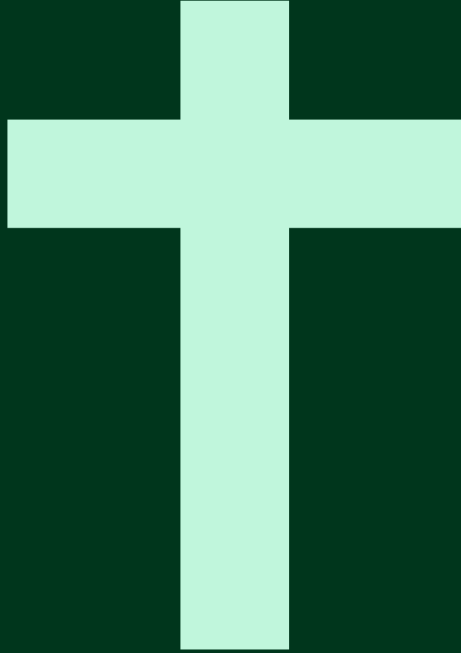

Uwumbər aagbaŋ

Bible without Deuterocanon in Konkomba

Uwumbər aagban
Bible without Deuterocanon in Konkomba

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Konkomba

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The Bible without Deuterocanon

in Konkomba

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-03-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022

c7765cba-ce13-51c8-80b3-68facb5fdf4a

Contents

MATIU	1
MAK	41
LUK	66
JÖNN	107
LITULN	136
ROM YAAB	176
1 KORINT YAAB	193
2 KORINT YAAB	209
GALASIA YAAB	220
EFESUS YAAB	226
FILIFI YAAB	232
KOLOSE YAAB	236
1 TESALONIKA YAAB	240
2 TESALONIKA YAAB	243
1 TIMOTI	245
2 TIMOTI	250
TAITUS	253
FILEMONN	255
HIIBRU YAAB	256
JEMS	269
1 PIITA	273
2 PIITA	278
1 JÖNN	281
2 JÖNN	286
3 JÖNN	287
JUUD	288
TIBÖKPIIRKAAN	290

Tibɔnyaan ti MATIU ŋmee ti na

*Yesu Kristo aayaajatiib ponn ni aayimbil
(Luk 3.23-38)*

¹ Yesu Kristo aamaal ponn ni aayimbil le bi kigban kee ponn ni. U nan ye Ubɔr David aayaabil la. David mu nan ye Abraham aayaabil.

² Abraham le nan ma Aisak, Aisak mu ma Jakob,
Jakob mu ma Juda ni unaabitiib.

³ Juda mu ma Peres ni Sera. Bina aayimbil le nan ye Tamar.

Peres mu ma Hesronn, Hesronn mu ma Ram,

⁴ Ram mu ma Aminadab, Aminadab mu ma Nasonn,

Nasonn mu ma Salmonn,

⁵ Salmonn mu ma Boas. Una aayimbil nan ye Rahab la.

Boas mu ma Obed. Una aayimbil nan ye Ruf la.

Obed mu ma Jese, ⁶ Jese mu ma Ubɔr David.

David mu ma Solomon. Una nan ye Yuraya aapuu la, le David kpan u.

⁷ Solomon mu ma Rehoboam, Rehoboam mu ma Abija,

Abija mu ma Asa,

⁸ Asa mu ma Jehosafat, Jehosafat mu ma Joram,

Joram mu ma Usia,

⁹ Usia mu ma Jotam, Jotam mu ma Ahas, Ahas mu ma Heskia,

¹⁰ Heskia mu ma Manase, Manase mu ma Amonn,

Amonn mu ma Josia,

¹¹ Josia mu ma Jekonia ni unaabitiib buyoonn baadim nan faa bi butɔb ki chuu bi buen Babilon na.

¹² Baah chuu bi ki di buen Babilon ni na, nee aapuwɔb le

Jekonia ma Sealtiel, Sealtiel mu ma Serubabel,

¹³ Serubabel mu ma Abiud, Abiud mu ma Eliakim,

Eliakim mu ma Asor,

¹⁴ Asor mu ma Sadok, Sadok mu ma Akim,

Akim mu ma Eliud,

¹⁵ Eliud mu ma Eleasar, Eleasar mu ma Matann,

Matann mu ma Jakob,

¹⁶ Jakob mu ma Josef, u ye Mari aachal na.

Mari mu ma Yesu u bi yin u ke Kristo u ga gaa binib lii na.

¹⁷ Abraham yoonn ki yoor kina ki ti saa Ubɔr David yoonn na nan ye yaajatiib kipiik ni binaa la. David yoonn ki yoor ki ti saa buyoonn baadim chuu bi ki di buen Babilon aatin ni na nan ye yaajatiib kipiik ni binaa la. Buyoonn baadim chuu bi ki di buen Babilon ni na ki yoor ki ti saa Kristo yoonn na nan ye yaajatiib kipiik ni binaa la.

*Baah ma Yesu Kristo pu na
(Luk 2.1-7)*

¹⁸ Baah ga nan ma Yesu Kristo na, le bi nan puu ke bi ga di una Mari ki di tii Josef. Baa nan kee kunn u, le bi kan ke u kpa lipuul Uwumbɔr Aafuur Nyaan pu.

¹⁹ Uchal Josef aah ye uninyaan na, le waa ban ke u jinn u inimɔɔn. U ŋa nlandak ke u loon ki yii u. ²⁰ Waah dakl tibɔr ngbaan kina na, le u kan Uwumbɔr aatuun ubaa tidan ponn ni. Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui u, “Josef, Ubɔr David aayaabil, taa yii ke saan joo Mari u li ye aapuu; ba pu? Uwumbɔr Aafuur Nyaan le tii u lipuul ngbaan. ²¹ U ga maa ubijabo, le aa ga yin u ke Yesu;* ba pu? uma le ga nyan waanib baatunwanbir ni.”

²² Nimina mɔmɔk nan ŋa ke ni gbiin Uwumbɔr aah nan cha waabɔnabr len pu na ke, ²³ “Usapɔɔn u kaa nyi uja na ga nan dek lipuul ki maa ubijabo, bi ga li yin u ke Imanuel.”† (Immanuel aatataa le ye ke “Uwumbɔr bi ti chee”.)

²⁴ Le Josef finn ki fi le ki nan ŋa Uwumbɔr aatuun aah tuk u ke u ŋa pu na, le ki yoor Mari di ŋa upuu. ²⁵ Waa nan doon u chee le u nin ma waajan aabijabo. Le Josef yin u ke Yesu.

* **1:21** : Yesu aatataa le ye ke “Uwumbɔr gaa timi lii”. † **1:23** : Lik Aisaya 7.14.

2

Bilankpalb bi nyan ni liwipuul wəb na

¹ Bi nan ma Yesu, Betlehem aatiŋ ponn ni la, ki bi Judea aatiŋ ni na, n-yoonn mu Herod ye ubər na. Baah ma Yesu na, le bilankpalb bibaa nyan ni liwipuul wəb ki dan Jerusalem, ² ki nan baa ke, “Baah ma ubo u ye Juu yaab* aabər na, u bi la chee? Ti kan waanmabil liwipuul wəb, le ti dan ke ti nan doon u.”

³ Ubər Herod, ni Jerusalem aatiŋ aanib məmək aah ŋun tibər ngbaan na, le ti muk bi. ⁴ Le u yin Uwumbər aatotoorninkpiib ni Uwumbər aakaal aaməmək b məmək, le ki nan baa bi, “Bi ga maa Kristo u ga gaa binib lii na la chee?”

⁵ Le bi tuk u, “Betlehem aatiŋ, ki bi Judea aatiŋ ni na; ba pu? Uwumbər aabənabr aah nan ŋmee pu na sə:

⁶ ‘Sin Betlehem aatiŋ, ki bi Judea aatiŋ ni na, saa ye kitiwaatiir Judea aatim ponn ni; ba pu? uyidaan ga nyan aa ponn ni, ki ga li ye Uwumbər aanib Israel yaab aayidaan.’ †

⁷ Le Herod yin bilankpalb ngbaan libəəl ni, le ki baa bi, “Liŋmabil ngbaan nan nyan ni bayoonn?” Le bi tuk u. ⁸ Le u tun bi ke bi buen Betlehem, ki tuk bi, “Li cha man ki ti bee ubo ngbaan aabər mbaməm. Ni yaa ti kan u kan, ni gir ni man ki nan tuk mi, aan mu buen ti doon u.”

⁹ Waah len kina doo na, le bi siir ki cha. Baah siir ki cha na, le bi kan liŋmabil li bi nan kan liwipuul wəb na loln bi pu nsan, ki ti fuu ubo ngbaan aah bi nin chee na, le ki sil nima chee paacham. ¹⁰ Baah kan liŋmabil ngbaan na, le bi kpa mpopiin sakpen ki mən. ¹¹ Le bi koo lidichal ngbaan ni, ki ti kan ubo ngbaan ni una Mari. Bi nan gbaan kitiŋ ki doon ubo ngbaan, le ki chuu piir baataakər ki tii u ipiin. Bi nan tii u salmaa, ni tulalee u bi yin u ke frankinsense, ni tulalee u bi yin u ke mir na.

¹² Le Uwumbər nan tuk bi tidan ponn ni ke bi taa ki gir buen ubər Herod chee. Nima pu na, bi nan dii nsan yayan le ki kun.

* 2:2 : Bi nan ki yin Israel yaab ke Juu yaab la. † 2:6 : Lik Maika 5.2. ‡ 2:15 : Lik Hosea 11.1. § 2:18 : Lik Jeremia 31.15.

Josef aah yoor Yesu ki di san buen Ijpt aatiŋ ni pu na

¹³ Baah nan chaa kun na, Josef nan kan Uwumbər aatuun tidan ponn ni. Le Uwumbər aatuun ngbaan bui u, “Fiin ki yoor ubo ngbaan ni una ki san buen Ijpt aatiŋ ni, ki ti li bi nima ki kiir bundaln m ga nan tuk si ke aa nya nima na. Ubər Herod ga li ban ubo ngbaan ke u ku u.”

¹⁴ N-yaayoonn ngbaan le Josef fii le ki yoor ubo ngbaan ni una kinyeek, ki nyan nima ki buen Ijpt, ¹⁵ ki ti bi nima le Herod ti kpo.

Nimina nan ŋa kina ke ni gbiin Uwumbər aah nan cha waabənabr len pu na, ke Uwumbər bui ke, “M yin Maabo ke u nyan ni Ijpt aatiŋ ni.” †

Ubər Herod aah ku mbim pu na

¹⁶ Le Herod bee ke bilankpalb ngbaan ŋmann u la. Le u gee liŋuul sakpen, ki cha waajab ku mbijabim bi məmək ye ŋibin ŋilee aabim, ni bi mu kaa fuu kina na, ki bi Betlehem, ni Betlehem aatingbaan ni na. U nan baa bilankpalb ngbaan ke bi kan liŋmabil ngbaan bayoonn. Nima le cha u bee Yesu aabin aah saa pu na.

¹⁷ Waah ku mbim ngbaan pu na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr Jeremia aah nan len pu na ke,

¹⁸ “Bi ŋun kifuuk Rama aatiŋ ni, ki ye ikpowiil aafuuk la. Rachel le wii waabim pu, bi məmək kpo a,

le ubaa aan ŋmaa sən usui.” §

Josef aah di Yesu nyan ni Ijpt aatiŋ ni pu na

¹⁹ Ni bi cha le Herod ti kpo. Waah kpo na, le Josef, u nan bi Ijpt aatiŋ ni na, kan Uwumbər aatuun tidan ni. ²⁰ Le Uwumbər aatuun ngbaan bui u, “Fii ki yoor ubo ngbaan ni una ki gir buen Juu yaab aatiŋ ni. Binib bi nan ban bi ku ubo ngbaan na kpo a.”

²¹ Le u fii ki yoor ubo ngbaan ni una, ki ti fuu Juu yaab aatiŋ ni.

²² Le u ŋun ke Ubər Herod aabo Akelaus jin ute aanaan Judea aatiŋ ni. Nima pu na, Josef nan san ijawaan, kaa ban u buen

nima. Le Uwumbər tuk u tidan ni waah ga li cha nin chee na. ²³ Le u buen kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Nasaref, ki bi Galilee aatiŋ ni na. Waah ŋa kina na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr aah nan len pu na, ke bi ga yin Yesu ke Nasaref aatiŋ aanii la.

3

*Jənn u muini binib nnyun ni na aah moon
Uwumbər aabər pu na
(Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jənn 1.19-28)*

¹ N-yoonn ngbaan le Jənn u muini binib nnyun ni na bi nteersakpiin ni, Judea aatiŋ ni, ² le ki mooni, “Kpeln nimi aabimbin man. Uwumbər aanaan peen ni a.” ³ Uwumbər aabənabr Aisaya nan len Jənn aabər ke, “Unii ubaa bi nteersakpiin ni ki tar ke: ‘Toor Uwumbər aasan man, ki ŋa waasan mu li tok ki tii u.’ ”*

⁴ Jənn nan pee kikipalk ki bi nan di laakumii aakor luu ki na, ki di ligbapapaln buu uchaŋ ni. Waajikaar nan ye itoon ni tisiir la. ⁵ Le binib nyan ni Jerusalem, ni Judea aatim məmək ni, ni Jəddann aaməəl aatingbaan ni, ki dan u chee, ⁶ le ki nan kpiir baatunwanbir tuk Uwumbər. Le Jənn muin bi nnyun ni, Jəddann aaməəl ni.

⁷ Le Jənn kan Farisii yaab ni Sajusii yaab† pam dan u chee ke u muin bi nnyun ni. Le u baa bi, “Nimi ijagen aabim, ŋma sur nimi ke ni nya ntafadaan mu choo na ni?” ⁸ Ni li tun lituln li ga mək ke ni sil kpeln nimi aabimbin na, ⁹ ki taa bui ke niyaaja aah ye Abraham na, nima le ga cha ni nyan ntafadaan ni. M tuk nimi la, Uwumbər ga ŋmaa di ŋitakpal ŋimina kpaln Abraham aayaabitiib, ¹⁰ hali dandana wee Uwumbər toor kichək ke u ti gaa isui. Isui imək kaa lu ŋisubil ŋi ŋan na, u ga gaa i, ki di ŋa mmii ni. ¹¹ Mma muini nimi nnyun ni la, ki mək ke ni kpeln nimi aabimbin. Unii u paa ni m pu na jer mi. Maa ŋeer m chuu takl waanaatak tii u. Uma le ga nan muin nimi Uwumbər Aafuur Nyaan, ni mmii ni. ¹² U joo waayikpimbik unjaal ni, u ti chaar

* **3:3** : Lik Aisaya 40.3. † **3:7** : Farisii yaab ni Sajusii yaab nan ye Juu yaab bibaa bi aanimbil man ke binib li dii Moses aakaal na. Bi mu aa nan dii nkaal ngbaan mbaməm. Bi nan kpa kigaak la, kaa nan kpa linimbaasaln. ‡ **3:17** : Lik Aisaya 42.1. * **4:4** : Lik Ikaal 8.3. † **4:6** : Lik Ilahn 91.11-12. ‡ **4:7** : Lik Ikaal 6.16.

waajikaar, ki ga di njikaabim ŋa lipil ni, ki di tigbengbir see mmii mu kaan junn na ni.”

*Waah muin Yesu nnyun ni pu na
(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)*

¹³ N-yoonn ngbaan le Yesu nyan ni Galilee, ki dan Jənn chee, Jəddann aaməəl ni, ki ban ke Jənn muin u nnyun ni. ¹⁴ Le Jənn aa kii, le ki len ke, “Ni ŋan si le muin mi nnyun ni, le aa ban ke m muin si.”

¹⁵ Le Yesu bui u ke, “Kii kina n-yoonn mue. Ni ŋan ke ti ŋa Uwumbər aah ban pu na məmək.”

Le Jənn kii ki muin u nnyun ni. ¹⁶ Waah muin u doo na, libuul ngbaan ni le Yesu nyan ni nnyun ni. Le kitaapaak chuu piir. Le u kan Uwumbər Aafuur Nyaan sunn ni ki naahn linanjel, ki nan təŋ u pu. ¹⁷ Le u ŋun nneel len paacham ke, “Njapəən u m gee u na sə. Nnimbil gbiin u.” ‡

4

*Kinimbəŋ aah təŋ Yesu pu na
(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)*

¹ N-yoonn ngbaan le Uwumbər Aafuur Nyaan cha Yesu buen nteersakpiin ni ke kinimbəŋ ti təŋ u. ² Yesu nan lul buməb nwiin pu ni kinyeek iwiin imonko ilee. Iwiin imonko ilee ngbaan aah jer na, le nkon chuu u. ³ Le kinimbəŋ u təŋni binib na dan u chee, le ki nan bui u, “Aa yaa ye Uwumbər Aajapəən kan, bui ŋitakpal ŋimina aan ŋi kpaln tijikaar.”

⁴ Le Yesu bui ki ke, “Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, ‘Tijikaar baanja aan ŋmaa tii unii liməfal. Liməboln limək nyan ni Uwumbər aaməb ni na le ga tii unii liməfal.’ ”*

⁵ Le kinimbəŋ di Yesu buen Jerusalem, le ki ti di u təŋ Uwumbər Aadichal paab, ⁶ le ki bui u, “Aa yaa ye Uwumbər Aajapəən kan, lir ni kitiŋ. Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, ‘U ga tuk waatuuntiib ke bi li lik si, le bi ga li joo si biŋaal ni, aataal taa gbeer litakpal.’ ”†

⁷ Le Yesu bui ki ke, “Ni ki n̄mee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, “Taa təŋ Aadindaan Uwumbər.””†

⁸ Le kinimbəŋ ki yoor u buen lijooll li fək sakpen na paab, le ki ti mək u dulnyaa aanaan məmək, ni mu aanyaan, ⁹ le ki bui u, “Aa yaa gbaan kitiŋ ki pak mi kan, m ga di nimina məmək di tii si.”

¹⁰ Le Yesu bui ki ke, “Kinimbəŋ, li cha. Ni n̄mee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, ‘Li pak Aadindaan Uwumbər ki dii uma baanja.’”§

¹¹ Le kinimbəŋ siir cha u. Le Uwumbər aatuuntiib dan nan ter u.

Yesu aah piin waatuln Galilee aatiŋ ni pu na
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Yesu nan n̄un ke bi chuu Jənn ki di n̄a kiyondiik ni. Nima le u nan nyan nima ki gir buen Galilee. ¹³ U nan cha Nasaref le ki buen ti kal Kapenaum, kitiŋ ki bi nnyusakpem chee na ni. Ki ye Sebulunn aanib ni Naftali aanib aatiŋ la. ¹⁴ Waah kal nima na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len pu na ke,

¹⁵ “Sebulunn aanib ni Naftali aanib aatiŋ ki bi Jəddann aamədapuul, nnyusakpem wəb,

aan bi yin ki ke Galilee aatiŋ, n̄inibol məmək aabəŋ aah n̄mal təb ponn ni nin chee na,

¹⁶ nima aanib bi bi mbəmbəən ni na kan nwiihn sakpiin.

Binib bi bi mbəmbəən ni, ki san nkun ijawaan na, nwiihn woln bi pu.”*

¹⁷ N-yoonn ngbaan ki joo cha le Yesu piin ki mooni binib ke, “Kpeln nimi aabimbin man. Uwumbər aanaan peen ni a.”

Yesu aah yin bijanbam binaa pu na
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Yesu nan chuun kpak Galilee Aanyusakpem aagbaan le ki ti kan naabitiib bilee, bi yin ubaa ke Simonn ki dulni u ke Piita, le ki yin unaal ke Andru. Bi nan bi mae kipək nnyun ni. Bi nan ye bijanbam la. ¹⁹ Le Yesu bui bi, “Dii mi man, aan m cha ni ban binib ki nan tii

Uwumbər.” ²⁰ Waah len kina na, libuul ngbaan ni le bi siir cha baapər le ki dii u.

²¹ Le u foor siib kpee, le ki ki kan naabitiib bilee, Jems ni unaal Jənn, bi ye Sebedee aajapətiib na. Bi ni bite Sebedee nan bi bunəb ni, ki bi len̄ni baapər. Le Yesu yin bi. ²² Libuul ngbaan ni le bi siir cha bunəb ngbaan ni bite le ki dii u.

Yesu aah mooni Uwumbər aabər ki cha bibum pək pu na
(Luk 6.17-19)

²³ Le Yesu bə dii Galilee aatim məmək ni, ki koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbər aabər ki mooni Uwumbər aanaan aabənyaan tee, le ki cha bibum bi kpa iween aabəŋ məmək na, ni binib bimək kaa pəə na pək. ²⁴ Le waayimbil moon Siria aatim məmək ni. Le bi joo ni bibum məmək u chee, binib bi iween aabəŋ joo bi na, ni binib bi tiyayaar joo bi na, ni binib bi n̄bimbik joo bi na, ni binib bi aawon faan na. Le u cha bi məmək pək. ²⁵ Le kinipaak nyan ni Galilee aatingbaan ni, ni kitiŋ ki bi yin ki ke Ntim Kipiik na ni, ni Jerusalem aatiŋ ni, ni Judea aatingbaan ni, ni Jəddann aamədapuul, ki dii u.

5

Binib aah ga n̄a pu ki kan Uwumbər aanyoor na
(Luk 6.20-23)

¹ Yesu aah kan kinipaak ngbaan na, le u jon ligongoln paab, le ki kal. Le waadidiliib kuun u chee. ² Le u waar uməb ki bui bi ke:

³ Binib bi nyi ke bi ye bigiim Uwumbər wəb na,

waanyoor bi bi pu. Bima le yeh Uwumbər aanaan.

⁴ Binib bi kpa mpombiin baatunwanbir pu na,

Uwumbər aanyoor bi bi pu; u ga səŋ bisui.

⁵ Binib bi sunn bibaa taab na, Uwumbər aanyoor bi bi pu.

Bima le ga li yeh dulnyaa wee.

⁶ Binib bi aanimbil man ke bi li ye bininyaam na,

Uwumbər aanyoor bi bi pu. Binimbil ga gbiin.

⁷ Binib bi kpa linimbaasaln na, Uwumbər aanyoor bi bi pu.

U mu ga san bi kinimbaak.

⁸ Binib bi dii Uwumbər ni bisui məmək na, waanyoor bi bi pu.

Bima le ga kan uma Uwumbər.

⁹ Binib bi par kijaak na, Uwumbər aanyoor bi bi pu.

U ga len ke bi ye waabim.

¹⁰ Binib bi ji falaa Uwumbər aasan aadiim pu na,

waanyoor bi bi pu.

Bima le yeh uma Uwumbər aanaan.

¹¹ “Binib yaa sii nimi ki ɲa nimi falaa ki mɔln inyamɔn məmək aabɔɲ ki paan nimi, ki bii nimi, min Yesu pu kan, Uwumbər aanyoor bi ni pu. ¹² Ni li kpa mpopiin sakpen, ba pu? ni ga nan kan tinyoor sakpen paacham. Kina le bi nan ɲa Uwumbər aabɔnabtiib bi nan bi n-yaayoonn na falaa.”

Uwumbər aanib aah naahn n-yaan ni nwiihn pu na

(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

¹³ “Nimi maadidiliib le ye dulnyaa wee ni aayaan. N-yaan yaa bii, ki yaa kaa ki mɔ kan, nibaa aa bi ki ga ki ɲmaa ɲa mu aan mu mək. Mu aa ki bi tibər tibaa ni. Bi ga di mu kpir la. Le binib ga taa mu pu ki jer.

¹⁴ “Nimi le ye dulnyaa wee ni aawiihn, ni woln binib aanimbil. Kitisakpen ki bi ligongoln paab na aan ɲmaa bər. ¹⁵ Unii yaa see karyaa kan, waan di lisambil chɪɲ u pu. U ga di u tɔɲ tiwan paab la, le u woln kidiik məmək ponn ni nwiihn. ¹⁶ Ni li bi kina man. Cha binib məmək kan nimi aawiihn aah wiin pu na, aan bi kan nimi aatunyaan aan ki pak Nite Uwumbər u bi paacham na.”

Uwumbər aakaal aaməkm

¹⁷ “Ni taa dak ke m dan m nan kuln Uwumbər aakaal ni Waabɔnabr aabər. Maa dan ke m nan kuln ti. M dan ke m nan ɲa taah len pu na məmək chub la. ¹⁸ M tuk nimi mbamɔn la, nkaal ngbaan mubaa aan jer, see mu aah len pu na məmək ɲa. Buyoonn paacham ni dulnyaa ga li bi na, nkaal ngbaan məmək ga li beenin bi. ¹⁹ Nima pu na, unii umək yii nkaal ngbaan ponn ni siib na, ki mək binib kina na, u ga

li ye uwaatiir Uwumbər aanaan ni. Unii umək kii nkaal ngbaan, ki mək binib kina na, u ga li ye unikpaan Uwumbər aanaan ni. ²⁰ M tuk nimi la, nimi aabimbin yaa kaa ɲan ki jer Uwumbər aakaal aaməməkɔ bi Farisii yaab* aabimbin kan, naan koo ni Uwumbər aanaan ni.”

Binib taa li gee liɲuul

²¹ “Ni ɲun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib, ‘Taa ku unii, ke unii ubaa yaa ku uken kan, bi ga ji u tibər.’† ²² Min le tuk nimi ke unii umək gee liɲuul una aabo pu na, bi ga ji u tibər. Unii umək tuk una aabo, ‘Saa bi tibər tibaa ni,’ bibɔjirb aaninkpiib ga ji u tibər. Unii umək tuk una aabo ke, ‘Si uɲər’ na, u ɲeer u koo mmii mu kaan junn na ni. ²³ Aa yaa bi Uwumbər Aadichal ni ki ban aa tii Uwumbər ipiin, ki teer ke aa koo aana aabo ubaa aataani ni kan, ²⁴ di saapiin di bil nima, ki buen ti chuu utaal waahr, aan ki nin gir ni ki nan tii Uwumbər ipiin ngbaan.

²⁵ “Aa ni unii yaa kpa tibər, u ban u di ti buen kooti ni kan, chuu utaal mala aan ni taa kee fuu nima, u taa di si ɲa ubɔjir aanjaal ni, ubɔjir mu taa di si ɲa kiyondiik aaninkpel aanjaal ni, ke u di si ɲa kiyondiik ni. ²⁶ M tuk si mbamɔn la, saan nyan nima ki nan saa buyoonn aa ga pa kooti ni aamombil məmək doo na.”

Kidagook aabər

²⁷ “Ni ɲun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib, ‘Taa gər kidagook.’‡ ²⁸ Min le tuk nimi ke unii umək kan upii aan usui koo u ni kan, u kpaan gər kidagook usui ni la. ²⁹ Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanimbigiil pu na kan, tiwan ngbaan yaa tɔɲ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Saawan nibaa yaa bee yɔli kan, ni soor ni tiwon məmək koo mmii mu kaan junn na ni. ³⁰ Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanangii pu na kan, tiwan ngbaan yaa tɔɲ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Saawan nibaa yaa bee yɔli kan, ni soor ni tiwon məmək koo mmii mu kaan junn na ni.”

* **5:20** : Farisii yaab nan ye Juu yaab bibaa bi aanimbil man ke binib li dii Moses aakaal na. Bi mu aa nan dii nkaal ngbaan mbamɔm. Bi nan kpa kigaak la, kaa nan kpa linimbaasaln. † **5:21** : Lik Nnyam 20.13; Ikaal 5.17. ‡ **5:27** : Lik Nnyam 20.14; Ikaal 5.18.

*Uja taa jenn upuu**(Matiu 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)*

³¹ “N-yaayoonn na aanib nan ki len ke ‘Uja yaa jenn upuu lii kan, u ηmee kigban, ki di tii u ki mək ke u jenn u.’[§] ³² Min le tuk nimi ke upii yaa kaa gər kidagook kan, uchal yaa jenn u lii kan, u ηa u upiidagoor le na. Uja u yoor baah jenn upii u lii na mu ye udagoor la.”

Naah ga puu tipuur pu na

³³ “Ni ηun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib ke, ‘Taa puu Uwumbər nnyamən pu, ke aa yaa puu Uwumbər kan, ηa saah len pu na.’ ³⁴ Min le tuk nimi: ni taa puu Uwumbər. Ni taa puu paacham mu; ba pu? paacham ye Uwumbər aabərjal la. ³⁵ Ni taa puu kitiη mu; ba pu? kitiη ye Uwumbər aataa aajal la. Ni taa puu Jerusalem mu; ba pu? Jerusalem ye Uwumbər u ye Ubərkpaaan na aatiη la. ³⁶ Taa puu aayil; ba pu? saan ηmaa kpeln kiyikpirk kibaa, ki li ye kiyikipiηin, kaan ηmaa kpeln kibaa ki li ye kiyikpiβəη. ³⁷ Ni po len ke ‘Een’, bee ‘Aayii’. Ni yaa ki kpee nibaa kan, naa ηan.”

*Naah ga ηa binib bi ηa nimi bakaa na pu na**(Luk 6.29-30)*

³⁸ “Ni ηun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib, ‘Unii yaa chuu lokr aanimbil kan, bi chuu lokr u mu yaal. Unii yaa gbaa fenn aanyin kan, bi chuu fenn u mu yaan.’* ³⁹ Min le tuk nimi: unii yaa ηa si bakaa kan, taa giin u waah ηa si pu na. Unii yaa faa si aanangii aataapak kan, aa cha u faa aanangan aataapak mu. ⁴⁰ Unii yaa ban u di si buen bibəjirb chee ke u ti gaa saabəkul kan, tiin u saakekeln mu. ⁴¹ Uja yaa muk si ke aa cheen u mal ubaa kan, cheen u mal bilee. ⁴² Unii yaa mee si tiwan kan, tiin u. Unii yaa ban ke aa pinn u tiwan kan, taa yii.”

*Naah ga ηa nimi aadim pu na**(Luk 6.27-28, 32-36)*

⁴³ “Ni ηun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib, ‘Li gee aana aabo ki nan saadin.’† ⁴⁴ Min le tuk nimi: ni li gee nimi aadim man, [ki bui binib bi seei nimi na ke,

‘Uwumbər ηa tinyoor ηa ni pu;’ ki ηa binib bi nan nimi na tiηann,] ki mee Uwumbər ki tii binib bi ηani nimi falaa ki muk nimi na. ⁴⁵ Ni yaa ηani kina kan, ni ga li ye Nite Uwumbər u bi paacham na aabim; uma le cha waawiin puur ki woln tiniwanbir ni bininyaam pu, ki cha utaal nu ki tii binib bi ηan na, ni binib bi kaa ηan na. ⁴⁶ Ni yaa gee binib bi gee nimi na baanja kan, ni kpa tinyoor Uwumbər chee ee? Bilampoogaab mu gee binib bi gee bi na la. ⁴⁷ Ni yaa dooni ninaabitiib baanja kan, ni ηan ki jer biken aa? Aayii. Binib bi kaa dii Uwumbər aasan na mu ηani kina la. ⁴⁸ Nima pu na, ni li bi mbaməm, ke Nite Uwumbər u bi paacham na aah bi pu na.”

6*Naah ga tii bigiim ipiηin pu na*

¹ “Ni li nyi man, ki taa tun nimi aatun-yaan binib aanimbil ni, ke bi kan aan ki pak nimi. Ni yaa ηani kina kan, naan kan tinyoor Nite Uwumbər u bi paacham na chee.

² “Aa yaa tii ugiin tiwan kan, taa joo kilon gbaa ke biηmanηmannim aah ηani pu mmeen aadir ni, ni kitiη ponn ni, ke binib pak bi na. M tuk nimi mbamən la, bi kan baapal le na. ³ Aa yaa tii ugiin tiwan kan, taa cha aanangan li nyi aanangii aah ηa pu na. ⁴ Tii u libəəl ni. Le Aate Uwumbər u kan saah ηa pu libəəl ni na ga pa si binib aanimbil ni.”

*Naah ga mee Uwumbər pu na**(Luk 11.2-4)*

⁵ “Ni yaa mee Uwumbər kan, ni taa mee u ke biηmanηmannim na aah mee u pu na. Bi gee ke bi sil mmeen aadir ni, ni kitiη ponn ni ki mee Uwumbər, aan binib kan bi. M tuk nimi mbamən la, bi kan baapal le na. ⁶ Sin ma kan, aa yaa mee Uwumbər kan, koo saadiik ni, ki di jaalen piηin, ki mee Aate Uwumbər u bi libəəl ni na. Le Aate Uwumbər u kan saah ηani pu libəəl ni na ga tii si tinyoor.

⁷ “Ni yaa mee Uwumbər kan, ni taa len yəl yəl aabər ke binib bi kaa dii Uwumbər aasan na aah len pu na. Bi dak ke bi yaa len sakpen kan, nima le ga cha Uwumbər

§ 5:31 : Lik Ikaal 24.1-4. * 5:38 : Lik Nnyam 21.24; Liifai Yaab 24.20; Ikaal 19.21. † 5:43 : Lik Liifai Yaab 19.18.

ɲun. ⁸ Ni taa ɲani ke baah ɲani pu na; Nite Uwumbər nyi naah ban tiwan ni na, naa kee mee u. ⁹ Ni yaa mee Uwumbər kan, bui ke,

‘Tite Uwumbər u bi paacham na, cha binib li san saayimbil.

¹⁰ Saanaan dan.

Bi li ɲani saageehn dulnyaa wee ni ke baah ɲani paacham pu na.

¹¹ Tiin timi din aawiin aajikaar.

¹² Cha timi aataani ki pinn timi, ke ti mu aah di cha pinn binib bi koo timi aataani ni pu na.

¹³ Taa cha ti kan ntəɲ.

Nyan timi kinimbəɲ aanjaal ni. [Si le yeh nnaan, ni mpəən, ni mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.]

¹⁴ “Ni yaa di cha pinn binib baataani kan, Nite Uwumbər u bi paacham na mu ga di cha pinn nimi. ¹⁵ Ni yaa kaa di cha pinn binib baataani kan, Nite Uwumbər mu aan di cha pinn nimi aatunwanbir.”

Naah ga lul buməb pu na

¹⁶ “Ni yaa lul buməb kan, ni taa bii ninimbil wəb ke biɲmanɲmannim aah ɲani pu na; bi bii binimbil wəb ke binib bee ke bi lul buməb. M tuk nimi mbamən la, bi kan baapal la. ¹⁷ Sin ma kan, aa yaa lul buməb kan, finn aanimbil wəb, ki di nkpan ɲmir aayil, ¹⁸ aan binib taa bee ke aa lul buməb. Aate Uwumbər u bi libəəl ni na le ga bee. Le Aate Uwumbər u kan saah ɲa pu libəəl ni na ga tii si tinyoor.”

Paacham aawankpal

(Luk 12.33-34)

¹⁹ “Ni taa kuun liwankpal bil dulnyaa wee ni. Idundur ni ɲipulaaleen ga bii ni. Binaayukb mu ga loon koo ni ki nan sun ni. ²⁰ Ni di liwankpal bil Uwumbər do. Idundur ni ɲipulaaleen aan bii li nima. Binaayukb mu aan koo ni nima ki nan sun li. ²¹ Saawankpal aah bi nin chee na, aasui mu bi nima la.”

Tiwon aawiihn

(Luk 11.34-36)

²² “Linimbil ye tiwon aakaryaa la. Aanimbil yaa wiin kan, saabimbin məmək ga li gbii nwiihn la. ²³ Aanimbil yaa jəb kan,

saabimbin məmək ga li gbii mbəmbəən la. Aanimbil li tii si nwiihn na yaa bəən kan, aa bi mbəmbəən sakpiin ni la.”

Uwumbər ni liwangol

(Luk 16.13; 12.22-31)

²⁴ “Unii ubaa aan ɲmaa li ye dindatiib bilee aanaagbiija; u ga li nan ubaa, le ki gee uken; u ga li si ubaa aachan ni, le ki lik uken fam. Naan ɲmaa dii Uwumbər ni liwankpal mu.

²⁵ “Nima le m tuk nimi ke ni taa cha nimi aalandak muk nimi tiwon aawan pu, ki taa li dak: ‘Ti ga ji ba? Ti ga nyu ba? Ti ga peen ba?’ Liməfal bi tijikaar baanja pu la aa? Tiwon bi tiwanpeenkaan baanja pu la aa? ²⁶ Lik inyoon i laani paacham na aah bi pu na. Yaa ko tijikaar ki mu aa chee, ki mu aa faa njikaabim fuu ɲipil ni. Nite Uwumbər u bi paacham na le kpiini i. Naa jer i ii? ²⁷ Ni ponn ni ubaa ga ɲmaa muk waalandak aan ki yunn jer Uwumbər aah siin pu na aa?*

²⁸ “Ba pu ni cha ilandak muk nimi tiwanpeenkaan pu? Dakl lik mmopuun aah bi pu na man. Mu aa tun lituln, ki mu aa fik tikokonn. ²⁹ M tuk nimi la, Ubər Solomonn u nan peeni tiwanpeenkaan nyaan na aawanpeenkaan aa nan ɲan ke mmopuun aah ɲan pu na. ³⁰ Timoor bi din ki ga fe wu mmii fen, le Uwumbər ɲa ti mmopuun mu ɲan na. Waan tii nimi tiwanpeenkaan aa? Naa gaa Uwumbər ki kii mbaməm la. U ga tii nimi.

³¹ “Nima pu na, ni taa cha ilandak muk nimi, ki taa li dak: ‘Ti ga ji ba? Ti ga nyu ba? Ti ga peen ba?’ ³² Tiwan ngbaan məmək pu le binib bi kaa dii Uwumbər aasan na aanimbil man. Nite Uwumbər u bi paacham na nyi ke ni ban tiwan ngbaan məmək. ³³ Ni li ban Uwumbər aanaan, ni waasanyaan le waahr; le u ga di tiwan ngbaan məmək kpee nimi. ³⁴ Nima pu na, ni taa cha fen u choo na aabər muk nimi. Fen le ni ga fe dak fen aabər. Ni yaa dakl din aabər din kan, ni ɲeer kina la.”

7

Ni taa galni binib

(Luk 6.37-38, 41-42)

* 6:27 : Bee “...aan ki di lisan libaa kpee waafəfək pu uu?”

1 “Ni taa galn binib, aan Uwumbør mu taa galn nimi. 2 Naah galni binib pu na, Uwumbør mu ga galn nimi kina la. Naah tii binib pu na, Uwumbør mu ga giin kina le ki tii nimi. 3 Ba ña aa lik ki waa lidəchəl li bi aana aabo aanimbil ni na, kaa tee waa jaatəlk u bi aayaan ni na? 4 Aa tee ña kinye ki bui aana aabo, ‘Cha m nyan lidəchəl li bi aanimbil ni na,’ ka jaatəlk bi aayaan ni? 5 Sin unmanmann umina, chuu nyan jaatəlk ngbaan aanimbil ni waahr, aan ki li waa mbaməm, aan ki nan nyan aana aabo yaan ni lidəchəl.

6 “Ni taa di tiwan ni bi chain na di tii ibə. I ga gir nan junn nimi. Ni taa di nleenyaaan di tii igbeer. I ga taa taa mu pu.”

*Naah ga li mee Uwumbør pu na
(Luk 11.9-13)*

7 “Ni li mee Uwumbør man, le u ga tii nimi. Ni li ban Uwumbør chee man, le ni ga kan. Ni li kpaar jaalen man, le u ga piir tii nimi. 8 Unii umək mee Uwumbør na, u ga tii u. Unii umək ban na, u ga kan. Unii umək kpaar jaalen na, u ga piir tii u. 9 Tə, ubo ubaa yaa mee ute maab kan, u ga di litakpal tii u uu? 10 U yaa mee u ujan kan, u ga di ukuub tii u uu? 11 Nimi titunwanbirdam yaa tee nyi ipiin i ñan na ki tii nimi aabim kan, ñmaninkabaa Nite Uwumbør u bi paacham na le aan di tiwan ni ñan na ki di tii binib bi mee u na aa?

12 “Nima pu na, naah ban ke binib li ñani nimi pu na məmək, ni mu li ñani bi kina. Uwumbør aakaal ni waabənbr aabər le mək kina.”

*Naah ga dii pu na
(Luk 13.24)*

13 “Ni li dii mbisaməb mu kaa waa na. Nsan mu cha mmii mu kaan junn na ni na waa la. Nsan ngbaan aabisaməb mu waa la. Binib bi dii mu na, bi wiir la. 14 Nsan mu cha liməfal li kaa kpa ndoon na ni na aa waa. Nsan ngbaan aabisaməb mu aa waa. Binib bi dii mu na aa wiir.”

*Naah ga ña pu ki bee binib aabimbin na
(Luk 6.43-44)*

15 “Ni li nyi binyaməndam bi ñmanni ke bi ye Uwumbør aabənbr na. Bi ñmanni ke bi ye ipiih, le ki tee ye ñisapol ñi ga bii nimi na. 16 Baatuln pu le ga cha ni bee bi. Bukokom

ga ñmaa lu nkakan aa? Ichakpeejagar ga ñmaa lu saasaa aa? 17 Isui imək ñan na ga lu ñisubil ñi ñan na la. Isui i kaa ñan na ga lu ñisubil ñi kaa ñan na la. 18 Busub bu ñan na aan ñmaa lu ñisubil ñi kaa ñan na. Busub bu kaa ñan na mu aan ñmaa lu ñisubil ñi ñan na. 19 Busub bumək kaa lu ñisubil ñi ñan na kan, bi ga gaa bu, ki di ña mmii ni. 20 Nima pu na, baah ña pu na le ga cha ni bee binmanmannim bi ñmanni ke bi ye Uwumbør aabənbtiib na.”

*Binib bi ga koo Uwumbør aanaan ni na
(Luk 13.25-27)*

21 “Naa ye binib bimək yin mi ke ‘Dindaan, Dindaan’ na le ga koo Uwumbør aanaan ni. Binib bi ñani Nte Uwumbør u bi paacham na aah gee pu na le ga koo waanaan ni. 22 Liyaadaal ngbaan le binib pam ga bui mi, ‘Tidindaan, Tidindaan, ti nan nabr Uwumbør aabər saayimbil pu, ki nyan tiyayaar binib ni, saayimbil pu, ki tun lijinjiir aatun saayimbil pu.’ 23 Le m ga tuk bi, ‘Nimi titunwanbirdam, maa nyi nimi. Siir m chee man.’ ”

*Bidimaab bilee aabər
(Luk 6.47-49)*

24 “Nima pu na, unii umək ñun maabər ngbaan ki ñani kina na, naahn unii u kpa nlan, ki maa waadiik litakpal pu na. 25 Utaal nun, le nwam nyan, le libuln daar, le ki pee kidiik ngbaan. Kaah si litakpal pu na, le kaa lir.

26 “Unii umək ñun maabər ngbaan, kaa ñani kina na, naahn unii u kaa kpa nlan ki maa waadiik litambol pu na la. 27 Utaal nun, le nwam nyan, le libuln daar ki pee kidiik ngbaan; le ki lir. Ki lir kookoo la.”

Yesu aapəən

28 Yesu nan len doo. Waah tuk bi tibər ti na, le ni gar kinipaak ngbaan. 29 U tuk bi ke unii u kpa Uwumbør aapəən na la, kaa tuk bi ke Uwumbør aakaal aaməmək b aah tuk bi pu na.

8

*Yesu aah cha ukəndaan pəək pu na
(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)*

1 Yesu nan sunn ni ligongoln na taab. Le kinipaak sakpen dii u. 2 Le ukəndaan ubaa dan u chee ki nan gbaan unimbiin ni, le ki

doon u ki bui u, “Ndindaan, aa yaa gee kan, aa ga ηmaa cha m pɔɔk.”

³ Le Yesu taln uŋaal, ki meeh u, le ki bui u, “M gee. Aa pɔɔk a.” Libuul ngbaan ni le u pɔɔk. ⁴ Le Yesu bui u, “Li nyi, ki taa tuk unii ubaa. Li cha Uwumbɔr aatotoor chee ki ti di aabaa mɔk u, ki toor kitork tii Uwumbɔr, Moses aakaal aah len pu na. Nima le ga mɔk binib ke aa pɔɔk a.”

Yesu aah cha butɔb aajab aaninkpel aatutunn pɔɔk pu na

(Luk 7.1-10)

⁵ Yesu nan koo Kapenaum aatiŋ ni. Le butɔb aajab nkub aaninkpel ubaa dan u chee ki nan gaŋ u ki bui u, ⁶ “Ndindaan, maatutunn dɔ linampal. Uwon faan ki wu sakpen a.”

⁷ Le Yesu bui u, “M ga dan ki nan cha waaween sɔŋ.”

⁸ Le u bui u, “Ndindaan, maa ηeer aa dan ndo ki nan koo maadichal ni. Aa yaa po len ke ‘Pɔɔk’ kan, maatutunn ngbaan ga pɔɔk. ⁹ Min mbaa kii maaninkpel aamɔb, ki mu ye butɔb aajab aaninkpel la, le ki bui ubaa, ‘Li cha,’ le u buen; ki bui ubaa mu, ‘Dan,’ le u dan; ki bui maanaagbiija, ‘Ŋa kina,’ le u ηa.”

¹⁰ Yesu aah ηun waah len pu na, le ni gar u pam. Le u bui binib bi dii u na ke, “M tuk nimi mbamɔn la, maa kee kan unii ubaa bi Israel yaab ponn ni ki gaa mi ki kii mbamɔm kina. ¹¹ M tuk nimi la, binib pam ga nya ni liwipuul wɔb, ni liwilir wɔb, ki nan kal, ki ji Abraham, ni Aisak, ni Jakob chee tijikaar Uwumbɔr aanaan ni. ¹² Le Juu yaab bi ba ga koo ni na, Uwumbɔr ga chuu nyan bi lipaal mbɔmbɔɔn aah bi nin chee na. Bi ga wii ki ηmɔ ηinyin nima chee.” ¹³ Tɔ, le u bui butɔb aajab aaninkpel ngbaan, “Li dii saasan. Saah gaa mi ki kii mbamɔm pu na, ni ηa kina ki tii si.”

Yesu aah len kina na, libuul ngbaan ni le uninkpel ngbaan aatutunn pɔɔk.

Yesu aah cha bibum pam pɔɔk pu na
(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Yesu nan buen Piita aadichal ni, le ki ti kan Piita aapuu aana bun ki dɔ kidiik ni. Le uwon ton. ¹⁵ Le Yesu meeh uŋaal. Le uwon sɔŋ. Le u fii, ki chann u tichann.

* **8:17** : Lik Aisaya 53.4.

¹⁶ Kijook aah joor na, le binib dan Yesu chee, ki joo ni binib bi tiyayaar joo bi na pam. Yesu nan po len tibɔr baanja la, le tiyayaar ngbaan nyan bi ni. Le u cha bibum mɔmɔk mu pɔɔk. ¹⁷ U ηa kina ke ni gbiin Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya aah nan len pu na ke, “Uma ubaa le nyan ni iween, ni tibunbunn timi aawon ni.”*

Binib bi nan ban ke bi dii Yesu na
(Luk 9.57-62)

¹⁸ Yesu nan kan ke kinipaak ki dii u na wiir sakpen a. Nima pu le u nan tuk waadidiliib ke u ban u puur nnyusakpem la. ¹⁹ Le Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkr ubaa nan dan u chee ki nan bui u, “Umɔmɔkr, m ga dii si, saah cha nin chee na mɔk.”

²⁰ Le Yesu bui u, “Ŋɔk kpa yaah koo ibuu i ponn ni na. Inyoon i laani paacham na mu kpa yaadil. Min Unibɔn Aabo ma aa kpa maah ga doon nin chee na.”

²¹ Le waadidiir ubaa mu bui u, “Ndindaan, m mee si nsan, cha m buen ti sub nte waahr, aan ki nan dii si.”

²² Le Yesu bui u, “Dii mi dandana wee, ki cha bitekpiib sub tɔb.”

Yesu aah ηa pu ki cha kibun ηmin na
(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Le Yesu koo bunɔb ni. Le waadidiliib mu dii u. ²⁴ Baah chuun nnyun ni cha na le kibun ti fii ki bi daar, le tinyunkpenn fii ti ti biin bunɔb pu. Yesu nan dɔ geen. ²⁵ Le waadidiliib dan ki nan gbaa finn u ki bui u, “Tidindaan, ter timi. Ti ga bee nnyun ni.”

²⁶ Le u bui bi, “Ba ηa ni san ijawaan? Naa gaa mi ki kii mbamɔm.” Le u fii ki kae kibun ni nnyun. Le kibun ni nnyun mɔk ηmin chii.

²⁷ Ni nan gar bi pam. Le bi baa tɔb, “Ba aanibol le na? Hali kibun ni nnyun kii waamɔb.”

Yesu aah cha biwaab bilee pɔɔk pu na
(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Gadarene yaab aatiŋ ni. Baah fuu nima na le biwaab bilee nyan ni baah sui binib titakpalunn ti ponn ni na, ki tooh u nsan ni. Biwaab ngbaan yaa nan kan unii kan, bi ga gbaa u la. Nima pu na, ubaa aa nan ηmaa jer nima chee. ²⁹ Baah kan Yesu na,

le bi teen ke, “Sin, Uwumbər Aajapəən, aa ban ba ti chee? Aa dan do ke aa nan ɲa timi falaa n-yoonn aah kaa kee ɲeer buyoonn aa?”

³⁰ Le igbeer i wiir na bi dandar ki chuun ji. ³¹ Le tiyayaar ti bi bijab ngbaan ni na gan Yesu, “Aa yaa nyan timi binib ngbaan ponn ni kan, cha ti ti koo igbeer ngbaan ni.”

³² Le Yesu bui ti, “Li cha man.” Le ti nyan binib ngbaan ni, le ki ti koo igbeer na ni. Libuul ngbaan ni, le igbeer ngbaan məmək san sunn liməəgongoln taab, le ki ti koo nnyun ni ki kpo.

³³ Le bijab bi kiir igbeer ngbaan na san buen kitin ni, ki ti tuk binib Yesu aah cha biwaab ngbaan pək pu na, ni tibər ngbaan məmək. ³⁴ Kitin ngbaan aanib aah ɲun kina na, le bi məmək dan ki nan tooh Yesu nsan ni. Baah kan u na, le bi gan u ke u nyan baatin ni.

9

Yesu aah cha uja u aawon faan na pək pu na

(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)

¹ Le u gir koo bunəb ni, ki ki puur nnyusakpem ki kun udo aatin ni. ² Le bijab bibaa luln ni uja u aawon faan na likekeln ni Yesu chee. Le Yesu kan baah gaa u ki kii mbaməm pu na, le ki bui uja u aawon faan na, “Maabo, chuu aabaa, m di cha saatunwanbir pinn si.”

³ Waah len kina na, le Uwumbər aakaal aaməmək b bibaa dakl bisui ni ke, “Uja wee sii Uwumbər la.”

⁴ Le Yesu bee baalandak, le ki baa bi, “Ba ɲa ni dak ilandak i kaa ɲan na nisui ni?” ⁵ Maah len ke m di cha waatunwanbir pinn u na le pəə aan m yaa len ke ‘Fii ki li chuun’ le pəə? ⁶ M ga mək nimi ke min Unibən Aabo kpa mpəən dulnyaa wee ni ke m di cha pinn titunwanbir.” Waah len kina na, le u bui uja u aawon faan na ke, “Fiin ki yoor saawandookaan ki li chaa kun.”

⁷ Libuul ngbaan ni le uja ngbaan fii ki chaa kun. ⁸ Kinipaak ngbaan aah kan kina na, le bi san ijawaan, ki nyun Uwumbər u tii unibən mpəən kina na.

Yesu aah yin Matiu pu na
(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)

* 9:13 : Lik Hosea 6.6.

⁹ Le Yesu siir nima ki buen. Waah cha na, le u kan ulampoogaar ubaa bi yin u ke Matiu. U ka baah gaal lampoo nin chee na. Le Yesu bui u, “Li dii mi.”

Le u fii ki dii u.

¹⁰ Le Yesu ni waadidiliib nan kal Matiu do ki jin tijikaar. Le bilampoogaab ni titunwanbirdam bi wiir na dan nan jin bi chee tijikaar. ¹¹ Farisii yaab aah kan kina na, le bi baa waadidiliib, “Ba ɲa nimi aaməmək ji bilampoogaab ni titunwanbirdam chee tijikaar?”

¹² Le Yesu ɲun baah len pu na, le ki bui ke, “Binib bi kpa laafee na aa ban dəkta, see binib bi bun na le ban dəkta. ¹³ Uwumbər Aagban len ke waa ban ke binib toor kitork baanja ki tii u. U ban ke bi li san təb kinimbaak la.* Li cha ki ti bae tibər ngbaan aatataa. Maa dan ke m nan yin bininyaam. M dan ke m nan yin titunwanbirdam [ke bi nan kpeln baabimbin.]”

Kiməlul aabər

(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ Le Jənn aadidiliib dan Yesu chee, le ki nan bui u, “Ti ni Farisii yaab lul buməb kpakpaayuk la. Ba pu saadidiliib ma aa lulni buməb?”

¹⁵ Le u baa bi, “Bicham bi dan bi nan ji ubəndinn aajim na ga ɲmaa li kpa mpombiin buyoonn upiidinn bi bi chee na aa? Aayii. N-yoonn choo, le bi ga nan chuu nyan upiidinn na bi chee mpəən. N-yoonn ngbaan le bi ga lul buməb.”

¹⁶ Yesu nan ki len ke, “Ubaa aan di likekepəl n aageln len libəkukpokl. U yaa ɲa kina kan, likekepəl n aageln na ga kar libəkukpokl na. Liboln ngbaan ga jer njan yaan. ¹⁷ Ubaa mu aan di ndawiin ki di ɲa kilookpok ponn ni. U yaa ɲa kina kan, kilook ngbaan ga puu, ki bii. Ndaan mu ga kpir. Bi ga di ndawiin ki di ɲa kiloopəɲ ni la. Le ndaan aan kpir. Kilook ngbaan mu aan bii.”

Yesu aah cha upii ubaa pək aan ki fikr upiibo nkun ni pu na

(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)

¹⁸ Yesu aah bi len kina na, le uninkpel ubaa dan nan gbaan unimbiin ni ki doon u, le ki bui u, “Mbisal kpo a. Dan nan di aanjaal paan u pu, le u ga fikr.”

¹⁹ Le Yesu fii ki dii u. Waadidiliib mu dii u.

²⁰ Le upii u fu tipiir ɲibin kipiik ni ɲilee taa door na nan bi nima, ki dan Yesu aapuwɔb, le ki nan meeh waabɔkul aamɔjuul; ²¹ ba pu? u nan dak usui ni ke u yaa po meeh Yesu aabɔkul kan, u ga pɔɔk.

²² Le Yesu fenn ki kan u, le ki bui u, “Mbisal, chuu aabaa. Saah gaa mi ki kii mbamɔm pu na, nima le cha aa pɔɔk.” Libuul ngbaan ni le u pɔɔk.

²³ Le Yesu fuu uninkpel ngbaan aadichal ni, ki ti koo li ponn ni, ki kan kinipaak nima. Bi nan wii ikpowiil, ki pii ɲiwul, ki faa kifuuk. ²⁴ Le u bui bi, “Nyan lipaal man. Upiibo ngbaan aa kpo. U geen la.”

Le bi laa u sakpen. ²⁵ Baah nyan kinipaak ngbaan lipaal na, le u koo ni upiibo ngbaan aah bi kidiik ki ponn ni na, le ki ti chuu unjaal, le u fii. ²⁶ Le bi mooni tibɔr ngbaan itingbaan mɔmɔk ni.

Yesu aah likr bijoom bilee aanimbil pu na

²⁷ Yesu nan siir nima. Waah cha na le bijoom bilee dii u, ki tar ke, “David Aayaabil, san timi kinimbaak.”

²⁸ Le u ti koo kidiik ni. Le bijoom ngbaan mu koo ni u chee. Le u baa bi, “Ni pak ke me ga ɲmaa likr ninimbil aa?”

Le bi kii, “Tidindaan, een.”

²⁹ Baah len kina na, le u meeh binimbil, le ki bui bi, “Naah gaa mi ki kii pu na, ni ɲa kina ki tii nimi.” ³⁰ Le binimbil likr. Le u sur bi mbamɔm ke bi taa tuk unii ubaa.

³¹ Le bi buen ki ti joo waayimbil mooni itingbaan mɔmɔk ni.

Yesu aah cha ubir pɔɔk pu na

³² Bijoom ngbaan aah nyan ni Yesu chee na, le binib bibaa nan joo ni ubir u tiyayaar joo u na. ³³ Le Yesu nyan tiyayaar u ni. Le u len, kaa ki ye ubir. Le ni gar kinipaak ngbaan pam. Le bi len ke, “Taa kee kan kina timi Israel yaab aatiɲ ni.”

³⁴ Le Farisii yaab bui ke tiyayaar aayidaan le tii u mpɔɔn ke u nyan tiyayaar binib ni.

Yesu aah san kinipaak ngbaan kinimbaak pu na

³⁵ Yesu nan bɔ dii ntisakpem, ni ntiwaatiir ni, le ki koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr, ki mooni Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan tee, le ki cha bibum bi

kpa iween aabɔɲ mɔmɔk na, ni binib bimɔk kaa pɔɔ na pɔɔk. ³⁶ Waah kan kinipaak ngbaan na, le u san bi kinimbaak sakpen; ba pu? bi naahn ipiil i yɔl ki dɔ kitin, kaa kpa upihkpaal na la. ³⁷ Le u bui waadidiliib, “Idi biir a, ki wiir. Bidicheeliib ma aa wiir. ³⁸ Nima pu na, ni li mee kisaak Aadindaan man ke u tun ni bidicheeliib bi nan chee waajikaar.”

10

Yesu aakpambalb kipiik ni bilee (Mak 3.13-19; Luk 6.12-16)

¹ Yesu nan yin waakpambalb kipiik ni bilee ke bi dan u chee, le ki nan tii bi mpɔɔn ke bi ti nyan tiyayaar binib ni, ki cha bibum bi kpa iween aabɔɲ mɔmɔk na, ni binib bimɔk kaa pɔɔ na pɔɔk.

² Waakpambalb kipiik ni bilee ngbaan aayimbil sɔ: njan, Simonn u bi yin u ke Piita na, ni Andru u ye Simonn aanaal na; Jems u ye Sebedee aajapɔɔn na, ni Jonn u ye Jems aanaal na; ³ Filip, ni Batolomiu; Tomas, ni Matiu u nan gaal lampoo na; Jems u ye Alfeus aajapɔɔn na, ni Tadeus; ⁴ ni Simonn u nan ban u kuln waatiɲ aadim na, ni Judas Iskariot u ga nan kooh Yesu na.

Yesu aakpambalb kipiik ni bilee aatuln (Mak 6.7-13; Luk 9.1-6)

⁵ Yesu nan tun waakpambalb kipiik ni bilee ngbaan bi ti moon Uwumbɔr aabɔr ki bui bi, “Ni taa buen binib bi kaa ye Juu yaab na aatiɲ ni, ki taa buen Samaria yaab aatiɲ kibaa ni. ⁶ Li cha man Israel yaab bi yenn Uwumbɔr aasan ni na aatim ni, ⁷ ki ti li mooni Uwumbɔr aabɔr ke waanaan peen ni a, ⁸ ki cha bibum pɔɔk, ki li fikr binib bi kpo na, ki cha bikɔndam pɔɔk, ki nyan tiyayaar ni bipɔnib binib ni. Ni kan mpɔɔn, kaa pan nibaa. Ni mu li tii bibum laafee, ki taa li ban tipar. ⁹ Ni taa li joo ɲimombil tikpalɔnn ni, ¹⁰ ki taa li tu lituln, ki taa li joo libɔkul ki kpee naah pee li na pu, ki taa li joo ɲinaatak, ki taa li joo tijaangbar; ba pu? ni ɲan ke ututunn mɔmɔk ji waatuln pu la.

¹¹ “Ni yaa fuu kitin kibaa ni kan, ni li ban uninyaan u ga gaa nimi waadiik ni na, ki li bi nima ki ti saa buyoonn ni ga nan nya nima na. ¹² Ni yaa koo lidichal libaa ni kan, ni doon bi ki bui bi ke Uwumbɔr aanyoor

bi bi pu. ¹³ Lidichal ngbaan aanib yaa gaa nimi kan, Uwumbər aanyoor ga li bi bi pu. Bi yaa kaa gaa nimi kan, waanyoor aan li bi bi pu. ¹⁴ Lidichal libaa aanib, bee kitiŋ kibaa aanib yaa kaa gaa nimi, ki yaa kaa kii nimi aabər kan, ni nyan nima ki kpaar nitaa aatatan ki lii nima. ¹⁵ M tuk nimi mbamən la, bundaln Uwumbər ga nan ji binib tibər na, binib ngbaan aatafadaan ga jer Sodom ni Gomora aatim aanib aatafadaan.”

*Binib aah ga ŋa Yesu aanib falaa pu na
(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)*

¹⁶ “M ga tun nimi, ni ti moon Uwumbər aabər. Ni ga li bi ke ipiil i bi ŋisapol aakaasisik ni na la. Ni li kpa nlan ke iwaa aah kpa nlan pu na, ki li bi suuna ke ŋinanjel aah bi pu na. ¹⁷ Ni li nyi man. Bi ga nan chuu nimi ki ji nimi tibər, ki gbaa nimi ŋinaalab mmeen aadir ni. ¹⁸ M pu, le ntim aaninkpiib ni bibər b ga ji nimi tibər. Le ni ga tuk Juu yaab, ni bi kaa ye Juu yaab na tibənyaan tee. ¹⁹ Bi yaa chuu nimi kan, ni taa baa nisui ni ke ni ga len kinye; n-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, Uwumbər Aafuur Nyaan le ga tuk nimi naah ga len pu na; ²⁰ naa ye nimi le ga len, Nite Uwumbər Aafuur Nyaan le ga cha ni len.

²¹ “Binib ga di binaabitiib ŋa binib aanjaal ni, ke bi ti ku bi. Tetiib mu ga di baabim ŋa binib aanjaal ni, ke bi ti ku bi. Binib mu ga yii bitetiib ni binatiib, ki cha binib ku bi. ²² Le binib məmək ga li nan nimi m pu. Unii umək jin limər ki dii mi ki ti saa liməfal aadoon na, uma le ga ŋmar. ²³ Bi yaa ŋa nimi falaa kitiŋ kibaa ni kan, ni san buen kitiŋ kiken ni. M tuk nimi mbamən la, buyoonn min Unibən Aabo ga nan gir ni na, naan kee bə dii Israel yaab aatim məmək ni, ki doo.

²⁴ “Unii u bae mbaem na aa jer waaməmək. Unaagbiija ubaa mu aa jer udindaan. ²⁵ Unii u bae mbaem na yaa bi ke waaməmək aah bi pu na kan, cha unimbil gbiin kina. Unaagbiija yaa bi ke udindaan na kan, cha unimbil gbiin kina. Bi yaa yin udichadaan kinimbəŋdaan kan, baan yin waachiln ni aanib mu kinimbəŋdam aa?”

* **10:36** : Lik Maika 7.6.

*Ni li san Uwumbər baanja
(Luk 12.2-7)*

²⁶ “Ni taa san binib ijawaan man. Tibəbərkaan məmək ga kpiir. Tibər timək bə na, ti ga nyan mpaan pu. ²⁷ Maah tuk nimi tibər ti libəəl ni na, ni li mooni ti binib ni. Maah loon tibər ti nitafal ni na, ni li mooni ti lipaal. ²⁸ Ni taa san binib ijawaan man. Bi ga ŋmaa ku nimi aawon baanja la. Baan ŋmaa ku nimi aawiin. Ni li san Uwumbər u ga ŋmaa bii tiwon ni nwiin məmək mmii mu kaan junn na ponn ni na. ²⁹ Bi kooh iyaar ilee janjan ubaa la. Nite Uwumbər yaa kaa kii kan, uyaar ubaa aan lir ni kitiŋ. ³⁰ Uwumbər nyi nimi aayikpir aakahm. ³¹ Nima pu na, ni taa san ijawaan man. Ni jer iyaar pam.”

*Len binib aanimbil ni ke aa ye Yesu yoo la
(Luk 12.8-9)*

³² “Unii umək len binib aanimbil ni ke u ye miyoo na, m mu ga len Nte Uwumbər u bi paacham na aanimbil ni ke udaan ngbaan le ye miyoo. ³³ Unii umək len binib aanimbil ni ke waa ye miyoo na, m mu ga len Nte Uwumbər u bi paacham na aanimbil ni ke udaan ngbaan aa ye miyoo.”

*Binib bi dii Yesu na, ni bi kaa dii u na aa
kpa kiməbaan*

(Luk 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ “Maah dan dulnyaa wee ni na, ni taa dak ke nima le ga cha binib məmək li kpa kiməbaan. M pu, le butəb ga li bi. ³⁵ M pu, uja ga kpak ute kinikpakpak, usapəon mu ga kpak una, upii mu ga kpak uchapii. ³⁶ Unii aadim ga li ye waachiln ni aanib la.*

³⁷ “Unii umək gee ute, bee una ki jer mi na, waa ŋeer u le ye maadidiir. Unii umək gee uja pəon, bee ubisal ki jer mi na, u mu aa ŋeer u le ye maadidiir. ³⁸ Unii umək kaan yoor waadəpuinkoo ki dii mi na kan, waa ŋeer u le ye maadidiir.

³⁹ “Unii yaa kaa kii ke u kpo m pu kan, waaməfal ga bee yəli la. Unii yaa kpo m pu kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.”

*Uwumbər aah ga pa binib pu na
(Mak 9.41)*

⁴⁰ “Unii yaa gaa nimi maanib kan, u gaa mi le na. Unii yaa gaa mi kan, u gaa

Uwumbər u tun ni mi na le na. ⁴¹ Unii yaa gaa Uwumbər aabənabr kan, waah ye Uwumbər aabənabr na pu le cha u gaa u, nima na, u ga kan Uwumbər aabənabr aapal. Unii yaa gaa uninyaan kan, waah ye uninyaan na pu le cha u gaa u, nima na, u ga kan uninyaan aapal. ⁴² M tuk nimi mbamən la, unii umək tii maadidiir waatiir ubaa nnyunyunkoo baanja na kan, waah ye maadidiir pu na le cha u tii u, nima na, u ga kan tiyaapar.”

11

Jənn aah tun ni waadidiliib Yesu chee pu na
(Luk 7.18-35)

¹ Yesu aah tuk waadidiliib kina ki ti doo na, le u siir nima, ki buen ti moon Uwumbər aabər itingbaan ni.

² Le Jənn u muini binib nnyun ni na bi kiyondiik ponn ni ki n̄un Yesu Kristo aah tun pu na. Le u tun ni waadidiliib u chee ³ ke bi ti baa u ke u ye unii u Uwumbər aabənabtiib nan len ke u ga dan na aan waa ye? Bi li ban uken aa?

⁴ Le Yesu bui bi, “Gir buen Jənn chee ki ti tuk u naah n̄un pu na, ni naah kan pu na: ⁵ ke m likr bijoom aanibil, ki cha biwəb, ni bikəndam, ni bitafakpaab pəək, ki fikr binib bi kpo na nkun ni, ki tuk bigiim Uwumbər aabənayaan tee. ⁶ Unii u kaa joo mi beeni na, Uwumbər aanyoor bi u pu.”

⁷ Le Jənn aadidiliib ki gir buen u chee. Baah cha na, le Yesu len kinipaak ngbaan chee Jənn aabər ke, “Naah nan buen Jənn chee nteersakpiin ni na, ni nan buen ni ti kan ba? Lipul li libuln fiini li na aa? Aayii. ⁸ Ni nan buen ni ti kan ba? Uja u pee tiwanyaan na aa? Aayii. Binib bi pee tiwanyaan na bi bibərb aadichal ni la. ⁹ Ni nan buen ni ti kan ba? Uwumbər aabənabr aa? Mbamən, m tuk nimi la, ni nan kan unii u jer Uwumbər aabənabr na. ¹⁰ Ni n̄mee Uwumbər Aagban ni ke Uwumbər bui ke, ‘Maatutunn sə. M tun ni u ke u loln ni nsan ki nan toor nsan ki siin si.’* Jənn le ye ututunn ngbaan. ¹¹ M tuk nimi mbamən la, baa kee ma unii ubaa u jer Jənn u muini binib nnyun ni na. Le unii u ye uwaatiir Uwumbər aanaan ni na jer Jənn.

* **11:10** : Lik Malakai 3.1.

¹² Buyoonn Jənn nan fuu ni ki nan saa dandana na, le binib aanibil man ke bi ti koo Uwumbər aanaan ni, le ki koo mpəən pu.

¹³ Uwumbər aakaal ni waabənabr aaliin nan len Uwumbər aanaan aah ga li bi pu na, ki nan saa Jənn aayoonn. ¹⁴ Ni yaa ban ke ni pak baah nan len pu na kan, ni ga bee ke Jənn ye Uwumbər aabənabr Elaija u bi nan len ke u ga fuu ni na la. ¹⁵ U kpa litafal u n̄un na kan, u n̄un.

¹⁶ “M ga di ba n̄an dandana aanib ngbaan? Bi bi ke mbim mu ka kinyan ni ki bui bin̄een aatətiib, ¹⁷ ‘Ti pii n̄iwul tii nimi, le naa saar. Ti wii ikpowiil, le naa kaani.’ ¹⁸ Dandana aanib ngbaan mu bi kina la; Jənn dan ki nan lulni buməb, kaa nyu ndaan, le bi len ke u kpa kinimbəŋ. ¹⁹ Min Unibən Aabo dan le ki ji ki nyu, le bi len ke m ye upusakpiindaan ki ye udanyur, ki jənni bilampoogaab ni titunwanbirdam. Tə, nlan aah tun pu na le mək ke mu n̄an.”

Binib bi kaa kpeln baabimbin na aabər
(Luk 10.13-15)

²⁰ N-yoonn ngbaan le Yesu piin ki bi len ki kae ntim mubaa aanib. U nan tun lij̄njiir aatun pam ntim ngbaan ponn ni, le baa kpeln baabimbin. Nima le cha u kae bi. ²¹ U nan len ke, “Korasinn aatiŋ aanib, tibəbir bi ni pu. Betseda aatiŋ aanib, tibəbir bi ni mu pu; ba pu? m yaa ba nan tun lij̄njiir aatun Taya aatiŋ ponn ni, ni Saidonn aatiŋ ponn ni ke maah tun ni ponn ni pu na kan, bi ba ga kpeln baabimbin ni yunn a, ki li pee tiwanpeenkaan ni saak kuub na, ki di nfatan puk biyil, aan ki mək ke bisui bii baatunwanbir pu. ²² M tuk nimi la, bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na, nimi aatafadaan ga jer Taya ni Saidonn aatim aanib aatafadaan. ²³ Nimi Kapenaum aatiŋ aanib, bi ga yoor nimi paacham aa? Aayii. Bi ga sunn nimi kitekpiitiŋ ni; ba pu? m yaa ba nan tun lij̄njiir aatun Sodom aatiŋ ponn ni ke maah tun ni ponn ni pu na kan, kitiŋ ngbaan ba ga li bi ki nan saa dandana wee. ²⁴ M tuk nimi la, bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na, nimi aatafadaan ga jer Sodom aatiŋ aanib aatafadaan.”

*Dan Yesu chee man ki kan lifuur
(Luk 10.21-22)*

²⁵ N-yoonn ngbaan le Yesu bui ke, “Nte Uwumbər, u ye paacham ni taab Aadindaan na, aa bər tibər timina bilankpalb ni binimbiwolm, le ki di mək chapəntiib, nima pu le m pak si. ²⁶ Nte, saageehn le na, nima le cha aa ŋa kina.

²⁷ “Tɔ, Nte Uwumbər le tii mi tiwan məmək. Ubaa aa nyi min Uwumbər Aajapəon, see Nte Uwumbər. Ubaa mu aa nyi Nte Uwumbər, see min Ujapəon. Binib bi m ban ke m di Uwumbər mək bi na, bi mu nyi u.

²⁸ “Nimi bimək tun lituln ki ti bak na, dan m chee man, le m ga tii nimi lifuur. ²⁹ Gaa maatuln man, ki bae mbaem m chee; m bi suuna, ki sunn mbaa taab. Ni ga kan lifuur; ³⁰ ba pu? maaməkm aa pəɔ. Maatuln mu aa nyuun.”

12

*Juu yaab aakpaakool daal aabər
(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)*

¹ N-yoonn ngbaan le Yesu ni waadidiliib bɔ dii kisaak kibaa ponn ni, Juu yaab aakpaakool daal. Nkon nan joo waadidiliib, le bi piin ki bi chur tijikaar ki geei ki per ki ŋmɔ. ² Le Farisii yaab kan baah ŋani pu na, le ki bui Yesu, “Lik saadidiliib aah ŋani pu na. Timi aakaal aa kii ke bi ŋa kina likpaakool daal.”

³ Le u baa bi, “Naa karn Ubər David aah nan ŋa pu na aa? Nkon nan joo u ni waanib. ⁴ Le u koo Uwumbər Aadichal ni. Le u ni bi ŋman Uwumbər aaboroboro. Baah ŋman boroboro ngbaan na, le bi bii Moses aakaal mu len ke Uwumbər aatoorb baanja le ga ŋmɔ boroboro ngbaan na. ⁵ Tɔ, likpaakool daal məmək Uwumbər aatotoorb bi bi waadichal ni na mu bii likpaakool daal aakaal, le ubaa aa galni bi. Naah kee karn kina Nkaal aagban ni ii? ⁶ M tuk nimi la, unii u jer Uwumbər Aadichal na bi do. ⁷ Uwumbər Aagban len ke waa ban ke binib toor kitork baanja ki tii u. U ban ke bi li san tɔb kinimbaak.* Ni yaa ba nyi iliin ngbaan aatataa kan, naa ba ga galn binib bi kaa kpa taani na. ⁸ Tɔ, min Unibən Aabo le ye likpaakool daal mu Aadindaan.”

* 12:7 : Lik Hosea 6.6. † 12:21 : Lik Aisaya 42.1-4.

*Yesu aah cha uja u aanjaal faan na pəɔk pu na
(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)*

⁹ Le u siir nima, ki koo baameen aadiik ni. ¹⁰ Le uja u aanjaal faan na bi nima. Le bi ban ke bi galn Yesu, le ki baa u, “Timi aakaal kii ke unii li tei bimum likpaakool daal aa?”

¹¹ Le u baa bi, “Ni ponn ni ubaa yaa kpa upiib ubaa aan u yaa lir liboln ni likpaakool daal kan, saan nyan u uu? ¹² Unibən aa jer upiib ii? Nima le mək ke timi aakaal kii ke ti ŋani ni ŋan na likpaakool daal.” ¹³ Waah len kina na, le u bui uja u aanjaal faan na, “Taln aanjaal.”

Le u taln unjaal. Le mu naar, ki pəɔk ke muken na. ¹⁴ Le Farisii yaab nyan lipaal, le ki kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na.

Ututunn u Uwumbər lee u na aah bi pu na

¹⁵ Yesu nan bee baah kpokl pu na, le ki siir nima. Kinipaak nan dii u, le u cha bimum məmək pəɔk, ¹⁶ le ki bui bi ke bi taa li joo u mooni. ¹⁷ Waah ŋa kina na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len pu na, ke Uwumbər len ke,

¹⁸ “Maatutunn u m lee u na sɔ.
M gee u, le u gbiin nnimbil.

M ga di Maafuur Nyaan gbiin u.

Le u ga tuk ŋinibol məmək
maah ga ji binib tibər pu na.

¹⁹ Waan li kpak kinikpapak,
kaan li tar,

kaan li kpa kifujuk ntim ni,

²⁰ kaan koo lidabil li boon na,
kaan junn karyaa u kaa wiin mbaməm
na.

U ga kan linyan, ki tii binib məmək
baabamən.

²¹ U pu, le ŋinibol aanib məmək ga li kpa
limakl.”†

*Binib bibaa aah sii Uwumbər Aafuur
Nyaan pu na
(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)*

²² Le binib bibaa joo ni unii u tiyayaar ŋa u ujoon ni ubir na Yesu chee. Le Yesu cha u pəɔk, le u len, unimbil mu likr. ²³ Le ni gar kinipaak ngbaan məmək pam. Le bi bi baa tɔb, “Uja ngbaan sil ye Ubər David Aayaabil aa?”

²⁴ Farisii yaab aah n̄un kina na, le bi len ke Beelsebul, u ye tiyayaar aayidaan na, le tii u mpɔɔn ke u nyan tiyayaar binib ni.

²⁵ Le Yesu bee baalandakbir ngbaan, le ki bui bi, “Nnaan mubaa ni aanib yaa jaa tɔb kijaak kan, nnaan ngbaan ga bee yɔli la. Kitiŋ kibaa ni aanib mu yaa jaa tɔb kijaak kan, kitiŋ ngbaan ga bee yɔli. Lidichal libaa ni aanib mu yaa jaa tɔb kijaak kan, lidichal ngbaan ga bee yɔli. ²⁶ Tiyayaar aayidaan yaa nyan tiyayaar binib ni kan, u jan ubaa kijaak la. Waanaan ga ŋa kinye aan ki sil? ²⁷ Ni yaa len ke tiyayaar aayidaan Beelsebul le tii mi mpɔɔn ke m nyan tiyayaar binib ni kan, ke ŋma tii nimi aanib mu mpɔɔn ke bi nyan tiyayaar binib ni? Nimi aanib aah ŋani pu na le ga mɔk ke ni kpa mbamɔn bee naa kpa. ²⁸ Tɔ, Uwumbɔr Aafuur Nyaan le tii mi mpɔɔn le m nyani tiyayaar binib ni. Nima le mɔk ke Uwumbɔr aanaan fuu ni ni chee.”

Yesu aah nyan mpɔɔndaan kinimbɔŋ ki bii kaawan pu na

²⁹ “Ubaa aan ŋmaa koo mpɔɔndaan aadichal ni ki bii waawan, see u puen buu u le waahr, le ki nin bii waadichal.

³⁰ “Unii umɔk kaa dii mi na, u ye maadin la. Unii umɔk kaa kuuni binib tii mi na, u yaal bi la. ³¹ M tuk nimi la, Uwumbɔr ga di cha pinn binib aatunwanbir ni baasiibil mɔmɔk. Tɔ, unii yaa sii Uwumbɔr Aafuur Nyaan ma kan, Uwumbɔr aan di cha pinn udaan ngbaan. ³² Unii yaa bii min Unibɔn Aabo kan, Uwumbɔr ga di cha pinn u. Unii yaa bii Uwumbɔr Aafuur Nyaan kan, Uwumbɔr aan di cha pinn u dulnyaa wee ni, kaan di cha pinn u paacham mu.”

Naah ga ŋa pu ki bee unii aabimbin aah bi pu na

(Luk 6.43-45)

³³ “Busub yaa ŋan kan, bu aasubil ga li ŋan. Bu yaa kaa ŋan kan, bu aasubil mu aan li ŋan. Bu aasubil pu le aa ga bee bu aah ye busub bu na. Kina le unii aatuln pu le ga cha aa bee ke u ŋan aan waa ŋan.

³⁴ Nimi ikuub aabim, ni ye titunwanbirdam la. Ni ga ŋa kinye ki len iliin i ŋan na? Ilandak i gbii unii aasui ni na, ima le u ga len. ³⁵ Ilandak nyaan bi uninyaan aasui ni, nima le u ga len iliin i ŋan na. Ilandak i kaa

ŋan na bi unii u kaa ŋan na aasui ni, nima le u ga len iliin i kaa ŋan na.

³⁶ “M tuk nimi la, bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na, liyaadaal ngbaan le bi ga kpiir baah nan len tibɔr yɔl yɔl ti na mɔmɔk ki tuk Uwumbɔr. ³⁷ Saamɔliin le ga nyan si. Saamɔliin mu le ga bii si.”

Baah ban ke Yesu tun lijnjiir aatuln pu na

(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

³⁸ N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bibaa ni Farisii yaab bibaa bui Yesu, “Umɔmɔkr, ti ban ke aa tun lijnjiir aatuln, aan tinimbil kan, aan ti gaa si ki kii.”

³⁹ Le u bui bi, “Nimi dandana aanib, ni ye titunwanbirdam la, kaa dii Uwumbɔr, nima le ni ban lijnjiir aatuln. Uwumbɔr aabɔnabr Jona aah nan bi ujan sakpiin aaponn ni iwiin itaa ni tiner titaa pu na, ⁴⁰ kina le min Unibɔn Aabo mu ga li bi kitiŋ ponn ni iwiin itaa ni tiner titaa. Lijnjiir aatuln limina baanja le ni ga kan. ⁴¹ Jona nan tuk Ninefa aatiŋ aanib Uwumbɔr aabɔr. Le bi kpeln baabimbin. Min, u jer Jona na, le tuk nimi Uwumbɔr aabɔr, le naa kpeln nimi aabimbin. Bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na, Ninefa aatiŋ aanib aah nan kpeln baabimbin pu na, nima le ga mɔk ke nimi aabɔr bii. ⁴² Seba aapiibɔr nan nyan ni dandar ke u nan n̄un Ubɔr Solomonn aalan aaliin. Min u jer Solomonn na bi do la, le naa n̄un maaliin. Bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na, upiibɔr ngbaan aah nan ŋa pu na, nima le ga mɔk ke nimi aabɔr bii.”

Tiyayaar aah ga gir ni pu na

(Luk 11.24-26)

⁴³ “Tiyayaar yaa nyan unii ni kan, ti ga li chuun gɔr nnyun aah kaa bi kipɔk ki ponn ni na, ki ban taah ga kal nin chee ki fuur na, kaan kan. ⁴⁴ Le ti ga len ke ti ga gir kun taah nyan unii u ponn ni na la. Le ti ga gir ni, le ki nan kan ke bi toor taakookoo yaan ki ŋa mu mbamɔm, nibaa aa bi ni ni. ⁴⁵ Le ti ga buen ki ti joo ni tiyayaar tilole ti bir ki jer ti na. Le ti mɔmɔk ga nan koo unii ngbaan ponn ni, ki ga li bi u ponn ni, le ki bii u ki jer waah nan bi njan pu na. Kina le ni ga li bi dandana aanib bi kaa ŋan na chee.”

*Binib bi ye Yesu aana ni unaatiib na
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)*

⁴⁶ Yesu aah bi len kinipaak ngbaan chee na, le una ni unaatiib dan nan sil lipaal ki ban ke bi len u chee. ⁴⁷ Le kinipaak ngbaan ponn ni ubaa tuk u, “Aana ni aanaatiib si lipaal ki ban bi len aa chee.”

⁴⁸ Le u baa bi, “Nma ye nna? Bilabi ye nnaatiib?” ⁴⁹ le ki taln ujaal mək waadidiliib, le ki bui ke, “Lik, nna ni nnaatiib so. ⁵⁰ Ba pu? unii umək nani Nte Uwumbər u bi paacham na aah gee pu na, uma le ye nnaal, ni nninkpan, ni nna.”

13

*Unii u yaa njikaabim na aayatanakl
(Mak 4.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ Liyaadaal ngbaan le Yesu nyan lipaal, le ki buen ki ti kal nnyusakpem aagbaan. ² Le kinipaak sakpen dan u chee, ki wiir. Nima le u koo bunjəb ni, nnyun ni, le ki kal bu ponn ni. Kinipaak ngbaan məmək mu si lipaal.

³ Le u tuk bi tibər pam njiyatanak ponn ni, le ki bui ke, “Ukpaal ubaa le nan buen u ti yaa njikaabim. ⁴ Waah yaa na, le mubaa lir nsan ponn ni. Le inyoon dan nan peei jin. ⁵ Le mubaa mu lir ntakpateer paab, titan aah kaa wiir nin chee na. Titan aah kaa wiir na, le mu guu puln mala. ⁶ Le nwiin puu, ki ton, ki see mu. Mu aah kaa kpa inyaan mbaməm na, le mu yəl. ⁷ Le mubaa mu lir ikokon ponn ni. Le ikokon muun le ki ku mu. ⁸ Le mubaa mu lir kitiŋ ki njan na ponn ni le ki mar. Ngem lun nkub nkub, ngem mu lun imonko itata, ngem mu lun piitaa piitaa.

⁹ “U kpa litafal na kan, u njan.”

*Nitaa ni pu u njak bi njiyatanak na
(Mak 4.10-12; Luk 8.9-10)*

¹⁰ Le waadidiliib dan nan baa u, “Ba pu aa njak bi njiyatanak?”

¹¹ Le u bui bi, “Nimi le Uwumbər cha ni bee waanaan aabəbərkaan, kaa cha bima bee. ¹² Unii u kpa nlan ki bee Uwumbər aanaan aabər na, Uwumbər ga kpee u, le u li kpa sakpen. Unii u kaa kpa na, Uwumbər ga chu u gaa waah kpa mu pəkaa na. ¹³ Kinipaak ngbaan lik, kaa waa, ki pel

kaa njan, kaa bee maaliin aatataa. Nima le cha m njak bi njiyatanak. ¹⁴ Baah bi pu na, le ni gbiin Uwumbər aabəbər Aisaya aah nan len pu na ke,

‘Bi ga pel ki pel,

kaan bee Uwumbər aaliin aatataa.

Bi ga lik ki lik kaan li waa.

¹⁵ Ba pu? binib ngbaan aasui aa bi nibaa ni. Bitafal kpa la.

Bi njan binimbil,

kaa ban ke binimbil woln,

kaa ban ke bitafal njan,

kaa ban ke bisui bee Uwumbər aaliin aatataa,

kaa ban ke bi kpeln baabimbin ki dii

Uwumbər aasan ke u tii bi laafee.’*

¹⁶ “Nimi maadidiliib, Uwumbər aanyoor bi ni pu; ba pu? ninimbil woln, nitafal mu njan. ¹⁷ M tuk nimi mbamən la, Uwumbər aabəbərkiib pam ni bininyaam pam nan ban bi kan naah kan tiwan ni na, kaa kan. Bi nan ban bi njan naah njan tibər ti na, kaa njan ti.”

*Liyatanakl ngbaan aatataa aah chapu na
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)*

¹⁸ “Li pel man aan m tuk nimi unii u yaa njikaabim na aayatanakl aatataa. ¹⁹ Binib yaa njan Uwumbər aanaan aabər kaa bee taatataa kan, le kinimbər ga dan nan nyan tibər ti bi bisui ni na. Njikaabim mu lir nsan ponn ni na le na. ²⁰ Njikaabim mu lir ntakpateer pu na mu ye binib bi njan tibər ngbaan, ki gaa ti mala ni mpopiin na. ²¹ Bi mu aa gaa ti mbaməm bisui ni. Bi ga li joo ti ni yunn siib. Bi yaa kan limukl ti pu kan, bee binib yaa njan bi falaa ti pu kan, libuul ngbaan ni, le bi ga di ti lii. ²² Binib ngem mu bi ke njikaabim mu lir ikokon ponn ni na la. Bi njan tibər ngbaan la. Le bitafal bi baabimbin ni, ni liwankpal ni. Nima le ku tibər ngbaan bisui ni, le taa mar. ²³ Binib bi njan tibər ngbaan ki bee taatataa, ki kii ti na, bima le bi ke njikaabim mu lir kitiŋ ki njan na ponn ni, ki mar na. Ngem lun nkub nkub, ngem mu lun imonko itata, ngem mu lun piitaa piitaa.”

Timoor ti bi ipui ponn ni na aayatanakl

²⁴ Yesu nan ki njakl bi liyatanakl liken ke, “Uwumbər aanaan naahn ukpaal u yaa

* 13:15 : Lik Aisaya 6.9-10.

ipui i njan na waakpaab ni na la. ²⁵ Kinyeek kibaa daal, binib aah dɔ geen na, le waadin dan nan di timoor yaa nmal ipui ngbaan ponn ni, le ki buen. ²⁶ Ipui aah muun ki mar na le bi kan ke timoor mu bi i ponn ni. ²⁷ Le ukpaal ngbaan aatutum dan nan baa u, ‘Timi aaninkpel, saa nan di ipui i njan na le di yaa saakpaab ni ii? Timoor ngbaan mu nyan ni la?’ ²⁸ Le u bui bi, ‘Maadin ubaa le nja kina.’ Le bi baa u, ‘Aa ban ke ti buen ti nɔi nyan timoor ngbaan aa?’ ²⁹ Le u bui bi, ‘Aayii. Di cha ti man. Ni yaa nɔi nyan timoor ngbaan kan, nibaakan, ipui ibaa mu ga li kpaan nɔi ki dii ti. ³⁰ Cha man ipui ngbaan ni timoor ngbaan kpaan muun, aan ki nan biir. Ni yaa nan njeer lipuicheel kan, m ga tuk bipuicheeb: Puen nɔi nyan man timoor ngbaan waahr, aan ki buu ti, ki di see mmii, aan ki nin chee ipui ki di fu maapil ponn ni.’ ”

Tisufar aabil aayatanakl
(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)

³¹ Yesu nan ki nɔkl bi liyatanakl liken ke, “Uwumbɔr aanaan naahn linaanyiimbil li uja ubaa nan di bun waakpaab ni na la. ³² Tisufar ngbaan aabil le ye liwaatiir, nɔibil mɔmɔk filk jer lima la. Bi yaa di libil ngbaan bun kan, li ga puln ki muun, ki jer tisufar mɔmɔk, ki ga nja busub la. Le inyoon i laani paacham na dan nan ter yaadil bu aabon pu.”

Boroboro aanyɔk aayatanakl
(Luk 13.20-21)

³³ Yesu nan ki nɔkl bi liyatanakl liken ke, “Uwumbɔr aanaan naahn boroboro aanyɔk mu upii nan di nja boroboro aayon ponn ni, aan boroboro ngbaan mɔk duun na la.”

Yesu di nɔyatanakl njeen ki tuk bi
(Mak 4.33-34)

³⁴ Kina le Yesu nɔkl nɔyatanakl ki tuk kini-paak ngbaan, kaa len tibaa bi chee see nɔyatanakl njeen. ³⁵ Waah nja kina na, le ni gbiin Uwumbɔr aabɔnabr aah nan len pu na ke,
“M ga waar mmɔb ki nɔkl nɔyatanakl,
ki len tibɔbɔrkaan ti nan bɔr
buyoonn Uwumbɔr nan naan dulnyaa
wee

ki nan saa dandana wee na.”†

Timoor ti nan bi ipui ponn ni na aayatanakl aatataa

³⁶ Yesu nan siir cha kinipaak ngbaan, ki gir buen kidiik ni. Le waadidiliib dan u chee, ke u tuk bi timoor ti bi ipui ponn ni na aayatanakl aatataa.

³⁷ Le u bui bi, “Ukpaal u yaa ipui i njan na le ye min Unibɔn Aabo. ³⁸ Bukpaab ngbaan le ye dulnyaa wee. Ipui i njan na le ye Uwumbɔr aanaan ni aanib. Timoor ngbaan le ye kinimbɔn aanib. ³⁹ Ukpaal aadin u yaa timoor ngbaan na le ye kinimbɔn. Lipuicheel le ye dulnyaa aadoon. Bipuicheeb ngbaan le ye Uwumbɔr aatu-untiib. ⁴⁰ Baah nan nɔi timoor ti ki di see mmii ponn ni na, dulnyaa aadoon ga nan li bi kina la. ⁴¹ Min Unibɔn Aabo ga tun ni maatuuntiib dulnyaa wee ni, bi nan chuu titunwanbirdam, ni bitɔtɔn mɔmɔk, aan ki nyan bi maanaan ni, ⁴² ki di ti nja mmii sakpiin ni. Bi ga wii ki nje ninyin nima chee. ⁴³ N-yoonn ngbaan le bininyaam ga li bi Bite Uwumbɔr aanaan ni, ki wiin ke nwiin aah wiin pu na. U kpa litafal na kan, u njan.”

Liwankpal li bɔr na aayatanakl

⁴⁴ “Uwumbɔr aanaan naahn liwankpal li bɔɔ bukpaab ni, kiti n ponn ni na la. Le uja ti kan liwankpal ngbaan, le ki ki di biin li pu. Le ni mɔ u ki ti nyan. Le u buen ke u ti kooh waawan mɔmɔk, ki gir ti daa bukpaab ngbaan.”

Nleenyaan aayatanakl

⁴⁵ “Uwumbɔr aanaan naahn uwankoooh u chuun ban nleen mam mu njan na ke u daa na la, ⁴⁶ le ki ti kan nleenyaan mu kpa kidaak sakpen na, le ki buen ti kooh waawan mɔmɔk, ki ti daa nleenyaan ngbaan.”

Kipɔɔk aayatanakl

⁴⁷ “Uwumbɔr aanaan naahn kipɔɔk ki bijanbam di mee nnyun ni ki chuu ijan mɔk aabɔn na la. ⁴⁸ Kaah gbiin ijan na, le bi dar ki nyan lipaal, le ki kal ki gann ijan i njan na ki di nja tibɔɔkur ni, ki cha i kaa njan na, ki di mee. ⁴⁹ Dulnyaa aadoon mu ga nan li bi kina la. Uwumbɔr aatuuntiib ga nan dan

† 13:35 : Lik Ilahn 78.2.

dulnyaa ni, ki nan gann titunwanbirdam bininyaam ponn ni, ⁵⁰ ki ti di na mmii sakpiin ni, binib aah wii ki n̄m̄ə n̄jinyin nin chee na.”

Tibəkpokr ni tibəpənn

⁵¹ Le Yesu baa bi, “Ni bee tibər timina m̄əm̄ək aatataa aa?”

Le bi kii, “Een.”

⁵² Le u bui bi, “Unii u tuk binib Uwumbər aakaal na yaa dii mi kan, u naahn udichadaan u nyan ni waawankpal ponn ni tiwankpokr ni tiwapənn.” †

Nasaref aatiŋ aanib aah yii Yesu pu na (Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)

⁵³ Waah nan n̄akl n̄jyatan̄ak ngbaan ti doo na, le u siir nima, ⁵⁴ le ki gir kun udo aatiŋ Nasaref ni, le ki ti koo mmeen aadiik ni, ki tuk binib Uwumbər aabər. Waah tuk bi pu na, le ni gar bi. Le bi baa təb, “Uja wee kan nlan mue la chee? U kan mpəənn mue la chee ki tun lijinjiir aatun ngbaan?”

⁵⁵ Waa ye kapenta na aabo la aa? Una aa ye Mari la aa? Unaatiib aa ye Jems, ni Josef, ni Simonn, ni Judas la aa? ⁵⁶ Uninkpatiib m̄əm̄ək aa bi do chee na la aa? U kan nlan mue, ni mpəənn mue la chee?” ⁵⁷ Bi nan len kina le ki yii u.

Le Yesu bui bi, “Binib pak Uwumbər aabənabtiib see bido aatiŋ ni aanib, ni baachiln ni aanib baanja le aa pak bi.”

⁵⁸ Baah kaa gaa u ki kii na, waa nan tun lijinjiir aatun pam nima chee.

14

Jənn u nan muin binib nnyun ni na aakun (Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)

¹ N-yoonn ngbaan le Ubər Herod n̄un Yesu bər, ² le ki bui waatutum ke, “Jənn u nan muini binib nnyun ni na le na. U fikr nkun ni la. Nima le cha u kpa mpəənn, ki tun lijinjiir aatun.”

³ Budabu pu Herod len kina na le ye ke u nan chuu Jənn ki buu u tikululn ki di u na kiyondiik ni. Taani u cha u nan chuu u na le ye ke Jənn nan bui u ⁴ ke waah joo unaal aapuu Herodias na, naa n̄an, ke u bii Uwumbər aakaal la. ⁵ Jənn aah nan len kina na, le Herod ban ke u ku u, le ki san

Juu yaab ijawaan. Bi nan len ke Jənn ye Uwumbər aabənabr la.

⁶ Le Herod aamaaldaal aawiin fuu ni. Le u na tijiir ke bi ji. Le Herodias aabisal dan nan waa liwaal, Ubər Herod ni waanib aanimbiin ni. Le ni m̄əər Herod sakpen. ⁷ Le u puu tipuur ke u ga tii u waah ban pu na.

⁸ Le una bui u ke u bui Ubər Herod ke u tii u Jənn aayil likusambil ponn ni.

⁹ Usapəənn ngbaan aah bui u kina na, le Ubər Herod aasui bii. Waah puu tipuur ti bicham aanimbiil ni na pu, waa ban ke ti bee. ¹⁰ Nima le u tun unii ke u li cha kiyondiik ponn ni ki ti gii ni Jənn aayil.

¹¹ Le u ti joo ni uyil likusambil ponn ni ki nan di tii usapəənn ngbaan. Le u mu di ti tii una. ¹² Le Jənn aadidiliib dan nan yoor linikpol ngbaan ki ti sub, le ki buen ti tuk Yesu.

Yesu aah kpiin binib n̄ichur n̄j̄mu pu na (Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jənn 6.1-14)

¹³ Yesu aah n̄un kina na, le u koo bun̄əb ni, le ki buen kipəək ni, binib aah kaa bi nin chee na. Le kinipaak ngbaan n̄un ke u buen, le ki nyan baatim ni, ki chuun kitiŋ ki buen u chee. ¹⁴ Waah nyan bun̄əb ni na, le u kan kinipaak sakpen, le ki san bi kinimbaak, le ki cha bi ponn ni bi ye bimum na pəək.

¹⁵ Naah joor na, le waadidiliib dan nan bui u, “Ti bi kipəək ni la. Ni jer tijikaar aajim yoonn a. Cha kinipaak ngbaan buen itingbaan ni ki ti daa tijikaar ji.”

¹⁶ Le u bui bi, “Taa cha bi buen man. Nimi nibaa tii bi tijikaar bi ji man.”

¹⁷ Le bi bui u, “N̄j̄boroboro kpin n̄j̄mu ni ijan ilee baanja le bi.”

¹⁸ Le u bui bi, “Li joo ni tii ni mi man,”

¹⁹ le ki bui kinipaak ngbaan, “Kal kitiŋ timosənn pu man,” le ki yoor n̄j̄boroboro kpin n̄j̄mu ni ijan ilee ngbaan, ki waan lik paacham, ki doon Uwumbər, le ki gii boroboro ni ijan ngbaan, ki di tii waadidiliib. Le bi yakr siin kinipaak ngbaan m̄ək aanimbiin ni. ²⁰ Bi m̄əm̄ək nan n̄man ki bab. Baah n̄man ki bab ki gur ni na, le Yesu aadidiliib nan yoor tijikaar ti gur na ki gbiin tibəəkur kipiik ni tilee. ²¹ Bijab bi

† 13:52 : Nibaakan tiwankpokr ye Uwumbər aagbakpok, tiwapənn mu ye Yesu aaməkm.

jin tijikaar ngbaan na ga nan li fuu njichur njijmu. Baa nan kahn bipiib ni mbim kpee.

*Yesu aah chuun nnyun pu pu na
(Mak 6.45-52; Jənn 6.15-21)*

²² Libuul ngbaan ni le Yesu muk waa-didiliib ke bi koo bunjəb ni ki loln u pu nsan ki puur nnyusakpem na. Le u tuk kinipaak ngbaan ke bi li chaa kun. ²³ Waah tuk bi kina na, le u jon lijool paab ubaa, u ti mee Uwumbər. Le ni mue. Le u bi nima chee ubaa. ²⁴ Waadidiliib mu bi bunjəb ni nnyusakpem aakaasisik ni. Libuln nan daar sakpen ki tok bi, tinyunkpenn mu yenji baanəb.

²⁵ Ikooja aah wii buyoonn na, le u chuun nnyun paab, ki buen bi chee, ki ti njan bi. ²⁶ Waadidiliib aah kan u chuun nnyun pu na, le ijawaan chuu bi sakpen, le bi len ke ni ye utekpiir aawiin la, le ki faa ikuun tən tən.

²⁷ Libuul ngbaan ni le Yesu bui bi, “Chuu nibaa man. Min ye. Ni taa san ijawaan man.”

²⁸ Le Piita bui u, “Ndindaan, ni yaa sil ye si kan, bui mi ke m chuun nnyun pu ki dan aa chee.”

²⁹ Le Yesu bui u, “Li chuun choo.” Le Piita nyan bunjəb ni, ki chuun nnyun paab ki cha Yesu chee. ³⁰ Le u kan libuln aah daar ki feeni tinyunkpenn pu na, le ki san ijawaan, le ki piin ki bi muini cha, le ki teen ke, “Ndindaan, nyan mi.”

³¹ Libuul ngbaan ni le Yesu taln unjaal ki chuu u, le ki bui u, “Saa gaa mi ki kii mbaməm. Ba nja aa joo mi beeni?”

³² Le bi məmək bilee koo bunjəb ni. Libuul ngbaan ni le libuln njmin. ³³ Le binib bi bi bunjəb ponn ni na gbaan Yesu aanim-biin ni, ki dooni u, le ki len ke, “Mbamən, aa sil ye Uwumbər Aajapəən la.”

*Yesu aah tii bibum laafee Genesaret
aatij ni pu na
(Mak 6.53-56)*

³⁴ Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Genesaret aatij chee, le ki nyan bunjəb ni. ³⁵ Le kitiij ngbaan aanib bee u, le ki buen itingbaan məmək ni, ki ti yoor bibum məmək, ki joo ni bi Yesu chee, ³⁶ ki nan mee u ke u cha bibum ngbaan meeh waabəkul

aaməjuul. Binib bimək meeh li na pək libuul ngbaan ni.

15

*Biyaaajatiib aakaal
(Mak 7.1-13)*

¹ N-yoonn ngbaan le Farisii yaab, ni Uwumbər aakaal aaməmək nyan ni Jerusalem ni ki dan Yesu chee, le ki nan baa u, ² “Ba nja saadidiliib bii tiyaaajatiib aakaal, kaa njir binjaal aan ki nin ji tijikaar?”

³ Le Yesu baa bi, “Ba nja ni mu bii Uwumbər aakaal, nimi aakaal pu?”

⁴ Uwumbər len ke, ‘Aa li pak aate ni aana,’* ki ki len ke, ‘Unii yaa len tibəbir lii ute bee una pu kan, ni ku u.’† ⁵ To, nimi le len ke unii yaa bui ute, bee una, ‘Maah ba ga tii si ni na, maan ki njmaa tii si. M di tii Uwumbər a,’ ⁶ ki yaa kaa pak ute kan, ni len ke naa kpa taani. Naah len kina na, le ni yii Uwumbər aabər nimi aakaal pu. ⁷ Ni ye binjanjmannim la. Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len nimi aabər pu na, u nan len mbamən la, ke,

⁸ ‘Binib ngbaan pak Uwumbər buməb ni la. Bisui daa u chee.

⁹ Bi dooni u yəli la, ki mək binib biyaaajatiib aakaal ke ni ye waakaal la.’”‡

*Tiwan ni njani unii titunwanbirdaan na
(Mak 7.14-23)*

¹⁰ Le Yesu yin kinipaak ngbaan, ki nan bui bi, “Li pel man, aan ki bee man maah ga tuk nimi pu na aatataa. ¹¹ Tijikaar ti koo unii aaməb ni na aan njmaa nja u titunwanbirdaan. Tiwan ni nyan uməb ni na, nima le njani u titunwanbirdaan.”

¹² Le Yesu aadidiliib dan nan baa u, “Saa nyi ke saah len pu na le cha Farisii yaab gee lijuul aa?”

¹³ Le u bui bi, “Tisufar timək Nte Uwumbər aa bun ti na, u ga chuu njə ti la.

¹⁴ Taa gar bi man. Bi ye bisanmək bi jəb na la. Ujoon yaa mək ujoon nsan kan, bi məmək bilee ga lir libuul ponn ni la.”

¹⁵ Le Piita bui Yesu, “Tuk timi liyatanjəl ngbaan aatataa.”

* 15:4 : Lik Nnyam 20.12; Ikaal 5.16. † 15:4 : Lik Nnyam 21.17; Liifai Yaab 20.9. ‡ 15:9 : Lik Aisaya 29.13.

16 Le Yesu baa bi, “Ni mu aa kee bee maaliin aatataa aa? 17 Tiwan ni koo unii aamɔb ni na koo lipuul ni, le u ti sɔnn. Naa nyi kina aa? 18 Tiwan ni nyan unii aamɔb ni na, ni nyan usui ni, ki ɲani u titunwanbirdaan la. 19 Tiwan ni nyan binib aasui ni na le ye ilandak i kaa ɲan na, ni linikul, ni kidagook aatuln, ni kinaayuk, ni linyamɔngee, ni ɲisiibil. 20 Nimina le ɲani unii titunwanbirdaan. U yaa kaa ɲir unjaal ki ji tijikaar kan, nima le aan ɲa u titunwanbirdaan.”

*Upii aah gaa Yesu ki kii mbamɔm pu na
(Mak 7.24-30)*

21 Le Yesu nyan nima, ki buen Taya ni Saidonn aatingbaan ni. 22 Le upii u ye Kanaann aabo na bi nima, le ki dan nan teen ke, “Ndindaan, si u ye Ubɔr David Aayaabil na, san mi kinimbaak. Tiyayaar le joo mbisal ki muk u sakpen a.”

23 Le Yesu aa len tibaa. Le waadidiliib dan nan gan Yesu ke u jenn u, u paa bi pu ki kpa kifuuk sakpen a.

24 Le Yesu bui bi, “Uwumbɔr tun ni mi ke m nan ter Israel yaab bi yenn Uwumbɔr aasan ni na baanja la.”

25 Waah len kina na, le upii ngbaan dan ki nan gbaan unimbiin ni ki doon u, le ki bui u, “Ndindaan, ter mi.”

26 Le Yesu bui u, “Ti yaa di mbim aajikaar ki di tii ibɔ kan, naa ɲan.”

27 Le u bui u, “Ndindaan, ni ye mbamɔn la; ibɔ mu tee ji ɲijikaabol ɲi nyan ni idindaan aateebul pu ki lir ni kitin na.”

28 Le Yesu bui u, “Upii, aa gaa mi ki kii mbamɔm la. Saah ban pu na, ni ɲa kina ki tii si.” Libuul ngbaan ni le ubisal pɔɔk, kaa ki bun.

Yesu aah tii bibum pam laafee pu na

29 Yesu nan siir nima ki bɔ dii Galilee Aanyusakpem ni, le ki ti jon lijoor paab, le ki kal kitin. 30 Le kinipaak sakpen joo ni biwɔb, ni bijoom, ni bibirb, ni bitaageeb, ni bibum aabɔɲ, ki nan di bil Yesu aanimbiin ni. Le u tii bi mɔmɔk laafee. 31 Le ni gar kinipaak ngbaan pam; bi kan bibirb len tibɔr, ni bitaagendam pɔɔk ki chuun, ni biwɔb mu fii chuun, ni bijoom aanimbiil likr. Le bi pak Israel yaab Aawumbɔr.

*Yesu aah kpiin binib ɲichur ɲinaa pu na
(Mak 8.1-10)*

32 Yesu nan yin waadidiliib ke bi dan u chee, le ki bui bi, “M san kinipaak ngbaan kinimbaak la; bi bi m chee iwiin itaa, kaa kpa nibaa bi ji. Maa ban m tuk bi ke bi li chaa kun, kaa puen tii bi tijikaar ke bi ji. Nibaakan, bi ga ti fik nsan ponn ni.”

33 Le waadidiliib bui u, “Ti bi kipɔɔk ni la. Ti ga kan tijikaar la chee aan ki tii kinipaak ngbaan aan bi ji bab?”

34 Le u baa bi, “Ni kpa ɲiboroboro kpin ɲina?”

Le bi bui u, “Ti kpa ɲiboroboro kpin ɲilole, ni njanbim siib.”

35 Le u bui kinipaak ngbaan, “Kal kitin man,” 36 le ki yoor ɲiboroboro kpin ɲilole ni njanbim ngbaan, le ki doon Uwumbɔr, ki gii gii, ki di tii waadidiliib, le bi yakr siin kinipaak ngbaan mɔmɔk aanimbiin ni.

37 Le bi mɔmɔk ɲman ki bab. Baah ɲman ki bab na, le waadidiliib yoor tijikaar ti gur na, ki gbiin tibɔɔkur tilole. 38 Bijab bi nan jin tijikaar ngbaan na nan ye bijab ɲichur ɲinaa la. Baa nan kahn bipiib ni mbim kpee.

39 Le u bui kinipaak ngbaan, “Li chaa kun man,” le ki koo bunɔb ni, ki buen Magadann aatin ni.

16

*Baah ban ke Yesu tun lijnjiir aatuln pu na
(Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)*

1 Farisii yaab ni Sajusii yaab bibaa nan dan Yesu chee, ki ban bi tɔɲ u, le ki bui u, “Tun lijnjiir aatuln Uwumbɔr aapɔɔn pu, aan ti kan.” 2 Le u bui bi, “Paacham yaa maln kijook kan, le ni bui ke utaal aan nu. 3 Paacham yaa maln ki bɔln kichakpiik ni kan, le ni bui ke utaal ga nu din. Paacham pu, le ni beer ke utaal ga nu aan waan nu. Le naa bee Uwumbɔr aah ɲani pu dandana na. 4 Nimi dandana aanib, ni ye titunwanbirdam la, kaa dii Uwumbɔr, nima le ni ban lijnjiir aatuln. Uwumbɔr aah nan ɲa lijnjiir aatuln ki ɲa waabɔnabr Jona pu na, lituln limina aaboln le ni ga kan. Maan mɔk nimi lijnjiir aawan niken kpee.”

Waah len kina na, le u siir nima ki cha bi.

*Bi li nyi Farisii yaab ni Sajusii yaab
aaməkm
(Mak 8.14-21)*

⁵ Le u ni waadidiliib puur nnyusakpem. Le waadidiliib suln, kaa joo boroboro. ⁶ Le Yesu bui bi, “Ni li nyi man Farisii yaab ni Sajusii yaab aaboroboro aanyək bər.”

⁷ Le bi bui təb, “Taah kaa joo boroboro na, nima le cha u len kina.”

⁸ Le Yesu bee baah len təb chee pu na, le ki baa bi, “Ba pu ni len təb chee ke naa joo boroboro? Naa gaa mi ki kii mbaməm.

⁹ Naa kee bee maabimbin aa? Naa teer maah nan di njiboroboro kpin njimpu kpiin bijab njichur njimpu pu na aa? Ni nan yoor tijikaar ti gur na tibəəkur tiŋa? ¹⁰ Naa teer maah nan di njiboroboro kpin njilole kpiin bijab njichur njinaa pu na aa? Ni nan yoor tijikaar ti gur na tibəəkur tiŋa? ¹¹ Ba pu naa bee ke maa len boroboro aabər? M len ke ni li nyi Farisii yaab ni Sajusii yaab aaboroboro aanyək aabər la.”

¹² Waah len kina na, le bi bee ke waa len boroboro aabər. U len ke bi li nyi ki taa dii Farisii yaab ni Sajusii yaab aaməkm la.

*Piita aah len Yesu aabər pu na
(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)*

¹³ Le Yesu buen Siisarea Filipi aatingbaan ni. Waah bi nima na, le u baa waadidiliib, “Binib bui ke min Unibən Aabo ye ŋma?”

¹⁴ Le bi bui u, “Bibaa len ke aa ye Jənn u nan muini binib nnyun ni na la, le biken mu len ke aa ye Uwumbər aabənabr Elaija u nan bi n-yaayoonn na la, le biken mu len ke aa ye Uwumbər aabənabr Jeremia, bee Uwumbər aabənabr ubaa la.”

¹⁵ Le u baa bi ke, “Nimi, ni len ke m ye ŋma?”

¹⁶ Le Simonn Piita bui u, “Aa ye Kristo u ga gaa binib lii na. Aa ye Uwumbər u fu na Aajapəən la.”

¹⁷ Le Yesu bui u, “Simonn, Jənn aajapəən, Uwumbər aanyoor bi aa pu la. Naa ye unibən le kpiir kina mək si. Nte Uwumbər u bi paacham na le kpiir kina mək si. ¹⁸ Piita, m tuk si la, aa ye litakpal* la. Litakpal limina pu le m ga di maanib siin. Le nkun aapəən aan nyan bi. ¹⁹ M ga tii si mpəən Uwumbər aanaan ni. Tiwan ni aa ga buu

dulnyaa wee ni na, nima le buu paacham mu. Tiwan ni aa ga buu lii dulnyaa wee ni na, nima le buu lii paacham mu.”

²⁰ Le Yesu sur waadidiliib ke bi taa tuk unii ubaa ke u ye Kristo ngbaan.

*Yesu tuk waadidiliib waah ga ji falaa pu
na
(Mak 8.31-9.1; Luk 9.22-27)*

²¹ N-yoonn ngbaan le Yesu piin ki bi kpiir tuk waadidiliib, “See m buen Jerusalem ki ji falaa sakpen. Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkb ga ŋa mi falaa sakpen, le ki ku mi. Iwiin itaadaal le Uwumbər ga fikr mi nkun ni.”

²² Le Piita di u nyan n-gbaan, le ki ti sur u ke, “Ndindaan, Uwumbər cha ni ŋa libuln ki daa jer. U taa cha ni pii si.”

²³ Le Yesu fenn lik Piita le ki bui u, “Kinimbəŋ, siir foor m chee. Aa ye lisugeln la, le ki lek mi nsan. Aa dak ke unibən aah dak pu na la, kaa dak ke Uwumbər aah dak pu na.”

²⁴ Yesu nan bui waadidiliib, “Unii yaa ban u dii mi kan, cha u yii ubaa, ki yoor waadəpuinkoo aan ki li dii mi. ²⁵ Unii umək kaan ŋmaa kpo m pu na kan, waaməfal ga bee yəli la. Unii umək ga ŋmaa kpo m pu na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na. ²⁶ Unii yaa kan dulnyaa wee ni aawan məmək ki lann waaməfal kan, ba aanyoor le u kan? Unii tee ga di ba ki daa waaməfal?

²⁷ Min Unibən Aabo ga fuu ni ki ga li kpa Nte Uwumbər aapəən. Le Uwumbər aatu-untiib ga li dii mi. N-yoonn ngbaan le m ga tii binib məmək lipal, baatuln aah ŋeer pu na. ²⁸ M tuk nimi mbamən la, binib bi si do na ponn ni bibaa aan kpo see bi puen kan min Unibən Aabo jin maanaan waahr.”

17

*Yesu aawon aah kpeln pu na
(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)*

¹ Iwiin iloob aah jer na, le u di Piita, ni Jems, ni unaal Jənn, ki jon lijoob fəfək libaa paab, bibaa. ² Le uwon kpeln binimbil ni. Unimbil wəb wiin ke nwiin aah wiin pu na. Le waawanpeenkaan kpaln tiwanpipinn ke nwiin aah piin pu na. ³ Le bi kan n-yaayoonn na aabənabtiib Moses ni

* **16:18** : Piita aataa le ye ke “litakpal”.

Elaija bi len u chee tibər. ⁴ Le Piita bui u, “Ndindaan, taah bi do na, ni njan. Aa yaa gee kan, cha m nja njiboo njitaa, ki di libaa tii si, ki di liken tii Moses, ki di liken tii Elaija.”

⁵ Waah beenin bi len kina na, libuul ngbaan ni le ntaalangbapiin dan nan biin bi pu. Le nneel len ntaalangbapiin na ponn ni ke, “Njapəon u m gee u na sɔ. Nnimbil gbiin u. Li njan waah len pu na man.”*

⁶ Waadidiliib aah njan nneel ngbaan pu na, le bi san ijawaan sakpen, le ki lir kitin lichichikr. ⁷ Le Yesu dan nan meeh bi, ki bui bi, “Fii man. Taa san ijawaan man.”

⁸ Le bi waan lik paacham, kaa ki kan ubaa see Yesu baanja.

⁹ Le bi gir sunn ni lijool ngbaan taab. Baah bi sunni na, le Yesu bui bi, “Ni taa tuk ubaa naah kan pu na, ki nan saa buyoonn min Unibon Aabo ga fikr nkun ni na.”

¹⁰ Le bi baa u, “Ba pu Uwumbər aakaal aaməmək len ke Elaija le ga puen dan le Kristo† nin fuu ni?”‡

¹¹ Le u bui bi, “Mbamən, see Elaija fuu ni, ki nan toor tiwan məmək. ¹² M tuk nimi la, Elaija puun fuu ni a. Le baa nyi u, ki nja u baah ban pu na. Baah nja u falaa pu na, kina le bi ga nja min Unibon Aabo mu falaa.”

¹³ Yesu aah len Elaija aabər kina na, le waadidiliib bee ke u len Jonn u nan muini binib nnyun ni na aabər la.

*Yesu aah nyan libimbikl ubo ni pu na
(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Le bi fuu kinipaak ngbaan aah bi nin chee na. Baah fuu ni na, le uja ubaa dan nan gbaan unimbiin ni, ¹⁵ le ki bui u, “Ndindaan, san maabo kinimbaak. Libimbikl le joo u, ki njan u falaa sakpen, ki cha u lir mmii ni, ni nnyun ni kpala kpala. ¹⁶ M joo ni u saadidiliib chee, le baa njan nyan libimbikl na u ni.”

¹⁷ Le Yesu bui ke, “Nimi dandana aanib, naa gaa Uwumbər ki kii, ki mu aa dii u mbaməm. Ni ban ke m yunn ni chee kinye pu, aan ki li kpa limər ni pu, aan ni gaa mi ki kii? Li joo ni ubo ngbaan m chee.”

¹⁸ Baah joo ni u na, le Yesu kae libimbikl li joo u na. Le li nyan u ni. Libuul ngbaan ni le u pək, kaa ki bun.

* **17:5** : Lik Aisaya 42.1. † **17:10** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na. ‡ **17:10** : Lik Malakai 4.5.

¹⁹ Le Yesu aadidiliib dan u chee bibaa, le ki nan baa u, “Ba pu taa njan nyan libimbikl ngbaan u ni?”

²⁰ Le u bui bi, “Naa gaa Uwumbər ki kii mbaməm. Nima le naa njan nyan li. M tuk nimi mbamən la, ni yaa gaa Uwumbər ki kii siib kina kan, ni ga bui lijool limina ke, ‘Fii nima chee,’ le li ga fii. Nibaa aan li pəon ni chee. [²¹ Libimbikl limina aaboln ma kan, ni yaa kaa lul buməb ki mee Uwumbər kan, naan njan nyan li.]”

*Yesu aah ki tuk bi waakun aabər pu na
(Mak 9.30-32; Luk 9.43-45)*

²² Waadidiliib məmək aah nan bi Galilee aatin ni na, le u bui bi, “Bi ga di min Unibon Aabo nja binib aanaal ni, ²³ le bi ku mi. Le iwiin itaadaal Uwumbər ga fikr mi nkun ni.”

Le biponn bii sakpen.

Uwumbər Aadichal aamombil

²⁴ Yesu ni waadidiliib aah fuu Kapenaum aatin ni na, le binib bi gaal Uwumbər Aadichal aamombil na dan nan baa Piita, “Saaməmək aa pa Uwumbər Aadichal aamombil aa?”

²⁵ Le u bui bi ke, “U pa la.”

Piita aah fuu linampal na, le Yesu puen len u chee ke, “Simonn, dulnyaa wee ni aabərb gaal baatin aanib chee lampoo aan bicham chee? Aa dak kinye?”

²⁶ Le u bui u, “Bicham chee.”

Le Yesu bui u, “Kina kan, baatin aanib aa pa. ²⁷ Tɔ, taa ban ti koo baataani ni. Li cha nnyusakpem ni ki ti di njapiin lii nnyun ni. Saah ga chuu njan aajan u na, yoor u ki chuu waar uməb. Aa ga kan limombil uməb ponn ni. Nyan li ki ti pa tii bi, m ni si pu.”

18

Ulau ye uninyuun?

(Mak 9.33-37; Luk 9.46-48)

¹ N-yoonn ngbaan le Yesu aadidiliib dan nan baa u, “Uwumbər aanaan ni, ulau tee ye uninyuun?”

² Le u yin ubo ke u dan u chee, ki di u siin bikaasisik ni, ³ le ki bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ni yaa kaa kpeln ki bi ke bibilb waatiir aah bi pu na kan, naan

koo Uwumbər aanaan ni. ⁴Unii umək sunn ubaa taab ki bi ke ubo waatiir umina aah bi pu na kan, udaan ngbaan le ye uninyuun Uwumbər aanaan ni. ⁵Unii umək gaa ubo umina aaboln maayimbil pu na, u gaa mi le na.”

*Taa təŋ ubo ubaa ke u tun titunwanbir
(Mak 9.42-48; Luk 17.1-2)*

⁶“Unii yaa təŋ mbim bi gaa mi ki kii na ponn ni ubaa ke u tun titunwanbir kan, tibəbir ga li bi u pu. Bi yaa ba tee di kinaak sakpeŋ ki di tul leen uneen ni, ki tur u lii nnyusakpem ni, nin chee nyoo na kan, ni ba soor ki tii u, ni u təŋ ubo ubaa. ⁷Ntəŋ pu, tibəbir bi dulnyaa wee ni aanib pu. Tə, ntəŋ ga li bi. Tibəbir mu bi unii u təŋ binib ke bi tun titunwanbir na pu.

⁸“Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanaal, bee aataal pu na kan, tiwan ngbaan yaa təŋ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann ŋjaal mubaa, bee litaal libaa, ki kan liməfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor ni aa li kpa iŋaal ilee ni ŋitaa ŋilee ki ti li bi mmii mu kaan junna ni. ⁹Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanimbil pu na kan, tiwan ngbaan yaa təŋ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann linimbil libaa, ki kan liməfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor ni aa li kpa ŋinimbil ŋilee, ki ti li bi mmii mu kaan junna ni.”

*Kiwakork ki wəŋ na aayatanakl
(Luk 15.3-7)*

¹⁰“Li nyi man ki taa lik bibilb ponn ni ubaa fam. M tuk nimi la, baatuuntiib bi paacham Nte Uwumbər aanimbiin ni n-yoonn məmək. [¹¹Min Unibən Aabo dan dulnyaa wee ni ke binib bi wəŋ na ŋmar la.]

¹²“Unii yaa kpa ipiih nkub, i ponn ni ubaa yaa wəŋ kan, ni dak ke u ga ŋa kinye? U ga di cha ipiih imonko inaa ni kipiik ni iwae na ligongoln paab, ki buen ti ban upiih u wəŋ na la. ¹³M tuk nimi mbamən la, u yaa ti kan u kan, u ga li məəni upiih ngbaan pu, ki jer waah ga li məəni ipiih imonko inaa ni kipiik ni iwae i kaa wəŋ na pu na. ¹⁴Kina le Nite Uwumbər u bi paacham na aa ban ke bibilb waatiib ngbaan ponn ni ubaa wəŋ.”

Saah ga ŋa aana aabo u ŋa si bakaa na pu na

¹⁵“Aana aabo yaa ŋa si bakaa kan, pəən aabaa ki buen ti kan u n-gbaan suuna ki tuk u waataani. U yaa ŋun tii si kan, aa giin u ki siin waabuul ni la. ¹⁶U yaa yii, kaa kii tii si kan, pəən aabaa ki ban unii ubaa, bee bilee, ki ki buen u chee ki ti kan u, aan binib bilee, bee bitaa ngbaan ŋun tibər ngbaan məmək ki li ye saaseeraadam.* ¹⁷U yaa yii, kaa kii tii bi mu kan, nyan ti mpaan pu ki tuk Uwumbər aanib. U yaa yii, kaa kii tii bi mu kan, ni lik u ke ulampoogaar, bee unii u kaa dii Uwumbər aasan na.

¹⁸“M tuk nimi mbamən la, tiwan ni, ni ga buu dulnyaa wee ni na, nima le buu paacham. Tiwan ni, ni ga buur lii dulnyaa wee ni na, nima le buur lii paacham mu.

¹⁹“Cha m moo tuk nimi man, ni ponn ni bilee yaa kpaan kiməbaan dulnyaa wee ni, ki mee Nte Uwumbər u bi paacham na kan, u ga ŋa naah ban pu na ki tii nimi. ²⁰Binib bilee, bee bitaa, yaa kuun təb chee maayimbil pu kan, m ga li bi bikaasisik ni.”

Unii u kaa di cha pinn waatutuŋeer na

²¹Le Piita dan nan baa Yesu, “Ndindaan, nna aabo yaa ŋani mi bakaa kan, m ga di cha pinn u nfum muŋa? Nfum mulole ee?”

²²Le Yesu bui u, “Maa tuk si ke nfum mulole. Cha pinn u imonko itaa ni kipiik nfum mulole. ²³Ba pu? Uwumbər aanaan naahn ubər kpaan u nan ban u bee waatutum aah joo waapəln pu na la. ²⁴Waah piin ki bi lik kina na, le bi joo ni waatutunn ubaa u joo waapəln tikunabr aamombil ŋichur ŋichur kipiik.† ²⁵Waah kaa kpa ŋimombil ŋibaa ki ga pa lipəln ngbaan na, le udindaan bui ke bi di u ni upuu, ni waabim, ni waah kpa tiwan ni na məmək, ki di kooh, aan ki di ŋimombil ngbaan pa lipəln ngbaan. ²⁶Le ututunn ngbaan gbaan udindaan aanimbiin ni, ki gaŋ u ke, ‘Ndindaan, pəən aabaa ki ji limər. M ga pa si maah jin saapəln li mək na.’ ²⁷Le udindaan san u kinimbaak, ki di cha pinn u lipəln ngbaan, le ki di u lii.

²⁸“Le ututunn ngbaan nyan lipaal, ki ti kan waatutuŋeer u joo waapəln kpakpaln nkub na, le ki chuu u, le ki chuu uneen ni, ki bui u ke, ‘Pa mi saah joo maapəln

* **18:16** : Lik Ikaal 19.15. † **18:24** : Griik aaliin ni, bi ŋmee ke “talenti ŋichur kipiik.” Ni ga fuu unii aapal ki ti saa ŋibin kipiik ni ŋiŋmu la.

li na.’ ²⁹ Le waatutuñeer ngbaan gbaan unimbiin ni, ki ganj u ke, ‘Poon aabaa ki ji limor. M ga pa si.’ ³⁰ Le waa kii, le ki chuu u ti ña kiyondiik ni, u li bi nima ki ti saa buyoonn u ga pa lipoln ngbaan na. ³¹ Waatutuñeertiib aah kan kina na, le ni bii bisui sakpen. Le bi dan nan tuk bidindaan waah ña pu na mómok. ³² Le bidindaan yin u, ki nan bui u, ‘Aa ye bakadaan la. Saah ganj mi na, le m di cha pinn si saapoln mómok. ³³ Aa mu ba ga san saatutuñeer kinimbaak ke maah san si pu na la.’ ³⁴ Udindaan aah gee linjuul u pu sakpen pu na, le u cha bi ti ñani u falaa kiyondiik ni, ki ti saa buyoonn u ga pa lipoln ngbaan mómok doo na. ³⁵ “Tó, unii umok kaa di cha pinn una aabo usui ponn ni na kan, Nte Uwumbor u bi paacham na mu ga daa utafal kina la.”

19

Uja taa jenn upuu (Mak 10.1-12)

¹ Yesu aah len kina ti doo na, le u nyan Galilee aatinj ni, ki buen Judea aatinj ki bi Joodann aamoodapuul na ni. ² Le kinipaak sakpenj dii u. Le u cha bi ponn ni bi ye bibum na pook.

³ Le Farisii yaab bibaa nan dan u chee, ki ban bi tøj u, le ki baa u, “Uja yaa jenn upuu lii waageehn pu kan, timi aakaal kii kina aa?”

⁴ Le Yesu baa bi, “Naa karn Uwumbor Aagbanj aah len pu na aa? Ni ñmee ke Uwumbor u naan bi na, u nan naan uja ni upii,* ⁵ le ki len ke waah naan uja ni upii na, uja yaa yoor upii kan, bi ga nya cha bitetiib ni binatiib, ki kpaan tób chee, ki ña unibaan.† ⁶ Nima pu na, baa ki ye binib bilee, bi ye unibaan la. Uwumbor aah kpaan bi na, unibon taa yakr bi.”

⁷ Le Farisii yaab ngbaan baa u, “Ni yaa ye kina kan, ba pu Moses nan len ke uja yaa ban u jenn upuu kan, u ñmee kigbanj ponn ni ke u jenn u, ki di tii u, ki nin jenn u?”

⁸ Le Yesu bui bi, “Nitafal aah pöö pu na, nima le cha Moses tii nima nsan ke ni jenn nipuutiib. N-yoonn mu Uwumbor

nan naan tiwan mómok ki nan saa dandana wee na, waa tii bi nsan kina. ⁹ M tuk nima la, upii yaa kaa gər kidagook, aan uchal jenn u lii ki ki yoor upii uken kan, uja ngbaan kpaln udagoor la. [Upii aachal yaa jenn u lii, uja uken yaa yoor upii ngbaan kan, uja ngbaan kpaln udagoor la.”]

¹⁰ Le Yesu aadidiliib bui u, “Uja ni upuu aabor yaa ye kina kan, uja yaa kaa yoor upii kan, ni soor.”

¹¹ Le Yesu bui bi, “Bijab mómok aan ñmaa gaa naah len pu na ki yii bipiib mómok. Bijab bi Uwumbor tii bi mpöon ke bi yii bipiib na, bima le ga ñmaa yii bi. ¹² Bibaa bi, baah ma bi na, baa ye bijab. Bibaa mu bi, bi kpaa bi la. Bibaa mu bi, ki yii bipiib mómok Uwumbor aanaan aatuln pu. Uja umok ga ñmaa gaa tibor ngbaan ki yii bipiib mómok na, u gaa ti.”

Yesu aah ña Uwumbor aanyoor ki ña mbim pu pu na

(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ Le binib joo ni mbim ki di dan Yesu chee ke u nan di unjaal paan bi pu, ki mee Uwumbor tii bi. Le waadidiliib kae bi. ¹⁴ Le Yesu bui bi, “Cha mbim ngbaan dan m chee man. Taa ki jenn bi man. Binib bi aabimbin bi ke mbim aah bi pu na, bima le yeh Uwumbor aanaan.”

¹⁵ Le u di unjaal paan bi pu, le ki siir nima.

Yesu aah tuk uwankpadaan ubaa pu na

(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Unachipöon ubaa nan dan Yesu chee le ki nan baa u, “Umómokr, m ga tun litunyaan bayaar aan ki kan limofal li kaa kpa ndoon na?”

¹⁷ Le Yesu baa u, “Ba pu aa baa mi litunyaan pu? Uwumbor baanja le ñan. Aa yaa ban limofal li kaa kpa ndoon na kan, kii waakaal.”

¹⁸ Le u ki baa u, “Mulakaal?”

Le Yesu bui u, “Taa ku binib; taa gər kidagook; taa su kinaayuk; taa li ye nnyamön aaseeraadaan; ¹⁹ li pak aate ni aana;‡ li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.”§

²⁰ Le unachipöon ngbaan bui u, “M joo ikaal imina mómok tibir ni la. Ba gur?”

* **19:4** : Lik Mpiin 1.27; 5.2. † **19:5** : Lik Mpiin 2.24. ‡ **19:19** : Lik Nnyam 20.12-16; Ikaal 5.16-20. § **19:19** : Lik Liifai Yaab 19.18.

²¹ Le Yesu bui u, “Aa yaa ban ke aa li bi mbaməm kan, buen ti kooħ saah kpa tiwan nimək na, ki di njimombil ngbaan di tii bigiim, aan ki li kpa liwangol paacham, aan ki dan nan dii mi.”

²² Unachipəən ngbaan aah njun kina na, le ni ŋa u mpombiin; ba pu? u nan kpa liwankpal sakpen a. Le u siir nima.

²³ Le Yesu bui waadidiliib, “M tuk nimi mbamən la, ni pəə uwankpadaan koo Uwumbər aanaan ni. ²⁴ Cha m moo tuk nimi man, uwankpadaan aah ga koo Uwumbər aanaan ni pu na, ni pəə jer laakumii aah ga koo seerkaa aaboln ni pu na.”

²⁵ Waadidiliib aah njun kina na, le ni gar bi pam. Le bi baa u, “Ni yaa ye kina kan, ŋma ga tee ŋmar?”

²⁶ Le Yesu lik bi le ki bui bi, “Ni pəə binib le chee. Nibaa aa pəə Uwumbər chee.”

²⁷ Le Piita bui u, “Lik, ti nan di timi aawan məmək di lii ki dii si. Ti ga kan ba aanyoor?”

²⁸ Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamən la, min Unibən Aabo ga kal libərjal pu, ki kan mpakm sakpen dulnyaapəən ponn ni. N-yoonn ngbaan, nimi bi dii mi na mu ga kal njibərjal kipiik ni njilee pu, ki ga ji Israel yaab aanibol kipiik ni njilee tibər. ²⁹ Unii umək di cha waadichal, bee ukpetiib, bee unaatiib, bee uninkpatiib, bee ute, bee una, bee waabim, bee tisar, maayimbil pu na kan, u ga kan kina nfum nkub, ki ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. ³⁰ Tə, binib bi ye bisalolm na pam ga nan ŋa puwəb yaab. Binib bi ye puwəb yaab na pam ga nan ŋa bisalolm.”

20

Ukpaal aah pa paatiib pu na

¹ “Uwumbər aanaan naahn ukpaal u nan pue kichakpinaanyeeek ni u ti ban paatiib bi nan tun waasaak ni aatuln na la. ² Waah kan njan yaab bi na, u nan tuk bi, ‘M ga pa nimi tikunabr aamombil libaa nwiin ni mu aalirn.’* Bi nan kii tii waah siin bi pu na. Le u mək bi waasaak ponn ni. ³ Le ni saa tikur tiwae yoonn, le u ki buen kinyan ni ki ti mui bijab bibaa si nima, kaa kpa lituln libaa. ⁴ Le u bui bi, ‘Buen maasaak ponn

ni ki ti tun man. Naah tun pu na, m ga pa nimi kina la.’ ⁵ Le bi buen. Nwiin aah ti saa sisik ni na, le u ki gir buen kinyan ni, le ki ti ki mui bijab bibaa mu si nima. Le u tuk bi mu kina. Nwiin aah ti kpar na, le u ki gir buen kinyan ni, le ki ki ŋa kina. ⁶ Nwiin aah ti taln njitaa ki ban mu lir na, le u ki gir buen kinyan ni, le ki ti ki mui bijab bibaa mu si nima. Le u baa bi, ‘Ba pu ni si kina nwimən, kaa tun nibaa?’ ⁷ Le bi bui u, ‘Taa kan unii u ga tii timi lituln aan ti tun na.’ Le u bui bi, ‘Ni mu li cha maasaak ponn ni, ki ti tun man.’

⁸ “Nwiin aah lir kijoobən na, le ukpaal ngbaan tuk bitutum aaninkpel, ‘Yin ni paatiib ngbaan ki nan pa bi baapal. Piin ki pa bijab bi gbiln puwəb na, aan ki ti pii bisalolm.’ ⁹ Le bijab bi gbiln puwəb na aah dan bi nan gaa baapal na, u pan bi tikunabr aamombil libaabaa. ¹⁰ Bisalolm aah dan bi nan gaa baapal na, bi dak ke bi ga kan ki jer puwəb yaab na, le u pan bi mu tikunabr aamombil libaabaa. ¹¹ Baah gaa baapal na, le bi njul ukpaal ngbaan pu, ¹² ki len ke, ‘Bijab bi gbiln puwəb na tun kikurk kibaa baanja la. Timi le boo ko nwimən. Ntoton njun timi la. Le ti ni baapal ki ŋak.’

¹³ “Le ukpadaan bui bi ponn ni ubaa, ‘Njə, maa jin si pem pem. Aa ba kii ke aa ga gaa tikunabr aamombil libaa la. Naa ye kina aa? ¹⁴ Yoor saamombil ki li chaa kun linampal. M ban m tii puwəb yaab ke maah tii si pu na la. ¹⁵ Maa kpa nsan ke m di maamombil ŋa maah gee pu na aa? Maah kpa tibulchinn pu na le cha aa kpa lipiipoln aa?’

¹⁶ “Liyatanakl limina aatataa le ye ke puwəb yaab ga nan ŋa bisalolm. Bisalolm mu ga nan ŋa puwəb yaab.”

Yesu aah ki len waakun aabər taataa pu na

(Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)

¹⁷ Yesu ni waadidiliib ni kinipaak nan cha Jerusalem. Waah cha na le u di waadidiliib kipiik ni bilee na nyan n-gbaan, le ki bui bi, ¹⁸ “Li pel man, ti yaa ti fuu Jerusalem kan, bi ga di min Unibən Aabo ŋa Uwumbər aatotoorninkpiib ni Uwumbər aakaal aaməmək b aanaal ni, le bi ji mi tibər,

* **20:2** : Griik aaliin ni, bi njmee ke “denarius ubaa.” Ni nan ye nwiin mubaa aapal la.

ki ga len ke ni njeer bi ku mi, ¹⁹ le ki ga di mi na binib bi kaa ye Juu yaab na aanjaal ni ke bi yook mi, ki lue mi njinaalab, ki kpa mi ndəpuinkoo pu. Le iwiin itaadaal Uwumbər ga fikr mi nkun ni.”

Waadidiliib ponn ni bilee aana aah mee u pu na
(Mak 10.35-45)

²⁰ N-yoonn ngbaan le Sebedee aajapətiib bilee na, ni bina, nan dan Yesu chee, le bina nan gbaan unimbiin ni, ki doon u, ki mee u ke u ter u.

²¹ Le u baa u, “Aa ban ba?”

Le u bui u, “Aa yaa jin saanaan kan, cha njapətiib bilee ngbaan li ka aa chee, ubaa li ka aanjängii wəb, uken mu li ka aanjangan wəb.”

²² Le Yesu bui binachipəm ngbaan, “Naa nyi naah mee mi pu na aatataa. Ni ga nmaa ji falaa ke maah ga ji pu na aa?”

Le bi bui u, “Ti ga nman.”

²³ Le u bui bi, “Ni mu ga sil ji falaa ke maah ga ji pu na. Binib bi ga kal njängii ni njangan wəb na ma kan, naa ye min le ga lee bi. Nte Uwumbər le leer binib bi ga kal nima chee na.”

²⁴ Le waadidiliib kipiik bi gur na aah nən Sebedee aajapətiib aah bui Yesu pu na, bi gee lijuul bi pu. ²⁵ Le Yesu yin bi məmək ke bi dan u chee, le ki nan bui bi, “Ni nyi ke dulnyaa ni aanib aayidam yoor bibaa paacham la. Binib bi kpa tininkpir na mu joo baanib mpəən pu la. ²⁶ Nima taa li bi kina man. Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u li ye uninyuun kan, u na ubaa ni məmək aatutunn. ²⁷ Ubaa yaa ban ke u li ye usaloln kan, u na ubaa ni məmək aanaagbiija, ²⁸ ki li bi ke min Unibən Aabo aah bi pu na; maa dan dulnyaa wee ni ke bi nan tun lituln tii mi, m dan ke m nan tun lituln tii binib, ki kpo ke m gaa binib pam lii la.”

Yesu aah likr bijoom bilee aanibil pu na
(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)

²⁹ Yesu ni waadidiliib nan nyan Jeriko aatiñ ponn ni. Le kinipaak sakpeñ dii bi.

³⁰ Baah cha na, le bijoom bilee ka nsan aaməgbeln, le ki nən ke Yesu ban u jer. Le bi tar ke, “Tidindaan u ye Ubər David Aayaabil na, san timi kinimbaak.”

³¹ Le kinipaak ngbaan kae bi ke bi nmin. Le bi moo tar ke, “Tidindaan u ye Ubər David Aayaabil na, san timi kinimbaak.”

³² Le Yesu sil nsan ni, ki yin bi ke bi dan, le ki nan baa bi, “Ni ban ba?”

³³ Le bi bui u, “Tidindaan, ti ban ke aa likr tinimbil tii timi la.”

³⁴ Le kinimbaak chuu Yesu. Le u meeh binimbil. Libuul ngbaan ni le binimbil likr, le bi dii u.

21

Jerusalem aanib aah nyun Yesu pu na
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jənn 12.12-19)

¹ Bi nan peen Jerusalem, ki fuu Befej aatiñ, ki bi lijuol li bi yin li ke Olif aasui aajool na paab. Baah ti fuu nima chee na, ² le Yesu bui waadidiliib ponn ni bilee, “Li cha man naah si gbək kitiñ ki na ni. Ni yaa koo ki ponn ni kan, libuul ngbaan ni, ni ga kan ubon si gbin, waabo si u chee. Chuu gbiln ubon ngbaan, ki li joo ni u ni waabo m chee man. ³ Unii ubaa yaa len tibaa kan, ni bui u, “Tidindaan le ban i,” le u ga cha ni li joo ni i libuul ngbaan ni.”

⁴ Nimina le gbiin Uwumbər aabənabr aah nan len pu na ke,

⁵ “Tuk Sionn aatiñ aanib,

Lik, nimi aabərkaan choo ni chee la.

U sunn ubaa taab le ki dik ubon pu,
u dik ubon u laa diin na pu la.”*

⁶ Le Yesu aadidiliib buen ki ti na waah len pu na, ⁷ ki joo ni ubon ngbaan ni waabo, le ki di baakeken paan u pu. Le Yesu diñ u pu. ⁸ Kinipaak ngbaan nan di baakeken ter nsan ponn ni. Bibaa mu bar tisufar ki di ter nsan ponn ni. ⁹ Le binib bi loln u pu nsan na, ni binib bi paa puwəb na nan bi tar ke, “Hosiana,† pakn Ubər David Aayaabil man. Uwumbər na tinyoor na unii u choo waayimbil ni na pu. Hosiana bi paacham.”‡

¹⁰ Yesu aah fuu Jerusalem ni na, le kitiñ ngbaan aanib məmək fii ki bi baa təb, “Nma ye umina?”

¹¹ Le kinipaak ngbaan bui bi, “U ye Uwumbər aabənabr Yesu u nyan ni

* **21:5** : Lik Sekaria 9.9. † **21:9** : Hosiana aatataa le ye ke “gaa timi lii.” ‡ **21:9** : Lik Ilahn 118.25, 26.

Nasaref aatinj ki bi Galilee aatinj ponn ni na la.”

Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na (Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jənn 2.13-22)

¹² Yesu nan ti koo Uwumbər Aadichal ni, le ki jenn nyan binib bimək kooh tiwan ki daa tiwan li ponn ni na, ki labr bilikpelm aateebul mam chinj, le ki labr binib bi kooh njinanjel na mu aajal ki di chinj, ¹³ le ki bui bi, “Ni ηmee Uwumbər Aagbanj ni ke Uwumbər len ke, ‘Bi ga yin Maadichal ke Mmeen Aadichal la;’ nimi le ηani li bififiirb aakakaa chee.” §

¹⁴ Bijoom ni biwəb nan dan Yesu chee Uwumbər Aadichal ni, le u cha bi pəək. Le mbim mu bi Uwumbər Aadichal ni na tar ke, “Hosiana, pakn Ubər David Aayaabil man.” ¹⁵ Uwumbər aatotoorninkpiib ni Uwumbər aakaal aaməmək b aah ηun kina, ki kan Yesu aah tun lijnjiir aatun pu na, le bi gee liηuul, ¹⁶ le ki baa Yesu ke, “Saa ηun mbim ngbaan aah len pu na aa?”

Le Yesu bui bi ke, “M ηun. Naa kee karn Uwumbər Aagbanj ni ii? ke, ‘Mbim ni mbipəm ga pak Uwumbər mbaməm.’ ”*

¹⁷ Yesu aah len kina na, le u siir cha bi, le ki nyan Jerusalem, ki buen Betani aatinj ni, u ti doon nima.

Yesu aah len tibəbir busub bubaa pu na (Mak 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Naah ki woln kitaak na, le u gir buen Jerusalem. Waah cha na, le nkon joo u. ¹⁹ Le u kan likakaln si nsan aaməgbeln, le ki buen bu taab, kaa kan lisubil libaa bu pu, see tifar ηmeen. Le u bui busub ngbaan, “Saan ki lu ηsubil n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.” Libuul ngbaan ni le busub ngbaan məmək kuur.

²⁰ Waadidiliib aah kan kina na, le ni gar bi pam. Le bi baa ke, “Ba pu busub ngbaan kuur mala kina?”

²¹ Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ni yaa gaa Uwumbər ki kii, kaa joo beeni kan, ni mu ga ηmaa ηa kina. Naa ye nimina baanja le ni ga ηa. Ni yaa po bui lijool limina ke li fii ki ti lir nnyusakpem ni kan, ni ga ηa kina. ²² Ni yaa mee Uwumbər ki

yaa pak ke u ga ηa naah mee u pu na kan, u ga ηa kina tii nimi.”

Baah baa Yesu waatuln pu pu na (Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)

²³ Yesu nan koo Uwumbər Aadichal ni, le ki tuk binib Uwumbər aabər. Waah ηani kina na, le Uwumbər aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib dan u chee ki nan baa u, “Aa kpa nsan ke aa ηa saah ηani pu na aa? Njma tii si nsan ngbaan?”

²⁴ Le u bui bi, “M mu ga baa nimi mbaan. Ni yaa ηmaa gar kan, m mu ga tuk nimi maah kpa nsan pu ki ηani maah ηani pu na.

²⁵ Jənn aah nan muin binib nnyun ni na, ηma nan tii u nsan? Uwumbər aan binib?”

Le bi kpokl təb ke, “Ti yaa bui ke Uwumbər le tii u nsan kan, u ga baa timi ke ba ηa taa nan gaa u ki kii. ²⁶ Ti yaa ki len ke binib le tii u nsan kan, ti san kinipaak ngbaan ijawaan baah ga ηa timi pu na la; ba pu? bi məmək len ke Jənn nan ye Uwumbər aabənabr la.” ²⁷ Nima le bi bui Yesu, “Taa nyi.”

Le Yesu bui bi, “M mu aan tuk nimi maah kpa nsan pu ki ηani maah ηani pu na.”

Binachipəm bilee aayatanjaki

²⁸ “Dakl lik man maah ga tuk nimi pu na aatataa. Uja ubaa nan kpa japətiib bilee, le ki dan nan bui u ye upol na, ‘Maabo, buen kisaak ponn ni din ki ti tun.’ Le u bui u, ²⁹ ‘Maan buen.’ Naah kpee siib na, le u jer waalandak ki buen kisaak. ³⁰ Le uja ngbaan buen uwaatiir mu chee le ki bui u, ‘Maabo, buen kisaak ponn ni din ki ti tun.’ Le u bui u, ‘Maaninkpel, m ga buen,’ ki mu aa buen. ³¹ Mbim bilee ngbaan ponn ni, ulau ηa bite aageehn?”

Le bi bui u, “Njan yoo.”

Le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, bilampoogaab ni bipiidagoob koo Uwumbər aanaan ni, ki cha nimi. ³² Ba pu? Jənn nan dan ni chee ki nan tuk nimi nsan mu ηan na. Le naa gaa u ki kii. Bilampoogaab ni bipiidagoob le gaa u ki kii. Ni nan kan baah gaa u ki kii pu na, le naa kpeln nimi aabimbin, kaa gaa u ki kii.”

Bikpaab bi kaa ηan na aayatanjaki (Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)

³³ “Li pel man liyataŋakl liken. Udichadaan ubaa le nan bi le ki naan kisaak, le ki ŋum isui i lu ŋisubil na ki ponn ni, le ki di idə gob kisaak ngbaan, le ki gbii libuul li bi ga di ŋisubil ŋa li ponn ni na aan ki mueni nyani ŋaanyun na, le ki maa libimbifəfəŋ ke unii li ka li paab ki kiir kisaak ngbaan, le ki yin bikpaab bibaa, le ki di kisaak ngbaan ŋa biŋaal ni, ke bi li lik ki. Isui ngbaan yaa nan lun ŋisubil kan, bi ker ki tii u, aan ki ker bibaa mu. Waah ŋa kina na, le u siir ki buen kitiŋ ki daa na ni. ³⁴ Buyoonn ŋisubil nan pur na, le u di waatutum tun bikpaab ngbaan chee, bi ti gaa ni waasubil kisaak ngbaan ponn ni, ki li joo ni. ³⁵ Le bikpaab ngbaan ti chuu waatutum ngbaan, ki gbaa ubaa, ki ku ubaa mu, ki yur ubaa mu ŋitakpal u ti kpo. ³⁶ Le usadaan ngbaan ki tun bitutum bi wiir ki jer njan yaab na. Le bikpaab ngbaan ŋa bi mu kina. ³⁷ Kookoo yaan le u di ujaapəon tun ni bi chee, le ki bui ke ‘Bi ga pak uma la.’ ³⁸ Bikpaab ngbaan aah kan waabo ngbaan na, le bi bui təb, ‘Uma le ye waafaajil. Cha ti ku u man aan ki ji waafaal.’ ³⁹ Le bi chuu u, ki di nyan n-gbaan, le ki ti ku u.

⁴⁰ “Kina pu na, usadaan yaa nan fuu ni kan, u ga ŋa bikpaab ngbaan kinye?”

⁴¹ Le bitotoorninkpiib ni Juu yaab ngbaan bui ke, “U ga sil ku titunwanbirdam ngbaan, ki di kisaak ngbaan tii bikpaab bi ga li bilni u waasubil ŋibin məmək na.”

⁴² Le Yesu baa bi, “Naah kee karn Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na aa? ke, ‘Litakpal li bidimaab yii li na, lima le ye litakpajal.

Uwumbər le ŋa kina, le ni gar timi pam.’†

⁴³ “M tuk nimi la, Uwumbər ga nyan ni chee waanaan, ki di tii linibol li ga dii waah ban pu na. [⁴⁴ Unii u lir litakpal ngbaan pu na, u ga kool. Unii u litakpal ngbaan lir u pu na, li ga nan u ke ntayon na.”]

⁴⁵ Uwumbər aatotoorninkpiib ni Farisii yaab aah ŋun kina na, le bi bee ke Yesu di liyataŋakl ngbaan ŋaŋ bima la. ⁴⁶ Le bi ban ke bi chuu u, ki mu san kinipaak ngbaan ijawaan; ba pu? kinipaak ngbaan len ke Yesu ye Uwumbər aabənabr la.

22

*Unii u ŋa ubəndinn aajikaar na aay-
ataŋakl*

(Luk 14.15-24)

¹ Le Yesu ki ŋakl bi liyataŋakl ke, ² “Uwumbər aanaan naahn ubərkpaaan u ŋa ubəndinn aajikaar ki tii ujaapəon, ³ ki tun waatutum ke bi yin binib bi u ban ke bi dan nan ji na. Baah yin bi na, le bi yii, kaa dan. ⁴ Le u ki tun bitutum biken ke bi ti yin bi ki tuk bi, ‘Ubərkpaaan len ke u gor tijikaar məmək doo a. U kər inaaja ni tiwakor ti filk na, ki gor tiwan məmək doo a,’ ke bi dan. ⁵ Le baa gar waatutum. Bi nan beenin tun baatuln; ubaa nan buen kisaak, uken mu buen u ti tiir kitiir. ⁶ Bi gur na chuu bitutum ngbaan, ki gbaa bi ki ku bi. ⁷ Le ubərkpaaan ngbaan gee liŋuul sakpen, le ki tun waajab le bi ti ku binikurb ngbaan, le ki see baatiŋ mmii. ⁸ Le u bui waatutum, ‘Ubəndinn aajikaar gor a. Binib bi m yin bi na aa ŋeer bi ji tijikaar ngbaan. ⁹ Li cha kitiŋ ponn ni aasan ni man, ki ti yin ni naah ga kan binib bimək na, bi dan ki nan ji ubəndinn aajikaar ngbaan.’ ¹⁰ Le waatutum buen kitiŋ ponn ni aasan ni, ki ti yin ni baah kan bi na məmək, binib bi ŋan na ni bi kaa ŋan na məmək. Le bi nan gbiin kidiik ki bi ji tijikaar ki ponn ni na.

¹¹ “Le ubərkpaaan ngbaan koo ni u nan lik binib bi dan bi nan ji tijikaar ngbaan na, le ki kan uja u kaa pee tibəndinn aawan-
peenkaan na. ¹² Le ubərkpaaan ngbaan baa u, ‘Njə, aa ŋa kinye ki koo ni do, kaa pee tibəndinn aawanpeenkaan?’ Le u si ŋmin. ¹³ Le ubərkpaaan ngbaan bui waatutum ke bi chuu u, ki buu uŋaal ni utaa, ki nyan u, ki ti di mee lii lipaal mbəmbəon ni. U ga wii ki ŋmə ŋinyin nima chee.

¹⁴ “Liyataŋakl ngbaan aatataa le ye ke baah yin bi na wiir, le baa nyan bi na aa wiir.”

*Baah pen Yesu nlan pu na
(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)*

¹⁵ Le Farisii yaab buen bi ti kpokl baah ga peei Yesu nlan pu aan ki chuu u na. ¹⁶ Le bi tun baadidiliib ni Ubər Herod aanib bibaa Yesu chee, le bi ti bui u, “Uməməkr; ti bee ke aa len mbaməon la, ki mək timi

† 21:42 : Lik Ilahn 118.22-23.

Uwumbər aasan mbaməm, kaa san unii ubaa ijawaan, kaa pak ubaa ki jer uken. ¹⁷ Tuk timi saah dak pu na. Ni njan ti pa lampoo ki tii Ubərkpaa Siisa aan naa njan?”

¹⁸ Le Yesu bee baah bir pu na, le ki baa bi, “Nimi binjanmannim, ba nja ni tən mi? ¹⁹ Mək mi lampoo aamombil.”

Le bi joo ni limombil nan mək u. ²⁰ Le u baa bi, “Nma aana n liyimbil bi li pu?”

²¹ Le bi bui u, “Siisa yaan.”

Le u bui bi, “Nima pu na, di ni ye Siisa yaan na, ki di tii u man, ki di ni ye Uwumbər yaan na, ki di tii Uwumbər.”

²² Baah njan kina na, le ni gar bi pam. Le bi di cha u ki buen.

Binib bi ga fikr nkun ni na aah ga li bi pu na
(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)

²³ Liyaadaal ngbaan le Sajusii yaab dan u chee. Bima le len ke binib aan fikr nkun ni. ²⁴ Le bi bui u, “Uməmək, Moses nan len ke uja yaa kpo, kaa kpa mbim kan, unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki maa mbim tii ukpel.* ²⁵ Naabitiib bilole nan bi ti ponn ni. Le upol din upii, ki kpo, kaa kpa ubo. Le unaal di ukpopii ngbaan kpan, ²⁶ ki mu kpo, kaa kpa ubo. Le u paa u pu na mu nja kina. Le bimək bilole kpan upiibaan, ki kpo doo, kaa kpa ubo. ²⁷ Kookoo yoo, le ukpopii ngbaan mu kpo. ²⁸ Kina pu na, binib yaa nan fikr nkun ni kan, upii ngbaan ga li ye nma aapuu? Bi məmək bilole nan joo u la.”

²⁹ Le Yesu bui bi, “Naa bee Uwumbər Aagban aah len pu na, kaa bee Uwumbər aah kpa mpəon pu na. Nima le cha ni yenn nimi aaliin ni. ³⁰ Binib yaa nan fikr nkun ni kan, baan yoor bipiib, bipiib mu aan mən bijab. Bi ga li bi ke Uwumbər aatuuntiib bi bi paacham na aah bi pu na la. ³¹ Joo cha binib aah ga fikr nkun ni pu na aabər kan, naa karn Uwumbər aah nan len pu na aa? ³² ke uma le ye Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbər.† Uwumbər yaa len ke u ye binib bi kpo na Aawumbər kan, nima le mək ke bi kpa liməfal.”

* **22:24** : Lik Ikaal 25.5. † **22:32** : Lik Nnyam 3.6. ‡ **22:37** : Lik Ikaal 6.5. § **22:39** : Lik Liifai Yaab 19.18.

* **22:44** : Lik Ilahn 110.1.

³³ Kinipaak ngbaan aah njan Yesu aah tuk bi pu na, le ni gar bi pam.

Mulakaal ye nkaalkpaan?

(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Le Farisii yaab njan ke Yesu len tibər ki jin Sajusii yaab. Le bi kuun ki dan Yesu chee. ³⁵ Le bi ponn ni ubaa, u nyi Uwumbər aakaal mbaməm na, ban ke u pen Yesu nlan, le ki baa u, ³⁶ “Uməmək, Uwumbər aakaal ponn ni, mulakaal jer ikaal məmək?”

³⁷ Le Yesu bui u, “‘Aa li gee Aadindaan Uwumbər aasui məmək ni, ni saawiin məmək, ni saalandak məmək.† ³⁸ Nkaal mumina le ye nkaalkpaan ki jer ikaal məmək. ³⁹ Leler aakaal naahn nkaal ngbaan la, ‘Aa li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.’§ ⁴⁰ Moses aakaal məmək, ni Uwumbər aabəabr aabər məmək si ikaal ilee yee le pu.”

Kristo u ga gaa binib lii na aabər

(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

⁴¹ Farisii yaab aah kuun təb chee pu na, le Yesu baa bi mbaan mubaa ke, ⁴² “Kристо u ga gaa binib lii na aabər pu, ni dak kinye? Nma aayaabil ye u?”

Le bi bui u, “David aayaabil ye.”

⁴³ Le u baa bi, “Kристо ngbaan yaa ye David aayaabil kan, ba pu Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha David yin u ke Udindaan? David nan len ke,

⁴⁴ ‘Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal njanngii wəb,

ki ti saa buyoonn m ga nyan saadim məmək na.’*

⁴⁵ Tə, David aah nan yin Kристо ngbaan ke Udindaan kina na, Kристо ga li nmaa ye uyaabil aa?”

⁴⁶ Yesu aah baa bi kina na, le ubaa aa nmaa gar mbaan ngbaan, ki mu aa ki kaa bi baa u mbaan muken daalbaadaal.

23

Bi li nyi Uwumbər aakaal aaməmək ni Farisii yaab aabər

(Mak 12.38-39; Luk 11.43, 46; 20.45-46)

¹ Yesu nan bui kinipaak ngbaan ni waa-didiliib, ² “Uwumbər aakaal aaməmək ni

Farisii yaab tuk nimi Moses aakaal aatataa. ³ Nima pu na, baah tuk nimi pu na məmək, ni kii kina man, ki li ɲani kina. Ni mu taa ɲakni baah tun pu na. ⁴ Bi mək nimi ni ɲan na la, kaa dii ni. Bi di nkaal mu pəɔ sakpen na, le ki di kpee Uwumbər aakaal pu, ki tuk binib ke bi li dii kina. Bima bibaa aa ter bi ke bi dii kina. ⁵ Baah tun pu na məmək, bi ban ke binib kan aan ki pak bi. Bi di Uwumbər aabər tam biyigbeer pu, ki ɲa baabəkur aaməgbeln ni fək, ke binib kan aan ki pak bi. ⁶ Bi gee ke bi kal bininyuum aakakaa yaan njim chee, ni mmeen aadir ni, ⁷ ki gee ke binib doon bi mbaməm kinyan ni, ki yin bi ke ‘Uməməkr.’ ⁸ Nimi, ni taa li ban ke binib yin nimi ke ‘Uməməkr;’ ba pu? ni kpa Uməməkr ubaa baanja la. Ni məmək ye naabitiib la. ⁹ Ni taa yin ubaa ke ‘Nite’ dulnyaa wee ni; ba pu? ni kpa te ubaa la, le u bi paacham. ¹⁰ Ni taa li ban ke ubaa yin nimi ke Dindaan; ba pu? ni kpa dindaan ubaa la. Uma le ye Kristo u gaa binib lii na. ¹¹ Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u li ye usaloln kan, u li ye nimi aatutunn. ¹² Unii umək nyun ubaa na, Uwumbər ga sunn u taab. Unii umək sunn ubaa taab na, Uwumbər ga nyun u.”

*Tibəbir ga li bi biɲmaɲmannim pu
(Mak 12.40; Luk 11.39-42, 44, 52; 20.47)*

¹³ “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab, bi ye biɲmaɲmannim na, tibəbir bi ni pu; ni kiir binib ke bi taa koo Uwumbər aanaan ni. Nimi nibaa aa koo ni, ki mu aa kii ke binib bi ban bi koo ni na koo ni.

[¹⁴ “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab, bi ye biɲmaɲmannim na, tibəbir bi ni pu; ni ji bikpopiib pem pem, le ki mee Uwumbər ni yunni, ni ɲmanni ke ni ye bininyaam. Nima pu na, Uwumbər ga daa nitafal ki jer waah ga daa biken aatafal pu na.]

¹⁵ “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab, bi ye biɲmaɲmannim na, tibəbir bi ni pu; ni puur nnyusakpem ki chuun ntim məmək ni ke ni kan unii ubaa ki ɲa u nimi aadidiir. Ni yaa ti kan u kan, le ni ɲa u titunwanbirdaan ki jer nimi nibaa aah ye pu na.

¹⁶ “Nimi bisanməkɓ bi jəb na, tibəbir bi ni pu; ni len ke ‘Unii yaa puu Uwumbər aadiik

pu kan, naa ye nibaa, ke u yaa puu ilik i bi ki ni na pu kan, see u gbiin tipuur ngbaan.’

¹⁷ Nimi bijərb bi jəb na, nilani jer niken, ilik ngbaan le aan Uwumbər aadiik ki ɲa ilik ngbaan chain na? ¹⁸ Ni ki len ke ‘Unii yaa puu Uwumbər aatork aabimbiln pu kan, naa ye nibaa, ke u yaa puu ipiin i bi li paab na pu kan, see u gbiin tipuur ngbaan.’ ¹⁹ Nimi bijoom, nilani jer niken, ipiin ngbaan le aan Uwumbər aatork aabimbiln li ɲa ipiin ngbaan chain na? ²⁰ Nima pu na, unii yaa puu Uwumbər aatork aabimbiln pu kan, u puu tiwan nimək bi li pu na mu la. ²¹ Unii yaa puu Uwumbər aadiik pu kan, u puu Uwumbər u bi ki ni na mu la. ²² Unii yaa puu paacham pu kan, u puu Uwumbər aabərjal, ni Uwumbər u ka li pu na mu la.

²³ “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab, tibəbir bi ni pu; ni yakr tikpiifar nfum kipiik ki nyan nibaa na ki di tii Uwumbər, ki muk nibaa ke ni joo Uwumbər aakaal mumina, ki yii nkaal mu ye nkaalkpaan na. Ni yii, kaa ɲani ni ɲan na, kaa san binib kinimbaak, kaa dii Uwumbər mbaməm. Ni ɲan ke ni li joo nkaal ngbaan, ki yakr nimi aawan mu ki di tii Uwumbər. ²⁴ Ni ye bisanməkɓ bi jəb na la. Kisibirk waatiir yaa bi tiwanyukaan ni kan, ni yak nyani ki. Laakumii ma yaa bi kan, ni kpaan nyu laakumii ni tiwanyukaan mək la.

²⁵ “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab, bi ye biɲmaɲmannim na, tibəbir bi ni pu; ni ɲir tiyir ni ɲisambil aapuwəb mbaməm, kaa ɲir ni ponn ni. Kina le ni ban ke binib bui ke ni ye bininyaam. Le nisui ponn ni gbii kinaayuk aatuln, ni iniman aatuln. ²⁶ Nimi Farisii yaab bi jəb na, puen nyan kinaayuk aatuln, ni iniman nisui ni waahr, aan lipaal yaan li ɲan.

²⁷ “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab, bi ye biɲmaɲmannim na, tibəbir bi ni pu. Ni naahn ɲikaakul ɲi bi di ikukuun aayon ki piir ɲi na la, le lipaal ɲan, ponn ni mu gbii inikpab, ni tiwan ni bur na, ni tijəɲ mək aabəɲ. ²⁸ Ni mu bi kina la. Ni ɲmanni ke ni ye bininyaam la, le ni ponn ni gbii inyamən, ni titunwanbir.”

*Uwumbər aah ga daa biɲmaɲmannim
aatafal pu na
(Luk 11.47-51)*

²⁹ “Nimi Uwumbør aakaal aaməmək ni Farisii yaab, bi ye biḡmanḡmannim na, tibəbir bi ni pu; ni maa ḡkaakul ki tii Uwumbør aabənabtiib bi nan bi n-yaayoonn na, ki di ikukuun aayon ki piir bininyaam aakaakul, ³⁰ le ki len ke ni yaa ba nan bi niyaajatiib yoonn ngbaan kan, naa ba ga ḡa baah nan ḡa pu ki ku Uwumbør aabənabtiib ngbaan na. ³¹ Naah len pu na le mək ke ni ye binib bi nan ku Uwumbør aabənabtiib ngbaan na aayaabitiib la. Nima le nimi aabər bii. ³² Niyaajatiib aah nan tun titunwanbir ti na, ni mu ga tun tima la, le ki ti doo. ³³ Nimi iwaa, bi ye ijagen aabim na, ni ga ḡa kinye ki nya ntafadaan mu ga pii nimi, mmii mu kaan junn na ponn ni. ³⁴ Nima pu le m ga tun ni Uwumbør aabənabtiib ni bilankpalb ni biməmək ni chee. Le ni ga ku bibaa, ki kpaa bibaa mu idəpuinkee pu, ki gbaa bibaa mu ḡinaalab nimi aameen aadir ni, ki ḡa bi falaa ntim məmək ni. ³⁵ N-yoonn məmək binib nan ku bininyaam la. Njan bi nan ku Abel u nan ye uninyaan na, le ki ku bininyaam ki joo cha, ki ti pii Barakia aabo Sakaria, u bi nan ku u Uwumbør aadiik ni na. Bininyaam ngbaan məmək aakun pu, le ntafadaan ga pii nimi. ³⁶ M tuk nimi mbamən la, ntafadaan ngbaan ga pii nimi dandana aanib la.”

*Yesu aah gee Jerusalem aanib pu na
(Luk 13.34-35)*

³⁷ “Jerusalem aanib, nsui bii ni pu la. Ni ku Uwumbør aabənabtiib, ki yur waatum ḡitakpal ki ku bi. N-yoonn məmək le m nan ban m kuun nimi ki di kpaan mbaa chee ke ukəla aah kuuni waakoobi pu ki ḡani ufeen ni na, le naa kii. ³⁸ Lik, Uwumbør siir cha nimi. ³⁹ M tuk nimi la, naan ki kan mi ki nan saa bundaln ni ga bui ke ‘Uwumbør ḡa tinyoor ḡa unii u choo waayimbil ni na pu.’”*

24

*Baah ga gbaa wii Uwumbør Aadichal pu na
(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)*

¹ Yesu nan nyan Uwumbør Aadichal ni. Waah nyan ki cha na, le waadidiliib dan

ki nan mək u, “Lik Uwumbør Aadichal aah wiir pu na.” ² Le u bui bi, “Ni kan tiwan nimina məmək aa? M tuk nimi la, bi ga nan gbaa wii lidichal limina məmək. Litakpal libaa aan ki li paa liken pu.”

*Falaa aayoonn aah ga li bi pu na
(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)*

³ Le u buen ti kal Olif aasui aajool paab. Le waadidiliib dan u chee bibaa, ki nan bui u, “Tuk timi, bi ga ḡa kina bayoonn? Ba ga li ye liməkl ki mək timi ke ni ḡeer aa fuu ni, ki ḡeer dulnyaa aadoon?”

⁴ Le u bui bi, “Ni li nyi man, ubaa taa ḡmann nimi. ⁵ Binib pam ga nan dan ki nan pur maayimbil ke bima le ye Kristo u ga gaa binib lii na, ki ḡmann binib pam. ⁶ Ni ga ḡun ke binib to butəb kənkəni do, ni dandar mu. Ni taa cha ni li muk nimi man. Uwumbør le siin ke nimina məmək ga ḡa. Nima le aan mək ke dulnyaa wee ga doo libuul ngbaan ni. ⁷ Linibol libaa ga to linibol liken butəb. Nnaan mubaa aanib ni nnaan muken aanib ga to təb butəb. Nkon ga lir ntim pam ponn ni. Kitiḡ ga deḡ ḡipepel pam. ⁸ Nimina məmək le ga li ye njan aafalaa.

⁹ “N-yoonn ngbaan bi ga chuu nimi, ki ḡa nimi falaa, ki ga ku nimi. M pu, le ḡinibol məmək ga li nan nimi. ¹⁰ N-yoonn ngbaan le binib pam ga di maasan lii, ki ga kooch təb, ki ga li nan təb. ¹¹ Le binib bi ḡmanni ke bi ye Uwumbør aabənabtiib na ga li wiir ki ḡmanni binib pam. ¹² Le titunwanbir ga li wiir. Nima le binib pam aan ki li gee mi ke baah nan gee mi njan pu na. ¹³ Unii umək ji limər ki dii mi ki ti saa liməfal aadoon na, uma le ga ḡmar. ¹⁴ Bi ga moon Uwumbør aanaan aabənayaan tee itingbaan kookoo ni waahr, aan ḡinibol məmək ḡun, le dulnyaa ga nin doo.”

*Tiwan ni kaa ḡan na aabər
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24; Daniel 9.27)*

¹⁵ “Ni ga kan tiwanbir ni bii tiwan nimək bi chain na si Uwumbør Aadichal ni, ke Uwumbør aabənabr Daniel aah nan len pu na.”* Tə, nimi bi karni na, ni li beer nimina aatataa. ¹⁶ “N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, binib bi bi Judea aatiḡ ponn ni

* **23:39** : Lik Ilahn 118.26. * **24:15** : Lik Daniel 9.27; 11.31; 12.11.

na, bi san buen njoo paab. ¹⁷ Unii yaa bi kidiik paab† kan, u taa ki koo waadiik ni u ti yoor waawan, u san mala. ¹⁸ Unii yaa bi kisaak kan, u taa gir kun linampal ke u ti yoor waakekeln. ¹⁹ N-yoonn ngbaan, bipiib bi kpa njipuu na, ni bipiib bi kpa mbim bi laa njaa libiil na ga li kpa kinimbaak. ²⁰ Mee Uwumbər man, aan u taa cha ni san kakab aayoonn, bee likpaakool daal. ²¹ N-yoonn ngbaan binib ga ji falaa pam. Buyoonn Uwumbər nan naan dulnyaa wee ki nan saa dandana wee na, baa kee jin falaa ngbaan aaboln, ki mu aan ki ji falaa kina. ²² Uwumbər yaa kaa bar falaa ngbaan aayoonn aawiin kan, ubaa aan njmar. Le waanib aanimbaasaln pu u ga bar falaa ngbaan aayoonn aawiin.

²³ “N-yoonn ngbaan, unii yaa bui nimi ke ‘Lik, Kristo u gaa binib li na sɔ,’ ki yaa ki bui ke ‘U bi nima chee’ kan, ni taa gaa waah len pu na man. ²⁴ Ba pu? binmanmannim ga li bi. Bibaa ga bui ke bi ye Kristo ngbaan la. Biken mu ga bui ke bi ye Uwumbər aabonabtiib la. Le bi ga tun lijnijiir aatun pam, ki njmann binib. Hali, bi ga pɔɔn bibaa ke bi ti njmann binib bi Uwumbər nyan bi na. ²⁵ Li pel man, m puen tuk nimi la.

²⁶ “Nima pu na, bi yaa tuk nimi ke Kristo ngbaan bi nteersakpiin ni kan, taa buen ti lik man. Bi yaa ti ki tuk nimi ke u bi kidiik ni kan, taa gaa man. ²⁷ Min Unibən Aabo yaa gir ni kan, ni ga li bi ke utaal aah moor liwipuul ki cha liwilir pu na, unii məmək ga kan.

²⁸ “Liwankpol aah bi nin chee na, nangba mam mu kuuni nima chee la.”

Yesu aah ga gir ni pu na
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)

²⁹ “N-yoonn ngbaan aafalaa aapuwɔb, le paacham aawan aan ki li bi mbaməm. Nwiin ga bɔln. Unjmal mu aan ki li wiin. Injhabi mu ga lir.‡ ³⁰ N-yoonn ngbaan le binib ga kan liməkl li ga li bi paacham ki mək bi ke min Unibən Aabo choo na. N-yoonn ngbaan le njinibol njimək bi dulnyaa wee ni na ga wii. Bi ga kan min Unibən Aabo bi ntaalangbam ni ki choo, ki

wiin chain, ki joo mpɔɔn. ³¹ Le kakaan ga wii mpɔɔn pu. Le m ga tun ni maatuuntiib ke bi buen liwipuul, ni liwilir, ni njangan, ni njangii, ki ti kuun ni maanib məmək, ki di dan m chee.”

Bukpasəm aayatanjaki
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)

³² “Bukpasəm le ye liyatanjaki ki tii nimi. Bu aabon yaa bi njani tifar kan, ni bee ke ni yaa kpee siib kan, kiseek ga seer. ³³ Kina na, ni yaa kan nimina məmək bi njani kan, ni bee ke ni yaa kpee siib kan, m ga gir ni. ³⁴ M tuk nimi mbamən la, dandana aanib aan jer le tiwan nimina məmək puen nj. ³⁵ Paacham ni taab ga jer. Maaməbon ma aan jer.”

Ubaa aa nyi bundaln Yesu ga gir ni na
(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)

³⁶ “Ubaa aa nyi buyoonn m ga gir ni na. Uwumbər aatuuntiib bi bi paacham na aa nyi. Min Uwumbər Aajapɔɔn mu aa nyi. Nte Uwumbər baanja le nyi. ³⁷ Min Unibən Aabo aah ga nan gir ni buyoonn na, ga li bi ke naah nan bi Nowa aayoonn pu na la. ³⁸ Nowa aayoonn ngbaan, buyoonn nnyusakpem aa nan kee jin kitiŋ na, binib nan bi, ki ji, ki nyu, bijab yoor bipiib, bipiib mu mən bijab, ki ti saa bundaln Nowa nan koo bunɔb ni na. ³⁹ Baa nan nyi ke nibaa ga nj bi, ki ti saa buyoonn nnyusakpem nan jin kitiŋ məmək na. Le bi məmək nan bee nnyun ni. Buyoonn min Unibən Aabo ga nan gir ni na, ni ga li bi kina la. ⁴⁰ N-yoonn ngbaan bijab bilee ga li boo kisaak ko. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken. ⁴¹ Bipiib bilee ga li boo nan idi. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken.

⁴² “Ni li nyi man. Naa nyi bundaln min Nidindaan ga gir ni na. ⁴³ Ni li nyi ke udichadaan yaa ba nyi buyoonn unaayuk ga fuu ni na kan, waa ba ga doon geen. U ba ga li ka lik, unaayuk ngbaan taa koo waadichal ni. ⁴⁴ Nima pu na, ni mu li gor man; ba pu? buyoonn naan li dak ke m ga gir ni na, n-yoonn ngbaan le m ga gir ni.”

† 24:17 : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pər biin. Bi nan maa njibimbini le ki taa joi kidiik aapaacham. ‡ 24:29 : Lik Aisaya 13.10, 34.4; Esekiel 32.7-8; Joel 2.10, 31; 3.15; Tibəkpikiran 6.12-13.

*Ututunn u ɲan na, ni u kaa ɲan na
(Luk 12.41-48)*

⁴⁵ “Uyidaan ubaa yaa tii waatutunn ubaa tininkpir ke u li lik waachiln ni aanib ki tii bi tijikaar naah ɲeer buyoonn na kan, ututunn ngbaan ga ɲa kinye ki li kpa nlan, ki li tun waatuln mbaməm? ⁴⁶ Udindaan yaa nan fuu ni ki mui waatutunn ɲani uma udindaan aah ban pu na kan, Uwumbər aanyoor ga li bi ututunn ngbaan pu. ⁴⁷ M tuk nimi mbamən la, u ga tii u tininkpir u li lik waawan məmək. ⁴⁸ Tɔ, ututunn yaa ye titunwanbirdaan kan, u ga dakl usui ni ke udindaan ga yunn, ⁴⁹ ki ga piin ki gbaa ututunjeen aatətib, ki ga dii bidagbiib, ki ji, ki nyu ndaan ki gbii. ⁵⁰ Le udindaan ga gir ni buyoonn waan li dak ke u ga gir ni na, ⁵¹ ki ga gbaa u ɲinaalab mbaməm, ki ga di u ɲa biɲmanɲmannim aah bi nin chee na. U ga wii ki ɲmɔ ɲinyin nima chee.”

25

Bisapəm kipiik aayataɲakl

¹ “Uwumbər aanaan naahn bisapəm kipiik bi nan joo baakaryaa mam, bi ti tooh upiidinn nsan ponn ni na la. ² Bi ponn ni biɲmu nan ye bijərb, biɲmu mu nan ye bilankpalb. ³ Bijərb na nan joo baakaryaa mam, kaa joo nkpan. ⁴ Bilankpalb na joo baakaryaa mam, ki joo nkpan mu. ⁵ Le upiidinn ngbaan yunn. Le bi məmək dɔ geen.

⁶ “Kinyetaasiik le bi ɲun bi teen mpɔɔn pu ke, ‘Upiidinn choo. Nya ki tooh u nsan ni man.’ ⁷ Le bisapəm kipiik ngbaan məmək fii ke bi toor baakaryaa mam. ⁸ Le bijərb biɲmu na bui bilankpalb biɲmu na, ‘Tii timi nkpan man. Timi aakaryaa mam ban bi junn la.’ ⁹ Le bilankpalb ngbaan bui bi, ‘Nibaakan, timi aakpan ngbaan aan ɲeer ti ni nimi. Li cha man binib bi kooh nkpan na chee ki ti daa ɲa man.’ ¹⁰ Baah buen bi ti daa na, le upiidinn fuu ni. Le bilankpalb biɲmu bi gor na dii upiidinn ngbaan, ki koo waadiik ni, bi ti ji upiidinn aajikaar. Le bi lan kidiik ngbaan.

¹¹ “Le bijərb ngbaan mu nan fuu ni, le ki bui ke, ‘Tidindaan, Tidindaan, chuu piir tii timi.’ ¹² Le u bui bi, ‘M tuk nimi mbamən la, maa nyi nimi.’ ”

¹³ Tɔ, Yesu aah ɲakl bi liyataɲakl ngbaan doo na, le u bui ke, “Nima pu na, ni li nyi man. Naa nyi bundaln m ga gir ni na.”

*Bitutum bitaa aayataɲakl
(Luk 19.11-27)*

¹⁴ “Uwumbər aanaan naahn uja u nan cha nsan, ki yin waatutum ki nan di waawan məmək ɲa biɲaal ni na la. ¹⁵ U nan di salmaa aakur aamombil ɲichur ɲiɲmu ki di tii ubaa, ki di ɲichur ɲilee ki di tii uken, ki di lichur libaa ki di tii uken mu. U nan tii bi məmək baah ga ɲmaa tun pu na, le ki nyan buen. ¹⁶ Ututunn u nan joo ɲichur ɲiɲmu na, libuul ngbaan ni le u tiir kitiir, ki kan tinyoor ɲichur ɲiɲmu ki di kpee. ¹⁷ Ututunn u joo ɲichur ɲilee na mu tiir kitiir ki kan tinyoor ɲichur ɲilee ki kpee. ¹⁸ Ututunn u nan joo lichur libaa na ma nan buen ti gbii libuul, le ki di udindaan aamombil sub nima.

¹⁹ “Ni joo cha ki ti yunn, le bitutum ngbaan aadindaan fuu ni, ki ban u lik bimək aah tun pu na. ²⁰ Le ututunn u nan gaa salmaa aakur aamombil ɲichur ɲiɲmu na nan joo ɲi, ni ɲichur ɲiɲmu ki kpee, ki nan bui u, ‘Ndindaan, aa nan tii mi ɲichur ɲiɲmu la. M mu tiir kitiir ki kan tinyoor ɲichur ɲiɲmu kpee.’ ²¹ Le udindaan bui u, ‘Nfaan, aa ye ututunn la, ki tun lituln mbaməm. Maah nan tii si tiwan ni siib na, aa joo ni mbaməm. M ga ɲa si tiwan sakpenn aaninkpel. Ji maamɔɔn.’

²² “Le ututunn u nan joo ɲichur ɲilee na mu yoor ɲi, le ki nan bui u, ‘Ndindaan, aa nan tii mi ɲichur ɲilee la. M tiir kitiir ki kan tinyoor ɲichur ɲilee ki kpee.’ ²³ Le udindaan bui u, ‘Nfaan, aa ye ututunn la, ki tun lituln mbaməm. Maah nan tii si tiwan ni siib na, aa joo ni mbaməm. M ga ɲa si tiwan sakpenn aaninkpel. Ji maamɔɔn.’

²⁴ “Le ututunn u nan joo lichur libaa na yoor li, ki nan bui u, ‘Ndindaan, m nyi aabər, ke aa chur binib mpɔɔn la. Saah kaa bun ni na, aa chee nima la. Saah kaa poo tijikaar ti na, aa faa tima la. ²⁵ Nima le m san ijawaan, ki gbii libuul, ki di saamombil sub. Lik, saamombil sɔ.’

²⁶ “Le udindaan bui u, ‘Utunwanbirdaan umina, ugbanyakdaan umina, aa bui ke aa nyi mbər ke maah kaa bun ni na, m chee nima la, maah kaa poo ti na, m faa

tima la. ²⁷ Saah nyi kina na, ba ɲa saa di maamombil ti bil banki ponn ni? Maah fuu ni na, m ba ga kan maamombil ni tinyoor ki kpee,' le ki bui biken, ²⁸ 'Chuu gaa lichur libaa li u kpa na man, ki di kpee ututunn u joo ɲichur kipiik na. ²⁹ Unii umək kpa na, bi ga kpee u, le u li kpa sakpen. Unii u kaa kpa na, bi ga chuu gaa waah kpa ni pəkaa na. ³⁰ Chuu ututunn u kaa kpa tinyoor ngbaan na, ki nyan u ki ti di u lii lipaal, mbəmbəən ni. U ga wii ki ɲmə ɲinyin nima chee.' ”

Yesu Kristo aah ga ji binib tibər pu na

³¹ “Min Unibən Aabo ni maatuuntiib ga fuu ni. Le m ga li kpa mpəən sakpen ki kal maabərjal pu ke ubər kpaan na. ³² Le bi ga kuun ni dulnyaa wee ni aanib məmək nnimbiin ni. Le m ga yakr bi ke upihkpaal aah yakr ipiib ni iɲoob pu na, ³³ ki ga di bininyaam siin ɲɲangii wəb, ki di tiniwanbir siin ɲɲangan wəb. ³⁴ Le min, u ye Ubər kpaan ngbaan na, ga bui binib bi si ɲɲangii wəb na, ‘Nimi bi Nte Uwumbər ɲa tinyoor ɲa ni pu na, dan nan ji nnaan mu u nan toor siin nimi, buyoonn u nan naan dulnyaa wee na. ³⁵ Ba pu? nkon nan joo mi, le ni nan tii mi tijikaar m ji. Nnyunyuu nan joo mi, ni nan tii mi nnyun m nyun. M nan ye uchaan la, le ni nan gaa mi. ³⁶ M nan chuun ɲɲmeen la, le ni nan tii mi tiwanpeenkaan m peen. M nan bun la, le ni dan nan mann mi. M nan bi kiyondiik ni, le ni dan nan lik mi.’

³⁷ “Le bininyaam ngbaan ga baa mi, ‘Tidindaan, bayoonn ti nan kan si nkon joo si, ti tii si, aa jin? Bayoonn ti nan kan si, nnyunyuu joo si, ti tii si, aa nyun? ³⁸ Bayoonn ti nan kan si, aa ye uchaan, ti gaa si? Bayoonn ti nan kan si, aa chuun aanmeen, ti peen si? ³⁹ Bayoonn ti nan kan si, aa bun, ti dan nan mann si? Bayoonn ti nan kan si, aa bi kiyondiik ni, ti dan nan lik si?’ ⁴⁰ Le min Ubər kpaan ngbaan ga bui bi, ‘M tuk nimi mbamən la, naah nan ɲa kina ki tii nnaabitiib, biwaatiib bimina na, ni nan ɲa tii mi le na.’

⁴¹ “Le m ga bui binib bi si ɲɲangan wəb na, ‘Nimi bi Uwumbər puun lii ni pu na, nya m chee man, ki ti koo mmii mu kaan

junn, aan Uwumbər nan tuur siin kinimbəɲ ni kaawanbir məmək na. ⁴² Ba pu? nkon nan joo mi, naa nan tii mi tijikaar m ji. Nnyunyuu nan joo mi, naa nan tii mi nnyun, m nyun. ⁴³ M nan ye uchaan, naa nan gaa mi. M nan chuun ɲɲmeen, naa nan peen mi. M nan bun, naa nan dan nan mann mi. M nan bi kiyondiik ni, naa nan dan nan lik mi.’

⁴⁴ “Le bi mu ga baa mi, ‘Tidindaan, bayoonn ti nan kan si, nkon joo si, bee nnyunyuu joo si, bee aa ye uchaan, bee aa chuun aanmeen, bee aa ye ubun, bee aa bi kiyondiik ni, kaa ter si?’ ⁴⁵ Le m ga bui bi, ‘M tuk nimi mbamən la, naah kaa nan ter nnaabitiib, biwaatiib bimina na, naa nan ter mi le na.’ ⁴⁶ Le bi ga kan ntafadaan n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Le bininyaam ngbaan ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.”

26

Bi kpokl baah ga ku Yesu pu na (Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jənn 11.45-53)

¹ Yesu aah len kina ki ti doo na, le u bui waadidiliib, ² “Ni nyi ke ni gur iwiin ilee le bi ga ji Lakr-jer aajim.* N-yoonn ngbaan le bi ga di min Unibən Aabo ɲa binib aanjaal ni, le bi ti kpaa mi ndəpuinkoo pu.”

³ Tə, n-yoonn ngbaan le Uwumbər aato-toorninkpiib ni juu yaab aaninkpiib nan kuun Uwumbər aatotoorninkpel Kayafas aachiln ni, ⁴ le ki kpokl ke bi ga loon chuu Yesu ki ku u, ⁵ le ki bui təb, “Ti taa chuu u njim ngbaan aayoonn man. Ti yaa chuu u n-yoonn ngbaan kan, kinipaak ngbaan ga ɲma tijar.”

Upii ubaa aah nyun Yesu pu na (Mak 14.3-9; Jənn 12.1-8)

⁶ Tə, Yesu nan bi Betani aatiɲ ni, ki bi Simonn u nan ye ukəndaan na do, ki bi ji tijikaar. ⁷ Waah bi ji tijikaar kina na, le upii ubaa joo ni tulalee u kpa kidaak sakpen na ki nan di kpir Yesu aayil paab. Tulalee ngbaan nan bi kpalba nyaan u bi yin u ke alabasta na ponn ni la. ⁸ Waadidiliib aah kan kina na, le bi gee liɲuul, ki len ke, “Ba ɲa

* **26:2** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatiɲ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

u bii tulalee ngbaan kina? ⁹Ti ba ga ηmaa di u kooh ki kan ilik sakpen ki di tii bigiim.”

¹⁰ Yesu nan bee baah len pu na, le ki baa bi, “Ba ηa ni muk upii ngbaan kina? U tun lituln li ηan na le ki tii mi. ¹¹ Bigiim ga li bi ni chee n-yoonn məmək. Mma aan li bi ni chee n-yoonn məmək. ¹² Waah di tulalee ngbaan kpir nwon pu na, u toor mi ke bi ti sub mi la. ¹³ M tuk nimi mbamən la, baah ga moon tibənyaan tee nin chee itingbaan məmək ni na, bi ga len waah ηa pu na ke binib li teer waabər.”

Judas aah ban ke u kooh Yesu pu na
(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴ Le Yesu aadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa, bi yin u ke Judas Iskariot, buen Uwumbər aatotoorninkpiib chee, ¹⁵ le ki ti baa bi, “M yaa di Yesu ηa niηaal ni kan, ni ga tii mi ba?” Le bi kahn tikur aamombil piitaa ki di tii u. ¹⁶ Liyaadaal ngbaan le u piin ki bi ban nsan mu u ga di Yesu ηa biηaal ni na.

Yesu ni waadidiliib aah jin njim ngbaan pu na
(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jənn 13.21-30)

¹⁷ Lakr-jer aajim, buyoonn bi ga ηmō boroboro u kaa kpa nnyək na aajan aawi-indaal, le Yesu aadidiliib dan nan baa u, “Aa ban ke ti gor njim ngbaan aajikaar la chee ki tii si?”

¹⁸ Le u bui bi, “Ni li cha kitin ngbaan ni, uja ubaa chee man, ki ti bui u, ‘Uməməkr bui ke waayoonn fuu a. U ni waadidiliib ga dan nan ji Lakr-jer aajim aado.’”

¹⁹ Le Yesu aadidiliib ηa waah tuk bi pu na, le ki gor njim ngbaan aajikaar.

²⁰ Kijook aah joor na, le Yesu ni waa-didiliib kipiik ni bilee nan kal ke bi ji ti-jikaar ngbaan. ²¹ Baah bi ji na, le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ni ponn ni ubaa ga kooh mi.”

²² Waah len kina na, le bisui bii sakpen. Le bi məmək baa u ubaabaa ubaabaa, “Ndindaan, ni ye min la aa?”

²³ Le u bui bi, “M ni unii u kpaani ji lisam-bil libaa ni na le ga kooh mi. ²⁴ Min Unibən Aabo ga kpo ke naah ηmee Uwumbər Aag-ban ponn ni ke m ga kpo pu na. Uja u ga

kooh mi na ma kan, tibəbir ga li bi u pu; bi yaa kaa ba ma u kan, ni ba soor ki tii u.”

²⁵ Le Judas, u ga kooh u na, baa u, “Uməməkr, ni ye min la aa?”

Le Yesu bui u, “Ni ye saah len pu na.”

Tidindaan aajim
(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1 Korint Yaab 11.23-25)

²⁶ Baah bi ji tijikaar na, le Yesu yoor boroboro, le ki doon Uwumbər, ki gii, ki di tii waadidiliib, ki bui bi, “Gaa ki li ηmō man. Nwon le na.”

²⁷ U nan yoor kiyinyook mu, le ki doon Uwumbər, ki di tii bi, le ki bui bi, “Ni məmək nyu man. ²⁸ Maasin le na. Maasin pu, le Uwumbər puu tipuupəlɲ ki tii nimi. Maasin ga nya binib pam aatunwanbir pu, aan Uwumbər di cha pinn bi. ²⁹ M tuk nimi la, maan ki nyu ηisubil aanyun ngbaan, ki ti saa bundaln m ni nimi ga kpaan nyu mu nsanpəən ni, Nte Uwumbər aanaan ni na.”

³⁰ Le bi gaa Uwumbər aalahn, ki buen Olif aasui aajool paab.

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na
(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jənn 13.36-38)

³¹ Yesu nan bui bi, “Kinyeek kee, ni məmək ga san ki cha mi. Ni ηmee Uwumbər Aagban ni ke ‘Uwumbər ga ku upihdaan, le ipiih yaa.’† ³² Buyoonn Uwumbər ga fikr mi nkun ni na, le m ga loln ni pu nsan ki buen Galilee aatin ni.”

³³ Le Piita bui u, “Bi məmək yaa san ki cha si kan, mma aan san cha si.”

³⁴ Le Yesu bui u, “M tuk si mbamən la, kinyeek kimina, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le ukooja nin wii.”

³⁵ Le Piita bui u, “Bi yaa po ban bi ku m ni si kan, maan len ke maa nyi si.”

Le waadidiliib məmək mu len kina.

Yesu aah mee Uwumbər pu na
(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)

³⁶ U ni waadidiliib nan ti fuu nibaa chee, le bi yin nima chee ke Getsemene. Le u bui bi, “Kal do man, aan m buen nibaa chee ki ti mee Uwumbər.” ³⁷ Le u di Piita ni Sebedee aajapətiib bilee na buen. Le usui bii sakpen ki ti nyan. ³⁸ Le u bui bi, “Nsui

† 26:31 : Lik Sekaria 13.7.

bii ki ti nyan. Ni wu ke nkun aah wu pu na. Kaln do man, ki li lik man.”

³⁹ Le u foor siib, ki doon lichichikr, le ki mee Uwumbər, “Nte, aa yaa kii kina kan, nyan mi falaa u choo na ni. Tə, ɲa saageehn, ki taa ɲa maageehn.”

⁴⁰ Le u gir buen waadidiliib bitaa ngbaan chee, ki ti mui bi dɔ geen; le u baa Piita, “Naa ɲmaa li ka lik kikir kibaa aa? ⁴¹ Ni li ka lik man, aan ki li mee Uwumbər, aan ki taa koo ntɔɲ ni. Nisui ban ke ni li lik, le tiwon aa pɔɔ.”

⁴² Le u ki foor siib, ki ki mee Uwumbər, le ki bui ke, “Nte, ni yaa kaa ye m nyan falaa u choo na ni kan, cha saageehn ɲa.” ⁴³ Le u ki gir buen waadidiliib chee, ki ti mui bi ki dɔ geen; ngeen nan joo bi sakpen a.

⁴⁴ Le u siir cha bi, le ki ki foor siib, ki ki mee Uwumbər taataa, ki ki bui u tibər tichachaan ngbaan. ⁴⁵ Le u ki gir buen waadidiliib chee, ki ti baa bi, “Ni beenin fuur, ki dɔ geen la aa? Lik man, n-yoonn fuu a. U kooh min Unibɔn Aabo ki di ɲa titunwanbirdam aanaal ni la. ⁴⁶ Fii, ti li cha man. Lik, uja u kooh mi na peeni a.”

Baah chuu Yesu pu na

(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jɔnn 18.3-12)

⁴⁷ Waah laa bi len kina na, le Judas u ye waadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa na fuu ni. Le kinipaak dii u. Bi nan joo kijaak aajum ni jagbaali mam. Bi nan nyan ni Uwumbər aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib chee la. ⁴⁸ Judas u kooh Yesu na nan bui kinipaak ngbaan ke bi yaa ti kan u moor unii u aatakpiln[‡] na kan, uma le na, bi chuu u.

⁴⁹ Baah fuu ni Yesu ni waadidiliib aah bi nin chee na, le Judas kpaan buen Yesu chee, le ki ti bui u, “Uməmɔkr, aa pɔɔ ɔɔ?” le ki moor utakpiln.

⁵⁰ Le Yesu bui u, “Njɔ, aa chuun kinye?”

Le bi dan nan chuu Yesu mpɔɔn. ⁵¹ Le Yesu aadidiliib ponn ni ubaa yoor waa-jaak aajuk ki gaa per Uwumbər aato-toorninkpel aanaagbiija aatafal. ⁵² Le Yesu bui u, “Di saajuk ngbaan ki di fu kijuchook ni. Binib bimɔk yoor kijaak aajuk na, kijaak aajuk le ga ku bi. ⁵³ Saa nyi ke m

yaa mee Nte Uwumbər kan, u ga tun ni bituuntiib bi jer ɲichur kipiik ni ɲilee na m chee dandana aa? ⁵⁴ M mu yaa ɲa kina kan, maan gbiin Uwumbər Aagban aah len pu na ke m ga ji falaa u choo na.”

⁵⁵ N-yoonn ngbaan le u baa kinipaak ngbaan, “Ni joo kijaak aajum, ni ɲichakukul ni nan chuu mi ke maah ye ufifiir le na aa? M nan bi Uwumbər Aadichal ni iwiin məmɔk, ki tuk binib Uwumbər aabər, le naa chuu mi. ⁵⁶ Tə, nimina məmɔk ɲa ke ni gbiin Uwumbər aabɔnabtiib aah nan ɲmee pu na.”

Le waadidiliib məmɔk san cha u.

Juu yaab aaninkpiib aah jin Yesu tibər pu na

(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jɔnn 18.13-14, 19-24)

⁵⁷ Binib bi nan chuu Yesu na nan di u buen Uwumbər aatotoorninkpel Kayafas aadichal ni, Uwumbər aakaal aaməmɔkb ni Juu yaab aaninkpiib aah kuun nin chee na. ⁵⁸ Le Piita paa Yesu pu, ki bi dandar, le ki ti fuu Uwumbər aatotoorninkpel aachiln ni, le ki koo ni, ki ti kal butɔb aajab chee ke u lik naah ga ti doo pu na. ⁵⁹ Le Uwumbər aatotoorninkpiib ni bibɔjirb aaninkpiib məmɔk ban binib bi ga mɔln inyamɔn ki paan Yesu na, aan bi kan waataani ki ti ku u na. Le biseer-aadam pam dan nan mɔln inyamɔn paan u. ⁶⁰ Bi mu aa kan waataani. Kookoo yaan le binyamɔndam bilee dan nan bui bi ⁶¹ ke uja ngbaan bui ke u ga ɲmaa gbaa wii Uwumbər Aadichal, ki ki maa ki iwiin itaa daal.

⁶² Le Uwumbər aatotoorninkpel fii sil, ki baa Yesu, “Saan len tibaa aa? Binib ngbaan aah bii si pu na, ti gbii aan taa gbii?” ⁶³ Le Yesu si ɲmin. Le Uwumbər aatotoorninkpel bui u, “Puu Uwumbər u fu na pu, aa ye Uwumbər Aajapɔɔn Kristo u Uwumbər lee u na aan saa ye?”

⁶⁴ Le Yesu bui u, “Ni ye saah len pu na. M tuk nimi la, n-yoonn mu choo na, ni ga kan min Unibɔn Aabo ka Uwumbər aanangii wɔb, ki ga kan mi ntaalangbam ni paacham ki choo.”

[‡] 26:48 : Israel yaab nan doon binaabitiib kina le ki mɔk ngeehn.

⁶⁵ Waah len kina na, le Uwumbər aatotoorninkpel chuu kar ubaa aawan-
peenkaan, le ki bui ke, “U di ubaa n̄a
Uwumbər la. Taa ki ban seeraadam. Ni
n̄un waah sii Uwumbər pu na. ⁶⁶ Ni dak
kinye?”

Le bi bui ke, “U n̄eer ti ku u la.”

⁶⁷ Le bi teei tim̄otan n̄a unimbil wəb, le ki
gbaa u. Bibaa mu gbaa u n̄tapam, ⁶⁸ ki bui
u, “Kristo ngbaan, lem Uwumbər aabənabr
aaliin ki tuk timi, ulau faa si.”

Piita aah nee Yesu pu na

*(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jənn 18.15-
18, 25-27)*

⁶⁹ Piita nan ka lichiln ni. Le usapəən u ye
ututunn na dan nan bui u, “Aa mu nan bi
Yesu u ye Galilee aatiŋ aani na chee.”

⁷⁰ Le u nee bi məmək aanimbil ni ki bui
u, “Maa nyi saah len pu na aatataa,” le ki
buen kikaakpaak ni. ⁷¹ Le usapəən uken
mu ti kan u, le ki bui binib bi bi nima chee
na, “Uja wee mu nan bi Yesu u ye Nasaref
aatiŋ aani na chee.”

⁷² Le u ki nee ki puu Uwumbər ke waa nyi
u.

⁷³ Le ni kpee siib, le binib bi si nima
chee na dan nan bui u, “Ni ye mbamən, aa
ye waadidiliib ponn ni ubaa la; saaliin ni
baaliin kpaan la.”

⁷⁴ Le u ki puu Uwumbər, le ki bui ke,
“Maa nyi uja ngbaan. M yaa mən nnyamən
kan, Uwumbər daa n̄tafal.”

Libuul ngbaan ni le ukooja wii. ⁷⁵ Le
Piita teer Yesu aah ba tuk u pu na ke, “Aa ga
len n̄fum mutaa ke saa nyi mi, le ukooja nin
wii.” Piita nan nyan lipaal, ki ti wii sakpen.

27

*Baah nan di Yesu di buen Pailat aanim-
biin ni pu na*

(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jənn 18.28-32)

¹ Ki woln kitaak le Uwumbər aato-
toorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib
məmək kpokl baah ga n̄a pu ki ku Yesu na.
² Le bi buu u tikululn, ki di u buen kitiŋ
ngbaan aaninkpel chee, bi yin u ke Pailat,
ki ti di n̄a un̄aal ni.

Judas aah ku ubaa pu na
(Lituln 1.18-19)

³ Tə, Judas u kooh Yesu na aah kan ke
bi ga ku Yesu na, le u jer waalandak, le
ki ki giin ni tikur aamombil piitaa ngbaan
ke u ti di tii Uwumbər aatotoorninkpiib ni
Juu yaab aaninkpiib, ⁴ le ki bui bi, “M tun
titunwanbir la. M kooh unii u kaa kpa
taani na ke bi ti ku u.”

Le bi bui u, “Naa ye timi aabər. Ni ye
saabər la.”

⁵ Le u di n̄imombil ngbaan di lii Uwumbər
Aadichal ni, ki siir cha bi, le ki buen ti leen
ubaa n̄n̄min le ki kpo.

⁶ Le Uwumbər aatotoorninkpiib pii
n̄imombil ngbaan ki bui ke, “Ni ye nsin
aamombil la. Timi aakaal aa kii ke ti di
kina aamombil n̄a Uwumbər aamombil
ni.” ⁷ Le bi kpokl baah ga n̄a n̄i pu na, le ki
di n̄i daa Kiyakmaabuuk aapepel ke bi ti li
sui bicham nima. ⁸ Nima pu, le bi yin nima
chee ke “Nsin aatiŋ” ki nan saa dandana
wee.

⁹⁻¹⁰ Le ni gbiin Uwumbər aabənabr
Jeremia aah nan len pu na ke, “Bi di tikur
aamombil piitaa le daa kiyakmaabuuk
aapepel, Uwumbər aah tuk bi pu na.
N̄imombil ngbaan ye unii aadaak, Israel
yaab ngem aah len ke bi ga daa u pu na.”*

Pailat aah jin Yesu tibər pu na

(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jənn 18.33-38)

¹¹ Bi nan di Yesu ti siin kitiŋ ngbaan
aaninkpel Pailat aanimbiin ni. Le Pailat
baa u, “Aa ye Juu yaab aabər la aa?”

Le u bui u, “Saah len pu na, ni ye kina.”

¹² Le Uwumbər aatotoorninkpiib ni Juu
yaab aaninkpiib bii Yesu. Le waa len tibaa.

¹³ Le Pailat baa u, “Saa n̄un baah bii si
sakpen pu na aa?”

¹⁴ Le Yesu si n̄min, kaa len tibaa. Le ni gar
Pailat pam.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na

*(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jənn 18.39-
19.16)*

¹⁵ N̄jim ngbaan aayoonn yaa nan saa
kan, Pailat ga nyan unaagbiija u kinipaak
ban u na ki lii. ¹⁶ N-yoonn ngbaan unaag-
biija u kpa liyimbil na nan bi kiyondiik ni.
Bi nan yin u ke Barabas. ¹⁷ Kinipaak aah
kuun na, le Pailat baa bi, “Ni ban m nyan
n̄ma kiyondiik ni? Barabas le aan Yesu u bi

* 27:9-10 : Lik Sekaria 11.12-13.

yin u ke Kristo ngbaan na?" ¹⁸ Pailat nan bee ke bi kpa lipiipoln Yesu pu, nima le cha bi di u na unjaal ni.

¹⁹ Buyoonn u bi ji Yesu tibor na, Pailat aapuu nan di unii tun ni, ke u li nyi ki taa na uja nyaan ngbaan nibaa; ke uja ngbaan pu, u danj tidanj ti muk u sakpen na kinyeek na.

²⁰ Le Uwumbor aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib bui kinipaak ngbaan ke bi tuk Pailat ke u di Barabas lii, ki ku Yesu. ²¹ To, le Pailat ki baa bi, "Bijab bilee ngbaan ponn ni, m ga di ulau lii?"

Le bi bui u, "Di Barabas lii."

²² Le Pailat baa bi, "Yesu u bi yin u ke Kristo ngbaan na, m ga na u kinye?"

Le bi momok bui u, "Kpaa u ndapuinkoo pu."

²³ Le u ki baa bi, "Ba na? U tun bakaa bayoo?"

Le bi moo tar mpoon pu ke, "Kpaa u ndapuinkoo pu," le ki ban bi nma tijar.

²⁴ Pailat mu kan ke waan nmaa na nibaa, le ki ban nnyun, ki nri unjaal binimbil ni, ki len ke, "Uja nyaan ngbaan aasin aa bi njaal ni. Ni ye nimi aabor la."

²⁵ Le bi momok bui u, "Cha waasin li bi timi, ni timi aabim anjaal ni."

²⁶ Le Pailat nyan Barabas lii, ki cha waa-jab lue Yesu njinaalab, le ki di u na binjaal ni, bi ti kpaa u ndapuinkoo pu.

Butab aajab aah yook Yesu pu na
(Mak 15.16-20; Jonn 19.2-3)

²⁷ Butab aajab ngbaan nan di Yesu koo Pailat aadichal ni, le ki kuun ni bijab bi gur na ki nan gob u. ²⁸ Le bi chuu peer waawanpeenkaan, ki di libokumaln peen u, ²⁹ le ki di ikokon luu kiyikpupuk, ki di chinj u, ki di lidabil num ungangii ni ke ubor na, le ki gbaan unimbiin ni, ki na u mbonyun, ki bui u, "Juu yaab Aabor, aa paa aa?" ³⁰ le ki teei timotan lae u, le ki gaa lidabil ngbaan ki di faa uyil paab. ³¹ Baah na u mbonyun ki ti doo na, le bi chuu peer libokumaln ngbaan, le ki di waawanpeenkaan peen u, le ki joo u cha, bi ti kpaa u ndapuinkoo pu.

Baah kpaa u ndapuinkoo pu pu na
(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jonn 19.17-27)

³² Baah cha na, le bi kan uja ubaa, u ye Sairene aatinj aanii, aan bi yin u ke Simonn na. Le bi chuu u mpoon ke u tun Yesu aadapuinkoo. ³³ Le bi ti fuu nibaa chee. Bi yin nima chee ke Golgota. Golgota aatataa le ye ke "Kiyikpanj aapepel." Baah fuu nima chee na, ³⁴ le binib bibaa di ndaan ni nnyok ki di nmal tab ponn ni, ki di tii Yesu ke u nnyun. Waah lak lik na, le u yii, kaa nnyun.

³⁵ Le butab aajab ngbaan kpaa u ndapuinkoo pu, ki di waawanpeenkaan ti yakr tab, le ki too inaan ke bi lik bimok aah ga kan ni na,† ³⁶ le ki ka lik u. ³⁷ Bi nan nmee kigbanj budabu cha bi ku u na, ki di tam waadapuinkoo pu, uyil paab. Kigbanj ngbaan len ke, "Yesu u ye Juu yaab Aabor na le na." ³⁸ Le bi di bififirb bilee mu kpaa idapuinkee pu. Bi nan di ubaa kpaa ungangii wab, ki di uken kpaa unangan wab.

³⁹ Le binib bi jer nima chee na sii u, ki gbakr biyil, ⁴⁰ le ki bui u, "Si u len ke aa ga gbaa wii Uwumbor Aadichal ki ki maa li iwiin itaa na, aa yaa ye Uwumbor Aajapoon kan, sunn ni ndapuinkoo pu, ki nmar."

⁴¹ Le Uwumbor aatotoorninkpiib, ni Uwumbor aakaal aamomokb, ni Juu yaab aaninkpiib mu na u mbonyun, ki bui ke, ⁴² "U nan gaal biken lir, kaan nmaa gaa ubaa lii ki nmar. U yaa ye Juu yaab Aabor kan, u sunn ni ndapuinkoo pu, aan ti gaa u ki kii. ⁴³ U gaa Uwumbor ki kii, ki bui ke u ye Uwumbor Aajapoon. Uwumbor yaa ban u kan, cha u gaa u lii dandana."

⁴⁴ Le bififirb bi bi di kpaa u chee idapuinkee pu na mu sii u kina.

Yesu aah kpo pu na
(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jonn 19.28-30)

⁴⁵ Nwiin kaasisik ni le itingbaan momok boln, ki ti saa nwiin aah kpar pu na. ⁴⁶ Nwiin aah kpar na, le Yesu teen mpoon pu, "Eli, Eli, lama sabaktani." Naatataa le ye ke, "Maawumbor, Maawumbor, ba pu aa siir cha mi?"‡

⁴⁷ Binib bi si nima chee na aah nun waah teen pu na, le bibaa bui ke, "Uja ngbaan yin

† 27:35 : Lik Ilahn 22.18. ‡ 27:46 : Lik Ilahn 22.1.

Elaija la.” ⁴⁸ Libuul ngbaan ni le bi ponn ni ubaa san buen ki ti yoor nkiisuk, ki nan di bɔn ndaan mu mɔɔn na ni, le ki di ɲa lidabil pu ki di ɲa umɔb chee ke u moor.

⁴⁹ Le binib bi gur na bui ke, “Di cha. Cha ti lik ke Elaija ga dan nan gaa u lii aan waan dan.”

⁵⁰ Le Yesu ki teen mpɔɔn pu, le ki cha waawiin nyan, le ki kpo.

⁵¹ N-yoonn ngbaan, le likekeln li yakr Uwumbɔr aadiik ni nfum mulee na chuu kar paacham ki ti saa kitin. Le kitin den, le ɲitakpasakpiin chuu war. ⁵² Nikaakul ngem mu chuu piir, le Uwumbɔr aanib bi nan kpo na pam fikr nkun ni, ki nyan njikaakul ngbaan ponn ni. ⁵³ Buyoonn Yesu fikr nkun ni na, le bi koo Jerusalem aatin ni, ki di bibaa mɔk binib pam.

⁵⁴ Butɔb aajab aaninkpel, ni binib bi bi u chee ki si kii Yesu na aah kan kitin aah den pu na, ki kan tiwan nimɔk ɲa na, le ijawaan chuu bi sakpen. Le bi bui ke, “Mbamɔn, u sil ye Uwumbɔr Aajapɔɔn la.”

⁵⁵ Bipiib pam mu nan bi nima, ki si dandar, ki si lik. Bi nan ye bipiib bi nyan ni Galilee aatin ni ki dii Yesu, ki tun lituln ki ter u na. ⁵⁶ Bi ponn ni ubaa ye Mari Magdalene; uken mu ye Mari, u ye Jems ni Josef aana na; uken mu ye Sebedee aajapɔtiib aana.

Baah sub Yesu pu na

(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jɔnn 19.38-42)

⁵⁷ Kijook aah joor na, le uwankpadaan ubaa, u ye Arimatea aatin aanii na fuu ni. Bi yin u ke Josef. U mu nan dii Yesu. ⁵⁸ Le uja ngbaan buen Pailat chee ki ti bui u, “Tiin mi Yesu aawon.” Le Pailat bui waajab ke bi di ti tii u. ⁵⁹ Le Josef yoor Yesu aawon, ki di poo likekenyaan ni, ⁶⁰ ki di ti sub kitakpalun ni. Kitakpalun ngbaan le Josef nan cha bi gbii ki, uma ubaa pu. Baa nan kee sub unii ubaa ki ponn ni. Waah di Yesu sub na, le u di litakpasakpeln li pee na, ki di lenj mbisamɔb, le ki buen. ⁶¹ Le Mari Magdalene ni Mari uken mu bi nima chee, ki ka gbɔk kitakpalun ngbaan.

Bikikiirb aah kii Yesu aakaakul pu na

⁶² Le ki woln Juu yaab aakpaakool daal, le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Farisii

yaab kuun Pailat chee, ⁶³ le ki bui u, “Timi aaninkpel, ti teer ke unyamɔndaan ngbaan aah nan bi na, u nan bui ke u yaa kpo kan, iwiin itaadaal u ga fikr nkun ni. ⁶⁴ Nima pu na, cha bijab li kii waakaakul, ki ti saa iwiin itaa daal, waadidiliib taa dan nan kur u, ki bui binib ke u fikr nkun ni la. Bi yaa ɲa kina kan, kookoo aanyamɔn mue ga jer njan yoo.”

⁶⁵ Le Pailat bui bi, “Tɔ, yoor bikikiirb, ki li cha man, ki ti cha bi li kii waakaakul naah ban pu na.”

⁶⁶ Le bi buen ki ti dab litakpal li lenj likaakul aamɔb na, ki cha bikikiirb ka kii li.

28

Yesu aah fikr nkun ni pu na

(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jɔnn 20.1-10)

¹ Juu yaab aakpaakool aah jin ki woln kitaak na, le Mari Magdalene ni Mari uken na buen ti lik likaakul ngbaan kichakpinaanyeeek ni. ² Le kitin den sakpen; ba pu? Uwumbɔr aatuun ubaa nan nyan ni paacham, le ki nan chuu lekr litakpal ngbaan, le ki kal li pu. ³ U nan moor lak lak ke utaal aah moor pu na. Waawanpeenkaan piin chain ke nkokoyon na. ⁴ Bikikiirb aah kan u na, le ijawaan chuu bi sakpen, le biwon gbaa, le bi lir ki fik.

⁵ Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui bipiib ngbaan, “Ni taa san ijawaan man. M nyi ke ni ban Yesu u bi nan kpa a u ndɔpuinkoo pu na la. ⁶ Waa bi do. U fikr nkun ni, waah nan len pu na. Dan man ki nan lik waah ba dɔ nin chee na, ⁷ aan ki buen mala ki ti tuk waadidiliib ke u fikr nkun ni a, ki loln bi pu nsan ki cha Galilee aatin ni. Bi ga ti kan u nima. Nimina le m ban m tuk nimi.”

⁸ Bipiib ngbaan nan san ijawaan, ki mu tee kpa mpopiin pam. Le bi siir likaakul chee mala, ki san buen ke bi ti tuk Yesu aadidiliib Uwumbɔr aatuun ngbaan aah tuk bi pu na.

⁹ Baah cha na, le Yesu ton bi nsan ni, le ki doon bi. Le bi gbaan unimbiin ni, ki joo u, le ki dooni u. ¹⁰ Le u bui bi, “Taa san ijawaan man. Li cha ki ti tuk maadidiliib ke bi li cha Galilee. Bi ga ti kan mi nima chee.”

Bikikiirb aah mɔln inyamɔn pu na

¹¹ Bipiib ngbaan aah cha na, le bikikiirb bi nan kii Yesu aakaakul na buen Jerusalem, ki ti tuk Uwumbɔr aatotoorninkpiib tiwan nimɔk ɲa na. ¹² Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib kuun tɔb chee, le ki kal ki kpokl, le ki nyan ɲimombil pam, ki di tii bikikiirb ngbaan, ¹³ le ki bui bi, “Li cha man ki ti ɲmann binib ke naah dɔ geen kinyeek na, le waadidiliib dan ki nan nyan u likaakul ni. ¹⁴ Kitiɲ aaninkpel yaa ɲun ke ni len ke ni dɔ geen, ki yaa jin nimi tibɔr kan, ti ga nyan nimi.”

¹⁵ Le bikikiirb ngbaan gaa ɲimombil ngbaan, le ki buen ti tuk binib ke Yesu aadidiliib dan nan nyan waawon likaakul ni a. Nima pu le Juu yaab beenin len kina ki nan saa din.

Yesu aah di ubaa mɔk waadidiliib pu na

(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jɔnn 20.19-23; Lituln 1.6-8)

¹⁶ Yesu aadidiliib kipiik ni ubaa na nan buen lijoal libaa paab, Galilee aatiɲ ni, Yesu aah nan mɔk bi nin chee na. ¹⁷ Le Yesu fuu ni bi chee. Baah kan u na, le bi gbaan unimbiin ni ki doon u. Le bibaa mu joo beeni. ¹⁸ Le Yesu bui bi, “Uwumbɔr tii mi mpɔɔn mɔmɔk, paacham ni taab. ¹⁹ Li cha man ɲinibol mɔmɔk chee, ki ti ɲa bi maadidiliib, ki muiin bi nnyun ni, Nte Uwumbɔr, ni min Ujapɔɔn, ni Nfuur Nyaan aayimbil pu, ²⁰ ki tuk bi ke bi li keei maah tuk nimi pu na mɔmɔk. Teer man ke m bi ni chee n-yoonn mɔmɔk, ki nan saa dulnyaa aadoon.”

Tibɔnyaan ti MAK ɲmee ti na

*Jɔnn u nan muin binib nnyun ni na aabɔr
(Matiu 3.1-12; Luk 3.1-18; Jɔnn 1.19-28)*

¹ Tibɔr timina le ye Uwumbɔr Aajapɔɔn Yesu Kristo aabɔnyaan. ² Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya nan ɲmee waabɔr ngbaan aah ga piin pu na. U nan ɲmee ke Uwumbɔr bui Waabo ke,

“Maatutunn sɔ. M tun ni u ke u loln ni nsan,

ki nan toor nsan ki siin si.”*

³ Unii ubaa bi nteersakpiin ni ki tar ke,

‘Toor Uwumbɔr aasan man,

ki ɲa waasan mu li tok ki tii u.’”†

⁴ Kina le uja ubaa nyan sil nteersakpiin ni, bi yin u ke Jɔnn. U nan muini binib nnyun ni, le ki mooni ke, “Kpeln nimi aabimbin man aan Uwumbɔr di cha nimi aatunwanbir pinn nimi, le m ga muin nimi nnyun ni.” ⁵ Le kinipaak nyan Judea aatim mɔmɔk ni, ni Jerusalem aatin ni, ki dan u chee, ki nan kpiir baatunwanbir tuk Uwumbɔr. Le Jɔnn muin bi nnyun ni, Jɔɔdann aamɔɔl ni.

⁶ Jɔnn nan pee kikipalk ki bi nan di laakumii aakor luu ki na. U nan di ligbapapaln buu uchaɲ ni. Waajikaar nan ye itoon ni tisiir la. ⁷ U nan mooni kinipaak ngbaan ke, “Unii u jer mi na paan ni m pu la. Maa ɲeer ke m gbiln waanaatak aarɲmin ki tii u. ⁸ Mma muin nimi nnyun ni la. Uma le ga nan di Uwumbɔr Aafuur Nyaan gbiin nimi.”

*Waah muin Yesu nnyun ni pu na
(Matiu 3.13-4.11; Luk 3.21-22; 4.1-13)*

⁹ N-yoonn ngbaan le Yesu nyan Nasaref, kitin ki bi Galilee ni na, ki dan Jɔnn chee. Le Jɔnn muin u nnyun ni, Jɔɔdann aamɔɔl ni. ¹⁰ Yesu aah nyan nnyun ni na, le u kan kitaapaak chuu piir, le ki kan Uwumbɔr Aafuur Nyaan sunn ni ki nan tɔɲ u pu, ki naahn linanjel. ¹¹ Le nneel nyan ni

paacham ki len ke, “Aa ye Njapɔɔn u m gee si na la. Nnimbil gbiin si.”‡

¹² N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr Aafuur Nyaan di Yesu buen nteersakpiin ni. U nan ti bi nima iwiin imonko ilee la. Le kinimbɔɲ tɔɲni u nima. ¹³ Timoor ni aapeel mu nan bi nima. Le Uwumbɔr aatuuntiib nyan ni paacham ki dan nan ɲa u tinann.

¹⁴ Le binib nan chuu Jɔnn ki di u ɲa kiyondiik ni. Nee aapuwɔb, le Yesu buen Galilee aatin ni, ki ti mooni Uwumbɔr aabɔnyaan, ¹⁵ le ki bui ke, “N-yoonn fuu a. Uwumbɔr aanaan peen ni a. Kpeln nimi aabimbin man, ki gaa tibɔnyaan tee ki kii man.”

*Yesu aah yin bijanbam binaa pu na
(Matiu 4.12-22; Luk 4.14-15; 5.1-11)*

¹⁶ Yesu nan chuun kpak Galilee Aanyusakpem aagbaan, le ki ti kan Simon ni unaal Andru bi mae kipɔɔk nnyun ni; bi ye bijanbam la. ¹⁷ Le Yesu bui bi, “Dii mi man, aan m cha ni ban binib ki nan tii Uwumbɔr.” ¹⁸ Waah len kina na, libuul ngbaan ni le bi siir cha baapɔr, ki dii u.

¹⁹ Le u foor siib ki kpee, le ki kan Jems ni unaal Jɔnn, bi ye Sebedee aajapɔtiib na. Bi nan bi baarɔb ponn ni, ki bi lenɲi baapɔr. ²⁰ Libuul ngbaan ni le Yesu yin bi. Le bi siir cha bite Sebedee ni waatutum bunɔb ngbaan ponn ni, le ki dii Yesu.

*Yesu aah nyan tiyayaar uja ni pu na
(Luk 4.31-37)*

²¹ Le bi ti fuu Kapenaum aatin ni. Juu yaab aakpaakool daal, le Yesu koo mmeen aadiik ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr. ²² Waah tuk bi tibɔr ti na, le ni gar bi pam. U tuk bi ke unii u kpa Uwumbɔr aapɔɔn na la, kaa tuk bi ke Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb aah tuk bi pu na.

²³ Le uja u tiyayaar joo u na bi mmeen aadiik ngbaan ni, ²⁴ le ki teen ke, “Sin Yesu u ye Nasaref aatin aanii na, aa ban ba ti chee? Aa dan aa nan ɲa timi fam la aa? M nyi si. Aa ye Uwumbɔr aanii u ye chain na la.”

²⁵ Le Yesu kae tiyayaar ngbaan, ki len ke, “N̄mim. Di uja ngbaan lii.”

²⁶ Le tiyayaar ngbaan cha uja ngbaan aawon gbaa, le ki teen mpɔɔn pu, ki di u lii.

* 1:2 : Lik Malakai 3.1. † 1:3 : Lik Aisaya 40.3. ‡ 1:11 : Lik Aisaya 42.1.

²⁷ Le ni gar bi məmək pam. Le bi baa tɔb, “Ba sɔ? Ni ye mməkm pɔɔn la aa? U kpa mpɔɔn, le ki tuk tiyayaar ke ti di binib lii, le ti kii waamɔb.”

²⁸ Nima pu na, Yesu aayimbil nan moon Galilee aatingbaan məmək ni.

*Yesu aah tii bibum pam laafee pu na
(Matiu 8.14-17; Luk 4.38-41)*

²⁹ Yesu ni binib bi dii u na nan nyan mmeen aadiik ngbaan ni, le ki buen Simonn ni Andru aadichal ni. Jems ni Jɔnn mu nan dii bi. ³⁰ Le Simonn aapuu aana bun, ki dɔ kidiik ni. Le uwon ton. Le bi tuk Yesu ke u bun la. ³¹ Le Yesu buen u chee, ki ti chuu uɲaal, ki fiin u kaan. Le uwon sɔɲ. Le u chann bi tichann.

³² Liyaadaal aajook, buyoonn nwiin lir na, binib nan dan Yesu chee, le ki joo ni bibum məmək, ni tiyayaar aah joo binib bi na məmək. ³³ Kitiɲ ngbaan aanib məmək nan kuun nima, Simonn ni Andru do linampal. ³⁴ Bibum ngbaan nan wiir pam ki nan kpa iween aabɔɲ aabɔɲ na, le Yesu cha bi pɔɔk, ki nyan tiyayaar aah joo binib bi na mu. Tiyayaar ngbaan aah nan nyi waah ye unii u na, waa nan tii ti nsan ke ti len tibaa.

*Yesu aah tuk binib Uwumbɔr aabɔr
Galilee aatim ni pu na
(Luk 4.42-44)*

³⁵ Njan aakooja aah wii na, le Yesu fii ki nyan lipaal, ki buen nibaa chee, le ki ti bi nima ubaa ki mee Uwumbɔr. ³⁶ Naah woln kichakpiik ni na, le Simonn ni uɲɔtiib mu fii ki nyan, ki bi ban u, ³⁷ le ki ti kan u, le ki bui u ke, “Binib məmək bi ban si la.”

³⁸ Le u bui bi, “Cha ti buen ntim muken ni, aan m ti tuk bi mu Uwumbɔr aabɔr. Nima le cha m nyan ni Uwumbɔr do.”

³⁹ Le u buen Galilee aatim məmək ni, ki koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr, le ki nyan tiyayaar binib ponn ni.

*Yesu aah cha ukɔndaan pɔɔk pu na
(Matiu 8.1-4; Luk 5.12-16)*

⁴⁰ Ukɔndaan ubaa nan dan Yesu chee, le ki nan gbaan unimbiin ni, ki gan u ke u ter u, le ki bui u ke, “Aa yaa gee kan, aa ga ηmaa cha m pɔɔk.”

⁴¹ Le kinimbaak chuu Yesu. Le u taln uɲaal, ki meeh u, ki bui u, “M gee. Aa pɔɔk.”

⁴² Libuul ngbaan ni le u pɔɔk, kaa ki ye ukɔndaan. ⁴³ Le Yesu bui u ke u li cha, ki sur u mbamɔm ke, ⁴⁴ “Li nyi ki taa tuk unii ubaa. Li cha Uwumbɔr aatotoor chee, ki ti di aabaa mək u, ki toor kitork tii Uwumbɔr ke Moses aakaal aah len pu na. Nima le ga mək binib ke aa pɔɔk a.”

⁴⁵ Le uja ngbaan buen, ki joo tibɔr ngbaan tuk binib məmək. Waah ηa kina na, le Yesu aa ki ηmaa koo kitiɲ kibaa ni, binib aanimbil ni. U nan gur bi kipɔɔk ni la. Le binib nya itingbaan məmək ni, ki chaa u chee.

2

*Yesu aah cha uja u aawon faan na pɔɔk pu
na
(Matiu 9.1-8; Luk 5.17-26)*

¹ Iwiin ilee aah jer na, le Yesu ki gir buen Kapenaum aatiɲ ni. Le binib ηun ke u bi linampal. ² Le kinipaak kuun ni nima chee. Baah wiir pu na, mpaan aa nan ki gur mbisamɔb chee, ubaa ki sil. Le u tuk bi Uwumbɔr aabɔr. ³ Waah bi tuk bi Uwumbɔr aabɔr na, le binib bibaa fuu ni, ki luln ni unii u aawon faan na likekeln ni. Binib binaa le nan luln ni u. ⁴ Kinipaak ngbaan pu, baa nan ηmaa koo ni Yesu chee. Le bi jon kidiik paab, * ki chee liboln ki tuur waah si nin chee kidiik ponn ni na, le ki di baah luln ni unii u likekeln ni na ηa liboln ngbaan ponn ni, ki di u bil Yesu aanimbiin ni. ⁵ Le Yesu kan baah gaa u ki kii mbamɔm pu na, le ki bui uja u aawon faan na ke, “Maabo, m di cha pinn saatunwanbir.”

⁶ Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bibaa nan ka nima, le ki bi dak bisui ni ke, ⁷ “Ba ηa uja wee len kina? U sii Uwumbɔr la. Ubaa aan ηmaa di cha pinn titunwanbir, see Uwumbɔr baanja.”

⁸ Le Yesu bee baah dak pu na, le ki baa bi, “Ba ηa ni dak kina nisui ni? ⁹ Maah bui uja u aawon faan na ke m di cha waatunwanbir pinn u na le pɔɔ, aan m yaa bui u ke u fiin ki yoor waawandookaan ki li chuun, le pɔɔ? ¹⁰ M ga mək nimi ke min, Unibɔn Aabo kpa mpɔɔn dulnyaa wee ni ke m di cha pinn

* 2:4 : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa ηibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

titunwanbir.” Waah len kina na, le u bui uja u aawon faan na ke, ¹¹ “M bui si la, fiin, ki yoor saawandookaan, ki li chaa kun.”

¹² Libuul ngbaan ni le u fii sil, ki yoor waawandookaan, ki nyan lipaal bi məmək animbil ni. Le ni gar bi məmək pam. Le bi nyuŋ Uwumbər ki bui ke, “Taa kee kan kina.”

Yesu aah yin Liifai pu na
(*Matiu 9.9-13; Luk 5.27-32*)

¹³ Yesu nan ki gir buen nnyusakpem ni. Le kinipaak dan u chee. Le u tuk bi Uwumbər aabər. ¹⁴ Waah cha na, le u kan ulampoogaar ubaa u ka baah gaal lampoo nin chee na. Bi yin u ke Liifai, le ute ye Alfeus. Le Yesu bui u, “Li dii mi.” Le u fii, ki dii u.

¹⁵ Nee aapuwəb, le Yesu bi Liifai do, ki bi ji tijikaar. Le bilampoogaab ni titunwanbirdam nan wiir, ki dii Yesu. Le bi ponn ni pam mu ka u ni waadidiliib chee, ki bi ji tijikaar. ¹⁶ Le Uwumbər aakaal aaməmək b bibaa, bi ye Farisii yaab na aah kan ke Yesu bi ji bilampoogaab ni titunwanbirdam chee tijikaar na, le bi baa waadidiliib, “Ba ŋa u ji bilampoogaab ni titunwanbirdam chee tijikaar?”

¹⁷ Le Yesu ŋun baah len pu na, le ki bui bi, “Binib bi kpa laafee na aa ban dəkta, see bi bun na le ban dəkta. Maa dan ke m nan yin bininyaam. M dan ke m nan yin titunwanbirdam bi nan kpeln baabimbin la.”

Kiməlul aabər
(*Matiu 9.14-17; Luk 5.33-39*)

¹⁸ Le Jənn aadidiliib ni Farisii yaab nan bi lulni buməb. Le binib bibaa dan nan bui Yesu ke, “Jənn aadidiliib ni Farisii yaab aadidiliib lulni buməb la. Ba pu saadidiliib ma aa lulni?”

¹⁹ Le u baa bi, “Bicham bi dan bi nan ji ubəndinn aajim na ga ŋmaa lul buməb buyoonn upiidinn bi bi chee na aa? Aayii. Buyoonn upiidinn bi bi chee na, baan ŋmaa lul buməb. ²⁰ N-yoonn mu choo, le bi ga chuu nyan upiidinn na bi chee mpəən. N-yoonn ngbaan le bi ga lul buməb.

²¹ “Ubaa aan di likekepəln aageln, ki di lej libəkukpokl. U yaa ŋa kina kan, likekepəln aageln na ga kar libəkukpokl na. Libəln ngbaan ga waar ki jer njan

yaan. ²² Ubaa mu aan di ndawiin, ki di ŋa kilookpok ponn ni. U yaa ŋa kina kan, kilookpok na ga puu, ki bii. Ndaan na mu ga kpir. Bi ga di ndawiin ki di ŋa kilooŋ ni la.”

Juu yaab aakpaakool daal aabər
(*Matiu 12.1-8; Luk 6.1-5*)

²³ Juu yaab aakpaakool libaa daal, le Yesu ni waadidiliib bə dii kisaak kibaa ponn ni. Baah chuun ki cha na, le waadidiliib joo tijikaar na geei, bi ti ŋmə. ²⁴ Le Farisii yaab nan baa Yesu ke, “Ba ŋa saadidiliib ŋani kina? Timi aakaal aa kii ke bi ŋa kina likpaakool daal.”

²⁵ Le u baa bi, “Naa karn Ubər David aah nan ŋa pu na aa? Nkon nan joo u ni waanib. Baa nan kpa tijikaar. ²⁶ Le u koo Uwumbər Aadichal ni, buyoonn Abiatar nan ye Uwumbər aatotoorninkpel na, le ki di Uwumbər aaboroboro ŋman, ki joo ti tii waanib mu, bi ŋman. Baah ŋa kina na, le bi bii Moses aakaal mu len ke Uwumbər aatotoorb baanja le ga ŋmə boroboro ngbaan na.

²⁷ “M tuk nimi la, unibən pu le likpaakool daal bi, naa ye likpaakool daal pu le unibən bi. ²⁸ Min Unibən Aabo le ye likpaakool daal mu Aadindaan.”

3

Yesu aah cha uja u aajaal faan na pəək pu na
(*Matiu 12.9-14; Luk 6.6-11*)

¹ Le u ki gir buen mmeen aadiik ni. Le uja u aajaal faan na bi nima. ² Le bi lik Yesu, ke u ga cha uja ngbaan pəək likpaakool daal aan waan cha u pəək. Ba pu? bi ban bi kan nsan aan ki galn u ke u bii likpaakool daal. ³ Le Yesu bui uja u aajaal faan na ke, “Nan sil tikaasisik ni,” ⁴ le ki baa bi, “Likpaakool daal kan, ti ga ŋa ni ŋan na aan ni kaa ŋan na? Ti ga tii unii liməfal aan ti ga ku u? Timi aakaal mək timi kinye?”

Le baa len tibaa. ⁵ Le u lik bi məmək, le ki gee linjuul bi pu. Bitafal aah pəə pu na, le ni bii usui. Le u bui uja u aajaal faan na ke, “Taln aajaal.” Le u taln ŋjaal. Le mu pəək.

⁶ Le Farisii yaab ngbaan nyan lipaal, le ki buen Ubər Herod aanib chee, le ki kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na.

Kinipaak aah nan kuun nnyusakpem chee pu na

⁷ Yesu ni waadidiliib nan buen Galilee Aanyusakpem ni. Le kinipaak dii u. Bi nyan ni Galilee aatim ni la, ni Judea aatim ni, ⁸ ni Jerusalem, ni Idumea aatim ni, ni ntim mu bi Joodann aamoodapuul na, ni Taya ni Saidonn aatingbaan ni. Bi nan wiir sakpen a. Bi nun Yesu aah tun lijnjiir aatun pu na. Nima le cha bi dan u chee. ⁹ Le u bui waadidiliib ke bi di bunob deen nnyun pu, nnyusakpem aagbaan chee, aan u koo ni, kinipaak ngbaan taa muen u. ¹⁰ U nan tii binib pam laafee. Nima le bimum momek tur tob, bi ti fuu u chee aan ki di binjaal meeh u. ¹¹ Tiyayaar ti joo binib na aah kan u na, le ti cha bi gbaan unimbiin ni, le ki teen ke, "Aa ye Uwumbor Aajapoon la."

¹² Le Yesu kae tiyayaar ngbaan ke, "Taa li joo mi mooni man."

Yesu aah nyan waakpambalb kipiik ni bilee pu na

(Matiu 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Yesu nan jon lijoor paab, le ki yin waah ban binib bi na ke bi dan u chee. Le bi dan u chee. ¹⁴ Le u nyan bijab kipiik ni bilee, bi ti li bi u chee. Le u yin bi ke waakpambalb. U nyan bi ke u tun bi, aan bi ti tuk binib Uwumbor aabor, ¹⁵ ki li kpa mpoon ki nyan tiyayaar binib ni.

¹⁶ Waah nyan bijab kipiik ni bilee bi na aayimbil so: Simonn, le Yesu duln u ke Piita; ¹⁷ Jems ni unaal Jonn bi ye Sebedee aajapotiib na, le Yesu duln bi ke Boanejes. Boanejes aatataa le ye ke "Binib bi tar ke utaal na"; ¹⁸ ni Andru, ni Filip, ni Batolomiu, ni Matiu, ni Tomas, ni Jems u ye Alfeus aajapoon na; ni Tadeus; ni Simonn u nan ban u kuln waatin aadim na; ¹⁹ ni Judas Iskariot, u ga nan kooh uma Yesu na.

Binib bibaa aah sii Uwumbor Aafuur Nyaan pu na

(Matiu 12.22-32; Luk 11.14-23; 12.10)

²⁰ Le Yesu cha kun. Le kinipaak ki kuun ni u chee. Nima pu na, u ni waadidiliib aa nan kpa nsan bi ji tijikaar. ²¹ Udoyaab aah nun kina na, le bi dan bi nan chuu u; ba pu? bi nun binib len ke u waar la.

²² Uwumbor aakaal aamomekb bi nyan ni Jerusalem na le bui ke kinimbore, ki bi yin ki ke Beelsebul, u ye tiyayaar aayidaan na, le joo u ki tii u mpoon ke u nyan tiyayaar binib ni.

²³ Baah len kina na, le Yesu yin bi ke bi dan u chee, le ki nak bi nyatanak ke, "Kinimbore ga na kinye ki nyan kima kinimbore binib ni?" ²⁴ Kitiij kibaa ni aanib yaa yakr ki yaa jaa kijaak kan, kitiij ngbaan ga bee yoli. ²⁵ Lidichal libaa ni aanib yaa yakr ki jaa kijaak kan, lidichal ngbaan ga bee yoli. ²⁶ Kinimbore aanaan yaab yaa yakr ki jaa kijaak kan, kaan ki nmaa sil. Kaanaan ga doo."

Yesu aah nyan mpoodaan kinimbore ki bii kaawan pu na

(Matiu 12.29; Luk 11.21-22)

²⁷ "Ubaa aan nmaa koo mpoodaan* aadichal ni, ki bii waawan, see u puen buu u le waahr, le ki nin bii waadichal.

²⁸ "M tuk nimi mbamon la, Uwumbor ga di cha binib aatunwanbir momek ki pinn bi. Bi yaa sii u kan, u ga di cha pinn bi. ²⁹ Uwumbor Aafuur Nyaan ma kan, unii yaa sii muma kan, Uwumbor aan di cha pinn u. U ga li kpa taani n-yoonn mu kaa kpa ndoon na." ³⁰ Binib bibaa nan bui ke tiyayaar le joo Yesu. Nima le cha u len kina.

Binib bi ye Yesu aana ni unaatiib na

(Matiu 12.46-50; Luk 8.19-21)

³¹ Le Yesu aana ni unaatiib fuu ni ki si lipaal, le ki tun unii ke u ti yin Yesu. ³² Le kinipaak ka gob Yesu. Le bi tuk u, "Lik, aana ni aanaatiib si lipaal ki ban si la."

³³ Le u baa bi ke, "Nma ye nna? Bilabi ye nnaatiib?" ³⁴ le ki fenn ton waadidiliib bi ka gob u na, le ki bui ke, "Lik, nna ni nnaatiib so. ³⁵ Ba pu? unii umok nani Uwumbor aah gee pu na, uma le ye nnaal, ni nninkpan, ni nna."

4

Unii u yaa njikaabim na aayatanakl

(Matiu 13.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Yesu nan ki gir buen Galilee aanyusakpem aagbaan, ki ti tuk binib Uwumbor aabor. Le kinipaak sakpen ki

* **3:27** : Mpoodaan na ye kinimbore la. Le Yesu kpa mpoon jer u ki buu u.

kuun ni u chee. Baah wiir pu na, le u koo kal bunɔb ni, nnyun ni. Kinipaak ngbaan mu nan si nnyusakpem aagbaan. ² Le u tuk bi tibɔr pam njiyataɲak ponn ni.

³ U nan bui bi ke, “Li pel man, ukpaal ubaa le nan buen u ti yaa njikaabim. ⁴ Waah yaa njikaabim ngbaan na, le mubaa lir nsan ni. Le inyoon dan, ki nan peei jin. ⁵ Le mubaa mu lir ntakpateer paab, titan aah kaa wiir nin chee na. Titan aah kaa wiir na, le mu guu punn mala. ⁶ Le nwiin puu, ki ton, ki see mu. Mu aah kaa kpa inyaan mbamɔm na, le mu yɔl, ki kpo. ⁷ Le mubaa mu lir ikokon ponn ni. Le ikokon muun, le ki ku mu, le mu aa mar. ⁸ Le mubaa mu lir kitin ki njan na ponn ni, ki punn, le ki muun, ki mar. Ngem lun piitaa piitaa, ngem mu lun imonko itata, ngem mu lun nkub nkub.

⁹ “U kpa litafal na kan, u njan.”

Nitaa ni pu u njan bi njiyataɲak na
(*Matiu 13.10-17; Luk 8.9-10*)

¹⁰ Yesu aah bi ubaa na, le waadidiliib kipiik ni bilee na, ni binib bi nan bi u chee na nan dan ki nan baa u waayataɲak ngbaan aatataa. ¹¹ Le u bui bi ke, “Uwumbɔr le cha ni bee waanaan aabɔbɔrkaan. Binib bi kaa bi waanaan ni na, u njan bima le njiyataɲak,

¹² ‘Aan bi lik ki lik, kaa waa, ki pel ki pel, kaa beer naatataa. Bi yaa njan ki bee naatataa kan, nibaakan bi ga kpeln baabimbin, aan Uwumbɔr di cha baatunwanbir ki pinn bi.’ ”*

Unii u yaa njikaabim na aayataɲak aatataa
(*Matiu 13.18-23; Luk 8.11-15*)

¹³ Le Yesu baa bi ke, “Naa bee liyataɲakl ngbaan aatataa aa? Ni ga njan kinye ki bee njiyataɲak niken aatataa? ¹⁴ Liyataɲakl ngbaan aatataa le ye ke ukpaal ngbaan le njan unii u tuk binib Uwumbɔr aabɔr na. ¹⁵ Ndibim mu lir nsan ni na le njan binib bi njan Uwumbɔr aabɔr na. Libuul ngbaan ni le kinimbɔn dan ki nan nyan ti bisui ni. ¹⁶ Mu lir ntakpateer pu na le njan binib bi njan tibɔr ngbaan, ki gaa ti mala ni mpopiin

na. ¹⁷ Bi mu aa gaa ti bisui ni mbamɔm, kaa joo ti ni yunn. Bi yaa kan limukl ti pu kan, bee binib yaa njan bi falaa ti pu kan, libuul ngbaan ni le bi ga di ti lii. ¹⁸ Binib bibaa mu bi ke njikaabim mu lir ikokon ponn ni na la. ¹⁹ Bi njan tibɔr ngbaan la. Le dulnyaa wee ni aabɔr, ni liwankpal aakɔrk, ni tiwan aabɔn aakɔrk mu koo bisui ni, le ki ku tibɔr ngbaan bisui ni, le taa mar. ²⁰ Mu lir kitin ki njan na ponn ni na le njan binib bi njan tibɔr ngbaan, ki gaa ti, le ki mar. Ngem mar piitaa piitaa, ngem mu mar imonko itata, ngem mu mar nkub nkub.”

Karyaa aayataɲakl
(*Luk 8.16-18*)

²¹ Le u baa bi ke, “Unii yaa see karyaa kan, u ga di lisambil chin u pu uu? U ga di siin tiwandookaan aataab la aa? Waan di tɔn tiwan nibaa pu la aa? ²² Tibɔr timɔk bɔɔ na, ti ga kpiir. Tibɔbɔrkaan mɔmɔk mu ga nyan mpaan pu. ²³ U kpa litafal na kan, u njan.

²⁴ “Cha nitafal li bi naah njan ti na ni man. Naah tii pu na, Uwumbɔr mu ga giin kina le ki tii nimi. U ga tii nimi ki jer naah tii pu na. ²⁵ Unii umɔk kpa na, Uwumbɔr ga kpee u. Unii u kaa kpa na, Uwumbɔr ga chuu gaa waah kpa ni pɔkaa na. †

Tijikaar aah njan pu na aayataɲakl

²⁶ “Uwumbɔr aanaan naahn njikaabim mu uja bun waasaak ni na la. ²⁷ U geeni kinyeek, kitaak yaa woln kan, u fii. Le njikaabim ngbaan ga punn, ki muun. Waa nyi mu aah njan pu ki punn, aan ki muuni na. ²⁸ Kitin ngbaan le cha tijikaar njan. Njan le mu punn, le ki nin muun ki poo, le ki mar. ²⁹ Ti yaa nan biir kan, ni njeer lijikaacheel la. Nima pu na, u ga di gɔrk, ki buen ti chee ti.”

Tisufar aabil aayataɲakl
(*Matiu 13.31-32, 34; Luk 13.18-19*)

³⁰ Yesu nan baa bi ke, “M ga di ba ki di njan Uwumbɔr aanaan? M ga di liyataɲakl bayaar ki di njan mu? ³¹ Mu naahn linaanyiimbil la. Libil ngbaan le ye libil waatiir, nibil mɔmɔk filk jer lima la. ³² Bi yaa di li bun kan, li ga punn ki muun ki

* **4:12** : Lik Aisaya 6.9-10. † **4:25** : Naatataa le ye ke unii u pel Uwumbɔr aabɔr na, Uwumbɔr ga cha u moo njan. Unii u kaa pel na, Uwumbɔr aan ki cha u njan.

jer tisufar məmək, ki ɲa ibon i filk na. Le inyoon i laani paacham na ga ɲmaa ter yaadil ibon ngbaan pu.”

³³ Kina le Yesu di ɲiyataɲak ɲimina aaboln pam tuk bi Uwumbər aabər. U ɲak bi ɲiyataɲak ki ti ɲeer baah ga ɲmaa pel pu na la. ³⁴ Waa len tibaa bi chee, see ɲiyataɲak ɲmeen. U ni waadidiliib aah bi bibaa na, le u ɲeer ɲiyataɲak ngbaan aatataa tuk bi.

*Yesu aah ɲa pu ki cha kibun ɲmin na
(Matiu 8.23-27; Luk 8.22-25)*

³⁵ Nwiin ngbaan daal aajook, le u bui waadidiliib ke, “Cha ti puur nnyusakpem man.” ³⁶ Le bi siir kinipaak ngbaan chee, ki koo u chee bunɔb ni. Inɔi iken mu nan bi nima chee. ³⁷ Baah cha na, le kibun ti fii ki bi daar. Le tinyunkpenn fii yeɲni, ki koo bunɔb ngbaan ponn ni, le bu ban bu liin. ³⁸ Yesu mu dɔ liyikukur pu geen, liɲɔjuul wɔb. Le bi dan nan finn u, le ki bui u ke, “Uməməkɾ, ti yaa bee nnyun ni kan, aatafal aa bi ti ni ii?”

³⁹ Le u fii ki kae kibun ngbaan, le ki bui nnyun ngbaan ke, “Doon suuna.” Libuul ngbaan ni, le kibun ngbaan ɲmin, nnyun mu doon suuna, ni məmək ɲmin chii. ⁴⁰ Le u baa bi, “Ba ɲa ni san ijawaan? Naa kee gaa mi ki kii mbaməm aa?”

⁴¹ Tɔ, ijawaan nan chuu bi sakpen, le bi baa tɔb ke, “Ba aanibol bi na? Kibun ni nnyun mu kpaan kii waamɔb.”

5

*Yesu aah cha uwaar pɔk pu na
(Matiu 8.28-34; Luk 8.26-39)*

¹ Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Gerasiin yaab aatiɲ ni. ² Le uwaar ubaa nan bi nima. ³ Waakookoo yaan nan ye baah sui binib titakpalunn ti ponn ni na la. Ubaa aa ɲmaa baa u kaan. Bi yaa buu u tikululn kan, u keei ti la. ⁴ Bi nan joo idɔribi ni tikululn buu u kpala kpala. Le u keei tikululn ngbaan, ki gbaa wiir idɔribi mu. Ubaa aa ɲmaa tiɲ u. ⁵ Nwiin pu ni kinyeek, u po bi ɲikaakul ngbaan ni, ni ɲigongon paab, ki tar, ki joo ɲitakpal geei ubaa.

⁶ Yesu aah nyan bunɔb ni na, le uwaar ngbaan bi dandar, ki kan u, ki san nan tooh u nsan ni, le ki nan gbaan unimbiin ni, ki doon u. ⁷⁻⁸ Le Yesu bui ke, “Tiyayaar, nyan

uja ngbaan ni.” Le u teen ki len mpɔon pu ke, “Yesu, si u ye Uwumbər u kaa kpa ɲeen aatɔ na Aajapɔon na, aa ban ba m chee? M gaɲ si Uwumbər pu, taa ɲa mi falaa.”

⁹ Le Yesu baa u, “Bi yin si ke ba?”

Le u bui u, “Ti ye tiyayaar ti wiir na la, nima le bi yin mi ke Kipaak,” ¹⁰ le ki gaɲ u sakpen ke u taa jenn nyan ti kitiɲ kee ni.

¹¹ Igbeer ibaa mu nan bi nima chee, ki wiir, ki chuun ji limɔɔgongoln paab. ¹² Le tiyayaar ngbaan gaɲ Yesu ke, “Cha ti ti koo igbeer ngbaan ni.” ¹³ Le u kii. Le ti nyan uja ngbaan ni, ki ti koo igbeer na ni. Le igbeer məmək san sunn limɔɔgongoln taab, ki ti koo nnyun ni, ki bee nnyun ni. I ga nan li fuu ɲichur ɲilee.

¹⁴ Le bijab bi kii igbeer ngbaan na san buen kitiɲ ni, ni itingbaan ni, ki ti tuk binib tibər ngbaan. Binib aah ɲun kina na, le bi dan bi nan lik budabu ɲa na, ¹⁵ le ki fuu ni Yesu chee, ki kan uja u tiyayaar ti wiir na nan joo u na ka nima. U cheer, ki pee tiwanpeenkaan, kaa ki chuun unmeen. Le ijawaan chuu bi. ¹⁶ Binib bi kan Yesu aah nyan tiyayaar uja ngbaan ni pu na nan tuk bi Yesu aah ɲa pu na, ki tuk bi naah ɲa igbeer ngbaan mu pu na. ¹⁷ Le bi gaɲ Yesu ke u nya baatiɲ ni.

¹⁸ Le u gir ti koo bunɔb na ni. Waah gir u ti koo bunɔb ni na, le uja u tiyayaar nan joo u na gaɲ u ke u cha u dii u. ¹⁹ Le u yii, le ki bui u, “Gir kun, ki ti tuk aadoy-aab Uwumbər aah san si kinimbaak ki tun litukpaan tii si pu na.”

²⁰ Le u buen, ki di bɔ dii kitiɲ ki bi yin ki ke Ntim Kipiik na ni, le ki tuk binib Yesu aah tun litukpaan pu ki tii u na. Le ni gar bi məmək pam.

*Yesu aah cha upii ubaa pɔk aan ki fikr
upiibo nkun ni pu na
(Matiu 9.18-26; Luk 8.40-56)*

²¹ Yesu nan ki gir puur nnyusakpem aadapuul, bunɔb na ni. Waah ti fuu nima na, le kinipaak sakpen kuun ni u chee. Le u si nnyun aagbaan. ²² Le uja ubaa dan u chee. U ye mmeen aadiik ni aaninkpel ubaa la. Le bi yin u ke Jairus. Waah kan Yesu na, le u nan gbaan unimbiin ni, ²³ ki gaɲ u sakpen le ki bui u ke, “Ni yaa ki kpee siib na kan, mbisal ga kpo. M gaɲ si la, dan

nan di aanjaal ki di paan u pu, aan u pɔɔk ki taa kpo.”

²⁴ Le Yesu dii u buen. Le kinipaak ngbaan mu dii Yesu, ki mueni u.

²⁵ Le upii u fu tipiir ɲibin kipiik ni ɲilee taa door na, mu bi nima chee. ²⁶ U nan chaa biteteeb chee, ki kan falaa aabɔɲ mɔmɔk, ki jin waamombil mɔmɔk doo, le naa soor. U nan moo buɲni la. ²⁷⁻²⁸ Le u ɲun Yesu aabɔɲ, le ki len usui ni ke u yaa po meeh waawanpeenkaan kan, u ga pɔɔk. Le u bɔ kinipaak ngbaan ponn ni, ki paan Yesu aapuwoɔb, ki taln uɲaal, ki meeh waawanpeenkaan.

²⁹ Libuul ngbaan ni, le u pɔɔk, ki bee uwon ponn ni ke iween ngbaan doo a. ³⁰ Le Yesu bee usui ni ke mpɔɔn ngem nyan u ni a. Le u fenn kinipaak ngbaan ni, ki baa ke, “Nma meeh maawanpeenkaan?”

³¹ Le waadidiliib bui u, “Aa kan kinipaak ngbaan aah kpei si pu na, le aa baa ke ɲma meeh si?”

³² Le u fenn, ki lik ɲipepel mɔmɔk ke u kan udaan u meeh u na. ³³ Le upii ngbaan bee tiwan ni ɲa u na. Ijawaan mu chuu u, le uwon gbaa. Le u dan nan gbaan Yesu aanimbiin ni, ki tuk u waabɔɲ mɔmɔk. ³⁴ Le Yesu bui u, “Mbisal, saah gaa mi ki kii mbamɔm pu na, nima le cha aa pɔɔk. Li cha ni mpopiin. Saaween ngbaan aan ki fii.”

³⁵ Yesu aah len kina na, le binib bibaa nyan ni Jairus do, ki tooh ni bi nsan ni, ki nan bui Jairus ke, “Aabisal kpo a. Taa ki cha Umɔmɔkr ngbaan ɲani falaa ki cha aado.”

³⁶ Yesu nan ɲun baah len pu na, le ki bui Jairus, “Tii mi naadii, ki taa san ijawaan.”

³⁷ Yesu aa nan cha ubaa ki dii u ki kpee Piita ni Jems, ni Jems aanaal Jɔnn pu. ³⁸ Yesu nan fuu Jairus do le ki ɲun kifuu pu. Binib bi nima ki wiir, ki wii ikpowiil, ki kaani. ³⁹ Le u koo lidichal ngbaan ni. Waah koo ni na, le u baa bi, “Ba ɲa ni kpa kifuu kina, ki wii? Ubo ngbaan aa kpo. U geen la.”

⁴⁰ Le bi laa u sakpen. Le u jenn nyan bi mɔmɔk lipaal, ⁴¹ ki di ubo ngbaan aate ni una, ni waadidiliib bitaa na, ki di koo waah bi kidiik ki ponn ni na, le ki ti chuu uɲaal, ki bui u ke, “Upiibo, m bui si la, fiin.”

⁴² Libuul ngbaan ni, le u fii sil, ki chuun gonni. U nan ye ɲibin kipiik ni ɲilee aabo la. Le ni gar bi ki ti nyan. ⁴³ Le Yesu bui bi ke bi

taa tuk unii ubaa, le ki bui bi ke bi tii upiibo ngbaan tijikaar u ji.

6

Nasarefaatin aanib aah yii Yesu pu na (Matiu 13.53-58; Luk 4.16-30)

¹ Yesu nan siir nima chee, ki gir buen udo aatin ni. Le waadidiliib dii u. ² Likpaakool daal, le u buen mmeen aadiik ni, ki ti tuk binib Uwumbɔɲ aabɔɲ. Kinipaak ki bi nima na aah ɲun waaliin na, ni gar bi pam. Le bi baa tɔb ke, “Uja wee kan nimina mɔmɔk la chee? U tee kpa ba aalanboln na? Waah tun lijiniir aatun pu na, u ɲani kinye ki tun ɲi? ³ Waa ye kapenta na aa? Waa ye Mari aajapɔɔn la aa? Waa ye Jems, ni Joses, ni Judas, ni Simonn aakpel la aa? Uninkpatiib aa bi do chee na la aa?” Binib ngbaan nan len kina ki yii u.

⁴ Le u bui bi, “Binib pak Uwumbɔɲ aabɔɲnabtiib la, see bido aatin ni aanib, ni baamaal, ni baachiln ni aanib baanja le aan pak bi.”

⁵ Le u di uɲaal paan bimum siib pu, ki cha bi pɔɔk, kaa ki ɲmaa tun lijiniir aatuln liken nima chee; ba pu? baa nan gaa u ki kii.

⁶ Baah kaa gaa u ki kii na, le ni gar u pam.

Yesu aah tun waadidiliib kipiik ni bilee pu na

(Matiu 10.5-15; Luk 9.1-6)

U nan bɔ dii itingbaan ni, le ki tuk binib Uwumbɔɲ aabɔɲ. ⁷ Le u yin waadidiliib kipiik ni bilee na ke u tun bi nibaa chee, bilelee, bilelee. U tii bi mpɔɔn ke bi ti nyan tiyayaar binib ni, ⁸ le ki bui bi, “Ni taa tun lisachuln aatuln libaa. Ni taa li joo nibaa see kijaangbeek baanja. Ni taa li joo tijikaar, ki taa li joo litaakɔɲ, ki taa li joo ɲimombil tikpalɔnn ni, ki taa li joo libɔkul ki kpee naah pee li na pu. ⁹ Ni li tak ɲinaatak man. ¹⁰ Naah ti koo lidichal li ponn ni na, ni li bi li ponn ni ki ti saa bundaln ni ga nyan kitiɲ ngbaan ponn ni na, ki taa ki kpeln lidichal. ¹¹ Kitiɲ kibaa aanib yaa kaa gaa nimi, ki yaa yii nimi aabɔɲ kan, ni nya nima, ki kpaar nitaa aatatan lii nima. Nimina le ga li ye nsurm ki tii bi.”

¹² Waadidiliib ngbaan nan buen, le ki ti bui binib, “Kpeln nimi aabimbin man.”

¹³ Bi nan nyan tiyayaar binib pam ponn ni, ki di nkpan nuk binib pam aayil, le bi pɔɔk.

¹⁴ Yesu aayimbil nan moon n̄ipepel mɔmɔk ni. Le Ubɔr Herod mu ti n̄un u pu, le ki bui ke Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na le fikr nkun ni, nima le cha u kpa mpɔɔn ki tun lijn̄jiir aatun ngbaan.

¹⁵ Le biken mu bui ke u ye Uwumbɔr aabɔnabr Elaija u nan bi n-yaayoonn na la. Le biken mu bui ke u ye Uwumbɔr aabɔnabr ke bibɔnabtiib bi nan bi n-yaayoonn na la.

Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na aakun (Matiu 14.1-12; Luk 9.7-9)

¹⁶ Tɔ, Ubɔr Herod aah n̄un Yesu aabɔr na, le u bui ke, “U ye Jɔnn, u m nan chuu gii uyil na la. U fikr nkun ni la.” ¹⁷ Budabu pu Ubɔr Herod len kina na le ye ke u nan tun waajab bi ti chuu Jɔnn, ki buu u tikululn, ki di u n̄a kiyondiik ni. Taani u cha u chuu u na, le ye ke Jɔnn nan bui u ke waah n̄a pu na, naa n̄an. Ba pu? Ubɔr Herod nan kpa naal ubaa, bi yin u ke Filip, le u nan gaa unaal ngbaan aapuu u chee. Bi yin upii ngbaan ke Herodias. ¹⁸ Le Jɔnn bui Ubɔr Herod ke waah gaa unaal aapuu na, u bii Uwumbɔr aakaal.

¹⁹ Nima pu le Herodias nan nann Jɔnn, ki ban u ku u, kaa n̄man; ²⁰ ba pu? Ubɔr Herod aa nan cha u n̄a u nibaa. Herod san Jɔnn ki bee ke u ye uninyaan u bi chain na la. Nima pu na, Herod nan gee u li pel waabɔr. Waah nan n̄un waabɔr ti na nan n̄a u ilandak sakpen a.

²¹ Le Ubɔr Herod aamaal aawiin daal nan fuu. Le u n̄a tijikaar pam, ki yin bininyuum, ni waajab aaninkpiib, ni Galilee aatin̄ aaninkpiib ke bi dan nan ji.

²² Baah bi ji tijikaar ngbaan na, le Herodias aabisal dan nan waa liwaal bi mɔmɔk aanimbiin ni. Le ni mɔɔr Ubɔr Herod, ni binib bimɔk nan bi ji u chee tijikaar na. Le Ubɔr Herod bui u ke u ga tii u ipiin. U yaa len waah ban pu na kan, nima le u ga tii u.

²³ U nan puu Uwumbɔr ke u ga tii u waah ban pu na; ni yaa po ye waanaan ligeln̄ kan, u ga tii u.

²⁴ Le usapɔɔn ngbaan buen ti baa una ke, “M ga bui u ke u tii mi ba?”

Le una Herodias kan nsan mu u ga di ku Jɔnn na, le ki bui waabo ke, “Li cha ti bui u

ke aa ban Jɔnn u muini binib nnyun ni na aayil la.”

²⁵ Le u gir buen Ubɔr Herod chee mala, ki ti bui u ke, “M ban ke aa di Jɔnn u muini binib nnyun ni na aayil, ki di n̄a likusambil ponn ni, ki di tii ni mi dandana wee.”

²⁶ Waah len kina na, le ni bii Ubɔr Herod aasui sakpen. Waah puu tipuur ti bicham aanimbil ni na, nima le waa ban ke ti bee.

²⁷ Libuul ngbaan ni le u tun waajab ponn ni ubaa ke u ti li joo ni Jɔnn aayil. Le uja ngbaan buen kiyondiik ni, ki ti chuu gii ni Jɔnn aayil, ²⁸ ki di n̄a likusambil ponn ni, ki joo ni nan di tii usapɔɔn ngbaan. Le u mu di ti tii una. ²⁹ Jɔnn aadidiliib aah n̄un kina na, bi dan nan yoor linikpol ngbaan, ki ti di sub.

Yesu aah kpiin bijab n̄ichur n̄ijn̄mu pu na (Matiu 14.13-21; Luk 9.10-17; Jɔnn 6.1-14)

³⁰ Yesu aakpambalb nan ki gir ni u chee, ki nan tuk u baah tuk binib Uwumbɔr aabɔr, ki tun lituln mɔmɔk pu na. ³¹ Binib mu nan bi nima chee ki wiir, bibaa choo, biken mu gir. Nima pu na, u ni waadidiliib aa nan kpa mpaan bi ji tijikaar. Le u bui bi, “Cha ti buen kipɔɔk ni, binib aah kaa bi nin chee na, ki ti li bi tibaa, ki kal ki fuu.” ³² Le bi koo bun̄ɔb ni, ki kpak nnyusakpem aagbaan, ki ti bi kipɔɔk ni bibaa.

³³ Binib nan kan baah cha pu na. Le bi ponn ni pam bee bi, le ki nyan itingbaan mɔmɔk ni, ki san kpak nnyusakpem aagbaan, ki ti puen bi fuu nima. ³⁴ Yesu aah nan ti fuu nima ki nyan bun̄ɔb ni na, u kan kinipaak sakpen. Bi nan bi ke ipiinh̄ i chuun kaa kpa upihkpaal na. Nima le u san bi kinimbaak, ki tuk bi Uwumbɔr aabɔr pam. ³⁵ Kijook aah joor na, le waadidiliib dan nan bui u ke, “Ti bi kipɔɔk ni la. Kijook mu joor a. ³⁶ Cha binib ngbaan buen itingbaan ni ki ti daa tijikaar ki ji.”

³⁷ Le u bui bi, “Nimi nibaa tii bi tijikaar bi ji man.”

Le bi baa u, “Ti ga di iwiin ikui ilee aapal ki daa tijikaar ki nan tii bi, bi ji ii?”

³⁸ Le u baa bi, “Ni kpa n̄jiboroboro kpin n̄ijn̄a? Li cha ti lik man.”

Le bi buen ti lik, ki gir ni nan tuk u ke, “Ti kpa n̄jiboroboro kpin n̄ijn̄mu ni ijan ilee.”

³⁹ Le u bui kinipaak ngbaan məmək ke, “Kaln kitin timosənn pu man, njkpuk njkpuk.” ⁴⁰ Le bi kal nkub nkub, ikuul piinmu pu. ⁴¹ Le u yoor njboroboro kpin njinmu, ni ijan ilee ngbaan, ki waan lik paacham, ki doon Uwumbər, le ki gii gii boroboro ngbaan, ki di tii waadidiliib ke bi yakr siin binib ngbaan aanimbiin ni. Le u yakr ijan ilee ngbaan mu, ki di tii bi məmək. ⁴² Le bi məmək nman ki bab. ⁴³ Baah nman ki bab na, le waadidiliib kuun boroboro ni ijan i gur na, ki gbiin tibəəkur kipiik ni tilee. ⁴⁴ Bijab bi jin tijikaar ngbaan na nan ye njichur njinmu la.

Yesu aah chuun nnyun pu pu na
(*Matiu 14.22-33; Jənn 6.15-21*)

⁴⁵ Libuul ngbaan ni, le Yesu muk waa-didiliib ke bi gir koo bunəb na ni, ki loln u pu nsan, ki puur nnyusakpem aadapuul, ki buen Betseda aatin ni. Le u tuk kinipaak ngbaan ke bi li cha kun. ⁴⁶ Waah chəi bi na, le u jon lijuol paab, u ti mee Uwumbər. ⁴⁷ Le ni mue. Le u bi nima, ubaa. Waa-didiliib mu nan bi bunəb ni, nnyusakpem aakaasisik ni. ⁴⁸ Libuln mu daar ki tok bi sakpen ki muk bi. Le Yesu kan ke ni pəə sakpen baah ga njaal bunəb pu aan bu chuun na. Ikooja aah wii buyoonn na, le u chuun nnyun paab, ki buen bi chee, ki ti njan bi. U ba ga nan jer bi pu. ⁴⁹⁻⁵⁰ Le bi məmək kan u chuun nnyun pu. Baah kan u na, le bi dak ke ni ye utekpiir aawiin la. Le ijawaan chuu bi sakpen. Le bi faa ikuun.

Libuul ngbaan ni le u bui bi, “Chuu nibaa man. Min ye. Ni taa san ijawaan man,” ⁵¹ le ki koo bunəb ni bi chee. Waah koo bunəb ni na, le libuln nmin. Le ni gar bi ki ti nyan; ⁵² ba pu? bitafal aah pəə pu na, nima le baa bee waah fe di boroboro tun lijnjiir aatuln pu na aatataa.

Yesu aah cha bibum pəək Genesaret aatin ni pu na
(*Matiu 14.34-36*)

⁵³ Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Genesaret aatin chee, le ki nyan bunəb ni, ki di bu gbin. ⁵⁴ Baah ti nyan bunəb ni na, libuul ngbaan ni le binib bee Yesu, ⁵⁵ ki san buen itingbaan məmək ni, ki luln ni bibum

njikeken ni, ki joo ni bi u chee. Bi yaa njan waah bi nin chee na kan, le bi joo ni bibum u chee. ⁵⁶ U yaa buen ntisakpem ni, bee itingbaan ni kan, bi joo ni bibum, ki nan bilni kinyan ni, le ki mee u ke u cha bibum meeh waabəkul aaməjuul. Bimək meeh li na, libuul ngbaan ni le bi pəək.

7

Biyaaajatiib aakaal
(*Matiu 15.1-9*)

¹ Le Farisii yaab ni Uwumbər aakaal aaməmək b bibaa nyan Jerusalem, ki dan nan kuun Yesu chee. ² Bi nan kan ke waa-didiliib bibaa aah ji tijikaar pu na, bi bii baakaal; ba pu? baa njir binjaal.

³ Farisii yaab ni Juu yaab biken dii biyaa-jatiib aakaal la. Bi yaa kaa njir binjaal mbaməm kan, baan ji tijikaar. ⁴ Bi yaa nyan kinyan ni kan, baan ji nibaa see bi puen fu nnyun waahr, le ki dii ikaal aabən aabən ke nimina na, ki njir njisambil, ni njibuu, ni tiyir, ni tiwandookaan, baakaal aah dii pu na.

⁵ Le Farisii yaab, ni Uwumbər aakaal aaməmək b ngbaan baa Yesu ke, “Ba nja saadidiliib aa dii tiyaaajatiib aakaal? Bi ji tijikaar kaa njir binjaal.”

⁶ Le u bui bi, “Nimi binjanmanim, Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len nima aabər na, u nan len mbamən la ke, ‘Binib ngbaan pak Uwumbər buməb ni la.

Bisui daa u chee.

⁷ Bi dooni u yəli la,

ki mək binib biyaaajatiib aakaal, ke ni ye waakaal la.’”*

⁸ Yesu nan ki tuk bi ke, “Ni di Uwumbər aakaal lii, le ki joo binib yaan.

⁹ “Ni tee yii Uwumbər aakaal, le ki dii niyaaajatiib aakaal. ¹⁰ Moses nan len ke, ‘Aa li pak aate ni aana,’† ki ki len ke, ‘Unii yaa len tibəbir lii ute, bee una pu kan, ni ku u.’‡ ¹¹ Le nima len ke unii yaa bui ute, bee una ke, ‘Maah ba ga tii si ni na, maan ki nmaa tii si. M di tii Uwumbər a,’ ¹² ki yaa kaa tii ute ni una nibaa kan, ni kii kina la. ¹³ Nimina ponn ni, ni yii Uwumbər aabər, le ki dii niyaaajatiib aakaal, ki tuk binib ke bi

* 7:7 : Lik Aisaya 29.13. † 7:10 : Lik Nnyam 20.12; Ikaal 5.16. ‡ 7:10 : Lik Nnyam 21.17; Liifai Yaab 20.9.

mu li dii kina. Ni n̄ani tiwan nimina m̄m̄ək aab̄əŋ pam.”

Tiwan ni n̄ani unii titunwanbirdaan na (Matiu 15.10-20)

¹⁴ U nan ki yin kinipaak ngbaan, le ki bui bi, “Ni m̄m̄ək li pel man, aan ki bee maah ga tuk nimi pu na aatataa. ¹⁵ Tiwan ni unii di n̄a um̄əb ni u di nab na nibaa aan n̄maa n̄a u titunwanbirdaan. Tiwan ni nyani um̄əb ni na, nima le n̄ani u titunwanbirdaan. [¹⁶ U kpa litafal na kan, u n̄un.”]

¹⁷ Le u siir kinipaak ngbaan chee, ki kun. Waah koo kidiik ni na, le waadidiliib baa u waayatanakl ngbaan aatataa. ¹⁸ Le u baa bi, “Ni mu aa kee bee maaliin aatataa aa? Naa nyi ke unii aah ji tiwan ni na aan n̄maa n̄a u titunwanbirdaan aa? ¹⁹ Waah ji ni na aa koo usui ni. Ni koo lipuul ni la, le u ti s̄onn.” Yesu aah len kina na, ni m̄ək ke tijikaar tibaa aa k̄ə.

²⁰ Le u nan ki tuk bi, “Tiwan ni nyan unii aam̄əb ni na, nima le n̄ani u titunwanbirdaan. ²¹ Tiwan ni nyani binib aasui ni na le ye ilandak i kaa n̄an na, ni kidagook aatun, ni kinaayuk, ni linikul, ²² ni iniman, ni mbiin, ni linyam̄əngee, ni inimpoo, ni lipiipoln, ni n̄siibil, ni kalmbaani, ni kijork aatun. ²³ Tiwanbir nimina m̄m̄ək nyan ni unii aasui ni la, le ki n̄ani u titunwanbirdaan.”

Upii aah gaa Yesu ki kii mbam̄əm pu na (Matiu 15.21-28)

²⁴ Le Yesu siir nima, ki buen Taya ni Saidonn aatingbaan ni, ki ti koo lidichal libaa ni, kaa gee ke unii ubaa li nyi ke u bi nima. U mu aa n̄maa b̄ər. ²⁵⁻²⁶ Upii ubaa nan bi nima chee. Waa ye Juu yaab aanii ponn ni ubaa. Bi nan ma u Fonisia aatiŋ ni, Siria aatingbaan ni la. Le tiyayaar joo ubisal. Le upii ngbaan n̄un Yesu pu, ki dan nan gbaan unimbiin ni, ki gan̄ u ke u nyan tiyayaar ti joo waabo na. ²⁷ Le Yesu bui u, “Cha ti kpiin mbim waahr. Ti yaa di mbim aajikaar ki di tii ib̄ə kan, naa n̄an.”

²⁸ Le u bui u, “Ndindaan, ni ye mbam̄ən la; ib̄ə mu tee d̄ə teebul taab ki ji mbim aajikaabol n̄i lir kitiŋ na.”

²⁹ Le Yesu bui u, “Saah len mbam̄ən pu na, nima le cha m nyan tiyayaar ngbaan saabo ni. Aa ga n̄maa gir kun.”

³⁰ Le u gir kun linampal, ki ti kan ke tiyayaar ngbaan sil nyan waabo ni. U nan d̄ə kidiik ni la.

Yesu aah cha ubir p̄əək pu na

³¹ Le Yesu ki nyan Taya aatingbaan ni, ki di b̄ən dii Saidonn aatiŋ ni, ki ti b̄ən dii kitiŋ ki bi yin ki ke Ntim Kipiik na ni, ki ti fuu Galilee Aanyusakpem ni. ³² Le binib bibaa joo ni ubir u chee. Utafal mu kpa. Le bi gan̄ Yesu ke u di un̄aal paan u pu. ³³ Le Yesu di u nyan kinipaak ngbaan ponn ni, ki di buen n-gbaan, ki ti di un̄anbim meeh utafakpaa ngbaan aatafal, ki tii tim̄əotan meeh utafakpaa ngbaan aalambil, ³⁴ le ki waan lik paacham, ki fuur lii uponn ni, le ki bui u ke, “Efata.” Efata aatataa le ye ke “Kpaar.”

³⁵ Libuul ngbaan ni, le u n̄un. Ulambil mu l̄əkr, le u piin ki bi len tib̄ər mbam̄əm. ³⁶ Yesu nan bui bi ke bi taa tuk ubaa. U yaa bui bi ke bi taa tuk ubaa kan, le bi moo mooni ti. ³⁷ Ni nan gar binib ki ti nyan, le bi len ke, “Waah n̄ani nim̄ək na, ni n̄an. U cha bitafakpaab n̄un, ki cha bibirb mu len.”

8

Yesu aah kpiin binib n̄ichur n̄inaa pu na (Matiu 15.32-39)

¹ N-yoonn ngbaan le kinipaak ngbaan ki kuun ni Yesu chee. Baa nan kpa nibaa bi ji. Le u yin waadidiliib ke bi dan u chee, le ki bui bi ke, ² “M san kinipaak ngbaan kinimbaak la; bi bi m chee iwiin itaa, kaa kpa nibaa bi ji. ³ Bibaa nyan ni dandar la. M yaa kaa tii bi tijikaar, ki bui bi ke bi li chaa kun kan, bi ga ti fik nsan ponn ni.”

⁴ Le waadidiliib bui u, “Ti bi kip̄əək ni la. Ti ga kan tijiir la chee aan ki di tii binib ngbaan m̄m̄ək aan bi ji bab?”

⁵ Le u baa bi, “Ni kpa n̄iboroboro kpin n̄ina?”

Le bi bui u ke, “N̄ilole.”

⁶ Le u bui kinipaak ngbaan, “Kaln kitiŋ man.” Le u yoor n̄iboroboro kpin n̄ilole ngbaan, ki doon Uwumb̄ər, ki gii gii, ki di tii waadidiliib ke bi yakr siin kinipaak ngbaan aanimbiin ni. Le bi yakr siin binimbiin ni. ⁷ Bi nan kpa n̄janbim siib mu. Le u yoor ijan ngbaan mu, ki doon Uwumb̄ər, le ki bui bi ke bi di i mu ki di yakr siin

binimbiin ni. ⁸ Le bi məmək ŋman ki bab. ⁹ Bi ga nan li fuu ŋichur ŋinaa. Baah ŋman ki gur na, le waadidiliib peei ki gbiin tibəkur tilole. Le u bui kinipaak ngbaan ke bi li chaa kun. ¹⁰ Libuul ngbaan ni, le u ni waadidiliib koo buŋəb ni, ki buen Dalmanuta aatiŋ ni.

Baah ban ke Yesu tun lijnjiir aatuln pu na
(*Matiu 12.38-42; 16.1-4*)

¹¹ Le Farisii yaab dan, ki nan kpak Yesu kinikpapak. Bi nan ban bi tɔŋ u la, le ki bui u ke u tun lijnjiir aatuln Uwumbər aapəon pu, aan bi kan. ¹² Le Yesu fuur lii uponn ni, ki baa bi, “Nimi dandana aanib, ba ŋa ni ban ke m tun lijnjiir aatuln aan ni kan? M tuk nimi mbamən la, maan tun lijnjiir aatuln aan ni kan.”

¹³ Le u siir nima ki cha bi. Le u ni waadidiliib ki gir koo buŋəb ngbaan ni ke bi puur nnyusakpem.

Bi li nyi Farisii yaab aaməkm
(*Matiu 16.5-12*)

¹⁴ Waadidiliib nan suln kaa joo boroboro. Boroboro kpiln libaa baanja le nan bi baŋəb ni. ¹⁵ Le u bui bi, “Ni li nyi man Farisii yaab, ni Ubər Herod aaboroboro aanyək.”

¹⁶ Le bi bui təb, “Taah kaa joo boroboro na, nima le cha u len kina.”

¹⁷ Le Yesu bee baah len təb chee pu na, le ki baa bi, “Ba ŋa ni len təb chee ke naa joo boroboro? Naa kee bee maabimbin aa? Naa bee maah len pu na aatataa aa? Nitafal pəə la aa? ¹⁸ Ni kpa ŋinimbil, kaa waa aa? ki kpa ŋitafal, kaa ŋun aa? ¹⁹ Maah nan di ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ki gii yakr binib ŋichur ŋiŋmu na, ni nan peei ni gur na tibəkur tiŋa? Naa teer la aa?”

Le bi bui u, “Kipiik ni tilee.”

²⁰ Le u ki gir baa bi, “Maah nan di ŋiboroboro kpin ŋilole ki gii yakr tii binib ŋichur ŋinaa na, ni nan peei ni gur na tibəkur tiŋa?”

Le bi bui u, “Tilole.”

²¹ Le u ki baa bi, “Naa kee nin bee maah len pu na aatataa aa?”

Yesu aah likr ujoon aanimbil pu na

²² Le bi fuu Betseda aatiŋ ni. Le binib bibaa joo ni ujoon Yesu chee, ki nan ganj u

ke u di uŋaal meeh u. ²³ Le Yesu chuu uŋaal, ki dar u ki di nyan kitin ngbaan ni, le ki ti tii timəotan ŋa ujoon ngbaan aanimbil ni, ki di uŋaal paan u pu, ki baa u, “Aa waa aa?”

²⁴ Le u lik, le ki bui ke, “M waa binib chuun ki naahn isui la.”

²⁵ Le Yesu ki gir di uŋaal paan unimbil pu. Le u lik mbaməm, ki pəək, ki waa tiwan məmək chain. ²⁶ Le Yesu bui u ke u li tak nshan chaa kun. U taa bə dii kitin ngbaan ni.

Piita aah len Yesu aabər pu na
(*Matiu 16.13-20; Luk 9.18-21*)

²⁷ Yesu ni waadidiliib nan siir nima ki di buen Siisarea Filipi aatingbaan ni. Baah cha na, le u baa bi, “Binib bui ke m ye ŋma?”

²⁸ Le bi bui u, “Bibaa len ke aa ye Jənn u nan muini binib nnyun ni na. Biken mu len ke aa ye Uwumbər aabənabr Elaija u nan bi n-yaayoonn na la. Biken mu len ke aa ye n-yaayoonn na aabənabtiib ponn ni ubaa la.”

²⁹ Le u ki baa bi, “Nima len ke m ye ŋma?”
Le Piita bui u, “Aa ye Kristo u Uwumbər lee u na la.”

³⁰ Le Yesu sur bi ke bi taa tuk unii ubaa.

Yesu aah tuk waadidiliib waah ga ji falaa pu na
(*Matiu 16.21-28; Luk 9.22-27*)

³¹ Le u piin ki tuk waadidiliib ke, “Min Unibən Aabo ga ji falaa sakpen. Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkəb ga yii mi, ki ku mi. Iwiin itaa daal le m ga fikr nkun ni.” ³² U tuk bi tibər ngbaan chain la. Le Piita di u nyan n-gbaan, ki ti sur u mbaməm ke u taa len kina. ³³ Le Yesu fenn ki tɔŋ waadidiliib biken, le ki kae Piita, ki bui ke, “Kinimbəŋ, siir foor m chee. Saa dak ke Uwumbər aah dak pu na. Aa dak ke binib aah dak pu na la.”

³⁴ Le Yesu yin kinipaak ngbaan ni waadidiliib, le ki bui bi, “Unii yaa ban u dii mi kan, cha u yii ubaa, ki yoor waadəpuinkoo, aan ki li dii mi. ³⁵ Unii umək kaan ŋmaa kpo m pu na kan, waaməfal ga bee yəli la. Unii umək ga ŋmaa kpo m pu, ni tibənyaan tee pu na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na. ³⁶ Unii yaa kan dulnyaa wee ni aawan məmək, ki lann waaməfal kan,

ba aanyoor le u kan? ³⁷ Unii tee ga di ba ki daa waamɔfal? ³⁸ Dandana aanib ye titunwanbirdam la, kaa dii Uwumbɔr. Unii yaa san inimɔɔn m ni maabɔr chee ke u di tuk biken kan, min Unibɔn Aabo ga nan yii udaan ngbaan. M ga gir ni, ki li kpa Nte Uwumbɔr aapɔɔn. Uwumbɔr aatuuntiib bi ye chain na, mu ga dii mi. N-yoonn ngbaan le m ga yii udaan ngbaan.”

9

¹ U nan ki tuk bi, “M tuk nimi mbamɔn la, binib bi si do na ponn ni bibaa aan kpo see bi puen kan Uwumbɔr aanaan fuu ni ni mpɔɔn.”

*Yesu aawon aah kpeln pu na
(Matiu 17.1-13; Luk 9.28-36)*

² Iwiin iloob nan jer, le Yesu di Pi-ita, ni Jems, ni Jɔnn, ki jon lijool fɔfɔk paab, bibaa. Le uwon kpeln binimbil ni. ³ Waawanpeenkaan nan kpaln tiwan-pipiln, ki wiin chain. Ubaa aa bi dulnyaa wee ni, ki ga nmaa nja likekeln li li piin kina. ⁴ Le bi kan n-yaayoonn na aabɔnabtiib Elaija ni Moses bi len Yesu chee tibɔr. ⁵⁻⁶ Le ijawaan chuu waadidiliib sakpen. Piita aa nan nyi waah ga len pu na, le ki bui Yesu ke, “Umɔmɔkr, taah bi do na, ni njan. Cha ti nja njiboo njitaa, ki di libaa tii si, ki di liken tii Moses, ki di liken tii Elaija.”

⁷ Le ntaalangbam dan nan biin bi pu. Le nneel len ntaalangbam ngbaan ni ke, “Njapɔɔn u m gee u na sɔ. Li njun waah len pu na man.” ⁸ Le bi fenn lik mala, kaa kan unii ubaa, see Yesu baanja.

⁹ Le bi gir sunn ni lijool ngbaan taab. Baah bi sunni na, le Yesu bui bi, “Ni taa tuk ubaa naah kan pu na, ki nan saa buyoonn min Unibɔn Aabo ga fikr nkun ni na.”

¹⁰ Le bi kii kina. Bi mu nan baa tɔb ke, “Waah len ke u ga fikr nkun ni na, naatataa ye kinye?” ¹¹ Le bi baa u, “Ba pu Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb len ke Elaija le ga puen dan, le Kristo nin fuu ni?”

¹² Le u bui bi, “Mbamɔn, see Elaija puen fuu ni ki nan toor tiwan mɔmɔk. Ni mu njmee Uwumbɔr Aagban ni ke min Unibɔn Aabo ga ji falaa sakpen. Binib mu ga yook mi. ¹³ M tuk nimi la, Elaija puun fuu ni a. Le binib nja u bakaa, baah gee pu na. Bi nja

u naah njmee pu Uwumbɔr Aagban ni ke bi ga nja u pu na.”

*Yesu aah nyan libimbikl ubo ni na
(Matiu 17.14-21; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Le bi fuu waadidiliib biken aah bi nin chee na, ki kan kinipaak sakpen si gob bi. Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bibaa mu bi kpak bi kinikpakpak. ¹⁵ Le kinipaak ngbaan kan Yesu. Baah kan u na, le ni gar bi mɔmɔk pam. Le bi san buen u chee, ki ti doon u. ¹⁶ Le u baa waadidiliib, “Ni ni bi kpak ba pu?”

¹⁷ Le kinipaak ngbaan ponn ni, uja ubaa bui u ke, “Umɔmɔkr, m joo ni maabo le aa chee. Libimbikl le joo u, ki nja u ubir. ¹⁸ Li yaa ti chuu u nin chee na kan, li di u lii kitiŋ la. Le umɔb ponn ni puk tipupukr, le u njmɔ njinyin. Le uwon chaar ki pɔɔk. Le m gan saadidiliib ke bi nyan libimbikl ngbaan. Bi mu aa njmaa nyan li.”

¹⁹ Le Yesu bui bi, “Nimi dandana aanib, naa gaa Uwumbɔr ki kii. Ni ban ke m yunn ni chee kinye pu, aan ki li kpa limɔr ni pu, aan ni gaa Uwumbɔr ki kii. Li joo ni ubo ngbaan m chee.” ²⁰ Le bi joo ni u Yesu chee.

Libimbikl ngbaan aah kan Yesu na, le li cha ubo ngbaan aawon gbaa sakpen. Le u lir kitiŋ, ki binni. Le umɔb puk tipupukr. ²¹ Le Yesu baa ute ke, “Libimbikl ngbaan aah chuu saabo ngbaan na, ni yunn kinye?”

Le ute bui u ke, “Li chuu u tibir ni la. ²² Li lir u mmii ni, ni nnyun ni kpala kpala, ki ban li ku u. Aa yaa ga njman kan, san timi kinimbaak ki ter timi.”

²³ Le Yesu bui u ke, “Aa len ke m yaa ga njman kan. Nibaa aa pɔɔ unii u gaa mi ki kii na chee.”

²⁴ Libuul ngbaan ni le uja ngbaan teen ke, “M gaa si ki kii la. Ter mi aan m gaa si ki kii mbamɔm.”

²⁵ Le Yesu kan ke kinipaak ngbaan san choo, ki kuuni, ki goi bi. Le u kae libimbikl ngbaan, le ki bui li ke, “Libimbikl li nja u ubir ni utafakpaa na, m bui si la, nyan u ni, ki taa ki chuu u daalbaadaal.”

²⁶ Le libimbikl ngbaan teen, ki cha ubo ngbaan aawon gbaa sakpen, ki nyan u ni. Le u gur dɔ ki naahn linikpol. Bi ponn ni pam nan bui ke u kpo a. ²⁷ Le Yesu chuu unjaal, ki fiin u. Le u fii sil.

²⁸ Le Yesu koo lidichal ni. Waah koo ni na, le waadidiliib nan dan u chee bibaa, ki nan baa u, “Ba pu taa ηmaa nyan libimbikl ngbaan u ni?”

²⁹ Le u bui bi, “Naan ηmaa nyan libimbikl limina aaboln, see ni mee Uwumbər [ki lul buməb.]”

*Yesu aah ki tuk bi waakun aabər pu na
(Matiu 17.22-23; Luk 9.43-45)*

³⁰ Le bi siir nima, ki bə dii Galilee aatingbaan ni. Waa ban ke ubaa li nyi waah bi nin chee na; u ban ke u ni waadidiliib li bi bibaa, aan u tuk bi tibər tibaa. ³¹ U bui bi ke, “Bi ga di min Unibən Aabo, ki di ηa binib aanaal ni, le bi ku mi. Bi yaa ku mi kan, iwiin itaa daal le m ga fikr nkun ni.”

³² Waadidiliib aa nan bee waah len pu na aatataa, kaa kaa bi baa u.

*Ulau ye uninyuun?
(Matiu 18.1-5; Luk 9.46-48)*

³³⁻³⁴ Baah chuun nsan ni na, le waa didiliib kpak təb ke, “Ti ponn ni, ulau tee ye uninyuun?” Le bi fuu Kapenaum aatin ni, ki koo lidichal libaa ni. Baah bi kidiik ni na, le u baa bi, “Naah ba chuun nsan ni na, ni ba kpak ba pu?”

Le bi si ηmin. ³⁵ Le u kal, ki yin waa didiliib kipiik ni bilee ngbaan məmək, ki bui bi ke, “Unii yaa ban ke u li ye usaloln kan, u ηa puwəb yoo, ki li ye ni məmək aatutunn.” ³⁶ Le u di ubo siin bikaasisik ni, ki yoor u uηaal ni, ki bui bi, ³⁷ “Unii umək gaa ubo umina aaboln maayimbil pu na, u gaa mi le na. Unii umək gaa mi na, naa ye mi baanja le u gaa, u gaa Uwumbər u tun ni mi na la.”

*Taa kiir unii u tun Uwumbər aatuln na
(Luk 9.49-50)*

³⁸ Le Jənn bui u ke, “Uməməkr, ti kan unii ubaa nyan tiyayaar binib ponn ni saayimbil pu. U mu aa dii timi, nima le ti bui u ke u di cha.”

³⁹ Le Yesu bui bi, “Ni taa ki tuk u ke u di cha. Unii yaa tun lijnjiir aatuln maayimbil pu kan, waan ηmaa len tibəbir m pu mala.

⁴⁰ Ba pu? unii u kaa ye timi aadin na si tichan ni la. ⁴¹ M tuk nimi mbamən la, unii yaa tii nimi nnyunyunkoo kan, naah ye maanib pu na le cha u tii nimi, u ga sil kan tiyaapar.”

* 9:48 : Lik Aisaya 66.24.

*Taa təη ubo ubaa ke u tun titunwanbir
(Matiu 18.6-9; Luk 17.1-2)*

⁴² “Unii yaa təη mbim bi gaa mi ki kii na ponn ni ubaa ke u tun titunwanbir kan, tibəbir ga li bi u pu. Bi yaa ba tee di kinaak sakpen, ki di tul leen uneen ni, ki tur u lii nnyusakpem aabuul li nyoo na ni kan, ni ba soor ki tii u, ni u təη ubo ubaa.

⁴³ Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanaal pu na aan tiwan ngbaan yaa təη si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann ηηaal mbaa, ki kan liməfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor ni aa li kpa iηaal ilee, ki koo mmii mu kaan junn na ni. [⁴⁴ Nima chee, ‘ηikpaambil ηi ηmə biwon na aan kpo daalbaadaal, le mmii mu wu bi na mu aan junn.’] ⁴⁵ Aa yaa gee tiwan ke saah gee aataal pu na aan tiwan ngbaan yaa təη si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann litaal libaa, ki kan liməfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor ni aa li kpa ηitaa ηilee, ki ti li bi mmii mu kaan junn na ni. [⁴⁶ Nima chee, ‘ηikpaambil ηi ηmə biwon na aan kpo daalbaadaal, le mmii mu wu bi na mu aan junn.’] ⁴⁷ Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanimbil pu na aan tiwan ngbaan yaa təη si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann linimbil libaa ki koo Uwumbər do kan, ni soor ni aa li kpa ηinimbil ηilee, ki ti li bi mmii mu kaan junn na ni. ⁴⁸ Nima chee, ‘ηikpaambil ηi ηmə biwon na aan kpo daalbaadaal, le mmii mu wu bi na mu aan junn.’* ”

⁴⁹ “Mmii ga ηa unii məmək chain ke n-yaan aah ηani kitorok aanann chain pu na. ⁵⁰ N-yaan ηan la. Tə, mu yaa bii ki yaa kaa ki mə kan, nibaa aa bi ki ga ki ηmaa ηa mu aan mu mək. Ni li bi ke n-yaan aah mə pu na, ki li bi suuna təb chee man.”

10

*Uja taa jenn upuu
(Matiu 19.1-12; Luk 16.18)*

¹ Yesu nan siir nima, ki di buen Judea aapepel, le ki puur Jəddann aaməɔdapuul. Le kinipaak ki kuun ni u chee. Le u tuk bi Uwumbər aabər, waah ηani pu n-yoonn məmək na.

² Le Farisii yaab bibaa dan u chee, ki ban bi tɔŋ u, le ki baa u ke, “Uja yaa jenn upuu lii kan, timi aakaal kii kina aa?”

³ Le u baa bi, “Moses nan len kinye?”

⁴ Le bi bui ke, “Moses nan len ke uja yaa ban u jenn upuu kan, u ga ŋmaa ŋmee kigban pu ke u jenn u a, ki di tii u, le ki nin jenn u.”

⁵ Le Yesu bui bi, “Nitafal aah pɔɔ pu na, nima le Moses nan ŋmee nkaal mue tii nimi. ⁶Uwumbɔr le aa len kina. Buyoonn u nan naan dulnyaa wee na, u nan naan uja ni upii.* ⁷Nima pu na, uja yaa yoor upii kan, bi ga nya cha bitetiib ni binatiib, ki kpaan tɔb chee, ⁸ki ŋa unibaan. Nima pu na, baa ki ye binib bilee, bi ye unibaan la.† ⁹Uwumbɔr aah di bi kpaan na, unibɔn taa yakr bi.”

¹⁰ Le Yesu ni waadidiliib koo lidichal libaa ni. Baah bi kidiik ni na, le waadidiliib ki baa u tibɔr ngbaan. ¹¹Le u bui bi, “Uja umɔk jenn upuu lii, ki ki yoor upii uken na, uja ngbaan ye udagoor la. ¹²Upii mu yaa yii uchal, ki ki mɔn uja uken kan, upii ngbaan ye udagoor la.”

Yesu aah ŋa Uwumbɔr aanyoor ŋa mbim pu pu na

(Matiu 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ N-yoonn ngbaan le binib bibaa joo ni mbim Yesu chee, ki ban ke u di unjaal paan bi pu. Le waadidiliib kae bi. ¹⁴Waah kan ke bi kae bi na, le u gee liŋuul, ki bui waadidiliib ke, “Cha mbim ngbaan dan m chee man. Taa ki jenn bi man. Binib bi aabimbin bi ke mbim aah bi pu na, bima le yeh Uwumbɔr aanaan. ¹⁵M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk kaa gaa Uwumbɔr aanaan ke ubo aah gaal tiwan pu na, waan koo mu ni.” ¹⁶Le u yoor mbim ngbaan ŋmam, ki di unjaal paan bi pu, ki ŋa Uwumbɔr aanyoor ŋa bi pu.

Yesu aah tuk uwankpadaan ubaa pu na
(Matiu 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Yesu aah nyan nima chee na, le uja ubaa san choo u chee, le ki nan gbaan unimbiin ni, ki baa u ke, “Umɔmɔkr nyaan, m ga ŋa kinye ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na?”

¹⁸ Le Yesu baa u ke, “Ba pu aa yin mi ke Umɔmɔkr nyaan? Ubaa aa ŋan, see Uwumbɔr baanja. ¹⁹Aa nyi Uwumbɔr aakaal: ‘Taa ku binib; taa gɔr kidagook; taa su kinaayuk; taa li ye nnyamɔn aaseer-aadaan; taa ji binib pem pem; li pak aate ni aana.’”‡

²⁰ Le uja ngbaan bui u ke, “Umɔmɔkr, m joo ikaal imina mɔmɔk tibir ni la.”

²¹ Le Yesu lik u, ki gee u, le ki bui u ke, “Tiwan nibaa le gur. Buen ti kooh saah kpa tiwan nimɔk na, ki di ŋmombil ngbaan tii bigiim, aan ki li kpa liwangol paacham, aan ki dan nan li dii mi.” ²²Yesu aah len kina na, le uja ngbaan aanimbil wɔb ŋa gbilngbiln. Ni ŋa u mpombiin; ba pu? u kpa liwankpal sakpen a. Le u siir nima.

²³ Le Yesu fenn lik waadidiliib, ki bui bi ke, “Ni pɔɔ sakpen ke binib bi kpa liwankpal na koo Uwumbɔr aanaan ni.”

²⁴ Waah len kina na, le ni gar waadidiliib pam. Le u ki bui bi, “Maabim, ni pɔɔ sakpen ke binib [bi tii liwankpal naadii na] koo Uwumbɔr aanaan ni. ²⁵Uwankpadaan aah ga koo Uwumbɔr aanaan ni pu na, ni pɔɔ ki jer laakumii aah ga koo seerkaa aaboln ni pu na.”

²⁶ Le ni gar bi ki ti nyan. Le bi baa tɔb ke, “Ni yaa ye kina kan, ŋma ga tee ŋmar?”

²⁷ Le Yesu lik bi, ki bui bi ke, “Ni pɔɔ binib le chee. Naa pɔɔ Uwumbɔr chee; nibaa aa pɔɔ Uwumbɔr chee.”

²⁸ Le Piita bui u ke, “Tima kan, ti nan di tiwan mɔmɔk di lii, ki dii si la.”

²⁹ Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk di cha waadichal, bee ukpetiib, bee unaatiib, bee uninkpatiib, bee una, bee ute, bee waabim, bee waasaak, m pu, ni tibɔnyaan tee pu na, ³⁰u ga kan ŋidichal, ni kpetiib, ni naatiib, ni ninkpatiib, ni natiib, ni mbim, ni tisar, ni mɔmɔk nfum nkub dandana aayoonn. Binib mu ga ŋa u falaa, le n-yoonn mu choo na, u ga nan kan limɔfal li kaa kpa ndoon na. ³¹Tɔ, binib bi ye bisalolm na pam le ga nan ŋa puwɔb yaab. Binib bi ye puwɔb yaab na pam le ga nan ŋa bisalolm.”

* **10:6** : Lik Mpiin 1.27, 5.2. † **10:8** : Lik Mpiin 2.24. ‡ **10:19** : Lik Nnyam 20.12-16; Ikaal 5.16-20.

Yesu aah ki len waakun aabər taataa pu na
(*Matiu 20.17-19; Luk 18.31-34*)

³² Yesu ni waadidiliib nan dii nsan ki cha Jerusalem. Le Yesu loln bi pu nsan. Le ni gar waadidiliib. Binib bi dii bi na mu san ijawaan. Le u di waadidiliib kipiik ni bilee na nyan n-gbaan, ki tuk bi binib aah ga na u pu na. ³³ U nan bui bi, “Li pel man, ti yaa fuu Jerusalem kan, bi ga di min Unibən Aabo ki di na Uwumbər aatotoorninkpiib ni Uwumbər aakaal aaməmək b aanaal ni, le bi ji mi tibər, ki ga len ke ni njeer bi ku mi, ki ga di mi na binib bi kaa ye Juu yaab na aanaal ni. ³⁴ Le bi ga yook mi, ki teei timəətan na m pu, ki lue mi ninaalab, le ki nin ku mi. Iwiin itaa daal le m ga fikr nkun ni.”

Jems ni Jənn aah ban pu na
(*Matiu 20.20-28*)

³⁵ N-yoonn ngbaan le Sebedee aajapətiib Jems ni Jənn nan dan Yesu chee, ki nan bui u ke, “Uməmək r, ti ban ke aa na taah ga mee si pu na le ki tii timi.”

³⁶ Le u baa bi ke, “Ni ban ke m na ba ki tii nimi?”

³⁷ Le bi bui u, “Aa yaa ji saanaan ki kan mpəən kan, cha ti ponn ni ubaa li ka aanaangii wəb, uken mu li ka aanaangan wəb.”

³⁸ Le u bui bi ke, “Naa nyi naah mee mi pu na aatataa. Ni ga nmaa ji falaa ke maah ga ji falaa pu na aa?”

³⁹ Le bi bui u, “Ti ga nman.”

Le u bui bi, “Ni ga sil ji falaa ke maah ga ji pu na. ⁴⁰ Tə, binib bi ga kal njanngii, ni njanngan wəb na ma kan, Uwumbər le ga lee bi; naa ye min le ga lee bi.”

⁴¹ Le waadidiliib kipiik bi gur na njan Jems ni Jənn aah tuk u pu na. Baah njan kina na, le bi gee linjuul bi pu. ⁴² Le u yin bi məmək ke bi dan u chee, le ki nan bui bi, “Ni nyi ke dulnyaa wee ni aanib aayidam yoor bibaa paacham la. Binib bi kpa tininkpir na mu joo baanib mpəən pu la. ⁴³ Nima taa li bi kina man. Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u li ye uninyuun kan, u na ubaa ni məmək aatutunn. ⁴⁴ Ubaa yaa ban ke u li ye usaloln kan, u na ubaa ni məmək aanaagbiija. ⁴⁵ Min Unibən Aabo aa dan dulnyaa wee ni ke bi nan tun lituln tii mi.

M dan ke m nan tun lituln tii binib, ki kpo ke m gaa binib pam lii.”

Yesu aah likr ujoon ubaa aanibil pu na
(*Matiu 20.29-34; Luk 18.35-43*)

⁴⁶ Le Yesu ni waadidiliib fuu Jeriko aatiŋ ni, ki jer cha. Le kinipaak sakpeŋ dii bi. Baah cha na, le ujoon u ye uwanmeer na, ka nsan aaməgbeln, bi yin u ke Batimeus, u ye Timeus aajapəən na. ⁴⁷ Le u njan ke Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na ban u jer. Le u tar ke, “Yesu, u ye Ubər David aayaabil na, san mi kinimbaak.”

⁴⁸ Le binib pam kae u ke u njan. Le u moo tar ke, “Ubər David aayaabil, san mi kinimbaak.”

⁴⁹ Le Yesu sil nsan ni, ki bui bi, “Yin ni u.” Le bi yin u ke u dan, le ki bui u, “Li kpa mpopiin, ki fii sil. U yin si la.”

⁵⁰ Le u chuu peer waakekeln, ki fii mala, ki dan Yesu chee.

⁵¹ Le Yesu baa u ke, “Aa ban ba?”

Le u bui u ke, “Uməmək r, m ban ke aa likr nnibil le tii mi.”

⁵² Le Yesu bui u ke, “Saah tii mi naadii na le cha aa likr. Li dii saasan.”

Libuul ngbaan ni le unibil likr, le u dii Yesu nsan ni nima.

11

Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na
(*Matiu 21.1-11; Luk 19.28-40; Jənn 12.12-19*)

¹ Le bi peen Jerusalem, ki fuu Befej ni Betani aatim, mu bi lijool li bi yin li ke Olif aasui aajool na paab. ² Baah ti fuu nima chee na, le u bui waadidiliib ponn ni bilee ke, “Li cha man naah si gbək kitin ki na ni. Ni yaa koo ki ponn ni kan, libuul ngbaan ni, ni ga kan ubon u laa diin na si gbin. Ubaa aa kee diŋ u pu. Chuu gbiln u, ki li joo ni u m chee man. ³ Unii ubaa yaa baa nimi, ‘Ba na ni chuu gbiln u?’ kan, ni bui u, ‘Tidindaan le ban u. U ga giin ni u dandana wee.’”

⁴ Le bi buen ki ti kan ubon u laa diin na gbin lipaal, mbisaməb chee, ki mal nsan. Le bi chuu gbiln u. ⁵ Le binib bi si nima chee na bibaa baa bi ke, “Ba na ni chuu gbiln ubon ngbaan?”

⁶ Le bi tuk bi Yesu aah tuk bi baah ga bui bi pu na. Le binib ngbaan cha bi buen.

⁷ Le bi joo ni ubon ngbaan Yesu chee, ki

di baakeken biin u pu. Le Yesu diŋ u pu. ⁸ Le binib pam di baakeken ter nsan ponn ni. Bibaa mu koo timoor ni, ki bar tisufar ki di ter nsan ponn ni. ⁹ Le binib bi loln nsan na, ni bi paan puwəb na nan tar ke, “Hosiana,* Uwumbər ɲa tinyoor ɲa unii u choo waayimbil ni na pu.† ¹⁰ Uwumbər aanyoor bi tiyaaaja David aanaan mu choo na pu. Hosiana bi paacham.”

¹¹ Le Yesu fuu Jerusalem, ki koo Uwumbər Aadichal ni, ki lik tiwan məmək. Le nwiin ban mu lir. Nima pu na, u nan nyan, le u ni waadidiliib buen Betani aatiŋ ni.

*Yesu aah bui busub bubaa pu na
(Matiu 21.18-19)*

¹² Naah woln kitaak na, le bi nyan Betani aatiŋ ni. Baah cha na, le nkon joo u. ¹³ Le u kan likakaln li kpa tifar na si dandar. Le u buen u ti lik ke ɲisubil bi aan ɲaa bi. Waah ti fuu bu taab na, waa kan nibaa see tifar ɲmeen. Naa nan kee ɲeer ɲikakan lu. ¹⁴ Le u bui busub ngbaan ke, “Ubaa aan ki kan lisubil libaa aa pu ki ɲmə n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”

Le waadidiliib ɲun waah len pu na.

*Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na
(Matiu 21.12-17; Luk 19.45-48; Jənn 2.13-22)*

¹⁵ Le bi fuu Jerusalem. Le u koo Uwumbər Aadichal ni, ki jenn nyan binib bi kooh tiwan ki daa tiwan na li ponn ni, ki labr bilikpelm aateebul mam chin, ki labr binib bi kooh ɲinanjel na mu aajal chin. ¹⁶ Waa nan kii ke unii ubaa ki li tu lituln ki dii Uwumbər Aadichal ponn ni jer. ¹⁷ Le u bui bi ke, “Ni ɲmee Uwumbər Aagban ni ke Uwumbər len ke, ‘Maadichal ga li ye mmeen aadichal, nin chee ɲinibol məmək mee mi na la;’ le nimi di li ɲa bififiirb aakakaa chee.”‡

¹⁸ Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkɓ ɲun Yesu aah ɲa pu na. Nima le bi kpokl baah ga ɲa pu ki ku u na. Bi nan san u ijawaan, ba pu? waah tuk kinipaak ngbaan Uwumbər aabər pu na, ni gar bi məmək pam.

¹⁹ Nwiin aah ban mu lir na, le Yesu ni waadidiliib ki nyan Jerusalem aatiŋ ni.

*Likakaln ngbaan aaməkm
(Matiu 21.20-22)*

²⁰ Naah woln kitaak kichakpinaanyeeek ni, aan bi chuun nsan ni ki ti jer likakaln ngbaan aah bi nin chee na, le bi mui busub ngbaan kuur ki nan saa taab. ²¹ Le Piita teer Yesu aah fe ɲa pu na, le ki bui u ke, “Uməməkr, lik, saah fe puun lii busub bu pu na, bu kuur a.”

²² Le Yesu bui bi, “Tii Uwumbər naadii man. ²³ M tuk nimi mbamən la, unii umək ga bui lijool limina ke li fii ki ti lir nnyusakpem ni na, u yaa pak ke ni ga ɲa waah len pu na, ki yaa kaa joo beeni usui ni kan, ni ga ɲa kina ki tii u. ²⁴ M tuk nimi la, naah ga mee Uwumbər tiwan nimək na, ni tii u naadii ke ni kan ni, le ni ga sil kan. ²⁵ Ni yaa bi mee Uwumbər kan, di cha pinn binib bimək tun nimi taani na. Ni yaa di cha pinn bi kan, Nite Uwumbər u bi paacham na mu ga di cha pinn nimi aatunwanbir. [²⁶ Ni yaa kaa di cha pinn biken kan, Nite Uwumbər u bi paacham na mu aan di cha pinn nimi aatunwanbir.”]

*Baah baa Yesu waatuln pu pu na
(Matiu 21.23-27; Luk 20.1-8)*

²⁷ Le bi ki fuu Jerusalem. Waah chuun Uwumbər Aadichal ni na, le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkɓ, ni Juu yaab aaninkpiib dan u chee, ²⁸ le ki nan baa u ke, “Aa kpa nsan ke aa ɲa saah ɲani pu na aa? ɲma tii si nsan ngbaan ke aa ɲa kina?”

²⁹ Le u bui bi, “M mu ga baa nimi mbaan. Ni yaa ɲmaa gar kan, m mu ga tuk nimi maah kpa nsan pu ki ɲa maah ɲani pu na. ³⁰ Jənn aah nan muin binib nnyun ni na, ɲma nan tii u nsan? Uwumbər aan binib? Tuk mi man.”

³¹ Le bi kpokl təb ke, “Ti yaa bui ke Uwumbər le tii u nsan kan, u ga baa timi ke ba ɲa taa nan gaa u ki kii. ³² Taah san kinipaak ngbaan ijawaan pu na, taan ɲmaa len ke binib le tii u nsan, ba pu? bi məmək len ke Jənn nan ye Uwumbər aabənabamənn la.” ³³ Nima le bi bui Yesu ke, “Taa nyi.”

* **11:9** : Hosiana aataaa le ye ke “Gaa timi lii.” † **11:9** : Lik Ilahn 118.25-26. ‡ **11:17** : Lik Aisaya 56.7; Jeremia 7.11.

Le Yesu bui bi ke, “M mu aan tuk nimi maah kpa nsan pu ki nani maah nani pu na.”

12

Bikpaab bi kaa nan na aayatanakl (Matiu 21.33-46; Luk 20.9-19)

¹ Le Yesu ki nakl bi nyatanak ke, “Uja ubaa le nan naan kisaak, le ki num isui i lu nisubil na ki ponn ni, le ki di idɔ gob kisaak ngbaan, le ki gbii libuul li bi ga di nisubil na li ponn ni aan ki muen nyan nyaanyun na, le ki maa libimbifɔfɔŋ ke unii li ka li paab ki kiir kisaak ngbaan, le ki yin bikpaab bibaa, ki di kisaak ngbaan na biŋaal ni ke bi li lik ki. Isui ngbaan yaa nan lun nisubil kan, bi ker tii u, aan ki ker bibaa mu. Waah na kina na, le u siir ki buen kitin ki daa na ni. ² Buyoonn nisubil ngbaan nan pur na, le u di unaagbiija tun bikpaab ngbaan chee, u ti gaa ni waasubil kisaak ngbaan ponn ni, ki li joo ni. ³ Le bi ti chuu u, ki gbaa u, ki giin ni u, kaa tii u nibaa. ⁴ Le usadaan ngbaan ki di unaagbiija uken tun bi chee. Le bi ti gbaa u mu aayil wɔb, ki yook u. ⁵ Le usadaan na ki di unaagbiija uken tun bi chee. Le bi ti ku u. Le u ki di binaagbiib pam tun bi chee; le bi gbaa bibaa, ki ku bibaa mu. ⁶ Unii ubaa le ti gur u chee. Ujapɔnbaal u, u gee u na le gur. Kookoo yaan le u di ujaɔɔn ngbaan tun bikpaab ngbaan chee, le ki bui ke, ‘Bi ga pak njapɔɔn ma.’ ⁷ Le bikpaab ngbaan kpokl tɔb, ‘Uma le ye waafaajil. Cha ti ku u man, aan ki ji waafaal.’ ⁸ Le bi chuu u, ki ku u, le ki di linikpol ngbaan nyan n-gbaan.

⁹ “Tɔ, usadaan ngbaan ga na kinye? U ga dan nan ku bikpaab ngbaan, ki di kisaak na tii bikpaab biken. ¹⁰ Naa karn Uwumbɔr Aagban aah len pu na aa? ke, ‘Litakpal li bidimaab yii li na, lima le ye litakpajal.

¹¹ Uwumbɔr le na kina, le ni gar timi pam.’ ”*

¹² Le Juu yaab aaninkpiib bee ke Yesu di liyatanakl ngbaan nan bima la. Nima pu le bi nan ban bi chuu u, ki mu san kinipaak ngbaan ijawaan, ki di cha u, ki siir.

Baah pen Yesu nlan pu na (Matiu 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Le bi di Farisii yaab bibaa, ni Ubɔr Herod aanib bibaa tun Yesu chee bi ti pen u nlan. ¹⁴ Baah fuu ni u chee na, le bi bui u ke, “Umɔmɔkr, ti bee ke aa len mbamɔn la, kaa san ubaa ijawaan, kaa pak ubaa ki jer uken. Aa mɔk timi Uwumbɔr aasan mbamɔm la. Ni nan ti pa lampoo tii Ubɔrkpaan Siisa aan naa nan? Ti pa aan ti taa pa?”

¹⁵ Le u bee ke bi ban bi pen u nlan la, le ki baa bi, “Ba na ni tɔŋ mi? Li joo ni limombil m lik man.”

¹⁶ Le bi joo ni li. Le u baa bi, “Nma aanan ni liyimbil bi li pu?”

Le bi bui u ke, “Siisa yaan.”

¹⁷ Le u bui bi ke, “Di ni ye Siisa yaan na, ki di tii u man, ki di ni ye Uwumbɔr yaan na tii Uwumbɔr.”

Waah len kina na, le ni gar bi pam.

Binib bi ga fikr nkun ni na aah ga li bi pu na (Matiu 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸ Le Sajusii yaab bibaa dan u chee. Bima le len ke binib aan fikr nkun ni na. ¹⁹ Le bi bui u ke, “Umɔmɔkr, Moses nan nmee nkaal ki di tii timi ke, ‘Uja yaa kpo, ki cha upuu, kaa kpa ubo kan, unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki ma mbim ki tii ukpel.’† ²⁰ Tɔ, naabitiib bilole nan bi. Upol nan yoor upii, le ki kpo, kaa kpa ubo. ²¹ Le unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki mu kpo, kaa kpa ubo. Le utatar mu di ukpopii ngbaan kpan ki mu kpo, kaa kpa ubo. ²² Bijab ngbaan mɔmɔk bilole mu na kina, ki kpo doo, kaa nan kpa ubo. Kookoo yoo le upii ngbaan mu kpo. ²³ Binib yaa nan fikr nkun ni kan, upii ngbaan ga li ye nma aapuu? Bi mɔmɔk bilole nan joo u la.”

²⁴ Le Yesu bui bi, “Naa bee Uwumbɔr Aagban aah len pu na, kaa bee Uwumbɔr aah kpa mpɔɔn pu na. Nima le cha ni yenn nimi aaliin ni. ²⁵ Binib yaa nan fikr nkun ni kan, baan yoor bipiib, bipiib mu aan mɔn bijab. Bi ga li bi ke Uwumbɔr aatuuntiib bi bi paacham na aah bi pu na la. ²⁶ Joo cha binib aah ga fikr nkun ni pu na aabɔr, naa karn Moses aah nan nmee busub bu

* 12:11 : Lik Ilahn 118.22-23. † 12:19 : Lik Ikaal 25.5.

‡ 12:26 : Lik Nnyam 3.6.

nan gaal mmii na aabər nin chee na aa? Nima chee le ni n̄mee ke Uwumbər nan bui Moses, ‘Min le ye Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbər.’[‡] ²⁷ Uwumbər yaa len ke u ye binib bi kpo na Aawumbər kan, nima le mək ke bi kpa liməfal. Nimi, naah len ke binib aan fikr nkun ni na, ni yenn sakpen a.”

Mulakaal ye nkaal kpaan?

(Matiu 22.34-40; Luk 10.25-28)

²⁸ Le Uwumbər aakaal aaməmək bə ponn ni ubaa nan bi nima, le ki n̄n baah gbaa tɔb chee tibər pu na, ki bee ke Yesu aah len pu na, u gar bi mbaməm la. Le u dan Yesu chee, ki nan baa u ke, “Mulakaal ye nkaal kpaan?”

²⁹ Le Yesu bui u ke, “Nkaal kpaan le ye ke, ‘Israel yaab, li n̄n man, Tidindaan Uwumbər ye Dindaan baan la. ³⁰ Aa li gee Aadindaan Uwumbər aasui məmək ni, ni saawiin məmək, ni saalandak məmək, ni saapəən məmək.’[§] ³¹ Nkaal mu paa na le ye ke, ‘Aa li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.’* Nkaal mubaa aa jer ikaal ilee yee.”

³² Le u bui Yesu ke, “Uməmək r, aa len mbamən la. Saah bui ke Uwumbər ye Uwumbər baan na, ti gbii la. Ubaa aa bi ki kpee u pu. ³³ Unii yaa gee Uwumbər usui məmək ni, ni waalandak məmək, ni waapəən məmək, ki gee una aabo ke waah gee ubaa pu na kan, nima le n̄n ki jer u di tiwakor toor kitork ki see mmii ni tii Uwumbər.”

³⁴ Le Yesu bee ke u len nlan aabər la. Le u bui u, “Saa daa Uwumbər aanaan ni.”

Baah len tibər ngbaan doo na, ubaa aa ki kaa u baa Yesu mbaan kpee.

Kristo aabər

(Matiu 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Yesu nan bi Uwumbər Aadichal ni, ki tuk binib Uwumbər aabər, ki baa bi, “Uwumbər aakaal aaməmək bə n̄a kinye pu ki bui ke Kristo u ga gaa binib lii na ga li ye Ubər David aayaabil? ³⁶ Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha Ubər David ubaa len ke, ‘Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal n̄ngangii wəb

ki ti saa buyoonn m ga nyan saadim məmək na.’[†]

³⁷ “Ubər David ubaa aah nan yin Kristo ngbaan ke Udindaan kina na, Kristo ga li n̄maa ye uyaabil aa?”

Bi li nyi Uwumbər aakaal aaməmək bə aabər

(Matiu 23.1-36; Luk 20.45-47)

Le kinipaak ngbaan pel Yesu aah len pu na, ki nan kpa mpopiin. ³⁸ Waah tuk bi Uwumbər aabər na, le u bui bi, “Ni li nyi man Uwumbər aakaal aaməmək bə aabər. Baageehn le ye ke bi li pee n̄bəkul fəfək, ki gee ke binib doon bi mbaməm kinyan ni, ³⁹ ki ban ke bi kal bininyuum aakakaa chee mmeen aadir ni, ni njim chee. ⁴⁰ Bi ji bikpopiib durm la, le ki mee Uwumbər ni yunni ke bi n̄mann ke bi ye bininyaam la. Uwumbər ga daa bitafal ki jer waah ga daa binib biken aatafal pu na.”

Ukpopii ubaa aah tii sakpen pu na

(Luk 21.1-4)

⁴¹ Yesu nan ka mal Uwumbər aapiin aadakaa, ki lik kinipaak ngbaan aah joo n̄mombil n̄ani dakaa ngbaan ponn ni pu na. Le biwankpadam pam nan di n̄mombil pam n̄a u ponn ni. ⁴² Le ukpopiigiin ubaa mu dan nan di janjan mam bilee, ni ye kpakpaln na, ki di n̄a u ponn ni. ⁴³ Le Yesu yin waadidiliib, ki bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ukpopiigiin wee tii n̄mombil ki jer bi məmək aah tii pu na. ⁴⁴ Bi məmək tii, ki gur n̄mombil sakpen a. U ye ugiin la, le ki di waamombil məmək tii, kaa ki gur nibaa.”

13

Baah ga gbaa wii Uwumbər Aadichal pu na

(Matiu 24.1-2; Luk 21.5-6)

¹ Yesu nan nyan Uwumbər Aadichal ngbaan ni. Waah nyan ni na le waadidiliib ponn ni ubaa bui u ke, “Uməmək r, lik n̄itakpal n̄i bi di maa lidichal lee na aah n̄n pu na, lik tidir tee aah wiir pu na.”

² Le Yesu bui u, “Aa kan tidir sakpiin tee ee? Bi ga nan gbaa wii lidichal limina məmək. Litakpal libaa aan ki li paa liken pu.”

Falaa aayoonn aah ga li bi pu na

(Matiu 24.3-14; Luk 21.7-19)

³ Le u buen ki ti kal Olif aasui aajool li bi tok Uwumbər Aadichal na paab. Le Piita, ni Jems, ni Jōnn, ni Andru dan u chee bibaa, ki nan bui u ke, ⁴ “Tuk timi, bi ga ŋa kina bayoonn? Ba ga li ye liməkl ki mək timi ke ni ŋeer bi ŋa kina?”

⁵ Le u bui bi ke, “Ni li nyi man, ubaa taa ŋmann nimi. ⁶ Binib pam le ga nan dan, ki pur maayimbil, ke bima le ye min Yesu, ki ŋmann binib pam. ⁷ Ni ga ŋun ke binib to butəb kənkəni do, ni dandar mu. Ni taa cha ni li muk nimi man. Uwumbər le siin ke nimina məmək ga ŋa. Nima le aan mək ke dulnyaa wee ga doo libuul ngbaan ni. ⁸ Linibol libaa ga to linibol liken butəb. Nnaan mubaa aanib ni nnaan muken aanib ga to təb butəb. Kitiŋ ga den ŋipepel, ŋipepel. Nkon ga lir ntim pam ponn ni. Nimina məmək le ga li ye njan aafalaa.

⁹ “Nimi nibaa, li nyi man. Bi ga nan chuu nimi, ki di buen bibəjirb chee. Bi ga gbaa nimi mmeen aadir ni. M pu, le ntim aaninkpiib ni bibərb ga ji nimi tibər. Le ni ga tuk bi tibənyaan tee. ¹⁰ Binib ga di tibənyaan tee tuk ŋinibol məmək waahr, aan dulnyaa wee nin doo. ¹¹ Bi yaa chuu nimi, ki di buen bibəjirb chee kan, ni taa puen dak nisui ni ke ni ga len kinye. N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, ni len Uwumbər aah ga tuk nimi pu na. Naa ye nimi le ga len. Uwumbər Aafuur Nyaan le ga len. ¹² N-yoonn ngbaan le unii ga di una aabo ŋa binib aajaal ni ke bi ti ku u. Tetiib mu ga di baabim ŋa binib aajaal ni ke bi ti ku bi. Binib mu ga yii bitetiib ni binatiib, ki cha binib ku bi. ¹³ M pu, le binib məmək ga li nan nimi. Unii umək jin limər ki dii mi ki ti saa liməfal aadoon na, uma le ga ŋmar.”

Tiwan ni kaa ŋan na aabər

(*Matiu 24.15-28; Luk 21.20-24; Daniel 9.27*)

¹⁴ “Ni ga kan tiwanbir ni bii tiwan nimək bi chain na si naah kaa ba ga li si nin chee na.” (Tə, nimi bi karni na, ni li beer nimina aatataa.) “N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, binib bi bi Judea aatiŋ ponn ni na san buen ŋijoo paab. ¹⁵ Unii yaa bi kidiik paab* kan, u taa ki koo waadiik ni ke u ti yoor

nibaa, u san mala. ¹⁶ Unii yaa bi kisaak kan, u taa ki gir kun linampal ke u ti yoor waakekeln. ¹⁷ N-yoonn ngbaan kan, bipiib bi kpa ŋipuu na, ni bipiib bi kpa mbim bi laa ŋaa libiil na ga li kpa kinimbaak. ¹⁸ Mee Uwumbər man ke u taa cha tibər tee ŋa kakab aayoonn. ¹⁹ N-yoonn ngbaan, binib ga ji falaa sakpen a. Buyoonn Uwumbər nan naan dulnyaa na, ki nan saa dandana wee na, baa kee jin falaa ngbaan aaboln, ki mu aan ki ji falaa kina. ²⁰ Uwumbər yaa kaa bar falaa ngbaan aayoonn aawiin pu kan, ubaa aan ŋmar. Le waanigeekaab aanimbaasaln pu na, u ga bar falaa ngbaan aayoonn aawiin pu.

²¹ “N-yoonn ngbaan unii ubaa yaa bui nimi ke, ‘Lik, Kristo u ga gaa binib lii na sə,’ ki yaa ki bui ke, ‘U bi nima chee’ kan, ni taa gaa waah len pu na man. ²² Ba pu? biŋmaŋmannim ga li bi. Bibaa ga bui ke bi ye Kristo la. Biken ga bui ke bi ye Uwumbər aabənbatiib la. Bi ga tun lijinjir aatun ki ŋmann binib; bi ga pəən bibaa ke bi ŋmann Uwumbər aanib mu. ²³ Ni li nyi man. M puun tuk nimi tibər timina məmək.”

Yesu aah ga gir ni pu na

(*Matiu 24.29-31; Luk 21.25-28*)

²⁴⁻²⁵ “N-yoonn ngbaan aafalaa aapuwəb, le paacham aawan aan ki li bi mbaməm. Nwiin ga bəln. Uŋmal mu aan ki li wiin. Inmabi mu ga lir. ²⁶ N-yoonn ngbaan le ni ga kan min Unibən Aabo bi ntaalangbam ni ki choo, ki wiin chain, ki joo mpəən. ²⁷ N-yoonn ngbaan le m ga tun Uwumbər aatuuntiib dulnyaa wee ponn ni məmək, liwipuul, ni liwilir, ni ŋŋangan, ni ŋŋangii wəb, bi ti kuuni maanib məmək, ki di dan m chee.”

Bukpasəm aayatanakl

(*Matiu 24.32-35; Luk 21.29-33*)

²⁸ “Bukpasəm le ye liyatanakl ki tii nimi. Bu aabon yaa bi ŋani tifar kan, ni bee ke ni yaa kpee siib na kan, kiseek ga seer. ²⁹ Kina na, ni yaa kan nimina bi ŋani kan, ni bee ke ni yaa kpee siib na kan, m ga gir ni. ³⁰ M tuk nimi mbamən la, dandana aanib aan jer le

* **13:15** : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idə paan puln tidir paab, le ki di titan pər biin. Bi nan maa ŋibimbil le ki taa joi kidiik aapaacham.

tiwan nimina məmək puen ɲa. ³¹ Paacham ni taab ga jer. Maaməbon ma aan jer.”

*Ubaa aa nyi bundaln Yesu ga gir ni na
(Matiu 24.36-44)*

³² “Ubaa aa nyi buyoonn m ga gir ni na. Uwumbər aatuuntiib bi bi paacham na aa nyi. Min Uwumbər Aajapəon mu aa nyi. Nte Uwumbər baanja le nyi. ³³ Ni li nyi man, ki li ka lik man, aan ki li mee Uwumbər; ba pu? naa nyi buyoonn m ga gir ni na. ³⁴ Ni naahn uja u nan ban u chuun nsan, ki tuk waatutum ke bi li joo waadichal mbaməm, ki mək bi məmək baah ga tun lituln li na, ki tuk ukikiir na ke u li kii, le ki nin buen. ³⁵ Ni mu li nyi man. Naa nyi bundaln min Nidindaan ga gir ni na, nibaakan kijoobəŋ, nibaakan kinyetaasiik, nibaakan ikooja aah wii buyoonn na, nibaakan lichakpitaawoln. ³⁶ Ni li nyi man, aan m yaa lir nimi ki fuu ni kan, maan nan muin ni də geen. ³⁷ Maah tuk nimi pu na, m tuk binib məmək la, li nyi man.”

14

*Baah kpokl ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 26.1-5; Luk 22.1-2; Jənn 11.45-53)*

¹ N-yoonn ngbaan, ni nan gur iwiin ilee, bi kuun ki ti ji njim mu bi yin mu ke Lakr-jer aajim na.* N-yoonn ngbaan, le bi ɲmə boroboro u kaa kpa nnyək na. Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkbnan kal ki kpokl baah ga ɲa pu ki loon chuu Yesu ki ku u na, ² le ki bui təb ke, “Ti taa chuu u njim ngbaan aayoonn man. Ti yaa chuu u n-yoonn ngbaan kan, kinipaak na ga ɲmə tijar.”

*Upii ubaa aah nyuj Yesu pu na
(Matiu 26.6-13; Jənn 12.1-8)*

³ Tə, Yesu nan bi Betani aatiŋ ni, ki bi Simonn u nan ye ukəndaan na do, ki ka ji tijikaar. Waah ka ji tijikaar kina na, le upii ubaa koo ni ki joo ni tulalee u kpa kidaak sakpen na, bi yin mu ke naad, ki bi kpalba nyaan u bi yin u ke alabasta na ponn ni. Upii ngbaan nan chuu gii kpalba ngbaan aaneen ni, ki di tulalee na məmək kpir Yesu aayil pu. ⁴ Waah ɲa kina na, le bi ponn ni

bibaa gee linjuul, ki baa təb ke, “Ba ɲa u bii tulalee ngbaan kina? ⁵ Ti ba ga ɲmaa di u kooh ki kan ilik ni jer iwiin ikui itaa aapal na, ki di tii bigiim.” Le bi ɲulni u pu.

⁶ Le Yesu bui bi, “Di cha u man. Ba ɲa ni muk u kina? U tun lituln li ɲan na le ki tii mi. ⁷ Bigiim ga li bi ni chee n-yoonn məmək. Naah ga li ban ni ter bi buyoonn na kan, ni ga ɲmaa ter bi. Mma aan li bi ni chee n-yoonn məmək. ⁸ U ɲa waah ga ɲmaa ɲa pu na la. U di tulalee ngbaan kpir m pu ki puen toor nwon ke bi ti sub mi la. ⁹ M tuk nimi mbamən la, baah ga moon tibənyaan tee nin chee itingbaan məmək ni na, bi ga len waah ɲa pu na ke binib li teer waabər.”

*Judas aah ban ke u kooh Yesu pu na
(Matiu 26.14-16; Luk 22.3-6)*

¹⁰ Le Yesu aadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa, bi yin u ke Judas Iskariot, buen Uwumbər aatotoorninkpiib chee, ki ti tuk bi ke u ban u di Yesu ɲa biŋaal ni la. ¹¹ Baah ɲun kina na, le ni ɲa bi mpopiin. Le bi puu tipuur ke bi ga tii u njimobil. Le u ban nsan mu u ga di Yesu ɲa biŋaal ni na.

Yesu ni waadidiliib aah jin njim ngbaan pu na

(Matiu 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jənn 13.21-30)

¹² Lakr-jer aajim, buyoonn bi ga ɲmə boroboro u kaa kpa nnyək na aajan aawi-indaal, bundaln bi ga kər upihbo na, le Yesu aadidiliib dan nan baa u ke, “Aa ban ke ti gor njim ngbaan aajikaar la chee ki tii si?”

¹³ Le u bui waadidiliib ponn ni bilee ke, “Ni li cha kitiŋ ngbaan ponn ni man. Ni yaa koo ki ponn ni kan, uja u tu nnyun na ga ton nimi nsan ponn ni. ¹⁴ Ni li dii u man, ki ti koo waah ga koo lidichal li ponn ni na, ki bui udichadaan ngbaan, ‘Uməməkr bui ke u ni waadidiliib ga ji njim ngbaan aajikaar kiladiik ni?’ ¹⁵ Le u ga mək nimi paacham aadisakpeŋ ki bi puun toor ki na. Ni gor njim ngbaan aajikaar nima chee ki tii timi.”

¹⁶ Le bi siir, ki buen kitiŋ ngbaan ni, ki ti kan Yesu aah tuk bi ke bi ga kan pu na. Le bi gor njim ngbaan aajikaar.

* **14:1** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

¹⁷ Kijook aah joor na, le Yesu ni waa-didiliib kipiik ni bilee na koo kidiik ngbaan ponn ni, ki kal ke bi ji. ¹⁸ Baah bi ji na, le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ni ponn ni ubaa ga kooh mi. Nimi bi bi ji m chee na ponn ni ubaa le ga ŋa kina.”

¹⁹ Bisui nan bii. Le bi baa u ubaaba ubaaba, “Ni ye min la aa?”

²⁰ Le u bui bi, “Nimi kipiik ni bilee bim-ina ponn ni ubaa le ga ŋa kina. Ni ye m ni unii u kpaan bi ji lisambil libaa ponn ni na la. ²¹ Min Unibən Aabo ga kpo ke naah ŋmee Uwumbər Aagban ponn ni ke m ga kpo pu na. Tibəbir mu ga li bi uja u ga kooh mi na pu. Bi yaa kaa ba ma u kan, ni ba soor ki tii u.”

Tidindaan aajim

(Matiu 26.26-30; Luk 22.14-20; 1 Korint Yaab 11.23-25)

²² Baah bi ji tijikaar na, le Yesu yoor boroboro, le ki doon Uwumbər, ki gi, ki di tii waadidiliib, le ki bui ke, “Gaa man. Maawon le na.”

²³ Le u yoor kiyinyook, ki doon Uwumbər, ki di tii bi. Le bi məmək nyun. ²⁴ Le u bui bi, “Maasin le na. Maasin pu, le Uwumbər puu tipuupəln tii nimi. Binib pam aatunwanbir pu le maasin ngbaan ga nya. ²⁵ M tuk nimi mbamən la, maan ki nyu ŋsubil aanyun ngbaan ki ti saa bundaln m ga ti nyu ŋsubil aanyunpəm Uwumbər aanaan ni na.”

²⁶ Le bi gaa Uwumbər aalahn, ki buen Olif aasui aajool paab.

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na

(Matiu 26.31-35; Luk 22.31-34; Jənn 13.36-38)

²⁷ Le Yesu ti bui bi, “Ni məmək ga san cha mi. Ni ŋmee Uwumbər Aagban ni ke, ‘Uwumbər ga ku upihdaan, le ipiih yaa.’” ²⁸ Buyoonn Uwumbər ga fikr mi nkun ni na, le m ga loln ni pu nsan, ki buen Galilee.”

²⁹ Le Piita bui u, “Bi məmək yaa san ki cha si kan, mma aan san cha si.”

³⁰ Le Yesu bui u, “M tuk si mbamən la, kinyeek kimina, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le lelee aakooja nin wii.”

³¹ Le Piita po beenin len ke, “Bi yaa po ban bi ku m ni si kan, maan len ke maa nyi si.”

Le waadidiliib məmək mu len kina.

Yesu aah mee Uwumbər pu na

(Matiu 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² Le bi ti fuu nibaa chee, bi yin nima chee ke Getsemane. Le u bui waadidiliib, “Kal do man, m buen ti mee Uwumbər.”

³³ Le u di Piita, ni Jems, ni Jənn buen. Le usui bii pam. Mpombiin ni nsugar nan muk u sakpen. ³⁴ Le u bui bi, “Nsui bii sakpen, ki ti nyan. Ni wu ke nkun aah wu pu na. Kal do ki li lik man.”

³⁵ Le u foor siib, ki doon kitin lichichikr, ki mee Uwumbər ke ni yaa ga ŋmaa ŋa aan u taa ji falaa u choo na kan, u taa cha u ji falaa ngbaan, ³⁶ ki bui ke, “Nte, aa ga ŋmaa ŋa tiwan məmək. Nyan mi falaa u choo na ni. Aa mu tee ŋa saageehn, ki taa ŋa maageehn.”

³⁷ Le u gir buen waadidiliib bitaa ngbaan chee, ki ti muin bi də geen; le u bui Simonn Piita ke, “Simonn, aa də geen la aa? Saa ŋmaa li ka lik kikir kibaa aa? ³⁸ Ni li ka lik man, aan ki li mee Uwumbər, aan ki taa koo ntəŋ ni. Nisui ban ni li lik, le tiwon aa pəə.”

³⁹ Le u ki foor siib ki ti mee Uwumbər, ki ki bui u tibər tichachaan ngbaan, ⁴⁰ le ki ki gir buen waadidiliib chee, ki ti muin bi ki də geen la; ngeen nan joo bi sakpen. Le baa nyi baah ga len pu na.

⁴¹ Le u ki buen ti mee Uwumbər, ki ki gir ni taataa, ki ki muin bi də geen; le u baa bi, “Ni beenin fuur ki də geen la aa? Ni ŋeer a. N-yoonn fuu a. U kooh min Unibən Aabo, ki di ŋa titunwanbirdam aanaal ni la. ⁴² Fii, ti li cha man. Lik, unii u kooh mi na peen ni a.”

Baah chuu Yesu pu na

(Matiu 26.47-56; Luk 22.47-53; Jənn 18.3-12)

⁴³ Waah laa bi len kina na, le Judas u ye waadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa na fuu ni. Le kinipaak dii u. Bi nan joo kijaak aajum ni jagbaali mam. Bi nan nyan ni Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək, ni Juu yaab aaninkpiib

† 14:27 : Lik Sekaria 13.7.

chee la. ⁴⁴ Judas u kooch Yesu na, nan bui kinipaak ngbaan ke bi yaa ti kan u moor unii u aatakpiln[†] na kan, uma le na. Bi chuu u mpɔɔn, ki di u buen.

⁴⁵ Judas aah fuu ni na, le u kpaan buen Yesu chee, ki ti bui ke, “Umɔmɔkr,” le ki moor utakpiln. ⁴⁶ Le bi chuu Yesu mpɔɔn pu. ⁴⁷ Waadidiliib ponn ni ubaa nan yoor waajaak aajuk ki gaa per Uwumbɔr aato-toorninkpel aanaagbiija aatafal. ⁴⁸ Le Yesu baa binib bi dan bi nan chuu u na ke, “Ni joo kijaak aajum ni jagbaali mam ke ni nan chuu mi ke maah ye uffir le na aa? ⁴⁹ Iwiin mɔmɔk m nan bi ni chee Uwumbɔr Aadichal ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr, le naa chuu mi. Tɔ, nimina ŋa ke ni gbiin Uwumbɔr Aagban aah len pu na la.”

⁵⁰ Le waadidiliib mɔmɔk san cha u.

⁵¹ Unachipɔɔn ubaa nan bi nima chee, ki pee likekepiln, ki paani Yesu pu. Le bi laan chuu unachipɔɔn ngbaan aakekeln. ⁵² Le u san cha waakekeln, ki san cha unjeen.

Juu yaab aaninkpiib aah jin Yesu tibɔr pu na
(Matiu 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jɔnn 18.13-14, 19-24)

⁵³ Le bi di Yesu buen Uwumbɔr aato-toorninkpel aadichal ni. Uwumbɔr aato-toorninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb mu kuun ni nima chee. ⁵⁴ Le Piita paa Yesu pu, ki bi dandar, le ki ti fuu Uwumbɔr aato-toorninkpel aachiln ni, ki koo, ki ti kal bikikiirb chee wol mmii. ⁵⁵ Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni bibɔjirb aaninkpiib mɔmɔk ban biseeraadam bi ga bii Yesu aan bi ku u na. ⁵⁶ Le biseeraadam pam mɔln inyamɔn paan u, ki bii u. Baah len pu na, naa kpaan. Nima pu na, baa kan waataani.

⁵⁷ Le bijab bibaa fii sil, ki mɔln inyamɔn paan u, le ki bui ke, ⁵⁸ “Ti ŋun u len ke u ga gbaa wii Uwumbɔr Aadichal li binib maa li na, ki ki maa liken li binib aa maa li na, iwiin itaa.” ⁵⁹ Le bijab bimina mu aah len pu na, naa kpaan.

⁶⁰ Le Uwumbɔr aatotoorninkpel ngbaan fii sil bi mɔmɔk aanimbiin ni, le ki baa Yesu, “Saan len tibaa aa? Binib ngbaan aah bii si pu na, ti gbii aan taa gbii?”

⁶¹ Le Yesu si ŋmin, kaa len tibaa. Le Uwumbɔr aatotoorninkpel ki baa u, “Aa ye Kristo u ga gaa binib lii na aan saa ye? Aa ye Uwumbɔr u ti pak u na Aajapɔɔn aa?”

⁶² Le Yesu bui ke, “M ye. Ni ga kan min Unibɔn Aabo ka Uwumbɔr aanangii wɔb. Ni ga kan m bi ntaalangbam ni paacham ki choo.”

⁶³ Waah len kina na, le Uwumbɔr aatotoorninkpel chuu kar ubaa aawan-peenkaan, le ki bui ke, “Taa ki ban seeraadam. U di ubaa ŋan Uwumbɔr la. ⁶⁴ Ni ŋun waah sii Uwumbɔr pu na. Ni dak kinye?”

Le bi mɔmɔk bui ke u ŋeer bi ku u la.

⁶⁵ Le bi ponn ni bibaa piin ki bi teei timɔotan ŋani u pu, le ki di likekeln poo unimbil, ki gbaa u, ki baa u ke, “Ulau faa si?” Bikikiirb ngbaan mu nan gaa u ki gbaa u.

Piita aah nee Yesu pu na
(Matiu 26.69-75; Luk 22.56-62; Jɔnn 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Piita aah nan bi lichiln ngbaan ni na, le Uwumbɔr aatotoorninkpel aanaagbiipii ubaa dan ⁶⁷ ki nan kan Piita bi wol mmii. Le u lik u mbamɔm, le ki bui u, “Aa mu nan bi Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na chee.”

⁶⁸ Le Piita nee, ki bui u, “Maa bee saah len pu na aatataa,” le ki nyan lipaal kikaak-paak ponn ni. N-yoonn ngbaan le ukooja wii.

⁶⁹ Le unaagbiipii ngbaan ki kan u, le ki bui binib bi si nima chee na ke, “Umina ye Yesu aadidiliib ponn ni ubaa la.” ⁷⁰ Le Piita ki nee lelee.

Le ni ki kpee siib, le binib bi si u chee na bui u ke, “Ni ye mbamɔn, aa ye Yesu aadidiliib ponn ni ubaa la; aa mu ye Galilee aatiŋ aanii la.”

⁷¹ Le Piita puu Uwumbɔr, ki bui ke, “Maa nyi naah len unii u na. M yaa mɔn nnyamɔn kan, Uwumbɔr daa ntafal.”

⁷² Libuul ngbaan ni, le lelee aakooja wii. Le Piita teer ke Yesu ba bui u ke, “Aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le lelee aakooja nin wii.” Piita aah teer kina na, le u wii pam.

[†] 14:44 : ...moor utakpiln: Israel yaab nan doon tɔb kina le ki mɔk ngeehn.

15

Pailat aah jin Yesu tibər pu na

(*Matiu 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jənn 18.28-38*)

¹ Kichakpinaanyeeek ni le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək, ni bibəjirb aaninkpiib məmək kal ki kpokl baah ga ɲa pu na. Le bi buu Yesu tikululn, ki di u buen kitiɲ ngbaan aaninkpel u bi yin u ke Pailat na chee, ki di u ɲa uɲaal ni. ² Le Pailat baa u, “Aa ye Juu yaab aabər la aa?”

Le u bui u, “Saah len pu na, ni ye kina.”

³ Le Uwumbər aatotoorninkpiib ngbaan bii u sakpen. ⁴ Le Pailat ki baa u, “Saan len tibaa aa? Li pel baah bii si sakpen pu na.”

⁵ Le Yesu aa ki len tibaa. Waah kaa len tibaa na, le ni gar Pailat pam.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na

(*Matiu 27.15-26; Luk 23.13-25; Jənn 18.39–19.16*)

⁶ Njim ngbaan aayoonn nan saa kan, Pailat ga nyan unaagbiija u kinipaak ban u na lii. ⁷ N-yoonn ngbaan, unaagbiija ubaa nan bi kiyondiik ni, bi yin u ke Barabas. U ni bakadam bi nan dii u na nan tukni kitiɲ ngbaan aaninkpiib, ki ku binib. Nima pu le bi nan di bi ɲa kiyondiik ni. ⁸ Le kinipaak ngbaan dan Pailat chee, ki bui u ke u ɲa waah ti ɲani pu njim ngbaan yoonn məmək na, ki nyan unaagbiija ubaa lii. ⁹ Le u baa bi, “Ni ban m nyan ni Juu yaab aabər la aa?” ¹⁰ Pailat bee ke Uwumbər aatotoorninkpiib kpa lipiipoln Yesu pu, nima le cha bi di u ɲa uɲaal ni.

¹¹ Le Uwumbər aatotoorninkpiib bui kinipaak ngbaan ke bi tuk Pailat ke u nyan Barabas lii, naa ye Yesu. ¹² Kinipaak ngbaan aah tuk Pailat kina na, le u ki baa bi, “Kina kan, uja u ni yin u ke Juu yaab aabər na, m ga ɲa u kinye?”

¹³ Le bi teen ke, “Kpaa u ndəpuinkoo pu.”

¹⁴ Le Pailat baa bi, “Ba ɲa? U tun bakaa bayoo?”

Le bi moo tar sakpen ke, “Kpaa u ndəpuinkoo pu.”

¹⁵ Le Pailat ban ke u sən bisui. Kina pu na, u nan nyan Barabas lii, le ki cha waajab

lue Yesu ɲinaalab, ki di u ɲa binjaal ni, bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu.

Butəb aajab aah yook Yesu pu na

(*Matiu 27.27-31; Jənn 19.2-3*)

¹⁶ Le butəb aajab ngbaan di u buen Pailat aachiln ni, ki yin bijab biken ke bi kuun ni. ¹⁷ Le bi chuu peer waawanpeenkaan, le ki di libəkumaln peen u, ki di ikokon luu kiyikpupuk ki di chinj u, ¹⁸ le ki doon u ke, “Juu yaab aabər, aa pəə əə?” ¹⁹ ki joo lidabil gbaa uyil paab, le ki teei timəətan ləe u, ki gbaan unimbiin ni ki doon u. ²⁰ Baah ɲa u mbənyun ki ti doo na, le bi chuu peer libəkumaln ngbaan, ki di waawanpeenkaan peen u, ki di u nyan, bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu.

Baah kpaa u ndəpuinkoo pu pu na

(*Matiu 27.32-44; Luk 23.26-43; Jənn 19.17-27*)

²¹ Baah cha na, le bi ton uja ubaa nsan ni, bi yin u ke Simonn, u ye Sairene aatiɲ aanii la. U nyan ni ntingbaan ni, le ki choo Jerusalem. U nan ye Aleksanda ni Rufus aate la. Le bi chuu u mpəən ke u tun Yesu aadəpuinkoo. ²² Le bi di Yesu buen nibaa chee, bi yin nima chee ke Golgota. Golgota aatataa le ye ke “Kiyikpaɲ aapepel.” ²³ Baah ti fuu nima chee na, le binib bibaa ban bi tii Yesu ndaan mu nnyək ɲmal mu ponn ni na ke u nyun. Le u yii, kaa nyun. ²⁴ Le butəb aajab ngbaan kpaa u ndəpuinkoo pu, ki di waawanpeenkaan yakr təb. Bi nan too inaan ke bi lik bimək aah ga kan ni na. ²⁵ Ni nan ye kichakpiik ni, tikur tiwae yoonn la, le bi kpaa u ndəpuinkoo pu. ²⁶ Le bi ɲmee kigbaɲ budabu cha bi ku u na, ki di tam waadəpuinkoo pu, uyil paab. Bi nan ɲmee ke, “Juu yaab aabər.” ²⁷ Bi nan di bififiirb bilee kpaa idəpuinke pu. Bi di ubaa kpaa uɲangii wəb, ki di uken kpaa uɲangan wəb. [²⁸ Le ni gbiin Uwumbər Aagbaɲ aah len pu na ke, “Bi ɲa u ke baah ɲani titunwanbirdam pu na.”*]

²⁹ Waah lee ndəpuinkoo pu na, le binib bi jer nima chee na seei u, ki gbakr biyil, le ki bui u, “Aa mu. Si u len ke aa ga gbaa wii Uwumbər Aadichal ki ki maa li iwiin

* 15:28 : Lik Aisaya 53.12.

itaa na, ³⁰ sunn ni ndɔpuinkoo ngbaan pu ki ηmar.”

³¹ Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb mu ηa u mbɔnyun, ki bui tɔb ke, “U gaal biken le bi ηmar, kaan ηmaa gaa ubaa lii. ³² Kristo u ga gaa binib lii ki ye Juu yaab aabɔr na, u sunn ni ndɔpuinkoo pu dandana wee, aan ti kan ki gaa u ki kii.”

Le baah di bififiirb bilee bi kpa u chee idɔpuinke u pu na, bi mu sii u.

Yesu aah kpo pu na

(Matiu 27.45-56; Luk 23.44-49; Jɔnn 19.28-30)

³³ Nwiin kaasisik ni, le itingbaan mɔmɔk bɔln, ki ti saa nwiin aah kpar pu na.

³⁴ Nwiin aah kpar na, le Yesu teen mpɔɔn pu ke, “Eloi, eloi, lama sabaktani.” Naatataa le ye ke “Maawumbɔr, Maawumbɔr, ba pu aa siir cha mi?”†

³⁵ Binib bi nan si nima chee na ηun waah teen pu na, le bibaa bui ke, “Li pel man, u yin Elaija la.” ³⁶ Le bi ponn ni ubaa san buen ki ti yoor nkiisuk, ki nan di bɔn ndaan mu mɔɔn na ni, le ki di ηa lidabil pu, ki di ηa Yesu aamɔb chee ke u moor, le ki bui ke, “Di cha man, aan ti lik ke Elaija ga dan ki nan sunn ni u aan waan dan.”

³⁷ Le Yesu ki teen mpɔɔn pu, le ki kpo.

³⁸ Le likekeln li yakr Uwumbɔr aadiik ni nfum mulee na, chuu kar paacham ki ti saa kitij. ³⁹ Le butɔb aajab aaninkpel u si ndɔpuinkoo ngbaan taab na kan Yesu aah kpo pu na, le ki bui ke, “Mbamɔn, uja ngbaan sil ye Uwumbɔr Aajapɔɔn la.”

⁴⁰ Bipiib bibaa mu nan bi nima chee, ki si dandar, ki si lik. Bi ponn ni ubaa ye Mari Magdalene, uken mu ye Salome, uken mu ye Mari u ye Jems waatiir ni Joses aana na. ⁴¹ Yesu aah nan bi Galilee na, le bipiib ngbaan nan dii u, ki tun lituln ter u. Bipiib bi wiir ki nan dii u dan Jerusalem na mu nan bi nima chee.

Baah sub Yesu pu na

(Matiu 27.57-61; Luk 23.50-56; Jɔnn 19.38-42)

⁴² Kijook aah joor na, le uja ubaa fuu ni, bi yin u ke Josef. U nan ye Arimatea aatiη aanii la, ki ye bibɔjirb aaninkpiib

ponn ni ubaa, ki kpa liyimbil. ⁴³ U mu nan bi kii Uwumbɔr aanaan aah ga fuu ni buyoonn na. Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab aakpaakool daal na, buyoonn bi gor ke bi ji likpaakool daal na. Le Josef buen Pailat chee ni lipobil, ki ti bui u, “Tii mi Yesu aawon.” ⁴⁴ Pailat aah ηun ke u kpo na, le ni gar u. Le u yin ni bijab aaninkpel na, ki nan baa u ke, “Yesu aah kpo na, ni yunn aa?” ⁴⁵ Le u tuk u waah kpo buyoonn na. Pailat aah ηun ke u kpo na, le u tii Josef nsan ke u yoor waawon. ⁴⁶ Josef nan daa likekenyaan, ki nyan Yesu aawon ndɔpuinkoo pu, ki di u poo likekeln ngbaan ni, ki di u ti sub kitakpalun ni. Bi nan gbii kitakpalun ngbaan litakpasakpeln libaa aasikakl ni la. Le u di litakpapapaln leη mbisamɔb. ⁴⁷ Le Mari Magdalene, ni Mari u ye Joses aana na, kan baah di Yesu aawon sub nin chee na.

16

Yesu aah fikr nkun ni pu na

(Matiu 28.1-8; Luk 24.1-12; Jɔnn 20.1-10)

¹ Juu yaab aakpaakool daal aajook, le Mari Magdalene ni Salome, ni Mari u ye Jems aana na, buen ti daa tulalee, bi ti di ηa Yesu aawon pu. ² Le ki woln kitaak kichakpinaanyeeek ni, nwiin aah laa puu na, le bi buen likaakul ngbaan chee. ³ Tɔ, litakpal li lek kitakpalun ngbaan aamɔb na ye lisakpeln la. Nima pu na, baah cha na, le bi baa tɔb ke, “Nma ga ti biln litakpal na tii timi?” ⁴ Le bi lik, ki kan ke litakpal na aa ki lek. ⁵ Le bi koo likaakul na ponn ni ki kan unachipɔɔn ubaa ka ηηangii wɔb ki pee libɔkupiln fɔfɔk. Le ni gar bi pam.

⁶ Le u bui bi, “Ni taa cha ni gar nimi man. Ni ban Yesu u ye Nasaref aatiη aanii u bi nan kpa u ndɔpuinkoo pu na la. U fikr nkun ni a. Waa bi do. Lik man baah nan di u bil nin chee na. ⁷ Ni li cha ki ti tuk Piita ni waadidiliib biken ke u loln bi pu nsan, ki cha Galilee aatiη ni. Bi ga ti kan u nima, waah nan tuk bi pu na.”

⁸ Le ni gar bipiib na pam, le biwon gbaa. Le bi nyan likaakul na ni, ki san. Ijawaan aah chuu bi na, le baa tuk unii ubaa.

† 15:34 : Lik Ilahn 22.1.

Yesu aah di ubaa mək binib pu na
(*Matiu 28.9-10; Jənn 20.11-18; Luk 24.13-35*)

[⁹ Juu yaab aakpaakool daal aah jin ki woln kitaak na aachakpitaawoln, Yesu aah fikr nkun ni na, le u puen di ubaa mək Mari Magdalene. Mari le ye upii u Yesu nan nyan tiyayaar tilole u ni na. ¹⁰ Le Mari buen binib bi nan dii Yesu na chee. Bi nan kpa mpombiin ki ka wii. Le Mari tuk bi ke u kan Yesu, u fikr nkun ni a. ¹¹ Baah n̄un kina na, le baa pak ti.

¹² Nimina aapuwəb, le bi ponn ni bilee nan chuun cha ntingbaan ni. Baah cha na, le Yesu nan di ubaa mək bi. Waa nan bi ke waah nan bi pu buyoonn Mari Magdalene kan u na. ¹³ Le bi gir buen biken chee, ki ti tuk bi ke bi kan Yesu. Le baa pak baah len pu na.

Yesu aah di ubaa mək waadidiliib pu na
(*Matiu 28.16-20; Luk 24.36-49; Jənn 20.19-23; Lituln 1.6-8*)

¹⁴ Nimina aapuwəb, le waadidiliib kipiik ni ubaa ka ji tijikaar. Baah bi ji na, le Yesu di ubaa mək bi, le ki kae bi, ke ba n̄a baa pak binib bi kan u, waah fikr nkun ni aapuwəb na aah len pu na, ke bitafal le pəə. Baa gaa u ki kii mbaməm. ¹⁵ Le u ki tuk bi, “Ni li cha dulnyaa məmək ni, ki di tibənyaan tee tuk binib məmək. ¹⁶ Unii u gaa mi ki kii, ki cha bi muin u nnyun ni na, u ga n̄mar. Unii u kaa gaa mi ki kii na, Uwumbər ga bui ke waabər bii. ¹⁷ Binib bi gaa mi ki kii na ga tun lijnjiir aatun. Maayimbil pu le bi ga nyan tiyayaar binib ni; bi ga len iliin yayan; ¹⁸ bi ga chuu iwaa, le yaan n̄a bi nibaa. Bi yaa nyu liluul kan, laan n̄a bi nibaa. Bi ga di bin̄aal paan bibum pu, le bi ga pəək.”

Uwumbər aah di Yesu buen paacham pu na
(*Luk 24.50-53; Lituln 1.9-11*)

¹⁹ Tidindaan Yesu aah len bi chee tibər doo na, le Uwumbər di u buen paacham, le u ti kal un̄angii wəb. ²⁰ Le waadidiliib buen n̄ipepel məmək ni, ki ti tuk binib tibənyaan tee. Le Tidindaan ter bi, ki cha bi tun lijnjiir aatun. Baah tun lijnjiir aatun na, nima le mək binib ke baah len tibənyaan ti na, ti gbii. Amii.]

Tibɔnyaan ti LUK ɲmee ti na

¹ Maaninkpel Teofilus, binib pam nan pɔɔn bibaa ki ɲmee kigban ponn ni tibɔr ti nan ɲa tikaasisik ni na. ² Binib bi kan tibɔr ngbaan aah piin ki ti doo pu na mooni ti, ki tuk timi. Le bi ɲmee baah tuk timi pu na. ³ Min Luk, m mu bee mbamɔm tibɔr ngbaan aah piin pu ki ti doo pu na. Nima le m dak ke ni ɲan m mu ɲmee ti, taah piin ki ti saa pu na, ki tii si, ⁴ aan aa mu bee baah tuk si tibɔr ti na aabamɔn.

Uwumbɔr aatuun aah len ke bi ga maa Jɔnn pu na

⁵ Buyoonn Herod nan ye Judea aatin aabɔr na, le Uwumbɔr aatotoor ubaa nan bi, bi nan yin u ke Sekaria. U nan ye Abija aamaal ponn ni aanii la. Upuu aayimbil nan ye Elisabef. U mu nan ye Uwumbɔr aatotoor Aaronn aamaal ponn ni aanii ubaa la. ⁶ Sekaria ni upuu mɔmɔk nan ye bininyaam Uwumbɔr chee, ki dii waakaal mɔmɔk, ki ɲani waah ban pu na, kaa kpa taani ubaa. ⁷ Baa nan kpa ubo. Elisabef nan ye upiiɲoob la. Bi mɔmɔk mu nan por la.

⁸⁻⁹ Uwumbɔr aatotoorb aakaal aah dii pu na, le bi lee Sekaria, u ti koo Uwumbɔr Aadichal ni ki see tulalee aayon. Waayoonn aah fuu ni na, le u koo Uwumbɔr Aadichal ni, u ti tun lituln limina. ¹⁰ Buyoonn u bi seer tulalee aayon ngbaan tii Uwumbɔr na, le kinipaak sakpen bi lipaal, ki mee Uwumbɔr. ¹¹ Le u kan Uwumbɔr aatuun, baah seer tulalee aayon libimbiln li paab na aarɔngii wɔb. ¹² Sekaria aah kan u na, le ni muk u, le ijawaan chuu u. ¹³ Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui u, “Sekaria, taa san ijawaan. Uwumbɔr ɲun saameen a. Aapuu Elisabef ga maa ubijabo, ki tii si. Le aa ga yin u ke Jɔnn. ¹⁴ U yaa ma u kan, le aa ga li kpa mpopiin pam. Binib pam mu ga li mɔɔni. ¹⁵ U ga li ye uninyuun Uwumbɔr chee. Waan nyu ɲisubil aadaan, ki mu aan nyu ndaan mubaa. U ga li gbii Uwumbɔr

Aafuur Nyaan buyoonn bi ga maa u na, ki li joo cha. ¹⁶ U ga cha nimi Israel yaab pam gir ti dii Bidindaan Uwumbɔr. ¹⁷ U ga li kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan, ni mpɔɔn, ke Uwumbɔr aabɔnabr Elaija aah nan kpa pu na, ki ga loln ni Tidindaan pu nsan. U ga cha tetiib ni baabim ki kpaan.* U ga cha binib bi kaa kii Uwumbɔr aamɔb na li kpa nlan, aan bi kpeln, ki li dii bininyaam aah dii pu na. U ga toor binib, bi li ye binib bi gor ki kii Uwumbɔr na.”

¹⁸ Le Sekaria bui Uwumbɔr aatuun ngbaan, “M por a, mpuu mu por a; m ga ɲa kinye ki bee ke saah len pu na ga sil ɲa.”

¹⁹ Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui u, “M ye Gabriel u si Uwumbɔr aanimbiin ni na la. U tun ni mi ke m nan tuk si tibɔnyaan tee. ²⁰ Ni yaa nan ɲeer kan, maah len pu na ga gbiin. Saah kaa pak maah len pu na, le aa ga ɲa ubir, kaan ki ɲmaa len tibɔr ki ti saa buyoonn tiwan nimina ga ɲa na.”

²¹ Le kinipaak ngbaan si lipaal, ki si kii buyoonn Sekaria ga nya ni Uwumbɔr Aadichal ni na. U nan yunn kaa nyan ni, le ni gar bi pam. ²² Waah nan nyan ni na, waa ɲmaa len bi chee tibɔr. Nima le cha bi bee ke u kan lijnjiir aawan Uwumbɔr Aadichal ni. Le u beenin len libir, kaa ɲmaa len tibɔr.

²³ Waawiin aah ye pu u tun lituln Uwumbɔr Aadichal ni na aah doo na, le u kun. ²⁴ Ni bi ki cha, le upuu Elisabef dek lipuul, ki di ubaa bɔr inɲmal inɲmu, ²⁵ le ki bui ke, “Uwumbɔr lik maah bi pu na la, le ki ɲa mi tibulchinn kina ki tii mi, ki nyan mi inimɔɔn ni.”

Uwumbɔr aatuun aah bui Mari ke u ga maa Yesu pu na

²⁶ Lipuul aah ɲa inɲmal iloob aapuul na, le Uwumbɔr tun waatuun Gabriel ke u buen Galilee aatin kibaa ni, bi yin ki ke Nasaref, ²⁷ ke u buen usapɔɔn ubaa chee, bi yin u ke Mari. Waa nyi uja. Bi nan puu ke bi ga tii u tichar. Bi yin uchal Josef, u ye Ubɔr David aamaal ponn ni aanii ubaa la. ²⁸ Le Uwumbɔr aatuun ngbaan fuu ni Mari chee ki doon u, le ki bui u, “Uwumbɔr ɲa si tibulchinn sakpen a, ki bi aa chee, ki ɲa tinyoor ɲa aa pu ki jer waah ɲa bipiib mɔmɔk pu na.”

* **1:17** : Lik Malakai 4.5-6.

29 Waah len kina na, le ni gar Mari sakpen. Le u dakl lik waah len pu na aatataa. 30 Le u ki bui u, “Mari, taa san ijawaan. Uwumbər ɲa si tibulchinn la. 31 Aa ga dek lipuul, ki maa ubijabo ki yin u ke Yesu. 32 U ga li ye uninyuun la. Bi ga yin u Uwumbər u kaa kpa ɲeen aato na Aajapəən. Tidindaan Uwumbər ga tii u uyaaja Ubər David aanaan. 33 U ga li ye uyaaja Jakob aayaabitiib† aabər n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Waanaan aan doo.”

34 Le Mari baa Uwumbər aatuun ngbaan ke, “Maah kaa nyi uja na, m ga ɲa kinye ki maa ubo?”

35 Le u bui u, “Uwumbər Aafuur Nyaan ga sunn ni aa pu. Uwumbər u kaa kpa ɲeen aato na aapəən ga cha aa dek lipuul. Nima pu na, saah ga maa ubo u na ga li ye chain. Bi ga yin u ke Uwumbər Aajapəən la. 36 Lik, aana aabo Elisabef, u por na, u mu pil ubijabo aapuul. Baah nan yin u ke upiɲoob na kpa iɲmal iloob aapuul la; 37 nibaa aa pəə Uwumbər chee.”

38 Le Mari bui Uwumbər aatuun ngbaan, “M ye Uwumbər aanaagbiipii la. Saah len pu na, u cha ni ɲa kina.” Le Uwumbər aatuun ngbaan buen.

Mari aah mann Elisabef pu na

39 N-yoonn ngbaan le Mari gor mala ki buen ɲijoo ponn ni, le ki ti buen kitiɲ kibaa ni, ki bi Juda aatiɲ ponn ni,‡ 40 le ki koo Sekaria do, ki doon Sekaria aapuu Elisabef. 41 Elisabef aah ɲun idoon pu na, le waabo fii uponn ni. Le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin Elisabef. 42 Le u len mpəən pu ki bui Mari, “Uwumbər ɲa tinyoor ɲa aa pu ki jer waah ɲa bipiib məmək pu na, ki ɲa tinyoor ɲa ubo u bi aaponn ni na mu la. 43 Ba ɲa Uwumbər nyuɲ mi kina ki cha Ndindaan aana dan nan mann mi? 44 Ntafal aah ɲun saadoon na, le maabo fii mponn ni, waah kpa mpopiin pu na. 45 Si u gaa Uwumbər ki kii na, u ɲa tinyoor ɲa aa pu la, ki ga ɲa waah nan tuk si ke u ga ɲa pu na.”

Mari aah gaa nlahn ki pak Uwumbər pu na

46 Le Mari bui ke, “M nyuɲni Uwumbər nsui ni la.

47 M kpa mpopiin sakpen, Uwumbər u gaa mi lii na pu.

48 U teer mi u ye waanaagbiipiigiin na bər. Dandana ki joo cha, binib məmək ga len ke Uwumbər ɲa tinyoor ɲa m pu la,

49 ba pu? Uwumbər u kpa mpəən na tun litukpaan ki tii mi.

Waayimbil ye chain la.

50 Binib bi san u na, u san bi kinimbaak, ni biyaabitiib, ni biyaabisəsək ponn ni ki joo cha.

51 U mək binib waapəən, ki jenn kalmbaanidam bi dak ke bi ye bininyuum na.

52 U nyan bibər kpaam baanaan ni, ki nyuɲ bigiim.

53 Binib bi nkon joo bi na, u tii bi tijikaar nyaan, bi ji bab.

U cha biwankpadam chuun ni iɲaalpeen.

54 Waah nan puu tipuur ti tii tiyaajatiib na, u ɲa kina la, ki ter waatutum Israel yaab.

55 U teer ki san Abraham ni uyaabitiib kinimbaak n-yoonn mu kaa kpa ndoon na la.”

56 To, Mari nan bi Elisabef do iɲmal itaa, le ki nin gir kun.

Baah ma Jənn u muini binib nnyun ni na pu na

57 Le ni ɲeer Elisabef maa ubo. Le u ma ubijabo. 58 Le udoyaab ɲun ke Uwumbər san u kinimbaak sakpen. Le u ni bi kpaan ki məəni.

59 Waabo aawiin iniin daal, le bi dan bi nan gii uchakpaln, le ki ban bi yin u ke Sekaria ke baah yin ute pu na. 60 Le una aa kii, ki bui ke bi ga yin u ke Jənn la.

61 Le bi bui u, “Unii ubaa aa kpa liyimbil limina nimi aamaal ponn ni.” 62 Le bi di biɲaal len ute chee, ki baa u ke u ban ke bi yi waabo kinye.

63 Le u bui bi ke bi tii u kigban. Baah tii u na, le u ɲmee ke, “Waayimbil le ye Jənn.” Le ni gar bi məmək pam. 64 Libuul ngbaan ni le Sekaria aalambil ləkr. Le u piin ki bi len ki pak Uwumbər. 65 Le ijawaan chuu bidoyaab məmək. Le Judea aatim mumək bi ɲijoo ponn ni na aanib ɲun tibər ngbaan. 66 Ni nan ɲa binib bimək ɲun ti na ilandak. Le bi

† 1:33 : Jakob aayaabitiib ye Israel yaab la. ‡ 1:39 : Ni nan ye iwiin inaa bee iɲmu aasachuln la.

baa ke, “Ubo ngbaan ga li ye ba aanibol?”
Ba pu? Uwumbər aanjaal nan bi u pu.

Sekaria aah pak Uwumbər pu na

⁶⁷ Le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin
Sekaria, u ye Jənn aate na, le ki cha u len
Uwumbər aabər:

⁶⁸ “Cha ti pak Tidindaan u ye timi Israel
yaab Aawumbər na.

U dan nan ter waanib, ki nyan bi tinaagbiir
ni,

⁶⁹ ki tii timi unii u ga gaa timi lii, ki kpa
mpəən,

ki ye waatutunn Ubər David
aamaal ponn ni aanii ubaa na.

⁷⁰ U nan cha waabənabtiib chain len kina
n-yaayoonn na
ki joo cha.

⁷¹ U nan puu tipuur ke u ga nyan timi, timi
aadim aanjaal ni,
ni bimək nan timi na aanjaal ni, aan ti
nmar.

⁷² U nan len ke u ga san tiyaajatiib kinim-
baak,
ki teer waah puu tipuur ti ye chain na
bər.

⁷³ U nan puu tipuur tii tiyaaja Abraham,

⁷⁴ ke u ga nyan timi, timi aadim aanjaal ni,
aan ti dii u ki taa li san ijawaan,

⁷⁵ ki li bi chain,
ki li kpa mbimbinyaan u chee n-yoonn
məmək.

⁷⁶ Si, maabo, bi ga yin si ke Uwumbər u kaa
kpa
neen aatə na aabənabr.

Aa ga loln ni Tidindaan pu nsan,
ki toor nsan tii u,

⁷⁷ ki tuk waanib ke u ga di cha baatunwan-
bir pinn bi,
ki gaa bi lii;

⁷⁸ ba pu? timi Aawumbər kpa tibulchinn,
ki san timi kinimbaak.

U yaa gaa timi lii kan,
ni ga li bi ke nwiin aah puu ni pu na.

⁷⁹ Ni ga woln binib bi bi mbəmbəən
ni ki san nkun ijawaan na pu,
ni ga mək timi nsan mu ga tii timi
nsuudoon na.”

⁸⁰ Le ubo ngbaan muun, ki dii Uwumbər
ni usui məmək, le ki nan bi nteersakpiin ni,

ki ti saa buyoonn u piin ki bi tuk Israel yaab
Uwumbər aabər na.

2

*Baah ma Yesu pu na
(Matiu 1.18-25)*

¹ N-yoonn ngbaan le Ubər kpaan Siisa
Agustus len ke binib məmək kuun ni ki
nan nmeə baayimbil, u lik baah wiir pu
na. ² Baah kahn binib kina njan pu na,
Kirinius le nan ye Siria aatiŋ aaninkpel.
³ Le binib məmək buen bido aatiŋ ni, bi ti
nmeə baayimbil.

⁴ Josef nan ye Ubər David aamaal ponn
ni aanii ubaa la. Nima pu na, u nan nyan
Nasaref, kitiŋ ki bi Galilee aatiŋ ni na, le
ki buen Ubər David aatiŋ, ki bi yin ki ke
Betlehem, ki bi Judea aatiŋ ni na. ⁵ Le u ni
upuu Mari, u kpa lipuul na, buen bi ti nmeə
baayimbil. ⁶ Baah bi Betlehem aatiŋ ni na,
le ni njeer u maa ubo. ⁷ Le u ma waajan
aabijabo, ki di u poo likekeln ni, ki di u di
ŋa tiwakor aah nmeə timoor daka a u ponn
ni na; mpaan aa nan ki bi bicham aadiik
ponn ni ke bi koo.

*Uwumbər aatuuntiib aah fuu ni bipih-
dam chee pu na*

⁸ Bipihdam bibaa nan bi nima chee tim-
oor ni, ki kpa baapiih ki lik i kinyeek.
⁹ Le Uwumbər aatuun dan bi chee. Le
Uwumbər aawiihn woln bi pu. Le ijawaan
chuu bi sakpen. ¹⁰ Le Uwumbər aatuun ng-
baan bui bi, “Taa san ijawaan man. M joo
ni tibənyaan ti ga tii binib məmək mpopiin
sakpen na la. ¹¹ Kinyeek kee bi ma unii u ga
gaa nimi lii na, Ubər David aatiŋ ni. Uma
le ye Tidindaan Kristo.* ¹² Ni ga kan ubo
ngbaan aah poo njeeken ni, ki də tiwakor
aah nmeə timoor daka a u ponn ni na. Nima
le ga li ye liməkl ki tii nimi.”

¹³ Libuul ngbaan ni le Uwumbər aatuun-
tiib bi wiir sakpen na fuu ni ntuun ngbaan
chee, le ki pak Uwumbər, ki len ke,

¹⁴ “Cha ti nyuŋ Uwumbər u bi paacham na.
Lifuur ga li bi dulnyaa wee ni.

Uwumbər san binib kinimbaak la.”

¹⁵ Le Uwumbər aatuuntiib ngbaan gir
buen paacham. Le bipihdam ngbaan bui

* **2:11** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Masiya aatataa le ye ke bi di olif aakpan kpir unii aayil pu ki mək ke u ye Uwumbər yoo.

tɔb, “Cha ti buen Betlehem aatiŋ ni dandana, ki ti lik Uwumbɔr aah tuk timi ke tiwan ni ŋa nima na.”

¹⁶ Le bi buen mala, ki ti kan Mari, ni Josef, ni ubo ngbaan. Ubo ngbaan dɔ tiwakor aah ŋmɔ timoor daka u ponn ni na. ¹⁷ Bipihdam ngbaan aah kan u na, le bi tuk binib Uwumbɔr aatuun ngbaan aah tuk bi ubo ngbaan aabɔr pu na. ¹⁸ Binib bimɔk ŋun bipihdam ngbaan aah len pu na, le ni gar bi. ¹⁹ Mari le teer tibɔr timina mɔmɔk, ki dakl lik taatataa usui ni. ²⁰ Le bipihdam ngbaan gir buen baapiih chee timoor ni. Baah cha na, le bi nyuŋni Uwumbɔr ki pak u, baah kan ki ŋun pu na mɔmɔk pu; bi kan ki ŋun Uwumbɔr aatuun ngbaan aah tuk bi pu na.

Baah yin Yesu liyimbil pu na

²¹ Ubo ngbaan aawiin iniin daal le ni ŋeer bi gii uchakpaln. Le bi yin u ke Yesu. Buyoonn Mari aa nan kee dek lipuul na, le Uwumbɔr aatuun ngbaan nan bui u ke bi yin u kina.

Baah di Yesu ki di tii Uwumbɔr pu na

²² Buyoonn ni ŋeer bi ŋa Mari chain, Moses aakaal aah mɔk pu na, le bi di ubo ngbaan buen Jerusalem, bi ti di u tii Uwumbɔr. ²³ Ni ŋmee Uwumbɔr aakaal aagban ni ke bi di njan aabijabo mɔk ki di tii Uwumbɔr. ²⁴ Le Josef ni Mari toor kitork ki tii Uwumbɔr, waakaal aah len pu na. Nkaal ngbaan len ke bi di ŋinanjel ŋilee, bee mbɔrnanjibim mulee ki di toor kitork ngbaan.

²⁵ Uja ubaa nan bi Jerusalem aatiŋ ni. Bi nan yin u ke Simeonn. U nan ye uninyaan la, ki dii Uwumbɔr aakaal mɔmɔk mbamɔm, ki lik bundaln Uwumbɔr ga nyan Israel yaab baafalaa ni na. Uwumbɔr Aafuur Nyaan nan bi u chee, ²⁶ ki nan mɔk u ke waan kpo, see u kan Uwumbɔr aanii Kristo u ga gaa binib lii na waahr. ²⁷ Uwumbɔr Aafuur Nyaan nan cha u koo Uwumbɔr Aadichal ni, le Yesu aate ni una joo ni Yesu ki di koo ni Uwumbɔr Aadichal ni, bi ti di u tii Uwumbɔr. Buyoonn bi di u koo ni na ²⁸ le

Simeonn gaa u unjaal ni, le ki pak Uwumbɔr, ki bui ke,

²⁹ “Uwumbɔr, aa ga ŋmaa cha saatutunn nya dulnyaa wee ni, nsuudoon ni;

ba pu? dandana aa ŋa saah nan len pu na,

³⁰ ki cha nnimbil kan Saabo u ga gaa timi lii na.

³¹ Aa nan len ke aa ga tun ni u dulnyaa wee ni.

Dandana wee u ga nya, aan binib mɔmɔk bee waabɔr.

³² U ye nwiihn ki ga woln binib bi kaa ye Israel yaab na aanimbil.

U pu, le binib ga nyuŋ saanib Israel yaab.”

³³ Simeonn aah len ubo ngbaan aabɔr kina na, le ni gar ute ni una. ³⁴ Le Simeonn ŋa Uwumbɔr aanyoor ŋa bi pu, le ki bui ubo ngbaan aana Mari, “Uwumbɔr nyan ubo ngbaan ke u sunn timi Israel yaab ponn ni pam taab, ki nyuŋ ti ponn ni pam mu. U ye limɔkl li binib pam ga yii li na. ³⁵ Nima le ga kpiir baah dak pu bisui ni na. Aasui mu ga bii sakpen a, ki ga li wu ke unyoohn na.”

³⁶ Le upininkpel ubaa, u ye Uwumbɔr aabɔnabpii, aan bi yin u ke Ana na, mu nan bi. U nan ye Fanuel aabisal, ki ye Aser aanibol ponn ni aanii ubaa la. U nan por sakpen a. U nan bi uchal chee ŋibin ŋilole, le uchal kpo cha u, le u ye ukpopii. ³⁷ U nan ye ŋibin imonko inaa ni ŋinaa aanii la. U nan bi Uwumbɔr Aadichal ni n-yoonn mɔmɔk, ki dooni u nwiin pu ni kinyeek, ki lulni bumɔb, ki mee u. ³⁸ N-yoonn ngbaan le u mu fuu ni, ki dooni Uwumbɔr ubo ngbaan pu, le ki di waabɔr tuk Jerusalem aanib bimɔk lik buyoonn Uwumbɔr ga gaa bi lii na.

Baah gir ni Nasaref aatiŋ ni pu na

³⁹ Yesu aate ni una nan ŋa Uwumbɔr aakaal aah len pu na mɔmɔk, le ki gir kun bido aatiŋ Nasaref ki bi Galilee aatiŋ ni na.

⁴⁰ Le ubo ngbaan muun, ki moo kan mpɔɔn, ki kpa nlan sakpen. Le Uwumbɔr aanyoor nan bi u pu.

Yesu aah bi Uwumbɔr Aadichal ni pu na

⁴¹ Libiln mɔk, ute ni una nan chaa Jerusalem, buyoonn Juu yaab ji Lakr-jer aajim† ⁴² Yesu aah nan ti saa ŋibin kipiik

† **2:41** : Bi nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer bundaln Uwumbɔr aatuun u ku binib na nan lakr bi pu jer na. Lik Nnyam 12.1-27; Ikaal 16.1-8.

ni njilee na, le bi buen Jerusalem bi ti ji njim ngbaan, baah nani pu njibin mɔmɔk na. ⁴³ Bi nan bi nima ki ti saa buyoonn njim ngbaan aawiin doo na, le ki gir chaa kun. Le Yesu u nan laa ye ubo na gaar Jerusalem ni. Ute ni una mu aa nyi. ⁴⁴ Bi dak ke u bi usachun n̄een aatɔtiib ponn ni. Le bi chuun nwimɔn aasachuln, le ki nin ban u bidoyaab ponn ni, kaa kan u. ⁴⁵ Baah kaa kan u na, le bi gir buen Jerusalem ponn ni, ki ti chuun ban u. ⁴⁶ Iwiin itaa daal le bi ti kan u Uwumbɔr Aadichal ni. U ka bimɔmɔkninkpiib aakaasisik ni, ki pel baah len pu na, ki mu baa bi mbaan, ⁴⁷ ki kpa nlan ki bee baah len pu na aatataa, ki giin kii bi mbamɔm. Nima le ni gar binib bimɔk n̄un na. ⁴⁸ Ute ni una aah kan u na, le ni gar bi pam. Le una baa u, “Maabo, ba n̄a aa n̄a timi kina? M ni aate ban si ni mpombiin.”

⁴⁹ Le u baa bi, “Ba pu ni ban mi? Naa nyi ke ni ye ke m li bi Nte Uwumbɔr aatuln ni ii?” ⁵⁰ Le baa bee waah len pu na aatataa.

⁵¹ Le u dii bi ki gir Nasaref aatiŋ ni, le ki kii bimɔi. Le una joo tibɔr timina mɔmɔk usui ni. ⁵² Yesu nan muun ki moo kan nlan, le ki kan kipak binib ni Uwumbɔr mu chee.

3

Jɔnn u muini binib nnyun ni na aah moon Uwumbɔr aabɔr pu na (Matiu 3.1-12; Mak 1.1-8; Jɔnn 1.19-28)

¹ Buyoonn Ubɔrkpaan Tiberius Siisa nan jin waanaan njibin kipiik ni nj̄mu ni, aan Pontius Pailat mu ye Judea aatiŋ aaninkpel, Herod mu ye Galilee aabɔr, aan unaal Filip mu ye Iturea aatiŋ, ni Trakontis aatiŋ aabɔr, Lisanius mu ye Abilene aatiŋ aabɔr, ² aan Anas ni Kayafas mu ye Uwumbɔr aatotoorninkpiib na, n-yoonn ngbaan le Jɔnn u ye Sekaria aajarɔɔn na nan bi nteersakpiin ni. Le Uwumbɔr len u chee tibɔr nima. ³ Le u bɔ dii Jɔɔdann aamɔɔl aatingbaan ni, ki mooni ke, “Kpeln nimi aabimbin man, aan m muin nimi nnyun ni, le Uwumbɔr ga di cha nimi aatunwanbir pinn nimi.” ⁴ Waah n̄a kina na, le ni gbiin Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya

aah nan n̄mee pu Uwumbɔr Aagban ni na ke,

“Unii ubaa bi nteersakpiin ni ki tar, “Toor Uwumbɔr aasan man ki n̄a waasan mu li tok ki tii u.

⁵ Bi ga di titan gbiin tifatann mɔmɔk, ki ber nj̄oo ni nj̄ogonon mɔmɔk lii taab, ki naar isan imɔk gɔr na, ki n̄a isan imɔk kaa joon na, i li joon tii u.

⁶ Binib mɔmɔk ga kan Uwumbɔr aah ga gaa bi lii pu na.’ ”*

⁷ Le kinipaak nan dan Jɔnn chee, ki ban ke u muin bi nnyun ni. Le u baa bi, “Nimi ijagen aabim, n̄ma sur nimi ke ni nya n̄tafadaan mu choo na ni? ⁸ Ni li tun lituln li ga mɔk ke ni sil kpeln nimi aabimbin na, ki taa bui ke niyaaja aah ye Abraham na, nima le ga cha ni nyan n̄tafadaan ni. M tuk nimi la, Uwumbɔr ga n̄maa di nj̄takpal nj̄imina kpaln Abraham aayaabitiib. ⁹ Dandana wee Uwumbɔr toor kichɔk ke u ti gaa isui imɔk kaa lu nj̄subil nj̄i n̄an na, ki di n̄a mmii ni.”

¹⁰ Le kinipaak ngbaan baa u, “Kina kan, ti ga n̄a kinye?”

¹¹ Le u bui bi, “Unii u kpa nj̄bɔkul nj̄ilee na, u tii unii u kaa kpa libaa na. Unii u mu kpa tijikaar na, u yakr tii unii u kaa kpa na.”

¹² Bilampoogaab mu nan dan u chee, ki ban ke u muin bi nnyun ni, le ki baa u, “Umɔmɔkr, ti mu ga n̄a kinye?”

¹³ Le u bui bi, “Ni taa gaa nj̄imombil ki jer baah siin nimi pu na.”

¹⁴ Le butɔb aajab mu baa u, “Ti mu ga n̄a kinye?”

Le u bui bi, “Ni taa gaa unii ubaa aamombil mpɔɔn man, ki taa galn unii u kaa kpa taani na. Cha ninimbil gbiin nimi aapal.”

¹⁵ Jɔnn pu, le binib aalandak fi. Bi mɔmɔk baa bisui ni ke, “U ye Kristo u ga gaa timi lii na aan waa ye?” ¹⁶ Le Jɔnn bui bi mɔmɔk, “Mma muin nimi nnyun ni la. Tɔ, unii u jer mi na mu choo. Maa n̄eer ke m gbiln waanaatak aar̄min ki tii u. Uma le ga muin nimi Uwumbɔr Aafuur Nyaan, ni mmii ni. ¹⁷ U joo waayikpimbik un̄aal ni, u ti chaar waajikaar, ki di nj̄ikaabim n̄a lipil ni, ki di tigbengbir see mmii mu kaan junn na ni.”

* 3:6 : Lik Aisaya 40.3-5.

¹⁸ Kina le Jōnn nan sur binib ngbaan, ki di njiməbon aabəŋ kpee ki sur bi, ki mooni tibənyaan ngbaan. ¹⁹ U nan sur Ubər Herod mu. Herod nan gaa unaal aapuu Herodias, ki ki tun titunwanbir sakpen ki kpee. Nima le cha Jōnn nan sur u. ²⁰ Le Herod ki tun titunwanbir tiken ki kpee, ki chuu Jōnn laŋ kiyondiik ni.

*Jōnn aah muin Yesu nnyun ni pu na
(Matiu 3.13-17; Mak 1.9-11)*

²¹ Jōnn aah nan muin binib nnyun ni na, le u muin Yesu mu nnyun ni. Le Yesu mee Uwumbər. Waah bi mee Uwumbər na, le kitaapaak chuu piir. ²² Le Uwumbər Aafuur Nyaan sunn ni, ki nan təŋ u pu, ki naahn linanjel. Le nneel nyan ni paacham ki len, “Aa ye Njapəon u m gee si na la. Nnimbil gbiin si.”†

*Yesu aayaajatiib ponn ni aayimbil
(Matiu 1.1-17)*

²³ Buyoonn Yesu naahn ke waah ŋa ŋibin piitaa aanii na, le u piin ki tuk binib Uwumbər aabər. Binib nan dak ke u ye Josef aajapəon la.

Josef nan ye Heli aajapəon,

²⁴ Heli mu nan ye Matat aajapəon, Matat mu nan ye Liifai aajapəon, Liifai mu nan ye Melki aajapəon, Melki mu nan ye Janai aajapəon,

Janai mu nan ye Josef aajapəon,

²⁵ Josef mu nan ye Matatias aajapəon, Matatias mu nan ye Amos aajapəon, Amos mu nan ye Nahum aajapəon, Nahum mu nan ye Esli aajapəon,

Esli mu nan ye Nagai aajapəon,

²⁶ Nagai mu nan ye Maaf aajapəon, Maaf mu nan ye Matatias aajapəon, Matatias mu nan ye Semeinn aajapəon, Semeinn mu nan ye Josek aajapəon,

Josek mu nan ye Joda aajapəon,

²⁷ Joda mu nan ye Joanann aajapəon, Joanann mu nan ye Resa aajapəon, Resa mu nan ye Serubabel aajapəon, Serubabel mu nan ye Sealtiel aajapəon,

Sealtiel mu nan ye Neri aajapəon,

²⁸ Neri mu nan ye Melki aajapəon, Melki mu nan ye Adi aajapəon,

Adi mu nan ye Kosam aajapəon, Kosam mu nan ye Elmadam aajapəon, Elmadam mu nan ye Er aajapəon,

²⁹ Er mu nan ye Josua aajapəon, Josua mu nan ye Elieser aajapəon, Elieser mu nan ye Jorim aajapəon, Jorim mu nan ye Matat aajapəon,

Matat mu nan ye Liifai aajapəon,

³⁰ Liifai mu nan ye Simeonn aajapəon, Simeonn mu nan ye Juda aajapəon,

Juda mu nan ye Josef aajapəon, Josef mu nan ye Jonam aajapəon,

Jonam mu nan ye Eliakim aajapəon,

³¹ Eliakim mu nan ye Melea aajapəon, Melea mu nan ye Mena aajapəon,

Mena mu nan ye Matata aajapəon, Matata mu nan ye Natann aajapəon,

Natann mu nan ye Ubər David aajapəon,

³² Ubər David mu nan ye Jese aajapəon, Jese mu nan ye Obed aajapəon,

Obed mu nan ye Boas aajapəon, Boas mu nan ye Salmonn aajapəon,

Salmonn mu nan ye Nasonn aajapəon,

³³ Nasonn mu nan ye Aminadab aajapəon, Aminadab mu nan ye Adminn aajapəon,

Adminn mu nan ye Arni aajapəon, Arni mu nan ye Hesronn aajapəon,

Hesronn mu nan ye Peres aajapəon, Peres mu nan ye Juda aajapəon,

³⁴ Juda mu nan ye Jakob aajapəon, Jakob mu nan ye Aisak aajapəon,

Aisak mu nan ye Abraham aajapəon, Abraham mu nan ye Tera aajapəon,

Tera mu nan ye Nahor aajapəon,

³⁵ Nahor mu nan ye Serug aajapəon, Serug mu nan ye Reu aajapəon, Reu mu nan ye Peleg aajapəon, Peleg mu nan ye Eber aajapəon,

Eber mu nan ye Sela aajapəon,

³⁶ Sela mu nan ye Kainann aajapəon, Kainann mu nan ye Afaksad aajapəon,

Afaksad mu nan ye Sem aajapəon, Sem mu nan ye Nowa aajapəon,

Nowa mu nan ye Lamek aajapəon,

³⁷ Lamek mu nan ye Metusela aajapəon, Metusela mu nan ye Enok aajapəon,

Enok mu nan ye Jared aajapəon, Jared mu nan ye Mahalaleel aajapəon,

† 3:22 : Lik Aisaya 42.1.

Mahalaleel mu nan ye Kenann aajapɔɔn,
³⁸ Kenann mu nan ye Enos aajapɔɔn,
 Enos mu nan ye Sef aajapɔɔn,
 Sef mu nan ye Adam aajapɔɔn, Uwumbɔr
 le nan naan Adam.

4

*Kinimbɔɔn aah tɔɔn Yesu pu na
 (Matiu 4.1-11; Mak 1.12-13)*

¹ Yesu, u nan gbii Uwumbɔr Aafuur Nyaan na nan nyan Jɔɔdann aamɔɔl chee. Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan cha u buen nteersakpiin ni, ² le kinimbɔɔn ti tɔɔn u nima, iwiin imonko ilee. Iwiin imonko ilee ngbaan Yesu aa jin nibaa. Le iwiin ngbaan aah jer na, nkon chuu u.

³ Le kinimbɔɔn bui u, “Aa yaa ye Uwumbɔr Aajapɔɔn kan, bui litakpal limina aan li kpaln tijikaar.”

⁴ Le Yesu bui ki ke, “Ni n̄mee Uwumbɔr Aagban ni ke, ‘Tijikaar baanja aan n̄maa tii unii limɔfal.’ ”

⁵ Le kinimbɔɔn di u buen lijoal li fɔk na paab, ki ti mɔk u dulnyaa wee ni aanaan mɔmɔk libuul ngbaan ni, ⁶ le ki bui u, “M ga di mpɔɔn mumina mɔmɔk, ni mu aawangol tii si. Bi nan di ni mɔmɔk tii mi la. M mu ga n̄maa di ni tii unii u m ban na. ⁷ Aa yaa gbaan nnimbiin ni ki pak mi kan, sin le ga li yeh ni mɔmɔk.”

⁸ Le Yesu bui ki ke, “Ni n̄mee Uwumbɔr Aagban ni ke, ‘Li pak Aadindaan Uwumbɔr ki dii uma baanja.’ ”

⁹ Le kinimbɔɔn di u buen Jerusalem, ki ti di u tɔɔn Uwumbɔr Aadichal paab, le ki bui u, “Aa yaa ye Uwumbɔr Aajapɔɔn kan, lir ni kitin; ¹⁰ ni n̄mee Uwumbɔr Aagban ni ke, ‘U ga tuk waatuuntiib ke bi li lik si.

¹¹ Le bi ga li joo si biɔaal ni, aataal taa gbeer litakpal.’ ”

¹² Le Yesu bui ki ke, “Uwumbɔr Aagban len ke, ‘Taa tɔɔn Aadindaan Uwumbɔr.’ ”

¹³ Kinimbɔɔn aah tɔɔn Yesu ntɔɔn mɔmɔk ki ti doo na, le ki laa siir cha u.

*Yesu aah piin waatuln Galilee aatin ni pu na
 (Matiu 4.12-17; Mak 1.14-15)*

¹⁴ N-yoonn ngbaan le Yesu gir kun Galilee aatin ni. Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapɔɔn mu bi u ni. Le waayimbil moon

Galilee aatingbaan mɔmɔk ni. ¹⁵ Le u koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔnyaan. Le binib mɔmɔk nyun u.

*Nasaref aatin aah yii Yesu pu na
 (Matiu 13.53-58; Mak 6.1-6)*

¹⁶ Yesu nan ti fuu Nasaref aatin, baah nan kpiin u nin chee na. Juu yaab aakpaakool daal, le u koo mmeen aadiik ni, waah n̄ani pu n-yoonn mɔmɔk na. Le u fii sil ke u karn Uwumbɔr Aagban ni. ¹⁷ Le bi nan di Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya aagban di tii u. Le u kpar kigban ngbaan, ki kan nin chee n̄mee ke,

¹⁸ “Uwumbɔr Aafuur Nyaan bi m ni; u nyan mi ke m tuk bigiim tibɔnyaan tee.

U tun ni mi ke m nan sɔɔn binib bi kpa mpombiin na aasui, ki tuk binaagbiib ke m gaa bi lii la, ki tuk bijoom ke m likr binimbil, ki nyan bifalaadam baafalaa ni,

¹⁹ ki tuk binib ke buyoonn Uwumbɔr ga gaa waanib lii na fuu ni.”*

²⁰ Le Yesu ki kpab kigban ngbaan, ki ki giin ki tii mmeen aadiik ni aatotoor ngbaan, le ki kal. Le binib bimɔk bi mmeen aadiik ni na animbil kal u pu. ²¹ Le u bui bi, “Naah n̄un Uwumbɔr Aagban ni aabɔr ti din wee na gbiin la.”

²² Le bi mɔmɔk pak u. Waah len iliinyaan pu na, le ni gar bi pam. Le bi baa tɔɔn, “Waa ye Josef aajapɔɔn la aa?”

²³ Le u bui bi, “M bee ke ni ga bui mi liyataɔakl limina, ‘Dɔkta, tii aabaa laafee.’ Ni ga ki bui mi, ‘Ti n̄un saah tun lijn̄jiir aatun Kapenaum aatin ni pu na. Tun kina do chee na, saatin ponn ni.’ ²⁴ M tuk nimi mbamɔn la, binib aan nyun Uwumbɔr aabɔnabr ubaa udo aatin ni.

²⁵ “Li pel man, Elaija aayoonn na, utaal aa nan nun n̄ibin n̄itaa ni in̄mal iloob. Le nkon sakpem lir kitin ngbaan ni. N-yoonn ngbaan Israel yaab ponn ni bikpopiib nan bi ki wiir. ²⁶ Uwumbɔr mu aa nan tun Elaija u ti ter bi ponn ni ubaa. U nan tun u Saref aatin, ki bi Saidonn aatin ni na, ke u ti ter ukpopii u bi nima na. ²⁷ Uwumbɔr aabɔnabr Elaisa aayoonn na, bikɔndam nan bi Israel yaab ponn ni ki

* 4:19 : Lik Aisaya 61.1-2.

wiir; le Uwumbər aa cha bi ponn ni ubaa pəək. Naamann, u nan ye Siria aatiŋ aanii na baanja le u nan cha u pəək.”

²⁸ Yesu aah len kina na, le binib bimək bi mmeen aadiik ni na gee liŋuul sakpen, ²⁹ le ki fii, ki chuu nyan u kitiŋ ngbaan ni, ki di u buen baatiŋ aah bi lijool li paab na, bi ti di u lii lijool ngbaan aataab. ³⁰ Le u bə dii bikaasisik ni ki buen.

*Yesu aah nyan tiyayaar uja ni pu na
(Mak 1.21-28)*

³¹ U nan fuu Kapenaum, kitiŋ ki bi Galilee aatiŋ ni na. Le Juu yaab aakpaakool daal u koo mmeen aadiik ni, ki ti tuk binib Uwumbər aabər. ³² Waah tuk bi tibər ti na, le ni gar bi pam. Ba pu? waabər nan kpa mpəən. ³³ Le uja u tiyayaar joo u na bi mmeen aadiik ngbaan ni, le ki teen mpəən pu ke, ³⁴ “Sin Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na, aa ban ba ti chee? Aa dan aa nan ŋa timi yəli la aa? M nyi si. Aa ye Uwumbər aanii u ye chain na la.”

³⁵ Le Yesu kae tiyayaar ngbaan, ki len ke, “Ŋmim. Di uja ngbaan lii.” Le tiyayaar ngbaan di u lii kitiŋ, ki nyan cha u. Taah lii u kitiŋ na, naa ŋa u nibaa.

³⁶ Le ni gar bi məmək pam. Le bi baa təb, “Ba aabəboln sə? U kpa yiko ni mpəən le ki tuk tiyayaar ke ti di binib lii. Le ti kii waaməb.” ³⁷ Le Yesu aayimbil moon ŋipepel məmək, nima chee.

*Yesu aah tii bibum pam laafee pu na
(Matiu 8.14-17; Mak 1.29-34)*

³⁸ Yesu nan nyan mmeen aadiik ni, ki buen Simonn aadichal ni. Le Simonn aapu aana aawon toŋ sakpen. Le bi mee Yesu ke u ter u. ³⁹ Le Yesu dan nan sil jonn u pu, le ki kae iween i joo u na. Le uwon səŋ. Libuul ngbaan ni le u fii, ki chann bi tichann.

⁴⁰ Tə, nwiin aah bi lir na, le binib bimək kpa bibum bido na joo ni bi Yesu chee. Le iween aabəŋ aabəŋ joo bi. Le u di uŋaal paan bi məmək pu, ki cha bi pəək. ⁴¹ Le tiyayaar mu di binib pam lii, ki teen ke, “Aa ye Uwumbər Aajapəən la.”

Tiyayaar ngbaan bee ke u ye Kristo u gaa binib lii na. Nima pu le u kae ti, kaa cha ti len tibaa.

Yesu aah tuk binib Uwumbər aabər Judea aatiŋ ni pu na

(Mak 1.35-39)

⁴² Naah woln kichakpinaanyeek ni na, le u nyan nima, ki buen nibaa chee, ki ti bi ubaa. Le kinipaak ngbaan bi ban u. Baah ti kan u na, le bi gar u ke u taa buen cha bi. ⁴³ Le u bui bi, “See m buen ntim muken ponn ni, ki ti tuk bi mu Uwumbər aanaan aabənyaan. Nima le cha Uwumbər tun ni mi.”

⁴⁴ U nan bə dii Juu yaab aatim ni, le ki koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbər aabər.

5

*Yesu aah yin njan aadidiliib pu na
(Matiu 4.18-22; Mak 1.16-20)*

¹ Daalbaadaal le Yesu nan si Genesaret Aanyusakpem aagbaan,* le kinipaak gob u, ki mueni u, bi ŋun Uwumbər aabər. ² Le u kan iŋəi ilee nnyusakpem aagbaan. Bi-janbam aa bi i ponn ni. Bi nan bi nibaa chee, ki bi finni baapər. ³ Le Yesu koo buŋəb bubaa ponn ni, bu ye Simonn yaab na, le ki bui u ke u foor buen nnyun ponn ni siib. Baah foor siib na, le u kal nima chee buŋəb na ponn ni, le ki tuk kinipaak ngbaan Uwumbər aabər.

⁴ Waah tuk bi ti doo na, le u bui Simonn, “Buen nnyun aah nyoo nin chee na, aan ni ti mee tipər ngbaan ki chuu ijan.”

⁵ Le Simonn bui u, “Ndindaan, ti ban ijan kinyeek na mək linimaln, kaa kan nibaa. Tə, saah len pu na, m ga mee tipər na nnyun ni.” ⁶ Le bi mee tipər, ki chuu ijan pam. Le tipər ngbaan ban ti kar. ⁷ Le bi kab biŋaal ki yin biŋeen aatətiib bi bi buŋəb buken ponn ni na ke bi dan nan ter bi. Le bi dan, ki nan nyan ijan ki gbiin iŋəi ilee ngbaan məmək. Nima le cha iŋəi ngbaan ban i muin. ⁸ Simonn Piita aah kan kina na, le u gbaan Yesu aanimbiin ni, ki bui u, “Ndindaan, siir m chee. M ye titunwanbirdaan la.”

⁹ Baah chuu ijan sakpen pu na, le ni gar Simonn ni binib bimək bi u chee na, ¹⁰ ni Sebedee aajapətiib Jems ni Jənn bi nan ye Simonn aatutuŋeertiib na. Le Yesu bui

* 5:1 : Genesaret Aanyusakpem: Bi ki yin mu ke Galilee Aanyusakpem la.

Simonn, “Taa san ijawaan. Dandana ki joo cha, aa ga li ban binib tii Uwumbør la.”

¹¹ Le bi dar baarjɔi cha n-gbaan, ki di cha ni mɔmɔk, ki dii Yesu.

*Yesu aah cha ukɔndaan pɔɔk pu na
(Matiu 8.1-4; Mak 1.40-45)*

¹² Yesu nan bi kitin kibaa ni. Ukɔndaan ubaa mu bi nima. Waah kan Yesu na, le u dan nan gbaan unimbiin ni, ki di unimbil chin kitin, ki gan u, le ki bui u, “Ndindaan, aa yaa gee kan, aa ga nmaa cha m pɔɔk.”

¹³ Le Yesu taln unjaal ki meeh u, ki bui u, “M gee. Aa pɔɔk.” Libuul ngbaan ni, le u pɔɔk. ¹⁴ Le Yesu bui u, “Taa tuk unii ubaa. Li cha Uwumbør aatotoor chee, ki ti di aabaa mɔk u, ki toor kitork tii Uwumbør ke Moses aakaal aah siin pu na. Nima le ga mɔk binib ke aa pɔɔk a.”

¹⁵ Le Yesu aayimbil moo moon nipepel mɔmɔk. Le kinipaak sakpen kuun u chee ke bi nun waah len pu na, ki ban ke u cha bi ponn ni bi ye bibum na pɔɔk. ¹⁶ N-yoonn, n-yoonn kan, le u ti nya bi chee, ki buen kipɔk ni, u ti mee Uwumbør.

*Yesu aah cha uja u aawon faan na pɔɔk pu na
(Matiu 9.1-8; Mak 2.1-12)*

¹⁷ N-yoonn ngbaan le Yesu nan bi tuk binib Uwumbør aabør. Le Farisii yaab ni ikaal aamɔmɔkb bi nyan ni Galilee aatingbaan ni, ni Judea aatingbaan ni, ni Jerusalem na, nan ka u chee. Uwumbør aapɔɔn nan bi u chee, le u cha bibum pɔɔk.

¹⁸ Le bijab bibaa luln ni uja u aawon faan na likekeln ni, ki ban bi di u koo ni kidiik ni, ki di u bil Yesu aanimbiin ni. ¹⁹ Binib aah nan wiir pu na, baa kan mpaan bi koo ni. Le bi jon kidiik ngbaan paab,† le ki chee liboln, ki di u di luln ni, ki di u bil kidiik ponn ni, Yesu aanimbiin ni. ²⁰ Le Yesu kan baah gaa u ki kii pu na, le ki bui uja u aawon faan na, “Njɔ, m di cha saatunwanbir pinn si.”

²¹ Waah len kina na, le Uwumbør aakaal aamɔmɔkb ni Farisii yaab dak bisui ni ke, “U ye nma ki sii Uwumbør? Ubaa aan nmaa di cha pinn titunwanbir see Uwumbør baanja.”

²² Yesu nan bee baah dak pu na, le ki baa bi, “Ba pu ni dak kina nisui ni? ²³ Maah len ke m di cha waatunwanbir pinn u na le pɔɔ aan m yaa len ke ‘Fiin ki li chuun’ le pɔɔ? ²⁴ M ga mɔk nimi ke min Unibøn Aabo kpa mpɔɔn dulnyaa wee ni ke m di cha pinn titunwanbir.” Waah len kina na, le u bui uja u aawon faan na, “M bui si la, fi ki yoor saawandookaan ki li chaa kun.”

²⁵ Libuul ngbaan ni le u fi binimbil ni, ki yoor waawandookaan, ki chaa kun, le ki chuun nyunni Uwumbør. ²⁶ Le ni gar bi mɔmɔk pam. Le bi nyun Uwumbør, ki san ijawaan, ki bui ke, “Din, le ti kan lijinjiir aawan.”

*Yesu aah yin Liifai pu na
(Matiu 9.9-13; Mak 2.13-17)*

²⁷ Nee aapuwɔb, le Yesu nyan nima. Waah cha na le u kan ulampoogaar ubaa, bi nan yin u ke Liifai. U ka baah gaal lampoo nin chee na. Le Yesu bui u, “Li dii mi.” ²⁸ Le u di cha waawan mɔmɔk ki fii, ki dii u.

²⁹ Le Liifai na tijikaar sakpen waadichal ni ki tii Yesu. Le bilampoogaab pam ni binib biken dan nan ka ji bi chee tijikaar. ³⁰ Le Farisii yaab ni Uwumbør aakaal aamɔmɔkb bi mu ye Farisii yaab na bi nulni, le ki baa Yesu aadidiliib, “Ba na ni ni bilampoogaab ni titunwanbirdam kpaan ki ji tijikaar ki nyu?”

³¹ Le Yesu bui bi, “Binib bi kpa laafee na aa ban dɔkta, see bi bun na le ban dɔkta. ³² Maa dan ke m nan yin bininyaam. M dan ke m nan yin titunwanbirdam ke bi nan kpeln baabimbin la.”

*Kimɔlul aabør
(Matiu 9.14-17; Mak 2.18-22)*

³³ Binib bibaa nan dan ki nan tuk Yesu, “Jɔnn aadidiliib ni Farisii yaab aadidiliib lulni bumɔb kpala kpala, ki mee Uwumbør. Le saadidiliib ma ji ki nyu.”

³⁴ Le u baa bi, “Ni ga nmaa cha bicham bi dan bi nan ji ubɔndinn aajim na lul bumɔb buyoonn upiidinn bi bi chee na aa? Aayii. ³⁵ N-yoonn choo, le bi ga chuu nyan upiidinn na bi chee mpɔɔn. N-yoonn ngbaan le bi ga lul bumɔb.”

† 5:19 : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pør biin. Bi nan maa njibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

³⁶ Le u ki ηakl bi liyataηakl ke, “Ubaa aan chuu gii lekr libəkupəlŋ aakekengeln ki ti di leŋ libəkukpokl. U yaa ηa kina kan, u ga bii lipəlŋ na. Libəkupəlŋ aageln ni libəkukpokl ngbaan aa ηak. ³⁷ Ubaa mu aan di ndawiin ki di ηa kilookpok ponn ni. U yaa ηa kina kan, kilookpok ngbaan ga puu ki bii. Ndaan na mu ga kpir. ³⁸ See bi di ndawiin ηa kiloopeŋ ni. ³⁹ Unii mu yaa nyu ndakpaan kan, waan ki ban ndapeŋm. U ga len ke mu kpok na le mə.”

6

Juu yaab aakpaakool daal aabər
(*Matiu 12.1-8; Mak 2.23-28*)

¹ Juu yaab aakpaakool libaa daal, le Yesu ni waadidiliib bə dii kisaak kibaa ponn ni. Le waadidiliib geei tijikaar ki per ki ηmə. ² Le Farisii yaab bibaa nan baa bi, “Ba ηa ni ηani kina? Timi aakaal aa kii ke ni ηa kina likpaakool daal.”

³ Le Yesu baa bi, “Naa karn Ubər David aah nan ηa pu na aa? Nkon nan joo u ni waanib. ⁴ Le u koo Uwumbər Aadichal ni, ki di Uwumbər aaboroboro ηman, ki joo tii waanib mu, bi ηman. Baah ηa kina na, le bi bii Moses aakaal mu len ke Uwumbər aatotoorb baanja le ga ηmə boroboro ngbaan na.

⁵ “Tə, min Unibən Aabo le ye likpaakool daal mu Aadindaan.”

Yesu aah cha uja u aanaal faan na pəək pu na
(*Matiu 12.9-14; Mak 3.1-6*)

⁶ Juu yaab aakpaakool liken daal, le Yesu ki koo mmeen aadiik ni, ki tuk binib Uwumbər aabər. Le uja u aanaangii faan na bi nima. ⁷ Le Uwumbər aakaal aaməmək ni Farisii yaab lik Yesu, ke u ga cha u pəək likpaakool daal aan waan cha u pəək. Bi ban bi kan nsan aan ki galn u, ke u bii likpaakool daal. ⁸ Le Yesu bee baalandak, le ki bui uja u aanaal faan na, “Dan nan sil do binib aanimbiin ni.” Le u fii ti sil nima. ⁹ Le Yesu baa bi, “Likpaakool daal kan, ti ηa ni ηan na aan ni kaa ηan na? Ti tii unii liməfal aan ti ku u? Timi aakaal mək timi kinye?” ¹⁰ Le u lik bi məmək, le ki bui uja u aanaal faan na, “Taln aanaal.” Le u taln unjaal. Le mu pəək.

¹¹ Le bi gee linjuul Yesu pu pam, le ki kpokl baah ga ηa u pu na.

Yesu aah nyan waakpambalb kipiik ni bilee pu na

(*Matiu 10.1-4; Mak 3.13-19*)

¹² N-yoonn ngbaan le Yesu jon lijuul paab, u ti mee Uwumbər, le ki mee u kinyeek ngbaan ki ti woln kitaak. ¹³ Naah woln kichakpinaanyeek ni na, le u yin waadidiliib ke bi dan u chee, le ki nyan bi ponn ni bijab kipiik ni bilee, ki yin bi ke waakpambalb. ¹⁴ Baayimbil sə; Simonn u Yesu duln u ke Piita na, ni unaal Andru; ni Jems, ni Jənn, ni Filip, ni Batolomiu, ¹⁵ ni Matiu, ni Tomas, ni Jems u ye Alfeus aajapeŋ na; ni Simonn u nan ban u kuln waatiŋ aadim na; ¹⁶ ni Judas u ye Jems aajapeŋ na; ni Judas Iskariot u ga nan kooh Yesu na.

Yesu aah moon Uwumbər aabər ki cha bibum pəək pu na

(*Matiu 4.23-25*)

¹⁷ Le Yesu sunn ni lijuul ngbaan paab, ki nan sil nin chee ηak na. Waakpambalb ngbaan mu bi u chee. Binib bi dii u na mu bi u chee ki wiir. Kinipaak ki nyan ni Judea aatingbaan məmək ni, ni Jerusalem, ni nnyusakpem aatim Taya ni Saidonn aatingbaan ni na, mu bi nima. ¹⁸ Bi dan ke bi nan ηun waaliin, ki ban ke u tii bi ponn ni bi ye bibum na laafee. Le u cha bi pəək, ki cha binib bi tiyayaar joo bi na mu pəək. ¹⁹ Le kinipaak ngbaan məmək ban ke bi di binjaal meeh u; ba pu? mpeŋ nyan u ni, ki cha bi məmək pəək.

Uwumbər aanyoor ni tibəbir aabər
(*Matiu 5.1-12*)

²⁰ Yesu nan lik waadidiliib le ki bui ke: “Nimi bi ye bigiim na,

Uwumbər aanyoor bi ni pu;
nimi le yeh Uwumbər aanaan.

²¹ Nimi bi nkon joo nimi dandana na,
Uwumbər aanyoor bi ni pu;
ni ga nan ji ki bab.

Nimi bi wii dandana na,
Uwumbər aanyoor bi ni pu;
ni ga nan laa.

²² “Binib yaa nan nimi, ki yakr ni chee, ki sii nimi, ki yin nimi mbiindam, min Unibən Aabo pu kan, Uwumbər aanyoor bi

ni pu. ²³ Bi yaa ŋa nimi kina kan, ni li kpa mpopiin sakpen ki li mɔɔni; ba pu? ni ga nan kan tinyoor sakpen paacham. Kina le biyaaajatiib nan ŋa Uwumbɔr aabɔnabtiib falaa.

²⁴ Nimi biwankpadam, tibɔbir ga li bi ni pu; ba pu? ni puen kan ni mɔ na la.

²⁵ Nimi bi ji babr dandana na, tibɔbir ga li bi ni pu.

Nkon ga nan chuu nimi.

Nimi bi laa dandana na, tibɔbir ga li bi ni pu.

Ni ga nan li kpa mpombiin ki li wii.

²⁶ “Binib mɔmɔk yaa pak nimi kan, tibɔbir ga li bi ni pu. Kina le biyaaajatiib nan pak biŋmaŋmannim bi nan ŋmanni ke bi ye Uwumbɔr aabɔnabtiib na.”

*Naah ga ŋa nimi aadim pu na
(Matiu 5.38-48; 7.12a)*

²⁷ “M tuk nimi bi pel na, ni li gee nimi aadim man, ki ŋa binib bi nan nimi na tiŋann, ²⁸ ki ŋa Uwumbɔr aanyoor ŋa binib bi seei nimi na pu, ki mee Uwumbɔr tii binib bi ŋa nimi bakaa na. ²⁹ Unii yaa faa si kitapak kibaa kan, cha u faa kiken mu. Unii yaa gaa saakekeln aa chee kan, di saabɔkul mu ki kpee u. ³⁰ Unii umɔk mee si tiwan na kan, tiin u. Unii yaa yoor saawan kan, taa bui u ke u giini ni. ³¹ Naah ban ke binib li ŋani nimi pu na, ni mu li ŋani bi kina.

³² “Ni yaa gee binib bi gee nimi na baanja kan, ni kpa tinyoor Uwumbɔr chee ee? Titunwanbirdam mu gee binib bi gee bi na la. ³³ Ni yaa ter binib bi ter nimi na baanja kan, ni kpa tinyoor Uwumbɔr chee ee? Titunwanbirdam mu ŋani kina la. ³⁴ Ni yaa pinn binib bi ga giin tii nimi na baanja kan, ni kpa tinyoor Uwumbɔr chee ee? Titunwanbirdam mu pinni titunwanbirdam ke bi ki giin baah pinn bi pu na tii bi. ³⁵ Ni ma kan, ni li gee nimi aadim, ki ŋa bi tiŋann, ki pinn binib tiwan, ki taa ki li ban ni. Le Uwumbɔr ga tii nimi tinyoor sakpen. Ni ga li ye Uwumbɔr u kaa kpa ŋeen aatɔ na aabim. Uma le ŋani titunwanbirdam ni binib bi kaa dooni u na tibulchinn. ³⁶ Ni li kpa linimbaasaln ke Nite Uwumbɔr aah kpa pu na.”

*Ni taa galni binib
(Matiu 7.1-5)*

³⁷ “Ni taa ji binib tibɔr, le Uwumbɔr mu aan ji nimi tibɔr. Ni taa galni binib, le Uwumbɔr mu aan galn nimi. Ni di cha pinn binib man, le Uwumbɔr mu ga di cha pinn nimi. ³⁸ Tiin binib man, le Uwumbɔr mu ga tii nimi. U ga tii nimi sakpen. Mbamɔn, u ga lee gbii nimi lisambil, le ki yek yek, ki ki lee kpee, le ki nyii nyii ki moo lee kpee aan li ti bar kpir, aan ki di tii nimi. Naah tii binib pu na, Uwumbɔr mu ga giin kina le ki tii nimi.”

³⁹ Le Yesu ŋakl bi liyataŋakl ke, “Ujoon ga ŋmaa mɔk ujoon nsan aa? Bi mɔmɔk bilee aan lir libuul ponn ni ii? ⁴⁰ Unii u bae mbaem na aa jer waamɔmɔkr. Unii umɔk bae mbaem ki chikr na ga li bi ke waamɔmɔkr aah bi pu na la.

⁴¹ “Ba ŋa aa lik ki waa lidɔchɔl li bi aana aabo aanimbil ni na, kaa tee waa jaatɔlk u bi aayaan ni na? ⁴² Aa yaa kaa waa jaatɔlk u bi aabaa aanimbil ni na kan, aa ga tee ŋa kinye ki bui aana aabo ke, ‘Nna aabo, cha m nyan lidɔchɔl li bi aanimbil ni na?’ Sin unŋmaŋmann, chuu nyan jaatɔlk u bi aanimbil ni na waahr, aan ki li waa mbamɔm, aan ki nan nyan aana aabo yaan ni lidɔchɔl.”

*Naah ga ŋa pu ki bee unii aabimbin na
(Matiu 7.16-20; 12.33-35)*

⁴³ “Busub bu ŋan na aan lu ŋisubil ŋi kaa ŋan na. Busub bu kaa ŋan na mu aan lu ŋisubil ŋi ŋan na. ⁴⁴ Busub aasubil pu, le aa ga bee bu aah ye busub bu na. Binib aa ker saasaa bukokom pu, kaa ker nkakan ichakpeejagar pu. ⁴⁵ Ilandak nyaan bi uninyaan aasui ni, le ki cha u len ni ŋan na. Ilandakbir bi mbiindaan aasui ni, le ki cha u len ni bir na. Ba pu? ilandak i gbii unii aasui ni na, ima le u ga len.”

*Bidimaab bilee aabɔr
(Matiu 7.24-27)*

⁴⁶ “Ba pu ni yin mi ke ‘Dindaan, Dindaan,’ kaa ŋani maah tuk nimi ke ni ŋa pu na? ⁴⁷ Unii umɔk dan m chee, ki ŋun maaliin, ki ŋani kina na, m ga mɔk nimi waah naahn udaan u na. ⁴⁸ U naahn uja u ban u maa kidiik, ki gbii ni nyoo, ki maa lidinyikl ŋitakpal pu na la. Le nwam nyan,

ki puu ki yur kidiik ngbaan, le kaa denji; ba pu? u maa ki mbaməm. ⁴⁹ Unii u n̄un maaliin, kaa n̄ani kina na naahn uja u maa kidiik kitin̄ pu, kaa puen gbii mbuu ki maa lidinyikl na la. Le nwam nyan ki puu yur ki. Libuul ngbaan ni le ki lir kookoo.”

7

Yesu aah cha butəb aajab aaninkpel aanaagbiija pəək pu na (Matiu 8.5-13)

¹ Waah len tibər timina binib aatafal ni ki ti doo na, le u buen Kapenaum aatin̄ ni. ² Le butəb aajab nkub aaninkpel ubaa nan kpa unaagbiija ubaa ki gee u sakpen. Le unaagbiija ngbaan bun, ki ban u kpo. ³ Le butəb aajab aaninkpel ngbaan n̄un Yesu aabər, le ki tun ni Juu yaab aaninkpiib u chee, bi nan bui u ke u dan nan cha waanaagbiija pəək. ⁴ Juu yaab aaninkpiib ngbaan aah fuu ni Yesu chee na, le bi gan̄ u ki bui ke, “Butəb aajab aaninkpel n̄eer ke aa ter u. ⁵ U gee timi aanib, ki maa mmeen aadiik tii timi.”

⁶ Le Yesu dii bi buen. Waah ti peen butəb aajab aaninkpel ngbaan aadichal na, le uninkpel ngbaan tun ni ujt̄iib ke bi tooh u nsan ni, ki ti bui u, “Tidindaan, butəb aajab aaninkpel ke: Taa ki n̄ani falaa, ke waa n̄eer aa dan udo ki koo waadiik ni. ⁷ U mu aa dak ke u n̄eer u dan aa chee. Aa yaa po sil nsan ni ki len kan, waanaagbiija ga pəək. ⁸ Uma ubaa kii uninkpel aaməb, ki mu ye butəb aajab aaninkpel la, le ki bui ubaa, ‘Li cha,’ le u buen; ki bui ubaa mu, ‘Dan,’ le u dan; le ki bui waanaagbiija, ‘N̄a kina,’ le u n̄a.”

⁹ Yesu aah n̄un waah len pu na, le ni gar u pam. Le u fenn ki ton̄ kinipaak ki dii u na, le ki bui bi, “M tuk nimi la, maa kee kan unii u bi Israel yaab ponn ni ki gaa mi ki kii mbaməm kina na.”

¹⁰ Le binib bi tooh Yesu nsan ponn ni na gir kun butəb aajab aaninkpel do, le ki ti mui waanaagbiija ngbaan pəək a.

Yesu aah fikr ukpopii aajapəən nkun ni pu na

¹¹ Naa yunn le Yesu buen kitin̄ kibaa ni, bi yin ki ke Neenn. Le waadidiliib ni kinipaak pam dii u. ¹² Waah peen kitin̄ ngbaan aagoln aabisaməb na, le u kan uja ubaa kpo, bi tu ni u. Una nan ye ukpopii la. U mu ye ujaṅbaal la. Le waatin̄ aanib

pam mu dii u ki wiir. ¹³ Tidindaan aah kan ukpopii ngbaan na, le kinimbaak chuu u. Le u bui u, “Taa ki wii,” ¹⁴ le ki too foor duun linikpol na aawandookaan chee, ki meeh ni. Le binib bi tu ni u na sil. Le Yesu bui ke, “Unachipəən, m bui si, fiin.” ¹⁵ Le uja u kpo na fii kal, ki piin ki bi len. Le Yesu di u tii una.

¹⁶ Le ijawaan chuu bi məmək. Le bi nyun̄ni Uwumbər, ki bui ke, “Uwumbər aabənabr kpaan bi tikaasisik ni. Uwumbər dan u nan ter waanib la.”

¹⁷ Le bi mooni tibər timina itingbaan i bi nima chee na ni, ni Judea aatingbaan məmək ni, ki mooni Yesu aayimbil.

Jənn aah tun ni waadidiliib Yesu chee pu na (Matiu 11.2-19)

¹⁸ Jənn aadidiliib nan tuk u Yesu aah n̄ani pu na məmək. ¹⁹ Le u yin bi ponn ni bilee, le ki tun bi ke bi buen Tidindaan chee, ki ti baa u ke u ye unii u Uwumbər aabənabtiib nan len ke u ga dan na aan waa ye? Bi ga li ban uken aa?

²⁰ Le Jənn aadidiliib ngbaan fuu ni Yesu chee ki nan bui u ke, “Jənn u muini binib nnyun ni na tun ni timi aa chee ti nan baa si ke, ‘Aa ye unii u Uwumbər aabənabtiib nan len ke u ga dan na aan saa ye, bee ti ga li ban uken la aa?’ ”

²¹ N-yoonn ngbaan le Yesu cha bimum pam pəək, ki nyan tiyayaar binib ni, ki likr bijoom bi wiir na aanimbil; ²² le ki bui Jənn aadidiliib, “Gir buen Jənn chee, ki ti tuk u naah n̄un pu ki kan pu na, ke m likr bijoom aanimbil, ki cha biwəb, ni bikəndam, ni bitafakpaab pəək, ki fikr binib bi kpo na nkun ni, ki tuk bigiim Uwumbər aabənyaan tee. ²³ Unii u kaa joo mi beeni na, Uwumbər aanyoor bi u pu.”

²⁴ Le Jənn aadidiliib aah buen na, Yesu len kinipaak ngbaan chee Jənn aabər ke, “Naah nan buen Jənn chee nteersakpiin ni na, ni nan dak ke ni ga kan kinye? Ni nan dak ke ni ga kan lipul li libuln fiini li na la aa? ²⁵ Ni nan buen ni ti kan uja u pee tiwanyaan na la aa? Binib bi pee tiwanyaan ki ji mməən na bi bibərb aadichal ni la. ²⁶ Ni nan buen ni ti kan Uwumbər aabənabr la aa? Mbamən, m tuk nimi la, u jer Uwumbər aabənabr. ²⁷ Ni n̄mee Uwumbər Aagban̄ ni

ke Uwumbər bui ke, ‘Maatutunn sɔ. M tun ni u ke u loln ni nsan, ki nan toor nsan siin si.’* Jɔnn le ye ututunn ngbaan. ²⁸ M tuk nimi la, baa kee ma unii ubaa u jer Jɔnn. Le unii u ye uwaatiir Uwumbər aanaan ni na jer Jɔnn.”

²⁹ Binib məmək ni bilampoogaab nan nɔn Jɔnn aaliin, ki cha u muin bi nnyun ni. Nima le mək ke bi kii ki tii Uwumbər aabamən. ³⁰ Farisii yaab ni Uwumbər aakaal aaməmək baa nan cha u muin bi nnyun ni. Nima le mək ke bi yii Uwumbər aaməboln.

³¹ Tɔ, Yesu nan ki bui kinipaak ngbaan ke, “M ga di ba ki di nɔn dandana aanib ngbaan? Bi bi ke ba na? ³² Bi bi ke mbim mu ka kinyan ni ki tuk binjeen aatətiib, ‘Ti pii nɔiwul le ki tii nimi, le naa saar. Ti wii ikpowiil, le naa kaani.’ ³³ Dandana aanib ngbaan mu bi kina la; Jɔnn nan dan ki nan lul buməb, kaa nyu ndaan, le bi bui ke u kpa kinimbəŋ. ³⁴ Min Unibən Aabo dan le ki ji ki nyu, le bi bui ke m ye upusakpiindaan ki ye udanyur, ki jɔnni bilampoogaab ni titunwanbirdam la. ³⁵ Tɔ, binib bimək kpa nlan mbaməm na, bi bee ke Uwumbər aah nani pu na, ni nɔn.”

Upii ubaa aah nyun Yesu pu na

³⁶ Farisii aanii ubaa nan bui Yesu ke u dan nan ji u chee tijikaar. Le u koo waadichal ni, ki kal ki bi ji. ³⁷ Le upii u ye titunwanbirdaan na bi kitiŋ ngbaan ni, ki nɔn ke Yesu ka ji tijikaar Farisii aanii ngbaan do. Le u joo ni nkpan mu nun mɔ na, kpalba nyaan u bi yin u ke alabasta na ponn ni, ³⁸ le ki dan nan sil Yesu aapuwəb, utaa chee, le ki wii, ki cha tinyunyunn lir Yesu aataa pu, ki finn utaa, le ki joo waayikpir per utaa, ki moor utaa, ki di tulalee ngbaan nmir utaa. ³⁹ Farisii aanii ngbaan aah kan kina na, le u dak usui ni ke, “Uja wee yaa sil ye Uwumbər aabənabr kan, u ba ga bee upii u meeh u na aabimbin aah bi pu na, ke u ye titunwanbirdaan la.”

⁴⁰ Le Yesu tuk Farisii aanii ngbaan ke, “Simonn, m ban m bui si tibər tibaa la.”

Le u bui u, “Uməmək, lem.”

⁴¹ Le Yesu bui u, “Bijab bilee le nan bi, le ki joo uwankpadaan aapəlɔn. Ubaa joo

waapəlɔn nɔimobil ni njeer iwiin ikui inmu aapal na, ubaa mu joo waapəlɔn nɔimobil ni njeer iwiin piinmu aapal na. ⁴² Bi məmək bilee aah kaa kpa nibaa bi giin tii u na, le u di cha pinn bi məmək. Bijab bilee ngbaan ponn ni, ulau ga li gee u ki jer uken?”

⁴³ Le Simonn bui u, “Waah di cha pinn unii u aapəlɔn wiir na le ga li gee u ki jer u aapəlɔn kaa wiir na.”

Le Yesu bui u, “Aa len mbamən la,” ⁴⁴ le ki fenn toŋ upii ngbaan, ki bui Simonn, “Aa kan upii wee ee? M koo ni saadichal ni, le saa tii mi nnyun ke m finn ntaa. Upii wee ma kan, u di tinyunyunn le finn ntaa, ki di waayikpir per ntaa. ⁴⁵ Saa moor ntakpiln.† Uma le moor ntaa buyoonn m koo ni na ki nan saa dandana. ⁴⁶ Saa di nkpan nmir n-yil. Uma le di tulalee nmir ntaa. ⁴⁷ M tuk si la, m di cha waatunwanbir ti wiir na ki pinn u. Nima le cha u gee mi sakpen. M yaa di cha pinn unii titunwanbir siib na kan, udaan ga li gee mi siib la.”

⁴⁸ Yesu nan bui Simonn kina, le ki tuk upii ngbaan, “M di cha pinn si saatunwanbir la.”

⁴⁹ Le binib bi bi ji u chee tijikaar na baa bibaa bisui ni, “U ye nma ki di cha pinn titunwanbir?”

⁵⁰ Le Yesu bui upii ngbaan, “Saah gaa mi ki kii pu na, nima le cha aa nmar. Li cha ki li kpa nsuudoon.”

8

Bipiib bi dii Yesu na

¹ Naa yunn le Yesu bə dii ntisakpem ni ntiwaatiir ni, ki mooni Uwumbər aanaan aabənayaan tee. Waakpambalb kipiik ni bilee mu dii u. ² Bipiib bi u nan cha bi pək na mu dii u. Iween le nan joo bibaa. Tiyayaar mu nan joo biken. Bi ponn ni ubaa nan ye Mari, u bi yin u ke Magdalene na. Tiyayaar tilole le nan joo u, le Yesu nan jenn nyan ti u ni. ³ Bi ponn ni ubaa mu ye Joana, u ye Ubərkaan Herod aatutunn Chusa aapuu na. Ubaa mu ye Susana. Bipiib biken mu nan bi ki dii u ki wiir. Le bi məmək di baawan ter u ni waakpambalb.

* 7:27 : Lik Malakai 3.1. † 7:45 : ...moor ntakpiln: Israel yaab nan doon təb kina le ki mək ngeehn.

*Unii u yaa njikaabim na aayatanajkl
(Matiu 13.1-9; Mak 4.1-9)*

⁴ Le binib nyan itingbaan məmək ni, ki dan Yesu chee, ki ŋa kinipaak sakpeŋ. Le u ŋakl bi liyatanajkl:

⁵ “Ukpaal ubaa nan buen u ti yaa njikaabim. Waah yaa na, le mubaa lir nsan ponn ni. Le binib taa taa mu pu. Le inyoon i laani paacham na dan nan peei jin. ⁶ Le mubaa mu lir ntakpateer pu. Le mu guu punn mala, ki mu ki yəl mala; ba pu? nima chee aa soon. ⁷ Le mubaa mu lir ikokon ponn ni. Le mu ni ikokon kpaan muun. Le ikokon ku mu. ⁸ Le mubaa mu lir kitinŋ ki ŋan na ponn ni, ki muun, ki mar, ki lu nkub nkub.”

Yesu aah len kina ti doo na, le u teen ke, “U kpa litafal na kan, u ŋun.”

*Nitaa ŋi pu u ŋakl bi ŋiyatanajkl na
(Matiu 13.10-17; Mak 4.10-12)*

⁹ Le waadidiliib dan ki nan baa u liyatanajkl ngbaan aatataa. ¹⁰ Le u bui bi, “Uwumbər le cha ni bee waanaan aabəbərkaan. Biken ma kan, u ŋak bi ŋiyatanajkl, aan bi lik, kaan li waa, ki pel, kaan bee naatataa.”*

*Unii u yaa njikaabim na aayatanajkl
aatataa
(Matiu 13.18-23; Mak 4.13-20)*

¹¹ “Liyatanajkl ngbaan aatataa le ye ke njikaabim ngbaan le ye Uwumbər aabər. ¹² Mu lir nsan ponn ni na le ye binib bi ŋun Uwumbər aabər na. Le kinimbəŋ dan nan nyan ti bisui ni, bi taa gaa Uwumbər ki kii, ki ŋmar. ¹³ Mu lir ntakpateer pu na le ye binib bi ŋun Uwumbər aabər ki gaa ti ni mpopiin na. Bi mu aa gaa ti bisui ni mbaməm. Bi gaa Uwumbər ki kii ni yunn siib; tə, ntəŋ yaa pii bi kan, le bi ga di u lii. ¹⁴ Mu lir ikokon ponn ni na le ye binib bi ŋun Uwumbər aabər aan ki cha bitafal bi liwankpal ni, ni dulnyaa ni aawan ni mə na ni, ni baabimbin aabər ni na. Nima le ku tibər ngbaan bisui ni. Le taa mar. ¹⁵ Mu lir kitinŋ ki ŋan na ponn ni na le ye binib bi aasui ŋan ki ye mbamən na, ki ŋun Uwumbər aabər, ki joo ti mbaməm, ki kpa limər, ki dii Uwumbər kaa di cha na.”

* **8:10** : Lik Aisaya 6.9-10.

*Karyaa aayatanajkl
(Mak 4.21-25)*

¹⁶ “Unii yaa see karyaa kan, waan di lisambil ki di chinŋ u pu, kaan di siin tiwandookaan aataab. U ga di u təŋ tiwan paab la, le u li wiin aan binib bimək koo ni na li waa.

¹⁷ “Tibər timək bəə na, ti ga kpiir. Tibəbərkaan məmək mu ga nyan mpaan pu.

¹⁸ “Cha nitafal li bi naah ŋun pu na ni man. Unii u kpa na, Uwumbər ga kpee u. Unii u kaa kpa na, Uwumbər ga chuu gaa waah dak ke u kpa ti na.”

*Binib bi ye Yesu aana ni unaatiib na
(Matiu 12.46-50; Mak 3.31-35)*

¹⁹ Yesu aana ni unaatiib nan fuu ni ki ban u. Kinipaak ngbaan pu le baa ŋmaa koo ni u chee. ²⁰ Le bibaa tuk u, “Aana ni aanaatiib si lipaal ki ban si la.”

²¹ Le u bui bi, “Nna ni nnaatiib le ye binib bi ŋun Uwumbər aabər ki ŋani taah len pu na.”

*Yesu aah ŋa pu ki cha kibunŋ ŋmin na
(Matiu 8.23-27; Mak 4.35-41)*

²² N-yoonn ngbaan le Yesu ni waadidiliib koo bunəb ni. Le u bui bi, “Cha ti puur nnyusakpem man.” Le bi buen. ²³ Bunəb na aah cha na, le u də bu ponn ni geen. Le kibunŋ piin ki daar. Le nnyun feei ki koo bunəb na ni, le bu ban bu gbii. Ni nan ye linimaln la. ²⁴ Le bi dan ki nan finn Yesu ki bui ke, “Tidindaan, Tidindaan, ti ga bee nnyun ni.”

Le u finn, ki kae kibunŋ ni tinyunkpenn. Le kibunŋ ni tinyunkpenn ŋmin chii. ²⁵ Le u baa bi, “Ba pu naa gaa mi ki kii?”

Yesu aah ŋa pu na, le ni gar bi pam. Le ijawaan chuu bi. Le bi baa təb, “Ba aanibol bi na, ki kae kibunŋ ni nnyun mu, aan ni kii waaməb.”

*Yesu aah cha uwaar pəək pu na
(Matiu 8.28-34; Mak 5.1-20)*

²⁶ Bi nan fuu Gerasiin yaab aatinŋ ki bi Galilee Aanyusakpem aadapuul na. ²⁷⁻²⁹ Le uwaar ubaa nan bi nima, ki chuun unmeen ni yunn, ki koo baah sui binib titakpalunn ti ponn ni na, kaa kii u li bi linampal. Tiyayaar chur u kpala kpala. Le udoyaab nan di idəribi ni tikululn buu u ke

bi kiir u. Le u nan keei tikululn ni idaribi ngbaan. Tiyayaar ngbaan le di u buen nteersakpiin ni. Le Yesu aah nyan bunɔb ni na, uja ngbaan dan nan tooh u nsan pu. Le Yesu tuk tiyayaar ngbaan, “Nyan u ni.” Nima pu na, waah kan Yesu na, le u teen, ki gbaan kitiŋ, unimbiin ni, le ki len mpɔɔn pu ke, “Yesu, sin u ye Uwumbɔr u kaa kpa njeen aatɔ na Aajapɔn na, aa ban ba m chee? M ganj si, taa ŋa mi falaa.”

³⁰ Le Yesu baa u, “Bi yin si ke ba?”

Tiyayaar pam aah bi u ni na, nima le u bui ke bi yin u ke Kipaak. ³¹ Le tiyayaar ngbaan ganj Yesu ke u taa bui ti ke ti buen libuul li nyoo na ni.

³² Igbeer nan bi nima chee ki wiir, ki chuun ji limɔɔgongoln paab. Le tiyayaar ngbaan ganj Yesu ke u cha ti koo igbeer ngbaan ni. Le u kii. ³³ Le ti nyan uja ngbaan ni, ki ti koo igbeer na ni. Le igbeer ngbaan mɔmɔk san sunn ni limɔɔgongoln taab, ki ti koo nnyun ni, ki bee nnyun ni.

³⁴ Tɔ, bijab bi kii igbeer ngbaan na aah kan kina na, le bi san buen kitiŋ ni, ni itingbaan ni, le ki ti tuk binib tibɔr ngbaan.

³⁵ Binib aah ŋun kina na, le bi dan bi nan lik budabu ŋa na, le ki fuu ni Yesu chee, ki kan uja u tiyayaar nyan u ni na ka Yesu chee ki cheer ki pee tiwanpeenkaan, kaa ki chuun unjeen. Le ijawaan chuu bi. ³⁶ Le binib bi kan Yesu aah cha uja ngbaan pɔk pu na, tuk bi waah ŋa pu na. ³⁷ Le Gerasiin aatiŋ aanib, ni itingbaan mɔmɔk aanib san ijawaan pam. Nima le bi ganj Yesu ke u nya baatiŋ ni. Le u koo bunɔb ni ke u gir buen nnyusakpem aadapuul. ³⁸ Le uja u tiyayaar nyan u ni na ganj Yesu ke u cha u dii u.

Le Yesu aa kii, ki bui u, ³⁹ “Gir kun ki ti tuk binib Uwumbɔr aah tun litukpaan tii si pu na.”

Le u siir, ki bɔ dii waatiŋ ngbaan ni, nipepel mɔmɔk, ki tuk binib Yesu aah tun litukpaan pu tii u na.

Yesu aah cha upii ubaa pɔk aan ki fikr upiibo nkun ni pu na

(Matu 9.18-26; Mak 5.21-43)

⁴⁰ Yesu aah puur nnyusakpem na, kini-paak nan si kii u nima, ki kpa mpopiin ki gaa u. ⁴¹ Le uja ubaa, u ye mmeen aadiik

ni aaninkpel, aan bi yin u ke Jairus na, dan nan gbaan kitiŋ Yesu aanimbiin ni, ki ganj u ke u dan udo, ⁴² ke ubisabaan, u ye ŋibin kipiik ni ŋilee na bun, ki ban u kpo. Le Yesu dii u ki buen.

Waah cha na, le kinipaak dii u ki mueni u. ⁴³ Le upii u fu tipiir ŋibin kipiik ni ŋilee taa door na bi nima. U nan chaa bite-teeb chee, ki jin waamombil mɔmɔk doo. Bi ponn ni ubaa mu aa ŋmaa cha u pɔk. ⁴⁴ Le u dan Yesu aapuwɔb, le ki nan meeh waabɔkul aamɔjuul. Libuul ngbaan ni le u pɔk. ⁴⁵ Le Yesu baa ke, “Ŋma meeh mi?”

Le bi mɔmɔk nee ke baa meeh u. Le Piita ni binib bi bi u chee na bui u, “Ndin-daan, kinipaak ngbaan mɔmɔk bi aa chee ki mueni si kina, le aa baa ke ŋma meeh si?”

⁴⁶ Le Yesu bui ke, “Unii ubaa le meeh mi. M bee ke mpɔɔn nyan m ni.” ⁴⁷ Le upii ngbaan nan bee ke waa bɔr. Ijawaan nan chuu u, le uwon gbaa. Le u dan nan gbaan Yesu aanimbiin ni, ki tuk u binib mɔmɔk aanibil ni, budabu cha u meeh u na, ni waah pɔk libuul ngbaan ni pu na. ⁴⁸ Le Yesu bui u, “Mbisal, saah gaa mi ki kii na, nima le cha aa pɔk. Li cha ni mpopiin.”

⁴⁹ Yesu aah len kina na, le unii ubaa nyan ni Jairus do ki tooh Jairus nsan pu, ki nan tuk u ke, “Aabisal kpo a. Taa ki cha Umɔmɔkr ngbaan ŋani falaa ki cha aado.”

⁵⁰ Le Yesu ŋun waah len pu na, ki bui Jairus, “Taa san ijawaan. Aa yaa ŋa naadii baanja kan, u ga pɔk.”

⁵¹ Yesu aah fuu Jairus do na, le waa cha unii ubaa dii u ki koo ni, see Piita, ni Jɔnn, ni Jems, ni upiibo ngbaan aate ni una. ⁵² Le binib bi mɔmɔk bi lichiln ni na bi wii ikpowiil ki kaani. Le Yesu bui bi, “Taa wii man. Waa kpo. U geen la.”

⁵³ Le bi laa u pam. Bi bee ke u kpo la. ⁵⁴ Le Yesu chuu unjaal ki bui u, “Upiibo, fiin.”

⁵⁵⁻⁵⁶ Libuul ngbaan ni le waawiin ki gir koo u ni, le u fi. Le ni gar ute ni una pam. Le Yesu bui bi ke bi taa tuk unii ubaa waah ŋa pu na, le ki bui bi ke bi tii ubo ngbaan tijikaar u ji.

9

Yesu aah tun waadidiliib kipiik ni bilee pu na

(Matu 10.5-15; Mak 6.7-13)

¹ Yesu nan yin ni waadidiliib kipiik ni bilee ke bi kuun ni u chee, le ki tii bi mpəən bi ti nyan tiyayaar aabəŋ məmək binib ni, ki mu cha bibum pəək; ² le ki tun bi, bi ti li tuk binib Uwumbər aanaan aabər, ki cha bibum pəək, le ki bui bi, ³ “Ni taa li tu lisachuln aatuln libaa. Ni taa li joo kijaangbeek, ki taa li joo litaakər, ki taa li joo tijikaar, ki taa li joo njimobil, ki taa li joo njibəkul njilee. ⁴ Naah ti koo lidichal li ponn ni na, ni li bi li ponn ni ki ti saa bundaln ni ga nyan kitiŋ ngbaan ponn ni na. ⁵ Kitiŋ kibaa aanib yaa kaa gaa nimi kan, ni nyan nima ki kpaar nitaa aatatan ki lii nima. Nimina le ga li ye nsurm ki tii bi.”

⁶ Yesu aah tuk waadidiliib kina ki doo na, le bi siir ki bə dii ntim ni, ki mooni tibənyaan tee. Baah buen nimək na, le bi cha bibum pəək.

Ubər Herod aah len pu joo cha Yesu wəb na
(*Matiu 14.1-2; Mak 6.14-29*)

⁷ Ubər Herod nan n̄un Yesu aah ŋa pu na, kaa nyi waah ye udaan u na. Bibaa len ke Jənn le fikr nkun ni, ⁸ bibaa mu len ke Elaija, bibaa mu len ke n-yaayoonn na aabənabr ubaa le fikr. ⁹ Le Herod bui ke, “M nan chuu gii Jənn aayil. Maah n̄un u aabər na, u ye ŋma?” le ki ban ke u kan u.

Yesu aah kpiin binib njichur njimpu pu na
(*Matiu 14.13-21; Mak 6.30-44; Jənn 6.1-14*)

¹⁰ Le Yesu aakpambalb ki gir ni, ki nan tuk u baah ŋa pu na. Le u di bi buen Betseda aatiŋ ni, bima bibaa. ¹¹ Le kinipaak ngbaan n̄un ke u buen nima. Le bi mu paan u pu. Le u gaa bi, ki tuk bi Uwumbər aanaan aabər, le ki cha bi ponn ni bi ye bibum na pəək.

¹² Nwiin aah ban mu lir na, le waakpambalb kipiik ni bilee na dan nan bui u, “Ti bi kipəək ni la; cha kinipaak ngbaan buen itingbaan ni, ki ti ban tijikaar ni nkookoo yaan.”

¹³ Le u bui bi, “Nimi nibaa tii bi tijikaar man, bi ji.”

Le bi bui u, “Njiboroboro kpin njimpu ni ijan ilee baanja le bi. Aa ban ke ti buen ti daa tijikaar ti ga n̄eer binib ngbaan məmək na

aa?” ¹⁴ Bijab ngbaan ga nan li fuu njichur njimpu.

Le u bui waakpambalb ke bi cha kinipaak ngbaan kal kitiŋ njikpuk njikpuk, piinmu piinmu.

¹⁵ Le waakpambalb ŋa kina, ki cha bi məmək kal. ¹⁶ Le u yoor njiboroboro kpin njimpu, ni ijan ilee ngbaan, le ki waan lik paacham, ki doon Uwumbər, ki gii, le ki di tii waakpambalb ke bi yakr siin kinipaak ngbaan məmək aanimbiin ni. ¹⁷ Le bi məmək ŋman ki bab. Baah ŋman ki bab ki gur ni na, le waakpambalb yoor tijikaar ti gur na, ki gbiin tibəkur kipiik ni tilee.

Piita aah len Yesu aabər pu na
(*Matiu 16.13-19; Mak 8.27-29*)

¹⁸ Kitaak kibaa daal, le Yesu nan bi mee Uwumbər ubaa. Waadidiliib mu bi u chee. Le u baa bi, “Kinipaak ngbaan bui ke m ye ŋma?”

¹⁹ Le bi bui u, “Bibaa len ke aa ye Jənn u nan muini binib nnyun ni na, le biken mu len ke aa ye Uwumbər aabənabr Elaija u nan bi n-yaayoonn na la; biken mu len ke n-yaayoonn na aabənabr ubaa le fikr nkun ni.”

²⁰ Le u baa bi, “Nimi nibaa len ke m ye ŋma?”

Le Piita bui u, “Aa ye Uwumbər Aanii Kristo u ga gaa timi lii na la.”

Yesu aah tuk bi waah ga ji falaa pu na
(*Matiu 16.20-28; Mak 8.30-9.1*)

²¹ Le u sur bi mbaməm ke bi taa tuk unii ubaa, ²² le ki bui bi, “Min Unibən Aabo ga ji falaa sakpen. Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək b ga yii mi, ki ku mi. Iwiin itaa daal le Uwumbər ga fikr mi nkun ni.”

²³ Tə, u nan bui waadidiliib ni kinipaak ngbaan, “Unii yaa ban u dii mi kan, u yii ubaa, ki yoor waadəpuinkoo iwiin məmək aan ki li dii mi. ²⁴ Unii umək kaan ŋmaa kpo m pu na kan, waaməfal ga bee yəli la. Unii umək ga ŋmaa kpo m pu na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na. ²⁵ Unii yaa kan dulnyaa wee ni aawan məmək, ki lann waaməfal, ki wəŋ kan, ba aanyoor le u kan?”

²⁶ Unii yaa san iniməən m ni maaliin chee u tuk binib biken kan, min Unibən Aabo ga nan yii udaan ngbaan. M ga gir ni, ki li

kpa m ni Nte Uwumbər aapəən. Uwumbər aatuuntiib bi ye chain na mu ga nyun mi. N-yoonn ngbaan le m ga yii udaan ngbaan. ²⁷ M tuk nimi mbamən la, binib bi si do na ponn ni bibaa aan kpo see bi puen kan Uwumbər aanaan waahr.”

*Yesu aawon aah kpeln pu na
(Matiu 17.1-8; Mak 9.2-8)*

²⁸ Waah len kina na, ni naahn iwiin iniin aapuwəb le u di Piita, ni Jənn, ni Jems, ki di jon lijoon paab, u ti mee Uwumbər. ²⁹ Waah bi mee Uwumbər na, le unimbil wəb kpeln. Le waawanpeenkaan mu kpeln tiwanpipiln ni ga li deer aanimbil na. ³⁰⁻³¹ Le bi kan bijab bilee bi wiin chain na bi len u chee tibər. Bi nan ye n-yaayoonn na aabənabtiib Moses ni Elaija la. Bi nan len waah ga ŋa Uwumbər aageehn ki kpo Jerusalem ponn ni pu na. ³² Le ngeen joo Piita mam. Baah finn na, le bi kan Yesu aah wiin chain pu na, ki kan bijab bilee bi si u chee na. ³³ Bijab bilee ngbaan aah siir cha u na, le Piita bui u, “Ndindaan, taah bi do na, ni ŋan. Cha ti ŋa ŋiboo ŋitaa, ki di libaa tii si, ki di liken tii Moses, ki di liken tii Elaija.” Piita aah len kina na, waa nyi waah len ti cha ni wəb na.

³⁴ Waah laa bi len kina na, le ntaalangbam dan nan biin bi pu. Mu aah biin bi pu na, le ijawaan chuu Yesu aadidiliib ngbaan. ³⁵ Le nneel len ntaalangbam na ni ke, “Maabo u m lee u na sɔ. Li ŋun waah len pu na man.”*

³⁶ Nneel ngbaan aah len ki ti doo na, bi nan kan Yesu baanja le si. Le bi joo tibər ngbaan bima baanja, kaa tuk unii ubaa n-yoonn ngbaan baah kan pu na.

*Yesu aah nyan libimbikl ubo ni pu na
(Matiu 17.14-18; Mak 9.14-27)*

³⁷ Kitaak aah woln na, le bi sunn ni lijoon ngbaan taab. Le kinipaak sakpenj tooh u nsan ni. ³⁸ Le kinipaak ngbaan ponn ni uja ubaa teen ke, “Uməməkr, m gan si, san njapəən kinimbaak. U ye maabobaal la. ³⁹ Libimbikl le lir u ki cha u tar, ki cha uwon gbaa, le uməb ponn ni puk tipupukr, ki liin u nsin sakpen, kaa ban li di u lii. ⁴⁰ M gan saadidiliib ke bi nyan u libimbikl ngbaan. Bi mu aa ŋmaa nyan u.”

⁴¹ Le Yesu bui ke, “Nimi dandana aanib, naa gaa Uwumbər ki kii, ki mu aa dii u mbaməm. Ni ban ke m yunn ni chee kinye pu, aan ki li kpa limər ni pu?” le ki tuk ubo ngbaan aate, “Li joo ni aajapəən ngbaan m chee.”

⁴² Le ubo ngbaan aah choo na, libimbikl lii u kitinj, le ki cha uwon gbaa sakpen. Le Yesu kae libimbikl ngbaan, ki cha ubijabo ngbaan pəək, le ki di u giin tii ute. ⁴³ Baah kan Uwumbər aah kpa mpəən sakpen pu na, le ni gar kinipaak ngbaan məmək pam.

Yesu aah ki tuk waadidiliib waakun aabər pu na

(Matiu 17.22-23; Mak 9.30-32)

Naah gar binib ngbaan məmək kina na, le Yesu bui waadidiliib, ⁴⁴ “Bi ga di min Unibən Aabo ŋa binib aanaal ni la. Cha tibər timina koo nitafal ni man.” ⁴⁵ Le baa bee taatataa. Uwumbər le bər taatataa ke bi taa bee. Le baa kaa ke bi baa Yesu taatataa.

Ulau ye uninyuun?

(Matiu 18.1-5; Mak 9.33-37)

⁴⁶ Le waadidiliib kpak təb kinikpakpak ke ulau ye uninyuun bi ponn ni. ⁴⁷ Le Yesu bee baah dak pu na, le ki di ubo siin ubaa chee, ⁴⁸ le ki tuk bi, “Unii umək gaa ubo wee maayimbil pu na kan, u gaa mi le na. Unii umək gaa mi na kan, u gaa Uwumbər u tun ni mi na le na. Unii u ye uwaatiir ni ponn ni na, uma le ye uninyuun.”

*Taa kiir unii u tun Uwumbər aatuln na
(Mak 9.38-40)*

⁴⁹ Le Jənn tuk Yesu, “Ndindaan, ti kan unii ubaa nyan tiyayaar binib ponn ni, saayimbil pu. U mu aa dii timi, nima le ti bui u ke u di cha.”

⁵⁰ Le Yesu bui u, “Taa ki tuk u ke u di cha. Unii u kaa ye nimi aadin na si nichan ni la.”

Samaria yaab bibaa aah yii Yesu pu na

⁵¹ Bundaln Yesu ga gir buen paacham na peen ni. Le u pəək ubaa ke u buen Jerusalem, ⁵² le ki tun bitutum ke bi loln u pu nsan. Le bi buen, le ki ti fuu Samaria yaab† aatinj kibaa ponn ni, bi ti gor kiir u. ⁵³ Le kitinj ngbaan ni aanib kan ke u ban u buen Jerusalem. Nima le bi yii u.

⁵⁴ Waadidiliib Jems ni Jənn aah kan ke bi

* 9:35 : Lik Aisaya 42.1. † 9:52 : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mə.

yii u na, le bi baa u, “Tidindaan, aa ban ke ti mee Uwumbər aan mmii nyan paacham ki gaa bi [ke Elaija aah nan ɲa pu na aa]?”

⁵⁵ Yesu nan fenn ton Jems ni Jənn le ki kae bi, [ki bui bi, “Naa nyi Mfuur Nyaan mu yeh nimi na aah bi pu na. ⁵⁶ Min Unibən Aabo aa dan m nan ku binib. M dan ke m nan gaa bi lii la.”]

Le bi buen kitin kiken ni.

*Binib bi ban ke bi dii Yesu na
(Matiu 8.19-22)*

⁵⁷ Baah cha na, le uja ubaa dan nan bui Yesu, “M ga dii si saah cha nin chee na mək.”

⁵⁸ Le Yesu bui u, “Inək kpa yaah koo ibuu i ponn ni na. Inyoon i laani paacham na mu kpa yaadil. Min Unibən Aabo aa kpa maah ga doon nin chee na.”

⁵⁹ Le Yesu tuk uja uken, “Li dii mi.”

Le u bui u, “Ndindaan, m mee si nsan, cha m buen ti sub nte waahr, aan ki nan dii si.”

⁶⁰ Le Yesu bui u, “Cha bitekpiib sub təb. Si ma kan, aa li cha ti moon Uwumbər aanaan aabər.”

⁶¹ Le uja uken mu tuk Yesu, “Ndindaan, m ga dii si la. M mu mee si nsan, cha m buen ti chəi maachiln ni aanib waahr, aan ki nan dii si.”

⁶² Le Yesu bui u, “Unii yaa joo unaaja ko kisaak ki lik puwəb kan, waa ɲeer Uwumbər aanaan ni aatuln.”†

10

Yesu aah tun waadidiliib imonko itaa ni kipiik pu na

¹ Nee aapu wəb le Tidindaan nyan bijab imonko itaa ni kipiik ki kpee, le ki tun bi bilelee ke bi loln u pu nsan, ki ti koo waah ga buen ntim mu məmək ni na. ² U bui bi, “Idi biir le ki wiir. Bidicheeb aa wiir. Nima pu na, ni li mee kisaak aadindaan man ke u tun bidicheeb bi ti chee waajikaar. ³ Li cha man. Maah tun nimi na, ni ga li bi ke ipihbi i bi ɲisapol aakaasisik ni na la. ⁴ Ni taa li joo ɲimobil aataakər, ki taa tun ɲitun, ki taa li joo ɲinaatak, ki taa sil nsan ni ki doon unii ubaa. ⁵ Ni yaa koo lidichal ni kan, njan aawan le ye ke ni bui bi, ‘Uwumbər aanyoor bi lidichal lee aanib

pu.’ ⁶ Uninyaan yaa bi nima chee kan, Uwumbər aanyoor ga li bi u pu. Uninyaan yaa kaa bi kan, Uwumbər aanyoor ga gir ni ni pu. ⁷ Lidichal libaa aanib yaa gaa nimi kan, ni li bi nima ki ti saa buyoonn ni ga nan nya na, ki taa jir lidichal. Ni li ji ki li nyu baah ga tii nimi ni na; ututunn məmək ɲeer waapar. ⁸ Ni yaa koo kitin kibaa ni aan bi gaa nimi kan, ni li ji baah ga tii nimi ni na, ⁹ ki bui bi ke, ‘Uwumbər aanaan peen ni nimi la,’ ki cha bibum bi bi nima na pək. ¹⁰ Ni yaa koo kitin kibaa ni, aan baa gaa nimi kan, ni bə dii ki ponn ni ki bui ke, ¹¹ ‘Nimi aatin aatatan ti bi titaapətan ni na, tima le ti kpaar lii do chee na, ni li ye nsurm ki tii nimi. Ni li nyi ke Uwumbər aanaan peen ni, le ni yii.’ ¹² M tuk nimi la, bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na, binib ngbaan aatafadaan ga jer Sodom aatin aanib aatafadaan.”

*Binib bi kaa kpeln baabimbin na aabər
(Matiu 11.20-24)*

¹³ “Korasinn aatin aanib, tibəbir bi ni pu. Betseda aatin aanib, tibəbir bi ni mu pu; ba pu? m yaa ba nan tun lijnjiir aatun Taya ni Saidonn aatim aanib aakaasisik ni ke maah tun lijnjiir aatun nikaasisik ni pu na kan, bi ba ga kpeln baabimbin ni yunn, ki li pee tiwanpeenkaan ni saak kuub na, ki di nfatan puɲ biyil, aan ki mək ke bisui bii baatunwanbir pu. ¹⁴ Bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na, nimi aatafadaan ga jer Taya aatin aanib ni Saidonn aatin aanib aatafadaan. ¹⁵ Nimi Kapenaum aatin aanib ma kan, bi ga yoor nimi paacham aa? Aayii. Bi ga sunn nimi tataab tataab la.”

¹⁶ Yesu nan tuk waadidiliib, “Unii u ɲun nimi aabər na kan, u ɲun maabər le na. Unii u yii nimi na kan, u yii mi le na. Unii u yii mi na kan, u yii Uwumbər u tun ni mi na le na.”

Waadidiliib imonko itaa ni kipiik na aah gir ni pu na

¹⁷ Le bijab imonko itaa ni kipiik ngbaan gir ni Yesu chee ni mpopiin, ki nan bui u, “Tidindaan, tiyayaar mu kii timi aaməb, saayimbi pu.”

† 9:62 : Naataa le ye ke unii yaa kaa gaa Uwumbər aatuln inaal ilee kan, waa ɲeer u tun li.

18 Le u bui bi, “M kan kinimbəŋ nyan ni paacham ki ŋa yəli ke utaal aah moor ki lir pu na. 19 Lik man, m tii nimi mpəɔn, ni ti taa ikuub ni inyoohn pu, ki tii nimi mpəɔn, ni nyan timi aadin kinimbəŋ aapəɔn məmək, le tiwan nibaa aan ŋmaa ŋa nimi nibaa. 20 Tə, tiyayaar aah kii nimi aaməb na, ni taa cha nima baanja le li ye nimi aapopiin. Nimi aayimbil aah ŋmee paacham na le ye mpopiin mbaməm.”

*Yesu aah kpa mpopiin sakpen pu na
(Matiu 11.25-27; 13.16-17)*

21 N-yoonn ngbaan le Uwumbər Aafuur Nyaan cha Yesu kpa mpopiin pam, ki bui ke, “Nte Uwumbər u ye paacham ni taab Aadindaan na, aa bər tibər timina bilankpalb ni binimbiwolm, le ki di mək chapəntiib, nima le m pak si. Nte, saageehn le na, nima le cha aa ŋa kina.

22 “Nte Uwumbər le tii mi tiwan məmək. Ubaa aa nyi min Uwumbər Aajapəɔn aah ye udaan u na, see Nte Uwumbər. Ubaa mu aa nyi Nte Uwumbər aah ye udaan u na, see min Ujapəɔn. Binib bi m ban ke m di Uwumbər mək bi na, bi mu nyi u.”

23 Le u fenn ki toŋ waadidiliib, ki bui bi libəəl ni, “Uwumbər aanyoor bi ni pu, ninimbil aah kan tiwan ni na pu. 24 M tuk nimi la, Uwumbər aabənabtiib ni bibərb bi wiir na nan ban bi kan naah kan tiwan ni na, kaa kan. Bi nan ban bi ŋun naah ŋun tibər ti na, kaa ŋun ti.”

Samaria aatiŋ aaninyaan aah ŋa pu na

25 Le uja u nyi Uwumbər aakaal mbaməm na ubaa fii sil ki pen Yesu nlan, ki baa u, “Uməmək, m ga ŋa kinye ki kan liməfal li kaa kpa ndoon na?”

26 Le Yesu baa u, “Ni ŋmee kinye Uwumbər aakaal ponn ni? Aa karn kinye?”

27 Le u bui u, “Ni ŋmee ke, ‘Aa li gee Aadindaan Uwumbər aasui məmək ni, ni saawiin məmək, ni saapəɔn məmək, ni saalandak məmək, ki li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.’”

28 Le Yesu bui u, “Aa len mbamən la. Li ŋani kina, le aa ga kan liməfal.”

29 Le u ban ke u li kpa mbamən, le ki baa Yesu, “Ŋma ye nna aabo?”

* **10:32** : Liifai yaab nan tun lituln Uwumbər Aadichal ni la. nan mə.

30 Le Yesu bui u, “Uja ubaa nan nyan Jerusalem ki cha Jeriko. Waah cha na, le u ti lir bififirb aanjaal ni. Le bi chuu peer waawanpeenkaan ki gbaa u, le u ti ban u kpo. Le bi siir cha u. 31 Naah kpee siib na, le Uwumbər aatotoor ubaa mu jer nima, ki kan u. Waah kan u na, le u gəln u ki jer. 32 Le Liifai* aanii ubaa mu paan ni, ki nan jer nima, le ki kan u, le ki mu gəln u ki jer. 33 Le Samaria† aatiŋ aanii ubaa mu cha waasachuln, ki nan fuu nima chee. Waah kan u na, le kinimbaak chuu u. 34 Le u buen u chee, ki di nnyək ni nkpan meen ibuun ngbaan, ki di ŋitan poo u, le ki di u diŋ uma ubaa aabon pu, ki di u buen tichaandir ponn ni, ki ti lik u nima. 35 Le ni woln kitaak le u di ŋimombil tii tichaandirdaan, le ki bui u, ‘Lik u tii mi. Aa yaa jin ŋimombil ŋi jer ŋimina kan, m nan gir ni kan, m ga nan pa si.’”

36 Le Yesu baa nkaal aaməməkr ngbaan, “Uja u lir bififirb aanjaal ni na, bijab bitaa ngbaan ponn ni, ulau tee ye una aabo? Aa dak kinye?”

37 Le u bui u, “Unii u san u kinimbaak na le ye una aabo.”

Le Yesu bui u, “Li cha ki mu li ŋani kina.”

Yesu aah mann Mata ni Mari pu na

38 Tə, Yesu ni waadidiliib aah chuun lisachuln pu na, le bi ti fuu kitin kibaa ponn ni. Le upii u bi yin u ke Mata na gaa u waadichal ni. 39 Mata nan kpa naal ubaa, bi yin u ke Mari. Le Mari ka Yesu chee, ki pel waah len pu na. 40 Mata le tun tichann aatuln ki bi gonni ki ti bak. Nima le u dan nan bui Yesu, “Ndindaan, nnaal cha mi baanja le channi nimi tichann kaa ter mi. Aatafal aa bi ni ni ii? Bui u ke u ter mi.”

41 Le Tidindaan bui u, “Mata, Mata, aa cha tiwan sakpen le muk si ki ŋa si ilandak.

42 Tiwan nibaa baanja le aa lann. Mari aah lee ni na le ŋan. Ubaa aan nyan waah lee ni na u chee.”

11

*Yesu tuk bi baah ga mee Uwumbər pu na
(Matiu 6.9-13; 7.7-11)*

† **10:33** : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa

¹ Kitaak kibaa daal, le Yesu nan bi ni-baa chee ki bi mee Uwumbər. Waah mee u ti doo na, le waadidiliib ponn ni ubaa bui u, “Ndindaan, mək timi taah ga mee Uwumbər pu na, ke Jənn u nan muini binib nnyun ni na aah nan mək waadidiliib pu na.”

² Le Yesu bui bi, “Ni yaa mee Uwumbər kan, ni bui ke,

‘Tite Uwumbər [u bi paacham na,] cha binib li san saayimbil; cha saanaan dan.

[Bi li nani saageehn dulnyaa wee ni, ke baah nani paacham pu na.]

³ Tiin timi din aawiin aajikaar.

⁴ Cha timi aatunwanbir pinn timi; ba pu? ti mu di cha pinn binib bimək koo timi aataani ni na.

Taa cha ti kan ntəŋ.

[Nyan timi tibəbir ni.]’ ”

⁵ Le Yesu ki bui bi, “Ni ponn ni ubaa yaa buen aajə do kinyetaasiik ki ti sil lipaal ki bui u, ‘Njə, pinn mi nboroboro kpin nita; ⁶ njə ubaa chuun fuu ni ndo; m mu aa kpa tijiir tibaa m tii u’ kan, ⁷ le aajə u bi kidiik ni na ga bui si, ‘Taa muk mi. M ni maabilb doon ki lan kidiik a. Maan nmaa fii ki tii si.’ ⁸ Naa ye kijətiik pu le u ga fii ki tii si. Aa yaa ganji u ki ganji u ki muk u kan, nima le ga cha u fii ki tii si saah ban pu na məmək. ⁹ Nima pu na, m tuk nima la, ni li mee Uwumbər man, le u ga tii nima. Ni li ban Uwumbər chee man, le ni ga kan. Ni li kpaar jaalen man, le u ga piir tii nima. ¹⁰ Unii umək mee Uwumbər na, u ga tii u. Unii umək ban na, u ga kan. Unii umək kpaar jaalen na, u ga piir tii u. ¹¹ Ni ponn ni ubaa aabo yaa mee si maab kan, aa ga di litakpal tii u uu? U yaa mee si ujan kan, aa ga di uwaa tii u uu? ¹² U yaa mee si likoojiln kan, aa ga di unyoohn tii u uu? ¹³ Nimi titunwanbirdam yaa tee nyi ipiin i njan na ki tii nima aabim kan, nmaninkabaa Nite Uwumbər u bi paacham na le aan di Waafuur Nyaan tii binib bi mee u ki ban mu na aa?”

Binib bibaa aah sii Uwumbər Aafuur Nyaan pu na

(Matiu 12.22-30; Mak 3.20-27)

¹⁴ Uja u tiyayaar cha u nja ubir na nan bi nima chee. Le Yesu nyan tiyayaar ngbaan

u ni, le u len, kaa ki ye ubir. Le ni gar kini-paak ngbaan pam. ¹⁵ Bi ponn ni bibaa mu bui ke kinimbəŋ ki bi yin ki ke Beelsebul, u ye tiyayaar aayidaan na, le tii u mpəon ke u nyan tiyayaar binib ni.

¹⁶ Bibaa mu təŋ u ki ban ke u tun lijnjiir aatuln ki mək bi ke u ye Uwumbər Aanii.

¹⁷ Le u bee baah dak pu na, le ki bui bi, “Nnaan mubaa ni aanib yaa jaa təb kijaak kan, nnaan ngbaan ga bee yəli la. Lidichal libaa ni aanib mu yaa jaa təb kijaak kan, bi ga lir la. ¹⁸ Ni len ke Beelsebul u ye tiyayaar aayidaan na le tii mi mpəon ke m nyan tiyayaar binib ni. Tiyaayar aayidaan kinimbəŋ yaa nja kina kan, ki jan kibaa kijaak la. Kaanaan ga nja kinye aan ki sil? ¹⁹ Ni yaa len ke tiyayaar aayidaan Beelsebul le tii mi mpəon ke m nyan tiyayaar binib ni kan, nma tii nima aanib mu mpəon ke bi nyan tiyayaar binib ni? Nima aanib aah nani pu na le ga mək ke ni kpa mbaməon aan naa kpa. ²⁰ Mma kan, Uwumbər aapəon pu le m nyani tiyayaar binib ni. Nima le mək ke Uwumbər aanaan fuu ni ni chee.

Yesu aah nyan kinimbəŋ ki bii kaawan pu na

(Matiu 12.29; Mak 3.27)

²¹ “Liwəkl li kpa tijawan sakpen na yaa lik waadichal kan, ubaa aan bii waawan. ²² Le unii u kpa mpəon jer u na yaa lir u pu ki nyan u kan, u ga gaa waajawan ti ter u na məmək, ki ji waawan. ²³ “Unii u kaa dii mi na kan, u ye maadin la. Unii u mu kaa kuuni binib tii mi na kan, u yaani bi la.”

Tiyayaar aah ga gir ni pu na

(Matiu 12.43-45)

²⁴ “Tiyayaar yaa nyan unii ni kan, ti ga li chuun gər nnyun aah kaa bi kipəək ki ponn ni na, ki ban taah ga kal nin chee ki fuur na, kaan kan. Le ti ga len ke, ‘M ga gir kun maah nan nyan unii u ponn ni na la.’ ²⁵ Le ti ga gir ni ki nan kan ke bi toor taakookoo yaan, le ni njan. ²⁶ Le ti ga buen ki ti joo ni tiyayaar tilole ti bir ki jer ti na. Le ti məmək ga koo unii ngbaan ponn ni, ki ga li bi u ponn ni, le ki nja u yəli ki jer waah nan bi njan na pu na.”

Binib bi kpa Uwumbər aanyoor mbaməon na

²⁷ Yesu aah len kina na, le kinipaak ngbaan ponn ni upii ubaa len mpəən pu, “Uwumbər aanyoor bi upii u ma si ki tii si libiil na pu.”

²⁸ Le Yesu bui ke, “Binib bi ηun Uwumbər aabər ki kii ti na, Uwumbər aanyoor bi bima le pu.”

Baah ban ke Yesu tun lijnjiir aatuln pu na
(*Matiu 12.38-42*)

²⁹ Kinipaak aah kuun ni Yesu chee na, le u bui ke, “Dandana aanib ye binib bi bir na la. Bi ban ke m mək bi lijnjiir aawan, aan bi nin gaa mi ki kii. Uwumbər aah nan ηa lijnjiir aatuln ki ηa waabənabr Jona pu na, lituln limina aaboln le bi ga kan. Maan mək bi lijnjiir aawan niken.

³⁰ Uwumbər aah nan ηa Jona pu na, ni nan ye liməkl le ki tii Ninefa aatiη aanib. Kina le waah ga ηa min Unibən Aabo pu na ga li ye liməkl ki tii dandana aanib ngbaan.

³¹ Seba aatiη aapiibər nan nyan ni dandar ke u nan ηun Ubər Solomonn aalan aaliin. Min u jer Solomonn na bi do la, le naa ηun maaliin. Bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na, upiibər ngbaan aah nan ηa pu na, nima le ga mək ke dandana aanib aabər bii. ³² Jona nan tuk Ninefa aatiη aanib Uwumbər aabər, le bi kpeln baabimbin. Min, u jer Jona na le tuk dandana aanib Uwumbər aabər, le baa kpeln baabimbin. Bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na, Ninefa aatiη aanib aah nan kpeln baabimbin pu na, nima le ga mək ke dandana aanib aabər bii.”

Tiwon aawiihn
(*Matiu 5.15; 6.22-23*)

³³ “Unii yaa see karyaa kan, waan di u di bər, kaan di lisambil chiη u pu. U ga di u təη tiwan paab la, le u li wiin binib bimək koo ni na chee, bi li waa. ³⁴ Aanimbil ye saawon aakarya la. Aanimbil yaa woln ke aa dii Uwumbər aasan kan, saabimbin məmək gbii nwiihn la. Aanimbil yaa kaa woln kan, saabimbin gbii mbəmbəən la. ³⁵ Li nyi ki taa cha nwiihn mu bi aa ni na li ye mbəmbəən. ³⁶ Saabimbin məmək yaa gbii nwiihn, kaa bəən nibaa chee kan, aa ga li bi nwiihn ni mbaməm. Ni ga li bi ke

karyaa u wiin chain na aah ga woln saah bi nin chee na pu na la.”

Yesu aah galn Farisii yaab ni ikaal aaməmək pu na
(*Matiu 23.1-36; Mak 12.38-40*)

³⁷ Yesu aah len kina ki ti doo na, le Farisii aanii ubaa bui u ke u dan udo ki nan ji tijikaar. Le u koo waadichal ni, ki kal ki bi ji. ³⁸ Le Farisii aanii ngbaan kan ke Yesu ji kaa ηir uηaal. Le ni gar u. ³⁹ Le Tidindaan bui u, “Nimi Farisii yaab, ni ηir tiyir ni ηisambil aapuwəb mbaməm, kaa ηir ni ponn ni. Kina le ni ban ke binib bui ke ni ye bininyaam; nisui ponn ni mu gbii kinaayuk aatuln ni titunwanbir. ⁴⁰ Nimi bijərb bimina, Uwumbər u nan naan tiwon na, uma le naan nisui mu. ⁴¹ Di naah kpa tiwan ni na tii bigiim, ki di nibaa mu tii bi. Ni yaa ηa kina kan, tijəη tibaa aan ki li bi ni chee.

⁴² “Nimi Farisii* yaab, tibəbir bi ni pu; ba pu? ni yakr tikpifar nfum kipiik le ki nyan nibaa le di tii Uwumbər, kaa ηani ni ηan na, kaa gee Uwumbər. Ni ηan ke ni li ηani ni ηan na, ki li gee Uwumbər, ki yakr nimi aawan mu ki di tii u.

⁴³ “Nimi Farisii yaab, tibəbir bi ni pu; ba pu? ni gee ke ni kal bininyuum aakakaa chee mmeen aadir ni, ki gee ke binib doon nimi mbaməm kinyan ni. ⁴⁴ Tibəbir bi ni pu. Ni naahn ηikaakul ηi bəə na, ηi binib chuun taar ηi pu, kaa nyi na.”

⁴⁵ Le Uwumbər aakaal aaməməkr ubaa bui u, “Uməməkr, saah len kina na, aa sii ti mu la.”

⁴⁶ Le Yesu bui ke, “Nimi Uwumbər aakaal aaməmək, tibəbir bi ni mu pu. Ni di nkaal mu pəə sakpen na, le ki di kpee Uwumbər aakaal pu, ki tuk binib ke bi li dii kina. Ni mu aa ter bi ke bi dii kina. ⁴⁷ Tibəbir bi ni pu; ba pu? ni maa ηikaakul ki tii Uwumbər aabənabtiib bi nan bi n-yaayoonn na. Niyaajatiib le nan ku bi. ⁴⁸ Ni mu nyi baah nan ku bi pu na, ki mu kii baah nan ηa pu na. Niyaajatiib le nan ku bi. Ni mu maa ηikaakul tii bi. ⁴⁹ Nima pu le Uwumbər aah kpa nlan pu na, u bui ke, ‘M ga tun bibənabr ni bitutum bi chee. Le bi ga ku ngem ki ηa biken mu falaa.’ ⁵⁰ Buyoonn

* **11:42** : Farisii yaab nan ye Juu yaab bibaa bi aanimbil man ke binib li dii Moses aakaal na.

dulnyaa wee nan piin ki joo cha na, binib nan ku Uwumbør aabønabtiib. Linikul ngbaan mòmøk pu le Uwumbør ga daa dandana aanib aatafal. ⁵¹ Njan, bi nan ku Abel, le ki ku bininyaam ki joo cha, ki ti pii Uwumbør aabønabr Sekaria, u bi nan ku u, kitorok aabimbiln ni Uwumbør Aadichal aakaasisik ni na. Mbamøn, m tuk nimi la, linikul ngbaan mòmøk pu le Uwumbør ga daa dandana aanib aatafal.

⁵² “Nimi Uwumbør aakaal aamòmøkb, tibøbir bi ni pu. Naa møk binib Uwumbør aakaal mbamøn. Nimi nibaa aa dii mu, le ki tee lej binib bi ban bi dii mu na nsan.”

⁵³ Yesu aah nyan nima chee na, le Uwumbør aakaal aamòmøkb, ni Farisii yaab kpak u kinikpakpak pam, ki baa u mbaan tibør ti wiir na pu, ⁵⁴ ki ban bi pen u nlan ki kan waataani aan ki galn u.

12

Yesu tuk waadidiliib ke bi li nyi binib bi njmann bi na
(*Matiu 10.26-27*)

¹ Binib churbaka aah nan kuun Yesu chee ki ti taar tøb pu pu na, le u bui waadidiliib, “Ni li nyi Farisii yaab aabimbin aah bi pu na, ki taa li bi kina man. Bi njmanni ke bi ye bininyaam, kaa ye. ² Tibøbørkaan mòmøk ga kpiir. Tibør timøk bøø na, ti ga nyan mpaan pu. ³ Naah loon len tibør ti mbømbøøn ni na, binib ga njun ti nwiihn pu. Naah loon tibør ti binib aatafal ni kidiik ponn ni na, bi ga di ti moon lipaal.”

Ni li san Uwumbør baanja
(*Matiu 10.28-31*)

⁴ “Nimi bi ye njøtiib na, m tuk nimi la, ni taa san binib ijawaan man. Bi ga njmaa ku nimi aawon baanja la. Baan ki njmaa na nimi nibaa. ⁵ M sur nimi naah ga li san u ijawaan na. Ni li san Uwumbør. U yaa ku binib kan, u kpa mpøøn ke u di bi na mmii mu kaan junn na ni. Mbamøn, m tuk nimi la, ni li san uma.

⁶ “Bi kooh iyaar injmu janjan bilee la. Le Uwumbør aa suln i ponn ni ubaa aabør. ⁷ Ni taa san ijawaan man. Ni jer iyaar pam. Uwumbør nyi nimi aayikpir aakahm.”

Lem binib aanimbil ni ke aaye Kristo yoola
(*Matiu 10.32-33; 12.32; 10.19-20*)

⁸ “M tuk nimi la, unii umøk len binib aanimbil ni ke min le ye Udindaan na, min Unibøn Aabo mu ga len Uwumbør aatuuntiib aanimbil ni ke udaan ngbaan le ye miyoo. ⁹ Unii umøk yii mi binib aanimbil ni na, m mu ga yii udaan ngbaan Uwumbør aatuuntiib aanimbil ni.

¹⁰ “Unii yaa bii min Unibøn Aabo kan, Uwumbør ga njmaa di cha pinn u. Unii yaa sii Uwumbør Aafuur Nyaan kan, Uwumbør aan di cha pinn u.

¹¹ “Bi yaa chuu nimi, ki di na mmeen aadir ni, bee ntim aaninkpiib aanimbiin ni, bi ti ji nimi tibør kan, ni taa baa nisui ni ke ni ga len kinye aan ki nyan nibaa tibør ni. ¹² N-yoonn ngbaan yaa fuu ni kan, Uwumbør Aafuur Nyaan le ga møk nimi naah ga len pu na.”

Uwankpadaan u ye ujør na

¹³ Kinipaak ngbaan ponn ni le uja ubaa tuk Yesu, “Umòmøk, bui nkpel ke u yakr tite aafaal ki di min yaan tii mi.”

¹⁴ Le Yesu bui u, “Uja, njmaa tii mi nsan ke m ji nimi tibør ki yakr lifaal tii nimi?” ¹⁵ le ki tuk kinipaak ngbaan, “Ni li nyi man ki taa li kpa iniman. Unii yaa kpa liwangol li wiir na kan, nima le aan tii u limøfal.”

¹⁶ Yesu nan njakl bi liyatanakl ke, “Uwankpadaan ubaa aasaak nan na tijikaar ti wiir na. ¹⁷ Le u dak usui ni, ‘Maa ki kpa maah ga di maajikaar na tiwan ni ponn ni na. M ga na kinye? ¹⁸ M ga na kina la; m ga gbaa wii maapil mòmøk, ki ki maa njipil ni filk ki jer njimina na. M ga di maajikaar mòmøk na ni ponn ni. ¹⁹ Le m ga bui mbaa, M kpa tijikaar ti ga fuu mi njibin sakpen na. M ga fuu, ki ji, ki nyu, ki li møoni.’ ²⁰ Tø, le Uwumbør bui u, ‘Si ujør wee, kinyeek kee le aa ga kpo. Saah kuun liwangol limøk siin na, njmaa ga li yeh li?’

²¹ “Kina le unii umøk di liwangol bil kiir ubaa, kaa kpa liwangol Uwumbør chee na, u mu ye ujør.”

Gaa Uwumbør ki kii mbamøn man
(*Matiu 6.25-34*)

²² Le Yesu bui waadidiliib, “Nima le m tuk nimi, ni taa cha nimi aalandak li muk

nimi tiwon aawan pu, ki taa li dak ke, ‘Ti ga ji ba? Ti ga peen ba?’ ²³ Limɔfal bi tijikaar baanja pu la aa? Tiwon bi tiwanpeenkaan baanja pu la aa? ²⁴ Dakl lik njikakaa aah bi pu na. Naa ko tijikaar, ki mu aa chee ti, kaa kpa njipil, kaa kpa njiboo. Uwumbɔr le kpiini ni. Naa jer ni sakpen aa? ²⁵ Ni ponn ni ubaa ga nmaa muk waalandak aan ki yunn ki jer Uwumbɔr aah siin pu na aa? ²⁶ Naah kaa nmaa na tiwan ni kaa pɔɔ na, ba pu ni cha ilandak muk nimi ni gur na pu? ²⁷ Dakl lik mmopuun aah bi pu na. Mu aa tun lituln, ki mu aa fik tikokonn. M tuk nimi la, Ubɔr Solomonn u nan pee tiwanpeenkaan nyaan na aawanpeenkaan aa nan njan ke mmopuun aah njan pu na. ²⁸ Timoor bi din, ki ga fe wu mmii fen, le Uwumbɔr na ti mmopuun mu njan na. Waan tii nimi tiwanpeenkaan aa? Naa gaa Uwumbɔr ki kii mbamɔm. U ga tii nimi. ²⁹ Ni taa cha ninimbil li man tijikaar ni tiwanyukaan pu, ki taa cha ilandak li muk nimi. ³⁰ Tiwan ngbaan mɔmɔk pu le dulnyaa wee ni aanib bi kaa dii Uwumbɔr aasan na aanibil man. Nite Uwumbɔr nyi ke ni ban tiwan ngbaan. ³¹ Ni cha ninimbil li man Uwumbɔr aanaan pu, le u ga di tiwan ngbaan mɔmɔk kpee nimi.”

Paacham aawankpal
(*Matiu 6.19-21*)

³² “Maanib bi bi siib na, ni taa san ijawaan man. Nite Uwumbɔr le ban ke u tii nimi nnaan. Waageehn le na. ³³ Ni kooh naah kpa tiwan ni na man, ki di njimobil ngbaan tii bigiim, aan ki li kpa njimobil ni kaan doo na. Ni ga li kpa liwankpal li kaan doo na paacham. Unaayuk ubaa aan buen nima. Njipaambil aan li bi nima ki bii ni. ³⁴ Saawankpal aah bi nin chee na, aasui mu bi nima chee la.”

Bitutum bi si kii na aayatanjaki

³⁵ “Ni gor nibaa pu man, ki see nimi aakaryaa mam, ³⁶ ki li bi ke bitutum bi si kii buyoonn bidindaan ga nya tibɔndinn aajikaar aajim ni, ki fuu ni na. U yaa nan fuu ni ki kpaar jaalen kan, libuul ngbaan ni le bi ga chuu piir tii u. ³⁷ Bitutum bi lik bidindaan aah ga fuu ni pu na, Uwumbɔr aanyoor bi bi pu. M tuk nimi mbamɔn la, u

ga cha bi kal, ki ga di tijikaar siin binimbiin ni. ³⁸ U yaa fuu ni kinyetaasiik, bee u yaa fuu ni likoojawiil yoonn, ki kan ke bi gor kan, Uwumbɔr aanyoor bi bi pu la. ³⁹ Ni nyi ke udichadaan yaa ba nyi buyoonn unaayuk ga fuu ni na kan, waa ba ga doon ki geen, u ba ga li ka lik, unaayuk ngbaan taa koo ni waadichal ni. ⁴⁰ Ni mu gor man; ba pu? buyoonn naan li dak ke m ga gir ni na, n-yoonn ngbaan le m ga gir ni.”

Ututunn u njan na, ni u kaa njan na
(*Matiu 24.45-51*)

⁴¹ Le Piita baa Yesu, “Ndindaan, aa njakl liyatanjaki ngbaan ki tii timi baanja le aan aa njakl ki tii binib mɔmɔk la?”

⁴² Le Tidindaan bui u, “Uyidaan ubaa yaa tii waatutunn ubaa tininkpir ke u li lik waachiln ni aanib ki tii bi tijikaar naah neer buyoonn na kan, ututunn ngbaan ga na kinye ki li kpa nlan, ki li tun waatuln mbamɔm? ⁴³ Udindaan yaa nan fuu ni ki mui waatutunn nani uma udindaan aah ban pu na kan, Uwumbɔr aanyoor bi ututunn ngbaan pu. ⁴⁴ M tuk nimi mbamɔn la, u ga tii u tininkpir u li lik waawan mɔmɔk. ⁴⁵ Tɔ, ututunn ngbaan mu yaa dak usui ni ke udindaan ga yunn, ki yaa piin ki gbaa ututunjeen aatɔtiib, bijab ni bipiib mɔmɔk, ki ji ki nyu ndaan gbii kan, ⁴⁶ udindaan ga gir ni buyoonn waan li dak ke u ga gir ni na, ki ga gbaa u njinaalab mbamɔm, ki ga di u na binib bi yii waamɔb na aah bi nin chee na.

⁴⁷ “Ututunn u nyi udindaan aah ban pu na, kaa gor, kaa nani kina na, bi ga gbaa u sakpen. ⁴⁸ Ututunn u kaa nyi udindaan aah ban pu na, ki tun lituln li neer njinaalab aagbaan na kan, bi ga gbaa u siib la. Uwumbɔr yaa tii unii nlan sakpen kan, u ga li ban ke u di nlan ngbaan tun litunyaan jer biken. Uwumbɔr yaa tii unii tininkpir kan, u ga li ban ke udaan ngbaan tun ki jer biken aah tun pu na.”

Binib aah ga yakr tɔb chee Yesu pu pu na
(*Matiu 10.34-36*)

⁴⁹ “M dan m nan tuur mmii dulnyaa wee ni. Mu yaa puun gaal kan, m ba gee. ⁵⁰ M ga ji falaa ki ti nyan. Nsui aan doon see m jin falaa ngbaan ki ti doo. ⁵¹ Maah dan

* 12:25 : Bee “...aan ki di lisan libaa kpee waafɔk pu uu?”

dulnyaa wee ni na, ni dak ke nima le ga cha binib məmək li kpaan kiməbaan aa? Aayii. M tuk nimi la, m pu le bi ga yakr tɔb chee. ⁵² Dandana ki joo cha, binib binmu yaa bi lidichal libaa ni kan, bi ga yakr tɔb chee la. Bitaa ga kpak bilee bi gur na. Bilee ngbaan mu ga kpak bitaa na. ⁵³ Uja ga yakr ujaɔɔn chee; jaɔɔn mu ga yakr ute chee; upii mu ga yakr ubisal chee; bisal mu ga yakr una chee; upii mu ga yakr ubipuu chee; bipuu mu ga yakr uchapii chee.”

Baa bee Uwumbər aah ɲani pu na
(*Matiu 16.2-3*)

⁵⁴ Le Yesu bui kinipaak ngbaan, “Ni yaa kan utaal yun ki bɔln liwilir wɔb kan, libuul ngbaan ni le ni ga bui ke, ‘Utaal ga nu la,’ le u nu. ⁵⁵ Libuln yaa nyan ni ɲɲangii aasikakl wɔb kan, le ni ga bui ke, ‘Kitotoɲ koo a,’ le ki koo. ⁵⁶ Nimi binmanmannim, kitin ni paacham pu le cha ni beer naah ga li bi pu na. Ba ɲa naa bee Uwumbər aah ɲani pu dandana na?”

Aa yaa koo unii aataani ni kan, chuu utaal mala
(*Matiu 5.25-26*)

⁵⁷ “Ba ɲa naa ɲmaa dakl lik ki bee ni ɲan na? ⁵⁸ Aa ni unii yaa kpa tibər, u ban u di ti buen bibɔjirb chee kan, chuu utaal mala, u taa kee fuu bi chee, ki taa di si ɲa binjaal ni, bi di si ɲa kiyondiik ni. ⁵⁹ M tuk si la, saan nya nima ki nan saa buyoonn aa ga pa kooti ni aamombil məmək doo na.”

13

Kpeln nimi aabimbin man

¹ N-yoonn ngbaan le binib bibaa dan nan bui Yesu ke Galilee aatin aanib aah nan bi toor kitork tii Uwumbər na, Pailat nan ku bi. ² Le Yesu baa bi, “Ni dak ke Galilee aatin aanib ngbaan nan ye titunwanbirdam ki jer Galilee yaab biken aa? Nima le cha u ku bi ii? ³ Aayii. M tuk nimi la, ni yaa kaa kpeln nimi aabimbin kan, ni məmək ga kpo kina la. ⁴ Tɔ, libimbifɔɔɲ aah nan lir ki ku bijab kipiik ni biniin Siloam aatin ni na, ni dak ke bi nan kpa taani ki jer Jerusalem aanib məmək aa? ⁵ Aayii. M tuk nimi la, ni yaa kaa kpeln nimi aabimbin kan, ni məmək ga kpo kina la.”

Busub bu kaa lu ɲisubil na

⁶ Le u ɲakl bi liyataɲakl ke, “Uja ubaa nan bun busub bubaa waasaak ponn ni; ki joo cha, le u dan nan lik ke ɲisubil bi aa ɲaa bi, le kaa kan nibaa. ⁷ Le u bui waatutunn, ‘Nbin ɲitaa le na, le m choo m nan lik busub bue. Maa kan lisubil libaa. Gaa bu lii. Taa cha bu li si ki gaa kitin yɔli.’ ⁸ Le ututunn ngbaan bui u, ‘Ndindaan, di cha bu libiln lee, m gbii bu taab, ki ban tinaabin ki bil bu. ⁹ Libiln li choo na, bu yaa lun kan, ni ɲan. Bu yaa kaa lun kan, aa gaa bu lii.’ ”

Yesu aah cha upii u boo gui na pɔɔk pu na

¹⁰ Juu yaab aakpaakool daal le Yesu bi mmeen aadiik ni, ki bi tuk binib Uwumbər aabər. ¹¹ Le upii ubaa bi nima. Tiyayaar le joo u ki ɲa u ubun ɲibin kipiik ni ɲiniin. U boo gui, kaa ɲmaa jaar. ¹² Yesu aah kan u na, le u yin u ke u dan u chee, le ki bui u, “Upii, aa kan aabaa saaween chee,” ¹³ le ki di unjaal paan u pu. Libuul ngbaan ni le u jaar, le ki nyun Uwumbər.

¹⁴ Yesu aah cha upii ngbaan pɔɔk likpaakool daal na, nima le cha mmeen aadiik ni aaninkpel gee linjuul Yesu pu, le ki bui kinipaak ngbaan, “Iwiin iloob le bi likpaakool aakaasisik ni, ti li tun lituln, ki cha likpaakool daal. Nima pu na, ni dan iwiin iloob ngbaan aakaasisik ni aan u cha ni pɔɔk. Ni taa ki dan nan ban laafee likpaakool daal.”

¹⁵ Le Tidindaan bui u, “Nimi binmanmannim, likpaakool daal kan, ni ga chuu gbiln nimi aanaaja, bee nimi aabon, ki di u buen nkpen ni ke u ti nyu nnyun. ¹⁶ Upii wee ye Abraham aayaabil la, le kinimbɔɲ buu u ɲibin kipiik ni ɲiniin le ki ɲa u u boo gui na. Maah chuu buur u likpaakool daal na, naa ɲan aa?” ¹⁷ Yesu aah len kina na, le inimɔɔn chuu binib bimək kpak u kinikpakpak na. Waah tun lijnjiir aatun pam pu na, le kinipaak ngbaan məmək nan kpa mpopiin pam.

Tisufar aabil aayataɲakl
(*Matiu 13.31-32; Mak 4.30-32*)

¹⁸ Le Yesu baa bi, “Uwumbər aanaan naahn ba? M ga di ba ki di ɲan mu? ¹⁹ Mu naahn linaanyiimbil li uja ubaa nan di bun waakpaab ni na la. Le li muun ki ɲa busub.

Le inyoon i laani paacham na dan nan ter yaadil bu aabon pu.”

*Boroboro aanyək aayatanəkl
(Matiu 13.33)*

²⁰ Yesu nan ki baa bi, “M ga di ba ki di nən Uwumbər aanaan? ²¹ Mu naahn nnyək mu bi joo nən boroboro ni aan upii ubaa nan di nən boroboro aayon ponn ni na, le boroboro ngbaan mək duun.”

*Naah ga dii pu na
(Matiu 7.13-14, 21-23)*

²² Le Yesu cha Jerusalem. Waah cha na, le u bə dii ntisakpem ni ntiwaatiir ni, le ki tuk binib Uwumbər aabər. ²³ Le unii ubaa baa u, “Ndindaan, binib bi nmar na le bi siib aa?”

²⁴⁻²⁵ Le Yesu bui bi, “Cha ninimbil li man ni li dii mbisaməb mu kaa waa na. M tuk nimi la, buyoonn udichadaan na ga nan fii ki lan kidiik na, nee aapuwəb le binib pam ga li ban bi koo ni, kaan nmaa koo ni. Ni ga li si lipaal, ki kpaar jaalen, ki bui ke, ‘Tidindaan, chuu piir tii timi.’ Le u ga bui nimi, ‘Maa nyi nimi. Ni nyan ni la chee?’ ²⁶ Le ni ga bui ke, ‘Ti ni si le nan kpaan ji ki nyun. Aa nan tuk binib Uwumbər aabər timi aatinj ni la.’ ²⁷ Le u ga ki bui nimi, ‘M tuk nimi la, maa nyi nimi. Ni nyan ni la chee? Nimi titunwanbirdam, ni məmək siir m chee man.’ ²⁸ Le u ga jenn nimi. Le ni ga li waa Abraham, ni Aisak, ni Jakob, ni Uwumbər aabənabtiib məmək Uwumbər aanaan ni. Ni ga li bi lipaal, ki wii ki nman njinyin nima chee. ²⁹ Binib ga nya liwipuul wəb, ni liwilir wəb, ni isikakl mək, ki ga li ka ki ji tijikaar Uwumbər aanaan ni. ³⁰ Li pel man, puwəb yaab bibaa ga nan nən bisalolm. Bisalolm bibaa mu ga nan nən puwəb yaab.”

*Yesu aah gee Jerusalem aanib pu na
(Matiu 23.37-39)*

³¹ N-yoonn ngbaan le Farisii yaab bibaa dan Yesu chee, ki nan bui u, “Nya do chee, ki li cha. Ubər Herod ban u ku si la.”

³² Le Yesu bui bi, “Ni li cha ti tuk unək ngbaan, ‘Din ni fen le m ga nyan tiyayaar binib ni, ki cha bibum pək. Iwiin itaa daal le maatuln ga doo.’ ³³ Nima le m cha Jerusalem din, ni fen, ni daalpu. Baan ku

Uwumbər aabənabr ubaa nibaa chee, see Jerusalem ponn ni.

³⁴ “Jerusalem aanib, nsui bii ni pu la. Ni ku Uwumbər aabənabtiib, ki yur waatum natakpal ki ku bi. N-yoonn məmək le m nan ban m kuun nimi nən mbaa chee ke ukəla aah kuuni waakoobi pu ki nən ufeen ni na, le naa kii. ³⁵ Lik, Uwumbər siir cha nimi. M tuk nimi la, naan ki kan mi ki nan saa bundaln ni ga nan bui ke, ‘Uwumbər aanyoor bi unii u choo uma Uwumbər aayimbil ni na pu.’ ”*

14

Yesu aah cha ubun pək pu na

¹ Juu yaab aakpaakool daal le Yesu nan buen Farisii yaab aaninkpel ubaa do, u ti ji tijikaar. Le bi lik waah ga nən pu na məmək. ² Le uja u taakpachoo fuukoo nan chuu u na mu bi nima, le ki dan Yesu chee. ³ Le Yesu baa Uwumbər aakaal aaməmək ni Farisii yaab, “Timi aakaal kii ke unii cha bibum pək likpaakool daal aa?”

⁴ Le baa len tibaa. Le Yesu chuu uja ngbaan ki ti cha waaween doo, ki cha u buen. ⁵ Le u baa bi, “Unii ubaa aabon, bee waanaaja yaa lir nnyunbun ni likpaakool daal kan, waan nyan u likpaakool daal ngbaan aa?”

⁶ Le baa ki nmaa len tibaa.

Binib bi Uwumbər ga nyun bi na

⁷ Le Yesu kan ke binib bi dan bi nan ji tijikaar na buen ti kal bininyuum aakakaa chee. Nima le u nək bi liyatəkl: ⁸ “Unii ubaa yaa yin si ke aa dan nan ji u chee tijikaar kan, taa kal bininyuum aakakaa chee. Nibaakan, unii u jer si na ga fuu ni. ⁹ Le udichadaan ngbaan ga dan nan bui si, ‘Cha uja wee kal do chee.’ Le iniməon ga chuu si. Le aa ga fii ki ti kal uwaatiir aakakaa chee. ¹⁰ Unii yaa yin si ke aa dan nan ji u chee tijikaar kan, ti puen kal unii waatiir aakakaa chee. Le udichadaan ngbaan ga dan nan bui si, ‘Njə, nan kal nkakaa mu nən na chee.’ Le binib bimək ji aa chee tijikaar na ga nyun si. ¹¹ Naatataa le ye ke unii umək nyun ubaa na, Uwumbər ga sunn u taab. Unii umək sunn ubaa taab na, Uwumbər ga nyun u.”

* 13:35 : Lik Ilahn 118.26.

¹² Le Yesu bui Farisii yaab aaninkpel u yin u ke u dan nan ji tijikaar na, “Aa yaa na njim kan, taa yin aajotiib, bee saamaal aanib, bee aanaabitiib, bee aanjeen aatotiib bi ye biwankpadam na, ke bi dan nan ji; ba pu? bi mu ga ki yin si ke aa nan ji bi chee tijikaar ki teen. ¹³ Aa yaa na njim kan, yin bigiim, ni bitaageeb, ni biwɔb, ni bijoom, ke bi dan nan ji. ¹⁴ Bima le aa kpa nibaa ke bi ki giin tii si. Uwumbɔr le ga na tinyoor na aa pu. Buyoonn bininyaam ga fikr nkun ni na, le Uwumbɔr ga tii si saapal.”

*Njim sakkem aayatanakl
(Matiu 22.1-10)*

¹⁵ Binib bi ji u chee tijikaar na ponn ni ubaa nun waah len pu na, le ki bui u, “Binib bi ga ji tijikaar Uwumbɔr aanaan ni na, waanyoor bi bi pu la.”

¹⁶ Le Yesu bui u, “Uja ubaa nan bui binib pam ke u ga na tijikaar bi dan nan ji. Le u na tijikaar pam. ¹⁷ Tijikaar aajim yoonn, le u tun waatutunn u ti bui bi, ‘Ni njeer a. Dan man.’ ¹⁸ Waah bui bi kina na, le bi mɔmɔk kpaan yii. Njan yoo na bui u, ‘M daa bukpaab la, ki ban ke m buen ti lik bu aah bi pu na. M na si gafara la.’ ¹⁹ Le ubaa mu bui u, ‘M daa inaaja i ko kisaak na kipiik la. M cha m ti lik yaah bi pu na la. M na si gafara.’ ²⁰ Le ubaa mu bui u, ‘M laa kunn upii la, le kaan nmaa dan.’

²¹ “Le ututunn ngbaan gir kun udindaan chee, ki ti tuk u bi mɔmɔk aah len pu na. Le linuul chuu u. Le u bui waatutunn ngbaan, ‘Li cha kinyan ni mala, ki ti yin ni bigiim, ni bitaageeb, ni bijoom, ni biwɔb, ke bi dan nan ji.’ ²² Le waatutunn na kina, ki dan nan bui u, ‘Ndindaan, m na saah len pu na. Mpaan gur bi.’ ²³ Le udindaan bui u, ‘Li cha isan ni, ki ti gan binib ke bi dan nan ji, aan maadichal gbiin. ²⁴ M tuk nimi la, binib bi m nan puen bui bi ke bi dan nan ji na, bi ponn ni ubaa aan lak maajikaar.’ ”

*Unii u kaa nmaa yii tiwan mɔmɔk na aan nmaa dii Yesu
(Matiu 10.37-38)*

²⁵ Le kinipaak pam dii Yesu. Le u fenn ton bi, ki bui bi, ²⁶ “Unii yaa dan u nan dii mi, ki yaa kaa gee mi ki jer waah gee ute ni una, ni upuu, ni waabim, ni unaatiib, ni ukpetiib, ni uninkpatiib, ni waamɔfal pu

na kan, waan nmaa dii mi. ²⁷ Unii umɔk kaan yoor waadɔpuinkoo ki dii mi na kan, waan nmaa li ye maadidiir.

²⁸ “Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u maa kidifɔfɔn kan, u ga puen dakl lik ke waamombil ga fuu aan naan fuu. ²⁹ U yaa piin ki bi maa kidiik, kaa puen dakl lik waamombil aah bi pu na kan, nibaakan, waamombil aan fuu. Le waan nmaa maa kidiik ngbaan doo. Binib bimɔk kan na ga laa u, ki bui ke, ³⁰ ‘Uja wee nan piin ki bi maa kidiik, kaan nmaa doo.’

³¹ “Tɔ, ubɔr u kpa butɔb aajab njichur kipiik na yaa ban u buen ti to ubɔr u kpa butɔb aajab njichur moninko na butɔb kan, u ga puen dakl lik ke u ga nman aan waan nman. ³² U yaa nyi ke waan nmaa nyan u kan, waah laa bi ni daa na, u ga tun bitutum bi ti tooh u nsan ni, ki bui u ke u pɔɔk ubaa aan bi ti kpokl ki kuln kijaak ngbaan. ³³ Niyatanak ngbaan aatataa le ye ke aa yaa kaa yii saah kpa nimɔk na kan, saan nmaa dii mi.”

*N-yaan aayatanakl
(Matiu 5.13; Mak 9.50)*

³⁴ “Tɔ, n-yaan nan la. Mu yaa bii, ki yaa kaa ki mɔ kan, nibaa aa bi ki ga ki nmaa na mu aan mu mɔɔk. ³⁵ Mu na yɔli le na. Mu aan ki li kpa nterm tii nibaa. Bi ga di kpir la. U kpa litafal na kan, u nun.”

15

*Kiwakork ki wɔn na aayatanakl
(Matiu 18.12-14)*

¹ Bilampoogaab ni titunwanbirdam pam nan bi kuuni Yesu chee ke bi ti pel waah len tibɔr ti na. ² Le Farisii yaab ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb nɔlɔni u pu ke, “Uja wee gaal titunwanbirdam ki ji bi chee tijikaar.”

³ Nima pu le Yesu nakl bi liyatanakl, ⁴ “Ni ponn ni ubaa yaa kpa ipiih nkub, ubaa yaa wɔn kan, u ga di cha ipiih imonko inaa ni kipiik ni iwae i gur na timoor ni, ki buen ti ban upiih u wɔn na, ki ti saa buyoonn u ga kan u na. ⁵ U yaa ti kan u kan, u ga li mɔɔni, ki di u buɔn usil, ki chaa kun. ⁶ U yaa ti fuu linampal kan, le u ga yin ni ujotiib ni udoyaab, ki nan bui bi, ‘Maapiih u wɔn na, m kan u. Cha ti li mɔɔni man.’ ⁷ Liyatanakl lee aatataa le ye ke titunwanbirdaan ubaa

yaa kpeln waabimbin kan, paacham yaab ga li mɔɔni unii u kpeln waabimbin na pu, ki jer baah ga li mɔɔni bininyaam imonko inaa ni kipiik ni biwae bi kaa ban bi kpeln baabimbin na pu.”

Nimombil ɲi wɔɲ na aayataɲakl

⁸ “Upii ubaa yaa kpa tikunabr aamombil kipiik, libaa yaa wɔɲ kan, u ga see karyaa, le ki ɲal lidichal ni, ki lik mbamɔm ki ti kan li. ⁹ Tɔ, u yaa ti kan li kan, u ga yi ni unaakoontiib ni udoyaab, ki nan bui bi, ‘Maamombil li wɔɲ na, m kan li. Cha ti li mɔɔni man.’ ¹⁰ Liyataɲakl lee aatataa le ye ke titunwanbirdaan ubaa yaa kpeln waabimbin kan, u pu le Uwumbɔr aatuun-tiib ga li mɔɔni paacham.”

Japɔɔn u wɔɲ na aayataɲakl

¹¹ Yesu nan ki bui bi, “Uja ubaa nan bi ki nan kpa japɔtiib bilee. ¹² Le uwaatiir na bui u ke, ‘Nte, yakr maafaal ki di tii mi dandana.’ Le ute yakr bimɔk aafaal ki di tii bi. ¹³ Iwiin ilee aah jer na, le uwaatiir na kuun waafaal mɔmɔk, ki di buen kitin ki daa na ni. Waah ti bi nima na, le u jin waafaal mɔmɔk yɔl yɔl, le li ti doo. ¹⁴ Waah jin ni mɔmɔk ti doo na, le nkon sakpem lir nima chee. Igiin le nan gur joo u. ¹⁵ Le u di ubaa ti kpaan kitin ngbaan ni aanii ubaa chee. Le u tun u igbeer chee timoor ni ke u ti li ɲani i tijikaar. ¹⁶ Nkon aah joo u sakpen pu na, u ga ɲmaa ɲmɔ igbeer ngbaan aajikaar. Unii ubaa mu aa tii u nibaa. ¹⁷ Le u ɲa nlan le ki bui ke, ‘Nte aatutum mɔmɔk ji ki gur. Le nkon ban mu ku mi do chee na. ¹⁸ M ga gir kun nte do, ki ti bui u ke, Nte, m koo aa ni Uwumbɔr mɔk aataani ni. ¹⁹ Naa ki ɲan ke aa yin mi aajapɔɔn. ɲa mi saah ɲani saatutum pu na.’ ²⁰ Le u fii ki cha ute do.

“Waah laa bi ni daa na, le ute waa u, ki san u kinimbaak, le ki san tooh u nsan ni, ki ti di unjaal kpal u, le ki moor utakpiln.* ²¹ Le ujaɔɔn bui u, ‘Nte, m koo aa ni Uwumbɔr mɔk aataani ni. Naa ki ɲan ke aa yin mi aajapɔɔn.’ ²² Le ute bui waatutum, ‘Li cha mala ki ti yoor ni lininkpebɔkul nyaan na, ki nan di peen u, ki di kibɔmbik ɲmaan u, ki di ɲinaatak taɲ u, ²³ ki li joo ni unaabo u filk

na, ki nan kɔr u, aan ti ji ki li mɔɔni. ²⁴ M nan nyi ke njapɔɔn umina kpo a, le u bi. U nan wɔɲ a, le m ki kan u.’ Le bi piin ki bi mɔɔni.

²⁵ “Tɔ, ujaɔɔn na nan bi kisaak. Waah nyan ni kisaak ki peen ni linampal na, le u ɲun bi gbaa tibar ki gaa ilahn. ²⁶ Le u yin bitutum ponn ni ubaa, le ki nan baa u, ‘Ni ye kinye?’ ²⁷ Le u bui u, ‘Aanaal na fuu ni a. Waah fuu ni ni laafee na, le aate cha bi kɔr unaabo u filk na.’ ²⁸ Ukpel aah ɲun kina na, le u gee linjuul, kaa ban u koo ni. Le ute nyan ni lipaal, ki nan gan u ke u koo ni. ²⁹ Le u bui ute, ‘Lik, m tun lituln ɲibin sakpen le ki tii si, kaa kee yii saamɔb. Le saa po tii mi unjɔbo ke m ni njɔtiib ji ki li mɔɔni. ³⁰ Aajapɔɔn umina le nan dii bipiidagoob ki ti bii saawangol mɔmɔk doo, le waah fuu ni na, aa kɔr unaabo u filk na ki tii u.’ ³¹ Le ute bui u, ‘Maabo, aa bi m chee n-yoonn mɔmɔk la. Sin le yeh maah kpa tiwan ni na mɔmɔk. ³² Aanaal umina, m nan nyi ke u kpo a, le u bi. U nan wɔɲ a, le m ki kan u. Nima le ni ɲan ke ti li mɔɔni ki li kpa mpoopiin.’ ”

16

Ututunn u kpa nlan na

¹ Tɔ, Yesu nan bui waadidiliib, “Uwankpadaan ubaa le nan bi ki kpa ututunn u lik waawan mɔmɔk na. Le bibaa dan nan bii u udindaan aanimbiin ni ke u joo waawan ji la. ² Le udindaan yin u ki nan baa u, ‘Maah ɲun saabɔr ti na, ti ye kinye? Mɔk mi saah ɲa maawan pu na mɔmɔk. Saan ki li ye maatutunn.’ ³ Le ututunn ngbaan dak usui ni, ‘Ndindaan ga nyan mi waatuln ni. M ga ɲa kinye? Maan ɲmaa ko kisaak. M mu yaa kpaln uwanmeer kan, inimɔɔn ga li joo mi. ⁴ M nyi maah ga ɲa pu na, aan ndindaan yaa nyan mi waatuln ni kan, bibaa gaa mi baadichal ni.’ ⁵ Le u buen ti yin ni binib bi joo udindaan aapɔln na ke bi dan u chee ubaaba ubaaba, le ki baa njan yoo na, ‘Aa joo ndindaan aapɔln inja?’ ⁶ Le u bui u, ‘Nkpan ankɔra nkub.’ Le u bui u, ‘Yoor saapɔln aagban ki kal mala ki ɲmee ankora piinmu.’ ⁷ Le u baa uken, ‘Si, aa mu joo

* **15:20** : ...moor utakpiln: Israel yaab nan doon tɔb kina le ki mɔk ngeehn.

waapɔln ɪŋa?’ Le u bui u, ‘Idi bɔtɔ nkub.’ Le u bui u, ‘Yoor saapɔln aagban ki ɲmee bɔtɔ imonko inaa.’⁸ Tɔ, ututunn u kaa ɲan na aadindaan aah ɲun ni pu na, le u pak u, ke waah ɲa pu na, u kpa nlan la. Naatataa le ye ke dulnyaa wee aanib kpa nlan baabɔr ni ki jer Uwumbɔr aanib aah kpa pu na.

⁹ “M tuk nimi la, ni di dulnyaa wee ni aawankpal ter bigiim, aan ni yaa doo kan, ni ga koo nkookoo yaan mu ga li bi ki cha n-yoonn mu kaa kpa ndoon na ni.¹⁰ Unii u tun lituwaatiir mbamɔm na, u ga tun litusakpeln mu mbamɔm. Unii u kaa tun lituwaatiir mbamɔm na, waan tun litusakpeln mu mbamɔm.¹¹ Ni yaa kaa joo dulnyaa wee ni aawankpal mbamɔm kan, ɲma ga di Uwumbɔr aatuln ɲa aɲaɲal ni?¹² Ni yaa kaa ɲa dulnyaa wee ni aawan mbamɔm kan, Uwumbɔr aan tii nimi paacham aawan.

¹³ “Unaagbiija ubaa aan ɲmaa tun lituln ki tii dindatiib bilee. U ga li nan ubaa, le ki li gee uken. U ga li si ubaa aachan ni, le ki lik uken fam. Naan ɲmaa li dii Uwumbɔr ni liwankpal mu.”

Yesu aah ki len pu na

(Matiu 11.12-13; 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴ Le Farisii yaab, bi gee ɲimombil sakpen na, ɲun Yesu aah len tibɔr timina mɔmɔk pu na, le ki laa u.¹⁵ Le u bui bi, “Nimi le ban ke binib li dak ke ni ye bininyaam. Uwumbɔr le nyi nisui ni aah bi pu na. Binib aah nyuɲni tiwan ni na ye fam le Uwumbɔr chee.

¹⁶ “Uwumbɔr aakaal ni waabɔnabtiib aaliin nan joo binib ki nan saa Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na aayoonn. Waayoonn ngbaan ki joo cha, le bi mooni Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan tee. Le binib mɔk aabɔɲ koo Uwumbɔr aanaan ni mpɔɔn.¹⁷ Uwumbɔr aakaal mubaa aah ga ɲa yɔli pu na, ni pɔɔ ki jer paacham ni taab aah ga jer pu na.

¹⁸ “Uja umɔk jenn upuu lii ki ki yoor upii uken na, uja ngbaan kpaln udagoor la. Upii aachal yaa jenn u lii aan uja uken ki yoor u kan, uja ngbaan mu kpaln udagoor la.”

Uwankpadaan ni uwanmeer Lasarus aabɔr

¹⁹ “Tɔ, uwankpadaan ubaa nan bi, ki peeni tiwanpeenkaan nyaan, ki ji tijikaar ti mɔ na iwiin mɔmɔk.²⁰ Le uwanmeer ubaa mu nan bi, bi nan yin u ke Lasarus. Le ibusoon joo u. Le bi joo u ti bilni uwankpadaan ngbaan aabisamɔb chee.²¹ Le u ban ke u li peei ɲisaabol ɲi nyan uwankpadaan ngbaan aateebul paab ki lir kitiɲ na ji. Le ibɔ mu choo nan lakr waabuun ngbaan.²² Naah joo cha na, le uwanmeer ngbaan nan kpo. Le Uwumbɔr aatuuntiib dan nan yoor u ki di buen paacham, Abraham chee.²³ Le uwankpadaan ngbaan mu nan kpo. Le binib di u ti sub. Waah kpo na, le u ti bi mmii mu kaan junn na ni, ki ji falaa sakpen, le ki waan lik paacham, ki waa Abraham dandar, ki waa Lasarus mu bi u chee nima.²⁴ Le u teen, ‘Nte Abraham, m ji falaa sakpen mmii mue ponn ni; san mi kinimbaak, ki tun Lasarus u ti di unɲanbik tu nnyun ki nan di meeh nlambil aan li sɔɲ.’

²⁵ “Le Abraham bui u, ‘Maabo, teer ke saah nan bi limɔfal ni na, aa nan bi ji saamɔɔn la. Lasarus mu nan bi ji falaa la. Dandana wee Lasarus aasui sɔɲ do chee na. Aa mu bi ji falaa la.²⁶ Libuusakpeln mu bi ti ni saakaasisik ni, aan binib bi ban bi nyan do ki puur buen aa chee na taa ɲmaa puur, ubaa mu taa nyan aa chee ki dan do chee na.’²⁷ Le uwankpadaan ngbaan bui u, ‘Nte, ni yaa ye kina kan, m gan si, tun Lasarus u buen nte do²⁸ ki ti sur nnaatiib biɲmu bi gur na, bi taa dan do chee na, ki mu nan ji falaa wee.’

²⁹ “Le Abraham bui u, ‘Bi kpa Uwumbɔr Aagban. Bi li ɲun kigban ngbaan aah len pu na.’³⁰ Le u bui ke, ‘Nte Abraham, aayii, baan ɲun; unii yaa fikr nkun ni ki buen bi chee kan, nima le bi ga kpeln baabimbin.’³¹ Le Abraham bui u, ‘Bi yaa kaa ɲun Uwumbɔr Aagban aah len pu na kan, unii yaa fikr nkun ni kan, nima le aan cha bi kpeln baabimbin.’ ”

17

Taa tɔɲ unii ke u tun titunwanbir
(Matiu 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

¹ Yesu nan bui waadidiliib, “Ntɔɲ ga sil li bi; tibɔbir mu bi unii u tɔɲni binib ke bi tun titunwanbir na pu.² Bi yaa ba tee di

kinaasakpen ki di tul leen uneen ni, ki tur u lii nnyusakpem nin chee nyoo na ni kan, ni ba soor ki tii u, ni u tɔŋ maadidiliib ponn ni uwaatiir ubaa u tun titunwanbir. ³ Ni li nyi man.

“Aana aabo yaa ŋa si bakaa kan, sur u. U yaa kpeln waabimbin kan, di cha pinn u. ⁴ U yaa ŋa si bakaa nfum mulole nwiin mbaa ponn ni, ki yaa dan aa chee nfum mulole ki nan bui si, ‘M ŋa si gafara la,’ kan, aa di cha pinn u.”

Gaa Uwumbɔr ki kii

⁵ Le waakpambalb bui u, “Tidindaan, too kpee timi aanaadii pu.”

⁶ Le u bui bi, “Ni yaa gaa Uwumbɔr ki kii siib na kan, ni ga ŋmaa bui busub ngbaan ke bu ŋɔb libuul ngbaan ni ki ti ŋum nnyusakpem ponn ni, le bu ga kii nimi aamɔb.”

Unaagbiija aatuln aah ye pu na

⁷ “Tɔ, ni ponn ni ubaa yaa kpa unaagbiija u ko kisaak, bee u kpa ipiih na kan, u yaa nyan ni kisaak kan, saan bui u libuul ngbaan ni, ‘Nan ji tijikaar.’ ⁸ Aa ga bui u, ‘Ŋa tijikaar ki siin mi aan m ji ki nyu. M yaa jin doo kan, aa mu ga ji ki nyu.’ ⁹ Saanaagbiija yaa ŋa saah ban pu na kan, aa ga doon u ke u ni lituln aa? Aayii. ¹⁰ Ni mu bi ke unaagbiija ngbaan aah bi pu na la. Ni yaa ŋa Uwumbɔr aah tuk nimi ke ni ŋa pu na mɔmɔk kan, ni bui ke, ‘Taa ŋeer ubaa pak timi. Ti po ŋa taah ba ga ŋa pu na la.’”

Yesu aah cha bikɔndam kipiik pɔɔk pu na

¹¹ Yesu aah cha Jerusalem na, le u dii Samaria ni Galilee aatinj aanaanmɔk. ¹² Waah bi koo kitinj kibaa ni na, le bikɔndam kipiik ton u nsan ni, ki si ni daa siib, ¹³ le ki teen ke, “Tidindaan Yesu, san timi kinimbaak.”

¹⁴ Yesu aah waa bi na, le u bui bi, “Li cha Uwumbɔr aatotoortiib chee, aan bi ti ŋaŋ nimi.”

Baah cha na, le bi pɔɔk. ¹⁵ Le bi ponn ni ubaa aah kan ke u pɔɔk na, u gir ni, ki nyuŋni Uwumbɔr mpɔɔn pu, ¹⁶ le ki nan gbaan Yesu aanimbiin ni, ki doon u.

¹⁷ Uja ngbaan nan ye Samaria* aatinj aanii la. Le Yesu baa ke, “Maa cha bikɔndam kipiik pɔɔk la aa? ke biwae na bi la chee?”

¹⁸ Ubaa aa gir ni u nan nyuŋ Uwumbɔr see uwɔwɔnja ngbaan baanja aa?” ¹⁹ le ki bui u, “Saah gaa mi ki kii na, nima le cha aa pɔɔk. Fiin ki li dii saasan.”

Uwumbɔr aanaan aah ga fuu ni pu na (Matiu 24.23-28, 37-41)

²⁰ Le Farisii yaab nan baa u, “Uwumbɔr aanaan ga fuu ni bayoonn?” Le u bui bi, “Uwumbɔr aanaan aah ga fuu ni pu na, binib aanimbiil aan li waa mu. ²¹ Baan ŋmaa bui ke, ‘Lik, mu bi do,’ kaan ŋmaa bui ke, ‘Mu bi nima la.’ Uwumbɔr aanaan bi ni ni.”

²² Le u tuk waadidiliib, “N-yoonn choo, le ninimbiil ga li man min Unibɔn Aabo aah ga gir ni bundaln na, kaan kan. ²³ Le bi ga bui nimi, ‘Lik, u bi nima,’ ki ga ki bui ke, ‘Lik, u bi do.’ Ni taa buen ti lik, ki taa dii bi man. ²⁴ Bundaln min Unibɔn Aabo ga nan gir ni na, ni ga li bi ke utaal aah moor ki wolni paacham mɔmɔk pu na, aan binib mɔmɔk ga li waa pu na la. ²⁵ Dandana aanib ga yii mi, le m ga ji falaa sakpen waahr, aan ki nin buen paacham aan ki gir ni. ²⁶ Min Unibɔn Aabo aah ga gir ni buyoonn na ga li bi ke Nowa aayoonn aah nan bi pu na la.† ²⁷ Bi nan ji ki nyu, bijab nan yoor bipiib, bipiib mu nan mɔn bijab, ki ti saa bundaln Nowa nan koo buŋɔb ni na, le nnyusakpem fuu ni ki nan jin bi mɔmɔk.‡ ²⁸ Tɔ, maah ga gir ni bundaln na mu ga li bi ke Lot aayoonn aah nan bi pu na la. Bi nan ji ki nyu, ki daa tiwan ki kooh, ki bu tijikaar, ki maa tidir. ²⁹ Bundaln Lot nyan Sodom aatinj ni na, le mmii ni chirbil nyan ni paacham ki lir ni, ki ku bi mɔmɔk. § ³⁰ Kina le ni ga li bi bundaln min Unibɔn Aabo ga nan nya ni mpaan pu na.

³¹ “N-yoonn ngbaan, unii yaa bi kidiik paab* kan, u taa koo waadiik ponn ni u ti yoor waawan ni bi ki ponn ni na. Unii u bi kisaak na mu taa gir kun. ³² Teer man tibɔr

* **17:17** : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mɔ. † **17:26** : Lik Mpiin 6.5-8. ‡ **17:27** : Lik Mpiin 7.6-24. § **17:29** : Lik Mpiin 18.20–19.25. * **17:31** : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan por biin. Bi nan maa ŋbimbin le ki taa joi kidiik aapaacham. † **17:32** : Lot aapuu nan fenn lik upuwɔb le ki kpaln n-yaan aatakpal. Lik Mpiin 19.26.

ti nan ŋa Lot aapuu na.† ³³ Unii umək kaa di ubaa tii Uwumbər na kan, waaməfal ga bee yəli la. Unii umək di ubaa tii Uwumbər na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na. ³⁴ M tuk nimi la, buyoonn m ga gir ni na, binib bilee ga li də kidiik kibaa ponn ni kinyeek. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken. ³⁵ Bipiib bilee ga li boo nan idi. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken. [³⁶ Bijab bilee ga li bi kisaak. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken.”]

³⁷ Le waadidiliib baa u, “Tidindaan, la chee?”

Le u bui bi, “Liwankpol aah bi nin chee na, nangba mam mu kuuni nima chee la.”

18

Ukpopii ni ubəjir aabər

¹ Le Yesu ŋakl bi liyataŋakl, u di mək bi ke ni ŋan bi li mee Uwumbər n-yoonn məmək, ki taa cha bitaakpab yəl. ² “Ubəjir ubaa nan bi kitiŋ kibaa ni, kaa san Uwumbər, ki mu aa pak binib. ³ Ukpopii ubaa mu nan bi kitiŋ ngbaan ponn ni, le ki choo u chee n-yoonn məmək, ki nan bui u ke u nyan u waadin aanaal ni. ⁴ N-yoonn məmək le u yiil ni ti yunn. Naah joo cha kina na, le u ti len usui ni, ‘Maa san Uwumbər, ki mu aa pak binib. ⁵ Tə, ukpopii wee mu aah choo m chee n-yoonn məmək ki nan muk mi sakpen pu na, m ga tii u waabamən, u taa ki beenin choo nan muk mi kina aan nsui ti nyan mbaa ponn ni.’”

⁶ Le Yesu ki bui waadidiliib, “Li ŋun man ubəjir u kaa ŋan na aah len pu na. ⁷ Waah len ke u ga tii u waabamən pu na, Uwumbər aan tii waanib bi mee u n-yoonn məmək nwiin pu ni kinyeek na baabamən aa? U ga taan aa? ⁸ M tuk nimi la, u ga tii bi baabamən mala. Min Unibən Aabo mu yaa nan gir ni kan, m ga kan binib beenin tii mi naadii dulnyaa wee ni ii?”

Farisii aanii ni ulampoogaar aabər

⁹ Le Yesu ŋakl liyataŋakl tii binib bi dak ke bima le ŋan ki jer unibən məmək, kaa lik pak ubaa na ke, ¹⁰ “Bijab bilee nan koo Uwumbər Aadichal ni ke bi ti mee Uwumbər. Ubaa nan ye Farisii aanii la, uken mu nan ye ulampoogaar. ¹¹ Farisii aanii na nan sil ubaa ki mee Uwumbər ki

bui ke, ‘Uwumbər, m doon si ke maa bi ke binib məmək aah bi pu na. Maa kpa iniman, kaa tun lituln li kaa ŋan na, kaa gər kidagook, kaa bi ke ulampoogaar umina aah bi pu na. ¹² Likpaakool məmək ponn ni, m lulni buməb iwiin ilee la. Maah kan tinyoor timək na, m yakr nfum kipiik ki nyan tibaa tii si.’

¹³ “Ulampoogaar ngbaan nan sil dandar, kaa kaa u waan lik paacham. U nan po si jik uyil, le ki bui ke, ‘Uwumbər, san mi titunwanbirdaan kinimbaak,’ le ki siir kun. ¹⁴ M tuk nimi la, Uwumbər len ke ulampoogaar ngbaan aabər le ŋan, waa len ke Farisii aanii ngbaan aabər ŋan; ba pu? unii umək nyuŋ ubaa na, Uwumbər ga sunn u taab. Unii umək sunn ubaa taab na, Uwumbər ga nyuŋ u.”

Yesu aah ŋa Uwumbər aanyoor ŋa mbim pu pu na

(Matiu 19.13-15; Mak 10.13-16)

¹⁵ Le binib bibaa joo ni mbipəm, ki di dan Yesu chee, ki ban ke u di unjaal paan bi pu. Waadidiliib aah kan kina na, le bi kae bi. ¹⁶ Le Yesu yin mbim ngbaan ke bi dan u chee, le ki bui waadidiliib, “Cha mbim ngbaan dan m chee man. Taa ki jenn bi man. Binib bi aabimbin bi ke mbim aah bi pu na, bima le yeh Uwumbər aanaan. ¹⁷ M tuk nimi mbamən la, unii umək kaa gaa Uwumbər aanaan ke ubo aah gaal tiwan pu na aan koo mu ni.”

Yesu aah tuk uwankpadaan ubaa pu na

(Matiu 19.16-30; Mak 10.17-31)

¹⁸ Uyidaan ubaa nan baa Yesu, “Uməməkr nyaan, m ga ŋa kinye ki kan liməfal li kaa kpa ndoon na?”

¹⁹ Le Yesu baa u, “Ba pu aa yin mi ke Uməməkr nyaan? Ubaa aa ŋan, see Uwumbər baanja. ²⁰ Aa nyi Uwumbər aakaal: ‘Taa gər kidagook; taa ku binib; taa su kinaayuk; taa li ye nnyamən aaseer-aadaan; li pak aate ni aana.’”

²¹ Le u bui u, “M joo nkaal mumina məmək tibir ni la.”

²² Yesu aah ŋun kina na, le u bui u, “Tiwan nibaa le gur. Kooh saah kpa tiwan ni na məmək, ki di ŋimombil ngbaan tii bigiim, aan ki li kpa liwangol paacham, aan ki dan nan dii mi.” ²³ Waah ŋun kina na, le ni

ŋa u mpombiin sakpen; ba pu? u nan kpa liwankpal pam.

²⁴ Yesu aah kan kina na, le u bui ke, “Ni pɔɔ sakpen binib bi kpa liwankpal na koo Uwumbɔr aanaan ni. ²⁵ Uwankpadaan aah ga koo Uwumbɔr aanaan ni pu na, ni pɔɔ ki jer laakumii aah ga koo seerkaa aaboln ni pu na.”

²⁶ Le binib bi ŋun kina na bui ke, “Ni yaa ye kina kan, ŋma ga tee ŋmar?”

²⁷ Le Yesu bui ke, “Tiwan ni pɔɔ binib chee na aa pɔɔ Uwumbɔr chee.”

²⁸ Le Piita bui u, “Tima kan, ti nan di taah kpa nimɔk na ki di lii, ki dii si la.”

²⁹ Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk di cha waadichal, bee upuu, bee unaabitiib, bee ute, bee una, bee waabim, Uwumbɔr aanaan pu na kan, ³⁰ u ga kan ki jer waah di cha tiwan nimɔk na sakpen dandana wee. N-yoonn mu choo na, u ga nan kan limɔfal li kaa kpa ndoon na.”

Yesu aah ki len waakun aabɔr taataa pu na

(Matiu 20.17-19; Mak 10.32-34)

³¹ Yesu nan di waadidiliib kipiik ni bilee na nyan n-gbaan, le ki ti bui bi, “Li pel man, ti yaa fuu Jerusalem kan, bi ga ŋa min Unibɔn Aabo ke Uwumbɔr aabɔnabitiib aah nan ŋmee ke bi ga nan ŋa mi pu na mɔmɔk.

³² Bi ga di mi ŋa binib bi kaa ye Juu yaab na aajaal ni, bi ti ŋa mi mbɔnyun, ki yook mi, ki teei timɔtan ŋani m pu, ³³ ki lue mi ŋinaalab, ki ga ku mi. Iwiin itaa daal le m ga fikr nkun ni.”

³⁴ Le baa bee iliin imina aatataa. Uwumbɔr le bɔr yaatataa. Nima le baa bee waah len pu na aatataa.

Yesu aah likr ujoon aanimbil pu na

(Matiu 20.29-34; Mak 10.46-52)

³⁵ Le Yesu aah peen Jeriko aatin ni na, ujoon ubaa ka nsan aamɔgbeln, ki mee binib tiwan. ³⁶ Le u ŋun kinipaak aah choo pu na, ki baa ke, “Ba ŋa?”

³⁷ Le bi bui u, “Yesu u ye Nasaref aatin aanii na le choo.”

³⁸ Le u teen ke, “Yesu, u ye Ubɔr David aayaabil na, san mi kinimbaak.”

³⁹ Le binib bi loln Yesu pu nsan na kae u ke u ŋmin. Le u moo tar, “Ubɔr David aayaabil, san mi kinimbaak.”

⁴⁰ Le Yesu sil nsan ni, le ki bui bi, “Li joo ni u man.” Waah duun ni u na, le Yesu baa u, ⁴¹ “Aa ban ba?”

Le u bui u, “Ndindaan, m ban ke aa likr nnimbil le tii mi.”

⁴² Le u bui u, “Aa likr a. Saah gaa mi ki kii na, nima le cha aanimbil likr.”

⁴³ Libuul ngbaan ni le unimbil likr, le u dii u, le ki nyuŋni Uwumbɔr. Binib ngbaan mɔmɔk aah kan kina na, le bi pak Uwumbɔr.

19

Yesu aah tuk bilampoogaab aaninkpel pu na

¹ Yesu nan koo Jeriko aatin ni, ki bɔ dii ki ponn ni. ² Uja ubaa nan bi nima, bi nan yin u ke Sakeus, u ye bilampoogaab aaninkpel, ki mu ye uwankpadaan la. ³ Le u ban ke u kan Yesu aah bi pu na, ki mu ye kinigengen. Kinipaak ngbaan pu, waa ŋmaa kan Yesu. ⁴ Le u san ki loln kinipaak ngbaan pu nsan, le ki ti jon likakaln aasub pu ke u li waa Yesu aah ga jer nima chee pu na. ⁵ Yesu aah nan fuu ni nima chee na, le u waan lik, ki bui u, “Sakeus, sunn ni mala. Din, m ga doon aado.”

⁶ Le u sunn ni mala, ki gaa u, ki kpa mpopiin pam. ⁷ Kinipaak ngbaan aah kan ke u koo Sakeus do na, le bi mɔmɔk ŋul u pu, ke u buen titunwanbirdaan do la.

⁸ Tɔ, Sakeus nan fii sil, ki bui u, “Ndindaan, lik, m ga di maawankpal ligeln tii bigiim la. Maah nan jin binib bi aawan na, m ga giin kina nfum munaa le ki di tii bi.”

⁹ Le Yesu bui u, “Din le lidichal limina aanib ŋmar; ba pu? aa mu ye Abraham aayaabil la. ¹⁰ Min Unibɔn Aabo dan m nan ban binib bi wɔŋ na ke bi ŋmar la.”

Bitutum aah joo bidindaan aapiin pu na

(Matiu 25.14-30)

¹¹ Yesu nan ŋakl binib bi ŋun tibɔr timina na liyatanakl, bi taa li dak ke waah peen Jerusalem na Uwumbɔr aanaan ga fuu ni libuul ngbaan ni. ¹² U nan bui bi, “Uyidaan ubaa nan ban u buen kitiŋ ki daa na ni, u ti ji nnaan ki gir ni. ¹³ Le u yin waatutum kipiik, le ki di salmaa aamombil kipiik, ki di yakr bi ubaabaa, le ki bui bi, ‘Li joo tiir kitiir man, ki ti saa buyoonn m ga nan gir ni na,’ le ki buen. ¹⁴ Le waatin ni aanib nan

nan u, ki tun binib ke bi paan u pu ki ti bui ubarkpaan na, “Taa ban ke uja ngbaan le ye timi aabər.”

¹⁵ “Le u jin nnaan ngbaan, le ki gir kun, ki yin waatutum bi u nan tii bi njimobil ngbaan na, ke bi dan u chee, aan u lik bimək aah tiir kitiir ki kan tinyoor pu na.

¹⁶ Le njan yoo dan nan bui u, ‘Ndindaan, saah nan tii mi limobil libaa li na, m kan tinyoor njimobil kipiik ki kpee.’ ¹⁷ Le u bui u, ‘Nfaan. Aa ye ututunn nyaan la. Saah joo tiwan waatiir mbaməm na, m ga ŋa si ntisakpem kipiik ni aaninkpel la.’ ¹⁸ Le lelee yoo mu dan nan bui u, ‘Ndindaan, aa nan tii mi limobil libaa la. M kan tinyoor njimobil njɪmu le ki kpee.’ ¹⁹ Le u bui u mu, ‘M ga ŋa si ntisakpem muŋmu ni aaninkpel la.’

²⁰ “Le uken na mu dan nan bui u, ‘Ndindaan, lik, saamobil le na. M nan di likekegeln le poo li, ki di bil. ²¹ Aa ye unii u chur binib mpəən na la. Aa gaal saah kaa yeh tiwan ni na, ki chee saah kaa nan bun tijikaar ti na. Nima le m san si ijawaan.’ ²² Le u bui u, ‘Si ututunn u kaa ŋan na, saah len pu na, nima le bii si. Aa bui ke aa nyi ke m ye unii u chur binib mpəən na ki gaal maah kaa yeh tiwan ni na, ki chee maah kaa nan bun tijikaar ti na. ²³ Saah nyi kina na, ba ŋa saa nan di maamobil ti bil banki ponn ni? Maah fuu ni na, m ba ga kan maamobil ni tinyoor ki kpee,’ ²⁴ le ki bui binib bi si u chee na, ‘Chuu gaa waamobil libaa ngbaan man, ki di kpee ututunn u joo njimobil kipiik na.’ ²⁵ Le bi bui u, ‘Tidindaan, u kpa njimobil kipiik la.’ ²⁶ Le u bui bi, ‘M tuk nimi la, unii umək kpa na, bi ga kpee u. U kaa kpa na, bi ga chuu gaa waah kpa ni pəkaa na. ²⁷ Tə, maadim bi kaa nan ban ke m li ye baabər na, li joo ni bi do chee na, ki nan ku bi nnimbiin ni.’ ”

*Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na
(Matiu 21.1-11; Mak 11.1-11; Jənn 12.12-19)*

²⁸ Yesu aah ŋakl bi liyataŋakl ngbaan ti doo na, le u loln bi pu nsan ki cha Jerusalem. ²⁹ Waah nan peen ni Befej ni Betani aatim mu bi lijool li bi yin li ke Olif aasui aajool paab na, ³⁰ le u tuk waadidiliib ponn ni bilee, “Li cha man naah si gbək

kitinj ki na. Ni yaa koo ki ponn ni kan, ni ga kan ubon u laa diin na si gbin. Ubaa aa kee diŋ u pu. Chuu gbiln u, ki li joo ni u m chee man. ³¹ Unii ubaa yaa baa nimi, ‘Ba ŋa ni chuu gbiln u?’ kan, ni bui u, ‘Tidindaan le ban u.’ ”

³² Yesu aah tun bi pu na, le bi buen, ki ti kan ubon u laa diin na waah tuk bi ke bi ga kan pu na. ³³ Baah bi gbilni u na, le binib bi yeh u na baa bi, “Ba ŋa ni bi gbilni ubon ngbaan?”

³⁴ Le bi bui bi, “Tidindaan le ban u,” ³⁵ le ki joo ni u Yesu chee, ki di baakeken paan u pu, ki di Yesu diŋ u pu. ³⁶ Le waah cha na, kinipaak ngbaan di baakeken ter nsan ponn ni.

³⁷ Le u peen Jerusalem, ki fuu baah sunni Olif aasui aajool nin chee na. Baah fuu nima chee na, le kinipaak kimək dii u na piin ki bi məəni. Baah kan u tun lijinjir aatun məmək pu na, le bi pak Uwumbər mpəən pu, ³⁸ ki bui ke, “Uwumbər aanyoor bi Ubarkpaan u choo waayimbil ni na pu. Lifuur bi paacham. Ni li nyuŋni Uwumbər paacham man.”

³⁹ Le Farisii yaab bi bi kinipaak ngbaan ponn ni na bibaa bui Yesu, “Uməməkɾ, tuk saadidiliib ngbaan ke bi kpa kifuu.”

⁴⁰ Le Yesu bui bi, “M tuk nimi la, bi yaa ŋmin kan, ŋitakpal ŋimina ga li tar la.”

Yesu aah wii Jerusalem aanib aafalaa u choo na pu na

⁴¹ Yesu aah peen Jerusalem aatiŋ na, le u waa ki, ki wii sakpen ki pu, ⁴² ki bui ke, “Jerusalem aatiŋ aanib, ni yaa ba nyi nsuudoon aasan din kan, ni ba ga li ŋan ki tii nimi. Dandana wee, mu bər ke ninimbil taa li waa mu. ⁴³ Buyoonn Uwumbər ban u ter nimi na, ni yii a. Nima le nimi aadim ga nan gob nimi aatiŋ, ki yuu lakr kaagoln pu, ⁴⁴ ki kuln ni məmək, ki gbaa wii nimi aadir məmək. Tidir ngbaan aatakpəl ŋilee aan ki li bi ki tok təb pu.”

*Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na
(Matiu 21.12-17; Mak 11.15-19; Jənn 2.13-22)*

⁴⁵ Yesu nan koo Uwumbər Aadichal ponn ni, le ki jenn nyan binib bi kooh tiwakor na, ⁴⁶ le ki tuk bi, “Ni ŋmee Uwumbər Aagbanj ni ke Uwumbər len ke, ‘Bi ga yin maadichal ke

Mmeen Aadichal;’ tɔ, nimi le ɲa li bififiirb aakakaa chee.”*

⁴⁷ Iwiin mɔmɔk Yesu nan bi Uwumbɔr Aadichal ponn ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr. Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb, ni Juu yaab aaninkpiib ka ki kpokl baah ga ɲa pu ki ku Yesu na, ⁴⁸ kaa ɲmaa kan baah ga ku u pu na; ba pu? binib ngbaan mɔmɔk aanimbil man ke bi ɲun waah len pu na.

20

Baah baa Yesu waatuln pu pu na (Matiu 21.23-27; Mak 11.27-33)

¹ Kitaak kibaa daal, le waah bi Uwumbɔr Aadichal ni ki tuk binib Uwumbɔr aaliin, ki mooni tibɔnyaan tee na, le Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb, ni Juu yaab aaninkpiib dan u chee, ² le ki nan baa u, “Aa kpa nsan ke aa ɲa saah ɲani pu na aa? Nɲma tii si nsan ngbaan? Tuk timi.”

³ Le u bui bi, “M mu ga baa nimi mbaan. ⁴ Jɔnn aah nan muini binib nnyun ni na, ɲma nan tii u nsan? Uwumbɔr aan binib? Tuk mi man.”

⁵ Le bi kpokl tɔb, “Ti yaa bui ke Uwumbɔr le nan tii u nsan kan, u ga baa timi ke ba ɲa taa nan gaa u ki kii. ⁶ Ti yaa ki len ke binib le tii u nsan kan, binib ngbaan mɔmɔk ga mae timi ɲitakpal; bi mɔmɔk len ke Jɔnn nan ye Uwumbɔr aabɔnabr la.” ⁷ Nima le bi bui Yesu ke baa nyi udaan u tii Jɔnn nsan na.

⁸ Le Yesu bui bi, “M mu aan tuk nimi maah kpa nsan pu ki ɲani maah ɲani pu na.”

Bikpaab bi kaa ɲan na aayataɲakl (Matiu 21.33-46; Mak 12.1-12)

⁹ Le u ɲakl binib ngbaan liyataɲakl, “Uja ubaa nan naan kisaak, ki ɲum isui i lu ɲisubil na ki ponn ni, le ki yin bikpaab bibaa, ki di kisaak ngbaan ɲa biɲaal ni ke bi li lik ki. Isui ngbaan yaa nan lun ɲisubil kan, bi ker tii u, aan ki ker bibaa mu. Waah ɲa kina na, le u siir ki buen kitin ki daa na ni, ki ti yunn nima. ¹⁰ Buyoonn ɲisubil ngbaan nan pur na, le u di unaagbiija ubaa tun bikpaab ngbaan chee ke bi tii ni u kisaak ngbaan ponn ni aasubil. Le bi gbaa u, ki

giin ni u, kaa tii u nibaa. ¹¹ Le u ki di unaagbiija uken tun bi chee. Le bi ti gbaa u mu, ki yook u, le ki giin ni u, kaa tii u nibaa. ¹² Le u ki tun unaagbiija tatar bi chee. Le bi ti gbaa u mu, ni ti ɲa u iween, le ki jenn nyan u nima. ¹³ Le usadaan ngbaan bui ke, ‘M ga ɲa kinye? M ga di maabogeehn le tun bi chee. Nibaakan, bi ga pak uma.’ ¹⁴ Le bikpaab ngbaan aah kan waabo ngbaan choo na, le bi kpokl tɔb, ‘Uma le ye waafaajil. Cha ti ku u man, aan ki ji waafaal.’ ¹⁵ Le bi chuu u, ki di nyan n-gbaan, le ki ti ku u.

“Kina pu na, usadaan ngbaan ga ɲa bi kinye? ¹⁶ U ga dan nan ku bikpaab ngbaan, ki di kisaak ngbaan tii bikpaab biken.”

Kinipaak ngbaan aah ɲun kina na, le bi bui ke, “Uwumbɔr taa cha ni pii bi.”

¹⁷ Le Yesu lik bi, ki bui bi, “U yaa kaa ɲa bi kina kan, Uwumbɔr Aagban aah len pu na aatataa ye kinye? ke, ‘Litakpal li bidimaab yii li na, lima le ye litakpajal.’*
¹⁸ Unii umɔk lir litakpal ngbaan pu na, u ga kool. Unii u litakpal ngbaan lir u pu na, li ga nan u, u ɲa ke ntayon na.”

Baah pen Yesu nlan pu na (Matiu 22.15-22; Mak 12.13-17)

¹⁹ Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb, ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib nan bee ke Yesu di liyataɲakl ngbaan ɲan bima la. Nima pu, le bi nan ban bi chuu u libuul ngbaan ni, ki mu san kinipaak ngbaan ijawaan. ²⁰ Le bi ban nsan mu pu bi ga chuu u na, ki di bipepekb tun u chee, bi ti ɲmann ke bi ye bininyaam la, aan ki pen u nlan, aan ki chuu u, ki di ɲa kitin ngbaan aayidaan aɲaal ni. ²¹ Le bi dan nan bui u, “Umɔmɔkr, ti nyi ke aa len mbamɔn, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr mbamɔm, kaa pak ubaa ki jer uken. Aa po mɔk bi Uwumbɔr aasan mbamɔm la. ²² Tuk timi, ni ɲan ti pa lampoo ki di tii Ubɔrkpaan Siisa aan naa ɲan?”

²³ Le Yesu bee ke bi pen u nlan la, le ki bui bi, ²⁴ “Mɔk mi limombil man.” Baah mɔk u na le u baa bi, “Nɲma aanan ni liyimbil bi li pu?”

* **19:46** : Lik Aisaya 56.7; Jeremia 7.11. * **20:17** : Lik Ilahn 118.22.

Le bi bui u, “Siisa yaan.”

²⁵ Le u bui bi, “Nima pu na, ni di ni ye Siisa yaan na tii u man, ki di ni ye Uwumbər yaan na tii Uwumbər.”

²⁶ Yesu aah len kina na, le ni gar bi pam. Baa nmaa chuu u taani waabolen pu, binib aanimbil ni. Le bi nmin.

Binib bi ga fikr nkun ni na aah ga li bi pu na

(Matiu 22.23-33; Mak 12.18-27)

²⁷ Le Sajusii yaab bibaa dan u chee. Bima le len ke binib aan fikr nkun ni na. ²⁸ Le bi bui u, “Uməmək, Moses nan nme nkaal tii timi ke, ‘Uja yaa kpa puu ki yaa kpo, kaa kpa ubo kan, unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki maa mbim tii ukpel.’† ²⁹ Tɔ, naabitiib bilole nan bi. Upol na nan yoor upii, le ki kpo, kaa kpa ubo. ³⁰ Le unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki mu kpo, kaa kpa ubo. ³¹ Le u paa u pu na mu nja kina. Le bijab bilole ngbaan məmək nja kina, ki kpo doo, kaa kpa ubo. ³² Kookoo yoo le upii ngbaan mu kpo. ³³ Kina pu na, binib yaa nan fikr nkun ni kan, upii ngbaan ga li ye nma aapuu? Bi məmək bilole nan joo u la.”

³⁴ Le Yesu bui bi, “Dulnyaa wee ponn ni, bijab yoor bipiib la. Bipiib mu mən bijab la. ³⁵ Binib bi neer ke bi fikr nkun ni ki li bi dulnyaa u choo na ni na aan yoor bipiib. Bipiib mu aan mən bijab. ³⁶ Bi ga li bi ke Uwumbər aatuuntiib aah bi pu na, kaan ki kpo. Baah ga fikr nkun ni na, bi ga li ye Uwumbər aabim la. ³⁷ Tɔ, Moses mu nan mək timi ke binib bi kpo na ga fikr nkun ni. Buyoonn u nan bi busub bu gaal mmii na chee na, u nan yin Uwumbər ke Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbər la.‡ ³⁸ Uwumbər yaa len ke u ye binib bi kpo na Aawumbər kan, nima le mək ke bi kpa liməfal. Bi məmək ye binifuub Uwumbər chee la.”

³⁹ Le Uwumbər aakaal aaməmək b bibaa bui Yesu, “Uməmək, saah len pu na, ni njan la.” ⁴⁰ Le baa kaa bi ki baa u mbaan.

Kristo u ga gaa binib lii na aabər
(Matiu 22.41-46; Mak 12.35-37)

⁴¹ Le Yesu baa bi, “Binib nja kinye pu ki bui ke Kristo u ga gaa binib lii na ye Ubər

David aayaabil? ⁴² David ubaa nan len Uwumbər aalahn aagban ponn ni ke, ‘Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal njanngii wəb,

⁴³ ki ti saa buyoonn m ga nyan saadim məmək na.’§

⁴⁴ David aah nan yin Kristo ngbaan ke Udindaan kina na, Kristo ga li nmaa ye uyaabil aa?”

Bi li nyi Uwumbər aakaal aaməmək b aabər

(Matiu 23.1-36; Mak 12.38-40)

⁴⁵ Kinipaak ngbaan aah pel Yesu aah len pu na, le u bui waadidiliib, ⁴⁶ “Ni li nyi man Uwumbər aakaal aaməmək b aabər. Baageehn le ye ke bi li pee nibəkul fəfək, ki gee ke binib li dooni bi kinyan ni, ki gee ke bi kal bininyuum aakakaa chee mmeen aadir ni, ni njim chee. ⁴⁷ Bi ji bikpopiib durm la, le ki mee Uwumbər ni yunni ke bi nmann ke bi ye bininyaam la. Uwumbər ga daa bitafal ki jer waah ga daa binib biken aatafal pu na.”

21

Ukpopii ubaa aah tii sakpen pu na
(Mak 12.41-44)

¹ Yesu nan yaar lik, ki kan biwankpadam joo nimbil pam nani Uwumbər aapiin aadakaa ni, ² ki kan ukpopiigiin ubaa mu di janjan bilee ki di nja u ponn ni. ³ Le Yesu bui ke, “M tuk nimi mbamən la, ukpopiigiin wee tii nimbil ki jer bi məmək aah tii pu na. ⁴ Bi məmək tii ki gur nimbil sakpen. U ye ugiin la, le ki di waamombil məmək tii, kaa ki gur nibaa.”

Baah ga gbaa wii Uwumbər Aadichal pu na
(Matiu 24.1-2; Mak 13.1-2)

⁵ Tɔ, binib bibaa nan bi len Uwumbər Aadichal aah njan pu na, ki kpa nitakpanyaan, ni ipiin i binib tii Uwumbər na. ⁶ Le Yesu bui bi, “N-yoonn choo, bi ga nan gbaa wii lidichal limina məmək. Litakpal libaa aan ki li paa liken pu.”

Falaa aayoonn aah ga li bi pu na
(Matiu 24.3-14; Mak 13.3-13)

† 20:28 : Lik Ikaal 25.5. ‡ 20:37 : Lik Nnyam 3.6. § 20:43 : Lik Ilahn 110.1.

⁷ Le Yesu aadidiliib baa u, “Uməmək, bi ga ŋa kina bayoonn? Ba ga li ye liməkl ki mək timi ke ni ŋeer bi ŋa kina?”

⁸ Le u bui bi, “Ni li nyi man, aan ubaa taa ŋmann nimi. Binib pam ga nan dan ki pur maayimbil ke bima le ye min Yesu, ki ga bui ke ni ŋeer a. Ni taa dii bi man. ⁹ Ni yaa ŋun ke ntim mubaa aanib to təb butəb, aan ntim muken aanib kpa tibər kan, ni taa san ijawaan man. Uwumbər le siin ke nimina məmək ga ŋa. Nima le aan mək ke dulnyaa wee ga doo libuul ngbaan ni.

¹⁰ “Linibol libaa ga to linibol liken butəb. Nnaan mubaa aanib ni nnaan muken aanib ga to təb butəb. ¹¹ Kitiŋ ga deŋ sakpen ŋipepel ŋipepel. Nkon mu ga lir. Iween mu ga lir, ki ku binib pam ntim ntim ponn ni. Lijinjiir aawan, ni tiwan ni faani binib na mu ga li bi paacham.

¹² “Nimina məmək aa kaa kee ŋa buyoonn na, le bi ga chuu nimi, ki ŋa nimi falaa, ki di nimi ŋa mmeen aadir ni ki ji nimi tibər, ki di nimi ŋa kiyondiik ponn ni. M pu, le bi ga di nimi siin bibərbi ni ntim aaninkpiib aanimbiin ni ke bi ji nimi tibər. ¹³ Nima le ga tii nimi nsan le ni tuk bi tibənyaan tee. ¹⁴ Ni di ŋa nisui ni man ke naan puen baa nisui ni ke ni ga len kinye? ¹⁵ M ga tuk nimi naah ga len pu na, aan nimi aadim ubaa taa ki ŋmaa kpak nimi, kaan ki ŋmaa len tibaa. ¹⁶ Nitetiib, ni ninatiib, ni ninaabitiib, ni nidoyaab, ni nijotiib, ga kooh nimi. Le binib ga ku ni ponn ni bibaa. ¹⁷ Binib məmək ga li nan nimi m pu. ¹⁸ Ni mu aan bee yəli; nimi aayikpirk kibaa le aan bee yəli. ¹⁹ Ni yaa ji limər falaa məmək ponn ni kan, ni ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.”

*Baah ga bii Jerusalem aatiŋ pu na
(Matiu 24.15-21; Mak 13.14-19)*

²⁰ “Ni yaa kan butəb aajab si gob Jerusalem aatiŋ kan, ni li nyi man, naan yunn, le bi ga bii kitiŋ ngbaan doo. ²¹ N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, binib bi bi Judea aatiŋ ponn ni na san buen ŋijoo paab. Binib bi bi Jerusalem ponn ni na mu li nya ki ni. Binib bi bi itingbaan ni na, bi taa koo ni Jerusalem aatiŋ ni. ²² N-yoonn ngbaan le Uwumbər ga daa Jerusalem aatiŋ aanib aatafal, aan

ni gbiin waagban aah ŋmee pu na məmək. ²³ N-yoonn ngbaan, bipiib bi kpa ŋipuu na, ni bipiib bi kpa mbim bi laa ŋaa libiil na ga li kpa kinimbaak; ba pu? Uwumbər ga gee liŋuul sakpen kitiŋ ngbaan aanib pu. Bi ga ji falaa pam. ²⁴ Bi ga di kijaak aajum ku bibaa, ki ga chuu bibaa mu tinaagbiir ki di buen ŋinibol məmək aakaasisik ni. Le binib bi kaa ye Juu yaab na ga bii Jerusalem ki ti saa baayoonn aah ga doo pu na.”

*Yesu aah ga gir ni pu na
(Matiu 24.29-31; Mak 13.24-27)*

²⁵ “Lijinjiir aawan ga li bi nwiin, ni uŋmal, ni ŋiŋmabil ponn ni. Nnyusakpem ga ŋa tinyunkpenn sakpiin, ki faa kifuuk sakpen, ki ŋa binib ilandak. Baan ki li nyi baah ga ŋa pu na. ²⁶ Paacham aawan aan ki li bi mbaməm. Nima le binib ga lik naah ga li bi pu dulnyaa wee ni na, ki ga san ijawaan ki ti fik. ²⁷ N-yoonn ngbaan le bi ga kan min Unibən Aabo bi ntaalangbam ni ki choo, ki wiin chain, ki joo mpəən. ²⁸ Ni yaa kan tiwan nimina məmək bi ŋani kan, chuu nibaa man, ki pək nitaakpab. Naan yunn le ni ga ŋmar.”

*Isui aayatanakl
(Matiu 24.32-35; Mak 13.28-31)*

²⁹ Yesu nan ŋakl bi liyatanakl ke, “Ni li lik bukpasəm ni isui məmək man. ³⁰ Ni yaa nan kan yaabon bi ŋani tifar kan, ni bee ke ni yaa kpee siib kan, kiseek ga seer. ³¹ Kina na, ni yaa kan nimina bi ŋani kan, ni bee ke ni yaa kpee siib kan, Uwumbər aanaan ga fuu ni.

³² “M tuk nimi mbamən la, dandana aanib aan jer le tiwan nimina məmək puen ŋa. ³³ Paacham ni taab ga jer. Maaməbon ma aan jer.”

Yesu aagirndaal aabər

³⁴ “Ni li nyi man, ki taa nyu ndaan gbii ki li kpa ndaan aaween, ki taa cha nimi aabimbin aabər gbiin nimi aalandak məmək, aan maagirndaal taa yuk nipobil. ³⁵ Maagirndaal kan, dulnyaa wee ni aanib məmək aapobil ga yuk ke gaawəb aah chuu upeel kan, upobil yukr pu na. ³⁶ Li nyi man n-yoonn məmək, ki mee Uwumbər u tii nimi mpəən ke ni nya falaa umək choo na

ni, ki nan sil min Unibən Aabo aanimbiin ni.”

³⁷ Iwiin məmək le Yesu nan bi Uwumbər Aadichal ni, ki tuk binib Uwumbər aabər. Tinyer məmək le u buen Olif aasui aajool paab ki ti də geen. ³⁸ Kichakpinaanyeeek ni məmək le binib chaa u chee Uwumbər Aadichal ni, bi ti n̄un waah len pu na.

22

Baah kpokl ke bi ga ku Yesu pu na
(*Matiu 26.1-5; Mak 14.1-2; Jənn 11.45-53*)

¹ N-yoonn ngbaan, naa nan ki daa ke bi ji Lakr-jer aajim, * ki n̄mə boroboro u kaa kpa nnyək na. ² Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkbnan kpokl baah ga n̄a pu ki ku Yesu na. Bi mu nan san binib na ijawaan.

Judas aah nan ban ke u kooh Yesu pu na
(*Matiu 26.14-16; Mak 14.10-11*)

³ Le kinimbəŋ koo Judas Iskariot aasui ni. Judas nan ye Yesu aadidiliib kipiik ni bilee na ponn ni ubaa. ⁴ Kinimbəŋ aah koo Judas aasui ni na, le u buen Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər Aadichal aakikiirb aaninkpiib chee, u ti kpokl bi waah ga n̄a pu ki di Yesu n̄a biŋaal ni na. ⁵ Le bi nan kpa mpopiin, ki puu tipuur ke bi ga tii u n̄jimombil. ⁶ Le u kii, ki ban nsan mu u ga di Yesu n̄a biŋaal ni, buyoonn kinipaak ngbaan aa bi u chee na.

Baah toor njim ngbaan pu na
(*Matiu 26.17-25; Mak 14.12-21; Jənn 13.21-30*)

⁷ Lakr-jer aajim, buyoonn bi ga n̄mə boroboro u kaa kpa nnyək na aawiin mu daal bi ga kər upihbo na, ⁸ le Yesu bui Piita ni Jənn, “Li cha ti gor njim ngbaan aajikaar aan ti ji.”

⁹ Le bi baa u, “Aa ban ke ti gor ti la chee?”

¹⁰ Le u bui bi, “Ni yaa koo kitiŋ ngbaan ni kan, uja u tu nnyun na ga ton nimi nsan ponn ni. Ni li dii u man, ki ti koo waah ga koo lidichal li ponn ni na, ¹¹ ki bui udichadaan na, ‘Uməməkr bui ke u ni waadidiliib ga ji njim ngbaan aajikaar kiladiik ni?’ ¹² Le u ga mək nimi paacham

aadisakpeŋ ki bi puen toor ki na. Ni gor njim ngbaan aajikaar nima chee.”

¹³ Le bi buen, ki ti kan Yesu aah tuk bi ke bi ga kan pu na. Le bi gor njim ngbaan aajikaar.

Tidindaan aajim
(*Matiu 26.26-30; Mak 14.22-26; 1 Korint Yaab 11.23-25*)

¹⁴ Tijikaar aajim yoonn aah fuu ni na, le Yesu ni waadidiliib dan nan kal. ¹⁵ Le u bui bi, “Nnimbil nan man ke m ni nimi kpaan ji njim mue waahr aan m nin ji maafalaa ngbaan. ¹⁶ M tuk nimi la, maan ki ji njim mue ki ti saa buyoonn Uwumbər ga nan n̄a mu aah mək pu na waanaan ni.”

¹⁷ Yesu nan yoor kiyinyook, le ki doon Uwumbər, le ki bui bi, “Gaa man ki yakr təb. ¹⁸ M tuk nimi la, maan ki nyu n̄jubil aanyun ngbaan ki ti saa buyoonn Uwumbər aanaan ga fuu ni na.”

¹⁹ Le u yoor boroboro, le ki doon Uwumbər, ki gii, ki di tii waadidiliib ki bui bi, “Maawon le na. Nimi aatunwanbir pu le m tii tiwon tee. Ni li n̄mə kina aan ki li teer mbər.” ²⁰ Baah jin tijikaar ngbaan ti doo na, le u yoor kiyinyook, ki doon Uwumbər, ki di tii bi, le ki bui bi, “Tiwanyukaan ngbaan ye maasin aaməkl la. Maasin ga nya nimi aatunwanbir pu la. Maasin pu, le Uwumbər puu tipuupəln tii nimi.

²¹ “Lik, unii u ga kooh mi na, m ni uma le aanaal kpaan bi lisambil ni na. ²² Min Unibən Aabo ga sil kpo, Uwumbər aah nan len ke m ga kpo pu na. Tibəbir mu ga li bi uja u ga kooh mi na pu.”

²³ Le waadidiliib baa təb, “Ti ponn ni, ulau ga tee n̄a kina?”

Ulau ye uninyuun?

²⁴ Tə, Yesu aadidiliib nan kpak təb kinikpakpak ke ulau tee ye uninyuun bi ponn ni. ²⁵ Le u bui bi, “Dulnyaa wee ni aanibol aabərbyoor bibaa paacham la. Binib bi kpa tininkpir na, baanib yin bi baateterb la. ²⁶ Nimi, ni taa li bi kina man. Unii u ye uninyuun ni ponn ni na kan, u n̄a ubaa ke uwaatiir na. Unii u ye usaloln na kan, u n̄a ubaa ke nimək aatutunn na.

* **22:1** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

27 Unii u ɲa tijikaar na, ni unii u ji na, ɲma jer uken? Naa ye unii u ji na aa? Mma kan, m bi ke ututunn na le ni ponn ni.

28 “Tɔ, maah bi ntɔɲ ni na, nimi le sil nchan ɲi. 29 M ga ɲa nimi bibɔrb ke Nte Uwumbɔr aah ɲa mi ubɔr pu na. 30 Le ni ga ji tijikaar ki nyu nnyun m chee maanaan ni, ki kal ɲibɔrjal pu, ki ji Israel yaab aani-bol kipiik ni ɲilee tibɔr.”

*Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na
(Matiu 26.31-35; Mak 14.27-31; Jɔnn 13.36-38)*

31 Le Yesu bui Simonn Piita, “Simonn, Simonn, lik, kinimbɔɲ kan nsan ke ki tɔɲ nimi, aan ni lir. 32 Le m mee Uwumbɔr tii si, aa taa di cha maasan. Aa yaa ki gir ni ki nan dii mi kan, pɔɔn aanaabitiib aataakpab.”

33 Le Piita bui u, “Ndindaan, m ga ɲmaa kpaan aa chee kiyondiik ni. M ni si ga ɲmaa kpaan ki kpo.”

34 Le Yesu bui u, “Piita, m tuk si la, din, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi, le ukooja nin wii.”

Litaakɔr ni kijaak aajuk aabɔr

35 Tɔ, Yesu nan baa bi, “Maah nan tun nimi ki nan bui nimi ke ni taa li joo ɲimombil aataakɔr, ki taa li joo litaakɔr mu, ki taa li joo ɲinaatak na, ni nan lann nibaa aa?”

Le bi bui u, “Taa nan lann nibaa.”

36 Le u bui bi, “Dandana wee, naa ki bi ke naah nan bi pu na. Unii u kpa ɲimombil aataakɔr na kan, u li joo li. Unii u kpa litaakɔr mu na kan, u li joo li. Unii u kaa kpa kijaak aajuk na kan, u di waabɔkul kooh, ki daa kibaa. 37 M tuk nimi la, ni ɲmee Uwumbɔr Aagbaɲ ponn ni ke bi ga ɲa mi ke baah ɲani titunwanbirdam pu na. Le bi ga sil ɲa mi kina. Baah nan ɲmee maabɔr pu na, ni mɔmɔk bi gbiini la.”

38 Le bi bui u, “Ndindaan, lik, ti kpa kijaak aajum mulee la.”

Le u bui bi, “Ni ɲeer a.”

*Yesu aah mee Uwumbɔr pu na
(Matiu 26.36-46; Mak 14.32-42)*

39 Le u nyan nima, le ki buen Olif aasui aajool paab, waah chaa nima n-yoonn mɔmɔk pu na. Waadidiliib mu dii u.

40 Waah ti fuu nima chee na, le u bui bi, “Ni li mee Uwumbɔr man, aan ki taa koo ntɔɲ ni.”

41 Le u siir cha bi, ki foor siib, le ki gbaan kitiɲ ki mee Uwumbɔr ke, 42 “Nte, ni yaa ye saageehn kan, nyan mi falaa u choo na ni. Tɔ, ɲa saageehn, ki taa ɲa maageehn.” 43 Le Uwumbɔr aatuun nyan ni paacham ki dan u chee ki nan pɔɔk utaakpab. 44 Le Yesu aasui ponn ni wu ki ti nyan. Le u ki mee Uwumbɔr linimaln. Le kitotoɲ naa u, ki ye nsin ki tuu lir kitiɲ.

45 Le u mee Uwumbɔr ti doo, le ki fii, ki gir buen waadidiliib chee, ki ti mui bi dɔ geen, mpombiin pu. 46 Le u baa bi, “Ba ɲa ni dɔ geen? Fiin, ki li mee Uwumbɔr man, aan ki taa koo ntɔɲ ni.”

Baah chuu Yesu pu na

(Matiu 26.47-56; Mak 14.43-50; Jɔnn 18.3-11)

47 Waah laa bi len kina na, le kinipaak fuu ni bi chee. Judas u ye waadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa na, loln kinipaak ngbaan pu nsan, le ki buen Yesu chee ke u moor utakpiln.† 48 Le Yesu baa u, “Judas, aa moor ntakpiln ke aa kooh min Unibɔn Aabo oo?”

49 Yesu aadidiliib aah kan ke binib ngbaan ban bi chuu u na, le bi baa u, “Tidindaan, ti di kijaak aajum jan bi ii?” 50 Le waadidiliib ponn ni ubaa di kijaak aajuk ki gaa per Uwumbɔr aatotoorninkpel aatutunn aatafagiir.

51 Le Yesu bui bi, “Di cha kina man,” le ki di unjaal meeh utafal le ki cha li pɔɔk.

52 Le Yesu baa Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Uwumbɔr Aadichal ni aakikiirb, ni Juu yaab aaninkpiib bi dan bi nan chuu u na, “Ni joo kijaak aajum ni jagbaali mam ke ni nan chuu mi, ke maah ye ufifiir le na aa? 53 M nan bi ni chee Uwumbɔr Aadichal ni iwiin mɔmɔk, le naa nan chuu mi. Tɔ, dandana wee le ye n-yoonn mu Uwumbɔr siin ki tii nimi ni kinimbɔɲ ki tun mbɔmbɔɔn aatuln na.”

Piita aah nee Yesu pu na

(Matiu 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jɔnn 18.12-18, 25-27)

† 22:47 : ...moor utakpiln: Israel yaab nan doon binaabitiib kina le ki mɔk ngeehn.

⁵⁴ Le bi chuu Yesu ki di u buen Uwumbər aatotoorninkpel aadichal ni. Le Piita paa u pu ki bi dandar. ⁵⁵ Le bi tuur mmii lichiln ngbaan ni, ki ka gob mu. Piita mu nan ti kal bi chee ki ka bikaasisik ni. ⁵⁶ Mmii aah woln unimbil wəb na, le usapəən u ye ututunn na kan u, ki ka lik u sulm, le ki ti bui ke, “Uja umina mu nan bi Yesu chee.”

⁵⁷ Le u nee, ki bui u, “Upii, maa nyi u.”

⁵⁸ Le ni kpee siib, le unii uken mu kan u, ki mu bui u, “Aa mu ye bi ponn ni ubaa la.” Le Piita bui u, “Uja, maa ye.”

⁵⁹ Le ni ki kpee siib, le uja uken bui ke, “Ni ye mbamən, uja wee mu nan bi u chee. U mu ye Galilee aatiŋ aanii la.”

⁶⁰ Le Piita bui u, “Uja, maa nyi saah len pu na aatataa.”

Waah laa bi len kina na, libuul ngbaan ni, le ukooja wii. ⁶¹ Tidindaan nan fenn ki lik Piita. Le Piita teer Tidindaan aah ba tuk u pu na ke, “Din, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le ukooja nin wii.” ⁶² Le Piita nyan lipaal, ki ti wii pam.

Baah yook Yesu ki gbaa u pu na
(*Matiu 26.67-68; Mak 14.65*)

⁶³ Le bijab bi joo Yesu na ŋa u mbənyun, le ki gbaa u, ⁶⁴ ki di likekeln poo unimbil, le ki baa u, “Uwumbər aabənabr, ulau faa si?” ⁶⁵ le ki seei u ŋisiibil pam.

Juu yaab aaninkpiib aah jin Yesu tibər pu na
(*Matiu 26.59-66; Mak 14.55-64; Jənn 18.19-24*)

⁶⁶ Ki woln kitaak kichakpiik ni, le Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkəb kuun ni təb chee, le ki di Yesu siin binimbiin ni, ⁶⁷ le ki baa u, “Aa ye Kristo u ga gaa timi lii na aa? Tuk timi.”

Le u bui bi, “M yaa tuk nimi kan, naan li pak maah len pu na. ⁶⁸ M mu yaa baa nimi mbaan kan, naan giin tii mi, [kaan di mi lii.] ⁶⁹ Dandana ki joo cha, min Unibən Aabo ga kal Uwumbər u yeh mpəən məmək na aənangii wəb.”

⁷⁰ Le bi məmək baa u, “Aa ye Uwumbər Aajapəən la aa?”

Le u bui bi, “Ni ye naah len pu na la.”

⁷¹ Le bi bui ke, “Taa ki ban seeraadam. Timi tibaa ŋun waah len uməb ni pu na.”

23

Pailat aah jin Yesu tibər pu na
(*Matiu 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jənn 18.28-38*)

¹ Bi məmək nan fii, le ki di Yesu buen kitiŋ ngbaan aaninkpel chee, bi nan yin u ke Pailat, ² le ki piin ki bi galni u, ki bui ke, “Ti kan uja wee ŋmanni timi aanibol la. U tuk bi ke bi taa ki pa lampoo tii Ubər kpaan Siisa, ke uma ubaa le ye Kristo u ga gaa binib lii na, ki ye Ubər.”

³ Le Pailat baa u, “Aa ye Juu yaab aabər la aa?”

Le u bui u, “Saah len pu na, ni ye kina.”

⁴ Le Pailat bui Uwumbər aatotoorninkpiib ni kinipaak ngbaan, “Maa kan uja wee aataani ubaa.”

⁵ Le bi moo galni u, ki bui ke, “U tuk binib waaliin la, le bi ŋma tijar. U nan piin Galilee aatiŋ ni, le ki bə dii Judea aatim məmək ni, ki nan fuu ni kitiŋ kee ni.”

Ubər Herod aah jin Yesu tibər pu na

⁶ Pailat aah ŋun kina na, le u baa bi, “U ye Galilee aatiŋ aanii la aa?” ⁷ Tə, Ubər Herod le nan joo Galilee aatiŋ aanib. Pailat aah ŋun ke Yesu nyan nima na, le u di u tun Herod chee. U mu nan bi Jerusalem aatiŋ ni n-yoonn ngbaan. ⁸ Ubər Herod aah kan Yesu na, le u kpa mpopiin sakpen. U nan ŋun waabər, ki ban u kan u ni yunn, ki mak ke u ga tun lijiniir aatuln aan u kan. ⁹ Le u baa Yesu mbaan pam. Yesu ma aa len tibaa. ¹⁰ Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkəb mu si nima ki galni u mpəən pu. ¹¹ Le Ubər Herod ni waatəb aajab lik u fam, ki ŋa u mbənyun, ki di kikpalk nyaan peen u, ki di u giin Pailat chee. ¹² Liyaadaal ngbaan le Herod ni Pailat ki ŋa kijətiik. Bi nan ye təb aadim la.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na
(*Matiu 27.15-26; Mak 15.6-15; Jənn 18.39-19.16*)

¹³ Pailat nan yin Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib, ni kinipaak ngbaan, ¹⁴ le ki bui bi, “Ni joo ni uja wee m chee, ki bui ke u ŋmanni binib la. Le m jin u tibər ninimbil ni. Nimi aagalm ngbaan ponn ni, maa kan u ŋa tibaa. ¹⁵ Ubər Herod mu aa kan waataani,

le u di u giin ni ti chee. Waa ŋa nibaa ni ŋeer u nkun. ¹⁶ M ga cha bi lue u ŋinaalab, le ki di u lii.”

[¹⁷ Njim ngbaan məmək yoonn kan, see Pailat nyan unaagbiija ubaa lii.] ¹⁸ Le bi məmək kpaan ki teen ke, “Ku uja wee. Di Barabas di lii.” ¹⁹ Barabas nan tukni kitiŋ ngbaan aaninkpiib, ki ku binib, le bi lanj u kiyondiik ni.

²⁰ Pailat nan ban u di Yesu lii, nima pu le u ki len kinipaak ngbaan chee. ²¹ Le bi ki teen ke, “Kpaa u ndəpuinkoo pu. Kpaa u ndəpuinkoo pu.”

²² Le Pailat baa bi, “Ba ŋa? U tun bakaa bayoo? Maa kan u ŋa nibaa ni ŋeer u nkun. M ga cha bi lue u ŋinaalab, le ki di u lii.”

²³ Le bi beenin tar mpəon pu, “Kpaa u ndəpuinkoo pu.” Baah tar kina na, le bi nyanj Pailat. ²⁴ Le u kii ke u ga ŋa baah ban pu na, ²⁵ le ki di Barabas u nan tukni kitiŋ ngbaan aaninkpiib ki ku binib, ki bi kiyondiik ni na lii, baah ban pu na, le ki di Yesu ŋa binjaal ni, bi ti ŋa u baah ban pu na.

Baah kpaa Yesu ndəpuinkoo pu pu na

(*Matiu 27.32-44; Mak 15.21-32; Jənn 19.17-27*)

²⁶ Le butəb aajab di Yesu buen. Baah cha na, le bi ton uja u nyan ni ntingbaan ni na nsan ni. Bi nan yin u ke Simonn, u ye Sairene aatiŋ aanii na. Le bi chuu u ke u tun Yesu aadəpuinkoo ki li paan u pu.

²⁷ Le kinipaak sakpenj paa Yesu pu. Bi ponn ni bibaa ye bipiib bi wii ki kaani u pu na. ²⁸ Le Yesu fenn ki toŋ bi, le ki bui bi, “Jerusalem aatiŋ aapiib, ni taa wii m pu. Ni li wii nimi nibaa ni nimi aabim pu; ²⁹ ba pu? falaa aayoonn choo. N-yoonn ngbaan le bi ga len ke, ‘Bipiinjoob bi kaa ma mbim kaa tii bi libiil na, bima le kpa mpopiin.’ ³⁰ N-yoonn ngbaan le bi ga bui ŋijoo ni ŋigongon, ‘Lir ti pu, ki biin ti pu.’” ³¹ Bi yaa di ndəsoon ŋa mmii ni aan mu gaa kan, ndəkuun ga li bi kinye?”†

³² Le bi di bakadam bilee kpee Yesu pu, ki di buen ke bi ti ku bi mu. ³³ Le bi ti fuu nibaa chee, bi yin nima chee “Kiyikpanj.” Baah ti fuu nima na, le bi di u kpaa ndəpuinkoo pu, le ki di bakadam bilee na

mu kpaa idəpuinke pu. Bi kpaa ubaa unjängii wəb, ki kpaa uken unjangan wəb. ³⁴ Baah bi kpaa Yesu ndəpuinkoo pu na, le u bui ke, “Nte Uwumbər, di cha pinn bi. Baa nyi baah ŋani pu na.”

Le butəb aajab ngbaan yoor waawan-peenkaan bi ti yakr təb, le ki too inaan ke bi lik bimək aah ga kan ni na. ³⁵ Le kinipaak ngbaan si ki lik u. Le Juu yaab aaninkpiib sii u, ki bui ke, “U gaal biken le bi ŋmar; u yaa ye Kristo u ga gaa timi lii, aan Uwumbər nyan u na kan, u gaa ubaa mu lii.”

³⁶ Butəb aajab ngbaan mu nan ŋa u mbənyun, ki di ndaan mu məon na nyunn u, ³⁷ le ki bui u, “Aa yaa ye Juu yaab aabər kan, gaa aabaa lii.”

³⁸ Bi nan ŋmee kigbanj tam waadəpuinkoo pu, uyil paab. Ni ŋmee ke, “Juu yaab Aabər le na.”

³⁹ Le baah nan kpaa bakadam bilee bi idəpuinke pu na ponn ni ubaa mu sii u, ki baa u, “Saa ye Kristo u ga gaa binib lii na aa? Gaa aabaa lii aan ki gaa ti mu lii.”

⁴⁰ Le bakadaan uken na kae u, le ki bui u, “Saa san Uwumbər aa? Aa ni u kpaan kan ntafadaan mubaa la. ⁴¹ Timi le ŋeer ntafadaan ngbaan. Bi ŋa timi, timi aatuln aah ŋeer pu na la. Uma le aa ŋa bakaa ubaa,” ⁴² le ki bui Yesu, “Ndindaan, aa yaa jin saanaan kan, aa teer mbər.”

⁴³ Le Yesu bui u, “M tuk si mbaməon la, din aa ga li bi m chee Paradais ni.”†

Yesu aah kpo pu na

(*Matiu 27.45-56; Mak 15.33-41; Jənn 19.28-30*)

⁴⁴ Ni nan ye nwiin kaasisik ni. Le dilyn-nyaa mək bəln, ki ti saa nwiin aah kpar pu na. ⁴⁵ Nwiin aa ki wiin. Le likekeln li yakr Uwumbər aadiik ni nfum mulee na chuu kar paacham, ki ti saa kitiŋ. ⁴⁶ Le Yesu teen mpəon pu, le ki bui ke, “Nte Uwumbər, m di maawiin ŋa aanjaal ni la.” Waah len kina na, le u kpo.

⁴⁷ Tə, butəb aajab aaninkpel aah kan naah ŋa pu na, le u nyunj Uwumbər, le ki bui ke, “Uja ngbaan sil ye uninyaan la.”

* **23:30** : Lik Hosea 10.8. † **23:31** : Naatataa le ye ke, uninyaan yaa ji falaa kina kan, bibiindam ga li bi kinye?

† **23:43** : Paradais ye Uwumbər do paacham la.

⁴⁸ Le kinipaak kimək kuun nima chee ke bi lik na aah kan tiwan ni məmək ɲa na, bi nan kpa mpombiin ki labr kun. ⁴⁹ Le ujtiiib məmək, ni bipiib bi nyan ni Galilee aatin ɲi ki dii u na si dandar, ki waa ni məmək.

Baah sub Yesu pu na

(Matiu 27.57-61; Mak 15.42-47; Jənn 19.38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Uja ubaa nan bi, bi nan yin u ke Josef, u nyan ni Juu yaab aatin ki bi yin ki ke Arimatea na ni. U nan ye uninyaan la, ki kii Uwumbər aanaan aah ga fuu ni buyoonn na. U nan ye bibəjirb aaninkpiib ponn ni ubaa la. Le waa kii baah kpokl pu ki ku Yesu na. ⁵² Le u buen Pailat chee, ki ti bui u, “Di Yesu aawon tii mi.” ⁵³ Le Pailat kii. Le u nyan waawon ndəpuinkoo pu, le ki di u poo likekenyaan ni, ki di u ti sub kitakpaluɲ ni. Bi nan gbii kitakpaluɲ ngbaan litakpasakpeln aasikakl ni la. Baa nan kee sub unii ubaa ki ponn ni. ⁵⁴ Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab aakpaakool daal na la.

⁵⁵ Le bipiib bi nan nyan Galilee aatin ɲi ki dii Yesu na paan Josef pu, le ki ti kan kitakpaluɲ ngbaan, ki kan baah di Yesu aawon ki di ɲa ki ponn ni pu na. ⁵⁶ Le bipiib ngbaan gir kun, ki ti ban tulalee ni nkpan mu nun mɔ na.

Juu yaab aakpaakool daal, le bi fuur, baakaal aah len pu na.

24

Yesu aah fikr nkun ni pu na

(Matiu 28.1-10; Mak 16.1-8; Jənn 20.1-10)

¹ Juu yaab aakpaakool aah jin ki woln kitaak na, le bipiib ngbaan yoor tulalee ni nkpan ngbaan bi ti toor Yesu aawon, ki di buen likaakul ngbaan chee kichakpinaanyeeek ni. ² Baah ti fuu nima na, le bi kan ke litakpal li bi nan di ler kitakpaluɲ aaməb na, aa ki bi. ³ Le bi koo, le kaa kan Tidindaan Yesu aawon. ⁴ Baa nyi baah ga li dak pu na. Libuul ngbaan ni le bijab bilee bi aawanpeenkaan wiin chain na sil bi chee. ⁵ Le ijawaan chuu bipiib ngbaan, le bi gbaan kitiɲ binimbiin ni. Le bijab ngbaan baa bi, “Ba pu ni ban unifuub bitekpiib ponn ni? ⁶ Waa bi do. U fikr nkun ni a. Teer man waah nan tuk nimi pu buyoonn u nan laa bi Galilee ni na,

⁷ ke Uwumbər siin ke bi ga di uma Unibən Aabo, ki di ɲa titunwanbirdam aaɲaal ni, bi ti kpa u ndəpuinkoo pu, ke iwiin itaa daal u ga fikr nkun ni.”

⁸ Le bipiib ngbaan teer waabər timina.

⁹ Le bi nyan kitakpaluɲ ngbaan chee, ki gir kun, le ki di tibər timina tuk waakpambalb kipiik ni ubaa na, ni waadidiliib bi gur na məmək. ¹⁰ Bipiib ngbaan aayimbil le nan ye Mari Magdalene, ni Joana, ni Mari u ye Jems aana na. Bi ni bipiib bi nan dii bi na nan di tibər timina tuk waakpambalb. ¹¹ Le waakpambalb aa pak baah len pu na. Bi dak ke ni ye kijərək aaliin la. ¹² Le Piita fii ki san buen kitakpaluɲ ngbaan chee, ki ti boon ki gbuun lik, le ki muin ɲikeken ngbaan baanja le dɔ. Ni nan gar u pam. Le u gir kun.

Yesu aadidiliib ponn ni bilee aah kan u pu na

(Mak 16.12-13)

¹³ Liyaadaal ngbaan le bi ponn ni bilee cha kitiɲ ki bi yin ki ke Emaus na ni. Kitiɲ ngbaan ni Jerusalem aah daa tɔb chee pu na ye mal bilole la. ¹⁴ Baah cha na, le bi gbaa tɔb chee tibər, le ki len tiwan nimək ɲa na. ¹⁵ Baah gbaa tɔb chee tibər kina na, le Yesu ubaa pii bi nsan ni, ki dii bi. ¹⁶ Le Uwumbər doɲ binimbil ke bi taa bee u. ¹⁷ Le u baa bi, “Naah chuun gbaa tɔb chee tibər ti na, ti ye bər bayaar, aan ninimbil wɔb bi gbilngbiln kina?”

¹⁸ Le bi ponn ni ubaa, bi nan yin u ke Kleopas, baa u, “Bicham bi bi Jerusalem ponn ni na, si baanja le aa nyi tibər ti ɲa nima chee dandana na aa?”

¹⁹ Le u baa bi, “Tilabər?”

Le bi bui u, “Yesu u nan ye Nasaref aatin aani na aabər. U nan ye Uwumbər aabənabr la. U nan kpa mpəɔn ki tun lijinjiiir aatun; waaliin mu nan kpa mpəɔn. U piir Uwumbər ni binib məmək aasui. ²⁰ Le Uwumbər aatotoorninkpiib ni timi Israel yaab aaninkpiib di u ɲa binib aaɲaal ni, ke u ɲeer nkun. Le bi kpa u ndəpuinkoo pu. ²¹ Ti nan kpa limakl ke uma le ga gaa timi Israel yaab lii. Baah nan ɲa u kina na, din le ye iwiin itaa. ²² Ti ponn ni bipiib bibaa mu tuk timi tibər ti gar timi sakpen na. Bi buen kitakpaluɲ ngbaan

chee kichakpinaanyeeek ni, ²³ kaa ti kan waawon, le ki gir ni ki nan tuk timi ke bi kan Uwumbər aatuuntiib bi tuk bi ke u fikr na. ²⁴ Le ti ponn ni bibaa buen kitakpaluŋ ngbaan chee, ki ti kan ni bi ke bipiib ngbaan aah len pu na. Uma le baa kan.”

²⁵ Le Yesu bui bi, “Nimi aalan par la. Naa gaa Uwumbər aabənabtiib aah nan len pu na məmək mala. ²⁶ Uwumbər le nan siin ke Kristo u ga gaa binib lii na ga ji falaa kina, le ki nin kan mpəən.” ²⁷ Le Yesu ŋeer waabər ti ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni na məmək tuk bi. Njan u tuk bi Moses aah nan ŋmee ti pu na, le ki nin tuk bi Uwumbər aabənabtiib məmək aah nan ŋmee ti pu na.

²⁸ Le bi duun baah cha kitin ki na ni. Le Yesu ŋa ke waah ga piln jer le na. ²⁹ Le bi gaŋ u, “Doon ti chee. Kijook joor a. Naan yunn le ni ga mue.” Le u koo ni bi chee. ³⁰ Le bi ti kal ke bi ji tijikaar. Waah kal bi chee ke u ji tijikaar na, le u yoor boroboro, ki doon Uwumbər, ki gii, ki di tii bi. ³¹ Le Uwumbər likr binimbil ke bi bee u. Libuul ngbaan ni le baa ki kan u. ³² Le bi bui təb, “Waah dii timi nsan ni ki len ti chee ki ŋeer Uwumbər Aagbaŋ aaliin aatataa tuk timi na, tisui aa ba piin u pu sakpen aa?”

³³ Libuul ngbaan ni, le bi fii, ki gir buen Jerusalem, ki ti kan Yesu aakpambalb kipiik ni ubaa na, ni waadidiliib biken kuun təb chee, ³⁴ ki bi len ke, “Tidindaan sil fikr nkun ni. Simonn le kan u.”

³⁵ Le waadidiliib bilee ngbaan mu tuk bi Yesu aah pii bi nsan ni pu na, ni baah bee u buyoonn u gii boroboro na.

Yesu aah di ubaa mək waadidiliib pu na (Matiu 28.16-20; Mak 16.14-18; Jənn 20.19-23; Lituln 1.6-8)

³⁶ Baah len təb chee tibər kina na, libuul ngbaan ni le Yesu ubaa sil bikaasisik ni, le ki bui bi, “Ni li kpa nsuudoon man.”

³⁷ Le bipobil yuk; ijawaan chuu bi sakpen a. Bi nan dak ke bi kan utekpiir aawiin la. ³⁸ Le u baa bi, “Ba ŋa ni san ijawaan? Ba ŋa ni beeni nisui ni? ³⁹ Lik ŋŋaal ni ntaa, ki bee ke m sil ye. Taln niŋaal ki di meeh mi ki lik man. Utekpiir aawiin aa kpa tinann ni ŋikpab ke naah kan m kpa pu na.”

⁴⁰ Waah len kina na, le u mək bi baah nan kpa u ŋaal ni utaa ponn ni ipiin pu na. ⁴¹ Bi nan kpa mpopiin sakpen, ki mu aa kee gaa kii mbaməm. Ni nan gar bi pam. Le u baa bi, “Tijikaar tibaa bi do oo?” ⁴² Le bi tii u lijangeln li bi pul li mmii ni na. ⁴³ Le u gaa, ki ŋman li binimbil ni.

⁴⁴ U nan bui bi, “Maabər timək ŋmee Moses aakaal ponn ni, ni Uwumbər aabənabtiib aagbann ni, ni Uwumbər aalahn aagbaŋ ni na, Uwumbər le siin ke ni məmək ga gbiin. Maah nan laa bi ni chee na, m nan tuk nimi kina la.”

⁴⁵ Le u woln binimbil ke bi bee Uwumbər Aagbaŋ aaliin aatataa, ⁴⁶ le ki bui bi, “Ni ŋmee ke Kristo u ga gaa binib lii na ga ji falaa, ki fikr nkun ni, iwiin itaa daal.

⁴⁷ Ni li mooni binib maayimbil pu, ke bi yaa kpeln baabimbin kan, Uwumbər ga di cha baatunwanbir pinn bi. Ni piin ki li mooni Jerusalem aatiŋ aanib ni, aan ki nin moon ŋinibol məmək mu ni. ⁴⁸ Nimi le ye maabər məmək aaseeraadam. ⁴⁹ Nte Uwumbər aah puu tipuur ti ke u ga tii nimi Waafuur Nyaan na, m ga tun ni Nfuur Nyaan ngbaan ni chee. Ni li bi Jerusalem ni ki ti saa bundaln ni ga kan mpəən mu ga nyan ni paacham na.”

Uwumbər aah di Yesu buen paacham pu na

(Mak 16.19-20; Lituln 1.9-11)

⁵⁰ Le Yesu di bi buen Betani aatiŋ chee. Baah ti fuu nima na, le u yoor ŋaal paacham, ki ŋa Uwumbər aanyoor ŋa bi pu. ⁵¹ Waah laa bi ŋani kina na, le u nyan bi chee, Uwumbər di u buen paacham.

⁵² Le bi gbaan kitin ki doon u, ki nin gir buen Jerusalem ni, ki kpa mpopiin sakpen, ⁵³ ki pak Uwumbər, waadichal ponn ni, n-yoonn məmək.

Tibɔnyaan ti JONN ɲmee ti na

Unii u bi yin u ke Limɔboln na aabɔr

¹ Uwumbɔr aah kaa nan kee naan dulnyaa na, ubaa nan bi, bi yin u ke Limɔboln. U nan bi Uwumbɔr chee, ki bi ke Uwumbɔr aah bi pu na. ² U nan bi Uwumbɔr chee ki nyan ni mpiin la. ³ Uwumbɔr nan cha u naan tiwan mɔmɔk. Tiwan nibaa aa gur waa naan ni. ⁴ Uma le ye umɔfadaan. Limɔfal ngbaan tii binib nwiihn mu woln binimbil na. ⁵ Nwiihn ngbaan wolni mbɔmbɔɔn ni. Mbɔmbɔɔn aa junn nwiihn ngbaan.

⁶ Uwumbɔr nan tun ni uja ubaa, bi nan yin u ke Jonn. ⁷ U dan ke u nan tuk binib nwiihn ngbaan aabɔr, aan binib mɔmɔk ɲun waah len pu na, aan ki gaa nwiihn ngbaan. ⁸ Jonn aa nan ye nwiihn ngbaan. U dan ke u nan tuk binib nwiihn ngbaan aabɔr la. ⁹ Nwiihn ngbaan le ye nwiihn bamɔnn, le ki dan dulnyaa wee ni ki nan woln binib mɔmɔk aanimbil.

¹⁰ Baah yin u ke Limɔboln na nan naan dulnyaa, ki dan nan bi dulnyaa ni, le dulnyaa aanib aa bee u. ¹¹ U dan udo aatiɲ ni, le udo aatiɲ ni yaab yii u. ¹² Binib bimɔk gaa u na, u tii bi nsan ke bi kpaln Uwumbɔr aabim. Bima le ye binib bi gaa u ki kii na. ¹³ Baah kpaln Uwumbɔr aabim na, naa ye ke binibɔm le ma bi Uwumbɔr aamaal ni, kaa ye binibɔm aageehn pu. Uwumbɔr le ma bi waamaal ponn ni.

¹⁴ Baah yin u ke Limɔboln na nan kpaln unibɔn, ki nan bi tikaasisik ni. U gee binib chob, ki len ibamɔn baanja la. Le ti kan waah kpa mpɔɔn pu na. Waah ye Uwumbɔr Aajapɔnbaal na, u kpa mpɔɔn ke Ute Uwumbɔr aah kpa pu na.

¹⁵ Jonn nan tuk binib waabɔr, ki len ke, “M nan tuk nimi ke unii u ga paan ni mpuwɔb na jer mi; baah kaa nan kee ma mi na, u nan bi. Uma le na.”

¹⁶ Uwumbɔr aah bi pu na, u mu bi kina le chob. Le ti mɔmɔk gaa waabimbin. U ɲa Uwumbɔr aanyoor ɲa ti pu, ki beenin ɲani timi tinyoor n-yoonn mɔmɔk. ¹⁷ Uwumbɔr nan tuk Moses waakaal ke u di tuk timi. Yesu Kristo dan nan tuk timi Uwumbɔr aah gee timi pu na, ki tuk timi tibɔr ti ye mbamɔn na. ¹⁸ Ubaa aa kee kan Uwumbɔr. Ujapɔnbaal Yesu Kristo, u bi ke Ute Uwumbɔr aah bi pu na, ki bi u chee na, uma le tuk timi Uwumbɔr aah bi pu na.

Jonn u nan muini binib nnyun ni na aah len pu na

(Matiu 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)

¹⁹ Juu yaab bi nan bi Jerusalem aatiɲ ni na nan tun ni Uwumbɔr aatotoorb ni Liifai yaab Jonn chee ke bi ti baa u, “Aa ye ɲma?”

²⁰ Le Jonn tuk bi mbamɔn, kaa gur tibaa. U nan tuk bi mbamɔn, ki len ke, “Maa ye Kristo u ga gaa binib lii na.”

²¹ Le bi ki baa u ke, “Aa ye ɲma? Aa ye Elaija aa?”

Le u bui bi, “Maa ye.”

Bi nan ki baa u ke, “Aa ye Uwumbɔr aabɔnabr u bi bui ke u ga dan aa?”

Le u bui bi, “Aayii.”

²² Nima pu na, bi nan ki baa u ke, “Aa ye ɲma? Tuk timi, aan ti ti tuk binib bi tun ni timi na. Aa ga len saabɔr ngbaan kinye?”

²³ U nan bui ke,

“M ye nneel mu tar nteersakpiin ni na ke:

‘Toor Uwumbɔr aasan man.’”*

Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya nan len kina la.

²⁴ Binib bi nan baa Jonn mbaan ngbaan na nyan ni Farisii yaab chee la. ²⁵ Le bi ki baa u ke, “Saah kaa ye Kristo u ga gaa timi lii na, kaa ye Elaija, kaa ye Uwumbɔr aabɔnabr ngbaan mu na, ba pu aa muini binib nnyun ni?”

²⁶ Le u bui bi, “Mma muini binib nnyun ni la. Ubaa mu bi nikaasisik ni. Nimi le aa nyi u. ²⁷ U ye unii u paan ni mpuwɔb na. Maa ɲeer ke m chuu gbiln waanaatak aanmin tii u.”

²⁸ Bi nan len tɔb chee tibɔr ngbaan Betani aatiɲ, ki bi Jɔɔdann aamɔɔdapuul, Jonn aah muini binib nnyun ni nin chee na ni.

Unii u ye Uwumbɔr Aapihbo na

* **1:23** : Lik Aisaya 40.3.

²⁹ Ki woln kitaak le Jõnn kan Yesu choo u chee, le u bui ke, “Lik, Uwumbør Aapihbo u nyani dulnyaa ni aanib aatunwanbir na. ³⁰ M nan len ke uja ubaa paan ni mpuwøb ki mu tee jer mi; baah kaa nan kee ma mi na, u nan bi. Uma le na. ³¹ Min mbaa aa nan nyi u; m muini binib nnyun ni ke nimi Israel yaab bee u la.”

³² Le Jõnn jin seeraa ki tuk binib, “M kan Uwumbør Aafuur Nyaan nyan ni paacham ki naahn linanjel, ki nan tøj u pu. ³³ Min mbaa aa nan nyi u; Uwumbør u tun ni mi ke m nan muin binib nnyun ni na, uma le bui mi ke m ga kan Waafuur Nyaan sunn ni ki nan tøj uja ubaa pu, ke uma le ye unii u ga gbiin binib Uwumbør Aafuur Nyaan na. ³⁴ Le m kan kina, ki ji seeraa ki tuk binib ke uma le ye Uwumbør Aajapõn.”

Binib bi puen ɳa Yesu aadidiliib na

³⁵ Ki woln kitaak le Jõnn ni waadidiliib bilee nan ki bi nima, ³⁶ ki kan Yesu bi chuun nima. Jõnn nan lik u, le ki len ke, “Lik, Uwumbør Aapihbo.”

³⁷ Jõnn aadidiliib bilee ngbaan ɳun waah len pu na, le ki di paan Yesu pu. ³⁸ Le Yesu fenn, ki kan bi paan ni u pu. Le u baa bi, “Ni ban ba?”

Le bi baa u, “Umõmõkr, aa koo la chee?”

³⁹ Le u bui bi, “Dan ki nan ti lik man.” Le bi dii u ki ti kan waah koo nin chee na. Ni nan ye tikur tinaa aayoonn la, le bi nan doon udo liyaadaal ngbaan.

⁴⁰ Bijab bilee bi nan ɳun Jõnn aah len pu aan ki dii Yesu na, bi yin bi ponn ni ubaa ke Andru, u nan ye Simonn Piita aanaal na. ⁴¹ Libuul ngbaan ni le u buen ti kan ukpel Simonn, ki tuk u, “Ti kan Masiya u ga gaa timi lii na.” Masiya ni Kristo ye liyimbibaan la. ⁴² Le u di u dan Yesu chee.

Le Yesu lik Piita, ki bui u, “Bi yin si le ke Simonn, Jõnn aajapõn. Bi ga li gur yin si ke Siifas la.” Siifas aatataa le ye ke “litakpal.” Siifas ni Piita ye liyimbibaan la.

Yesu aah yin Filip ni Natanael pu na

⁴³ Ki woln kitaak le Yesu ban u buen Galilee aatiŋ ni, ki kan Filip, le ki bui u, “Li dii mi.” ⁴⁴ Filip do le ye Betseda aatiŋ ni. U ni Andru ni Piita nyan ni kitinbaan ni la. ⁴⁵ Filip mu nan ti kan Natanael le ki tuk u, “Ti kan unii u Moses

ni Uwumbør aabõnabtiib mu nan ɳmee waabør Uwumbør aakaal aagban ni na. Uma le ye Josef aajapõn Yesu, u ye Nasaref aatiŋ aanii na.”

⁴⁶ Le Natanael baa u, “Tiwanyaan nibaa ga ɳmaa nyan ni Nasaref aatiŋ ni ii?”

Le Filip bui u, “Dan nan lik.”

⁴⁷ Yesu nan waa Natanael choo u chee, le ki bui ke, “Lik, Israel aabobamõnn. Nnyamõn aa bi u ni.”

⁴⁸ Le Natanael baa u, “Aa ɳa kinye ki ti nyi mi?”

Le Yesu bui u, “Saah ba bi likakaln taab na, m puen kan si, Filip aa kee yin si.”

⁴⁹ Le Natanael bui u, “Umõmõkr, aa sil ye Uwumbør Aajapõn. Aa ye Israel yaab Aabõrkpaan la.”

⁵⁰ Le Yesu baa u, “Maah bui ke m kan si likakaln taab na, nima le cha aa gaa mi ki kii ii? Aa ga kan lijinjiir aawan ki jer nimina. ⁵¹ M tuk nimi mbamõn la, ni ga kan kitaapaak chuu piir, ki ga kan Uwumbør aatuuntiib cha paacham ki ki sunni, min Unibõn Aabo pu.”

2

Yesu aah tun lijinjiir aatuln Kana aatiŋ ni pu na

¹ Iwiin itaa daal le bi nan ji ubõndinn aajim Kana aatiŋ ki bi Galilee ni na. Yesu aana mu nan bi nima. ² Bi nan yin Yesu ni waadidiliib ke bi mu dan nan ji. ³ Ni nan bi cha, le ɳsubil aadaan na ti doo. Le Yesu aana bui u, “Baa ki kpa ndaan.”

⁴ Le Yesu bui u, “Nna, ni ye maabør aa? Maayoonn aa kee fuu.”

⁵ Le una bui bitutum na, “U yaa tuk nimi pu na kan, ni ɳa kina.”

⁶ Ikin sakpiin iloob nan si nima. Galon piitaa, bee moninko ga ɳmaa koo mubaa ponn ni. Juu yaab joo ikin ngbaan aanyun le finni bibaa, baakaal aah dii pu na. ⁷ Le Yesu tuk bitutum ngbaan, “Ban nnyun gbiin ikin ngbaan man.” Le bi ban nnyun gbiin i mõmõk paapaa. ⁸ Le u tuk bi ke bi kab ti tii ɳjim aaninkpel. Le bi kab ti tii u. ⁹ Baah kab nnyun ngbaan ti tii u na, le mu kpaln ndaan. Le u wub lik, kaa nyi mu aah nyan nin chee na. Bitutum bi kab tii u na le nyi. Le u yin uja u din upii na, ¹⁰ ki nan bui

u, “Binib məmək yaa ban bi tii ndaan kan, bi puen tii mu mə na la. Binib yaa nyun ti bab kan, le bi nin tii bi ndaan mu kaa mə na. Si ma kan, saah tii bi mu puwəb na le mə ki jer saah puen tii bi mu na.”

¹¹ Nima le ye njan aajinjiir aatun li Yesu tun na. U nan tun litun ngbaan Kana aatin ki bi Galilee ni na ni la. Le binib kan waah kpa Uwumbər aapəon pu na. Le waadidiliib gaa u ki kii.

¹² Ubəndinn aajim ngbaan aah doo na, le u ni una ni unaatiib ni waadidiliib buen Kapenaum aatin ni, ki ti ɲa iwiin ilee nima.

Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na (Matiu 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)

¹³ Ni nan gur siib ke Juu yaab ji Lakr-jer aajim.* Le Yesu buen Jerusalem aatin ni ¹⁴ ki ti koo Uwumbər Aadichal ni, le ki kan binib ka nima ki kooh inaaja, ni ipiih, ni ɲinanjel. Binib bi kpelni ɲimombil na mu ka nima. ¹⁵ Le u di ɲmin ɲa linaalab, ki di jenn nyan inaaja, ni ipiih ngbaan məmək lipaal, le ki labr binib bi kpelni ɲimombil na aateebul tiib chin, le ɲimombil yaa təb chee. ¹⁶ U nan tuk binib bi kooh ɲinanjel na, “Di ɲinanjel ngbaan nyan lipaal man. Ni taa ki di Nte Uwumbər Aadichal ɲa kinyaɲ.” ¹⁷ Le waadidiliib teer ke ni ɲmee Uwumbər Aagbaɲ ni ke, “Uwumbər, maah neen saadichal pu na bi ke mmii le aah wu mponn ni na.” Le bi bee ke ni ye Yesu aabər la.

¹⁸ Le Juu yaab baa u, “Aa ga ɲa ba aajinjiir aawan ki mək timi ke aa kpa nsan ke aa ɲa saah ɲani pu na?”

¹⁹ Le u bui bi, “Gbaa wii Uwumbər Aadichal limina, aan m di iwiin itaa ki fiin li.”

²⁰ Le bi bui ke, “Njibin imonko ilee ni ɲiloob le bi nan di maa Uwumbər Aadichal ngbaan. Le aa bui ke aa ga di iwiin itaa fiin li ii?”

²¹ Tə, u mu aa nan len Uwumbər Aadichal aabər la. Uma ubaa aawon le u nan len. ²² N-yoonn mu u fikr nkun ni na, le waadidiliib teer ke u nan len kina. Le bi pak waah len pu na, ni Uwumbər Aagbaɲ aah len pu na.

Yesu nyi binib məmək aabimbin

²³ Yesu aah bi Jerusalem aatin ni, ɲjim ngbaan aayoonn na, le kinipaak kan waah tun lijinjiir aatun pu na, le ki gaa u ki kii.

²⁴ Uma aa tee gaa bi ki kii; ²⁵ ba pu? u nyi binib məmək aabimbin. Waa ban ke ubaa nyaa u binib aabər. Uma ubaa nyi binib aasui ni aabər.

3

Yesu aah tuk Nikodemus pu na

¹ Uja ubaa mu nan bi nima, bi nan yin u ke Nikodemus, u nan ye Farisii aanii la, ki ye Juu yaab aaninkpel ubaa. ² Le u buen Yesu chee kinyeek ki nan bui u ke, “Uməməkr, ti nyi ke aa ye Uməməkr u nyan ni Uwumbər chee na la; ba pu? ubaa aan ɲmaa tun lijinjiir aatun ke saah tun pu na, see Uwumbər bi u chee.”

³ Le Yesu bui u, “M tuk si mbamən la, bi yaa kaa ma unii lelee kan, waan ɲmaa koo Uwumbər aanaan ni.”

⁴ Nikodemus nan baa u, “Unii yaa por kan, bi ga ɲa kinye ki ki ma u lelee? U ga ɲmaa gir koo una aaponn ni aan bi ki ma u uu?”

⁵ Le Yesu bui u, “M tuk si mbamən la, Uwumbər Aafuur Nyaan yaa kaa ma unii lelee aan bi muin u nnyun ni kan, waan ɲmaa koo Uwumbər aanaan ni. ⁶ Unibən aah ma u na ye unibən la. Uwumbər Aafuur Nyaan aah ma u na ye Uwumbər Aafuur Nyaan yoo la. ⁷ M tuk si la, see bi ki ma nimi lelee. Maah tuk si pu na, taa cha ni gar nimi. ⁸ Libuln daar cha laah ban nin chee na, le aa ɲun laah kpa kifuk pu na, kaa nyi laah nyan ni nin chee na, ki mu aa nyi laah cha nin chee na. Ni bi kina le ki tii unii umək Uwumbər Aafuur Nyaan ma u na.”

⁹ Le Nikodemus baa u, “Ni ga ɲa kinye aan ki ɲa kina?”

¹⁰ Le Yesu baa u, “Aa ye unii u mək Israel yaab Uwumbər aakaal na, le kaa bee maah len pu na aatataa aa? ¹¹ M tuk si mbamən la, ti len taah nyi pu na la, ki tuk binib tinibil aah kan pu na, le naa gaa taah len pu na. ¹² M tuk nimi dulnyaa wee ni aabər, le naa pak ti, ka m yaa tuk nimi

* **2:13** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatin ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

paacham aabər kan, ni ga ɲa kinye ki pak ti? ¹³ Ubaa aa kee buen paacham see min Unibən Aabo u [bi paacham ki] nyan ni paacham na.

¹⁴ “Moses aah nan di uwaa fin ndə pu ki di chəən paacham nteersakpiin ni pu na, see bi di min Unibən Aabo mu chəən paacham kina, ¹⁵ aan unii umək gaa mi ki kii na li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na.”

¹⁶ Uwumbər aah gee dulnyaa aanib sakpen pu na, nima le u di Ujapənbaal tii ni ke unii umək gaa u ki kii na taa kpo, u li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. ¹⁷ Uwumbər tun ni Ujapəən dulnyaa ni. Waa tun ni u ke u nan ji dulnyaa wee ni aanib tibər, u tun ni u ke u gaa bi lii la.

¹⁸ Unii umək gaa u ki kii na, Uwumbər aa len ke waabər bii. Unii umək kaa gaa u ki kii na, Uwumbər len ke waabər bii a. Waah kaa gaa Uwumbər Aajapənbaal ki kii na, nima le cha Uwumbər len ke waabər bii. ¹⁹ Uwumbər aah ga ji bi tibər pu na le ye ke nwiihn dan dulnyaa ni, le binib yii mu, le ki gee mbəmbəən ni; ba pu? baatuln aa ɲan. ²⁰ Unii umək tun lituln li kaa ɲan na, u nan nwiihn la, kaan dan nwiihn ponn ni, binib taa kan waah tun pu na. ²¹ Unii umək tun lituln li ɲan na kan, u choo nwiihn ponn ni ke unii məmək nan kan waah tun pu na, ke u tun Uwumbər aah gee pu na la.

Jənn aah len Yesu aabər pu na

²² Yesu aah len tibər timina ki ti doo na, le u ni waadidiliib buen Judea aatiɲ ni, ki ti bi nima ki muini binib nnyun ni. ²³ Jənn mu nan bi muini binib nnyun ni. U nan bi Enonn aatiɲ ni, Salim aatiɲ chee, nnyun aah wiir nima chee pu na. Le binib choo u chee, le u muini bi nnyun ni. ²⁴ Baa nan kee chuu u ɲa kiyondiik ni n-yoonn ngbaan.

²⁵ Le Jənn aadidiliib ni Juu aanii ubaa nan kpak təb kinikpakpak, baah muini binib nnyun ni pu na pu. ²⁶ Le bi dan Jənn chee ki nan tuk u, “Uməməkɾ, lik, unii u nan bi aa chee Jəədann aaməədapuul na, aan aa nan tuk binib waabər na, u mu gur bi muini binib nnyun ni, le binib məmək gur chaa u chee.”

* **3:29** : Uja ni usapəən ngbaan si Yesu ni waanib aasisii la, Jənn le ye uja.

²⁷ Le Jənn bui bi, “Ubaa aan ɲmaa ɲa nibaa see Uwumbər le tii u. ²⁸ Nimi nibaa ɲun m len ke maa ye Kristo u ga gaa binib lii na; Uwumbər tun ni mi ke m li ye Kristo aasaloln ki toor nsan tii u. ²⁹ Usapəən yaa kun uchal do kan, uchal le yeh u. Le uchal aajə u si u chee ki ɲun waaneel na kpa mpopiin pam. Nima le cha m mu kpa mpopiin mbaməm.* ³⁰ Ni ɲan ke uma Kristo li moo kani mpəən, le m ma gur.”

Unii u nyan ni paacham na aabər

³¹ Uma u nyan ni paacham na le jer binib məmək. Unii u nyan ni dulnyaa ni na ye dulnyaa ni aanii la, ki len dulnyaa ni aabər la. Yesu u nyan ni paacham na le jer binib məmək. ³² U tuk binib waah kan pu na, ni waah ɲun pu na. Ubaa mu aa gaa waah len pu na. ³³ Unii umək gaa waah len pu na, u kii ke Uwumbər ye mbaməndaan la. ³⁴ Yesu u Uwumbər tun ni u na le len uma Uwumbər aabər; ba pu? Uwumbər di Waafuur Nyaan mu kaa kpa ɲɲaɲ na gbiin u. ³⁵ Uwumbər gee Ujapəən Yesu ki di mpəən məmək ɲa uɲaal ni. ³⁶ Unii umək gaa Uwumbər Aajapəən ki kii na le kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. Unii umək kaa kii Uwumbər Aajapəən aaməb na, waan kan liməfal li kaa kpa ndoon na. Uwumbər gee liɲuul u pu n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

4

Yesu aah tuk Samaria aatiɲ aapii pu na

¹ Le Farisii yaab ɲun ke Yesu ɲa binib waadidiliib ki muini bi nnyun ni ki jer Jənn aah ɲa pu na. ² Yesu ubaa mu aa muini binib nnyun ni. Waadidiliib na le muini bi. ³ Tə, waah bee ke Farisii yaab ɲun kina na, le u nyan Judea aatiɲ ni, ki ki gir buen Galilee aatiɲ ni. ⁴ Waah cha na, le u neen ke u dii Samaria* aatiɲ ni.

⁵ Le u ti fuu Samaria aatiɲ kibaa ni, bi yin ki ke Saika. Bukpaab bu Jakob nan di tii ujaapəən Josef na aa daa nima chee. ⁶ Jakob aanyunbun mu bi nima chee. Le Yesu aah chuun na, u bak a. Nima le u kal nnyunbun ngbaan aaməgbeln pu. Nwiihn nan bi kaasisik ni.

* **4:4** : Samaria yaab ni Juu yaab

akaasisik ni aa nan mə.

⁷ Le Samaria aapii ubaa dan u nan lu nnyun. Le Yesu bui u, “Pu mi nnyun m nyu.” ⁸ Waadidiliib na puun buen kitin ponn ni bi ti daa tijikaar.

⁹ Le upii ngbaan bui u, “Aa ye Juu aanii la, m mu ye Samaria aapii la. Ba pu aa bui mi ke m tii si nnyun?” Juu yaab ni Samaria yaab aa kpaani tɔb chee, nima le cha u len kina.

¹⁰ Le Yesu bui u, “Aa yaa ba nyi Uwumbɔr aah tii binib pu na, ki yaa ba nyi unii u mee si nnyun na kan, aa ba ga bui u ke u tii si nnyun mu ye limɔfal aanyun na, le u ba ga tii si.”

¹¹ Le upii ngbaan bui u, “Maaninkpel, saa kpa goomaa, nnyunbun ngbaan nyoo, aa ga kan limɔfal aanyun ngbaan la chee?

¹² Tiyaaja Jakob, ni ujaɔtiib, ni waawakor nan nyu nnyunbun ngbaan ni la. Uma le nan tii timi nnyunbun ngbaan. Aa jer uma la aa?”

¹³ Le Yesu bui u, “Unii umɔk nyu nnyun mue na, nnyunyuu ga ki chuu u. ¹⁴ Unii umɔk nyun maah ga tii u nnyun mu na, nnyunyuu aan ki chuu u. Maah ga tii u nnyun mu na, mu ga li ye nnyunbun mu bu u ponn ni kaan foor na, mu ga tii u limɔfal li kaa kpa ndoon na.”

¹⁵ Le upii ngbaan bui u, “Maaninkpel, tii mi nnyun ngbaan aan nnyunyuu taa ki chuu mi, aan m taa ki dan do nan lu nnyun.”

¹⁶ Le Yesu bui u, “Li cha ki ti yin ni aachal, aan ki gir ni.”

¹⁷ Le u bui u, “Maa kpa chal.”

Le Yesu bui u, “Saah len ke saa kpa chal na, ni ye mbamɔn la. ¹⁸ Aa nan kpa chatiib biɲmu la. Saah bi uja u chee dandana na aachal aa ye u. Saah len pu na, aa len mbamɔn la.”

¹⁹ Le upii ngbaan bui u, “Maaninkpel, m bee ke aa ye Uwumbɔr aabɔnabr la. ²⁰ Timi Samaria yaab aayaajatiib nan dooni Uwumbɔr lijool limina paab la, le nimi Juu yaab ma bui ke ni ɲan ke binib li dooni Uwumbɔr Jerusalem aatiɲ ni.”

²¹ Le Yesu bui u, “Upii, pakn maah ga len pu na, n-yoonn choo, binib aan nan ki doon

Tite Uwumbɔr lijool limina paab, ki mu aan ki doon u Jerusalem aatiɲ ni. ²² Nimi Samaria yaab dooni Uwumbɔr u naa nyi u na. Timi Juu yaab ma dooni Uwumbɔr u ti nyi u na la. Unii u ga gaa dulnyaa ni aanib lii na nyan ni Juu yaab aakaasisik ni la. ²³ N-yoonn choo, ki mu fuu ni a, le binib bi dooni Tite Uwumbɔr mbamɔm na ga li dooni u bisui ni, Waafuur Nyaan aapɔɔn pu. Uwumbɔr ban binib kina aaboln le bi li dooni u. ²⁴ Uwumbɔr ye kifuurk la. Le binib bimɔk dooni u na li dooni u bisui ni, Waafuur Nyaan aapɔɔn pu.”

²⁵ Le upii ngbaan bui u, “M nyi ke Masiya† u bi yin u ke Kristo na ga dan. U yaa fuu ni kan, u ga nan tuk timi tiwan mɔmɔk aah bi pu na.”

²⁶ Le Yesu bui u, “Min u bi len aa chee na, m ye uma.”

²⁷ Libuul ngbaan ni le waadidiliib fuu ni. Baah nan mui u ni upii bi len tɔb chee tibɔr na,‡ le ni gar bi pam; ubaa mu aa baa upii ngbaan, “Aa ban ba?” kaa baa Yesu mu, “Ba pu aa len u chee tibɔr?”

²⁸ Le upii ngbaan di waanyunbuul siin, ki buen kitin ni, ki ti bui binib ke, ²⁹ “Dan nan lik man uja u tuk mi maah nan tun pu na mɔmɔk na. Uja ngbaan ga li ye Kristo u ga gaa timi lii na la aa?” ³⁰ Le bi nyan kitin ni ki cha u chee.

³¹ Upii ngbaan aah gir buen kitin ni na, le Yesu aadidiliib nan bi gaɲni u ke, “Umɔmɔkɔ, ji tijikaar.”

³² Le u bui bi, “M kpa tijikaar ti naa nyi tibɔr na m ji.”

³³ Waah len kina na le waadidiliib baa tɔb, “Ubaa le taanin joo ni tijikaar nan tii u uu?”

³⁴ Le u bui bi, “Maajikaar le ye ke m ɲa Uwumbɔr u tun ni mi na aah gee pu na, ki tun waatun doo. ³⁵ Ni ɲakl liyataɲakl ke, ‘Ni gur inɲmal inaa le ni ɲeer lijikaacheel.’ Tɔ, m tuk nimi la, jaar lik man, tijikaar ɲeer licheel a. ³⁶ Unii u chee na ga kan tipar, ki ga di binib koon Uwumbɔr aanaan ni, aan bi kan limɔfal li kaa kpa ndoon na. Nima le ga cha unii u bun na, ni unii u chee na mɔmɔk li kpa mpopiin. ³⁷ Bi len ke ‘Ubaa

† 4:25 : Hiibru aaliin ni, bi yin u ke Masiya, le ki yin u ke Kristo, Griik aaliin ni. Naatataa le ye ke “Unii u ga gaa binib lii na.” ‡ 4:27 : Juu yaab aabimbin aah nan bi pu na, uja ni upii u kaa ye upuu na aan gbaa tɔb chee tibɔr.

bun, le uken chee, 'le ti gbii; ³⁸ba pu? m tun nimi, ni ti chee tijikaar ti naa tun taatuln na. Biken aatuln pu, le ni jin tinyoor."

³⁹Le upii ngbaan tuk Samaria yaab bi bi kitij ngbaan ni na ke Yesu tuk u waah nan tun pu na məmək, nima le cha bi ponn ni pam gaa Yesu ki kii. ⁴⁰Le bi dan u chee, ki gan u ke u li bi bi chee. Le u ŋa bi chee iwiin ilee.

⁴¹Le binib bi gaa u ki kii waaliin pu na wiir ki jer binib bi gaa u ki kii upii ngbaan aaliin pu na. ⁴²Le bi tuk upii ngbaan, "Ti gaa u ki kii la; naa ki ye saaliin pu le ti gaa u ki kii. Timi tibaa ŋun waah len pu na, ki bee ke u sil ye Kristo u ga gaa dulnyaa ni aanib lii na."

Yesu aah cha uninkpel ubaa aabo pɔɔk pu na

⁴³Yesu aah bi bi chee iwiin ilee na, le u nyan nima ki buen Galilee aatiŋ ni. ⁴⁴Uma ubaa le len ke Uwumbɔr aabɔnabr ma kan, udo aatiŋ ni aanib aan nyuŋ u. ⁴⁵Waah ti fuu Galilee aatiŋ ni na le bi gaa u; ba pu? bi mu nan buen Jerusalem bi ti ji njim ngbaan, ki kan waah tun lijnjiir aatun njimək na, njim ngbaan yoonn.

⁴⁶Le u ki dan Galilee aatiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Kana, waah nan cha nnyun kpaln ndaan nin chee na. Le ubɔrkpaan aakpambalb ponn ni ubaa bi Kapenaum aatiŋ ni. Le ujaɔɔn bun. ⁴⁷Uninkpel ngbaan nan ŋun ke Yesu nyan ni Judea aatiŋ ni ki bi Galilee aatiŋ ni. Le u buen Yesu chee, le ki ti gan u ke u dan udo, ki nan cha ujaɔɔn u ban u kpo na aaween sɔŋ. ⁴⁸Le Yesu bui u, "Ni yaa kaa kan lijnjiir aatun kan, naan gaa mi ki kii."

⁴⁹Le uninkpel ngbaan bui u, "Ndindaan, dan mala. Aa yaa taan kan, aa ga nan mui maabo kpo a."

⁵⁰Le Yesu bui u, "Li dii saasan. Aajaɔɔn kan limɔfal la."

Le uja ngbaan pak Yesu aah len pu na, ki labr kun. ⁵¹Waah paan ni nsan pu na le waatutum tooh ni u nsan ni ki nan bui u ke waabo na kan limɔfal a.

⁵²Le u baa bi, "Bayoonn ni sɔŋ?" Le bi bui u, "Fen na, nwiin aah kpar buyoonn na, le uwon sɔŋ." ⁵³Le uja ngbaan mu bee ke n-yoonn mu Yesu fe bui u ke ujaɔɔn

kan limɔfal na le na. Kina pu le cha u ni waachiln ni aanib məmək gaa Yesu ki kii.

⁵⁴Nimina le nan ŋa lijnjiir aatuln leler le u tun waah nyan ni Judea aatiŋ ni ki bi Galilee ni na.

5

Yesu aah cha uja pɔɔk nnyunbun chee pu na

¹Nee aapuwɔb le Juu yaab aajim mubaa nan bi. Le Yesu buen Jerusalem. ²Jerusalem ponn ni le nnyunbun mu waa na bi ipiih aabisamɔb chee. Juu yaab aaliin ponn ni bi yin nnyunbun ngbaan ke Betsata. Tinaamboln tinmu nan si gob nnyunbun ngbaan. ³Le bibum wiir ki dɔ tinaamboln ngbaan ponn ni. Bi nan ye bijoom, ni biwɔb, ni binib bi aawon faan na, [ki dɔ kii buyoonn nnyun ga fii yey na; ⁴ba pu? nwiin nwiin le Uwumbɔr aatuun ubaa sunn ni ki nan koo nnyunbun ni, ki ti kur nnyun. Bundaln u yaa ti dan nan kur nnyun na kan, ubun u puen koo nnyun ni na kan, le u pɔɔk.] ⁵Le uja ubaa bi nima ki bun ŋibin piitaa ni ŋiniin. ⁶Le Yesu kan u, u dɔ nima, le ki bee ke u bun ni yunn. Le u baa u, "Aa ban aa pɔɔk aa?"

⁷Le u bui u, "Ndindaan, nnyun yaa fii yey kan, maa kpa unii u ga di mi koon nnyun ni na. M yaa ban m koo nnyun ni kan, le ubaa puen mi ki koo."

⁸Le Yesu bui u, "Fiin ki yoor saawandookaan ki li chuun." ⁹Libuul ngbaan ni le u pɔɔk, le ki yoor waawandookaan, ki bi chuun.

Liyaadaal ngbaan nan ye Juu yaab aakpaakool daal la. ¹⁰Nima pu le Juu yaab bui uja u pɔɔk na, "Din ye likpaakool la. Saah yoor saawandookaan na, aa bii timi aakaal."

¹¹Le u bui bi, "Uja u tii mi laafee na, uma le bui mi ke m yoor maawandookaan ki li chuun."

¹²Le bi baa u, "Nma ye u bui si ke aa yoor saawandookaan ki li joo chuun na?"

¹³Le uja u pɔɔk na aa nyi unii u ye na; ni ba ye kinipaak ni la, le Yesu nyan nima ki buen.

¹⁴Nee aapuwɔb le Yesu kan u Uwumbɔr Aadichal ni le ki bui u, "Lik, aa pɔɔk a. Aa

taa ki tun titunwanbir aan ki taa ki kan falaa u jer saah kan u na.”

¹⁵ Le uja ngbaan buen ti tuk Juu yaab ke Yesu le ye uja u cha u pɔɔk na. ¹⁶ Nima pu le Juu yaab nan muk Yesu, ke ba ɲa u tii ubun laafee likpaakool daal. ¹⁷ Le Yesu bui bi, “Nte Uwumbɔr beenin tun lituln le ki nan saa dandana wee, le m mu bi tun.”

¹⁸ Waah len kina na, le Juu yaab moo ban bi ku u; ba pu? naa ye waah bii likpaakool daal aakoobil na baanja, u yin Uwumbɔr ke Ute. Waah yin u ke Ute na, u di ubaa ɲaɲ Uwumbɔr la.

Yesu aah kpa tininkpir pu na

¹⁹ Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, min Uwumbɔr Aajapɔɔn aa ɲmaa ɲa nibaa mbaa pu. Maah kan Nte Uwumbɔr aah ɲani pu na, le m ɲani; waah ɲani pu na, le min Ujapɔɔn mu ɲani kina; ²⁰ ba pu? Nte Uwumbɔr gee mi Ujapɔɔn, ki mɔk mi waah tun pu na mɔmɔk. U ga mɔk mi lituln li jer limina na ke m tun, aan ni moo gar nimi. ²¹ Nte Uwumbɔr aah fikr binib bi kpo na nkun ni, ki tii bi limɔfal pu na, kina le min Ujapɔɔn mu tii maah lee bi na limɔfal. ²² Nte Uwumbɔr aa ji unii ubaa tibɔr, u cha min Ujapɔɔn le ji binib mɔmɔk aabɔr; ²³ aan binib mɔmɔk nyuɲ min Ujapɔɔn ke baah nyuɲ Nte Uwumbɔr pu na. Unii umɔk kaa nyuɲ min Uwumbɔr Aajapɔɔn na, waa nyuɲ Uwumbɔr u tun ni mi na le na.

²⁴ “M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk ɲun maaliin ki gaa Uwumbɔr u tun ni mi na ki kii na, u kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na. Uwumbɔr aan ji u tibɔr. U nyan nkun ni, ki kan limɔfal a. ²⁵ M tuk nimi mbamɔn la, n-yoonn choo, ki mu fuu ni a, le binib bi kpo na ga ɲun min Uwumbɔr Aajapɔɔn aaneel pu, le bi ɲun na ga kan limɔfal. ²⁶ Nte Uwumbɔr ye Umɔfadaan la, le ki ɲa min Ujapɔɔn mu Umɔfadaan, ²⁷ ki tii mi mpɔɔn ke m ji binib tibɔr; ba pu? m ye Unibɔn Aabo la. ²⁸ Ni taa cha nimina gar nimi man. N-yoonn choo, le binib bimɔk bi ɲikaakul ni na ga ɲun maaneel pu, ²⁹ ki nyan ni. Binib bi nan tun lituln li ɲan dulnyaa wee ni na ga fikr ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na. Binib bi nan tun lituln li kaa ɲan na ga fikr ki kan ntafadaan.”

Tiwan ni mɔk ke Yesu sil nyan ni Uwumbɔr chee na

³⁰ “Maa ɲmaa ɲa nibaa mbaa pu. M ji binib tibɔr, Uwumbɔr aah tuk mi pu na la. Maah ji bi tibɔr pu na, ni ɲan; ba pu? maa ban maageehn, m ban Uwumbɔr u tun ni mi na aageehn la.

³¹ “M yaa tuk nimi maah ye pu na kan, ni ga len ke taa gbii. ³² Ubaa mu bi ki len maah ye pu na. Uma le ye Uwumbɔr. M nyi ke waah len pu na, ti gbii. ³³ Ni nan tun binib Jɔnn chee. U mu nan tuk nimi maah ye pu na, ki tuk nimi mbamɔn. ³⁴ Naa ye ke m ban unibɔn aaseeraa la. M ban ke ni ɲmar, nima le cha m teer nimi Jɔnn aah len pu na. ³⁵ Jɔnn nan bi ke karyaa u gaal mmii ki wiin na la. Ni nan gee ke ni li bi waawiihn ni, ni yunn siib, ki nan kpa mpopiin. ³⁶ Jɔnn nan tuk nimi maah ye pu na. Tiwan nibaa mu bi ki ji seeraa ki tii mi, ki jer Jɔnn aaseeraa. Nte Uwumbɔr tii mi lituln ke m tun li ki doo. Lima le m tun. Lituln ngbaan le ji seeraa ki tii mi ke Nte Uwumbɔr tun ni mi dulnyaa wee ni. ³⁷ Nte Uwumbɔr u tun ni mi na, uma ubaa le ji seeraa ki tii mi. Naa kee ɲun waaneel, ki mu aa kee kan unibil wɔb. ³⁸ Waaliin aa bi nisui ni; u tun ni mi ni chee, le naa pak maah len pu na; nima le mɔk ke waaliin aa bi nisui ni. ³⁹ Ni karni Uwumbɔr Aagban ke ni bee kaah len pu na; ba pu? ni dak ke ni ga kan limɔfal li kaa kpa ndoon na ki ponn ni. Kigban ngbaan len maabɔr le na. ⁴⁰ Le naa kii ke ni dan m chee, aan ki kan limɔfal.

⁴¹ “U nyuɲni mi na aa ye unibɔn. ⁴² M nyi nimi ke naa gee Uwumbɔr. ⁴³ M dan ni chee Nte Uwumbɔr aayimbil pu, le naa gaa mi. Ubaa mu yaa dan ni chee uma ubaa aayimbil pu kan, ni ga gaa uma. ⁴⁴ Ni nyuɲni tɔb la, kaa ban ke Uwumbɔr, u ye Uwumbɔr baan na, li nyuɲni nimi. Ni ga ɲa kinye aan ki gaa mi ki kii? ⁴⁵ Ni taa dak ke m ga bii nimi Nte Uwumbɔr chee. Ubaa le bi ki ga bii nimi. Uma le ye Moses. Ni mak ke ni ga ɲmar waamɔbon pu. ⁴⁶ Tɔ, ni yaa ba pak waamɔbon kan, ni ba ga pak m mu aaliin; ba pu? maabɔr le u ɲmee. ⁴⁷ Ni yaa kaa pak waah ɲmee pu na kan, ni ga ɲa kinye ki pak maah len pu na?”

*Yesu aah kpiin binib njichur njjmu pu na
(Matiu 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)*

¹ Yesu aah len kina ki ti doo na, le u puur Galilee Aanyusakpem. Bi yin mu ke Galilee, le ki ki yin mu ke Tiberias. ² Kinipaak nan dii u. Bi kan waah tun lijnjiir aatun ki tii bibum laafee pu na, nima le cha bi dii u. ³ Le u jon lijool paab, le u ni waadidiliib kal kitinj nima. ⁴ Ni nan gur siib Juu yaab ji njim mu bi yin mu ke Lakr-jer aajim na.* ⁵ Le Yesu yaar lik, le ki kan kinipaak choo u chee. Le u baa Filip, “Ti ga daa tijikaar la chee aan binib ngbaan ji?” ⁶ Uma ubaa nyi waah ga na pu na, le ki baa Filip kina ke u lik ke u ga len kinye.

⁷ Le Filip bui u, “Ti yaa di iwiin ikui ilee aapal daa tijikaar kan, taan fuu bi mɔmɔk kan siisii ki ji.”

⁸ Le waadidiliib ponn ni ubaa, bi yin u ke Andru aan u ye Simonn Piita aanaal na, bui u ke, ⁹ “Unachipɔnbo ubaa bi do ki joo njiboroboro kpin njjmu ni njanbim mulee; binib ngbaan mu aah wiir pu na, nimina ga na bi ba?”

¹⁰ Le Yesu bui bi, “Cha binib ngbaan kal kitinj.” Timosɔnn nan wiir nima chee. Le bi kal kitinj. Bijab ga nan li fuu njichur njjmu. ¹¹ U nan yoor njiboroboro kpin njjmu ngbaan, le ki doon Uwumbɔr, ki geei geei ki tii binib bi ka kitinj na, le ki geei geei njanbim mulee na mu, ki tii bi, bimɔk aah ban pu na. ¹² Le bi mɔmɔk nman ki ti bab. Baah nman ki ti bab na, le u bui waadidiliib, “Kuun ni baah nman gur ni na man, nibaa taa bii.” ¹³ Baah nman njiboroboro kpin njjmu ki ti bab ki gur ni na, bi nan kuun ni gbiin tibɔkur kipiik ni tilee la.

¹⁴ Binib ngbaan aah kan Yesu aah tun lijnjiir aatuln ngbaan pu na, le bi bui ke, “Uja wee sil ye Uwumbɔr aabɔnabr u bi nan len ke u ga dan dulnyaa wee ni na la.” ¹⁵ Yesu nan bee ke bi ban bi chuu u mpɔɔn ki di na baabɔr. Nima pu le u nyan bi chee, ki ki buen lijool ngbaan paab ubaa.

*Yesu aah chuun nnyun pu pu na
(Matiu 14.22-33; Mak 6.45-52)*

¹⁶ Kijook aah joor na, le waadidiliib buen nnyusakpem ni, ¹⁷ ki ti koo bunɔb ni, ki cha nnyusakpem aadapuul, Kapenaum aatinj ni. Waa nan kee fuu bi chee, le ni mue. ¹⁸ Le libuln daar ki pɔɔ sakpen, le tinyunkpenn feeni. ¹⁹ Baah njaal bunɔb ki pii mal bitaa, bee binaa na, le bi kan u chuun nnyun pu ki choo, ki duun ni baanɔb chee. Le ijawaan chuu bi. ²⁰ Le u bui bi, “Min ye. Taa san ijawaan man.” ²¹ Waah len kina na, le bi nan kpa mpopiin ki yoor u na bunɔb na ni. Libuul ngbaan ni le bi fuu baah cha kitinj ki ni na.

Kinipaak ngbaan aah ban Yesu pu na

²² Ki woln kitaak le kinipaak ki gur nnyusakpem aadapuul na kan ke bunɔb bubaa aa ki bi bi chee nima, ki nyi ke bunɔb bubaa baanja le fe bi nima, ki nyi ke Yesu aa fe koo bunɔb ngbaan ni, waadidiliib chee, bi fe buen bibaa la. ²³ Le injɔi nyan ni Tiberias aatinj ni, ki duun ni nin chee Yesu fe doon Uwumbɔr ki tii bi tijikaar bi ji na. ²⁴ Kinipaak ngbaan kan ke Yesu ni waadidiliib aa ki bi. Nima pu le bi koo injɔi ni, ki cha nnyusakpem aadapuul, Kapenaum aatinj ni, bi ti ban Yesu.

Yesu le ye limɔfal aajikaar

²⁵ Le bi ti kan u nnyusakpem aadapuul, le ki baa u ke, “Umɔmɔkr, aa fuu ni do bayoonn?”

²⁶ Le u bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, naah fe jin tijikaar bab na, nima le ni ban mi, naa ye ke ni bee lijnjiir aatun ngbaan aatataa la. ²⁷ Ni taa cha ninimbil li man tijikaar ti ga bii na pu. Ninimbil li man tijikaar ti ga tii nimi limɔfal li kaa kpa ndoon na pu. Min Unibɔn Aabo le ga tii nimi tijikaar ngbaan; ba pu? min Unibɔn Aabo le Nte Uwumbɔr mɔk ke m ye Waanii.”

²⁸ Le bi baa u, “Ti ga na kinye aan ki tun Uwumbɔr aatuln waah ban pu na?”

²⁹ Le Yesu bui bi, “Ni gaa mi, u Uwumbɔr tun ni na, ki kii man. Uwumbɔr aatuln le na.”

³⁰ Le bi baa u, “Aa ga tun lijnjiir aatuln bayaar, aan ti kan ki pak saah len pu na? Aa ga tun bayaar? ³¹ Tiyaajatiib nan ji tijikaar ti bi yin ti ke mana na, nteersakpiin

* **6:4** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbɔr nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatinj ni na. Lik Nnyam 12.1-27. † **6:31** : Lik Nnyam 16.4, 15; Ilahn 78.24.

ni; ni ηmee Uwumbər Aagban ni ke, ‘U tii bi tijikaar ti nyan ni paacham na ke bi ji.’ †

³² Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamən la, naa ye Moses le nan tii bi tijikaar ti nyan ni paacham na. Nte Uwumbər le tii nimi tijikaar bamənn ti nyan ni paacham na. ³³ Tijikaar ti Uwumbər tii nimi na le ye tijikaar ti nyan ni paacham ki tii dulnyaa ni aanib liməfal li kaa kpa ndoon na.”

³⁴ Le bi bui u, “Tidindaan, li tii timi tijikaar ngbaan n-yoonn məmək.”

³⁵ Le u bui bi, “Min le ye liməfal aajikaar. Unii umək dan m chee na kan, nkon aan ki chuu u. Unii umək gaa mi ki kii na, nnyunyuu aan ki chuu u. ³⁶ M nan tuk nimi ke ni kan mi, ki mu aa gaa mi ki kii. ³⁷ Binib bimək Uwumbər di bi tii mi na, bi ga dan m chee. Unii umək dan m chee na, maan yii u, m ga gaa u. ³⁸ M nyan ni paacham ke m nan ηa Uwumbər u tun ni mi na aageehn la. Maa dan m nan ηa mbaa aageehn. ³⁹ Uwumbər aah tii mi binib bimək na, u ban ke m taa cha bi ponn ni ubaa wəη. U ban ke m fikr bi məmək nkun ni, kookoo aataadaal. Waageehn le na. ⁴⁰ U ban ke unii umək bee ke m ye Ujapəən, ki gaa mi ki kii na, u li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. Le m ga fikr u nkun ni, kookoo aataadaal. Nte Uwumbər aageehn le na.”

⁴¹ Le Juu yaab ηul u pu, ke ba ηa u bui ke u ye tijikaar ti nyan ni paacham na. ⁴² Le bi baa təb ke, “Uja wee aa ye Josef aajapəən Yesu uu? Ti nyi ute ni una. Ba ηa u len ke u nyan ni paacham?”

⁴³ Le Yesu bui bi, “Ni taa ηulni təb chee man. ⁴⁴ Unii ubaa aan ηmaa dan m chee see Nte Uwumbər u tun ni mi na daa foor ni u m chee. Unii umək dan m chee na le m ga fikr u nkun ni, kookoo aataadaal. ⁴⁵ Uwumbər aabənabtiib nan ηmee ke Uwumbər ga mək bi məmək waasan. † Unii umək ηun Nte Uwumbər aah len pu na, ki bae waakaal na, u ga dan m chee. ⁴⁶ Ubaa aa kee kan Nte Uwumbər. Min u nyan ni u chee na baanja le kan u. ⁴⁷ M tuk nimi mbamən la, unii umək gaa mi ki kii na kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. ⁴⁸ Min le ye liməfal aajikaar. ⁴⁹ Niyaajatiib bi nan jin mana ngbaan nteersakpiin ni na, bi kpo a.

⁵⁰ Unii umək ji tijikaar ti nyan ni paacham na aan kpo. ⁵¹ Min le ye tijikaar ti nyan ni paacham ki tii binib liməfal na. Unii yaa ji tijikaar ngbaan kan, u ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Tijikaar ti m ga tii u na, tima le ye maawon. M ga di maawon tii dulnyaa ni aanib, aan bi kan liməfal.”

⁵² Waah len kina na, le Juu yaab kpak təb kinikpapak, “Uja ngbaan ga ηa kinye ki tii timi waawon, aan ti ji?”

⁵³ Le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ni yaa kaa ji min Unibən Aabo aawon, kaa nyu maasin kan, naa kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. ⁵⁴ Unii umək ji maawon ki nyu maasin na, u kpa liməfal li kaa kpa ndoon na, le m ga nan fikr u nkun ni, kookoo aataadaal. ⁵⁵ Maawon ye tijikaar bamənn la. Maasin ye tiwanyukaan bamənn la. ⁵⁶ Unii umək ji maawon ki nyu maasin na, u bi m ni, le m mu bi u ni. ⁵⁷ Nte Uwumbər u ye liməfal daan ki tun ni mi na, u pu le m kpa liməfal. Unii umək ji mi na, m pu le u mu ga li kpa liməfal. ⁵⁸ Timina le ye tijikaar ti nyan ni paacham na. Unii umək ji ti na ga li bi, ki nan saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Tijikaar timina aa bi ke tijikaar ti niyaajatiib nan jin ti na; tijikaar ngbaan aa nan tii bi liməfal li kaa kpa ndoon na.”

⁵⁹ Yesu nan bi mmeen aadiik ni, Kape-naum aatiη ni, le ki len kina.

Liməfal li kaa kpa ndoon na aabər

⁶⁰ Binib bi dii u na aah ηun kina na, le bi ponn ni pam bui ke, “Ti ye tibər ti pəə na la. Ubaa aa ηmaa pel ti.”

⁶¹ Le u bee usui ni ke bi ηulni tibər ngbaan pu, le ki baa bi, “Timina le kiir nimi maasan ni ii? ⁶² Ni yaa ti kan min Unibən Aabo gir buen paacham maah nan bi nin chee na kan, ni ga len kinye? ⁶³ Uwumbər Aafuur Nyaan le tii binib liməfal. Tiwon aa kpa tinyoor tibaa. Tibər ti m len ni chee na le tii nimi Nfuur Nyaan ni liməfal. ⁶⁴ Ni ponn ni bibaa mu aa gaa mi ki kii.” Yesu aah nan piin waatuln buyoonn na, u nan nyi binib bi kaa gaa u ki kii na, ki nyi udaan u ga nan di u kooh waadim pu na. ⁶⁵ Le u ki bui bi, “Nima le cha m tuk nimi ke ubaa aa ηmaa dan m chee, see Nte Uwumbər cha u dan.”

† 6:45 : Lik Aisaya 54.13.

⁶⁶ Nee aapuwəb le binib bi dii u na ponn ni pam gir puwəb kaa ki dii u. ⁶⁷ Le u baa waadidiliib kipiik ni bilee na, “Ni mu ga buen cha mi ii?”

⁶⁸ Le Simonn Piita bui u, “Ndindaan, ti ga buen nma chee? Sin le kpa liməfal li kaa kpa ndoon na aaliin. ⁶⁹ Ti pak saah len pu na, ki bee ke aa ye Uwumbər Aanii u ye Chain na la.”

⁷⁰ Le u bui bi, “M nyan nimi binib kipiik ni bilee, le ni ponn ni ubaa ye kinimbəŋ aanii.” ⁷¹ U len Judas u ye Simonn Iskariot aajapəɔn na aabər la; uma Judas mu nan ye waadidiliib kipiik ni bilee na ponn ni ubaa, u ga nan di Yesu kooh waadim pu na.

7

Yesu ni unaatiib aah len təb chee tibər pu na

¹ Nee aapuwəb le Yesu bə dii Galilee aatingbaan ni. Waa gee u bə dii Judea aatingbaan ni; ba pu? Juu yaab bi bi nima na ban ke bi ku u la. ² Ni nan gur siib, Juu yaab ji njim mu bi yin mu ke Tikakar Aajim na.*

³ Le unaatiib bui u, “Siir do, ki li cha Judea aatiŋ ni, aan binib bi dii si na mu ti kan saah tun lijnjiir aatun pu na. ⁴ Unii u ban u li kpa liyimbil na, waan bər waah tun pu na. Aa yaa tun lijnjiir aatun kan, cha binib məmək kan saah tun pu na.” ⁵ Unaatiib mu aa nan gaa u ki kii.

⁶ Le u bui bi, “Maayoonn aa kee fuu. Nimi aayoonn bi n-yoonn məmək la.

⁷ Dulnyaa aanib aa nmaa li nan nimi. Bi nan mi la; ba pu? m tuk bi ke baatuln aa njan. ⁸ Ni li cha ti ji njim ngbaan. Maan kee buen; maayoonn aa kee fuu.” ⁹ U nan len bi chee kina, ki gaar Galilee aatiŋ ni.

Yesu aah jin njim ngbaan pu na

¹⁰ Unaatiib aah buen bi ti ji njim ngbaan na, le u mu paan. Waa dii nsan binib aanimbil ni, ubaa aa nyi ubər. ¹¹ Le Juu yaab aaninkpiib ban u binib bi ji njim na ponn ni, ki baa ke u bi la.

¹² Le kinipaak na looni len waabər təb chee. Bibaa len ke u ye unibamənn la. Biken len ke waa ye, u nmanni binib la. ¹³ Ubaa mu aa len waabər lipaal; bi san Juu yaab aaninkpiib ijawaan la.

¹⁴ Njim ngbaan aakpaakool aakaasisik ni le Yesu koo Uwumbər Aadichal ni, le ki tuk binib Uwumbər aabər. ¹⁵ Le ni gar Juu yaab aaninkpiib, ke uja ngbaan aa bae mbaem; u nja kinye ki nyi kigban?

¹⁶ Le u bui bi, “Maah mək binib na, naa ye min mbaa aaməkm, ni ye Uwumbər u tun ni mi na aaməkm la. ¹⁷ Unii ubaa yaa ban ke u nja Uwumbər aageehn kan, u ga bee ke maah mək binib pu na, ni ye Uwumbər aaməkm la, naa ye min mbaa aaməkm. ¹⁸ Unii u len ubaa pu na, u ban ke binib nyuŋ u la. Unii u ban ke binib nyuŋ unii u tun ni u na, uma le ye mbaməndaan, kaa nmanni binib. ¹⁹ Moses nan tii nimi nkaal. Ni ponn ni ubaa aa dii nkaal ngbaan. Ba nja ni ban ni ku mi?”

²⁰ Le kinipaak ngbaan bui u, “Aa kpa kinimbəŋ la. Nma ban u ku si?”

²¹ Le u bui bi, “Maah tun lijnjiir aatuln libaa likpaakool daal na, le ni gar ni məmək. ²² Moses nan tii nimi nkaal ke ni li geei njichakpan. Tə, naa ye Moses le puen tii nimi nkaal ngbaan, niyaajatiib le nan puen tii nimi. Likpaakool daal, ubo u njeer ni gii uchakpaln na kan, ni geei la. ²³ Ni geei ubo aachakpaln likpaakool daal ke ni taa bii Moses aakaal. Le maah cha ubun aawon məmək pək likpaakool daal na, ni gee lijuul m pu uu? ²⁴ Ni taa bii unii, kaa nyi tibər ti bi usui ni na. Puen bee tiwan ni bi usui ni na, aan ki nin len waabər mbaməm.”

Baah len Yesu aabər təb chee pu na

²⁵ Yesu aah len kina na, le Jerusalem yaab bibaa baa ke, “Uja wee le bi ban bi ku u na aa? ²⁶ Lik waah len binib aanimbil ni pu na, le ubaa aa len tibaa. Ni ye ke timi aaninkpiib sil nyi ke u ye Kristo u ga gaa timi lii na aa? ²⁷ Kristo na yaa fuu ni kan, ubaa aan bee waah nyan nin chee na. Uja wee ma kan, ti məmək nyi waah nyan nin chee na.”

²⁸ Yesu nan bi Uwumbər Aadichal ni, ki bi tuk binib waaliin, le ki len mpəɔn pu, “Ni sil nyi mi ii? Ni nyi maah nyan nin chee na aa? Maa dan mbaa pu. U tun ni mi na ye mbaməndaan la. Le naa nyi u. ²⁹ Min le nyi u; uma le tun ni mi. M nyan ni u chee la.”

* 7:2 : Lik Liifai Yaab 23.34; Ikaal 16.13.

³⁰ Waah len kina na, le bi ban bi chuu u. Ubaa mu aa ŋa u nibaa; ba pu? waayoonn aa nan kee fuu. ³¹ Kinipaak ngbaan ponn ni binib pam le gaa u ki kii, le ki bui ke, “Kristo yaa fuu ni kan, waan tun lijnjiir aatun ki jer uja ngbaan aah tun pu na.”

Baah ban ke bi chuu Yesu pu na

³² Farisii yaab nan ŋun kinipaak ngbaan looni len Yesu aabɔr kina. Le bi ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib tun baatutum ke bi ti chuu ni u. ³³ U nan bui kinipaak ngbaan, “M ga li bi ni chee ni yunn siib, le ki nin gir buen u tun ni mi na chee. ³⁴ Ni ga nan ban mi, kaan kan mi. Maah ga ti li bi nin chee na, naan ŋmaa buen nima chee.”

³⁵ Juu yaab nan baa tɔb ke, “Uja ngbaan ga buen la chee, aan taan kan u? U ga buen Juu yaab aah yaa nin chee Griik yaab aatingbaan ni na, ki ti tuk Griik yaab Uwumbɔr aabɔr aa? ³⁶ U len ke ti ga ban u, kaan kan u, kaan ŋmaa buen waah ga li bi nin chee na. Waah len pu na aatataa ye kinye?”

Limɔfal aanyun aabɔr

³⁷ Bundaln njim ga doo na, liyaadaal le nan ye njim sakpem. Liyaadaal ngbaan le Yesu sil ki len mpɔɔn pu, “Nnyunyuu yaa chuu u na kan, udaan dan m chee ki nan nyu. ³⁸ Uwumbɔr Aagban len ke, ‘Unii umɔk gaa mi ki kii na, limɔfal aanyun ga puu nyan ni usui ni.’ ” ³⁹ Waah len pu na aatataa le ye ke binib bi gaa u ki kii na, bi ga gaa Uwumbɔr Aafuur Nyaan. N-yoonn ngbaan Uwumbɔr aa nan kee tii binib Waa-fuur Nyaan; ba pu? waa nan kee yoor Yesu paacham.

Kinipaak ngbaan aah len Yesu aabɔr tɔb chee pu na

⁴⁰ Kinipaak ngbaan aah ŋun Yesu aah len pu na, le bibaa bui ke, “Uja ngbaan sil ye Uwumbɔr Aabɔnabr na la.”

⁴¹ Bibaa mu bui ke u ye Kristo u ga gaa binib lii na la.

Biken mu bui ke, “Waa ye, ke Kristo aan nyan ni Galilee aatiŋ ni. ⁴² Uwumbɔr Aagban len ke u ga li ye tiyaaja David aayaabil, ki ga nyan ni Betlehem aatiŋ ni, kitin ki ye David do na.” ⁴³ Kinipaak ngbaan mɔk aamɔi nan bi ibaabaa la le Yesu aabɔr pu.

⁴⁴ Bibaa mu nan ban bi chuu u mpɔɔn. Ubaa mu aa ŋa u nibaa.

Juu yaab aaninkpiib aah kaa gaa Yesu ki kii pu na

⁴⁵ Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Farisii yaab aah tun bitutum ke bi ti chuu ni Yesu na, le bitutum ngbaan gir ni bi chee. Le bi baa bi, “Ba ŋa naa chuu ni u?”

⁴⁶ Le bi bui bi, “Unii ubaa aa kee len ke waah len pu na.”

⁴⁷ Le Farisii yaab na baa bi, “U ŋmann ni mu la aa? ⁴⁸ Timi Farisii yaab ni nimi aaninkpiib ponn ni ubaa gaa u ki kii ii? ⁴⁹ Kinipaak bi kaa nyi Uwumbɔr aakaal na ma kan, tibɔbir bi bi pu la.”

⁵⁰ Nikodemus u nan buen Yesu chee kinyeek na, u mu nan ye Farisii yaab ponn ni ubaa, le ki baa bi, ⁵¹ “Timi aakaal aah dii pu na, ti ga ŋmaa bii unii kaa puen jin u tibɔr ki bee waah tun pu na aa?”

⁵² Le Farisii yaab na baa u, “Aa mu nyan ni Galilee aatiŋ ni la aa? Aa yaa karn Uwumbɔr Aagban ni kan, aa ga bee ke Uwumbɔr aabɔnabr ubaa aa nyan ni nima.”

[⁵³ Le bi mɔmɔk kun.

8

Upii u ŋa kidagook na

¹ Yesu nan buen lijool libaa paab, bi yin li ke Olif aasui aajool. ² Le ki woln ki-taak kichakpinaanyeek ni, le u gir buen Uwumbɔr Aadichal ni. Le kinipaak kuun u chee, le u kal ki tuk bi Uwumbɔr aabɔr. ³ Le Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ni Farisii yaab joo ni upii u bi pii u, u bi ŋani kidagook na, le ki di u siin kinipaak ngbaan anim-biin ni, ⁴ ki bui Yesu, “Umɔmɔkr, upii wee bi ŋani kidagook, le bi pii u. ⁵ Moses aakaal len ke unii yaa ŋa kina kan, bi yur u ŋitakpal ki ku u, tɔ, aa len waabɔr kinye?” ⁶ Baah baa Yesu kina na, bi nan bi tɔŋni u ke bi kan waataani aan ki galn u. Le u boon ki joo uŋanbil ŋmee kitin.

⁷ Bi nan beenin baa u, le u jaar ki bui bi, “Ni ponn ni u kaa kpa taani na kan, u puen mee upii wee litakpal,” ⁸ ki ki boon ki joo uŋanbil ki ŋmee kitin. ⁹ Baah ŋun u len kina na, le bi mɔmɔk bolni ubaabaa; [ba pu? baalandak galn bi]. U ye uninkpel na

puen boln siir, le bi məmək bolni ubaaba, ki ti cha upii ngbaan si Yesu aanimbiin ni. ¹⁰ Le Yesu yaar ki baa u, “Upii, bi bi la chee? Ubaa aa galn si ii?”

¹¹ Le u bui u, “Ndindaan, ubaa aa galn mi.”

Le Yesu bui u, “M mu aan galn si. Li cha, ki taa ki tun titunwanbir.”]

Yesu le ye dulnyaa ni aawiihn

¹² Yesu nan ki len kinipaak ngbaan chee ki bui bi, “Min le ye dulnyaa ni aawiihn ki wolni binib aanimbil. Unii umək dii mi na aan li bi mbəmbəon ni. U ga li kpa liməfal, ki ga li bi nwiihn ni.”

¹³ Waah len kina na, le Farisii yaab bui u, “Aa ji seeraa ki tii aabaa la. Saaseeraa aa ye mbamən.”

¹⁴ Le u bui bi, “M yaa ji seeraa ki tii mbaa kan, maaseeraa ye mbamən; ba pu? m nyi maah nyan ni nin chee na, ki nyi maah cha nin chee na mu. Nimi le aa nyi maah nyan ni nin chee na, kaa nyi maah cha nin chee na mu. ¹⁵ Ni len maabər binibəm aah len tibər pu na la. Maa len unii ubaa aabər. ¹⁶ M yaa len binib aabər kan, m len mbamən la; ba pu? naa ye min baanja le len baabər, m ni Uwumbər u tun ni mi na le len. ¹⁷ Nimi aakaal ponn ni, ni ηmee ke binib bilee yaa ji seeraa ki len tibəbaan kan, baaseeraa ye mbamən la. ¹⁸ M ji seeraa ki tii mbaa la. Nte u tun ni mi na mu ji seeraa ki tii mi.”

¹⁹ Le bi baa u, “Aate bi la?”

Le u bui bi, “Naa nyi mi, kaa nyi Nte mu. Ni yaa ba nyi mi kan, ni ba ga li nyi Nte mu.”

²⁰ Waah len kina na, u nan bi Uwumbər Aadichal ni, baah tii Uwumbər ηimombil nin chee na. Le ubaa aa chuu u; ba pu? waayoonn aa kee fuu.

Yesu aah sur Juu yaab pu na

²¹ Le u ki tuk bi, “M ga buen nibaa chee. Ni ga ban mi, kaan kan mi, ki ga nan kpo; le Uwumbər aan di cha pinn nimi. Maah cha nin chee na, naan ηmaa buen nima chee.”

²² Le Juu yaab baa təb, “U ga ku ubaa la aa? U len ke waah cha nin chee na, taan ηmaa buen nima chee.”

²³ Le u bui bi, “Ni nyan ni taab, le m ma nyan ni paacham. Ni ye kitiŋ pu yaab la. Maa ye kitiŋ pu yoo. ²⁴ Nima le cha m tuk

nimi ke ni ga kpo, le Uwumbər aan di cha pinn nimi; ba pu? ni yaa kaa gaa mi ki kii ke m ye maah tuk nimi pu na kan, ni ga kpo, le Uwumbər aan di cha pinn nimi.”

²⁵ Le bi baa u, “Aa ye ηma?”

Le u bui bi, “Maah tuk nimi n-yoonn məmək pu na, m ye kina la. ²⁶ M ga ηmaa len tibər sakpenn ti ga bii nimi na. U tun ni mi na ye ubaməndaan la. Le m ηun waah len pu na, ki tuk dulnyaa ni aanib.”

²⁷ Yesu aah len kina na, baa bee ke u len Ute Uwumbər aabər la. ²⁸ Nima pu le u bui bi, “Ni yaa nan yoor min Unibən Aabo kitiŋ paacham kan, ni ga bee ke m ye maah ye u na. Ni ga bee ke maa tun nibaa mbaa pu. M len Nte Uwumbər aah tuk mi pu na la. ²⁹ U tun ni mi na bi m chee la. Waa cha m bi mbaa; ba pu? n-yoonn məmək m tun lituln li piir usui na la.”

³⁰ Yesu aah len kina na, le binib pam gaa u ki kii.

Titunwanbir aah chuu binib tinaagbiir pu na

³¹ Le u tuk Juu yaab bi gaa u ki kii na, “Ni yaa beenin joo maaməbon kan, ni sil ye maadidiliib la. ³² Le ni ga li beer tibəbamənn. Tibəbamənn tee le ga nya nimi tinaagbiir ni.”

³³ Le bi bui u, “Ti ye Abraham aayaabitiib la. Ubaa aa kee chuu timi tinaagbiir. Ba ηa aa bui ke ti ga nya tinaagbiir ni?”

³⁴ Le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, unii umək tun titunwanbir na kan, u ye titunwanbir aanaagbiija la. ³⁵ Unaagbiija aan li bi udindaan do n-yoonn məmək. Udindaan aajapəon ma ga li bi n-yoonn məmək. ³⁶ Nima pu na, min Uwumbər Aajapəon yaa nyan nimi tinaagbiir ni kan, ni ga sil nya tinaagbiir ni. ³⁷ M nyi ke ni ye Abraham aayaabitiib, le ki tee ban ni ku mi. Ni yii maaliin la. Nima le cha ni ban ni ku mi. ³⁸ M tuk nimi maah kan Nte Uwumbər chee pu na la. Ni mu ηani naah ηun nite chee pu na la.”

³⁹ Le bi bui u, “Tite le ye Abraham.”

Le u bui bi, “Ni yaa ba ye Abraham aabibaməm kan, ni ba ga tun waah nan tun pu na. ⁴⁰ M ηun tibəbamənn Uwumbər chee, le ki tuk nimi. Le ni ban ni ku mi. Abraham aa nan ηani kina. ⁴¹ Ni ηani ke nite aah ηani pu na la.”

Le bi bui u, “Taa ye mbənbim. Tite ye ubaa la. Uma le ye Uwumbər.”

42 Le u bui bi, “Nite yaa ba sil ye Uwumbər kan, ni ba ga li gee mi; ba pu? m nyan ni u chee le ki dan do. Maa dan mbaa pu. Uma le tun ni mi. 43 Ba ŋa naa bee maah len pu na aatataa? Ni ye ke naa gee ke ni ŋun maaliin la. 44 Kinimbəŋ aabim le ye nimi, kima le ye nite. Le ni ban ni li ŋani kaah gee pu na. Dulnyaa aah nan piin buyoonn ki nan saa dandana na, ki ye unikur la. Kaa len ibamən. Mbamən aa bi ki ni. Ki yaa len inyamən kan, ki len tibər ti bi ki ni na la. Ki ye unyaməndaan la. Kima le naan inyamən. 45 M ma len ibamən la. Nima le cha naa pak maaliin. 46 Ni ponn ni, ŋma ga ŋmaa mək maatunwanbir? M len ibamən la. Ba ŋa naa pak maah len pu na? 47 Unii umək ye Uwumbər yoo na kan, uma le ŋun waaliin. Nimi le aa ŋun waaliin. Ba pu? Naa ye waanib. Nima le cha naa ŋun waaliin.”

Unii umək kii Yesu aabər na aan kpo

48 Le bi bui u, “Taah len ke aa ye Samaria aatiŋ aanii ki kpa kinimbəŋ na, ti len mbamən la.”

49 Le u bui bi, “Maa kpa kinimbəŋ. M nyuŋ Nte Uwumbər la. Le ni sii mi. 50 Min le aa nyuŋni mbaa; Uwumbər le nyuŋni mi. Uma le ga ji binib tibər. 51 M tuk nimi mbamən la, unii yaa joo maaliin kan, waan kpo.”

52 Le bi bui u, “Dandana wee ti bee ke aa kpa kinimbəŋ la. Tiyaaja Abraham nan kpo. Uwumbər aabənabtiib mu nan kpo, le aa len ke unii yaa joo saaliin kan, waan kpo. 53 Aa jer tiyaaja Abraham la aa? U nan kpo. Uwumbər aabənabtiib mu nan kpo. Aa len ke aa ye ŋma?”

54 Le u bui bi, “M yaa nyuŋni mbaa kan, ni ye fam la; Nte le nyuŋni mi. Uma le ni len ke u ye nimi Aawumbər. 55 Le naa nyi u. Min le nyi u. M yaa len ke maa nyi u kan, m ga li ye unyaməndaan la, ke naah ye binyaməndam pu na. M sil nyi u, ki joo waaliin. 56 Niyaaja Abraham nan mən; ba pu? u ga nan kan buyoonn m ga dan na. Waah sil kan n-yoonn mue na, nima le u nan kpa mpopiin.”

57 Le bi baa u, “Saa ye ŋibin piinmu aanii, ki bui ke aa nyi Abraham aa?”

58 Le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, baah kaa nan kee ma Abraham buyoonn na, m nan bi.”

59 Le bi yoor ŋitakpal bi ti mae u. Le u miln ki nyan Uwumbər Aadichal ni.

9

Yesu aah likr ujoon aanimbil pu na

1 Waah chuun cha na, le u kan ujoon ubaa. Baah ma u na, u nan ye ujoon la.

2 Le Yesu aadidiliib baa u, “Uməmək, uja ngbaan le tun titunwanbir, aan ute ni una le tun, aan bi ma u ujoon.”

3 Le Yesu bui bi, “Naa ye uja ngbaan aatunwanbir pu, ki mu aa ye ute, bee una aatunwanbir pu. U ye ujoon aan binib kan Uwumbər aah ga tun lijnjiir aatuln pu ki tii u na. 4 Ni ŋan ke ti tun Uwumbər u tun ni mi na aatuln nwiihn aah laa bi pu na; mbəmbəən choo, le ubaa aan ki ŋmaa tun. 5 Maah laa bi dulnyaa ni na, m ye dulnyaa ni aawiihn ki wolni binib aanimbil la.”

6 Waah len kina ki ti doo na, le u tii timətan lii kitin, ki di uŋaal lee, le ni ŋa titan, le ki di pəl ujoon ngbaan aanimbil, 7 ki bui u, “Li cha ki ti finn aanimbil nnyunbun mu bi yin mu ke Siloam na ni.” Siloam aatataa le ye ke “Bi tun u.” Le ujoon ngbaan buen ti finn unimbil, le unimbil likr, le u gir ni.

8 Le udoyaab, ni binib bi nyi ke u ye uwanmeer na baa təb, “Naa ye uja wee le nan ka ki mee na aa?”

9 Bibaa bui ke u ye. Biken mu bui ke bi naahn la, waa ye.

Le uma ubaa bui ke u ye.

10 Le bi baa u, “Aa ŋa kinye aan ki likr?”

11 Le u bui bi, “Uja u bi yin u ke Yesu na, uma le nan di titan pəl nnimbil, le ki bui mi ke m li cha Siloam aanyunbun ni ki ti finn nnimbil. Le m buen ti finn, le nnimbil likr.”

12 Le bi baa u, “U bi la chee?”

Le u bui bi, “Maa nyi.”

Farisii yaab baa u waah ŋa pu aan ki likr na

13 Le bi di u buen Farisii yaab chee.

14 Bundaln Yesu ŋa titan ki likr unimbil na nan ye Juu yaab aakpaakool daal la. 15 Le Farisii yaab baa uja u nan ye ujoon na, “Aa

ɲa kinye aan ki ti likr?” Le u bui bi, “U di titan le pəl nnimbil, le m finn, le nnimbil likr.”

¹⁶ Le Farisii yaab bibaa bui ke, “Uja ngbaan aa joo likpaakool daal aakaal, nima le mək ke waa nyan ni Uwumbər chee.”

Le biken mu bui ke, “Unii yaa ye utunwanbiridaan kan, u ga ɲa kinye ki tun lijnjiir aatuln ke waah tun pu na?” Le bi məmək aaməi nan bi ibaabaa.

¹⁷ Le bi ki baa uja u nan ye ujoon na, “Waah likr aanimbil na, aa len waabər kinye?”

Le u bui bi, “U ye Uwumbər aabənabr la.”

¹⁸ Le baa pak ke u nan ye ujoon le ki likr. Le bi yin ni ute ni una, ¹⁹ ki nan baa bi, “Nijapəon le na aa? Naah ma u na, u ye ujoon la aa? tə, u ɲa kinye ki likr dandana wee?”

²⁰ Le ute ni una bui bi, “Ti nyi ke tijapəon ye. Taah nan ma u na, u ye ujoon la. ²¹ Ti mu aa nyi waah ɲa pu ki likr dandana wee na, ki mu aa nyi udaan u likr unimbil na. U mu aa ki ye ubo. Baa u man. U ga tuk nimi waabər.” ²² Budabu cha bi len kina na le ye ke bi san Juu yaab aaninkpiib ijawaan; ba pu? Juu yaab aaninkpiib nan puun len ke unii yaa bui ke Yesu le ye Kristo u ga gaa binib lii na kan, bi ga nyan udaan mmeen aadiik ni. ²³ Nima le ute ni una bui ke, “Waa ki ye ubo. Baa u man.”

²⁴ Le Farisii yaab ki yin uja u nan ye ujoon na, le ki nan bui u, “Nyunj Uwumbər. Ti nyi ke uja ngbaan le ye titunwanbiridaan.”

²⁵ Le u bui bi, “Maan ɲmaa bee ke u ye titunwanbiridaan, bee waa ye. Maah nyi ni na le ye ke m nan ye ujoon la. Dandana wee nnimbil likr a.”

²⁶ Le bi baa u, “U ɲa kinye aan ki likr aanimbil?”

²⁷ Le u bui bi, “Dandana wee le m tuk nimi. Le naa gee ke ni ɲun. Ba pu ni ban ke m ki gir tuk nimi? Ni mu ban ke ni ɲa waadidiliib la aa?”

²⁸ Waah len kina na, le bi sii u, ki bui u, “Aa ye waadidiir la. Tima kan, ti ye Moses aadidiliib la. ²⁹ Ti nyi ke Uwumbər nan len Moses chee tibər. Uja ngbaan ma kan, taa nyi waah nyan nin chee na.”

³⁰ Le u bui bi, “U likr nnimbil la. Le naa nyi waah nyan nin chee na. Ni gar mi pam.

³¹ Ti nyi ke Uwumbər aan ɲun titunwanbiridaan aameen. Unii yaa dii Uwumbər ki ɲa Uwumbər aageehn kan, uma le Uwumbər ga ɲun waameen. ³² Dulnyaa aah piin ki nan saa din na, baa kee ɲun ke unii likr unii u bi ma u ijoon ni na aanimbil. ³³ Uja ngbaan yaa kaa nyan ni Uwumbər chee kan, waa ba ga ɲmaa ɲa nibaa.”

³⁴ Le bi bui u, “Bi ma si aa ye titunwanbiridaan la. Aa ye ɲma ki mək timi?” le ki jenn nyan u mmeen aadiik ni.

Yesu aah wolni binib aanimbil pu na

³⁵ Yesu nan ɲun ke bi nyan u. Le u ti kan u, le ki baa u, “Aa gaa Uwumbər Aajapəon ki kii ii?”

³⁶ Le u baa u, “Ndindaan, ɲma ye Uwumbər Aajapəon? Tuk mi aan m gaa u ki kii.”

³⁷ Le Yesu bui u, “Aa waa u. Uma le len aa chee tibər na.”

³⁸ Le u bui u, “Ndindaan, m gaa si ki kii,” le ki gbaan unimbiin ni, ki pak u.

³⁹ Le Yesu bui ke, “M dan dulnyaa wee ni, m nan ji binib tibər, ki woln binib bi aanimbil aa woln na aanimbil, ki jəb binib bi aanimbil woln na aanimbil.”

⁴⁰ Le Farisii yaab bi bi u chee na ɲun waah len pu na, le ki baa u, “Ti mu aanimbil aa woln aa?”

⁴¹ Le u bui bi, “Ninimbil yaa kaa ba woln kan, naa ba ga li kpa ngalm. Le ni len ke ninimbil woln, nima pu le ni kpa ngalm.”

10

Ipiih aabəkpuŋ aayatanakl

¹ “M tuk nimi mbamən la, unii u loon ki koo ipiuh aabəkpuŋ ni, kaa dii mbisaməb na, u ye unaayuk la, ki ga peel ipiuh mpəon.

² Unii u dii mbisaməb koo ni na, uma le ye upihdaan. ³ Unii u kii mbisaməb na ga piir tii u. Le ipiuh ɲun waaneel. U yin uma ubaa aapiih aayimbil, le i nyan ni. ⁴ U yaa nyan waapiih məmək kan, le u loln nsan, le i paa u pu; ba pu? i nyi waaneel. ⁵ Yaan dii uniyayan. I ga san u chee; ba pu? yaa nyi waaneel.”

⁶ Yesu ɲak bi liyatanakl ngbaan, le baa bee laatataa.

Yesu aah ye upihdaanyaan pu na

⁷ Baah kaa bee liyatanakl ngbaan aatataa na, le u ki bui bi, “M tuk nimi mbamən

la, min le ye ipiih aabɔkpuŋ aabisamɔb. ⁸ Binib bimɔk puen mi ki dan na, bi nan ye binaayukb la, ki nan ban bi peel ipiih mpɔɔn. Ipiihaa nan pel baaneel. ⁹ Min le ye Uwumbɔr aanaan ni aabisamɔb. Unii yaa dii mi ki koo ni kan, u ga ŋmar, ki ga koo ki nya ki gir koo, ki ga kan timosoon la.* ¹⁰ Unaayuk yaa dan kan, u ban ke u su ipiih, ki ku i, ki bii i la. M dan m nan tii binib limɔfal li kaa ndoon na la.

¹¹ “Min le ye upihdaanyaana. Upihdaanyaana ga ŋmaa kpo waapiih pu. ¹² Unii u kpaa ipiih ŋimombil pu, kaa ye upihdaana, u yaa kan lisapol choo kan, u ga san cha i. Lisapol ga chur i, ki cha i yaa. ¹³ U kpaa ipiih ŋimombil pu la. Utafal aa bi i ni. Nima le cha u san cha i. ¹⁴ Min le ye upihdaanyaana, ki nyi maapiih. Le maapiih mu nyi mi, ¹⁵ ke Nte Uwumbɔr aah nyi mi pu na, kina le m mu nyi u. Le m ga kpo maapiih pu; ba pu? m ye upihdaanyaana na la. ¹⁶ M kpa ipiih iken i kaa ye kibɔkpuŋ kee ponn ni aapiih na. M ga li joo ni i mu. Le i ga ŋun maaneel. I mɔmɔk ga ŋa ipihbaan la, ki ga li kpa upihdaan ubaa la.

¹⁷ “M ga di maamɔfal bil maanib pu, ki ga fikr nkun ni. Nima le cha Nte Uwumbɔr gee mi. ¹⁸ Ubaa aan nyan maamɔfal m chee. M ga di li bil maageehn pu la. M kpa mpɔɔn ke m di li bil, ki kpa mpɔɔn ke m ki yoor li. Nte Uwumbɔr le tuk mi ke m ŋa kina.”

¹⁹ Yesu aah len kina ki ti doo na, le Juu yaab aamɔi bi ibaabaa. ²⁰ Bi ponn ni pam nan bui ke, “Tiyayaar le joo u. U waar la. Ba ŋa ni pel waah len pu na?”

²¹ Le biken mu len ke waah len pu na, naa ye unii u tiyayaar joo u na aaliin, ke unii u tiyayaar joo u na aan ŋmaa likr bi-joom aanimbil.

Juu yaab aah yii Yesu pu na

²² N-yoonn ngbaan le Juu yaab ji njim Jerusalem ponn ni, ki teer baah nan toor Uwumbɔr Aadichal buyoonn na. Ni nan ye kakab aayoonn la. ²³ Le Yesu nan bi chuun Solomonn aakaakpaak ki bi Uwumbɔr Aadichal ni na ni. ²⁴ Le Juu yaab kuun ki si gob u, le ki baa u, “Aa ga cha ti li joo beeni

ni yunn aa? Aa yaa ye Kristo u ga gaa timi lii na kan, tuk timi mbamɔn.”

²⁵ Le u bui bi, “M nan tuk nimi, le naa pak maah len pu na. M tun lituln Nte Uwumbɔr aayimbil pu. Lituln ngbaan le mɔk maah ye udaan u na. ²⁶ Nimi, naa ye maanib. Nima le cha naa pak maah len pu na. ²⁷ Maanib ŋun maaneel, le m nyi bi, le bi dii mi. ²⁸ M tii maanib limɔfal li kaa kpa ndoon na. Baan kpo, ubaa mu aan ŋmaa nyan bi ŋŋaal ni. ²⁹ Nte Uwumbɔr u di bi tii mi na aapɔɔn jer mpɔɔn mɔmɔk. Ubaa aan ŋmaa nyan bi uma Uwumbɔr aanaal ni. ³⁰ M ni Nte Uwumbɔr ye unibaan la.”

³¹ Waah len kina na, le Juu yaab ki yoor ŋitakpal bi ti mae u. ³² Le u bui bi, “M tun litunyaana pam Nte Uwumbɔr aapɔɔn pu ninimbil ni. Lilatuln pu ni ban ni mae mi ŋitakpal?”

³³ Le Juu yaab bui u, “Naa ye litunyaana pu le cha ti ban ti mae si ŋitakpal. Aa sii Uwumbɔr la. Aa po ye unibɔn, le ki len ke aa ye Uwumbɔr la.”

³⁴ Le u bui bi, “Ni ŋmee nimi aakaal ponn ni ke Uwumbɔr len ke, ‘Ni ye maabim la.’ Ubaa aan ŋmaa ŋa Uwumbɔr aaliin yɔli. ³⁵ Waah di waaliin ŋa binib bi aanaal ni na, u bui ke bi ye waabim. ³⁶ M ma kan, Uwumbɔr nyan mi ki tun ni mi dulnyaa wee ni, le maah len ke m ye Ujapɔɔn na, ni bui ke m sii u uu? ³⁷ M yaa kaa tun Nte Uwumbɔr aatuln kan, ni taa pak maah len pu na. ³⁸ Ni yaa kaa pak maah len pu na kan, ni gaa mi ki kii Uwumbɔr aatuln li m tun na pu, aan ki bee mbamɔm ke Nte Uwumbɔr bi m ni, m mu bi u ni.”

³⁹ Waah len kina na, le bi ki ban bi chuu u mpɔɔn, le u miln bi chee.

⁴⁰ Le u ki puur Jɔɔdann aamɔɔdapuul, le ki ti fuu nin chee Jonn nan muin binib nnyun ni njan na, ki nan bi nima. ⁴¹ Le kinipaak dan u chee, ki nan bui ke, “Jonn aa nan tun lijnjiir aatuln; tɔ, u mu aah len uja wee aabɔr ti na mɔmɔk gbii.” ⁴² Le binib gaa u ki kii nima chee, ki wiir.

11

Lasarus aah nan kpo pu na

* **10:9** : Naatataa le ye ke binib bi dii Yesu na kan lifuur ni limɔfal aajikaar.

¹ Tɔ, uja ubaa nan bi, le ki bun, bi nan yin u ke Lasarus. U ni uninkpatiib Mari ni Mata nan bi kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Betani. ² Mari ngbaan le ye upii u nan di tulalee kpir Tidindaan aataa pu, ki di waayikpir per na. Uma le aaninja Lasarus nan bun. ³ Waah bun na, le uninkpatiib tun unii u ti tuk Yesu, “Tidindaan, unii u aa gee u na bun.”

⁴ Yesu aah ŋun kina na, le u bui ke, “Iween ngbaan aadoon aan li ye nkun. Yaadoon le ga cha binib nyuŋ Uwumbɔr aan ki nyuŋ min Ujapɔɔn mu.”

⁵ Tɔ, Yesu nan gee Mata, ni unaal, ni Lasarus. ⁶ Waah ŋun ke u bun na, le u gaar waah bi nin chee na iwiin ilee. ⁷ Iwiin ilee ngbaan aah jer na, le u bui waadidiliib, “Cha ti ki gir buen Judea aatin ni man.”

⁸ Le waadidiliib baa u, “Umɔmɔkr, naa ye dandana le Juu yaab ban bi mae si ŋitakpal nima aa? Le aa ki ban aa gir buen nima aa?”

⁹ Le u baa bi, “Nwiin mubaa aa ye tikur kipiik ni tilee ee? Unii yaa chuun nwiin pu kan, waan gbeer ki lir; ba pu? dulnyaa ni aawiihn le cha u waa. ¹⁰ Unii mu yaa chuun kinyeek kan, u ga gbeer ki lir; ba pu? nwiin aa ki bi u chee.” ¹¹ Yesu aah len kina ki ti doo na, le u ki len ke, “Tijɔ Lasarus dɔ geen. M cha m ti finn u la.”

¹² Le waadidiliib bui u, “Tidindaan, u yaa geen le kan, u ga pɔɔk.”

¹³ Yesu mu aah len pu na le ye ke u kpo a. Waadidiliib ma nyi ke waah len pu na le ye ke u dɔ geen ngeenbamɔm la. ¹⁴ Nima le Yesu nin tuk bi chob chob, “Lasarus kpo a. ¹⁵ Ni ŋa mi mpopiin maah kaa nan bi u chee aan u kpo na; ba pu? nima le ga cha ni moo gaa mi ki kii. Cha ti li cha u chee man.”

¹⁶ Le waadidiliib ponn ni ubaa, u bi yin u ke Tomas ki ki yin u ke Kijaan* na le bui biken, “Cha ti mu dii u man, bi yaa ti ku u kan, ti mu kpo u chee.”

U fikr binib nkun ni na le ye Yesu

¹⁷ Le bi buen. Yesu aah ti fuu Betani aatin ni na, le bi bui u, “Taah sub Lasarus na, iwiin inaa le na.” ¹⁸ Jerusalem ni Betani aa daa tɔb, naa pii mal bilee. ¹⁹ Juu yaab

pam le nan nyan nima, ki dan Mata ni Mari chee, bi nan sɔŋ bisui, bininja aah kpo pu na.

²⁰ Le Mata ŋun ke Yesu choo, le u tooh u nsan ni. Mari ma beenin ka kidiik ni. ²¹ Le Mata ti bui Yesu, “Ndindaan, aa yaa ba bi do kan, nninja aa ba ga kpo. ²² Dandana wee mu, m nyi ke aa yaa mee Uwumbɔr tiwan nimɔk pu na kan, u ga tii si.”

²³ Le Yesu bui u, “Aaninja ga fikr nkun ni.”

²⁴ Le Mata bui u, “M nyi ke u ga nan fikr nkun ni, kookoo aataadaal, bundaln binib mɔmɔk ga fikr nkun ni na.”

²⁵ Le Yesu bui u, “U fikr binib nkun ni, ki tii bi limɔfal na le ye min. Unii umɔk gaa mi ki kii na, u yaa kpo kan, u ga li kpa limɔfal.

²⁶ Unii umɔk bi ki gaa mi ki kii na, waan kpo. Aa pak maah len pu na aa?”

²⁷ Le u kii ke, “Een, Ndindaan, m pak ke aa ye Uwumbɔr Aajapɔɔn. Aa ye Kristo† u bi nan len ke u ga dan dulnyaa ni na.”

Yesu aah wii pu na

²⁸ Mata aah len kina na, le u buen ti loon yin unaal Mari, le ki bui u, “Umɔmɔkr fuu ni, ki yin si.”

²⁹ Mari aah ŋun kina na, le u kpaan fii mala, ki buen u chee; ³⁰ Yesu aa nan kee fuu ni kitiŋ ni, u nan laa bi nsan ni, Mata aah tooh u nin chee na. ³¹ Juu yaab bi nan bi lidichal ni Mari chee ke bi sɔŋ usui na aah kan ke u kpaan fii nyan lipaal na, le bi mu fii paan u pu. Bi nan nyi ke u cha likaakul chee le u ti wii.

³² Le u ti fuu Yesu aah bi nin chee na. Waah kan u na, le u gbaan unimbiin ni, ki bui u, “Ndindaan, aa yaa ba bi do kan, nninja aa ba ga kpo.”

³³ Le Yesu kan ke u bi wii. Juu yaab bi mu dii u na, mu bi wii. Le usui bii. Le u fuur kaa lii u ponn ni, ³⁴ le ki baa bi, “Ni sub u la chee?”

Le bi bui u, “Ndindaan, dan nan lik.”

³⁵ Le Yesu wii. ³⁶ Le Juu yaab bui ke, “Lik waah gee u sakpen pu na.”

³⁷ Le bibaa mu bui ke, “Uja u likr ujoon aanimbil na, waa ba ga ŋmaa cha Lasarus taa kpo oo?”

Yesu aah fikr Lasarus nkun ni pu na

* **11:16** : Kijaan: Baaliin ni, bi yin u ke Didimus la. † **11:27** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na.

³⁸ Le Yesu ki fuur kaa lii u ponn ni, le ki ti fuu likaakul na chee. Ni nan ye kitakpadandan aakaakul la. Le litakpal lek mbisaməb. ³⁹ Le u bui bi, “Chuu lekr litakpal na man.”

Mata, u ye uja u kpo na aaninkpan na nan bui u, “Ndindaan, waah kpo na, iwiin inaa din. Naah saa pu na, u ga li nun a.”

⁴⁰ Le Yesu baa u, “Maa tuk si ke aa yaa gaa mi ki kii kan, aa ga kan Uwumbər aah kpa mpəon pu na aa?” ⁴¹ Waah len kina na, le bi chuu lekr litakpal na. Le u waan lik paacham ki bui ke, “Nte Uwumbər, maah len aa chee pu na, aa nun la. Nima le m dooni si. ⁴² M nyi ke n-yoonn məmək aa nun maah len aa chee pu na. Kinipaak ki si do na pu, le m len kina, ke bi pak ke sin le tun ni mi.” ⁴³ Waah len kina na, le u teen mpəon pu, “Lasarus, nya ni.” ⁴⁴ Le utekpiir ngbaan fikr, ki nyan ni likaakul ni. Likekeln beenin poo ŋaəal, ni utaa, ni unimbil wəb. Le Yesu bui bi, “Chuu poor likekeln ngbaan man, ki cha u li cha.”

*Baah kpokl ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)*

⁴⁵ Tə, Juu yaab bi dii Mari ki kan Yesu aah tun lijnjiir aatun ngbaan pu na, bi ponn ni pam le nan gaa u ki kii. ⁴⁶ Bi ponn ni bibaa mu nan buen Farisii yaab chee ki ti tuk bi waah ŋa pu na. ⁴⁷ Farisii yaab aah nun kina na, le bi ni Uwumbər aatotoorninkpiib yin bibəjirb aaninkpiib, le bi kuun ni bi chee. Le bi baa bi, “Ti ga ŋa kinye? Uja ngbaan tun lijnjiir aatun pam. ⁴⁸ Ti yaa cha u beenin ŋani kina kan, binib məmək ga gaa u ki kii, le Rom yaab ga dan nan bii timi aatin, ki kuln timi aatimbol aanib məmək.”

⁴⁹ Bi yin bi ponn ni ubaa ke Kayafas; uma le nan ye Uwumbər aatotoorninkpel libiln ngbaan; le u bui biken, “Naa nyi nibaa, ⁵⁰ kaa nyi ke ni ŋan ke uja ubaa kpo binib məmək pu, aan litimbol ngbaan məmək taa kuln.” ⁵¹ Waah len pu na, naa ye ubaa pu le u len. U nan ye Uwumbər aatotoorninkpel le libiln ngbaan. Nima pu na, Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha u len ke Yesu ga kpo litimbol ngbaan aanib məmək pu. ⁵² Naa ye litimbol ngbaan baanja pu le u ga kpo.

U ga kpo ki kuun Uwumbər aanib bi yaa ki bi ŋipepel məmək ni na, ki kpaan bi ke bi ŋa unibaan.

⁵³ Uwumbər aatotoorninkpel ngbaan aah len kina na, liyaadaal ngbaan ki joo cha, bi nan kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na. ⁵⁴ Nima pu le Yesu aa nan ki chuun mpaan pu Juu yaab aatin ni. U nan nyan nima ki buen kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Efraim, le u ni waadidiliib ti bi nima. Kaa daa nteersakpiin chee.

⁵⁵ Tə, ni nan gur siib le Juu yaab ji njim mu bi yin mu ke Lakr-jer aajim na.† Njim aawiin aa nan kee fuu, le kinipaak nyan itingbaan ni ki buen Jerusalem, bi ti ŋa bibaa chain. ⁵⁶ Le bi ban Yesu. Baah si Uwumbər Aadichal ni na, le bi baa təb, “Ni dak kinye? U ga tee dan njim mue ni aan waan dan?” ⁵⁷ Le Uwumbər aatotoorninkpiib ni Farisii yaab nan bui bi ke unii ubaa yaa nyi waah bi nin chee na kan, u mək bi, aan bi buen ti chuu u.

12

*Upii ubaa aah nyun Yesu pu na
(Matiu 26.6-13; Mak 14.3-9)*

¹ Tə, ni nan gur iwiin iloob le Juu yaab ji Lakr-jer aajim ngbaan, le Yesu buen Betani aatin ni. Lasarus, u Yesu nan fikr u nkun ni na, mu nan bi nima. ² Le bi ŋa tijikaar ti ŋan na nima tii Yesu. Mata nan yoor tijikaar ngbaan siin bi. Lasarus nan ye binib bi nan ji Yesu chee tijikaar na ponn ni ubaa. ³ Le Mari yoor tulalee u kpa kidaak sakpen na kpalba ubaa, ki di ŋmir Yesu aataa, ki di uyikpir per utaa. Tulalee ngbaan aah nu mə na, waabaam gaa kidiik ni. Bi yin tulalee ngbaan ke naad. ⁴ Le Yesu aadidiliib ponn ni ubaa, bi yin u ke Judas Iskariot, u ga nan kooh Yesu na, baa ke, ⁵ “Ba ŋa baa di tulalee ngbaan kooh ki kan ŋimombil ŋi ŋeer iwiin ikui itaa aapal ki di tii bigiim?” ⁶ Judas aatafal aa nan bi bigiim ni. U nan ye unaayuk la, ki nan ye unii u joo ŋimombil aataakər na, ki su baah di ŋimombil ŋi ŋa li ponn ni na. Nima le cha u len kina.

⁷ Le Yesu bui Judas, “Di cha Mari. U joo tulalee wee u toor mi kiir maasub daal la.

† **11:55** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatin ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

⁸ Bigiim ga li bi ni chee n-yoonn məmək. Mma aan li bi ni chee n-yoonn məmək.”

Baah kpokl ke bi ga ku Lasarus pu na

⁹ Tɔ, Juu yaab pam nan n̄un ke Yesu bi Betani aatiŋ ni, le ki choo u chee. Naa ye Yesu baanja pu le bi dan. Bi nan ban bi kan Lasarus, u Yesu nan fikr u nkun ni na mu. ¹⁰ Nima pu le Uwumbər aatotoorninkpiib kpokl ke bi ga ku Lasarus mu; ¹¹ ba pu? u pu le Juu yaab pam gaa Yesu ki kii, kaa ki dii bima Uwumbər aatotoorninkpiib.

Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na

(*Matiu 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40*)

¹² Ki woln kitaak le kinipaak ki bi Jerusalem ke bi ti ji njim na n̄un ke Yesu choo. ¹³ Le bi yoor tibəkpafar ki ti tooh u nsan ni, le ki tar, “Hosiana,* Uwumbər n̄a tinyoor n̄a unii u choo waayimbil ni na pu. Uwumbər n̄a tinyoor n̄a Israel yaab Aabər kpaan pu.”†

¹⁴ Le Yesu kan ubonsal ki diŋ u pu ke Uwumbər Aagban̄ aah len pu na ke,

¹⁵ “Sionn aatiŋ aanib, taa san ijawaan man. Lik man, nimi Aabər kpaan choo ki dik ubon u laa diin na pu.”

¹⁶ Kinipaak ngbaan aah tooh Yesu nsan pu kina na, n-yoonn ngbaan le waadidiliib aa bee naatataa. Uwumbər aah yoor Yesu paacham na, n-yoonn ngbaan le bi teer ke ni n̄mee Uwumbər Aagban̄ ni ke bi ga n̄a u kina, le ki teer kinipaak ngbaan aah nan n̄a u pu na.

¹⁷ Kinipaak ki nan bi Yesu chee bundaln u yin Lasarus ke u nyan likaakul ni ki fikr u nkun ni na le nan mooni tibər ngbaan.

¹⁸ Le binib pam n̄un waah tun lijn̄jiir aat-uln ngbaan pu na. Nima le cha bi tooh u nsan ni. ¹⁹ Farisii yaab aah kan kina na, le bi bui tɔb, “Ni kan aa? Taa ki kpa tinyoor tibaa. Dulnyaa ni aanib məmək dii uma la.”

Griik yaab bibaa aah ban Yesu pu na

²⁰ Binib bi dan Jerusalem bi nan ji njim ngbaan ki doon Uwumbər na, bi ponn ni bibaa nan ye Griik yaab. ²¹ Le bi dan Filip chee. Filip nan ye Betseda aatiŋ ki bi Galilee aatiŋ ni na aanii la. Le bi bui u, “Uninkpel, ti ban ti kan Yesu.”

²² Le Filip buen ti tuk Andru. Le bi məmək bilee buen ti tuk Yesu. ²³ Le u bui bi, “Buyoonn Uwumbər ga yoor min Unibən Aabo paacham na fuu ni a. ²⁴ M tuk nimi mbamən la, bi yaa di lidibil libaa bun kan, li ga kpo le ki nin n̄a tijikaar sakpen; bi yaa kaa di li bun kan, laan kpo, ki mu aan n̄a tijikaar, li ga li ye libil libaa la. ²⁵ Unii umək gee waaməfal ki jer min Yesu na, waaməfal ga bee yəli la. Unii umək gee min ki jer waaməfal dulnyaa wee ni na, u ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na, kaan bee yəli. ²⁶ Unii yaa ban ke u tun lituln tii mi kan, udaan li dii mi. Maah bi nin chee na, maatutunn mu ga li bi nima. Unii yaa tun lituln tii mi kan, Nte Uwumbər ga nyuŋ udaan.”

Yesu aah len waakun aabər pu na

²⁷ “Dandana, nsui bii sakpen a. M ga len kinye? M ga len ke, ‘Nte, nyan mi falaa u choo na ni ii?’ Maan len kina; ba pu? n̄itaa n̄i pu m dan dulnyaa wee ni na le ye ke m ji falaa ngbaan. ²⁸ Nte, cha binib nyuŋ si.”

Waah len kina na, le nneel nyan ni paacham ki len ke, “M cha bi nyuŋ mi, ki ga ki cha bi nyuŋ mi.”

²⁹ Kinipaak ki si u chee ki n̄un nneel ngbaan pu na, bi ponn ni bibaa nan bui ke utaal le gbenni, biken mu bui ke Uwumbər aatuun le len u chee.

³⁰ Le u bui bi, “Nneel ngbaan aa len m chee min baanja pu la. Mu len ni mu pu la.

³¹ Dandana wee, Uwumbər ga ji dulnyaa wee ni aanib tibər, ki ga jenn nyan kinimbəŋ ki ye dulnyaa aanib aayidaan na, ki n̄a ki yəli. ³² Bi yaa yoor mi kitin̄ paacham kan, m ga daa foor binib məmək dan mbaa chee.” ³³ U nan len kina ke bi bee waah ga kpo pu na.

³⁴ Le kinipaak ngbaan bui u, “Ti n̄un Uwumbər Aagban̄ len ke Kristo u ga gaa timi lii na ga li bi n-yoonn məmək. Aa n̄a kinye ki len ke bi ga yoor Unibən Aabo kitin̄ paacham? N̄ma ye Unibən Aabo ngbaan?”

³⁵ Le u bui bi, “Min u ye nwiihn na, maan ki li bi nikaasisik ni, ni yunn. Dii nwiihn mu aah laa bi pu na man, aan mbəmbəən taa pii nimi. Unii umək chuun mbəmbəən ni na kan, waa nyi waah cha niwəb na.

* 12:13 : Hosiana aatataa le ye ke “Gaa timi lii.” † 12:13 : Lik Ilahn 118.25, 26.

³⁶ Buyoonn min u ye nwiihn na laa bi ni chee na, gaa mi ki kii man, aan ki ŋa nwiihn ni aabim.”

Juu yaab aah kaa gaa Yesu ki kii pu na

Yesu aah len kina na, le u nyan nima ki bər ke bi taa ki kan u. ³⁷ U nan tun lijnjiir aatun pam binimbil ni. Bi mu aa nan gaa u ki kii. ³⁸ Baa gaa u ki kii, aan ni gbiin Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len pu na ke,

“Uwumbər, ŋma pak taah len pu na?

Ŋma bee saah kpa mpəən pu na?”†

³⁹ Aisaya aah len kina na, le baa ŋmaa gaa Yesu ki kii; Aisaya mu ki len ke,

⁴⁰ “Uwumbər jəb binimbil ke bi taa li waa; ki cha bitafal pəə, bi taa bee waaliin aatataa,

ki taa fenn dan uwəb ke u tii bi laafee.”§

⁴¹ Aisaya nan len kina; ba pu? u nan kan Yesu aah nyuun sakpen pu na, le ki len waabər.

⁴² Tə, Juu yaab aaninkpiib pam nan gaa Yesu ki kii; Farisii yaab pu, le baa len lipaal ke bi gaa u ki kii. Bi yaa len ke bi gaa u ki kii kan, Farisii yaab ngbaan ga nyan bi mmeen aadiik ni. ⁴³ Nima le mək ke Juu yaab aaninkpiib ngbaan gee binib aapak ki jer Uwumbər yaan.

Tibər aajim aah ga li bi pu na

⁴⁴ Le Yesu teen ke, “Unii umək gaa mi ki kii na kan, naa ye min baanja le u gaa ki kii, u gaa u tun ni mi na mu ki kii. ⁴⁵ Unii umək kan mi na kan, u kan Uwumbər u tun ni mi na mu. ⁴⁶ M ye nwiihn le ki dan dulnyaa ni ke m nan woln binib aanimbil, aan unii umək gaa mi ki kii na kan, waan ki li bi mbəmbəən ni. ⁴⁷ Unii yaa ŋun maaliin, ki yaa kaa kii i kan, maan ji u tibər; maa dan ke m nan ji dulnyaa ni aanib tibər, m dan ke m gaa bi lii la. ⁴⁸ Unii umək yii mi, kaa gaa maaliin na kan, tiwan nibaa bi ki ga mək ke waabər bii a. Kookoo aataadaal kan, maaliin le ga mək ke waabər bii, ⁴⁹ ba pu? maa len mbaa pu. Nte Uwumbər u tun ni mi na, uma le tuk mi maah ga len pu na. ⁵⁰ M bee ke unii umək kii waaliin na ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. Nima pu na, waah tuk mi pu na, m len kina la.”

† 12:38 : Lik Aisaya 53.1. § 12:40 : Lik Aisaya 6.10. * 13:1 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatinj ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

13

Yesu aah finn waadidiliib aataa pu na

¹ Ni nan ye kitaak ki ga nan ji aan ki woln Lakr-jer aajim* daal na. Le Yesu nyi ke ni ŋeer u nya dulnyaa wee ni, ki buen Ute Uwumbər chee. N-yoonn məmək u nan gee waanib bi bi dulnyaa ni na. U gee bi mbaməm ki ti saa ndoon.

² Le ni ŋeer bi ji kijook aajikaar. Le kin-imbəŋ dan nan koo Judas Iskariot u ye Simonn aajapəən na aasui ni ke u kooh Yesu.

³ Yesu nyi ke Ute Uwumbər tii u mpəən məmək, ki nyi ke u nyan ni Uwumbər chee, ki ga ki gir buen u chee la. ⁴ U ni waadidiliib nan kal ke bi ji tijikaar, le u fii sil, ki chuu peer waawanpeenkaan, ki di linaapuul buu uchaŋ ni, ⁵ le ki ban nnyun ŋa lisambil ni, ki piin ki bi finni waadidiliib aataa, ki joo linaapuul li bi uchaŋ ni na per bitaa. ⁶ Waah ti fuu Simonn Piita chee na le Simonn Piita bui u, “Ndindaan, sin le tee labr finn ntaa aa?”

⁷ Le Yesu bui u, “Dandana, saa bee maah ŋani pu na aatataa. N-yoonn choo le aa ga nan bee.”

⁸ Le Piita bui u, “Saan finn ntaa daal-baadaal.”

Le Yesu bui u, “M yaa kaa finn aataa kan, saan ki li ye maanii.”

⁹ Le Simonn Piita bui u, “Ndindaan, kina kan, taa finn ntaa baanja. Finn ŋjaal ni n-yil mu.”

¹⁰ Le Yesu bui u, “Unii yaa fu nnyun kan, waan ki li ban u finn uwon, see utaa baanja le u ga finn; ba pu? uwon məmək bi chain. Tə, nimi le bi chain; ni mu aa ye ni məmək.”

¹¹ Yesu nyi ke udaan u ga kooh u na bi bi ponn ni, nima le cha u len ke naa ye bi məmək le bi chain.

¹² Waah finn bitaa ti doo, ki ki peen waawanpeenkaan, ki gir kal waakakaa chee na, le u baa bi, “Ni bee maah ŋa pu na aatataa aa? ¹³ Ni yin mi ke Uməməkr, ki ki yin mi ke Nidindaan. Ni len mbamən la; ba pu? m ye kina la. ¹⁴ Tə, min u ye Nidindaan ni nimi Aaməməkr na aah finn nitaa pu na, ni ŋan ke ni mu li finni təb aataa kina. ¹⁵ M mək nimi liməkl la, ke ni mu li ŋani təb ke maah ŋa nimi pu na. ¹⁶ M

tuk nimi mbamən la, unaagbiija ubaa aa jer udindaan. Unii u bi tun ni u na ubaa aa jer unii u tun u na. ¹⁷ Ni yaa bee maah len pu na aatataa, ki yaa nani kina kan, ni ga li kpa mpopiin.

¹⁸ “Maa len ni məmək pu. M nyi maah nyan bi na aasui ni aah bi pu na, ki nyan nimi ke ni gbiin Uwumbər Aagban aah len pu na ke, ‘M ni unii u kpaan ni ji lisambil ni na, uma le fii sil m pu.’† ¹⁹ M tuk nimi tiwan ni kaa kee nja na aabər dandana, ke ni yaa nan nja kan, ni ga pak ke m ye maah ye u na. ²⁰ M tuk nimi mbamən la, unii yaa gaa maah ga tun unii u na, u gaa mi le na. Unii yaa gaa mi kan, u gaa Uwumbər u tun ni mi na le na.”

Yesu aah tuk bi ke bi ponn ni ubaa ga kooh u pu na

(*Matiu 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23*)

²¹ Yesu aah len kina na, le usui bii sakpen. Le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ni ponn ni ubaa ga kooh mi.”

²² Le waadidiliib lik tɔb, kaa bee waah len u na. ²³ Waadidiliib ponn ni ubaa, u Yesu gee u na nan ka gbək u ki ji tijikaar. ²⁴ Le Simonn Piita di unjaal mək u ke u baa Yesu ke u len nja.

²⁵ Le udidiir ngbaan foor duun Yesu ki baa u, “Ndindaan, nja ye?”

²⁶ Le Yesu bui u, “M yaa war bisaa, ki di nja tikpin ni, ki di tii u na kan, uma le na.” Waah len kina na, le u war bisaa ki di nja tikpin ni, ki di tii Judas, u ye Simonn Iskariot aajapɔn na. ²⁷ Judas aah gaa bisaa ngbaan na, le kinimbɔn koo usui ni. Le Yesu bui u, “Saah ga nja pu na kan, nja mala.” ²⁸ Binib bi nan bi ji tijikaar na ponn ni ubaa aa nyi nita nja pu Yesu tuk u kina na. ²⁹ Judas le joo njimobil aataakɔr. Nima pu le bibaa dak ke Yesu tuk u ke u buen ti daa baah ban njim aajikaar ti na la. Le biken mu dak ke Yesu tuk u ke u buen ti tii bigiim le njimobil.

³⁰ Judas aah gaa bisaa ngbaan na, libuul ngbaan ni le u nyan kidiik ni. Ni nan ye kinyeek la.

Yesu aah tii bi nkaal pɔn pu na

† **13:18** : Lik Ilahn 41.9.

³¹ Judas aah nyan na, le Yesu bui bi, “Dandana, Uwumbər ga nyun min Unibən Aabo. M pu, le binib ga nyun Uwumbər. ³² Bi yaa nyun Uwumbər m pu kan, Uwumbər mu ga nyun mi ubaa chee. U ga nyun mi dandana wee la. ³³ Maabim, m ga li bi ni chee ni yunn siib la. Ni ga li ban mi. Maah nan tuk Juu yaab pu na, kina le m ki tuk ni mu dandana, ke naan njmaa buen maah cha nin chee na. ³⁴ M tii nimi nkaal pɔn la, ke ni li gee tɔb. Maah gee nimi pu na, ni mu li gee tɔb kina. ³⁵ Ni yaa gee tɔb kan, nima le ga cha binib məmək bee ke ni ye maadidiliib.”

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na

(*Matiu 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34*)

³⁶ Le Simonn Piita baa u, “Ndindaan, aa ga buen la chee?”

Le Yesu bui u, “Maah cha nin chee na, saan njmaa dii mi dandana. N-yoonn choo, le aa ga nan buen.”

³⁷ Le Piita baa u, “Ndindaan, ba pu maan njmaa dii si dandana? M ga njmaa kpo aa pu.”

³⁸ Le Yesu baa u, “Aa ga sil njmaa kpo m pu uu? M tuk si mbamən la, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi, le ukooja nin wii.”

14

Yesu le ye nsan mu cha Uwumbər chee na

¹ “Ni taa cha ilandak li muk nimi. Ni gaa Uwumbər ki kii man, ki gaa m mu ki kii man. ² Tidir wiir Nte Uwumbər do. Ti yaa kaa ba wiir kan, m ba ga tuk nimi. M cha m ti toor nkookoo yaan ki kiir nimi la. ³ M yaa buen ti toor nkookoo yaan ki kiir nimi kan, m ga gir ni, ki nan yoor nimi buen mbaa chee, ni ti li bi maah ga li bi nin chee na. ⁴ Ni nyi maah cha nin chee na aasan.”

⁵ Le Tomas bui u, “Ndindaan, taa nyi saah cha nin chee na. Ti ga nja kinye ki li nyi nsan mu cha nima na?”

⁶ Le Yesu bui u, “Min le ye nsan ngbaan, ni mbamən, ni limɔfal. Ubaa aan dan Nte Uwumbər chee, see u dii mi. ⁷ Ni yaa ba nyi mi kan, ni ba ga li nyi Nte Uwumbər mu. Dandana ni nyi u, ki kan u.”

⁸ Le Filip bui u, “Ndindaan, mək timi Aate. Nima le tinimbil ga gbiin.”

⁹ Le Yesu baa u, “Filip, m bi ni chee ni yunn kina, le saa bee mi ii? Unii umək kan mi na, u kan Nte Uwumbər mu le na. Ba pu aa bui mi ke m mək nimi Nte? ¹⁰ M bi Nte Uwumbər ni, Nte Uwumbər mu bi m ni. Saa pak kina aa? Maah tuk nimi iliin i na, maa len mbaa pu. Nte Uwumbər u bi m ni na le cha m tun waatuhn.

¹¹ “Ni li pak ke m bi Nte Uwumbər ni, Nte Uwumbər mu bi m ni. Ni yaa kaa pak maah len pu na kan, gaa mi ki kii lituln ngbaan pu man. ¹² M tuk nimi mbamən la, unii umək gaa mi ki kii na kan, u ga tun lituln ke maah tun pu na. U mu ga tun lituln li jer lituln ngbaan na; ba pu? m cha Nte Uwumbər chee la. ¹³ Ni yaa mee Uwumbər tiwan nimək maayimbil pu na kan, m ga ɲa naah ban pu na tii nimi, aan binib nyunj Uwumbər, min Ujapəən pu. ¹⁴ Ni yaa mee mi tiwan maayimbil pu kan, m ga ɲa naah ban pu na tii nimi.”

Uwumbər Aafuur Nyaan aah ga fuu ni pu na

¹⁵ “Ni yaa gee mi kan, ni ga kii maaməb, ¹⁶ le m ga mee Nte Uwumbər, le u ga tii nimi Uteter uken, u li bi ni chee n-yoonn məmək. ¹⁷ Uma le ye Uwumbər Aafuur Nyaan mu ye mbamən na. Dulnyaa aanib aa ɲmaa gaa mu; ba pu? baa waa mu, ki mu aa nyi mu. Nimi le nyi mu; ba pu? mu bi ni chee, ki ga li bi ni ni.

¹⁸ “Maan di nimi lii nibaa. M ga gir ni ni chee. ¹⁹ Ni gur siib le dulnyaa aanib aan ki kan mi. Nimi le ga kan mi. Maah kpa liməfal na, nima pu le ni mu ga li kpa liməfal. ²⁰ Liyaadaal ngbaan le ni ga bee ke m bi Nte Uwumbər ni, le ni mu bi m ni, le m mu bi ni ni.

²¹ “Unii umək nyi maakaal ki kii mu na, uma le gee mi. Unii yaa gee mi kan, Nte Uwumbər ga li gee udaan ngbaan. M mu ga li gee u, ki ga di mbaa mək u.”

²² Le Judas uken na, naa ye Judas Iskar-iot, baa u, “Ndindaan, ba pu aa ga di aabaa mək timi, kaan di mək dulnyaa ni aanib?”

²³ Le Yesu bui u, “Unii yaa gee mi kan, u ga kii maaliin, le Nte Uwumbər ga li gee u, le ti ga dan u chee, ki ga li bi u chee. ²⁴ Unii yaa kaa gee mi kan, waan kii maaliin. Maah tuk nimi iliin i na aa ye

maaliin, i ye Uwumbər u tun ni mi na aaliin la.

²⁵ “Maah laa bi ni chee na, le m tuk nimi tibər timina. ²⁶ Nte Uwumbər ga tun ni Uteter, maayimbil pu. Uteter ngbaan ye Waafuur Nyaan la. Uma le ga mək nimi tibər məmək aatataa, ki ga teer nimi maah tuk nimi tibər timək na.

²⁷ “M tii nimi nsuudoon la. Maah kpa nsuudoon pu na, kina le m tii nimi. Dulnyaa aawan aa ɲmaa tii nimi nsuudoon ke maah tii nimi pu na. Ni taa cha ilandak li muk nimi, ki taa san ijawaan man. ²⁸ Ni ɲun m len ke m ga buen ki ga ki gir ni, ni chee. Ni yaa gee mi kan, ni ba ga li kpa mpopiin ke m buen Nte Uwumbər chee; ba pu? Nte jer mi. ²⁹ M tuk nimi tiwan ni kaa kee ɲa na aabər dandana, ke ni yaa nan ɲa kan, ni gaa mi ki kii. ³⁰ Maan ki len ni chee tibər ni yunn; ba pu? dulnyaa wee aayidaan kinimbəɲ le choo. Ki mu aan ɲmaa ɲa mi nibaa. ³¹ M ban ke dulnyaa ni aanib bee ke m gee Nte Uwumbər, nima le m ɲani waah tuk mi pu na məmək.

“Fiin, ti li cha man.”

15

Yesu aah ye lisupuul bamənn pu na

¹ “Min le ye ndaan aasubil aasupuul bamənn na. Nte Uwumbər le ye ukpaal u lik busub ngbaan na. ² Ibon imək bi m pu kaa lu ɲisubil na, u ga per i lii. Ibon imək lu ɲisubil na, u ga toor i, i moo lu ɲisubil. ³ Maah tuk nimi maaliin na, ima le toor nimi aabimbin. ⁴ Ni li kpaan m chee man, m mu kpaan ni chee. Mbon yaa bi mubaa, kaa tuu busub pu kan, mu aan ɲmaa lu ɲisubil. Kina le ni mu yaa kaa kpaan m chee kan, naan ɲmaa li ɲani tinyoor tii Uwumbər.

⁵ “Min le ye lisupuul ngbaan. Le ni ye ibon. Unii umək kpaan m chee, m mu kpaan u chee na, udaan ngbaan ɲani tinyoor sakpen tii mi; ni mu yaa kaa kpaan m chee kan, naan ɲmaa ɲa nibaa. ⁶ Unii yaa kaa kpaan m chee kan, u ga ɲa yəli ke mbon mu kaa tuu busub pu na aah kuur pu na la. Le Uwumbər ga mee u lii ke binib aah pei ibokuun pu ki joo tuur mmii na. ⁷ Ni yaa kpaan m chee, ki yaa joo maaliin nisui ni kan, mee Uwumbər naah ban pu na man, le u ga ɲa kina tii nimi. ⁸ Ni yaa

ɲani tinyoor sakpen tii Nte Uwumbɔr kan, nima le ga nyun u, ki ga mɔk ke ni sil ye maadidiliib. ⁹ Nte Uwumbɔr aah gee mi pu na, kina le m mu gee nimi. Ni li beenin ye maah gee bi na. ¹⁰ M ɲani Nte Uwumbɔr aah tuk mi pu na, le u beenin gee mi. Ni mu yaa ɲani maah tuk nimi pu na kan, m mu ga li beenin gee nimi.

¹¹ “M tuk nimi tibɔr timina ke ni li kpa mpopiin ke maah kpa pu na. M ban ke ni li kpa mpopiin mbamɔm. ¹² Maakaal le ye ke ni li gee tɔb ke maah gee nimi pu na. ¹³ Unii yaa kpo ujɔtiib pu kan, ubaa aa ki bi, ki kpa ngeehm ki ti jer kina. ¹⁴ Ni yaa ɲani maah tuk nimi pu na kan, ni ye njɔtiib la. ¹⁵ Maan ki yin nimi ke bitutum; m yin nimi ke njɔtiib la. Ututunn aa nyi udindaan aabɔr mɔmɔk; m tuk nimi tibɔr timɔk m ɲun Nte Uwumbɔr chee na. ¹⁶ Nimi le aa nyan mi. Min le nyan nimi, ki siin ke ni li ɲani tinyoor ti ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ke ni yaa mee Nte Uwumbɔr tiwan maayimbil pu kan, u ga tii nimi. ¹⁷ Ni li gee tɔb. Maah tii nimi nkaal mu na le na.”

Dulnyaa aanib aah ga li nan Yesu aanib pu na

¹⁸ “Dulnyaa aanib yaa nan nimi kan, ni li nyi ke bi puen nan mi la, le ki nin nan ni mu. ¹⁹ Ni yaa ba ye dulnyaa yaab kan, dulnyaa yaab ba ga li gee nimi ke baah gee tɔb pu na; ni mu aa ye dulnyaa yaab. M nyan nimi dulnyaa ni aanib aakaasisik ni, nima le cha dulnyaa yaab nan nimi. ²⁰ Teer man maah nan tuk nimi pu na ke, ‘Unaagbiija ubaa aa jer udindaan.’ Bi yaa nan ɲa mi falaa kan, bi ga ɲa ni mu falaa. Bi yaa nan kii maaliin kan, bi ga kii nimi aaliin mu. ²¹ Baa nyi Uwumbɔr u tun ni mi na. Nima le bi ga ɲa nimi falaa m pu. ²² M yaa kaa ba dan dulnyaa ni ki nan tuk bi maabɔr kan, baa ba ga li kpa taani; naah bi pu na, bi kpa taani; ba pu? maah tuk bi maabɔr na, baan ki ɲmaa len ke baa nyi ti. ²³ Unii yaa nan mi kan, naa ye min baanja le u nan, u nan Nte Uwumbɔr mu la. ²⁴ M tun lijnjiir aatun binimbil ni. Ubaa aa ki bi, ki ga ɲmaa tun lijnjiir aatun kina. M yaa kaa ba tun lijnjiir aatun ngbaan binimbil ni kan, baa ba ga li kpa taani; naah bi pu

na, bi kpa taani; ba pu? bi kan maah tun pu na, ki nan m ni Nte Uwumbɔr mɔk. ²⁵ Bi nan timi kina ke ni gbiin Uwumbɔr Aagbaɲ aah len pu na ke, ‘Bi po nan mi fam la, naa ye ke m ɲa bi nibaa.’*

²⁶ “Tɔ, Uteter na ga fuu ni. Uma le ye Nte Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu ye mbamɔn, ki nyan ni Uwumbɔr chee na. Min le ga tun ni mu ni chee. Muma le ga nan tuk nimi maabɔr. ²⁷ Ni mu ga tuk binib maabɔr; ba pu? ni nan bi m chee, maah piin maatuln buyoonn ki nan saa dandana na.

16

¹ “M tuk nimi binib aah ga nan ɲa nimi falaa pu na, ke ni yaa nan ɲa kan, ni taa gir puwɔb. ² Bi ga nyan nimi mmeen aadir ni; n-yoonn mbaa mu choo, unii yaa ku nimi kan, u ga li dak ke u tun Uwumbɔr aatuln le na. ³ Baa nyi Nte Uwumbɔr, kaa nyi m mu. Nima le ga cha bi ɲa nimi kina. ⁴ M tuk nimi baah ga ɲa nimi pu na, ke n-yaayoonn yaa nan fuu ni kan, ni ga teer ke m nan tuk nimi kina.”

Uwumbɔr Aafuur Nyaan aatuln

“Maah nan bi ni chee na, nima le cha maa nan puen tuk nimi tibɔr tee. ⁵ Dandana, m ga ki gir buen u tun ni mi na chee, le ni ponn ni ubaa aa baa mi ke m cha la chee. ⁶ Maah bui ke m ga buen cha nimi na, nima pu le nisui bii sakpen. ⁷ M tuk nimi mbamɔn la, m yaa buen kan, ni ɲan ki tii nimi; ba pu? m yaa kaa buen kan, Uteter ngbaan aan dan. M yaa buen kan, m ga tun ni u ni chee. ⁸ U yaa fuu ni kan, u ga mɔk dulnyaa ni aanib ke bi ye titunwanbirdam, ki ga mɔk bi ke m ye uninyaan la, ki ga mɔk bi ke Uwumbɔr ga ji bi tibɔr. ⁹ U ga mɔk bi ke bi ye titunwanbirdam; ba pu? baa gaa mi ki kii. ¹⁰ U ga mɔk bi ke m ye uninyaan la; ba pu? m ga buen Nte Uwumbɔr chee, le naan ki kan mi. ¹¹ U ga mɔk bi ke Uwumbɔr ga ji bi tibɔr; ba pu? u jin kinimbɔɲ ki ye dulnyaa wee ni aayidaan na tibɔr.

¹² “M kpa tibɔr pam ki ga tuk nimi; ti mu ye nnan aabɔr la, naan ɲmaa gaa ti dandana. ¹³ Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu ye mbamɔn na yaa nan fuu ni kan, mu ga tuk nimi mbamɔn mɔmɔk; mu aan len

* 15:25 : Lik Ilahn 35.19; 69.4.

mubaa pu; mu aah n̄un Uwumb̄ar chee ti na, tima le mu ga len, ki ga tuk nimi budabu ga nan n̄a n-yoonn mu choo na na. ¹⁴ Mu ga nyuñ mi; mu ga di maab̄ar tuk nimi. ¹⁵ Nte Uwumb̄ar aab̄ar m̄əm̄ək ye maab̄ar la. Nima le cha m bui nimi ke mu ga di maab̄ar tuk nimi.”

Mpombiin ni mpopiin pu

¹⁶ “Ni yaa kpee siib kan, naan ki kan mi. Le ni ki kpee siib kan, ni ga ki kan mi.”

¹⁷ Le waadidiliib bibaa baa t̄əb, “Waah len pu na aatataa ye kinye? U bui ke ni yaa kpee siib kan, taan ki kan u, ni ki kpee siib kan, ti ga ki kan u, ki bui ke u ga buen Ute Uwumb̄ar chee. ¹⁸ ‘Ni kpee siib’ aatataa ye kinye? Taa nyi waah len pu na aatataa.”

¹⁹ Le u bee ke bi ban bi baa u tib̄ar ngbaan aatataa. Le u bui bi, “M len ke ni yaa kpee siib kan, naan ki kan mi, ni ki kpee siib kan, ni ga ki kan mi. Ni baa t̄əb maah len pu na aatataa la aa? ²⁰ M tuk nimi mbam̄ən la, nimi le ga li kaani ki wii; dulnyaa aanib ma ga li kpa mpopiin. Ni ga li kpa mpombiin; nimi aapombiin ngbaan mu ga nan kpaln mpopiin. ²¹ Upii yaa ban u maa ubo kan, u ga li kpa mpombiin waafalaa pu. U ti ma ubo doo kan, waan ki teer falaa ngbaan aab̄ar, u ga li kpa mpopiin la; ba pu? unip̄əən koo ni udo. ²² Ni bi kina le ni mu chee. Dandana, ni kpa mpombiin la. M ni nimi ga nan ki kan t̄əb, le ni ga li kpa mpopiin. Ubaa aan n̄maa nyan mpopiin ngbaan nisui ni.

²³ “Liyaadaal ngbaan, naan ki baa mi tiwan nibaa pu. M tuk nimi mbam̄ən la, ni yaa mee Nte Uwumb̄ar tiwan nim̄ək maayimbil pu na kan, u ga tii nimi. ²⁴ Naa kee mee Uwumb̄ar tiwan nibaa maayimbil pu, ki nan saa din. Ni li mee u, le ni ga kan, ki li kpa mpopiin mbam̄əm.”

Yesu aah nyan dulnyaa pu na

²⁵ “M n̄akl n̄iyatan̄ak le ki tuk nimi tib̄ar timina. N-yoonn choo, maan ki n̄akl n̄iyatan̄ak tuk nimi. M ga di iliin i diin na le tuk nimi Nte Uwumb̄ar aab̄ar. ²⁶ Liyaadaal ngbaan le ni ga mee Uwumb̄ar maayimbil pu. Maa len ke m ga mee Nte Uwumb̄ar ki tii nimi; ²⁷ uma ubaa le gee nimi; ba pu? ni gee mi, ki pak ke m nyan ni u chee. ²⁸ T̄ə, m nyan ni Nte Uwumb̄ar chee, le ki dan

dulnyaa ni. Dandana, m ga nya dulnyaa ni, ki gir buen Nte Uwumb̄ar chee.”

²⁹ Le waadidiliib bui u, “Dandana, aa len iliin i diin na. Saa ki n̄akl n̄iyatan̄ak. ³⁰ Dandana ti bee ke aa nyi tiwan m̄əm̄ək. Binib aa kee baa si, le aa bee baah ban bi baa si pu na. Nima le cha ti pak ke aa nyan ni Uwumb̄ar chee.”

³¹ Le u baa bi, “Ni sil gaa mi ki kii dandana wee la aa? ³² N-yoonn mbaa choo, ki mu fuu ni a, le ni m̄əm̄ək ga yaa, ki kun, ki cha mi mbaa; m mu aa bi mbaa, Nte Uwumb̄ar bi m chee. ³³ M tuk nimi tib̄ar timina ke ni li kpa nsuudoon m pu. Ni ga kan falaa dulnyaa ni. Ni li kpa lipobil man; ba pu? m nyan dulnyaa a.”

17

Yesu aah mee Uwumb̄ar tii waadidiliib pu na

¹ Yesu aah len kina na, le u waan lik paacham, ki bui ke, “Nte Uwumb̄ar, n-yoonn fuu ni a. Nyuñ min Aajap̄əən, le m mu nyuñ si Nte; ² ba pu? aa n̄a mi binib m̄əm̄ək Aadindaan ke m di lim̄əfal li kaa kpa ndoon na, ki di tii saah tii mi binib bi na m̄əm̄ək. ³ Sin baan̄ja le ye Uwumb̄ar bam̄ənn. Binib bi nyi si, ki nyi mi Yesu Kristo u aa tun ni u na, bima le kpa lim̄əfal li kaa kpa ndoon na. ⁴ M nyuñ si dulnyaa wee ni; m tun saah tii mi lituln li na ki doo. ⁵ Nte Uwumb̄ar, dulnyaa aah kaa nan kee bi buyoonn na, m nan bi aa chee, le aa nyuñ mi. Nte, ki nyuñ mi kina aa chee.

⁶ “M m̄ək bijab bimina saah bi pu na. Aa nyan bi dulnyaa ni aanib ponn ni ki di tii mi la. Bi nan ye saanib la, le aa di bi tii mi, le bi joo saaliin. ⁷ Dandana bi bee ke saah tii mi tiwan nim̄ək na, ni nyan ni aa chee la; ⁸ ba pu? m tuk bi saah tuk mi tib̄ar ti na, le bi gaa ti, ki nyi ke ni ye mbam̄ən ke m nyan ni aa chee, ki pak ke si le tun ni mi.

⁹ “M mee si tii bi. Maa mee si tii dulnyaa aanib. M mee si tii binib bi aa tii mi na la; ba pu? bi ye saanib la. ¹⁰ Maanib m̄əm̄ək ye saanib la. Le saanib mu ye maanib. Le bi nyuñ mi. ¹¹ Dandana, m choo aa chee la. Maan ki li bi dulnyaa ni; bima le ga li bi dulnyaa ni. Nte Uwumb̄ar u ye chain na, aa tii mi saayimbil. Cha liyimbil ngbaan aap̄əən li lik bi, bi li ye unibaan ke m ni si

aah ye unibaan pu na. ¹² Maah bi bi chee buyoonn na, m lik bi saayimbil li aa tii mi na aapɔɔn pu la. M lik bi, le bi ponn ni ubaa aa bee yɔli, see nifam na baanja. Waah bee fam na, ni gbiin Uwumbɔr Aagban aah len pu na. ¹³ Dandana m choo aa chee la. Maah laa bi dulnyaa ni na, nima le m len aa chee tibɔr timina ke bi li kpa mpopiin ke maah kpa pu na. ¹⁴ M tuk bi saaliin. Maah kaa ye dulnyaa yoo na, kina le bi mu aa ye dulnyaa yaab. Nima le cha dulnyaa aanib nan bi. ¹⁵ Maa mee si ke aa nyan bi dulnyaa ni. M mee si ke aa taa cha kinimbɔɔŋ ŋa bi nibaa. ¹⁶ Maah kaa ye dulnyaa yoo na, kina le bi mu aa ye dulnyaa yaab. ¹⁷ Ŋa bi chain. Cha saaliin i ye mbamɔn na ŋa bi chain. ¹⁸ Saah tun ni mi dulnyaa wee ni pu na, kina le m mu tun bi dulnyaa ni. ¹⁹ Bi pu le m di mbaa tii si ke bi mu li ye saanib bi bi chain mbamɔm na.

²⁰ “Maa mee si tii bijab bimina baanja. M mee si tii binib bi ga gaa mi ki kii baaliin pu na la. ²¹ M mee si ke bi mɔmɔk li ye unibaan. Nte Uwumbɔr, aa bi m ni, le m mu bi aa ni. Cha bi mu li bi ti ni, aan dulnyaa ni aanib pak ke aa sil tun ni mi. ²² Saah tii mi saabimbinyaan pu na, kina le m mu tii bi, aan bi li ye unibaan ke m ni si aah ye unibaan pu na. ²³ M bi bi ni, le aa mu bi m ni, ke bi kpaan unibaan mbamɔm, aan dulnyaa ni aanib bee ke aa tun ni mi, ki bee ke aa gee saanib ke saah gee mi pu na.

²⁴ “Nte Uwumbɔr, saah tii mi binib bi na, m ban bi mu li bi maah bi nin chee na, ki kan saah nyuŋ mi pu na; saah kaa nan kee naan dulnyaa buyoonn na, aa nan gee mi. ²⁵ Nte Uwumbɔr u ŋani ni ŋan na, dulnyaa aanib aa nyi si. Min le nyi si. Binib bimina mu bee ke aa tun ni mi la. ²⁶ M mɔk bi saah bi pu na, ki ga li beenin mɔk bi, ke bi mu li gee tɔb ke saah gee mi pu na, aan m mu li bi bi ni.”

18

Baah chuu Yesu pu na

(*Matiu 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53*)

¹ Yesu aah len kina ki ti doo na, le u ni waadidiliib puur nkpen mu bi yin mu ke Kidronn na. Isui i lu ŋisubil jikee na aasaak

kibaa bi nima chee. Le bi koo kisaak ngbaan ni. ² Le Judas, u ga kooh Yesu na, mu nyi nima chee; Yesu ni waadidiliib nan kuuni nima chee kpala kpala. ³ Le Judas nan di butɔb aajab ni bitutum bi nyan ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Farisii yaab chee na, ki buen kisaak ngbaan ni bi ti chuu Yesu. Bi nan joo ni karyaa mam, ni tijawan. ⁴ Le Yesu nyi budabu ga ŋa u na. Le u tooh bi nsan ni, le ki ti baa bi, “Ni ban ŋma?”

⁵ Le bi bui u, “Ti ban Yesu u ye Nasaref aatinŋ aanii na la.”

Le u bui bi, “Min ye.”

Judas u kooh u na mu nan si butɔb aajab ngbaan chee. ⁶ Yesu aah len ke uma ye na, le bi sur puwɔb, ki lir kitiŋ. ⁷ Nima le u ki baa bi, “Ni ban ŋma?”

Le bi bui ke, “Yesu u ye Nasaref aatinŋ aanii na.”

⁸ Le u bui bi, “M tuk nima ke min ye. Ni yaa ban mi kan, ni cha maadidiliib na li cha.” ⁹ U len kina ke ni gbiin waah len pu na, ke Uwumbɔr aah tii u binib bi na, waa cha bi ponn ni ubaa bee fam.

¹⁰ Le Simonn Piita joo kijaak aajuk, le ki di gaa per Uwumbɔr aatotoorninkpel aanaagbiija aatafagiir. Bi yin unaagbiija ngbaan ke Malkus. ¹¹ Le Yesu bui Piita, “Di saajuk ngbaan fu kijuchook ni. M taa ji falaa u Nte Uwumbɔr siin mi na aa?”

Baah di Yesu buen uninkpel Anas chee pu na

¹² Le butɔb aajab, ni baaninkpel, ni bitutum ngbaan chuu Yesu ki buu unjaal, ¹³ le ki pue di u buen Anas chee. Anas nan ye Kayafas aachool la. Kayafas nan ye Uwumbɔr aatotoorninkpel le libiln ngbaan, ¹⁴ ki ye uja u nan tuk Juu yaab ke ni ŋan ke unibaan kpo binib mɔmɔk pu na.

Piita aah nee Yesu pu na

(*Matiu 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57*)

¹⁵ Baah di Yesu buen na, le Simonn Piita ni Yesu aadidiir ubaa paan u pu. Uwumbɔr aatotoorninkpel nyi Yesu aadidiir ngbaan. Nima le u dii Yesu ki koo ni Uwumbɔr aatotoorninkpel aachiln ni. ¹⁶ Le Piita nan sil mbisamɔb chee lipaal. Le Yesu aadidiir u Uwumbɔr aatotoorninkpel nyi u na buen ti len usapɔɔn u si kii mbisamɔb na chee, le

ki di Piita koo ni. ¹⁷ Le usapəən ngbaan baa Piita, “Aa mu ye uja ngbaan aadidiir ubaa la aa?”

Le u bui u, “Maa ye.”

¹⁸ Tiwoor nan bi. Le Uwumbər aatoorninkpel aatutum, ni Juu yaab aatutum nan di nkoon tuur mmii, ki si wol. Le Piita mu si bi chee, ki si wol mmii.

Uwumbər aatotoorninkpel aah jin Yesu tibər pu na

(Matiu 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)

¹⁹ Le Uwumbər aatotoorninkpel baa Yesu waadidiliib aabər, ki baa u waah mək binib pu na aabər. ²⁰ Le Yesu bui u, “N-yoonn məmək, le m len binib məmək aanimbil ni, ki tuk bi Uwumbər aaliin, mmeen aadir ni, ni Uwumbər Aadichal ni, Juu yaab məmək aah kuuni nin chee na. Maa len tibər tibaa libəəl ni. ²¹ Ba ɲa aa baa mi? Baa binib bi ɲun maah len pu na ke m tuk bi kinye. Bi nyi maah len pu na.”

²² Yesu aah len kina na, le ututunn u si u chee na di ɲa faa u, le ki baa u, “Uwumbər aatotoorninkpel chee le aa len kina aa?”

²³ Le Yesu bui u, “M yaa len tibəbir kan, mək binib ngbaan taah bir pu na. Maah len pu na yaa ɲan kan, ba ɲa aa faa mi?”

²⁴ Le Anas di Yesu tun Kayafas u ye Uwumbər aatotoorninkpel na chee. Tikuln beenin buu ɲa faa.

Piita aah ki nee Yesu pu na

(Matiu 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62)

²⁵ Simonn Piita aah si wol mmii pu na, le bi baa u, “Aa mu ye waadidiliib ponn ni ubaa la aa?”

Le u nee ki bui ke waa ye.

²⁶ Le Uwumbər aatotoorninkpel aanaagbiib ponn ni ubaa, u ye uja u Piita gaa per utafal na aana aabo ubaa na, baa u, “Maa ba kan si Yesu chee kisaak ngbaan ni ii?”

²⁷ Le Piita ki nee. Libuul ngbaan ni le ukooja wii.

Pailat aah jin Yesu tibər pu na

(Matiu 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5)

²⁸ Le bi di Yesu nyan Kayafas aadichal ni, ki di u buen kitin ngbaan aaninkpel aadichal ni, bi yin u ke Pailat. Ni nan ye lichakpitaawoln la. Juu yaab aaninkpiib nan ban ke bi li bi chain ki ji Lakr-jer aajim,* nima le baa nan koo ni lidichal ngbaan ni. ²⁹ Nima pu le Pailat nyan lipaal bi chee, ki ti baa bi, “Ni galn uja ngbaan kinye?”

³⁰ Le bi bui u, “Uja ngbaan yaa kaa ba ye bakadaan kan, taa ba ga chuu u ɲa aanaal ni.”

³¹ Le Pailat bui bi, “Nimi nibaa gaa u ki ti ji u tibər, nimi aakaal aah dii pu na.”

Le bi bui u, “Taa kpa nsan ti ku unii.”

³² Baah len kina na, ni gbiin Yesu aah nan len pu ki mək binib waah ga nan kpo pu na.

³³ Le Pailat ki labr koo lidichal na ni, le ki yin Yesu, ki nan baa u, “Sin le ye Juu yaab aabər aa?”

³⁴ Le Yesu baa u, “Saah len pu na, aa len aabaa pu le aan binib le tuk si ke m ye Juu yaab aabər.”

³⁵ Le Pailat baa u, “M ye Juu yaab aanii la aa? Sin aabaa aanib ni Uwumbər aatotoorninkpiib le di si ɲa ɲa faa ni. Aa ɲa ba?”

³⁶ Le Yesu bui u, “Maanaan aa ye dulnyaa wee ni aanaan. Maanaan yaa ba ye dulnyaa wee ni aanaan kan, maadidiliib ba ga jan kijaak, Juu yaab taa ɲmaa chuu mi. Maanaan aa ye dulnyaa wee ni aanaan.”

³⁷ Le Pailat baa u, “Aa sil ye ubər la aa?”

Le Yesu bui u, “Ni ye saah len pu na. M dan dulnyaa wee ni ke m nan tuk binib mbamən la. Nima le cha bi ma mi. Unii umək ban mbamən na kan, u ga kii maah len pu na.”

³⁸ Le Pailat baa u, “Mbamən ye kinye?”

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na

(Matiu 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25)

Pailat aah len kina na, le u ki nyan lipaal Juu yaab chee, ki ti bui bi, “Maa kan waataani ubaa. ³⁹ Nimi aakaal le ye ke m nyan unaagbiija ubaa lii Lakr-jer aajim yoonn. Ni ban ke m di Yesu, u ye Juu yaab Aabər na lii ii?”

⁴⁰ Le bi teen, “Taa di uja ngbaan lii. Di Barabas lii.” Barabas nan ye ufifiir la.

* **18:28** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatin ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

19

¹ Le Pailat di Yesu ɲa waatɔb aajab aanjaal ni ke bi lue u ɲinaalab. ² Le bi luu ikokon aayikpupuk ki di chin u, ki di libɔkumaln peen u, ³ le ki choo ki nan dooni u, ki bui u, “Juu yaab Aabɔr, aa doon aa?” le ki joo biɲaal gbaa u.

⁴ Le Pailat ki nyan lipaal, ki ti bui Juu yaab, “M ga di u nyan ni lipaal ni chee, aan ni bee ke maa kan waataani ubaa.” ⁵ Le Yesu nyan ni lipaal, ki beenin chik ikokon aayikpupuk ki pee libɔkumaln ngbaan. Le Pailat bui bi, “Lik man, uja ngbaan sɔ.”

⁶ Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni baatum aah kan u na, le bi teen ke, “Kpaa u ndɔpuinkoo pu, kpaa u ndɔpuinkoo pu.”

Le Pailat bui bi, “Nimi nibaa kpaa u ndɔpuinkoo pu man. Maa kan waataani ubaa.”

⁷ Le bi bui u, “Ti kpa nkaal la. Nkaal ngbaan aah dii pu na, u ɲeer nkun; ba pu? u len ke u ye Uwumbɔr Aajapɔɔn la.”

⁸ Pailat aah ɲun ke Yesu bui ke u ye Uwumbɔr Aajapɔɔn na, le ijawaan moo chuu u. ⁹ Le u ki gir koo lidichal ngbaan ni, ki ti baa Yesu, “Aa nyan ni la chee?”

Le Yesu aa len tibaa. ¹⁰ Le Pailat baa u, “Saan gar mi tibaa aa? Li nyi. M kpa mpɔɔn, ki ga ɲmaa di si lii, ki kpa mpɔɔn ki ga ɲmaa kpaa si ndɔpuinkoo pu.”

¹¹ Le Yesu bui u, “Uwumbɔr yaa kaa tii si mpɔɔn kan, saan ɲmaa li kpa mpɔɔn ki ɲa mi nibaa. Nima pu na, unii u di mi ɲa aanjaal ni na, waatunwanbir jer siyaan.”

¹² Waah len kina na, nima le Pailat ban ke u di u lii; le Juu yaab teen ke, “Aa yaa di uja ngbaan lii kan, saa ye Ubɔrkpaan Siisa aajɔ; unii umɔk len ke u ye ubɔr na, u ye Siisa aadin la.”

¹³ Pailat aah ɲun kina na, le u ki nyan Yesu lipaal ki ti kal ubɔjir aajal pu, bi yin nima chee ke “Ntakpateer paab.” Juu yaab aaliin ponn ni, bi yin nima chee ke “Gabata.” ¹⁴ Ni nan ye Lakr-jer aajim yoonn la. Liyaadaal ngbaan nan ye kitaak ki ga ji ki woln Juu yaab aakpaakool daal na la. Ni nan ye kichakpiik ni, ki naahn tikur tiloob yoonn. Le Pailat bui Juu yaab, “Lik man, nimi aabɔr sɔ.”

¹⁵ Le bi teen, “Nyan u nima, nyan u nima, kpaa u ndɔpuinkoo pu.”

Le Pailat baa bi, “M di nimi aabɔr kpaa ndɔpuinkoo pu uu?”

Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib bui u, “Taa ki kpa ubɔr ubaa ki kpee Siisa pu.”

¹⁶ Baah len kina na, le u di Yesu ɲa biɲaal ni, bi ti kpaa u ndɔpuinkoo pu.

Baah kpaa Yesu ndɔpuinkoo pu pu na (Matiu 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43)

Le bi gaa u, ¹⁷ ki cha u yoor waadɔpuinkoo, le bi di u nyan kitiɲ ponn ni, ki buen nibaa chee, bi yin nima chee ke “Kiyikpaɲ aapepel.” Juu yaab aaliin ponn ni, bi yin nima chee ke “Golgota.” ¹⁸ Le butɔb aajab ngbaan kpaa u ndɔpuinkoo pu nima chee, le ki kpaa bijab bilee mu idɔpuinke pu. Bi kpaa ubaa unangan wɔb, ki kpaa uken unangii wɔb. Le Yesu nan bi bikaasisik ni. ¹⁹ Pailat nan ɲmee ɲɲmeen ke, “Yesu u ye Nasaref aatiɲ aanii, ki ye Juu yaab Aabɔr na,” le ki di ɲɲmeen ngbaan tam waadɔpuinkoo pu. ²⁰ Ni ɲmee Juu yaab aaliin ponn ni, ni Rom yaab aaliin ponn ni, ni Griik yaab aaliin ponn ni. Baah nan kpaa Yesu ndɔpuinkoo pu nin chee na aa daa kitiɲ ni, nima pu na, Juu yaab pam le nan karn ɲɲmeen ngbaan. ²¹ Le Juu yaab aatotoorninkpiib bui Pailat, “Taa ɲmee ke u ye Juu yaab Aabɔr. ɲmeen ke uma le len ke u ye Juu yaab Aabɔr.”

²² Le Pailat bui bi, “Maah ɲmee pu na, ni ɲmee a.”

²³ Le butɔb aajab bi kpaa u ndɔpuinkoo pu na yakr waawanpeenkaan nfum mu-naa, bima binib binaa; le ki yoor waakpalk mu. Kikpalk ngbaan nan ye litamuln, kaa kpa baah ɲal nin chee na. ²⁴ Nima pu le bi bui tɔb, “Taa cha ti kar kikpalk ngbaan. Cha ti too inaan, ki lik ke ulau ga ji ki.” Baah ɲa pu na, ni gbiin Uwumbɔr Aagban aah len pu na ke:

“Bi di maawanpeenkaan yakr tii tɔb, ki too inaan maakpalk pu.”*

Nima le cha butɔb aajab ngbaan ɲa kina.

²⁵ Le Yesu aana, ni unawaa, ni Mari u ye Klopas aapuu na, ni Mari Magdalene, nan si gbɔk Yesu aadɔpuinkoo. ²⁶ Le Yesu kan

* 19:24 : Lik Ilahn 22.18.

una ni waadidiir u u gee u na si gbok u. Le u bui una, “Nna, lik, aajapɔɔn sɔ,” ²⁷ le ki bui waadidiir ngbaan mu, “Lik, aana sɔ.” Liyaadaal ngbaan, le u didiir ngbaan di Yesu aana koon waachiln ni.

Yesu aah kpo pu na

(*Matiu 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49*)

²⁸ Le Yesu bee ke u tun waatuln doo a. Le u bui ke, “Nnyunyu chuu mi.” Waah len kina na, ni gbiin Uwumbɔr Aagban aah len pu na.

²⁹ Le tiwanyukaan ni mɔɔn na gbii lisambil ki si nima chee. Le bi di nkiisuk bɔn ni ni, ki di ɲa ndɔ pu, ki di ɲa umɔb ni ke u moor. ³⁰ Waah moor ni na, le u bui ke, “Maatuln doo a,” le ki gaa tiin, ki cha waawiin nyan, le u kpo.

Baah saa Yesu aasikakl pu na

³¹ Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab aafuur daal na la. Likpaakool daal ngbaan nan ye nwiin sakpiin daal la. Nima le Juu yaab aa ban ke ɲinikpol li beenin bi idɔpuinkee pu likpaakool daal. Nima le bi bui Pailat ke u cha waajab ti gbaa kool bitaa, aan bi kpo mala, aan bi chuu nyan bi idɔpuinkee pu. ³² Le waajab dan nan gbaa kool bijab bi lee idɔpuinkee pu Yesu chee na aataa. Bi gbaa kool ubaa aataa, ki ti gbaa koo uken mu aataa. ³³ Baah ti fuu Yesu chee na, bi mui u kpo a, nima le baa gbaa kool utaa. ³⁴ Le butɔb aaja ubaa di kigbalk saa Yesu aasikakl. Libuul ngbaan ni, le nsin ni nnyun nyan. ³⁵ Uja u kan kina na tuk binib waah kan pu na, aan ni mu tii naadii. Waah len pu na, ti gbii. U nyi ke u len mbamɔn la. ³⁶ Bi ɲa Yesu kina ke ni gbiin Uwumbɔr Aagban aah len pu na ke, “Waakpab ponn ni libaa aan koo.”† ³⁷ Uwumbɔr Aagban ki len ke, “Bi ga lik uja u bi saa u na.”‡

Baah sub Yesu pu na

(*Matiu 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56*)

³⁸ Tɔ, Josef, u nan ye Arimatea aatiɲ aanii na, mu nan bi nima. U nan ye unii u dii Yesu na, ki mu san Juu yaab ijawaan, kaa cha binib nyi. Uja ngbaan nan buen ti

mee Pailat ke u cha u nyan Yesu aawon ndɔpuinkoo pu. Le Pailat kii. Le u buen ti nyan u ndɔpuinkoo pu. ³⁹ Nikodemus, u nan dan Yesu chee njan kinyeek na, mu nan fuu ni, ki joo ni tulalee. Ni nan ye tulalee u bi yin u ke mir na, ni tulalee u bi yin u ke alos na, aan bi di ɲmal tɔb ni la. Tulalee ngbaan aanyunyuun ga pii bɔtɔmɔn. ⁴⁰ Le bi di likekenyaan ni tulalee ngbaan poo Yesu aawon. Juu yaab yaa ban bi sub linikpol kan, bi ɲani kina la. ⁴¹ Baah kpaas Yesu nin chee na, ɲisubil aasui aasaak kibaa nan bi nima. Bi nan gbii kitakpaluɲ kibaa nima chee. Baa nan kee sub unii ubaa ki ponn ni. ⁴² Kitakpaluɲ ngbaan aah kaa daa nima chee na, le bi di Yesu aawon ti sub ki ponn ni. Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab aakpaakool daal na la.

20

Yesu aa ki bi likaakul na ni

(*Matiu 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12*)

¹ Juu yaab aakpaakool daal aah jin ki woln kitaak na, le Mari Magdalene buen likaakul ngbaan chee. Ni nan ye lichakpi-taawoln, ki laa bɔɔn. Waah ti fuu likaakul chee na, le u kan ke litakpal li bi nan di leɲ likaakul aamɔb na, aa ki bi. ² Le u san buen Simonn Piita ni Yesu aadidiir uken u Yesu gee u na chee, le ki ti bui bi, “Bi nyan Tidindaan aawon likaakul ni a. Taa nyi baah di ti ɲa nin chee na.”

³ Le Piita ni Yesu aadidiir uken ngbaan fi san buen likaakul ngbaan chee. ⁴ Le Yesu aadidiir uken ngbaan san jer Piita ki puen fuu li chee, ⁵ le ki ti boon ki gbuun lik, ki mui ɲikeken ngbaan le dɔ. Waa koo likaakul na ni. ⁶ Le Simonn Piita, u paan ni puwɔb na mu fuu ni, le ki koo likaakul na ni, ki mui ɲikeken ngbaan dɔ. ⁷ U mui likekeln li bi nan di poo uyil na kpab, ki dɔ libaa. ⁸ Le Yesu aadidiir u puen fuu ni likaakul chee na mu koo, ki kan, le ki tii naadii. ⁹ Baa nan kee bee Uwumbɔr Aagban aah len pu na aatataa, ke Yesu ga fikr nkun ni. ¹⁰ Le bi gir kun.

Yesu aah di ubaa mɔk Mari Magdalene pu na

(*Matiu 28.9-10; Mak 16.9-11*)

† 19:36 : Lik Nnyam 12.46; Nkahn 9.12; Ilahn 34.20. ‡ 19:37 : Lik Sekaria 12.10.

¹¹ Tɔ, Mari nan beenin si likaakul na chee ki wii. Waah si wii na, le u boon ki gbuun lik li ponn ni, ¹² le ki kan Uwumbɔr aatu-untiib bilee bi pee tiwanpiln na ka Yesu aawon aah ba dɔ nin chee na. Ubaa nan ka uyil aah ba bi ni wɔb na, le uken mu ka utaa aah ba bi ni wɔb na. ¹³ Le bi baa u, “Upii, ba ɲa si aa wii?”

Le u bui bi, “Bi nyan Ndindaan aawon la. Maa nyi baah di ti ɲa nin chee na.”

¹⁴ Waah len kina na, le u fenn lik upuwɔb, ki mui Yesu si, kaa nyi ke Yesu ye. ¹⁵ Le Yesu baa u, “Upii, ba ɲa si aa wii? Aa ban ɲma?”

Mari nan nyi ke uja u kii kisaak na ye. Le u bui u, “Maaninkpel, aa yaa di waawon ɲa nin chee na kan, mɔk mi, m ti yoor.”

¹⁶ Le Yesu bui u ke, “Mari.”

Le u fenn, ki bui u Juu yaab aaliin ni ke, “Raboni.” Naatataa le ye ke “Umɔmɔkr.”

¹⁷ Le Yesu bui u, “Taa meeh mi. Maa kee buen paacham, Nte Uwumbɔr chee. Li cha ki ti tuk nnaabitiib ke m cha paacham, Nte u ye Maawumbɔr na chee la, u ye ni mu Aate, ki ye ni mu Aawumbɔr na.”

¹⁸ Le Mari Magdalene buen ti tuk bi, “M kan Tidindaan a,” le ki tuk bi Yesu aah tuk u tibɔr ti na.

Yesu aah di ubaa mɔk waadidiliib pu na (Matu 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Tɔ, Juu yaab aakpaakool daal aah jin ki woln kitaak na aajook le Yesu aadidiliib bi kidiik ni, ki lan; ba pu? bi nan san Juu yaab ijawaan. Le Yesu dan nan sil bikaasisik ni, le ki bui bi, “Ni li kpa nsuudoon man.”

²⁰ Waah len kina na, le u taln unjaal ki mɔk bi baah nan kpaa unjaal ponn ni ipiin pu na, le ki mɔk bi baah nan saa usikakl kigbalk pu na. Waadidiliib aah kan u na, le bi kpa mpopiin pam. ²¹ Le u ki bui bi, “Ni li kpa nsuudoon man. Nte Uwumbɔr aah tun ni mi pu na, kina le m mu tun nimi.” ²² Waah len kina na, le u fuur lii bi pu, le ki bui bi, “Gaa Uwumbɔr Aafuur Nyaan man. ²³ Ni yaa di cha pinn binib baatunwanbir kan, bi ga kan chapinn. Ni yaa kaa di cha pinn bi kan, baan kan chapinn.”

Yesu aah tuk Tomas pu na

²⁴ Tomas, u bi yin u ke Kijaan, aan u ye Yesu aadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa na, aa nan bi bikaasisik ni buyoonn Yesu dan na. ²⁵ Le Yesu aadidiliib biken tuk u, “Ti kan Tidindaan a.”

Le u bui bi, “M yaa kaa kan baah nan kpaa unjaal ponn ni ipiin pu na aabue, ki di ɲɲanbik baan ɲibue ngbaan ponn ni, ki di ɲɲaal baan baah nan saa usikakl kigbalk pu na aabuer ponn ni kan, maan pak naah len pu na.”

²⁶ Tɔ, le iwiin iniin jer. Le Yesu aadidiliib nan ki bi kidiik ni. Tomas mu nan bi bi chee. Bi nan lan kidiik a. Le Yesu dan nan sil bikaasisik ni, le ki bui ke, “Ni li kpa nsuudoon man,” ²⁷ le ki bui Tomas, “Di aɲanbik baan ɲɲaal aabue ponn ni, ki di aɲaal baan nsikakl aabuer mu ponn ni, aan ki gaa mi ki kii, aan ki taa ki beeni.”

²⁸ Tomas nan bui u, “Aa ye Ndindaan ni Maawumbɔr la.”

²⁹ Le Yesu bui u, “Saah kan mi na le aa gaa mi ki kii. Uwumbɔr aanyoor bi binib bi kaa kan mi aan ki gaa mi ki kii na pu.”

Nytaa ɲi pu bi ɲmee kigbanj kee na

³⁰ Tɔ, Yesu nan tun lijnjiir aatun ɲiken pam waadidiliib aanimbil ni. Ni mɔmɔk mu aa bi kigbanj kee ni. ³¹ Bi ɲmee nimina ke ni pak ke Yesu le ye Kristo u gaa timi lii na, ki ye Uwumbɔr Aajapɔn. Ni yaa gaa u ki kii kan, u pu le ni ga li kpa limɔfal.

21

Yesu aah ki di ubaa mɔk waadidiliib pu na

¹ Nee aapuwɔb le Yesu di ubaa mɔk waadidiliib nnyusakpem chee, bi yin mu ke Tiberias (ki ki yin mu ke Galilee). Kina le u nan di ubaa mɔk bi. ² Simonn Piita ni Tomas u bi yin u ke Kijaan na, ni Natanael u nyan ni Kana aatiɲ ki bi Galilee aatiɲ ni na, ni Sebedee aajapɔtiib bilee na, ni Yesu aadidiliib bilee biken nan bi tɔb chee. ³ N-yoonn ngbaan le Simonn Piita bui bi, “M cha m ti chur ijan la.”

Le bi bui u, “Ti mu ga dii si.” Le bi buen ti koo bunɔb ni, ni di ti woln, baa kan nibaa.

⁴ Nwiin aah laa puu ni na, le Yesu sil nnyun aagbaan. Bididiliib ngbaan aa nan nyi ke Yesu ye. ⁵ Le u baa bi, “Binachipɔm, naa kan ijan aa?”

Le bi bui u, “Taa kan.”

⁶ Le u bui bi, “Di kipɔk ngbaan di mee bunɔb aanangii wɔb man, le ni ga kan.” Le bi mee ki chuu ijan pam, le kaa nmaa yoor.

⁷ Le Yesu aadidiir u Yesu gee u na bui Piita, “Tidindaan ye.” Baah nan bi ban ijan na, bi nan yii njkpatambinn baanja la. Simonn Piita aah nun ke Tidindaan ye na, le u yoor waabɔkul ki di peen, le ki lir nnyun ni ki cha u chee. ⁸ Waadidiliib bi gur na nan bi bunɔb ngbaan ni ki dar kipɔk ki gbii ijan na, ki choo nnyun aagbaan. Nnyun aagbaan aa nan daa. Ni naahn nisan ikui ilee la. ⁹ Baah ti fuu nnyun aagbaan ki nyan bunɔb ni na, bi mui nkoon aamii bi, ujan pu mu ni, le boroboro mu bi. ¹⁰ Le Yesu bui bi, “Li joo ni naah chuu ijan i na ngem.”

¹¹ Le Simonn Piita ki koo bunɔb na ni ki ti gbiln kipɔk na, ki joo dar cha n-gbaan. Kipɔk ngbaan nan gbii ijan sakpiin. Ijan ngbaan nan ye nkub ni piin mu ni itaa. Yaah po wiir kina na, kipɔk ngbaan aa nan kar. ¹² Le Yesu bui bi, “Dan nan ji man.” Waadidiir ubaa aa nan kaa u baa u, “Si nmaa ye?” ba pu? bi nyi ke Tidindaan ye. ¹³ Le Yesu dan nan yoor boroboro ni ijan ki di tii bi.

¹⁴ Yesu aah nan fikr nkun ni ki joo ubaa mɔk waadidiliib na, nimina le nan nja taataa.

Yesu aah tuk Piita pu na

¹⁵ Baah jin tijikaar ngbaan doo na, le Yesu baa Simonn Piita, “Simonn, Jonn aajapɔn, aa gee mi ki jer tiwan nimina aa?”

Le u bui u, “Ndindaan, een, aa nyi ke m gee si.”

Le Yesu bui u, “Kpiin maapihbi,” ¹⁶ le ki ki baa u lelee, “Simonn, Jonn aajapɔn, aa gee mi ii?”

Le u ki bui u, “Ndindaan, een, aa nyi ke m gee si la.”

Le Yesu bui u, “Li kii maapiih,” ¹⁷ le ki ki baa u taataa, “Simonn, Jonn aajapɔn, aa gee mi ii?”

Le Simonn Piita aasui bii; ba pu? u nan baa u nfum mutaa mɔk, “Aa gee mi ii?” Le u bui u, “Ndindaan, aa nyi tiwan mɔmɔk. Aa nyi ke m gee si.”

Le Yesu bui u, “Kpiin maapiih. ¹⁸ M tuk si mbamɔn la, saah nan ye unachipɔn na, aa

nan peeni saawanpeenkaan, ki chaa saah gee nin chee na. Aa yaa ti por kan, aa ga taln aanjaal, unii ubaa le ga peen si, ki yoor si buen saah kaa gee nin chee na.” ¹⁹ U nan bui Piita kina ke u mɔk u, uma Piita aah ga kpo ki nyun Uwumbɔr pu na. Waah len kina na, le u bui u, “Li dii mi.”

²⁰ Le Piita fenn upuwɔb, ki kan Yesu aah gee waadidiir u na paa ni bi pu. Waadidiir ngbaan ye unii u nan foor duun Yesu, baah nan bi ji tijiir buyoonn na, ki nan baa u ke, “Ndindaan, nmaa ga koo si?” na. ²¹ Piita aah kan u paani bipuwɔb na, le u baa Yesu, “Ndindaan, ba ga nja uja wee?”

²² Le Yesu bui u, “M yaa gee ke u li bi ki nan saa buyoonn m ga nan gir ni na kan, ti ye saabɔr aa? Li dii mi.”

²³ Nima le Yesu aanib bui ke waadidiir ngbaan aan kpo. Yesu ma aa bui ke waan kpo, u po bui le ke, “M yaa gee ke u li bi ki nan saa buyoonn m ga nan gir ni na kan, ti ye saabɔr aa?”

²⁴ Waadidiir ngbaan le ye unii u tuk binib tibɔr tee, ki nmaa ti kigban kee ni na. Ti bee ke waah len pu na gbii.

²⁵ Tiwan pam aabɔn le Yesu nja, bi mu aa nmaa ni mɔmɔk. Bi yaa ba nmaa ni mɔmɔk kan, maa dak ke bi ba ga kan mpaan dulnyaa ni ki bil baah nmaa tigbann ti na.

Yesu Aakpambalb aah tun LITULN pu na

¹ Njɔ Teofilus, min Luk nan ɲmee njan aagban ke m tuk si Yesu aah nan ɲa pu na mɔmɔk, ni waah mɔk binib pu na mɔmɔk, n-yoonn mu u nan piin waatuln ² ki ti saa n-yoonn mu Uwumbɔr di u buen paacham na. Waah nan bi dulnyaa wee ni na, le u lee waakpambalb. Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapɔɔn pu le u nan tuk waakpambalb ngbaan baah ga ɲa pu na, le Uwumbɔr nin di u buen paacham. ³ Waah kpo ki fikr nkun ni na, le u di ubaa mɔk bi n-yoonn n-yoonn, le ki ti saa iwiin imonko ilee, ki mɔk bi chain ke u sil kpa limɔfal. Binimbil nan kan u. Le u len bi chee, ki tuk bi Uwumbɔr aanaan aah bi pu na. ⁴ Waah nan laa bi bi chee na, le u bui bi, “Ni taa nya Jerusalem ni. Ni li bi nima, ki ti saa bundaln Nte Uwumbɔr ga tii nimi Waafuur Nyaan, waah nan puu tipuur ti na. Ni nan ɲun tipuur ngbaan pu m chee la. ⁵ Mbamɔn, Jɔnn nan muin binib nnyun ni. Naan ki yunn, le m ga di Uwumbɔr Aafuur Nyaan gbiin nimi.”

Uwumbɔr aah di Yesu buen paacham pu na

⁶ Yesu aakpambalb aah kuun u chee na, le bi baa u, “Tidindaan, dandana wee, aa ga nyan timi Israel yaab timi aadim aanjaal ni, ki ki giin timi aanaan tii timi ii?”

⁷ Le Yesu tuk bi, “Bundaln Nte Uwumbɔr ga ɲa waah ban pu na, aa ye nimi aabɔr. Ti bi u chee la. ⁸ Waafuur Nyaan yaa nan gbiin nimi kan, ni ga li kpa waapɔɔn, ki ga li ye maaseeraadam Jerusalem ponn ni, ni Judea aatim mɔmɔk ni, ni Samaria aatim ni, ni dulnyaa aanaan mɔmɔk ni.”

⁹ Waah len kina na, le Uwumbɔr di u buen paacham, binimbil ni. Le ntaalangbam biin u pu. Baa ki waa u.

¹⁰ Le bi beenin si lik waah cha paacham pu na. Libuul ngbaan ni, le bijab bilee nan sil bi chee,* ki pee ɲikekepisiin, ¹¹ ki baa bi, “Galilee aanib, ba pu ni si lik paacham kina? Yesu, u Uwumbɔr nyan u ni chee

buen paacham na, u ga gir ni. Ni kan waah buen pu na. Kina, le u ga nan ki gir ni.”

Baah nyan unii ke u len Judas aalelen pu na

¹² N-yoonn ngbaan, Yesu aakpambalb nan bi lijool libaa paab, bi yin li ke Olif aasui aajool. Naa daa Jerusalem. Ni naahn limalgeln la. Le bi nyan nima, ki gir buen Jerusalem. ¹³ Baah ti fuu Jerusalem na, le bi koo baah koo kidiik ki ponn ni na. Kidiik ngbaan nan ye paacham aadiik la. Le Piita, ni Jɔnn, ni Jems, ni Andru, ni Filip, ni Tomas, ni Batolomiu, ni Matiu, ni Jems u ye Alfeus aajapɔɔn na, ni Simonn u nan ban u kuln waatin aadim na, ni Judas u ye Jems aajapɔɔn na, mɔmɔk nan bi kidiik ngbaan ni. ¹⁴ Le bi ni Mari u ye Yesu aana na, ni bipiib bibaa, ni Yesu aanaatiib, mɔmɔk kuuni tɔb chee, ki kpaani kimɔbaan, ki mee Uwumbɔr n-yoonn mɔmɔk.

¹⁵ N-yoonn ngbaan, le binib bi dii Yesu na nan kuun tɔb chee. Bi ga nan li fuu binib nkub ni moninko. Le Piita fii sil bikaasisik ni, ki bui bi, ¹⁶ “Nnaabitiib, n-yaayoonn na, Uwumbɔr Aafuur Nyaan nan cha Ubɔr David len Judas aabɔr. Ni ɲmee Uwumbɔr Aagban ponn ni. Naah ɲmee pu Uwumbɔr Aagban ponn ni na, see ni ɲa kina. Judas le nan mɔk binib Yesu aah bi nin chee na, le bi ti chuu u. ¹⁷ Judas nan ye timi Yesu aakpambalb ponn ni ubaa la. Yesu nan nyan u, ke u tun Uwumbɔr aatuln ti chee.”

¹⁸ U ɲa tiwan ni kaa ɲan na, le ki kan ɲimobil, ki daa bukpaab. Le u lir kitiɲ bukpaab ngbaan ponn ni, ki kpo. Upuul nan puu, le tineer mɔmɔk nyan. ¹⁹ Binib bimɔk bi Jerusalem na nan ɲun waabɔr. Nima pu na, baaliin ponn ni, bi yin bukpaab ngbaan ke Akeldama aakpaab. Naatataa le ye ke “Nsin aakpaab.”

²⁰ “N-yaayoonn na, Ubɔr David nan ɲmee Judas aabɔr, Uwumbɔr aalahn aagban ponn ni ke,

‘Taa cha tiwan nibaa ki li bi waadichal ni.

Taa cha unii ubaa ki li bi li ponn ni.’†

U nan ki ɲmee Judas aabɔr ke,

‘Cha unii uken len waalelen.’‡

²¹⁻²² Piita nan ki len ke, “Nima pu na, ni ɲeer ke unii ubaa ki kpee ti pu, ki li ye

* **1:10** : Bijab bilee ngbaan nan ye Uwumbɔr aatuuntiib la. † **1:20** : Lik Ilahn 69.25. ‡ **1:20** : Lik Ilahn 109.8.

seeraadaan, ki tuk binib ke Tidindaan Yesu fikr nkun ni. Ti ban unii u nan chuun n̄isachun ti ni Tidindaan Yesu chee, n-yoonn mu J̄onn nan muin Yesu nnyun ni na, ki ti saa bundaln Uwumb̄or nyan Yesu ti chee ki di u buen paacham na.”

²³ Piita aah len kina na, le bi nyan bi-jab bilee. Bi yin ubaa ke Josef Basabas Justus ki yin uken ke Matias. ²⁴⁻²⁵ Le bi mee Uwumb̄or ke, “Tidindaan, aa nyi binib m̄m̄m̄k aasui ni aah bi pu na. M̄k timi unii u aa lee u na bijab bilee ngbaan ponn ni aan u li ye saakpambal ki gaa lituln li Judas nan di cha ki buen nin chee n̄eer u na.” ²⁶ Baah mee Uwumb̄or doo na, le bi di n̄itakpabil tii bi, ke bi lik baah ga lee uja u na. Nimina nan m̄k bi ke bi ga lee Matias la. Le bi di u kpee Yesu aakpambalb kipiik ni ubaa na pu.

2

Uwumb̄or Aafuur Nyaan aah nan fuu ni pu na

¹ Juu yaab aawinyaan mubaa nan saa. Bi yin mu ke Pentekost daal. Le binib bi dii Yesu na m̄m̄m̄k bi kidiik kibaa ni. ² Libuul ngbaan ni, le bi n̄un kifuuk nyan ni kitaapaak. Ni nan bi ke libuln p̄p̄p̄l aah kpa kifuuk pu na, ki nan gbiin lidichal li bi ka li ponn ni na. ³ Le bi kan tiwan nibaa, ni bi ke imiigaal na, ki nan t̄n̄ bi m̄m̄m̄k aayil paab. ⁴ Le Uwumb̄or Aafuur Nyaan gbiin bi m̄m̄m̄k. Le bi len iliin yayan, Uwumb̄or Aafuur Nyaan aah cha bi len pu na.

⁵ N-yoonn ngbaan le Juu yaab nan bi Jerusalem ni. Bi nan ye binib bi pak Uwumb̄or na, ki nyan ni n̄inibol m̄m̄m̄k ponn ni dulnyaa wee ponn ni. ⁶ Le bi n̄un Yesu aanib len iliin yayan. Le bi kuun ni nima, ki wiir. Le bi m̄m̄m̄k n̄un bi len baaliin ibaabaa. Le ni muk bi nima chee, ki gar bi pam. ⁷ Le bi bui ke, “Bijab bi len kina na m̄m̄m̄k ye Galilee aatiŋ aanib la. ⁸ Bi n̄a kinye aan ki len timi aaliin aab̄n̄ kina? Ti n̄un bi len ti m̄m̄m̄k aaliin ibaabaa la. ⁹ Timi bibaa nyan ni Patia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Media aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Elam aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Mesopotamia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Judea aatiŋ ni, bibaa mu nyan

ni Kapadosia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Pontus aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Asia aatiŋ ni, ¹⁰ bibaa mu nyan ni Frijia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Pamfilia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Ijpt aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Libia aatiŋ mu bi Sairene aatiŋ chee na, bibaa nan ye Juu yaab, ni Biniyayam bi kpeln bibaa ki dii Juu yaab aasan na, ki nyan ni Rom aatiŋ ni na, ¹¹ bibaa mu nyan ni Krete aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Arabia aatiŋ ni. Ti m̄m̄m̄k n̄un bi len timi aaliin ki mooni Uwumb̄or aah tun lijn̄jiir aatun pu na.” ¹² Le ni gar bi m̄m̄m̄k, ki cha bilan n̄mal. Le bi baa t̄b, “Naatataa ye kinye?”

¹³ Le bibaa mu n̄ani bi mb̄nyun ki bui ke bi nyun ndaan le ki gbii.

Piita aah tuk bi Uwumb̄or aaliin pu na

¹⁴ Le Piita ni Yesu aakpambalb kipiik ni ubaa na fii sil. Le Piita len mp̄ɔn pu, ki tuk kinipaak ngbaan, “Nnaabitiib, Juu yaab, ni nimi bim̄k bi Jerusalem ni na, ni li pel mbam̄m, ki n̄un maah ga len pu na. ¹⁵ Ni dak ke binib ngbaan nyun ndaan gbii la. Baa nyun. Dandana, ni ye tikur tiwae kichakpiik ni la. Nima pu na, baa nyun ndaan. ¹⁶ Baah len iliin yayan pu na, ni ye Uwumb̄or aab̄n̄abr Joel aah nan len pu na la. Joel nan len ke Uwumb̄or len ke:

¹⁷ ‘N-yoonn mu choo na,
m ga di Maafuur Nyaan n̄a binib m̄m̄m̄k pu.

Nijap̄tiib ni nibisatiib ga nabr min Uwumb̄or aah len pu na.

Nimi aanachip̄m ga kan lijn̄jiir aawan.

Nimi aaninkpiib ga dan̄ tidan̄.

¹⁸ N-yoonn ngbaan, m ga nan di Maafuur Nyaan

n̄a maanaagbiijab ni maanaagbiipiib mu pu,

le bi ga nabr maah len pu na.

¹⁹ M ga n̄a lijn̄jiir aatun kitaapaak ni, ni kitin̄ pu;

nsin, ni mmii, ni in̄manyuu ga li bi;

²⁰ nwiin ga b̄ln, le un̄mal mann ke nsin na, waahr aan Uwumb̄or aawiin daal nin fuu ni.

Mu ga li ye nwiin sakpiin mu kpa liy-imbil na.

* 2:21 : Lik Joel 2.28-32.

21 Liyaadaal ngbaan, unii umək mee Uwumbər na le ga ηmar.’”*

22 Tə, Piita ki len ke, “Israel yaab, li pel man. Uwumbər ban ke u mək binib ke uma le tun ni Yesu, u ye Nasaref aatiη aanii na. Nima pu le u cha u ηani lijinjiir aatun, ni lituln li kpa liyimbil na, nimi ponn ni. Nimi nibaa nyi kina. 23 Uwumbər aageehn pu le bi nan di Yesu ηa niηaal ni. Uwumbər nan nyi ke bi ga ηa kina. Le ni di u ηa mbiindam aanaal ni ke bi ti kpa u ndəpuinkoo pu, ki ku u. Nima pu na, nimi le ku u. 24 Uwumbər le fikr u nkun ni ki bii nkun aapəon, kaa cha nkun joo u. 25 Ubər David nan len Yesu aabər ke,

‘M nan kani Tidindaan m chee n-yoonn məmək.

U bi ηηangii wəb, ki biin m pu, ke tiwan nibaa taa muk mi.

26 Nima pu na, m kpa mpopiin, ki len mpopiin aaliin,

27 le ki kpa limakl ke saan cha maawiin bee kitekpiitiη ni.

M ye saabo u ye chain na, le saan cha maawon bur.

Nima le m bi dulnyaa wee ni ki kpa nsuudoon.

28 Aa nan mək mi liməfal aasan.

Saah bi m chee pu na, le m kpa mpopiin pam.’”†

29 Le Piita ki len ke, “Nnaabitiib, m ban m tuk nimi tiyaaηa David aabər chain la. U nan kpo, le bi sub u. Din pu na, waakaakul bi do. 30 U nan ye Uwumbər aabənabr ubaa la, ki nyi ke Uwumbər puu tipuur ke u ga ηa uma David uyaabil ubaa ubər, ke uma David aah ye ubər pu na. 31 David nan nyi Uwumbər aah ga ηa pu na. Nima pu na, u nan len ke Uwumbər ga nan fikr Kristo u gaa timi lii na nkun ni, kaan cha u bee kitekpiitiη ni. Waawon aa bur. 32 Uwumbər fikr Yesu nkun ni. Tinimbil kan u, le ti tuk binib. 33 Uwumbər nyuη Yesu, ki di u kaan uηangii wəb. U gaa Nfuur Nyaan Ute Uwumbər chee, uma Uwumbər aah nan puu tipuur ti ke u ga tii u na. Naah kan pu na, ni naah ηun pu dandana wee na, ye Uwumbər Aafuur Nyaan le u di ηa ti ni.

34 David aa nan buen paacham. U mu nan len ke,

‘Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal ηηangii wəb,

35 ki ti saa buyoonn m ga nyan saadim məmək na.’”‡

36 Le Piita ki len ke, “Israel yaab məmək, m ban ke ni sil bee ke ni ye Yesu aabər le m len. Nimi le kpa u ndəpuinkoo pu. Uwumbər le mək ke uma Yesu le ye Kristo u gaa timi lii na, ki ye Tidindaan.”

37 Kinipaak ngbaan aah ηun Piita aah len pu na, le ni muk bi sakpen. Le bi baa Piita ni Yesu aakpambalb biken na, “Tinaabitiib, ti ga ηa kinye?”

38 Le Piita bui bi, “Ni məmək kpeln nimi aabimbin, ki cha ti muin nimi nnyun ni, Yesu Kristo aayimbil pu. Le Uwumbər ga di cha nimi aatunwanbir pinn nimi, ki tii nimi ipiin i ye Waafuur Nyaan na.

39 Tidindaan Uwumbər nan puu tipuur ke u ga di Waafuur Nyaan tii nimi, ni nimi aabim, ni binib bi bi ni daa na: u ga tii binib bi u ga yin bi na məmək.”

40 Le Piita di tibər ti wiir na tuk bi Yesu aabər, le ki sur bi ki bui bi, “Pəon nibaa man ki ηmar, ki nya ntafadaan mu ga pii titunwanbirdam ngbaan na ni.” 41 Le bi muin binib bi gaa Piita aah len pu na nnyun ni. Liyaadaal ngbaan le binib ηichur ηitaa ηmar, ki kpee bi pu. 42 Binimbil nan man ke bi bae Yesu aabər, waakpambalb chee. Bi məmək nan kpaan kiməbaan, ki ji təb chee tijikaar, ki kpaani təb chee ki mee Uwumbər.

Yesu aanib aabimbin aah nan bi pu na

43 Uwumbər nan cha Yesu aakpambalb tun lijinjiir aatun pam. Nima pu na, binib məmək nan san Uwumbər. 44 Le binib bimək gaa Yesu ki kii na kpaan təb chee, ki di baawan yakr təb. 45 Binib nan kooh baah kpa tiwan ni na, ki di ηimombil ngbaan yakr təb, baah ban pu na. 46-47 Idaa məmək bi nan kuuni Uwumbər Aadichal ni, ki kpaani bido ki ji tijikaar, ki pak Uwumbər, ki kpa mpopiin, ni tibulchinn. Le binib məmək pak bi. Tidindaan nan joo binib bi ηmar na kpaee waanib pu idaa məmək la.

3

Baah cha uwəb pək pu na

† 2:28 : Lik Ilahn 16.8-11. ‡ 2:35 : Lik Ilahn 110.1.

¹ Daalbaadaal, tikur titaa yoonn, Piita ni Jønn nan buen Uwumbør Aadichal ni. Ni nan ye limeel yoonn la. ² Uja ubaa nan bi nima ki ye uwøb. Baah nan ma u na, u nan ye uwøb la. Bi nan yoor u kaani Uwumbør Aadichal aabisamøb chee idaa məmək. Bi yin mbisamøb ngbaan ke “Mbisamøb Nyaan.” Bi nan joo u kaani nima chee ke u li mee binib bi koo ni Uwumbør Aadichal ni na, ke bi tii u ηimombil. ³ Le u kan Piita ni Jønn bi koo Uwumbør Aadichal ni. Waah kan bi na, le u mee bi ke bi tii u tiwan. ⁴ Le Piita ni Jønn lik u. Le Piita bui u, “Lik timi.” ⁵ Le u lik bi, ki dak ke bi ga tii u tiwan la. ⁶ Le Piita bui u, “Maa kpa ηimombil. M ga tii si maah kpa ni na la. Yesu Kristo u ye Nasaref aatiη aanii na aayimbil pu, m tuk si la, fii chuun.” ⁷ Le Piita chuu uηangii, ki fiin u. Le u fii sil. Libuul ngbaan ni, le utaagben pəək. ⁸ Le u fii yuk, ki sil utaa pu, ki piin ki chuun gonni, le ki dii bi, ki koo Uwumbør Aadichal ni, ki bi chuun, ki yukr, ki pak Uwumbør. ⁹ Le kinipaak məmək kan u bi chuun ki pak Uwumbør. ¹⁰ Le bi bee ke u ye uwanmeer u nan ka Uwumbør Aadichal aabisamøb nyaan chee na. Waah pəək na, le ni gar bi pam.

Piita aah tuk binib Uwumbør Aadichal ni pu na

¹¹ Uja ngbaan aah laa joo Piita ni Jønn na, le binib ngbaan məmək san buen bi chee kikaakpaak kibaa ni, bi yin ki ke “Solomonn aakaakpaak.” Ni nan gar bi pam. ¹² Tə, Piita aah kan bi na, le u baa bi, “Israel yaab, ba pu ni gar nimi? Ba pu ni lik timi kina? Ni dak ke ni ye tibaa aapəən le cha uja wee pəək aa? Ni dak ke ni ye timi aabimbin mu bi chain na pu uu? Ni mu aa ye kina. ¹³ Uwumbør le cha u pəək. Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbør, u ye tiyaajatiib Aawumbør na, nyuη Waabo Yesu la. Nimi le nan di Yesu kooh, le ki yii u Pailat chee. Pailat nan ban u di u lii, le naa kii. ¹⁴ Yesu le ye unii u Uwumbør nyan u aan u ye uninyaan na. Le ni yii u, ki bui Pailat ke u di unikur lii. ¹⁵ Ni ku Yesu u tii timi liməfal na. Le Uwumbør fikr u nkun ni. Timi le ye waaseeraadam ke u

fikr nkun ni a. ¹⁶ Ni kan uja wee, ki bee u. Yesu aayimbil le kpa mpəən, le ki cha u pəək. Waah ηa Yesu aayimbil naadii pu na, nima le cha u pəək. U gaa Yesu ki kii, le uma Yesu tii u laafee ninimbil ni.

¹⁷ “Nnaabitiib, m nyi ke ni ni nimi aaninkpiib aah ku Yesu pu na, naa nyi naah tun lituln li na. ¹⁸ N-yaayoonn na, Uwumbør nan cha waabənabtiib məmək len ke Waanii Kristo* ga nan ji falaa. Baah len pu na, le Uwumbør cha ni ηa kina. ¹⁹ Nima pu na, kpeln nimi aabimbin man, ki dii Uwumbør aasan. Ni yaa ηa kina kan, Uwumbør ga di cha pinn nimi aatunwanbir, ki tii nimi lifuur, ²⁰ ki ki tun ni Yesu ni chee, aan ni ηmar. Uma le ye Kristo, u Uwumbør nan puu tipuur ke u ga tii nimi na. ²¹ Uma Yesu le ga li bi Uwumbør do ki ti saa n-yoonn mu Uwumbør ga toor tiwan məmək na. N-yaayoonn na, Uwumbør aabənabtiib bi bi chain na nan len tibər timina. ²² Uwumbør aabənabr Moses nan len ke, ‘Nidindaan Uwumbør ga tun ni ubənabr ubaa ni chee, ke waah tun ni mi pu na. U mu ga li ye ninaabitiib ponn ni ubaa la. Li keei waah ga len tibər ti na məmək man. ²³ Unii umək kaa kii ubənabr ngbaan aah ga len pu na, Uwumbør ga yakr u, ki nyan ni u waanib ponn ni, ki ku u.† ²⁴ Uwumbør aabənabtiib bimək nan len tibər na, Samuel ni bibənabr bi mu nan paan ni u pu na, mu nan len tibər timina. ²⁵ Nimi le ye bibənabtiib ngbaan aayaabitiib. Uwumbør nan puu tipuur tii niyaajatiib. Nimi le yeh tipuur ngbaan. Uwumbør nan tuk Abraham ke u ga ηa tinyoor ηa ηinibol ηimək bi dulnyaa wee ni na pu, uma Abraham aayaabil pu.‡ ²⁶ Nima pu na, Uwumbør nan nyan Waabo, ki nan tun ni u ni chee njan, ke u nan ηa nimi tinyoor; u cha ni di cha nimi aatunwanbir; tinyoor ngbaan le na.”

4

Juu yaab aaninkpiib aah jin Piita ni Jønn tibər pu na

¹⁻² Piita ni Jønn nan laa beenin len tibər kinipaak ngbaan chee, ki tuk bi ke Yesu fikr nkun ni a, ke waah fikr nkun ni na,

* **3:18** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naataata le ye ke unii u ga gaa binib lii na. † **3:23** : Lik Ikaal 18.15, 18, 19. ‡ **3:25** : Lik Mpiin 22.18; 26.4.

binib bi kpo na mu ga nan fikr nkun ni. Le Uwumbər aatotoortiib, ni Uwumbər Aadichal aakikiirb aaninkpel, ni Sajusii yaab mu fuu ni nima, kaa gee Piita ni Jənn aah tuk kinipaak ngbaan pu na, ³ le ki gee liɲuul bi pu, ki chuu bi, ki di ɲa kiyondiik ni. Naah ye kijook na, le bi cha bi bi kiyondiik ni, ki ti woln kitaak. ⁴ Binib bi ɲun Piita ni Jənn aah len pu na, bi ponn ni pam nan gaa Yesu ki kii. Bijab bi gaa u ki kii na ga nan li fuu ɲichur ɲiɲmu.

⁵ Naah woln kitaak na, le Juu yaab aayidam, ni bibəjirb aaninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkɓ nan kuun Jerusalem ponn ni. ⁶ Bi ni Uwumbər aatotoorninkpel u bi yin u ke Anas na, ni Kayafas, ni Jənn, ni Aleksanda, ni utotoorninkpel do yaab biken, nan kuun tɔb chee. ⁷ Le bi cha Piita ni Jənn sil binimbiin ni, le ki baa bi, “Ni ɲa kinye aan ki cha uwɔb ngbaan pɔɔk? Ni kpa ba aapɔɔn? Ni di ɲma aayimbil ki tii u laafee?”

⁸ Le Uwumbər Aafuur Nyaan fir Piita pu. Le u bui bi, “Juu yaab aayidam, ni bibəjirb aaninkpiib, ⁹ taah ter uwɔb ngbaan na, le ni ji timi tibər din, ki baa timi ke ti ɲa kinye ki cha u pɔɔk. ¹⁰ M ban ke nimi ni Juu yaab biken məmək be ke Yesu Kristo, u ye Nasaref aatiɲ aanii na, waayimbil aapɔɔn le cha uja wee pɔɔk. Uma Yesu pu, le u kpa laafee mbaməm, ki si ninimbiin ni. Nimi le kpa Yesu ndəpuinkoo pu, le Uwumbər fikr u nkun ni. ¹¹ Yesu aabər ɲmee Uwumbər Aagban ni ke,

‘Litakpal li bidimaab yii li na,

lima le ye litakpajal.’*

¹² Uma Yesu pu, le ti ga ɲmar. Uwumbər di Yesu aayimbil tii timi, ke ti ɲmar. Ubaa aa bi dulnyaa wee ni ki ga ɲmaa gaa timi lii, see Yesu baanja. Uma baanja pu, le ti ga ɲmar.”

¹³ Bininkpiib ngbaan nan bee ke Piita ni Jənn aa ye binib bi nyuun na, kaa bae mbaem, le ki kpa lipobil ki len. Baah kpa lipobil pu na, le ni gar bininkpiib ngbaan. Bi bee ke bi nan ye Yesu aajətiib la. ¹⁴ Bi kan uja u Piita ni Jənn cha u pɔɔk na si bi chee. Nima pu na, baa nan ki ɲmaa kpak bi. ¹⁵ Le bi tuk bi ke bi nya kidiik ngbaan ni. Baah nyan kidiik ngbaan ni na,

le bininkpiib ngbaan kpokl tɔb baah ga ɲa pu na, ¹⁶ ki baa tɔb, “Ti ga ɲa bijab ngbaan kinye? Binib bimək bi Jerusalem ni na nyi ke bi tun lijinjiir aatuln li kpa liyimbil na. Taan ɲmaa nee. ¹⁷ Ti mu aa ban ke tibər ngbaan ki moon. Nima pu na, cha ti faan bijab ngbaan aan bi taa ki tuk binib Yesu aabər, ki taa ki pur waayimbil.”

¹⁸ Le bi yin bi ke bi gir koo ni, le ki nan kpaa bi pu ke bi taa ki tuk binib Yesu aabər, ki taa ki pur waayimbil. ¹⁹ Le Piita ni Jənn bui bi, “Ti yaa kii nimi aamɔb, bee ti yaa kii Uwumbər aamɔb le kan, nilani ɲan Uwumbər chee? Ni dakl ki lik. ²⁰ Ti ga li beenin tuk binib taah kan pu na, ni taah ɲun pu na. Taan ɲmaa yii.” ²¹ Baah len kina na, le bininkpiib ngbaan ki faan bi, le ki di bi lii. Kinipaak ngbaan pu le baa ɲmaa daa bitafal. Kinipaak ngbaan məmək nan bi nyuɲni Uwumbər, lijinjiir aatuln ngbaan pu. ²² Uja u bi cha u pɔɔk na nan jer ɲibin imonko ilee aanii. Nima pu le ni gar kinipaak ngbaan məmək.

Yesu aanib aah mee Uwumbər ke u tii bi lipobil pu na

²³ Baah di Piita ni Jənn lii na, le bi gir buen bijətiib chee, ki ti tuk bi Uwumbər aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib aah tuk bi pu na məmək. ²⁴ Baah ɲun kina na, le bi məmək kpaan kimɔbaan, ki mee Uwumbər, ki len ke, “Mpɔɔnsakpiindaan, sin le nan naan paacham, ni kitiɲ, ni nnyusakpem, ni tiwan nimək bi ni məmək ponn ni na. ²⁵ N-yaayoonn na, aa nan cha tiyaaja Ubər David len saabər. U nan ye saatutunn la. Saafuur Nyaan aapɔɔn pu le u nan len ke,

‘Binib bi kaa ye Juu yaab na gee liɲuul fam la.

Ninibol mu dakl ilandak i kaa kpa tinyoor na.

²⁶ Dulnyaa wee ni aabərɓ gor bibaa, binib aayidam kuun tɔb chee, bi ti jan Uwumbər ni Waanii Kristo kijaak.’†

²⁷ Tɔ, David aah nan len pu na, ni ye mbamən la. Ubər Herod, ni Pontius Pailat, ni Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na nan kuun kitiɲ kee ponn ni, ke bi nan ku

* 4:11 : Lik Ilahn 118.22. † 4:26 : Lik Ilahn 2.1-2.

Saatutunn Yesu u ye chain na. Uma le aa nyan ke u gaa timi lii. ²⁸ Bi nan kuun bi ti na saah nan len ke bi ga na pu na. Saapɔɔn, ni saageehn pu, le aa nan siin ke bi ga na kina. ²⁹ Uwumbɔr, lik baah faani timi nfaan pu na. Ter timi saatutum, ki tii timi lipobil, aan ti di tuk binib saabɔr. ³⁰ Di saapɔɔn tii bibum laafee. Cha ti tun lijinjiir aatun, ki mɔk binib ke Saabo Yesu u ye chain na aayimbil kpa mpɔɔn.”

³¹ Baah mee Uwumbɔr doo na, le baah bi kidiik ki ponn ni na denj. Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan gbiin bi mɔmɔk. Le bi kan lipobil, le ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr.

Yesu aanib aah di baawan yakr tɔb pu na

³² Binib bimɔk nan gaa Yesu ki kii na nan kpaan kimɔbaan, ni nlandakbaan. Ubaa aa len ke waawan nibaa le ye uyaan. Le bi mɔmɔk yakr baawan mɔmɔk, ki di tii tɔb. ³³ Le Yesu aakpambalb kpa mpɔɔn ki jin seeraa ke Tidindaan Yesu sil fikr nkun ni. Le Uwumbɔr ter bi mɔmɔk sakpen. ³⁴⁻³⁵ Binib nan kooh baah kpa tisar ni njidichal ni na, ki joo ni njimombil ni bi kan na, ki nan di tii Yesu aakpambalb. Le bi yakr tii bimɔk aah ban pu na. Ubaa aa ki bi bi ponn ni ki lann nibaa.

³⁶ Uja ubaa nan bi bi ponn ni, bi yin u ke Josef, le Yesu aakpambalb duln u ke Banabas. Naatataa le ye ke, “U sɔɔni binib aasui na”. U nan ye Liifai yaab aanii ubaa la. Bi nan ma u Saiprus aatinj ni la. ³⁷ U nan kpa kisaak, ki kooh, ki di njimombil ni u kan na, ki nan tii Yesu aakpambalb.

5

Ananias ni upuu Safaira aah na pu na

¹ Uja uken nan bi nima, bi nan yin u ke Ananias, ki yin upuu ke Safaira. U nan kpa kisaak, ki kooh ki, ki kan njimombil, ² ki di ngem nan tii Yesu aakpambalb, ki gur ubaa mu ngem. Upuu mu nan nyi waah na pu na. ³ Le Piita baa u, “Ananias, ba na aa cha kinimbɔɔn koo aasui ni, ki cha aa ban ke aa njmann Uwumbɔr Aafuur Nyaan, ki gur aabaa njimombil ngem? ⁴ Kisaak ngbaan aah nan bi aa chee na, ki nan ye siyaan la. Saah kooh ki na, njimombil ngbaan mu ye siyee la. Ba na aa dak aasui ni ke aa ga na kina? Saa mɔn nnyamɔn ki tuk binib

baanja. Uwumbɔr le aa mɔn nnyamɔn tuk u.” ⁵ Ananias aah njun waah len pu na, le u kpo ki lir kitiŋ. Le ijawaan chuu binib bimɔk njun tibɔr ngbaan na. ⁶ Le binachipɔm nan di likekeln poo u, ki yoor u nyan lipaal, ki ti di sub.

⁷ Ni nan kpee siib, le upuu mu koo ni, kaa nyi tibɔr ngbaan. ⁸ Le Piita baa u, “Naah kooh kisaak ngbaan na, njimombil ngbaan mɔmɔk le na aa?”

Le u kii ke, “Een, njima le na.”

⁹ Le Piita baa u, “Ba na aa ni aachal mɔmɔk kpaan kimɔbaan ke ni ga tɔn Uwumbɔr Aafuur Nyaan? Lik, binachipɔm bi sub aachal na fuu ni mbisamɔb. Le bi ga yoor aa mu ki nya lipaal.” ¹⁰ Libuul ngbaan ni, le u mu kpo, ki lir kitiŋ, unimbiin ni. Le binachipɔm ngbaan koo ni ki kan u kpo a. Le bi yoor u mu, ki ti di sub uchal chee. ¹¹ Le Yesu aanib mɔmɔk, ni binib bimɔk njun tibɔr ngbaan na san ijawaan sakpen.

Yesu aakpambalb aah tun lijinjiir aatun pu na

¹² Yesu aakpambalb nan tun lijinjiir aatun pam. Lijinjiir aatun ngbaan le mɔk binib ke Uwumbɔr bi bi chee. Le binib bimɔk gaa Yesu ki kii na kuun tɔb chee, Solomonn aakaakpaak ni, Uwumbɔr Aadichal ni. ¹³ Binib bi kaa gaa Yesu ki kii na aa nan kaar ke bi li kpaani bi chee. Binib mɔmɔk mu nan pak bi. ¹⁴ Binib pam nan gaa Tidindaan ki kii, ki kpaen n-yoonn mɔmɔk, ki kpaani bi chee. Bi nan ye bijab ni bipiib mu, ki wiir. ¹⁵ Yesu aakpambalb aah tun lijinjiir aatun pu na, le binib yoor bibum paan ikan pu, ni tiwandookaan pu, ki di kaan nsan ni, ki ban ke Piita yaa chuun jer kan, waajunjun pinn jer bi pu, ki cha bi pɔɔk. ¹⁶ Le kinipaak mu nyan ni Jerusalem aatingbaan ni, ki joo ni bibum, ni binib bi tiyayaar joo bi na. Le Yesu aakpambalb cha bi mɔmɔk pɔɔk.

Baah na Yesu aakpambalb falaa pu na

¹⁷ Le Uwumbɔr aatotoorninkpel, ni binib bimɔk dii u ki nan ye Sajusii yaab na, nan kpa lipiipoln Yesu aakpambalb pu, ¹⁸ le ki dan nan chuu bi, ki di lanj kiyondiik ni. ¹⁹ Kinyeek ngbaan le Uwumbɔr aatuun dan nan chuu piir kiyondiik aajaalenj, le ki nyan bi, ki bui bi, ²⁰ “Li cha ti sil Uwumbɔr

Aadichal ni, ki tuk binib liməfal ngbaan aabər məmək.”²¹ Le bi kii Uwumbər aatuun ngbaan aaməb. Kichakpinaanyeeek ni, le bi koo ni Uwumbər Aadichal ni, ki nan tuk binib liməfal aabər na.

Le Uwumbər aatotoorninkpel, ni binib bi dii u na dan nan yin bibəjirb aaninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib məmək, le ki tun bikikiirb, ke bi buen kiyondiik ni ki ti li joo ni Yesu aakpambalb.²² Baah ti fuu nima kaa kan bi na, le bi labr ki nan tuk bibəjirb aaninkpiib,²³ “Ti fuu kiyondiik ni, ki kan ni lak mbaməm. Bikikiirb mu si kii jaaleŋ mam chee. Le ti chuu piir kidiik, kaa kan unii ubaa ni ni.”²⁴ Uwumbər Aadichal aakikiirb aaninkpel, ni Uwumbər aatotoorninkpiib aah ŋun kina na, le ni muk bi pam. Baa ki nyi baah ga ŋa pu na.²⁵ N-yoonn ngbaan le unii ubaa koo ni, ki nan bui bi, “Lik, bijab bi ni di ŋa kiyondiik ni na bi Uwumbər Aadichal ni, ki bi tuk binib Yesu aabər.”²⁶ Le Uwumbər Aadichal aakikiirb ni baaninkpel buen ti joo ni Yesu aakpambalb ngbaan. Bi nan joo ni bi suuna, kaa chuu bi mpəən; ba pu? bi san ijawaan ke kinipaak na ga mae bi ŋitakpal.

²⁷ Baah joo ni Yesu aakpambalb kidiik ponn ni na, le bi di bi siin bibəjirb aaninkpiib aanimbiin ni. Le Uwumbər aatotoorninkpel bui bi,²⁸ “Ti tuk nimi ke ni taa ki tuk binib Yesu aabər; ki taa ki pur waayimbil. Le ni beenin mooni waabər Jerusalem məmək ni, ki len ke waasin bi tiŋaal ni la.”

²⁹ Le Piita ni Yesu aakpambalb biken na bui bi, “Ni ye ke ti kii Uwumbər aaməb la, naa ye binib aaməb.”³⁰ Nimi le kpaas Yesu ndəpuinkoo pu, ki ku u. Le tiyaajatiib Aawumbər fikr u nkun ni,³¹ ki nyuŋ u, ki di u kaan uŋangii wəb, u li ye timi Aayidaan u gaal timi lir, ki tii timi Israel yaab nsan ke ti kpeln timi aabimbin na, aan Uwumbər di cha timi aatunwanbir pinn timi.³² Timi ni Uwumbər Aafuur Nyaan le ye Yesu aaseeraadam ki tuk binib tibər ngbaan. U di Waafuur Nyaan tii binib bi kii waaməb na.”

³³ Bibəjirb aaninkpiib aah ŋun baah len pu na, le bi gee liŋuul sakpen, ki ban bi ku bi.³⁴ Le bibəjirb aaninkpiib ponn ni

ubaa fii sil binimbiin ni. Bi nan yin u ke Gamaliel. U nan ye Farisii yaab aanii ubaa la, ki mu ye Uwumbər aakaal aaməməkb aaninkpel, ki kpa liyimbil Juu yaab məmək chee. Le u tuk bi ke bi di Yesu aakpambalb ngbaan nyan lipaal siib.³⁵ Baah nyan lipaal na, le u bui bi, “Israel yaab, ni li nyi naah ga ŋa bijab ngbaan pu na.³⁶ N-yaayoonn na, uja ubaa nan bi, bi yin u ke Tudas. U nan yoor ubaa ke uma le ye uninyuun, le bijab ikui inaa nan dii u. Binib nan ku u, le bijab bimək dii u na nan yaa, ki bee fam.”³⁷ Uja umina aayoonn aah jer na, le Galilee aatiŋ aanii ubaa nan yoor ubaa paacham, bi yin u ke Judas. U nan bi buyoonn bi nan chuun kahn binib na. Kinipaak nan dii u. Le bijab ku u mu. Waadidiliib bimək dii u na mu yaa.³⁸ Nima le m tuk nimi, nyan niŋaal bijab ngbaan aabər ni, ki taa ŋa bi nibaa. Baah kpokl pu na, ni baah tun lituln pu na, yaa ye binibəm aatuln kan, li ga bee yəli.³⁹ Ni yaa ye Uwumbər aatuln kan, naan ŋmaa nyan bi. Ni yaa jan bi kijaak kan, ni li nyi man, nibaakan, ni ga kan ke ni jan Uwumbər le kijaak.”

Bi nan kii Gamaliel aah len pu na.⁴⁰ Le bi yin Yesu aakpambalb ngbaan, ke bi gir koo ni, le ki gbaa bi, ki tuk bi ke bi taa ki tuk binib Yesu aabər daalbaadaal, ki taa ki pur waayimbil, le ki di bi lii.⁴¹ Le Yesu aakpambalb ngbaan siir bi chee, ki nan kpa mpopiin; ba pu? Uwumbər pak bi ke bi ye binib bi ga ŋmaa ji iniməən Yesu aayimbil pu na.⁴² Idaa məmək le bi chaa Uwumbər Aadichal ni, ni binib do, ki ti tuk binib Uwumbər aabər ki mooni tibənyaan tee, ke Yesu le ye Kristo u gaa binib lir na.

6

Baah nyan biteterb bilole pu na

¹ Binib nan gaal Yesu ki keei idaa məmək ki kpaas waadidiliib pu. N-yoonn ngbaan le Juu yaab bi len Griik aaliin na ŋulni Juu yaab bi len Juu aaliin na pu, le ki bui ke baah yakr tijikaar idaa məmək na, bi sulni baakpopiib bər.² Le Yesu aakpambalb kipiik ni bilee na yin Yesu aadidiliib məmək, ki nan bui bi, “Naa ŋan ti li yakr tijikaar ki di cha Uwumbər aaliin.

³ Nnaabitiib, nima pu na, ni nyan ni ponn ni bijab bilole bi gbiin Uwumbər Aafuur Nyaan, ki kpa nlan mbaməm, ki kpa liy-imbil na, ki cha bi li ye lituln ngbaan aaninkpiib. ⁴ Tima aanimbiil ga li man limeel, ni Uwumbər aabər aamoon pu la.”

⁵ Yesu aakpambalb aah len pu na, le ni piir bi məmək aasui. Le bi nyan uja ubaa, bi yin u ke Stiifen, u gaa Yesu ki kii mbaməm ki gbii Uwumbər Aafuur Nyaan na. Bi nan nyan Filip, ni Prokorus, ni Nikanor, ni Timonn, ni Pamenas, ni Nikolas, u nan ye Antiok aatiŋ aanii na mu. Nikolas aa nan ye Juu aanii. U nan kpeln le ki dii Juu yaab aasan. ⁶ Le bi nyan bijab bilole bimina, ki cha bi sil Yesu aakpambalb aanimbiin ni. Le bi mee Uwumbər tii bi, ki di biŋaal paan bi pu.

⁷ Le Uwumbər aabər nan mooni ŋipepel məmək. Le binib moo gaal Yesu ki keei, ki kpa waadidiliib pu ki wiir, Jerusalem ponn ni. Uwumbər aatotoorb pam mu nan gaa Yesu aabənyaan tee ki kii.

Baah chuu Stiifen mpəən pu na

⁸ Uwumbər nan ter Stiifen mbaməm, ki tii u mpəən sakpen, ki cha u tun lijnjiir aatun Juu yaab aakaasisik ni. ⁹ Le Juu yaab bibaa fii ki kpak u. N-yoonn mubaa, Juu yaab ngbaan nan ye binaagbiib, ki nan gaa bibaa. Bi nyan ni Sairene aatiŋ ni, ni Aleksandria aatiŋ ni, ni Silisia aatiŋ ni, ni Asia aatiŋ ni. Bijab ngbaan le kpak Stiifen kinikpakpak. ¹⁰ Uwumbər Aafuur Nyaan aah tii Stiifen nlan sakpen pu na, baa ŋmaa len ki nyan u. ¹¹ Nima pu le bi tii bijab bibaa ŋimombil ke bi məlŋ inyamən paan u. Le bijab ngbaan len ke bi ŋun u sii Moses ni Uwumbər. ¹² Baah len pu na, le Juu yaab, ni baaninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək b gee liŋuul Stiifen pu. Bi dan nan chuu u mpəən, ki di u siin bibəjirb aaninkpiib aanimbiin ni, ¹³ le ki joo ni binib bi ga məlŋ inyamən paan u na. Le bi len ke, “N-yoonn məmək uja wee bii Moses aakaal, ki seei Uwumbər Aadichal. ¹⁴ Ti ŋun u len ke Yesu, u ye Nasaref aatiŋ aanii na, ga gbaa wii Uwumbər Aadichal ngbaan, ki kpeln Moses aah nan tii timi ikaal

i məmək na.” ¹⁵ Le bibəjirb aaninkpiib məmək lik Stiifen ki kan ke unimbiil wəb wiin chain ke Uwumbər aatuun aanimbiil wəb na.

7

Stiifen aah len pu na

¹ Uwumbər aatotoorninkpel nan baa Stiifen, “Baah len pu na, ti gbii ii?”

² Le Stiifen bui ke, “Ntetiib ni nnaabitiib, ni li pel man. Uwumbər u nyuun na nan dan tiyaaja Abraham chee. Waah nan dan u chee na, u nan laa bi Mesopotamia aatiŋ ni, kaa kee buen Harann aatiŋ ni, ke u ti kal nima. ³ Le Uwumbər bui u, ‘Nya aado yaab aatiŋ ni, ni saanib chee, ki li cha maah ga mək si kitiŋ ki na ponn ni.’*
⁴ Nima pu le u fii Kaldii yaab aatiŋ ni, ki buen Harann aatiŋ ni, ki nan ti bi nima. Waah bi nima na, le ute kpo. Ute aah kpo na, le Uwumbər nyan u nima chee, ki di u dan taah bi kitiŋ ki ponn ni dandana wee na. ⁵ N-yoonn ngbaan, Uwumbər aa nan tii u kitiŋ kibaa do chee na. Waa nan po tii u lisaŋ libaa. U nan puu tipuur tii u ke u ga di kitiŋ kee tii u ni uyaabitiib. N-yoonn mu Uwumbər nan puu tipuur tee tii u na, Abraham aa nan kee kpa ubo. ⁶ Le Uwumbər bui u, ‘Aayaabitiib ga li ye bicham kitiyayan ponn ni. Kitiŋ ngbaan aanib ga di bi ŋa binaagbiib, ki ŋa bi bakaa ŋibin ikui inaa. ⁷ Kitiŋ ngbaan aanib aah ga di bi ŋa binaagbiib na, le m ga daa bitafal. N-yoonn ngbaan le aayaabitiib ga nya kitiŋ ngbaan ni, ki dan kitiŋ kee ponn ni, ki nan li dooni mi do chee na.’† ⁸ Le Uwumbər puu tipuur tii Abraham, ki tii u nkaal, ke u ni uyaabitiib məmək gii ŋichakpan, aan ni mək ke bi kii uma Uwumbər aah puu tipuur ti na. Le Abraham ma ubijabo, ki yin u ke Aisak, le ki gii uchakpaln, u nan laa ye iwiin iniin aabo la. Le Aisak ma waabo Jakob. Jakob mu ma japətiib kipiik ni bilee bi ye tiyaajaninkpiib na. Le bi məmək gii ŋichakpan.

⁹ “Le Jakob aajapətiib nan kpa lipiipoln binaal Josef pu, ki di u kooh binib pu, u li ye unaagbiija kitiŋ kibaa ponn ni, bi yin ki ke Ijpt. Le Uwumbər mu nan bi u chee,

* 7:3 : Lik Mpiin 12.1. † 7:7 : Lik Mpiin 12.7; 15.13-14; 17.8; Nnyam 3.12.

¹⁰ ki ter u, ki nyan u waafalaa m̄m̄m̄k ponn ni. N-yoonn ngbaan Faro nan ye Ijpt aatiŋ aab̄r. Le Uwumb̄r tii Josef nlan, ki cha Faro gee waab̄r. Le Faro di u ŋa kitin ngbaan aayidaan, ni waachiln aayidaan. ¹¹ N-yoonn ngbaan le nkon lir Ijpt aatiŋ ni, ni Kanaann aatiŋ ni. Binib nan kan falaa sakpen. Tiyaajatiib nan bi Kanaann aatiŋ ni. Baa nan kan tijikaar. ¹² Le bite Jakob ŋun ke tijikaar bi Ijpt aatiŋ ni. Nima pu na, u nan cha ujaŋatiib buen nima chee bi ti daa tijikaar. Le bi buen ti daa, ki gir ni, ki ki buen lelee. ¹³ Baah buen lelee na, le Josef ti di ubaa m̄k bi, le ki di waamaal mu m̄k Ub̄r Faro, ¹⁴ le ki tun bi ute Jakob chee, ke bi ti yin ni u ni waamaal m̄m̄m̄k, bi dan u chee Ijpt aatiŋ ni. Bi nan ye binib imonko itaa ni kipiik ni biŋmu la. ¹⁵ Le bi m̄m̄m̄k buen u chee Ijpt aatiŋ ni, ki nan bi nima kina ki ti kpo. ¹⁶ Baah kpo na, le bi yoor bi ki di dan Sekem aatiŋ ki bi do chee na ni, ki ti di bi sub. Bi nan sub bi nfal mu Abraham nan di ŋimombil daa Hamor yaab chee na ponn ni la.

¹⁷ “T̄, Uwumb̄r nan puu tipuur tii Abraham. Le n-yoonn mu u ga ŋa waah puu tipuur ti na peen ni. N-yoonn ngbaan le Israel yaab too p̄r kpee Ijpt aatiŋ ni. ¹⁸ Ni nan yunn pam, le ub̄rkpaan u kaa nan nyi Josef aab̄r na jin nnaan Ijpt aatiŋ ni. ¹⁹ Le u nan ŋmanni tiyaajatiib ki ŋani bi bakaa, le ki tuk waanib ke bi di tiyaajatiib aabim mee timoor ni aan bi kpo. ²⁰ N-yoonn ngbaan le bi ma Moses, u nan ye ubo u ŋan sakpen na la. Le bi kpiin u ute do inmal itaa. ²¹ Waah ŋa inmal itaa aabo na, le bi di u bil timoor ni. Le Faro aabisal ti kan u, ki yoor u, ki kpiin u, ki di u ŋa waabo. ²² Le bi m̄k u Ijpt yaab aalan aab̄ŋ aab̄ŋ. Le u kpaln unii u nyi tib̄r na, ki tun lituln li kpa liyimbil na.

²³ “Waah ŋa ŋibin imonko ilee aaja na, u nan ban ke u mann unaabitiib Israel yaab. ²⁴ Le u mann bi, ki kan Ijpt aanii ubaa ŋa Israel aanii ubaa bakaa. Le u buen ti ter Israel yaab aanii ngbaan, ki gbaa Ijpt aanii ngbaan teen ki ku u. ²⁵ U nan dakl ke unaabitiib ga bee ke Uwumb̄r ga cha u

nyan bi baadim aanjaal ni. Le baa bee. ²⁶ Le ni woln le u ti kan Israel yaab bilee bi jaa. U nan ban ke u par bi, le ki bui bi, ‘Nj̄atiib, ni ye naabitiib la. Ba ŋa ni ŋani t̄b bakaa?’ ²⁷ Le unii u ŋa un̄een aat̄o bakaa na nan tur Moses foor bibaa chee, ki bui u, ‘Nma ŋa si timi aayidaan ni ub̄jir?’ ²⁸ Aa ban ke aa ku mi ke saah fe ku Ijpt aaja na pu na la aa?’† ²⁹ Waah len kina na, le Moses san nyan Ijpt aatiŋ ni, ki buen Midiann aatiŋ ni, ki nan ti ye uchaan nima. Le upuu ma mbijabim bilee nima.

³⁰ “N̄ibin imonko ilee aah jer na, le Uwumb̄r aatuun di ubaa m̄k Moses. N-yoonn ngbaan le Moses nan bi nteersakpiin ni, lijool li bi yin li ke Sainai na chee. Uwumb̄r aatuun ngbaan nan bi mmii ponn ni, busub bu bi ke bu aah gaal mmii le na pu. ³¹ Moses aah kan ni na, le ni gar u pam. Le u foor mal mmii ngbaan u ti lik. Waah foor mal mu na, le u ŋun Uwumb̄r aaneel len ke, ³² ‘Min le ye aayaajatiib Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumb̄r.’ Ijawaan chuu Moses, le uwon gbaa. Waa ki kaa u ki lik.‡ ³³ Le Uwumb̄r bui u, ‘Saah si nin chee na ye kitin ki bi chain na la. Chuu takl saanaatak ngbaan. ³⁴ M kan maanib Israel yaab aah bi ji falaa sakpen Ijpt aatiŋ yaab aanjaal ponn ni pu na, ki ŋun baah wii pu na, le m sunn ni ke m nan gaa bi lii. Li pel, m ga tun si Ijpt aatiŋ ni, aa ti nyan bi nima chee.’*

³⁵ “T̄, Moses le ye unii u Israel yaab nan yii u, ki bui u ke, ‘Nma ŋa si timi aayidaan ni ub̄jir?’ Uma le Uwumb̄r nan tun waatuun u chee, busub bu bi ke bu aah gaal mmii le na pu, u ti tuk u ke u buen ti nyan ni waanib tinaagbiir ni, ki li joo ni bi. ³⁶ Uma Moses le nyan bi Ijpt aatiŋ ni, ki tun lijinjiir aatun nima chee, ni Lim̄ōkal Aanyusakpem† ni, le ki ti nin tun lijinjiir aatun timoor ni, ŋibin imonko ilee. ³⁷ Uma Moses le tuk Israel yaab,‡ ‘Uwumb̄r ga tun ni ub̄nabr ubaa ni chee, ke waah tun ni mi pu na. U mu ga li ye ninaabitiib ponn ni ubaa la.’ ³⁸ Uma Moses, ni tiyaajatiib, ni Uwumb̄r aatuun nan bi nteersakpiin ni, Sainai aajool chee, le Uwumb̄r aatuun len

† 7:28 : Lik Nnyam 2.14. § 7:32 : Lik Nnyam 3.6. Aanyusakpem—bi ki yin mu ke Nnyusakpem Mamam la.

* 7:34 : Lik Nnyam 3.1-10. † 7:36 : Lim̄ōkaal ‡ 7:37 : Lik Ikaal 18.15, 18.

u chee tibər lijool ngbaan paab, ki tuk u liməfal aabər ke u nan tuk timi.

³⁹ “Le tiyaajatiib aa gee ke bi kii waaməb. Bi yii u, ki ban ke bi ki labr buen Ijpt aatiŋ ni, ⁴⁰ le ki bui Moses aanaal Aaronn, ‘Maa ŋiwaa tii timi, ti li dii ŋi. Moses u nyan ni timi Ijpt aatiŋ ni na, taa ki nyi waah bi niwəb na.’[§] ⁴¹ N-yoonn ngbaan le bi di salmaa məə unaabo, le ki toor kitork tii u. Baah məə unaabo ngbaan na, le bi jin njim ki məəni sakpen. ⁴² Le Uwumbər daak bi chee, le ki siir cha bi, le bi dooni ŋiŋmabil ŋi bi kitaapaak na. Uwumbər aabənabr nan ŋmee tibər ngbaan Uwumbər Aagban ponn ni, ke Uwumbər len ke,

‘Israel yaab, ni nan kər tiwakor
ki toor kitork ŋibin imonko ilee timoor
ni.
Naah toor kitork na, ni toor tii min aa?
Aayii.

⁴³ Ni nan yoor liwaal li bi yin li ke Molek na aabool,
ni liwaal Refann* li ye liŋmabil aanaŋ na.
Ni nan məə ŋiwaa ŋimina, ke ni li dooni ŋi.

Nima pu na, m ga di nimi buen tinaagbiir ni,
kitiŋ ki bi Babilonj aatiŋ aapuwəb na ni.†

⁴⁴ “Tə, tiyaajatiib nan joo ngban aabool timoor ni. Uwumbər nan joo ubaa mək bi libool ngbaan ponn ni la. U nan tuk Moses waah ga ŋa pu ki ŋa libool ngbaan na. Le Moses ŋa li Uwumbər aah mək u pu na. ⁴⁵ Tiyaajatiib nan di libool ngbaan tii baabim. Baabim ni baayidaan Josua mu nan yoor libool ngbaan, le ki buen bi ti gaa kitiŋ ki Uwumbər jenn binib nima na. Le libool ngbaan nan bi nima, ki ti saa Ubər David aayoonn. ⁴⁶ Uwumbər nan gee Ubər David. Le David nan ban ke u maa lidichal tii Uwumbər, u nan ye uyaaja Jakob Aawumbər na. David mu aa nan maa lidichal tii Uwumbər. ⁴⁷ Ujapəən Solomonn le nan maa lidichal tii Uwumbər.

⁴⁸ “Tə, Uwumbər u kaa kpa ŋeen aatə na aa bi binib aah maa ŋidichal ŋi na ponn

ni baanja. Uwumbər aabənabr nan len ke Uwumbər len ke,

⁴⁹ ‘Kitaapaak le ye maabərjal,
le kitiŋ ye ntaa aah taa ni pu na:
ni ga maa ba aadichal aaboln ki tii mi?
Ba aapaan ni ga kan tii mi aan m li koo
nima?

⁵⁰ Min mbaa le nan naan tiwan nimina məmək.’”‡

⁵¹ Tə, Stiifen nan ki len ke, “Nitafal pəə, naa dii Uwumbər aasan nisui ni, kaa pel waaliin. N-yoonn məmək ni ban ni yii Uwumbər Aafuur Nyaan, ke niyaajatiib aah nan yii mu pu na. ⁵² Niyaajatiib nan muk Uwumbər aabənabtiib məmək, le ki ku binib bi tuk bi ke Uwumbər Aatutunyaan ga dan na. U fuu ni, le ni kooh u, ki ku u. ⁵³ Uwumbər nan tun ni waatuuntiib bi nan tii nimi waakaal. Le ni yii, kaa kii nkaal ngbaan.”

Baah mae Stiifen ŋitakpal ki ku u pu na

⁵⁴ Stiifen aah len kina na, le liŋuul chuu binib ngbaan, le bi ŋmə ŋinyin. ⁵⁵ Le Stiifen u Uwumbər Aafuur Nyaan gbii u na, waan lik paacham, le ki kan Uwumbər aah wiin chain pu na, le ki kan Yesu si unangii wəb. ⁵⁶ Le u bui ke, “Lik, m kan kitaapaak chuu piir, ki kan Unibən Aabo na si Uwumbər aarŋangii wəb.”

⁵⁷ Waah len kina na, le bi teen mpəən pu, ki di biŋaal ŋeeb bitafal, le ki kpaan ber bi ti chuu u, ⁵⁸ ki nyan u kitiŋ ponn ni, ki di buen n-gbaan, ki ti mae u ŋitakpal. Le biseer-aadam ngbaan chuu peer baabəkul, ki di bil unachipəən ubaa chee, bi yin u ke Səəl. ⁵⁹ Le bi mae Stiifen ŋitakpal u ti kpo. Baah bi mae u ŋitakpal na, le u mee Tidindaan ke, “Tidindaan Yesu, gaa maawiin,” ⁶⁰ le ki gbaan utaaŋaayil pu, le ki teen mpəən pu, “Tidindaan, taa teen bi baah ŋa bakaa u na.” Waah len kina na, le u kpo.

8

Səəl aah ŋa Yesu aanib falaa pu na

¹ Baah ku u pu na, le Səəl kii. Liyaadaal ngbaan le bi piin ki bi muk Yesu aanib bi bi Jerusalem ni na, ki ŋa bi falaa sakpen. Nima pu na, bi məmək nan yaa,

§ 7:40 : Lik Nnyam 32.1. * 7:43 : Refann nan ye n-yaayoonn na aawaal li bi nan len ke lima le joo liŋmabil li bi yin li ke Saturin na. Binib bi kaa dii Uwumbər na nan dooni liwaal ngbaan. † 7:43 : Lik Amos 5.25-27. ‡ 7:50 : Lik Aisaya 66.1-2.

ki buen Judea ni Samaria aatim məmək ponn ni. Yesu aakpambalb baanja le nan gur Jerusalem ponn ni, kaa yaa. ² Le bijab bi san Uwumbər na sub Stiifen ki wii mpɔɔn pu.

³ Le Sɔɔl pɔɔn ubaa, u ti bii Yesu aanib ki ɲa bi fam. U nan koo ɲidichal ɲidichal ponn ni ki ban bi, ki chuu nyan bijab ni bipiib mpɔɔn, ki ti di ɲa kiyondiik ni.

Filip aah buen Samaria aatiɲ ni pu na

⁴ Tɔ, binib bi dii Yesu na nan yaa koo ntim məmək ni, le ki tuk binib waabɔnyaan.

⁵ Le Filip buen Samaria aatiɲ ni ki ti tuk binib Kristo u gaa binib lii na aabɔr, ⁶ ki tun lijnjiir aatun. Baah kan lijnjiir aatun ngbaan ki ɲun waah len pu na, le kinipaak pel waabɔr ngbaan mbaməm. ⁷ U nan nyan tiyayaar binib pam ponn ni, le ti teen mpɔɔn pu, ki nyan biwon ni. Le binib bi aawon faan na, ni biwɔb mu pam kan laafee. ⁸ Nima pu le Samaria aatiɲ aanib nan kpa mpopiin sakpen.

⁹ Le uja ubaa nan bi nima bi nan yin u ke Simonn; u nan ye ubɔɔ la, ki tun lijnjiir aatun ɲi gar Samaria aatiɲ aanib na pam, le ki yoor ubaa ke uma le ye uninyuun.

¹⁰ Le binib məmək, bigiim ni bipɔɔndam kii tii u, ki len ke u kpa Uwumbər aapɔɔn, ki yin u ke Mpɔɔn Sakpiindaan. ¹¹ U nan tun inyɔk aatun ni yunn, ki cha ni gar binib pam. Nima pu na, bi nan kii tii u. ¹² Le Filip dan nan tuk bi Uwumbər aanaan aabɔnyaan, ni Yesu Kristo aabɔnyaan ngbaan. Le bi kii waah len pu na. Baah kii waah len pu na, le u muin bi nnyun ni, bijab ni bipiib mək. ¹³ Le Simonn, u ye ubɔɔ ngbaan na, mu kii Filip aah len pu na. Le Filip muin u nnyun ni. Le u dii Filip idaa məmək, ki kan u tun lijnjiir aatun pam. Le ni gar u ki ti nyan.

¹⁴ Le Yesu aakpambalb bi bi Jerusalem ni na ɲun ke Samaria aatiɲ aanib gaa Uwumbər aaliin. Baah ɲun kina na, le bi cha Piita ni Jɔnn buen bi chee. ¹⁵ Le Piita ni Jɔnn ti fuu nima, ki mee Uwumbər tii binib bi gaa Uwumbər aaliin na, ke u tii bi Waafuur Nyaan. ¹⁶ Waafuur Nyaan aa nan kee sunn ni bi ponn ni ubaa pu. Filip nan muin bi nnyun ni baanja, Tidindaan Yesu aayimbil pu la. ¹⁷ Nima pu na, Piita ni

Jɔnn nan mee Uwumbər tii bi, le ki di biɲaal paan bi pu. Baah ɲa kina na, le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin binib ngbaan.

¹⁸ Le Simonn kan ke Yesu aakpambalb aah di biɲaal paan binib pu na, Uwumbər tii binib ngbaan Waafuur Nyaan. Waah kan kina na, le u ban ke u pa bi ɲimombil, ¹⁹ bi tii u mpɔɔn mumina, ke u yaa di unjaal paan binib pu kan, bi ga kan Uwumbər Aafuur Nyaan.

²⁰ Le Piita baa u, “Aa dak ke aa ga ɲmaa di ɲimombil daa Uwumbər aapiin aa? Saah dak pu na, naa ɲan. Aa ni saamombil bee fam. ²¹ Aasui aa ɲan Uwumbər chee. Aaɲaal aa bi waabɔnyaan ni. ²² Kpelɲ aapobil, ki di cha saatunwanbir ngbaan, ki mee Uwumbər ke u di cha saalandakbir pinn si. ²³ M kan ke aasui to sakpen a. Titunwanbir le joo si.”

²⁴ Le Simonn bui Piita ni Jɔnn, “Mee Uwumbər tii mi, aan saah len tibɔr ti na, ti taa pii mi.”

²⁵ Tɔ, Piita ni Jɔnn nan tuk Samaria aatiɲ aanib Tidindaan aabɔr, ki sur bi mbaməm, le ki nin gir buen Jerusalem. Baah chuun ki cha na, le bi bɔ dii Samaria aatim pam ponn ni, ki tuk binib Yesu aabɔnyaan.

Itiopia aatiɲ aaninkpel aah gaa Yesu ki kii pu na

²⁶ N-yoonn ngbaan le Uwumbər aatuun tuk Filip ke u gor ki dii ɲɲangii wɔb, ki dii timoor ni aasan mu nyan Jerusalem ki cha Gasa aatiɲ ni na. Dandana wee, nsan ngbaan ɲa nsankpok a. ²⁷⁻²⁸ Le Filip fii ki cha. Uja ubaa nan ka itaan aah dar tɔroku sakpiin u na ponn ni, nsan ni. U nan ye Itiopia aatiɲ aanii la, ki mu ye unii u bi lee nyan ɲikookpimbil na, ki mu ye uninyuun la. Uma le nan lik Itiopia aatiɲ aamombil məmək, ki kpa mpɔɔn sakpen, ki tun lituln tii Itiopia aabɔrpii, u bi yin u ke Kandake na. Uja ngbaan nan dan Jerusalem u nan doon Uwumbər, ki labr cha, ki laa beenin bi nsan ni. Filip aah kan u na, u nan bi waatɔroku sakpiin ponn ni, ki karni kigbaɲ ki Uwumbər aabɔnabr Aisaya nan ɲmee ki na. ²⁹ Le Uwumbər Aafuur Nyaan tuk Filip ke u li cha tɔroku ngbaan chee. ³⁰ Le Filip san buen u chee ki ti ɲun u bi karni kigbaɲ ki Uwumbər aabɔnabr Aisaya

nan ηmee ki na. Le Filip baa u, “Saah bi karni kigban̄ ki na, aa bee naatataa aa?”

³¹ Le u bui ke, “Unii yaa kaa mək mi kan, m ga ηa kinye ki bee?” le ki tuk Filip ke u koo ni u chee ki nan kal tərōku na ponn ni. ³² Tɔ, waah bi karni Uwumbər Aagban̄ ponn ni nin chee na ηmee ke,

“Bi yaa chuu upiib bi ti kər u kan, waa wii.

Bi yaa chee upihbo aakokor pu kan, u mu aa wii.

U mu bi kina la.

Baah chuu u mpəən pu na,

waa len tibaa ke u nyan ubaa tibər ngbaan ni.

³³ Bi nan di u ηa bibəjirb chee, ki məl̄n inyamən paan u, ki jinn u iniməən.

Bi nan ku u, le unii ubaa aan ηmaa len uyaabitiib pu.”*

³⁴ Tɔ, le uja ngbaan baa Filip, “Uwumbər aabənabr aah nan len pu na, u len ηma aabər? U len ubaa aabər le aan u len uken aabər la?” ³⁵ Le Filip tuk u ηηmeen ngbaan aatataa, ke ni ye Yesu aabər la, le ki tuk u tibənyaan na. ³⁶ Baah bi tərōku na ponn ni ki cha na, le bi ti fuu nkpen mubaa ni, le ki kan nnyun də. Le uja ngbaan bui Filip, “Lik, nnyun sə. Aa ga ηmaa muin mi nnyun ni dandana wee ee?”

[³⁷ Le Filip bui u, “Aa yaa gaa Yesu ki kii mbaməm kan, m ga ηmaa muin si nnyun ni.”

Le u bui u, “M pak ke Yesu Kristo ye Uwumbər Aajapəən la.”]

³⁸ Le u cha waatərōku sil. Le u ni Filip məmək bilee sunn sil ni kitin̄, ki koo nnyun ni. Le Filip muin u nnyun ngbaan ni.

³⁹ Le bi nyan ni nnyun ni. Baah nyan ni nnyun ni na, le Uwumbər Aafuur Nyaan yoor Filip, ki di u buen. Uja ngbaan aa ki kan u. Le u ki koo waatərōku ponn ni, ki cha, ki nan kpa mpopiin pam. ⁴⁰ Binib nan kan Filip kitin̄ kibaa ni, bi yin ki ke Asotus. Le u bə dii ntim məmək ni, nima chee, ki tuk binib Yesu aabənyaan, le ki ti fuu Siisarea aatin̄ ni.

9

*Səəl aah gaa Yesu ki kii pu na
(Lituln 22.6-16; 26.12-18)*

¹⁻² Səəl ma nan beenin kpa lin̄uul Tidindaan aadidiliib pu, ki ban ke u chuu bi ki ku bi. U nan ban ke u buen Damaskus aatin̄ ni, ki ti ban bi, bijab ni bipiib məmək, ki chuu bi mpəən, ki di tikululn buu bi, ki di gir dan Jerusalem. Le u buen Uwumbər aatotoorninkpel chee, ke u ηmee kigban̄ tii u. U yaa ti fuu Damaskus aatin̄ ni kan, u ga di kigban̄ ngbaan mək mmeen aadir aaninkpiib, ke bi cha u chuu binib bi dii Yesu aasan na.

³ Tɔ, le u siir ki cha. Waah laa bi nsan ni ki ti peen Damaskus aatin̄ ni na, libuul ngbaan ni le nwiihn nyan ni paacham, ki woln ki mann gonn u. ⁴ Le u lir kitin̄, ki ηun nneel len ke, “Səəl, Səəl, ba ηa aa ηani mi falaa?”

⁵ Le Səəl baa u, “Ndindaan, ηma ye?”

Le u bui u, “Min le ye Yesu, u aa ηa u falaa na. ⁶ Fii sil, ki li cha kitin̄ ngbaan ni. Aa yaa ti fuu kan, bi ga tuk si saah ga ηa pu na.”

⁷ Binib bi nan dii Səəl na si ηmin, kaa ηmaa len tibaa. Bi ηun nneel len, kaa waa unii.

⁸ Le Səəl fii sil, ki likr unimbil, kaa ki waa. Le bi chuu uŋaal, ki dar u cha Damaskus aatin̄ ni. ⁹ Waa nan waa ki ti saa iwiin itaa, kaa ki ji, kaa ki nyu mu.

¹⁰ Le Yesu aadidiir ubaa nan bi Damaskus aatin̄ ni, bi nan yin u ke Ananias. Le Tidindaan len u chee tidan̄ ponn ni, ki bui u, “Ananias.”

Le u bui ke, “Ndindaan, m sə.”

¹¹ Le Tidindaan bui u, “Fiin, ki li cha nsan mu bi yin mu ke Nsan Mu Tok na ni, ki li cha Judas do, ki li ban uja u bi yin u ke Səəl, aan u ye Tasmus aatin̄ aanii na. U bi mee Uwumbər, ¹² le ki dan̄ tidan̄ ki kan uja u bi yin u ke Ananias na koo ni u chee, ki nan di uŋaal paan u pu, ke unimbil ki likr.”

¹³ Le Ananias bui ke, “Ndindaan, binib pam tuk mi uja ngbaan aabər, ke u ηani saanib bakaa sakpen Jerusalem ponn ni.

¹⁴ U fuu ni do, ki kpa nsan mu Uwumbər aatotoorninkpiib tii u ke u chuu saanib məmək, ki buu bi tikululn na.”

¹⁵ Le Tidindaan bui u, “Li cha u chee. M nyan u la, u ti li joo maabər tuk bibərb, ni

* **8:33** : Lik Aisaya 53.7-8. * **9:16** : Lik Kolose Yaab 1.24.

Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ki cha bi bee mbər. ¹⁶ Min mbaa ga mək u waah ga ji falaa u məmək maayimbil pu na.”*

¹⁷ Le Ananias fii ki buen Judas do, ki ti koo Səəl chee, ki di uŋaal paan u pu, le ki bui u, “Nna aabo Səəl, Tidindaan le tun ni mi aa chee. Yesu u di ubaa mək si, saah bi nsan ponn ni ki choo na, uma le tun ni mi, ke m cha aa ki likr, ki gbiin Uwumbər Aafuur Nyaan.” ¹⁸ Waah len kina na, libuul ngbaan ni le tiwan ni naahn tijanpəkr na nyan Səəl aanimbil ni. Le unimbil ki likr, le u fii sil. Le bi muin u nnyun ni. ¹⁹ Le u jin tijikaar, ki ki kan mpəən.

Səəl aah moon Uwumbər aabər Damaskus aatiŋ ni pu na

Səəl nan laa bi Yesu aadidiliib chee iwiin ilee, Damaskus aatiŋ ni. ²⁰ Libuul ngbaan ni le u koo mmeen aadir ni, ki ti tuk binib Yesu aabər, ke u ye Uwumbər Aajapəən la.

²¹ Le ni gar binib bimək ŋun waah len pu na. Le bi baa təb, “Naa ye uja ngbaan le nan ŋa Yesu aanib falaa Jerusalem ponn ni ii? U dan do, ke u nan chuu bi, ki di tikululn buu bi, ki di bi buen Jerusalem, ki ti di bi ŋa Uwumbər aatotoorninkpiib aŋaal ni.”

²² Səəl nan moo kani mpəən u di tuk binib Yesu aabər, le ki len ki nyan Juu yaab bi bi Damaskus aatiŋ ni na, ki mək bi ke Yesu sil ye Kristo u gaa binib lii na.

²³ Ni nan ŋa iwiin ilee, le Juu yaab kuun təb, ki kpokl baah ga ŋa pu ki ku Səəl na. ²⁴ Idaa məmək, kinyeek ni nwiin pu, le bi ka kii kitiŋ ngbaan aagoln aabisaməb chee, ke Səəl yaa nan nyan ni kan, bi chuu u ki ti ku u. Le Səəl ŋun baah kpokl pu na. ²⁵ Kitiŋ ngbaan aagoln nan kpa takolu mam. Le Səəl aadidiliib yoor u ŋa kibəəkuuk sakper ponn ni, ki di u dii takolu nyan.

Baah nan muk Səəl Jerusalem ni pu na

²⁶ Le Səəl buen Jerusalem. Waah ti fuu nima na, le u ban u kpaan Yesu aadidiliib chee. Le bi san u ijawaan, kaa pak ke u ye Yesu aadidiir ubaa. ²⁷ Le Banabas dan nan di u buen Yesu aakpambalb chee, ki ti tuk bi ke Səəl nan kan Tidindaan nsan ni, ke Tidindaan nan len u chee, ke Səəl nan kpa lipobil ki di Yesu aabər tuk binib bi bi Damaskus aatiŋ ni na. ²⁸ Banabas aah tuk

bi kina na, le bi cha Səəl kpaan bi chee. Le u dii bi baah cha nin chee na Jerusalem ponn ni, ki kpa lipobil u tuk binib Tidindaan aabər. ²⁹ N-yoonn, n-yoonn le u ni Juu yaab bi len Griik aaliin na kpak təb kinikpakpak, le bi ban bi ku u. ³⁰ Le Yesu aanib ŋun ke bi ban bi ku u. Baah ŋun kina na, le bi yoor u buen Siisarea aatiŋ ni, ki cha u kun Tasus aatiŋ ni.

³¹ Nima pu na, Yesu aanib bi nan bi Judea aatim ni, ni Galilee aatim ni, ni Samaria aatim ni na nan gaa bibaa. Unii ubaa aa ki muk bi. Le bi moo bae Tidindaan aaliin n-yoonn məmək, ki pak u. Le Uwumbər Aafuur Nyaan ter bi, ki cha binib moo kpee bi pu.

Piita aah tun lijinjiir aatun pu na

³² Tə, Piita nan bə dii ntim məmək ponn ni nima chee. U nan buen Lida aatiŋ mu ni, ki mann Uwumbər aanib bi bi nima na.

³³ Waah bi nima na, le u kan uja ubaa, bi yin u ke Eneas, u nan ye uja u aawon faan na la. Njibin ŋiniin u po də kidiik ni la, kaa ŋmaa fii. ³⁴ Le Piita bui u, “Eneas, Yesu Kristo tii si laafee dandana wee. Fii sil, ki kpab saawandookaan.” Libuul ngbaan ni, le u kpaan fii sil. ³⁵ Le binib bimək bi Lida aatiŋ ni, ni Saronn aatiŋ ni na kan u, ki kpeln baabimbin, ki dii Tidindaan aasan.

³⁶ Kitiŋ kibaa mu bi, ki bi gbək nima chee, bi yin ki ke Jəpa. Upii u dii Yesu aasan na nan bi nima, bi yin u ke Tabita. Griik aaliin ponn ni, bi yin u ke Dokas. Waayimbil aatataa le ye ke upeeyun. U nan ye litunyaandaan la. ³⁷ N-yoonn ngbaan le u bun, ki kpo. Le bi fu linikpol ngbaan nnyun, ki di u ti bil paacham aadiik ni. ³⁸ Jəpa aatiŋ, ni Lida aatiŋ aa daa təb. Le Yesu aadidiliib bi bi Jəpa aatiŋ ni na ŋun ke Piita bi Lida aatiŋ ni. Le bi tun bijab bilee, ke bi ti yin ni Piita, ke u pəən ubaa ki dan mala. ³⁹ Le Piita fii dii bi. Waah ti fuu ni nima na, le bi di u buen paacham aadiik ngbaan ni. Le bikpopiib kuun nima, ki si Piita chee, ki wii, le ki mək u ŋibəkul ŋi Dokas nan ŋa tii bi, waah nan bi na. ⁴⁰ Le Piita jenn nyan bi məmək kidiik ngbaan ni, le ki gbaan utaŋaayil pu, ki mee Uwumbər, le ki lik linikpol ngbaan ki len ke, “Tabita, fii sil.” Le u likr unimbil. Waah kan Piita

na, le u fii kal. ⁴¹ Le Piita chuu uŋaal, ki ter u, u fii sil, le ki yin Uwumbər aanib ni bikpopiib ngbaan, ki di u mək bi, ke u fikr a. ⁴² Le binib bimək bi Jəpa aatiŋ ni na ŋun tibər ngbaan. Nima pu na, binib pam nan gaa Tidindaan ki kii. ⁴³ Piita nan bi Jəpa aatiŋ ni, ki yunn. U nan koo uja u bi yin u ke Simonn, aan u ye ugbanjab na do la.

10

Uninkpel Konelius aah yin Piita pu na

¹ Tə, uja ubaa nan bi Siisarea aatiŋ ni, bi nan yin u ke Konelius. U nan ye butəb aajab nkub aaninkpel la. Bi yin butəb aajab ngbaan ke “Itali aatiŋ aajab.” ² Konelius nan ye uninyaan la. U ni waachiln ni aanib məmək pak Uwumbər. U nan ŋani Juu yaab aagiim tiŋann sakpen, ki mee Uwumbər idaa məmək la. ³ Le kijook wəb, tikur titaa aayoonn, u daŋ tidaŋ ki kan Uwumbər aatuun koo ni u chee ki nan bui ke, “Konelius.”

⁴ Waah kan Uwumbər aatuun ngbaan na, le u san ijawaan, ki baa u, “Maaninkpel, aa ban ba?”

Le Uwumbər aatuun ngbaan bui u, “Uwumbər ŋun saameen, ki nyi saah ter bigiim pu na, ki teer aa bər. ⁵ U ban ke aa cha bijab bibaa buen Jəpa aatiŋ ni, ki ti yin ni uja ubaa, bi yin u ke Simonn Piita. ⁶ U koo ugbanjab ubaa aadichal ni, bi yin u ke Simonn. Waadichal bi nnyusakpem na aagbaan.” ⁷ Le Uwumbər aatuun ngbaan ki gir buen. Waah buen na, le Konelius yin waatutum ponn ni bilee, ni butəb aaja u ye uninyaan ki bi u chee idaa məmək ki tun lituln tii u na. ⁸ Konelius nan tuk bi waah kan pu na məmək, le ki tun bi, ke bi buen Jəpa aatiŋ ni.

⁹ Naah woln kitaak na, le bi bi nsan ni, ki peen Jəpa aatiŋ ni. Nwiin kaasisik ni, le Piita jon kidiik paab* u ti mee Uwumbər. ¹⁰ Le nkon chuu u, le u ban u ji tijikaar. Baah bi mən bisaa ke bi tii u na, ¹¹ le u daŋ tidaŋ ki kan kitaapaak chuu piir, ki kan tiwan nibaa sunn ni kitiŋ. Ni nan naahn likekeln ki pee. Le bi joo ikekefeen inaa pu, ki sunn ni kitiŋ. ¹² Ipeel, ni iwaa,

ni tiwan nimək baar kitiŋ na, ni inyoon məmək aabəŋ nan bi likekeln ngbaan pu.

¹³ Le nneel len ke, “Piita, fii, ki ku ki ŋmə.”

¹⁴ Le Piita bui ke, “Ndindaan, aayii. Maa kee ŋman tiwan ni kə ke nee na.”

¹⁵ Le nneel ngbaan ki len ke, “Uwumbər yaa len ke aa ga ŋmaa ji tiwan ni na kan, aa taa bui ke ni kə.” ¹⁶ Le ni ŋa kina nfum mutaa. Le tiwan ngbaan gir buen paacham.

¹⁷ Le Piita dakl lik ke u bee lijinjiiir aawan ngbaan aatataa. Ni nan ŋa u ilandak. N-yoonn ngbaan binib bi nyan ni Konelius do na baa binib, ki bee Simonn do, ki si mbisaməb chee, ¹⁸ le ki teen ke, “Simonn Piita bi do oo?”

¹⁹ Le Piita laa beenin bi kidiik paab, ki bi dak lijinjiiir aawan ngbaan aatataa. Le Uwumbər Aafuur Nyaan bui u, “Lik, bijab bitaa fuu ni do, ki ban si. Min le tun ni bi. ²⁰ Fii ki sunn ni, ki dii bi, ki taa joo beeni.” ²¹ Le Piita sunn ni kitiŋ, ki bui bijab ngbaan, “Min le ye unii u ni ban na. Ni chuun kinye?”

²² Le bi bui u, “Konelius, u ye butəb aajab nkub aaninkpel na le tun ni timi. U ye unibamənn u pak Uwumbər na. Juu yaab məmək pak u sakpen. Le Uwumbər aatuun mubaa tuk u ke u yin si, ke aa dan udo, u nan pel saah ga len pu na.” ²³ Le Piita bui bi ke bi koo ni, le ki chann bi tichann. Le bi doon udo.

Naah woln kitaak na, le u gor ki dii bi. Le Yesu aanib bi nan bi Jəpa aatiŋ ni na bibaa mu dii u. ²⁴ Ki woln kitaak, le bi fuu Siisarea aatiŋ ni. Le Konelius nan yin waamaal, ni ujtəiib dan udo, ki nan ka kii Piita. Le Piita ti fuu ki koo bi chee. ²⁵ Waah koo ni na, le Konelius dan nan gbaan unimbiin ni, ki doon u. ²⁶ Le Piita fiin u, ki bui u, “Fii sil. M po ye unibən la.” ²⁷ Piita nan beenin bi len u chee le ki ti koo kidiik ni, ki kan binib pam kuun nima chee. ²⁸ Le Piita bui bi, “Ni nyi ke timi Juu yaab aakaal aa kii ke ti mann binib bi kaa ye Juu yaab na, kaa kii ke ti kpaan bi chee. Le Uwumbər mu mək mi ke m taa li dak ke unii ubaa kə. ²⁹ Nima pu na, naah yin mi pu na, le m dan, kaa yii. Ni yin mi ba pu?”

* **10:9** : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idə paan puln tidir paab, le ki di titan pər biin. Bi nan maa ŋibimbini le ki taa joi kidiik aapaacham.

³⁰ Le Konelius bui u, “Daanab na, tikur titaa kijook wəb, kinakokoona, le m nan bi maadiik ni, ki bi mee Uwumbər. Maah bi mee Uwumbər na, le m kan uja u pee likekeln li wiin chain na si nnimbiin ni ³¹ ki bui ke, ‘Konelius, Uwumbər n̄un saameel, ki teer saah ter bigiim pu na. ³² U ban ke aa cha binib buen Jopa aatiŋ ni, bi ti yin ni uja u bi nima aan bi yin u ke Simonn Piita na, ke u koo ugbanjab ubaa do, bi yin u ke Simonn na. Waadichal bi nnyusakpem na aagbaan.’ ³³ Waah tuk mi kina na, libuul ngbaan ni le m tun binib bi ti yin si. Saah dan pu na, ni n̄an. Dandana wee, ti məmək bi do, Uwumbər aanimbiin ni. Ti ban ti n̄un tibər ti Tidindaan tuk si ke aa tuk timi na.”

Piita aah tuk Konelius mam Uwumbər aabər pu na

³⁴ Le Piita bui bi, “M bee ke ni ye mbamən ke Uwumbər aa pak ubaa ki jer uken. U po pak ti məmək la. ³⁵ N̄inibol məmək ponn ni, unii yaa bi, ki pak Uwumbər ki tun lituln li n̄an na kan, u piir Uwumbər aasui. ³⁶ Ni nyi ke Uwumbər tuk Israel yaab tibənyaan. Tibənyaan tee le ye ke Uwumbər ga tii bi nsuudoon Yesu Kristo pu. Uma le ye ti məmək Aadindaan. ³⁷ Jənn nan tuk binib ke bi yaa kpeln baabimbin kan, u ga muin bi nnyun ni. N-yoonn ngbaan aah jer na, le Yesu u ye Nasaref aatiŋ aani na piin ki bi tun waatuln Galilee aatim ni, ki bə dii Judea aatim məmək ni. ³⁸ Ni nyi waabər. Uwumbər nan nyan u, ki di Waafuur Nyaan gbiin u ki tii u mpəən, ki nan bi u chee. Uwumbər aah bi u chee na, le u buen n̄ipepel məmək, ki tun lituln li n̄an na, ki cha binib bimək nan bi kinimbəŋ aarjaal ni na pək. ³⁹ Ti kan waah n̄ani tiwan nimək Jerusalem ni Juu yaab aatim məmək ponn ni na. Le bi kpaa u ndəpuinkoo pu, ki ku u. ⁴⁰ Iwiin itaa daal, le Uwumbər fikr u nkun ni, ki cha binib kan u. ⁴¹ Naa ye binib məmək le kan u. Uwumbər nyan timi le ke ti kan u, ki li ye waaseeraadam. Waah fikr nkun ni na, ti ni u kpaan jin tijikaar, ki kpaan ki nyu nnyun. ⁴² U tuk timi ke ti buen n̄ipepel məmək, ki ti tuk binib waabər, ki ji seeraa ke Uwumbər nyan u, u ti ji binifuub ni bitekpiib tibər. ⁴³ N-yaayoonn na, Uwumbər aabənabtiib məmək nan len Yesu aabər, ke unii umək gaa u ki kii na,

Uwumbər ga di cha pinn u, uma Yesu aayimbil pu.”

⁴⁴ Tə, Piita aah laa bi len kina na, le Uwumbər Aafuur Nyaan sunn ni ki nan gbiin binib bimək n̄un waah len pu na. ⁴⁵ Yesu aanib bi nyan Jopa ki dii Piita na nan ye Juu yaab, le ni gar bi pam, ba pu? Uwumbər di Waafuur Nyaan tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu, ⁴⁶ le bi n̄un bi len iliin yayan ki nyun̄ni Uwumbər. ⁴⁷ Tə, Piita bui ke, “Uwumbər di Waafuur Nyaan tii binib bimina, ke waah tii timi pu na. Ubaa ga n̄maa len ke ti taa muin bi nnyun ni ii?” ⁴⁸ Waah len kina na, le u bui bi ke bi muin bi nnyun ni, Yesu Kristo aayimbil pu. Tə, Konelius mam nan gan Piita ke u n̄a bi chee iwiin ilee.

11

Piita aah tuk Yesu aanib tibər ngbaan pu na

¹ Yesu aakpambalb ni Judea aatiŋ aanib bi nan gaa Yesu ki kii na, nan n̄un ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu gaa Uwumbər aabər. ² Le Juu yaab bibaa len ke binib bi kaa ye Juu yaab na yaa gaa Uwumbər aabər kan, ni n̄an ke bi gii n̄ichakpan. Le Piita ki gir buen Jerusalem. Waah ti fuu nima na, le Juu yaab ngbaan kpak u kinikpakpak, ³ ke ba n̄a u mann binib bi kaa ye Juu yaab na, ki jin bi chee tijiir, Juu yaab aah kə pu na.

⁴ Le Piita n̄eer tibər məmək aah piin ki ti saa pu na, ki tuk bi:

⁵ “M nan bi Jopa aatiŋ ni, ki bi mee Uwumbər, le ni n̄a mi ke tidan̄ pu na, le m kan tiwan nibaa nyan ni paacham. Ni naahn likekeln, ki pee. Le bi joo ikekefeen inaa pu, ki sunn ni kitiŋ m chee. ⁶ Le m lik ni mbaməm, ki kan tiwakor, ni ipeel, ni iwaa, ni tiwan nimək baar kitiŋ na, ni inyoon, ni pu. ⁷ Le m n̄un nneel len ke, ‘Piita, fii, ki ku ki n̄mə.’ ⁸ Le m len ke, ‘Ndindaan, aayii. Maa kee n̄man tiwan ni kə ke nee na.’ ⁹ Le nneel ngbaan ki len paacham ke, ‘Uwumbər yaa len ke aa ga n̄maa ji tiwan ni na kan, aa taa bui ke ni kə.’ ¹⁰ Le ni n̄a kina nfum mutaa. Le tiwan ngbaan ki gir buen paacham. ¹¹ Libuul ngbaan ni le bijab bitaa fuu ni maah bi lidichal li ni na aabisaməb chee. Bi nan nyan ni Siisarea aatiŋ ni la. Konelius le tun ni bi, ke bi nan

yin mi. ¹² Le Uwumbər Aafuur Nyaan bui mi, ‘Dii bi, ki taa joo beeni.’ Le m dii bi. Le Yesu aanib biloob bimina mu dii mi, le ti buen Siisarea aatinj ni, ki ti fuu ki koo Konelius do. ¹³ Le Konelius tuk timi ke u nan kan Uwumbər aatuun si udo ki tuk u ke u cha binib buen Jəpa aatinj ni, ki ti yin uja ubaa, bi yin u ke Simonn Piita, ¹⁴ u ga tuk u tibər ti ga cha u ni waachiln ponn ni aanib məmək ηmar na. ¹⁵ Le m piin ki bi tuk bi Yesu aabər. Maah laa bi tuk bi na, le Uwumbər Aafuur Nyaan sunn ni bi pu, ke mu aah nan sunn ni ti pu njan pu na. ¹⁶ Le m teer ke Tidindaan nan tuk timi ke, ‘Jənn nan muin binib nnyun ni. Mma ga gbiin nimi Uwumbər Aafuur Nyaan.’ ¹⁷ Tə, Uwumbər di Waafuur Nyaan tii timi bi gaa Tidindaan Yesu Kristo ki kii na, le ki tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu, ke waah tii timi pu na. M mu ye ηma ki ga ηmaa yii Uwumbər?”

¹⁸ Juu yaab ngbaan aah ηun Piita aah len pu na, le baa ki kpak u. Bi nan nyunj Uwumbər, le ki bui ke, “Kina pu na, Uwumbər cha binib bi kaa ye Juu yaab na mu kpeln baabimbin ki kan liməfal.”

Binib aah gaa Yesu ki kii Antiok aatinj ni pu na

¹⁹ Tə, binib bi ku Stiifen na nan muk Yesu aanib ki ηani bi falaa. Le bi yaa, ki buen ntim məmək ni, ki ti saa Fonisia aatinj ni, ni Saiprus aatinj ni, ni Antiok aatinj ni, ki joo Yesu aabər tuk Juu yaab baanja. ²⁰ Le Yesu aanib bibaa, bi nyan ni Saiprus aatinj ni, ni Sairene aatinj ni na mu buen Antiok aatinj ni, ki ti tuk binib bi kaa ye Juu yaab na mu Tidindaan Yesu aabənyaan. ²¹ Tidindaan aapəən nan bi bi chee, le binib pam gaa Tidindaan ki kii, ki kpeln baabimbin, ki dii waasan.

²² Yesu aanib bi nan bi Jerusalem na ηun bi pu. Nima pu le bi tun Banabas ke u buen Antiok aatinj ni. ²³⁻²⁴ U nan ye unibamənn, ki gaa Yesu ki kii mbaməm, ki gbii Uwumbər Aafuur Nyaan. Le u di ti fuu nima. Waah ti fuu nima, ki kan Uwumbər aah san binib ngbaan kinimbaak pu pu na, le ni ηa u mpopiin. Le u sur bi məmək ke bi cha binibil li man bi dii Tidindaan aasan

mbaməm. Le binib pam gaa Tidindaan ki kii ki kpee waanib pu.

²⁵ Le Banabas buen Tasus aatinj ni, u ti ban Səəl, ²⁶ le ki ti kan u, ki di u dan Antiok aatinj ni. Libiməln le Banabas, ni Səəl, ni Yesu aanib nan kuuni nima chee; le bi tuk binib pam Uwumbər aabər, Antiok aatinj ni, le bi naan Yesu aadidiliib liyimbil lee, ke Kristo Yaab.

²⁷ N-yoonn ngbaan le Uwumbər aabənbatiib bibaa nyan ni Jerusalem, ki dan Antiok aatinj ni. ²⁸ Bi yin ubaa ke Agabus. Le Uwumbər Aafuur Nyaan cha u len ke nkon sakpem ga lir dulnyaa wee ponn ni. Ubərkpaaan Klədius aayoonn le mu nan lir. ²⁹ Agabus aah len kina na, le Yesu aadidiliib len ke bi məmək ga tii ηimombil, baah ga ηmaa tii pu na, ki di tii Yesu aanib bi bi Judea aatinj ni na. ³⁰ Le bi məmək tii kina. Le Banabas ni Səəl di ηimombil ngbaan buen Judea, ti di tii Yesu aanib aaninkpiib.

12

Ubər Herod aah ηa Yesu aanib falaa pu na

¹ N-yoonn ngbaan le Ubər Herod piin ki bi ηani Yesu aanib bibaa falaa. ² U cha binib di kijaak aajuk ku Jems u ye Jənn aakpel na. ³ Waah ηa kina na, le ni piir Juu yaab aasui. Nima pu le u cha binib chuu Piita mu. Ni nan ye n-yoonn mu Juu yaab ji Lakr-jer aajim* ki ηmə boroboro u kaa kpa nnyək na. ⁴ Baah chuu Piita na, le bi di u ηa kiyondiik ni. Le butəb aajab kipiik ni biloob si kii u. Binaa yaa kiir ki ti saa tikur titaa kan, le binaa mu nan gaa. Ubər Herod nan len ke Lakr-jer aajim ngbaan yoonn yaa jer kan, u ga nyan Piita kiyondiik ni, ki di u siin Juu yaab aanimbiin ni, ki ji u tibər. ⁵ Piita aah laa bi kiyondiik ni na, le Yesu aanib mu nan bi mee Uwumbər linimaln, ki tii u.

Uwumbər aatuun aah nyan Piita kiyondiik ni pu na

⁶ Kinyeek ngbaan yaa woln kan, Ubər Herod ga nyan Piita ki ji u tibər. Le Piita də geen bikikiirb bilee aakaasisik ni. Bi nan di tikululn buu unjaal məmək ilee, ki di tibaa

* **12:3** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatinj ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

gbin dar ukikiir wee, ki di tiken gbin dar uken. Le bikikiirb biken si kii mbisamɔb chee. ⁷ Kinyeek ngbaan, le Tidindaan aatuun dan ki nan sil u chee. Le nwiihn woln kidiik ponn ni. Le u gbaa finn Piita, ki bui u ke, “Fii sil mala mala.” Waah len kina na, le tikululn ngbaan chuu leer lir. ⁸ Le Tidindaan aatuun ngbaan bui u, “Di saagbapapaln buu aachan, ki di saanaatak tan.” Le Piita ŋa kina. Le u ki bui u, “Di saakekeln peen, ki dii mi.” ⁹ Le Piita dii u ki buen, ki dak ke ni ye tidaŋ la. Waa dak ke ni sil ye ibamɔn. ¹⁰ Baah cha na, le bi jer ukikiir ubaa, ki ki foor, le ki ki jer uken, ki ti fuu tikur aajaalen u lek lipaal aabisamɔb na. Le jaalen ngbaan piir ubaa pu. Le bi nyan, ki bɔ dii nyan mubaa. Libuul ngbaan ni le Tidindaan aatuun ngbaan buen, ki cha Piita.

¹¹ Le Piita aanimbil woln. Le u len ke, “M bee ke ni sil ŋa kina. Tidindaan tun ni waatuun ke u nan nyan mi Ubər Herod aanaal ni, ki nyan mi Juu yaab aah ban bi ŋa mi pu na ni.”

¹² Tɔ, Piita nan bee waabər aah bi pu na, le ki buen Mari, u ye Jɔnn Mak aana na do. Kinipaak nan bi nima, ki bi mee Uwumbər. ¹³ Le Piita kpaar lipaal aajaalen. Le ututunn u ye upii aan bi yin u ke Roda na, dan nan lik udaan u kpaar jaalen na, ¹⁴ le ki bee Piita aaneel. Le ni ŋa u mpopiin sakpen. Le u gir buen biken chee, kaa piir jaalen, ki ti tuk bi ke Piita si lipaal. ¹⁵ Le bi tuk u ke u waar la. Le u beenin len ke ni ye mbamɔn. Le bi bui u ke ni ga li ye Piita aawiin la.

¹⁶ Le Piita beenin si kpaar jaalen. Le bi piir jaalen, ki kan u. Baah kan u na, le ni gar bi sakpen. ¹⁷ Le Piita yoor unjaal ki nyii bi pu, ke bi ŋmin, le ki tuk bi Tidindaan aah ŋa pu ki nyan u kiyondiik ni na, ki bui bi ke bi tuk Jems ni Yesu aanib biken. Piita aah len kina na, le u siir buen nibaa chee.

¹⁸ Kitaak aah woln na, le bikikiirb ngbaan aapobil yuk. Le bi baa tɔb budabu ŋa Piita na. ¹⁹ Le Ubər Herod bui bi ke bi ban u. Le bi ban u, kaa kan u. Le Herod yin bikikiirb ngbaan, ki nan baa bi tibər ngbaan, le ki len ke baabər bii, ki ku bi.

Tɔ, Herod nan nyan Judea aatin ni, ki buen Siisarea aatin ni, ki ti yunn nima siib.

Ubər Herod aah kpo pu na

²⁰ Herod nan gee linjuul ki ŋa Taya aatin aanib, ni Saidonn aatin aanib pu. Le bi mɔmɔk kuun ki buen u chee. Bi nan puen buen uja ubaa chee la. Bi yin u ke Blastus, u ye Herod aatutum aaninkpel la. Le Taya aanib ni Saidonn aanib buen u chee bi ti jɔnn u kijotiik, le ki nin buen Ubər Herod chee, ki ti mee u ke u taa cha bi li kpa kijaak. Bi gaal baajikaar Ubər Herod aatin ni la. Nima pu na, baa ban ke bi li kpa kijaak.

²¹ Le Herod siin nwiin mundaln bi ga kuun tɔb na. Liyaadaal le u di waabərkekeln peen, ki kal waabərjal pu, le ki len bi chee tibər. ²² Waah len tibər pu na, le bi mɔmɔk tar ke, “Ni ye Uwumbər aaneel la, naa ye unibɔn.” ²³ Tɔ, libuul ngbaan ni le Tidindaan aatuun cha iween chuu u; ba pu? waa tii Uwumbər lisil. Le ŋikpaambil ŋman u, le u kpo.

²⁴ Tɔ, Uwumbər aabər nan moo mooni ŋipepel mɔmɔk. Le binib too kpae ki gaal i.

²⁵ Banabas ni Sɔɔl ma kan, baah nan di ŋimobil tii Yesu aanib aaninkpiib na, le bi di Jɔnn Mak nyan Jerusalem ni, ki labr buen Antiok aatin ni.

13

Uwumbər Aafuur Nyaan aah nyan Banabas ni Sɔɔl pu na

¹ Yesu aanib bibaa nan bi Antiok aatin ni. Bi ponn ni bibaa nan ye Uwumbər aabɔnabtiib, bibaa mu nan ye Yesu aabər aamɔmɔkb. Bi yin ubaa ke Banabas, ki yin uken ke Simeonn, ki ki yin u ke Unibɔmbɔn,* ki yin uken ke Lusius, u nan ye Sairene aatin aanii na, ki yin uken ke Manaenn u Ubər Herod aate nan kpiin u na, ki yin uken ke Sɔɔl. ² Le bi mɔmɔk dooni Uwumbər ki lul bumɔb. Baah ŋani kina na, le Uwumbər Aafuur Nyaan tuk bi ke bi nya Banabas ni Sɔɔl bi ti tun waah siin bi lituln li na.

³ Le Yesu aanib lul bumɔb, ki mee Uwumbər, ki di biŋaal paan bi pu, le ki cha bi buen.

* **13:1** : Baaliin ni, bi yin Unibɔmbɔn ke Niger.

Banabas ni Sɔɔl aah ŋa pu Saiprus aatin ni na

⁴ Tɔ, Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah tun Banabas ni Sɔɔl pu na, le bi buen, ki ti fuu kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Selusia, le ki koo buŋɔb ni, ki puur ki ti fuu lidikl pu, bi yin lidikl ngbaan ke Saiprus, ⁵ le ki fuu kitiŋ ki bi lidikl ngbaan paab na, bi yin ki ke Salamis. Baah fuu nima na, le bi koo Juu yaab aameen aadir ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr. Jɔnn Mak mu nan dii bi, ki ter bi.

⁶ Le bi ki buen lidikl ngbaan aapepel liken wɔb, ki ti fuu kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Pafos. Baah ti fuu nima na, le bi kan ubɔɔ ubaa, bi yin u ke Bariyesu. U nan ye Juu yaab aanii le ki ŋmann ke u ye Uwumbɔr aabɔnabr la. ⁷ Lidikl ngbaan aatim aaninkpel mu nan bi nima, bi yin u ke Sejius Pɔɔlus. U nan ye unii u kpa nlan na la. Ubɔɔ ngbaan aajɔ le nan bi na. Le uninkpel ngbaan yin Banabas ni Sɔɔl ke bi dan u chee, ki ban u ŋun Uwumbɔr aabɔr. ⁸ Ubɔɔ ngbaan aayimbil leler nan ye Elimas la. Elimas aatataa le ye ke ubɔɔ. Le u kpak Banabas ni Sɔɔl kinikpakpak, ki pɔɔni ubaa ke uninkpel ngbaan taa gaa Yesu ki kii. ⁹ Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan fir Sɔɔl, u bi dultn u ke Pɔɔl na pu, le u lik Elimas mbamɔm, ¹⁰ le ki bui u, “Sin u ye kinimbɔŋ aajapɔɔn na, aa ye litunyaan mɔmɔk aadin la, ki ŋmanni binib n-yoonn mɔmɔk, ki kpa mbiin sakpen, ki ban aa bii Tidindaan aasan mu tok na. ¹¹ Uwumbɔr ga daa aatafal, ki cha aa jɔb, kaan ki li waa, ki ti saa n-yoonn mu Uwumbɔr gee na.”

Libuul ngbaan ni le likpakpal bɔmbɔln biin unimbil pu, le u jɔb, ki chuun mann gonni ki ban unii u ga chuu uŋaal ki dar u na. ¹² Uninkpel ngbaan aah kan kina, ki bae Tidindaan aah bi pu na, le ni gar u pam. Le u gaa Yesu ki kii.

Pɔɔl aah moon Uwumbɔr aabɔr Antiok aatin ni pu na

¹³ Pɔɔl mam nan nyan Pafos aatin ni, le ki koo buŋɔb ni, ki ti puur, ki ti fuu kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Pega, ki bi Pamfilia aapepel ni la. Baah ti fuu nima na, le Jɔnn Mak gir buen Jerusalem ki cha bi. ¹⁴ Le bi nyan Pega aatin ni, ki buen ti fuu

Antiok aatin ki bi Pisidia aapepel ni na. Juu yaab aakpaakool daal, le bi koo kal mmeen aadiik ni. ¹⁵ Le unii ubaa karn Uwumbɔr Aagban ponn ni. U karn Moses ni Uwumbɔr aabɔnabtiib aah nan ŋmee pu na. Waah karn doo na, le mmeen aadiik aaninkpiib tun unii bi chee, ke u ti tuk bi ke bi yaa ban bi tuk binib tibɔr ti ga pɔɔk bitaakpab na kan, bi tuk bi.

¹⁶ Le Pɔɔl fii sil ki yoor uŋaal ki len ke, “Israel yaab, ni nimi bi kaa ye Israel yaab ki pak Uwumbɔr na, li pel man: ¹⁷ Timi Israel yaab Aawumbɔr nan nyan tiyaajatiib. Bi nan ye bicham le Ijpt aatin ni. Baah bi nima na, le Uwumbɔr ter bi, ki cha bi pɔr. Le Uwumbɔr nyan bi Ijpt aatin ni, ki mɔk Ijpt aatin aanib waapɔɔn sakpiin. ¹⁸ Njibin imonko ilee le Uwumbɔr kpiin tiyaajatiib timoor ni, ¹⁹ le ki nin jenn nyan njibol njilole Kanaann aatin ni, ki di kitiŋ ngbaan yakr ke lifaal na tii bi. Buyoonn bi nan koo Ijpt aatin ni na, ki ti saa bundaln bi nan gaa Kanaann aatin na, nan ye njibin ikui inaa ni piinmu la.

²⁰ “N-yoonn ngbaan le u tii bi bibɔjirb, bi li joo bi, ki ti saa waabɔnabr Samuel aayoonn. ²¹ N-yoonn ngbaan le bi len ke bi ban ubɔr, u li joo bi. Baah len kina na, le Uwumbɔr nyan Sɔɔl, u nan ye Kis aajapɔɔn na, u li ye baabɔr. U nan ye Benjammann aanibol ponn ni aanii, ki nan joo bi njibin imonko ilee la. ²² Nee aapuwɔb le Uwumbɔr nyan u bi chee, ki di David ŋa baabɔr, ki len ke, ‘David u ye Jese aajapɔɔn na bi maah gee pu na. U ga li ŋani maah gee pu na mɔmɔk.’ ²³ Tɔ, Uwumbɔr nan puu tipuur ke u ga tun unii Israel yaab chee, ke u gaa bi lii. Yesu le u tun ni u bi chee, ke u gaa bi lii. Uma le ye Ubɔr David aayaabil ubaa. ²⁴ Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na nan loln nsan ki fuu ni, le Yesu nin paan ni. Yesu aah kaa nan kee piin waatuln na, le Jɔnn tuk Israel yaab ke bi yaa kpeln baabimbin kan, u ga muin bi nnyun ni. ²⁵ Jɔnn aah kaa nan kee tun waatuln doo na, le u baa bi, ‘Ni dak ke m ye ŋma? Maa ye Kristo u ga gaa binib lii na. Uma le paan ni mpuwɔb. Maa ŋeer m chuu gbiln waanaatak aanmin.’ ”

²⁶ Tɔ, Pɔɔl nan ki bui bi, “Nnaabitiib, Abraham aayaabitiib, ni binib bi kaa ye

Juu yaab ki pak Uwumbər na, timi chee le Uwumbər nan tun ni tibənyaan ke u ga gaa timi lii. ²⁷ Binib bi bi Jerusalem ni na, ni baaninkpiib aa nyi ke Yesu le ga gaa bi lii. Likpaakool məmək daal, bi karni Uwumbər Aagban ponn ni, Uwumbər aabənabtiib aah nan len pu na, kaa bee naatataa. Le bi jin Yesu tibər ki len ke waabər bii. Uwumbər aabənabtiib nan len ke bi ga ɲa kina. ²⁸ Juu yaab nan mee Pailat nšan ke bi ku Yesu. Bi mu aa kan waataani ki ga ɲmaa len ke u ɲeer bi ku u. ²⁹ Ni ɲmee Uwumbər Aagban ponn ni baah ga nan ɲa Yesu pu ki ku u na. Le bi nan ɲani naah ɲmee pu na məmək, le ki nyan u ndəpuinkoo pu, ki di u sub kitakpaluɲ ni. ³⁰ Le Uwumbər fikr u nkun ni. ³¹ Le u di ubaa mək binib bi nan dii u Galilee ki nan saa Jerusalem na. Le bi kan u iwiin pam. Dandana wee, bima le ye waaseeraadam, ki tuk Juu yaab waabər. ³²⁻³³ Timi le joo ni tibənyaan ngbaan nan tuk nimi. Uwumbər nan puu tipuur tii tiyaajatiib. Timi le ye tiyaajatiib aayaabitiib. Waah puu tipuur ti tii tiyaajatiib na, u gbiin tipuur ngbaan dandana wee tii timi, ki fikr Yesu nkun ni. Uwumbər aalahn aagban ponn ni, ɲiyil ɲilee, le Uwumbər len Yesu chee ke,

‘Sin le ye Maabo, din wee le m ma si.’ †

³⁴⁻³⁵ Tə, Uwumbər ki bui ke:

‘M ga sil ɲa tinyoor ti bi chain na ɲa ni pu, ke maah puu tipuur tii Ubər David pu na.’ †

Uwumbər ki len kigban kibaa ponn ni:

‘Maan cha maabo u ye chain na aawon bur.’ §

Tə, Pəol nan ki len ke, “Uwumbər aah len pu na, naatataa le ye ke u fikr Yesu nkun ni. Waan ki kpo. Waawon aan bur. ³⁶ Ubər David aah nan bi na, u nan tun Uwumbər aatuln, le ki ti kpo. Le bi sub u uyaajatiib chee, le u bur. ³⁷ Yesu u Uwumbər fikr u nkun ni na, uma aawon aa bur. ³⁸⁻³⁹ Tijətiib, ti tuk nimi ke Uwumbər ga di cha nimi aatunwanbir pinn nimi Yesu pu. Binib bimək gaa Yesu ki kii na, Uwumbər ga di cha pinn bi, ki nyan bi baatunwanbir ni. Moses aakaal aa ɲmaa di

cha pinn binib, kaa ɲmaa nyan bi baatunwanbir ni. Ti ban ke ni li nyi tibər timina mbaməm. ⁴⁰⁻⁴¹ Uwumbər aabənabtiib nan len ke Uwumbər len ke:

‘Mbənyundam, lik, m bi tun lituln libaa nimi aayoonn.

Unii yaa tuk nimi ke m tun lituln limina kan, naan tii naadii la.

Cha ni gar nimi man, aan ki bee yəli.’ **

Tə, Pəol nan ki tuk bi, “Ni li nyi aan Uwumbər aabənabtiib aah len pu na, ni taa ɲa nimi.”

⁴² Pəol aah len doo na, le u ni Banabas nyan ni mmeen aadiik ni. Baah nyan ni na, le binib bui bi ke likpaakool li choo na daal bi ki gir ni, ki nan ki tuk bi tibər ngbaan.

⁴³ Binib məmək aah nyan mmeen aadiik ni na, le Juu yaab, ni binib bi nan kpeln ki dii Juu yaab aasan na pam nan dii Pəol ni Banabas. Le Pəol ni Banabas len bi chee ki tuk bi ke Uwumbər aah san bi kinimbaak pu na, bi li beenin dii waasan.

⁴⁴ Tə, likpaakool li paan ni na daal, le binib bimək bi kitiɲ ngbaan ni na nan kuun ni bi nan ɲun Tidindaan aabər. Ubaabaa baanja le nan gur linampal. ⁴⁵ Juu yaab aah kan kinipaak ngbaan kuun kina na, le bi kpa lipiipoln sakpen, ki kpa Pəol kinikpakpak, ki seei u. ⁴⁶ Le Pəol ni Banabas kpa lipobil ki bui Juu yaab ngbaan, “Ni ɲan ke ti puen tuk nimi Uwumbər aabər. Le ni yii, kaa kii, kaa dak ke ni ɲeer ni kan liməfal li kaa kpa ndoon na. Kina pu na, ti ga di cha nimi, ki tuk binib bi kaa ye Juu yaab na Uwumbər aabər. ⁴⁷ Uwumbər tuk timi waagban ponn ni ke ti ɲa kina. U nan len ke,

‘M nyan si la, ke aa woln binib bi kaa ye Juu yaab na aanimbil,

ki tii dulnyaa wee ni aanib məmək nšan ke bi ɲmar.’ †

⁴⁸ Tə, binib bi kaa ye Juu yaab na aah ɲun baah len pu na, le bi kpa mpopiin sakpen, le ki bui ke Uwumbər aabər ɲan sakpen a. Le binib bi Uwumbər nyan bi ke bi kan liməfal li kaa kpa ndoon na gaa Yesu ki kii.

⁴⁹ Le Uwumbər aabər moon itingbaan məmək ni. ⁵⁰ Le bipiib bi kpa mpəon ki pak

† 13:32-33 : Lik Ilahn 2.7. † 13:34-35 : Lik Aisaya 55.3. 1.5. † 13:47 : Lik Aisaya 49.6.

§ 13:34-35 : Lik Ilahn 16.10. * 13:40-41 : Lik Habakuk

Uwumbər na bi kitiŋ ngbaan ponn ni. Kitiŋ ngbaan aaninkpiib mu nan bi. Le Juu yaab ŋa, ki cha bi ŋma tijar Pɔɔl ni Banabas pu, ki ŋa bi falaa, ki nyan bi baatiŋ ni. ⁵¹ Le Pɔɔl ni Banabas kpaar bitaa aatatan lii nima, ni ye nsurm le ki tii bi, ki nyan ni nima, ki buen kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Ikonium. ⁵² Le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin binib bi gaa Yesu ki kii Antiok aatiŋ ni na. Le bi nan kpa mpopiin pam.

14

Pɔɔl mam aah buen Ikonium aatiŋ ni pu na

¹ Pɔɔl ni Banabas nan ti fuu Ikonium aatiŋ ni, ki koo mmeen aadiik ni, ki kpa mpɔɔn ki tuk binib Uwumbər aabər. Nima pu na, binib pam nan gaa Yesu ki kii, bi ye Juu yaab, ni bi kaa ye Juu yaab na mu.

² Le Juu yaab bibaa yii Uwumbər aabər, ki bii Yesu aanib, ki cha binib bi kaa ye Juu yaab na bibaa gee liŋuul bi pu. ³ Le Pɔɔl ni Banabas nan bi nima ki yunn, ki nan kpa lipobil ki tuk binib Tidindaan aabər, ke u gee bi. Le Tidindaan cha bi tun lijinjiiir aatun, ki mək ke baah len pu na, ti gbii.

⁴ Le kitiŋ ngbaan aanib aa kpa kimɔbaan. Bibaa nan si Juu yaab aapuwɔb, biken mu si Yesu aakpambalb aapuwɔb.

⁵ Le Juu yaab ni baaninkpiib, ni binib bi kaa ye Juu yaab na bibaa kpokl ke bi ga ŋa Yesu aakpambalb bakaa ki mae bi ŋitakpal.

⁶ Le Yesu aakpambalb ŋun baah ban bi ŋa bi pu na, ki san ŋmar, ki buen Listra aatiŋ ni, ni Debe aatiŋ ni, ni itingbaan i bi nima na. Listra aatiŋ, ni Debe aatiŋ mɔmɔk bi Likonia aapepel ni la. ⁷ Le bi tuk nima chee aanib tibɔnyaan ngbaan.

Baah mae Pɔɔl ŋitakpal Listra aatiŋ ni pu na

⁸ Uja ubaa nan bi Listra aatiŋ ni, le utaa-far faan. Una aah nan ma u na, u nan ye uwɔb la. Waa nan chuun. ⁹ U nan ka pel Pɔɔl aah len pu na, le Pɔɔl bee ke u gaa Yesu ki kii, nima le u ga ŋmaa tii u laafee. Le Pɔɔl lik u sulm, ¹⁰ ki len mpɔɔn pu, “Fii sil aataa pu.” Le uja ngbaan fii yuk sil, le ki chuun gonni. ¹¹ Le kinipaak ngbaan kan Pɔɔl aah ŋa pu na. Le bi teen Likonia aatiŋ

aanib aaliin ponn ni, “Ŋiwaa le kpaln binib ki dan ti chee do.” ¹² Le bi yin Banabas ke Seus.* Pɔɔl nan len tibər jer Banabas. Nima pu le bi yin u ke Hemes.† ¹³ Liwaal Seus aadichal nan bi kitiŋ ngbaan aagoln aabisamɔb chee la. Le unii u toor kitork tii liwaal ngbaan na joo ni inaja ni nsupuun ki di dan kitiŋ ngbaan aagoln aabisamɔb chee. U ni kinipaak ngbaan nan ban ke bi toor kitork tii Uwumbər aakpambalb Banabas ni Pɔɔl la.

¹⁴ Le Banabas ni Pɔɔl ŋun baah ban bi ŋa pu na. Baah ŋun kina na, le bi chuu kar baabɔkur, le ki san koo kinipaak ngbaan aakaasisik ni, ki tar ke, ¹⁵ “Ŋjɔtiib, ba pu ni ŋani kina? Ti po ye binibɔm ke naah ye pu na la. Ti dan ti nan tuk nimi tibɔnyaan la. Di cha man, ki taa ki dii ŋiwaa man. Ŋi ye fam la. Ni li dii Uwumbər u fu na. Uma le nan naan paacham ni kitiŋ, ni nnyusakpem, ni tiwan mɔmɔk. ¹⁶ N-yaayoonn na, u nan cha ŋinibol mɔmɔk ŋani baah gee pu na. ¹⁷ N-yoonn mɔmɔk u mu ŋani nimi tiŋann, ki tii nimi utaal, ki cha tijikaar ŋani, ki kpiini nimi, ki cha ni kpa mpopiin, u mək nimi ke u bi.” ¹⁸ Le Pɔɔl ni Banabas len kina ki pɔɔni bibaa ke bi taa cha kinipaak ngbaan toor kitork ngbaan tii bi, le baa ki toor ki tii bi.

¹⁹ Le Juu yaab bibaa nyan ni Antiok aatiŋ ni, ni Ikonium aatiŋ ni, ki dan Listra aatiŋ ni, bi nan bii Pɔɔl ni Banabas ki cha binib gee liŋuul bi pu. Le bi mae Pɔɔl ŋitakpal, ki dar fuul u nyan kitiŋ ni, ki ti di bil, ki dak ke u kpo, le ki siir cha u. ²⁰ Le Yesu aadidiliib dan nan sil gob u. Baah sil gob u na, le u fii sil, ki labr buen kitiŋ ngbaan ni.

Pɔɔl mam aah labr buen Antiok aatiŋ ni pu na

Kitaak aah woln na, le Pɔɔl ni Banabas siir buen Debe aatiŋ ni, ²¹ ki ti tuk nima chee aanib tibɔnyaan ngbaan. Le binib pam gaa ti, ki dii Yesu aasan. Le Pɔɔl ni Banabas nyan nima ki ki labr buen Listra aatiŋ ni, ni Ikonium aatiŋ ni, ni Antiok aatiŋ ki bi Pisidia aapepel ni na. ²² Baah dii ntim ngbaan ni na, le bi pɔɔk Yesu aanib aataakpab, ki toor tuk bi Uwumbər aabər,

* **14:12** : Seus nan ye liwaal sakpeln libaa la. † **14:12** : Hemes nan ye liwaal li bi bui ke li len tibər sakpen na la.

le ki tuk bi ke bi sil Yesu aachan ni, ke binib yaa ban bi koo Uwumbor aanaan ni kan, bi ga ji falaa sakpen le ki nin koo ni. ²³ Ntim momok ni, bi nan leer Yesu aanib ponn ni bininkpiib ke bi li joo bi, le ki lul bumob, ki mee Uwumbor tii bi. Baah gaa Tidindaan ki kii na, le bi di bi na unjaal ponn ni, ke u li lik bi.

²⁴ Le bi bo dii Pisidia aatim ponn ni, ki ti ki fuu Pamfilia aapepel ni, ²⁵ le ki ti fuu Pega aatin ni, ki tuk binib Yesu aabor, le ki buen Atalia aatin ni. ²⁶ Baah ti fuu nima na, le bi koo bujob ni, ki puur nnyusakpem ki gir buen Antiok aatin ni, kiti ni ki bi nan nyan ni ki ni na. Baah nan ban bi nyan kiti ni ngbaan ponn ni na, Yesu aanib nan mee Uwumbor tii bi, ki di bi na unjaal ni, ke u ter bi waatuln ponn ni. Baah ti tun lituln ngbaan doo na, le bi ki gir ni nima.

²⁷ Baah fuu ni na, le bi yin Yesu aanib ke bi kuun ni, le ki tuk bi tiwan nimok Uwumbor cha bi na na, ki tuk bi waah na pu ki tii binib bi kaa ye Juu yaab na nsan ke bi gaa Yesu ki kii na. ²⁸ Poul ni Banabas nan ti bi nima, Yesu aadidiliib chee, ki yunn.

15

Baah kuun Jerusalem ponn ni pu na

¹ To, bijab bibaa nan nyan ni Judea aatin ni, ki dan Antiok aatin ni, le ki nan tuk Yesu aanib ke bi yaa kaa gii nichakpan, Moses aakaal aah mok pu na kan, baan nmar. ² Le bijab ngbaan kpak Banabas ni Poul kinikpakpak sakpen tibor ngbaan pu. Nima pu na, bi momok nan kii ke bi ga tun Poul ni Banabas ni binib bibaa aan bi buen Jerusalem, ki ti baa Yesu aakpambalb ni Yesu aanib aaninkpiib bi bi nima na, ki lik.

³ Yesu aanib nan ter bi, le bi gor ki buen. Baah cha na, le bi bo dii Fonia aatim ni, ni Samaria aatim ni, ke bi ti mann Yesu aanib, ki tuk bi ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu gaa Yesu ki kii. Le ni tii bi momok mpopiin sakpen. ⁴ Le Poul ni Banabas ti fuu Jerusalem. Baah ti fuu nima na, le Yesu aanib ni baaninkpiib ni Yesu aakpambalb doon bi ni mpopiin. Le Poul ni Banabas tuk bi tiwan nimok Uwumbor cha bi na na, ki tuk bi waah ter bi pu na. ⁵ Le Farisii yaab bibaa, bi dii Yesu na, fii sil, le ki len ke binib

bi kaa ye Juu yaab na yaa dii Yesu kan, ni nan ke bi gii nichakpan, ki kii Moses aakaal.

⁶ Le Yesu aakpambalb ni Yesu aanib aaninkpiib kuun tob chee, ke bi kpokl tibor ngbaan. ⁷ Baah kpokl ki ti yunn na, le Piita fii sil ki bui ke, “Nnaabitiib, ni nyi ke n-yoonn mu jer na Uwumbor nan lee mi ni ponn ni, ke m buen binib bi kaa ye Juu yaab na chee, ki ti tuk bi tibonyaan ngbaan, aan bi nun ki gaa Yesu ki kii. ⁸ Uwumbor u nyi binib momok aasui ni aah bi pu na nan di Waafuur Nyaan tii binib bi kaa ye Juu yaab na, ke waah tii timi pu na. ⁹ Waah na kina na, u mok ke u pak binib bi kaa ye Juu yaab na mu. Waa yakr timi. U po dak ke binib momok ye tiwanbaan la. Baah gaa u ki kii na, le u finn bisui ni titunwanbir. ¹⁰ Nima pu na, ba pu ni muk bi, ki tanni Uwumbor? Timi ni tiyaajatiib aah nan ban ti dii Moses aakaal na, ni nan pao ti chee. Taa nmaa dii. Ni bi ke lituln li nyuun na la. Ba pu ni ban ke Yesu aadidiliib ngbaan dii kina? ¹¹ Binib bi kaa ye Juu yaab na yaa gaa Tidindaan Yesu ki kii kan, waanimbaasaln pu le u ga gaa bi lii. Kina le u ga gaa ti mu lii.”

¹² Piita aah len kina na, le bi momok nmin, ki pel Banabas ni Poul aah len pu na. Le bi tuk bi Uwumbor aah na pu ki cha bi tun lijnjiir aatun binib bi kaa ye Juu yaab na aakaasisik ni na. ¹³ Banabas ni Poul aah len ti doo na, le Jems bui ke, “Nnaabitiib, li pel man. ¹⁴ Dandana wee, Simonn Piita tuk timi Uwumbor aah na pu njan na, ki mok ke utafal bi binib bi kaa ye Juu yaab na ni, ki lee bi ponn ni binib bibaa, ke bi li ye waanib. ¹⁵ Uwumbor aabonabtiib nan len ke u ga na kina. Ni nnee Uwumbor Aagban ponn ni ke

¹⁶ ‘Uwumbor len ke: Ubor David aanaan aah lir na,
m ga gir ni aan ki nan fiin waanaan ngbaan.

M ga na mu nnaanpom, ki cha mu sil mbamom.

¹⁷ Nima pu na, binib bi gur na ga li ban min Uwumbor.
Ninibol nimok ye maanib na ga li ban mi.

¹⁸ Uwumbor le len kina.

N-yaayoonn na ki joo cha,

* 15:18 : Lik Amos 9.11-12.

u nan tuk binib tibər timina.’ ”*

¹⁹ Jems nan ki bui ke, “M dak ke ti taa ki muk binib bi kaa ye Juu yaab ki kpeln baabimbin ki dii Uwumbər aasan na. ²⁰ Cha ti ηmee kigbaŋ tii bi, ki tuk bi ke bi taa ki ηmō kitorok aanann, ki taa ki gər kidagook, ki taa ki ηmō tiwan ni bi tab ku ni na, ki taa ki ηmō nsin. ²¹ Tiyaajatiib yoonn ki di nan saa din, bi tuk binib Moses aakaal ntim məmək ponn ni. Likpaakool daal məmək bi po karni Moses aakaal mmeen aadir ni.”

Baah ηmee kigbaŋ ngbaan pu na

²² Jems aah len ti doo na, le Yesu aakpambalb, ni Yesu aanib məmək, ni baaninkpiib kpokl ke bi ga nya bi ponn ni bijab bibaa, ki di kpee Pəol ni Banabas pu, ki tun bi Antiok aatiŋ ni, bi ti di kigbaŋ ngbaan tii bi. Le bi nyan bijab bilee. Bi yin ubaa ke Judas Basabas, ki yin uken ke Sailas. Bijab bilee ngbaan nan ye biyidam le Yesu aanib ponn ni. ²³ Le bi ηmee kigbaŋ ki di tun bi, bi di buen ti tii binib bi kaa ye Juu yaab na. Bi ηmee ke:

“Tinaabitiib bi kaa ye Juu yaab ki bi Antiok aatiŋ ni, ni Siria aatiŋ ni, ni Silisia aatiŋ ni na, ti dooni nimi. Timi Yesu aakpambalb, ni Yesu aanib aaninkpiib dooni nimi. ²⁴ Ti ηun ke bijab bibaa nyan ti ponn ni, ki dan ni chee, ki ti tuk nimi tibər ti muk nimi ki ηa nimi ilandak na. Taa nan tuk bi ke bi tuk nimi kina. ²⁵ Nima pu na, ti kuun təb ki kpaan kiməbaan, ki nyan ti ponn ni bijab bilee, ke ti tun ni bi ni chee. Bi ni tijətiib Banabas ni Pəol, bi ti gee bi na, le ti ga tun ni bi ni chee. ²⁶ Banabas ni Pəol nan di baaməfal paan talmaa Tidindaan Yesu Kristo pu. ²⁷ Bijab bi ti nyan bi na le ye Judas ni Sailas. Bi mu ga tuk nimi tibər ngbaan aah ηmee pu na. ²⁸ Ti ni Uwumbər Aafuur Nyaan kpaan kiməbaan, kaa ban ti di nkaal mu pō na kpee nimi. ²⁹ Ni ηan ke ni taa ki ηmō kitorok aanann, ki taa ki ηmō nsin, ki taa ki ηmō tiwan ni bi tab ku ni na, ki taa ki gər kidagook. Ni yaa kii kina kan, nima le ηan. Uwumbər ter nimi.”

³⁰ Le bi di kigbaŋ ngbaan tii Banabas mam, ke bi di buen Antiok aatiŋ ni. Baah

ti fuu nima na, bi nan kuun ni Yesu aanib məmək, ki di kigbaŋ ngbaan tii bi. ³¹ Baah karn kigbaŋ ngbaan ponn ni na, le ni ηa bi mpopiin. Ni nan ye tibər ti pōok bitaakpab na la. ³² Le Judas ni Sailas, bi ye Uwumbər aabənabtiib na, tuk bi Uwumbər aabər pam ki pōok bitaakpab, ki ter bi, bi li dii mbaməm. ³³ Bi nan yunn nima siib. Baah nan yunn nima siib na, le bi chəi bi, ki gir buen Yesu aakpambalb chee. [³⁴ Sailas ma nan gaar Antiok aatiŋ ni.]

³⁵ Pəol ni Banabas nan ti bi Antiok aatiŋ ni, ni yunn siib. Le bi ni binib pam tuk binib Tidindaan aabənyaan, ki mək bi baah ga dii u mbaməm pu na.

Pəol ni Banabas aah yakr təb chee pu na

³⁶ Naah yunn siib na, le Pəol bui Banabas, “Cha ti gir buen taah nan tuk binib Tidindaan aabər ntim mu məmək ni na, ki ti mann Yesu aanib ki lik ke bi joo Yesu aabər kinye?” ³⁷ Le Banabas ban ke Jənn Mak dii bi. ³⁸ Le Pəol aa kii; ba pu? baah nan bi Pamfilia aatiŋ ni na, Jənn Mak nan labr kun ki cha bi, kaa ki ter bi lituln na ponn ni. Nima pu na, Pəol aa nan kii ke u ki dii bi. ³⁹ Le Pəol ni Banabas kpak kinikpakpak ki yakr təb chee, kaa ki dii təb. Le Banabas ni Jənn Mak koo buŋəb ni, ki buen lidikl libaa pu, bi yin li ke Saiprus. ⁴⁰ Le Pəol nyan Sailas ke u dii u. Le Yesu aanib mee Uwumbər tii bi, ki di bi ηa Uwumbər aajaal ni, u ter bi. Le bi buen, ⁴¹ ki bə dii Siria aatim ni, ni Silisia aatim ni, ki pōok Yesu aanib aataakpab, ki toor tuk bi Uwumbər aaliin.

16

Timoti aah dii Pəol ni Sailas pu na

¹ Pəol mam nan ti fuu Debe aatiŋ ni, ni Listra aatiŋ ni. Le Yesu aadidiir ubaa nan bi nima. Bi yin u ke Timoti. Una nan ye Juu yaab aabo la, ki mu gaa Yesu ki kii. Ute nan ye Griik aanii la. ² Yesu aanib bimək bi Listra aatiŋ ni, ni Ikonium aatiŋ ni na məmək nan pak Timoti. ³ Le Pəol ban ke Timoti li dii u. Juu yaab bimək bi nima na nan nyi ke Timoti aate ye Griik aanii la. Nima pu na, Pəol nan gii Timoti aachakpaln ke Juu yaab aah geei pu na, le ki cha u dii bi. ⁴ Le bi bə dii ntim ngbaan ponn ni, ki

mann Yesu aanib. Pɔɔl mam aah nan bi Jerusalem ni na, le Yesu aakpambalb, ni Yesu aanib aaninkpiib bi nan bi nima na nan kpokl, binib bi kaa ye Juu yaab ki dii Yesu na aah ga ɲa pu na. Le Pɔɔl tuk bi baah nan kpokl ki len pu na, ke bi kii kina. ⁵ Nima pu na, Yesu aanib aataakpab nan pɔɔk waasan ni. Idaa mɔmɔk le binib biken mu gaal u ki kii, ki kpae waanib pu.

Pɔɔl aah dan tidan Troas aatin ni pu na

⁶ Uwumbɔr Aafuur Nyaan aa nan kii ke Pɔɔl mam buen Asia aatin ni ki ti tuk binib Yesu aabɔr. Le bi bɔ dii Frijia aatim ni, ni Galasia aatim ni, ⁷ ki ti fuu Misia aatin mɔk, ki ban bi buen Bitinia aatim ni. Le Yesu Aafuur Nyaan aa kii. ⁸ Le bi bɔ dii Misia aatim ni, ki ti fuu Troas aatin ni. ⁹ Kinyeek ngbaan le Pɔɔl dan tidan ki kan Masedonia aatin aanii ubaa si u chee ki ganɲi u ke u dan Masedonia aatim ni ki nan ter bi. ¹⁰ Pɔɔl aah dan tidan ngbaan kina na, le min Luk ni Pɔɔl mam gor ke ti buen Masedonia aatim ni. Ti nan bee ke Uwumbɔr le yin timi ke ti buen ki ti tuk kitiŋ ngbaan aanib tibɔnyaan na.

Upii Lidia aah gaa Yesu ki kii pu na

¹¹ Ti nan koo buɲɔb, Troas aatin ni, ki puur nnyusakpem na ki ti jer lidikl libaa, bi yin li ke Samotres. Naah woln kitaak na, le ti fuu Neapolis aatin ni. ¹² Le ti nyan buɲɔb ni, ki chuun kitiŋ ki ti fuu Filipi aatin ni. Ki ye Masedonia aatin kibaa, ki ye kitisakpen. Rom yaab nan bi nima, ki joo kitiŋ ngbaan. Ti nan bi kitiŋ ngbaan ponn ni, ki pii iwiin ilee. ¹³ Juu yaab aakpaakool daal, le ti nyan kitiŋ ngbaan ponn ni, ki buen limɔɔl aagbaan. Ti nan dak ke likpaakool daal mɔmɔk Juu yaab kuuni nima ke bi mee Uwumbɔr. Le ti kan bipiib kuun nima. Le ti kal ki tuk bi Uwumbɔr aaliin. ¹⁴ Upii ubaa nan bi nima ki ɲun taah len pu na. Bi nan yin u ke Lidia. U nan ye Tiataira aatin aapii la, ki chuun kooh ɲitanyaan aakeken ɲi kpa kidaak na. U nan ye upii u pak Uwumbɔr na la. Le Tidindaan piir usui ke u pel mbamɔm, ki gaa Pɔɔl aah len pu na. ¹⁵ Le bi muin u ni waachiln ni aanib nnyun ni. Le u tuk timi, “Ni yaa dak ke m sil gaa Tidindaan ki kii kan, ni dan nan mann mi, ki li bi ndo.” Le u ganɲ timi, le ti buen.

Baah di Pɔɔl mam ɲa kiyondiik ni pu na

¹⁶ Ti nan ki buen baah mee Uwumbɔr nin chee na. Taah cha na, le usapɔɔn ubaa ton timi nsan ni. U nan ye unaagbiibo la. Bininkpiib nan dii u, ki cha u tuk binib tiwan ni choo ki ga nan ɲa na aabɔr. Waah ɲani kina na, le u kan ɲimombil pam ki tii udindatiib. ¹⁷ Le u paan ni ti ni Pɔɔl aapuwɔb, ki tar ke, “Bijab bimina le ye Uwumbɔr u kaa kpa ɲeen aatɔ na aanaagbiib. Bi tuk nimi naah ga ɲa pu ki ɲmar na.” ¹⁸ Usapɔɔn ngbaan nan ɲani kina iwiin mɔmɔk. Waah ɲani kina na, le Pɔɔl gee liɲuul, ki fenn lik u, ki tuk bininkpiib bi dii u na, “M tuk nimi Yesu Kristo aayimbil pu, nya u ni man.” Libuul ngbaan ni le bininkpiib ngbaan nyan u ni. ¹⁹ Tɔ, bininkpiib ngbaan aah nyan u ni na, le udindatiib gee liɲuul. Bi bee ke waan ki kan ɲimombil tii bi. Le bi chuu Pɔɔl ni Sailas ki dar bi mpɔɔn, ki di buen kitiŋ ngbaan aabɔjirb aanimbiin ni, ²⁰ ki ti len ke, “Bijab bimina ye Juu yaab, ki muk do aanib, ²¹ ki tuk bi nkaal mubaa. Taah ye Rom yaab na, naa ɲan ke ti gaa nkaal mue ki dii mu.” ²² Baah len kina na, le kinipaak ngbaan mu gee liɲuul Pɔɔl ni Sailas pu.

Le bibɔjirb ngbaan chuu peer baawan, ki tuk baatutum ke bi di ɲidabil gbaa bi. ²³ Le bi gbaa bi pam, ki tur bi ti ɲa kiyondiik ni, ki tuk kiyondiik aaninkpel ke u li kii bi mbamɔm. ²⁴ Baah tuk u kina na, le u tur bi ɲa ponn ni aadiik ni, kiyondiik ni, ki baa bi ɲibaa.

²⁵ Kinyetaasiik le Pɔɔl ni Sailas bi mee Uwumbɔr, ki gaa ilahn ki pak u. Le binaagbiib biken ka pel. ²⁶ Libuul ngbaan ni le kitiŋ den sakpen, ki cha kiyondiik aadinyikl mu den. Libuul ngbaan ni le kiyondiik ajaalen mam mɔmɔk chuu piir. Le binaagbiib mɔmɔk aakululn chuu gbiln lir. ²⁷ Le kiyondiik aaninkpel finn, ki kan ke jaalen mam mɔmɔk piir a. U nan dak ke binaagbiib mɔmɔk nyan a. Le u yoor waajaak aajuk ke u ku ubaa. ²⁸ Le Pɔɔl teen ke, “Taa ku aabaa. Ti mɔmɔk bi do.”

²⁹ Le kiyondiik aaninkpel teen ke, “Li joo ni karyaa,” ki san koo ni, le ki nan gbaan Pɔɔl ni Sailas aanimbiin ni, le uwon gbaa.

³⁰ Le u nyan bi lipaal, ki baa bi, “Ndindatiib, m ga ŋa kinye aan ki ŋmar?”

³¹ Le bi bui u, “Aa yaa gaa Tidindaan Yesu ki kii kan, aa ga ŋmar, le saachiln ponn ni aanib mu ga ŋmar.” ³² Le bi tuk u ni waachiln ni aanib mɔmɔk Tidindaan aabɔr. ³³ N-yoonn ngbaan le u di nnyun char baabuun ngbaan, baah fe gbaa lakr bi pu na. Le bi muin u ni waachiln ni aanib mɔmɔk nnyun ni. ³⁴ Le u di Pɔɔl ni Sailas buen waadichal ni, ki ti tii bi tijikaar ke bi ji. U ni waachiln ni aanib aah nan gaa Uwumbɔr ki kii na, ni ŋa bi mpopiin pam.

³⁵ Naah woln kitaak na, le bibɔjirb ngbaan tun baatutum ke bi buen ti tuk kiyondiik ni aaninkpel ke u di bijab na lii aan bi li cha.

³⁶ Le kiyondiik aaninkpel tuk Pɔɔl, “Bibɔjirb ngbaan len ke m di aa ni Sailas lii, ni li cha. Ni nya suuna ki li cha.”

³⁷ Le Pɔɔl aa kii kina. U nan bui bitutum ngbaan, “Bibɔjirb ngbaan aah ŋa pu na, naa ŋan. Timi tibaa mu po ye Rom yaab la. Baa jin timi tibɔr, kaa kan timi aataani, le ki gbaa timi binib aanimbil ni, ki di timi lan kiyondiik ni. Baah ŋa timi Rom yaab kina na, naa ŋan. Dandana wee, bi ban ke ti li cha, ubaa taa li nyi. Taan kii kina. Cha bibɔjirb ngbaan bibaa dan nan nyan timi.”

³⁸ Le bitutum ngbaan buen ti tuk bibɔjirb ngbaan Pɔɔl aah len pu na. Baah ŋun ke Pɔɔl ni Sailas ye Rom yaab na, le ijawaan chuu bi. ³⁹ Le bi buen Pɔɔl ni Sailas chee ki ti sɔŋ bisui, ki nyan bi kiyondiik ni, le ki gan bi ke bi nya kitiŋ ngbaan ni. ⁴⁰ Le Pɔɔl ni Sailas siir nima chee, ki buen Lidia aadichal ni, ki ti doon Yesu aanib, ki len bi chee ki pɔɔk bitaakpab, le ki nin siir nima.

17

Binib aah ŋma tijar Tesalonika aatiŋ ni pu na

¹ Baah siir nima na, le bi bɔ dii Amfipolis aatiŋ ni, ni Apolonia aatiŋ ni, le ki ti fuu Tesalonika aatiŋ ni. Juu yaab aameen aadiik nan bi nima. ² Le Pɔɔl ti koo mmeen aadiik ngbaan ni, waah ti ŋani pu ŋikpaakoo mɔmɔk na. U nan di ŋikpaakoo ŋitaa le tuk bi Uwumbɔr Aagban aah len pu na aatataa, ³ ki mɔk bi ke ni ye Kristo u gaa binib lii na aabɔr, ke Uwumbɔr Aagban len ke see

Kristo na jin falaa, ki kpo, ki fikr nkun ni, le ki len ke waah tuk bi Yesu u aabɔr na, uma le ye Kristo ngbaan. ⁴ Le Juu yaab bibaa, ni Griik yaab bi pak Uwumbɔr na ponn ni pam, ni bipiib bi ye mpɔɔndam na kii tii Pɔɔl aah len pu na, ki kpaan u ni Sailas chee.

⁵ Le Juu yaab bi kaa kii tii u na nan kpa lipiipoln u pu, ki kuun ni binib bi kaa ŋan, kaa bi tibɔr tibaa ni na, ki cha kitiŋ ngbaan aanib mɔmɔk gee liŋuul, ki kpa kifuu, ki ŋma tijar, le ki buen uja u bi yin u ke Jasonn na do, ki ban bi koo ni. Le waa kii. Le bi koo mpɔɔn, ki ti bi ban Pɔɔl ni Sailas, ke bi nyan bi buen kinipaak ngbaan chee, ⁶ le kaa kan bi. Baah kaa kan bi na, le bi chuu Jasonn ni Yesu aanib bibaa mpɔɔn, ki di buen kitiŋ ngbaan aaninkpiib chee, le ki ti teen ke, “Pɔɔl mam bi muk binib ntim mɔmɔk ponn ni na dan do mu, ⁷ le Jasonn cha bi bi udo. Bi bii Ubɔrkpaan Siisa aakaal mɔmɔk ki len ke ubɔr uken bi, bi yin u ke Yesu.” ⁸ Juu yaab aah len kina na, le kinipaak, ni kitiŋ ngbaan aaninkpiib gee liŋuul Pɔɔl ni Sailas pu. ⁹ Le bi cha Jasonn mam pan ŋimombil ke bi di bi lii. Le bi pan, le bi di bi lii.

Berea aatiŋ aanib aah gaa Yesu aabɔr pu na

¹⁰ Kinyeek ngbaan le Yesu aanib cha Pɔɔl ni Sailas siir buen Berea aatiŋ ni. Baah ti fuu na, le bi buen Juu yaab aameen aadiik ni. ¹¹ Le binib bi bi nima na pel Pɔɔl aah len pu na. Binib ngbaan ye binib ki jer Tesalonika aatiŋ ni yaab. Le binimbil man Pɔɔl aah len pu na pu. Idaa mɔmɔk bi nan kpar Uwumbɔr Aagban ponn ni, ki karni ke bi lik ke ti gbii aan taa gbii. ¹² Nima pu na, bi ponn ni pam nan gaa Yesu ki kii. Griik yaab bi nan ye bininyuum na, bijab ni bipiib, mu gaa u ki kii ki wiir. ¹³ Le Juu yaab bi bi Tesalonika aatiŋ ni na ŋun ke Pɔɔl bi Berea aatiŋ ni ki bi tuk binib Uwumbɔr aabɔr. Le bi mu buen nima ki ti cha kinipaak na ŋma tijar Pɔɔl pu. ¹⁴ Libuul ngbaan ni, le Yesu aanib cha Pɔɔl siir buen ki dii nsan mu cha nnyusakpem aagbaan na. Sailas ni Timoti ma nan bee Berea aatiŋ ni. ¹⁵ Le Yesu aanib bi cheen Pɔɔl na nan cheen u ti saa Atens aatiŋ ni. Le Pɔɔl tuk bi ke bi ti tuk Sailas ni Timoti ke bi chuun

mala ki dan u chee. Waah tuk bi kina na, le binib bi cheen u na gir buen Berea aatiŋ ni.

Pɔɔl aah moon Yesu aabɔr Atens aatiŋ ni pu na

¹⁶ Le Pɔɔl ti bi Atens aatiŋ ni, ki ka kii Sailas ni Timoti. Waah bi nima na, le u kan ŋiwaa pam kitiŋ ngbaan ponn ni. Le ni bii usui sakpen. ¹⁷ Likpaakool daal le u koo mmeen aadiik ni, ki tuk Juu yaab, ni binib bi pak Uwumbɔr na Yesu aabɔr. Le bi gbaa tɔb chee tibɔr ngbaan. Idaa mɔmɔk u nan chaa kinyan ni, ki ti tuk binib bi bi nima na Yesu aabɔr. Le u ni bi gbaa tɔb chee tibɔr ngbaan. ¹⁸ Binib bibaa mu nan bi kitiŋ ngbaan ponn ni. Bi yin bibaa ke Epikurus* aanib, ki yin bibaa mu ke Stoik† aanib. Baah ŋun Pɔɔl aah len pu na, le bibaa baa tɔb, “Ulambidaan ngbaan len kinye?”

Le bibaa mu bui ke bi dak ke u len ŋiwaa yayan ŋibaa aabɔr la. Pɔɔl ma nan bi len Yesu aabɔnyaan, ke u fikr nkun ni. ¹⁹ Bi nan yin kitiŋ ngbaan aaninkpiib ke Areopagus‡ aanib. Le bi di Pɔɔl buen bininkpiib ngbaan chee, le ki ti bui u ke waah tuk binib tibɔchann ti na, bi ban ke u tuk bi mu, bi bee, ²⁰ ke waah len pu na, ni gar bi, bi ban ke u tuk bi mu taatataa. ²¹ Atens aatiŋ aanib, ni bicham bi nan bi nima na, nan gee ke bi li kuun ni ki gbaa tɔb chee tibɔchann n-yoonn mɔmɔk. Nima pu le bi ban bi ŋun Pɔɔl yaar mu.

²² Le Pɔɔl sil bikaasisik ni, ki len ke, “Atens aatiŋ aanib, m bee ke nitafal bi ŋiwaa aabɔr ni pam. ²³ M chuun nimi aatiŋ ponn ni ki kan naah dooni ŋiwaa pu na, le ki kan bi nan ŋmee ŋhmeen naah toor kitork nin chee na. Bi ŋmee ke, ‘Taah kaa nyi Uwumbɔr u na.’ Ni dooni Uwumbɔr, ki mu aa nyi u. Waabɔr le m ban m tuk nimi dandana wee. ²⁴ Uwumbɔr nan naan dulnyaa wee, ni tiwan nimɔk bi ni ponn ni na. Uma le ye paacham ni taab Aadinnaan. Waa bi liwaal aadiik ni. ²⁵ Uma ubaa le tii binib mɔmɔk limɔfal, ni libuln li ti fuur na, ni tiwan mɔmɔk. Waah ban pu na, u kpa. Unii yaa tun lituln tii uma

Uwumbɔr kan, naa kpaee Uwumbɔr nibaa. ²⁶ Njan u nan naan uja ubaa, uma le ye ŋinibol mɔmɔk aayaaja. Uma Uwumbɔr le cha ŋinibol mɔmɔk bi dulnyaa wee mɔmɔk ponn ni. U nan siin n-yoonn mu binib mɔmɔk ga li bi na, ki siin nin chee bi mɔmɔk ga li bi na. ²⁷ Waah nan naan binib na, u ban ke bi li ban u. U dak ke nibaakan bi ga baa ki ban u, ki kan u. Waa daa unii ubaa chee. U po mal timi la. ²⁸ Uma pu le ti fu, ki chuun, ki bi. N-yaayoonn na, nimi aalankpalb bibaa nan len ke, ‘Ti ye Uwumbɔr aabim la.’

Baah len pu na, ti gbii. ²⁹ Taah ye Uwumbɔr aabim na, taa cha ti li dak ke Uwumbɔr aabimbin bi ke ŋiwaa na. Njiwaa po ye ŋitakpal le bi kpai ŋi, bee salmaa, bee tikunabr le bi di mɔɔ ŋi. ³⁰ Binib aah kaa nan kee nyi Uwumbɔr aasan buyoonn na, waa nan gar baah ŋani pu na. Dandana wee le u len ke u ban ke binib bimɔk bi dulnyaa wee mɔmɔk ponn ni na kpeln baabimbin ki dii waasan. ³¹ Ba pu? u siin nwiin bundaln u ga ji binib mɔmɔk tibɔr na, ki ti saa baah ŋa ki ŋeer pu na. U nyan uja u ga ji binib tibɔr na. U nan fikr uja ngbaan nkun ni, nima le ye limɔkl tii binib mɔmɔk.”

³² Binib ngbaan aah ŋun Pɔɔl len ke Uwumbɔr fikr unii nkun ni na, le bibaa ŋani u mbɔnyun. Le bibaa mu len ke bi ban bi ki ŋun tibɔr ngbaan. ³³ Le Pɔɔl siir nima ki buen. ³⁴ Le bijab bibaa gaa Yesu ki kii, ki kpaan Pɔɔl chee. Bi yin ubaa ke Dionisius, u nan ye Areopagus aanii ubaa na. Uken mu nan ye upii u bi yin u ke Damaris na. Binib biken mu nan gaa Yesu ki kii.

18

Pɔɔl aah moon Yesu aabɔr Korint aatiŋ ni pu na

¹ Pɔɔl nan siir Atens aatiŋ ni, ki di buen Korint aatiŋ ni. ² Waah bi nima na, le u kan Juu yaab aaja ubaa, bi yin u ke Akuila. Bi nan ma u Pontus aatiŋ ni la. Bi yin upuu ke Prisila. Bi nan bi Itali aatisakpen Rom

* **17:18** : Epikurus yaab nan ye binib bi dii Griik aalandaan ubaa aamɔkm na la. Uma le nan mɔk ke mpopiin ye limɔfal aawanyaan kpaan la. † **17:18** : Stoik aanib nan dii Griik yaab aalandaan u nan bi n-yaayoonn na aamɔkm na la. U nan mɔk ke aa yaa ban mpopiin kan, aatafal taa li bi mmɔɔn, ni iween ni. ‡ **17:19** : Areopagus ye ligongoln libaa, le ki bi Atens aatiŋ ni. Nima chee le kitiŋ ngbaan ni aaninkpiib nan kaa ki ŋani baakuun. Kina pu na, bi nan yin bininkpiib ngbaan ke Areopagus aanib la.

ni. Le Ubarkpaan Klodius nan siin nkaal ke Juu yaab məmək nya Rom aatiŋ ponn ni. Nima pu le Akuila ni Prisila nan nyan nima, ki dan Korint aatiŋ ni. Bi nan fuu ni naa yunn, le Pɔɔl nan ti kan bi. ³ Uja ngbaan ni upuu nan jab igban le ki gaal ŋiboo. Baatuln le nan bi na. Pɔɔl aatuln ni baatuln kpaa la. Nima pu le u nan ti bi bido. Le bi tun lituln ngbaan tɔb chee. ⁴ Likpaakool daal məmək kan, Pɔɔl nan chaa mmeen aadiik ni. Juu yaab ni Griik yaab mu nan bi nima. Le u ni bi gbaa tɔb chee Yesu aabɔr. Le u pɔɔni ubaa ki ban ke bi gaa Yesu ki kii.

⁵ Sailas ni Timoti nan nyan ni Masedonia aatim ni, ki fuu ni Pɔɔl chee. Baah fuu ni na, le Pɔɔl mooni Yesu aabɔr linimaln, kaa ki tun lituln liken. U nan ŋeer tuk Juu yaab ke Yesu le ye Kristo u gaa binib lii na. ⁶ Le bi kpak u kinikpakpak, ki seei u. Baah ŋa kina na, le Pɔɔl chuu waakekeln gbuk ki nyan kitangbaak, ni ye nsurm le ki tii bi, le ki bui bi, “Ni yaa kaa ŋmar kan, nimi aasin ga li bi nimi nibaa aanjaal ni la, naa ye maataani. M ga di cha nimi, ki tuk binib bi kaa ye Juu yaab na le Yesu aabɔr.” ⁷ Le u siir cha bi, ki buen unii ubaa do, bi yin u ke Titius Justus, u nan ye unii u pak Uwumbɔr na. Udo ni mmeen aadiik si gbək tɔb la. ⁸ Mmeen aadiik aaninkpel u bi yin u ke Krispus na, ni waachiln ni aanib məmək gaa Tidindaan ki kii. Le Korint aatiŋ aanib pam mu ŋun Yesu aabɔr, ki gaa u ki kii. Le bi muin bi nnyun ni.

⁹ Kinyeek kibaa daal, le Pɔɔl dan tidan, le Tidindaan bui u, “Taa ki san ijawaan. Aa li beenin tuk binib tibɔnyaan ngbaan. Taa di cha. ¹⁰ M bi aa chee. Ubaa aan ŋmaa ŋa si nibaa. Kitiŋ kee ponn ni, binib pam ye maanib la.” ¹¹ Kina pu na, Pɔɔl nan bi nima ki ti saa libiln libaa ni ligeln, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr.

¹² Korint aatiŋ nan bi Akaya aapepel ni la. Akaya ngbaan məmək aaninkpel nan ye uja u bi yin u ke Galio na. Waayoonn ngbaan le Juu yaab kuun ki nan chuu Pɔɔl, ki di u buen uma Galio aanimbiin ni, ¹³ ki len ke Pɔɔl tuk bi baah ga ŋa pu ki doon Uwumbɔr na, kaa tuk bi mbaməm, ke u bii baatiŋ aakaal la.

¹⁴ Pɔɔl aah ban ke u len na, le Galio tuk Juu yaab, “U yaa ba ŋa bakaa ni kinimbɔŋ kibaa kan, m ba ga ji u tibɔr. U mu aa ŋa nibaa. ¹⁵ Nimi Juu yaab, ni kpak tɔb iliin pu, ni binib aabɔr pu, ni nimi aakaal pu la. Ni bi ni chee la, naa ye maabɔr. Maan ji tibɔr ngbaan.” ¹⁶ Le u jenn nyan bi bibɔjirb aadiik ni. ¹⁷ Le bi məmək chuu mmeen aadiik aaninkpel u bi yin u ke Sosenes na, le ki gbaa u libɔjil aadiik chee. Le Galio aatafal aa nan bi ni ponn ni.

Pɔɔl mam aah gir buen Antiok aatiŋ ni pu na

¹⁸ Pɔɔl nan bi Korint aatiŋ ni ki yunn. Waah bi nima ki yunn na, le u chɔi Yesu aanib. Le u ni Prisila ni Akuila buen Senkrea aatiŋ ni. Pɔɔl aah ti bi nima na, le u kuu uyikpir lii. Ni mək ke waah nan puu tipuur ti tii Uwumbɔr na le na. Le bi nan ti koo buŋɔb ni, ke bi puur nnyusakpem na ki buen Siria aatim ponn ni. ¹⁹ Le bi ti fuu Efesus aatiŋ ni, ki nyan buŋɔb na ni. Le Pɔɔl buen mmeen aadiik ni. Le u ni Juu yaab ti gbaa tɔb chee Yesu aabɔr. ²⁰ Le bi ban ke u yunn bi chee. Le waa kii, ²¹ le ki chɔi bi, ki tuk bi ke Uwumbɔr yaa kii kan, u ga ki gir ni bi chee. Le u ki labr ti koo buŋɔb ni, ki cha Prisila ni Akuila nima, ki buen, ki ti fuu Siisarea aatiŋ ni.

²² Waah ti fuu nima na, le u nyan buŋɔb na ni, ki buen Jerusalem, ki ti doon Yesu aanib bi nan bi nima na, le ki nyan buen Antiok aatiŋ ni, ²³ ki ti yunn nima siib, le ki bɔ dii Galasia aatim ni, ni Frijia aatim ni, ki mann Yesu aanib, ki pɔək bitaakpab.

Uja u bi yin u ke Apolos na aabɔr

²⁴ Juu yaab aanii ubaa nan bi, bi yin u ke Apolos. Bi nan ma u Aleksandria aatiŋ ni la. Le u dan Efesus aatiŋ ni. U nan ye unii u nyi tibɔr aalem na, ki nyi tibɔr ti ŋmee Uwumbɔr Aagban ni na mbaməm. ²⁵ Binib nan tuk u Tidindaan Yesu aasan aabɔr, le unibil man tibɔr ngbaan pu. U nan len binib chee, ki tuk bi Yesu aabɔr mbaməm. U mu aa nyi Yesu aah gbiini binib Uwumbɔr Aafuur Nyaan pu na. U po nyi Jɔnn aah nan muini binib nnyun ni pu na la. ²⁶ Le Apolos koo mmeen aadiik ni, ki tuk binib Yesu aabɔr ni lipobil. Le Prisila ni Akuila ŋun waah tuk bi pu na. Baah ŋun

na, le bi di u di buen bido, ki ti toor tuk u Uwumbər aasan aabər mbaməm. ²⁷⁻²⁸ Tə, Apolos nan ban ke u buen Akaya aatim ni. Le Yesu aanib bi bi Efesus aatiŋ ni na ter u, ke u buen, le ki n̄mee kigbaŋ tii u ke u ti tii Yesu aanib bi bi Akaya aatim ni na, ke bi chann u tichann. Waah ti fuu nima na, le Juu yaab bi bi nima na nan kpak u kinikpakpak. Le u len tibər nyan bi, ki mək bi binib aanibil ni ke Uwumbər Aagbaŋ len ke Yesu sil ye Kristo u gaa binib lii na. Apolos aah ŋa kina na, u nan ter binib bi kan Uwumbər aanimbaasaln ki gaa Yesu ki kii na.

19

Pəəl aah moon Yesu aabər Efesus aatiŋ ni pu na

¹ N-yoonn mu Apolos nan laa bi Korint aatiŋ ni na, le Pəəl bə dii ŋjoo aatiŋ ni, ki ti fuu Efesus aatiŋ ni. Waah ti fuu nima na, le u kan Yesu aanib bibaa. ² Le u baa bi, “Naah gaa Yesu ki kii na, ni gbii Uwumbər Aafuur Nyaan aa?”

Le bi bui u, “Taa kan, ki mu aa ŋun ke Uwumbər Aafuur Nyaan bi.”

³ Le Pəəl baa bi, “Ni yaa ye kina kan, bi muin nimi nnyun ni kinye?”

Le bi bui u, “Bi muin timi nnyun ni ke Jənn aah nan ŋani pu na la.”

⁴ Le Pəəl bui bi, “Jənn nan muin binib bi kpeln baabimbin na nnyun ni, ki tuk bi ke bi gaa unii u ga paan ni upuwəb na ki kii. Uma le bi yin u ke Yesu.”

⁵ Pəəl aah tuk bi kina na, le bi cha u muin bi nnyun ni, Tidindaan Yesu aayimbil pu.

⁶ Le u di uŋaal paan bi pu. Le Uwumbər Aafuur Nyaan sunn ni bi pu. Le bi len iliin yayan, le ki nabr Uwumbər aah len pu na.

⁷ Bi ga nan li fuu bijab kipiik ni bilee.

⁸ Likpaakool məmək daal kan, Pəəl nan chaa mmeen aadiik ni, ki ti saa in̄mal itaa, ki len binib chee ni lipobil, le ki tuk bi Uwumbər aanaan aabər. Le bi ni Pəəl gbaa təb chee tibər ngbaan. Pəəl nan pəəni ubaa ke u mək bi ke waah len ti na gbii. ⁹ Le bi ponn ni bibaa aatafal pəə. Baa kii tii waaliin, le ki len tibər ti kaa ŋan na Tidindaan aasan pu, kinipaak aanibil ni. Kina pu le Pəəl siir cha bi, ki di binib bi dii Yesu aasan na buen uja u bi yin u ke Tiranus na

aadisakpeŋ ki ponn ni binib ŋmaa kuun ni na. Idaa məmək le u ni binib gbaa təb chee Yesu aabər nima. ¹⁰ U nan ŋani kina ki ti saa ŋibin ŋilee. Waah ŋa kina ŋibin ŋilee ngbaan pu na, le Asia aatiŋ aanib məmək, bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu yaab na məmək ŋun Tidindaan aabər.

Skefa aajapətiib aabər

¹¹ Uwumbər nan cha Pəəl tun lijinjiir aatun ki ti nyan. Binib aa nan kee kan kina. ¹² Le bi yoor Pəəl aakekengen ŋi u joo per unibil wəb na, ni ŋikeken ŋi u joo biini unibiin ni na, ki ti di paan bibum pu, ni tiyayaar aah joo bi na mu pu. Baah ŋani kina na, libuul ngbaan ni le bi pəək. ¹³⁻¹⁴ Tə, Juu yaab aanii ubaa mu nan bi nima. Bi yin u ke Skefa. U nan ye Uwumbər aatotoorninkpel ubaa la, ki nan kpa japətiib bilole. Ujapətiib nan chuun chaa ntim ntim ponn ni, ki nyani tiyayaar binib ni. Le bi ban ke bi di Tidindaan Yesu aayimbil nyan tiyayaar uja ubaa ni, le ki bui tiyayaar ngbaan, “M tuk nimi Yesu u Pəəl mooni waabər na aayimbil pu, nya li cha man.”

¹⁵ Le tiyayaar ngbaan bui bi, “M nyi Yesu, ki nyi Pəəl. Nimi ma kan, ŋma ye nimi?”

¹⁶ Le uja u tiyayaar joo u na nan chuu bi, ki gbaa lakr bi, ki gaa baawanpeenkaan ki nyan bi. Le bi məmək san biŋmeen ki nyan udo. ¹⁷ Le Efesus aatiŋ aanib bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu yaab na məmək ŋun tibər ngbaan. Le ijawaan chuu bi məmək. Le bi nyun Tidindaan Yesu. ¹⁸⁻¹⁹ Le binib bi gaa Yesu ki kii na pam nan dan Pəəl chee, ki nan kpiir ki tuk u binib aanibil ni, baah nan ŋani inyək pu na. Bi ponn ni pam nan kpa inyək aagbann. Le bi di inyək aagbann ngbaan see mmii ni, binib məmək aanibil ni. Le bi kahn inyək aagbann ngbaan aadaak, le ni ye iwiin ŋichur piin̄mu aapal. ²⁰ Le Tidindaan aaliin moo moon ŋipepel məmək, ki moo kan mpəən.

Binib aah ŋma tijar Efesus aatiŋ ni pu na

²¹ Nee aapuwəb, le Pəəl nan ban ke u bə dii Masedonia aatim ni, ni Akaya aatim ni, ki nin buen Jerusalem. Le u ŋa nlandak ke u yaa buen Jerusalem aatiŋ ni kan, u ga ti buen Rom aatiŋ mu ni. ²² Le u nyan binib bi ter u na ponn ni bilee, bi yin ubaa ke

Timoti, ki yin uken ke Erastus, le ki cha bi loln u pu nsan ki cha Masedonia aatinj ni. Uma Pɔɔl nan laa beenin bi Asia aatinj ni, ki yunn siib.

²³ N-yoonn ngbaan, le Efesus aatinj aanib ηma tijar Tidindaan aasan pu. ²⁴ Unii ubaa nan bi nima, bi yin u ke Demetrius. U nan di tikunabr le mɔɔ ηdichal waatiir ηi bi ke liwaal li bi yin li ke Artemis na aadichal na, aan ki joo kooh binib pu. Le binib pam mu tun lituln ngbaan, ki kan tinyoor pam. ²⁵ Le Demetrius kuun binib bimɔk tun lituln ngbaan na, ki bui bi ke, “Njɔtiib, ni nyi ke timi aatuln kpa tinyoor pam. ²⁶ Pɔɔl mu bi bii timi aatuln la. Ni kan aa? Ni ηun waah len pu na. U len ke ηiwaa ηi binib mɔɔ ηi na aa ye nibaa. Binib bi bi Efesus aatinj ni do, ni Asia aapepel mɔmɔk ponn ni na pam pak waah len pu na, kaa ki dii ηiwaa. ²⁷ U yaa beenin ηani kina kan, u ga bii timi aatuln. Artemis, li ye liwaal sakpeln na aadichal ga bee fam. Artemis li Asia aatim aanib, ni dulnyaa ni aanib mɔmɔk dooni li na, mu ga ηa fam, kaan ki li bi tibɔr tibaa ni.”

²⁸ Binib ngbaan aah ηun kina na, le bi gee liηuul sakpen, ki tar ke, “Artemis li ye Efesus aatinj aanib aawaal na ye liwaal sakpeln la.” ²⁹ Le kitiη ngbaan aanib mɔmɔk kpa kifuuk ki ηma tijar, le ki chuu Pɔɔl aajɔtiib bilee, Gayus ni Aristakus, ki di san mala buen binib aah kuuni nin chee na, mpaan sakpiin ni. Gayus ni Aristakus nan ye Masedonia aatinj aanib bilee bi dii Pɔɔl waasachuln ponn ni na la. ³⁰ Le Pɔɔl ubaa nan ban ke u buen kinipaak na aah kuun nin chee na, u ti len bi chee. Le Yesu aanib aa cha u buen. ³¹ Kitiη ngbaan aaninkpiib ponn ni bibaa nan ye Pɔɔl aajɔtiib la. Bi mu nan tun unii Pɔɔl chee ke u ti tuk u ke u taa buen kinipaak ngbaan aah kuun nin chee na. ³² Kinipaak ngbaan nan kpa kifuuk sakpen; bibaa nan tar ki len tibaa, bibaa mu nan tar ki len tiken. Baa nyi budabu pu bi kuun ni nima chee na. ³³ Le Juu yaab bi nan bi nima na nan nyan uja ubaa bi yin u ke Aleksanda, ke u sil kinipaak ngbaan aanimbiin ni. Nima pu na, binib bibaa mu nan dak ke ni ye uma Aleksanda aabɔr la. Le u yoor unjaal ki nyii bi pu, ki ban ke u tuk bi ke naa ye Juu yaab aabɔr. ³⁴ Kinipaak

ngbaan aah bee ke u ye Juu yaab aanii na, le bi kpaan ki teen nfumbaa ke, “Artemis li ye Efesus aatinj aanib aawaal na ye liwaal sakpeln la.” Bi nan tar kina ki ti saa tikur tilee.

³⁵ Le kitiη ngbaan aaninkpel ubaa dan nan nyii bi pu, ke bi di cha kifuuk. Baah di cha na, le u len ke, “Efesus yaab, binib mɔmɔk nyi ke nimi Efesus yaab lik Artemis ni laadichal pu la, ki nyi ke Artemis ye liwaal sakpeln li nyan ni kitaapaak ki sunn ni kitiη na. ³⁶ Ubaa aan ηmaa nee ke taa gbii. Sɔη nisui man, ki taa tun lituln fam. ³⁷ Nimi le joo ni bijab ngbaan do chee na. Baa sun tiwan liwaal aadichal ponn ni, kaa sii timi aawaal. ³⁸ Demetrius mam ni unii ubaa yaa kpa tibɔr kan, bibɔjirb bi, libɔjil daal mu bi. Cha bi buen nima ki ti len. ³⁹ Nimi aaninkpiib mu yin binib ki kuun bi, ke bi nan ji tibɔr. Ni yaa kpa tibɔr kpee kan, bi ga len ti mu. ⁴⁰ Ni kpa kifuuk ki ηma tijar din. Nibaakan, timi aatinj aaninkpiib ga ji timi tibɔr kifuuk ngbaan pu. Nibaa aa bi ni ponn ni, ni po kpa kifuuk fam la. Bi yaa baa timi kifuuk ngbaan pu kan, taa nyi taah ga len pu na.” ⁴¹ Waah len kina na, le u cha bi mɔmɔk siir.

20

Pɔɔl aah buen Masedonia ni Griis aapepel ni pu na

¹ Kifuuk ngbaan aah ti ηmin na, le Pɔɔl yin Yesu aanib ke bi dan u chee, ki nan len bi chee tibɔr, ki pɔɔk bitaakpab, ki chɔi bi, le ki buen Masedonia aatinj ni. ² Le u bɔ dii ntim mu bi nima na ni, ki mann Yesu aanib bi bi nima na, ki len bi chee tibɔr pam, ki pɔɔk bitaakpab, ki ti fuu Griis aatinj ni, ³ ki nan bi nima ki pii inmal itaa, le ki ban u koo bunɔb ni, ki buen Siria aatinj ni. Le u ηun ke Juu yaab kpokl ke u yaa koo bunɔb na ni kan, bi ga ku u. Waah ηun kina na, le waa buen, ki len ke u ga labr jer Masedonia aatim. ⁴ Le binib bibaa nan dii u. Binib bi nan dii u na aayimbil nan ye Sopata, u nan ye Berea aatinj aanii, ki nan ye Pirus aajapɔɔn na; ni Aristakus, ni Sekundus, bi nan ye Tesalonika aatinj aanib na; ni Gayus, u nan ye Debe aatinj aanii na; ni Tikikus, ni Trofimius, bi nan ye Asia aatinj aanib na; ni Timoti. ⁵ Le bi

məmæk loln nsan ki buen Troas aatiŋ ni, ki ti kii timi nima. ⁶ Le ti nan bi Filipi aatiŋ ni, ki ti saa bundaln Juu yaab ji njim ki ŋmɔ boroboro u kaa kpa nnyək na. Liyaadaal ngbaan aah jer na, le ti koo buŋɔb ni ki buen. Ti di iwiin iŋmu le fuu Troas aatiŋ ni, ki ti pii tijɔtiib nima. Le ti nan bi nima ki ti saa iwiin ilole.

Pɔɔl aah buen Troas aatiŋ ni kookooyaan pu na

⁷ Likpaakool ponn ni, njan aawiin daal, le ti kuun tɔb chee ke ti nan ji Tidindaan aajikaar. Le Pɔɔl len bi chee Uwumbɔr aabɔr le kitaak ti siir. U nan ban ke kitaak yaa woln kan, u buen cha bi. Nima le cha u len bi chee tibɔr kitaak ti siir. ⁸ Taah kuun paacham aadiik ni na, karyaa mam nan wiir ki ponn ni. ⁹ Unachipɔɔn ubaa nan bi nima, bi yin u ke Yutikus. U nan ka kiditatar aatakolu pu, le ngeen chuu u. Pɔɔl aah bi len tibɔr ki yunn na, le u geen, ki ker lir kitinŋ. Le bi məmæk nyan ni, ki sunn ti yoor u. U mu kpo a. ¹⁰ Le Pɔɔl mu nyan ni, ki sunn buen bi chee, ki ti doon paan u pu, le ki di unjaal kpal u, le ki bui bi, “Chuu nibaa man. Waa kpo. U bi.” ¹¹ Le Pɔɔl gir koo paacham aadiik ngbaan ni, ki ti jin bi chee tijikaar, ki ki len bi chee tibɔr ki yunn, hali ki ti woln kitaak. Naah woln na, le u buen cha bi. ¹² Le bi yoor unachipɔɔn ngbaan di buen udo. Waah fikr na, le bisui sɔŋ mbamɔm.

Taah buen Miletus aatiŋ ni pu na

¹³ Le ti loln nsan ki koo buŋɔb ni, ki puur buen Asos aatiŋ ni. Pɔɔl ma nan chuun kitinŋ, ki mu buen nima, le ti ti keln tɔb. Pɔɔl nan tuk timi ke u mu ga koo buŋɔb na ni nima. ¹⁴ Waah ti pii timi Asos aatiŋ ni na, le ti yoor u ŋa buŋɔb na ni, le ti di buen Mitilene aatiŋ ni. ¹⁵ Ti nan nyan nima ki nabr buen. Naah woln kitaak na, le ti fuu lidikl libaa chee, bi yin li ke Kios, ki ki woln kitaak, le ti fuu lidikl liken chee, bi yin li ke Samos, ki ki woln kitaak le ti nan fuu Miletus aatiŋ ni. ¹⁶ Le Pɔɔl ban u fuu Jerusalem mala. U nan ban ke u pɔɔn ubaa ki fuu nima Pentekost aawiindaal. Nima pu na, waa nan ban ke u yunn Asia aatiŋ ni. Le u bui ke u ga gɔln Efesus aatiŋ, waan dii nima.

Pɔɔl aah chɔi Yesu aanib aaninkpiib pu na

¹⁷ Le Pɔɔl tun unii ke u buen Efesus aatiŋ ni ki ti yin ni Yesu aanib aaninkpiib, ke bi dan u chee Miletus aatiŋ ni. ¹⁸ Baah fuu ni u chee na, le u bui bi, “Maah nan fuu Asia aatiŋ ni, ki nan bi ni chee na, ni nan bee maabimbini aah nan bi pu n-yoonn ngbaan məmæk na. ¹⁹ Ni nan bee ke m sunn mbaa taab, ki tun Tidindaan aatulu ni tinyunyunn, ki kan falaa Juu yaab chee, baah kpɔkl n-yoonn məmæk ke bi ŋa mi bakaa pu na. ²⁰ M buen binib aah kuuni nin chee na, ki buen nido mu, ki tuk nimi Yesu aabɔr. M tuk nimi tibɔr timək ga ter nimi na, kaa gur tibaa. ²¹ M sur Juu yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab na mu, ke bi kpeln baabimbini ki dii Uwumbɔr aasan ki gaa Tidindaan Yesu ki kii. ²² Dandana wee m kii Uwumbɔr Aafuur Nyaan aamɔb le ki cha Jerusalem ni, kaa nyi baah ga ti ŋa mi nima chee pu na. ²³ M po nyi ke ntim məmæk ponn ni, Uwumbɔr Aafuur Nyaan sur mi ke bi ga di mi ŋa kiyondiik ni, ki ŋa mi falaa. ²⁴ Tɔ, m yaa kpo, bee m yaa bi kan, ntafal aa bi ni ni. Tidindaan Yesu tii mi lituln, ke m tuk binib tibɔnyaan ngbaan, ke Uwumbɔr gee bi. Ntafal bi lituln ngbaan ponn ni, ke m tun li ti doo.

²⁵ “Maah nan bi ni chee na, m nan chuun tuk nimi Uwumbɔr aanaan aabɔr. M nyi ke ni ponn ni ubaa aan ki kan mi. ²⁶ Din, m tuk nimi mbamɔn la, unii ubaa ni ponn ni yaa kaa kan limɔfal li kaa kpa ndoon na kan, naa ye maataani. ²⁷ M tuk nimi Uwumbɔr aabɔr məmæk, kaa gur tibaa. ²⁸ Ni li nyi man, ki taa cha unii ubaa ŋmann nimi. Ni li ter Yesu aanib, ki taa cha unii ubaa ŋmann bi mu. Uwumbɔr Aafuur Nyaan nan ŋa nimi waanib aaninkpiib. Ni li joo waanib ngbaan mbamɔm. Waabo nan dan nan kpo bi pu, ke bi kpaln waanib la. ²⁹ M nyi ke m yaa kaa ki bi ni chee kan, binib ga dan nan bii nimi, ke ŋisapol aah chuun chur ipiih pu na. ³⁰ Binib bibaa mu bi ni ponn ni, ki ga bii Uwumbɔr aaliin ke bi ŋmann Yesu aanib, bi taa ki li dii waasan. Bi ga li ban ke bi dii bima la. ³¹ Nima pu na, ni li nyi man, ki li teer ke ŋibin ŋitaa le na, m nan bi ni chee ki sur nimi ni tinyunyunn, nwiin pu ni kinyeek.

³² “Nnaabitiib, m di nimi ŋa Uwumbɔr aanaal ni, ke u li lik nimi. M tuk nimi waaliin i mɔk timi waah gee timi pu na. Waaliin ngbaan ga ter nimi, ke ni dii waasan mbamɔm. U ga di lifaal tii nimi, ni binib bimɔk bi chain na. ³³ Maah nan bi ni chee na, maa nan ban unii ubaa aamombil, kaa ban unii ubaa aawanpeenkaan. ³⁴ M ni njɔtiib yaa nan ban tiwan ni na kan, min mbaa le nan tun lituln, le ki kan taah ban tiwan ni na. Nimi nibaa nyi kina. ³⁵ Maah tun lituln kina na, m mɔk nimi ke ni mu li tun kina, ki ter bibum, ki li teer ke Tidindaan Yesu ubaa nan len ke, ‘Uwumbɔr aanyoor bi unii u tii na pu ki jer u gaa na pu.’”

³⁶ Pɔɔl aah len doo na, le bi mɔmɔk gbaan bitaŋaayil pu, ki mee Uwumbɔr. ³⁷ Le bi mɔmɔk ubaaba chaa ki ti joo binjaal kpalni Pɔɔl, ki joo bumɔb moor utakpiln,* ki wii. ³⁸ Waah tuk bi ke baan ki kan u na, le ni bii bisui sakpen. Le bi cheen u buen u ti gir koo bunɔb ngbaan ni.

21

Pɔɔl aah buen Jerusalem pu na

¹ Tɔ, ti nan chɔi bi, le ki koo bunɔb ngbaan ni, le ki puur ki ti fuu lidikl libaa chee, bi yin li ke Kos; ki woln kitaak, le ti fuu Rodes aatin ni, ki nyan nima, ki buen Patara aatin ni, ² le ki ti kan bunɔb bu ga buen Fonisia aatin ni na. Le ti nyan ti koo bu ponn ni, ki cha. ³ Taah cha na, le ti jer lidikl libaa bi yin li ke Saiprus, li bi ŋŋangan wɔb na, le ki ti fuu Taya, kitiŋ ki bi Siria aatin ni na. Taah ti fuu nima na, le bi ban bi bi nima ni yunn siib, bi ti nyan ŋitun. ⁴ Le ti nyan bunɔb na ni, ki buen kitiŋ ponn ni, ti ti ban Yesu aanib. Ti nan ti kan bi, ki nan bi bi chee ki ti saa iwiin ilole. Taah bi bi chee na, le Uwumbɔr Aafuur Nyaan cha bi tuk Pɔɔl ke u taa buen Jerusalem. ⁵ Iwiin ilole ngbaan aah jer na, le ni ŋeer ti gir koo bunɔb na ni. Taah gir cha ti ti koo bunɔb ni na, le bi mɔmɔk, ni bipuutiib, ni baabim cheen timi, ki nyan ni kitiŋ ngbaan ni. Le ti mɔmɔk gbaan nnyusakpem na aagbaan, ki mee Uwumbɔr, ⁶ ki chɔi tɔb. Le bi gir kun.

Le ti mu koo bunɔb na ni, ⁷ ki ti nyan Taya aatin ni, ki puur buen Tolemais aatin ni. Taah ti fuu nima na, le ti nyan bunɔb na ni, ki buen ti doon Yesu aanib bi bi nima na, ki nan bi bi chee nwiin mubaa. ⁸ Naah woln kitaak na, le ti nyan kitiŋ ngbaan ni, ki ti fuu Siisarea aatin ni. Taah ti fuu nima na, ti nan buen Filip do, ki ti koo udo. U nan ye unii u tuk binib Yesu aabɔnyaan na la. Baah nan nyan bijab bilole bi Jerusalem ponn ni, ke bi li yakr tijikaar tii Yesu aanib na, u nan ye bijab bilole ngbaan ponn ni ubaa. ⁹ Ubisatiib nan ye binaa, kaa kpa chatiib. Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan cha bi nabr Uwumbɔr aah len pu na. ¹⁰ Ti nan bi nima ki yunn siib. Le Uwumbɔr aabɔnabr ubaa nyan ni Judea ki fuu ni ti chee nima, bi yin u ke Agabus. ¹¹ Le u gaa Pɔɔl aagbapapaln, ki di buu ubaa aataa ni unjaal, ki tuk Pɔɔl ke Uwumbɔr Aafuur Nyaan bui ke Juu yaab bi bi Jerusalem na ga nan di udaan u yeh ligbapapaln ngbaan na buu utaa ni unjaal kina, ki di u ŋa binib bi kaa ye Juu yaab na aanaal ni.

¹² Taah ŋun kina na, le ti ni binib bi bi nima na nan gaŋ Pɔɔl ke u taa buen Jerusalem. ¹³ Le Pɔɔl baa bi, “Ni ŋani ba kina, ki wii, ki bii nsui? Bi yaa ga ti buu mi Jerusalem ni, bee bi yaa ga ti ku mi nima Tidindaan Yesu pu kan, m ga buen. Maan di cha.”

¹⁴ Taa nan ŋmaa chuu u ke u taa buen, le ki len ke, “Cha Tidindaan ŋa waah gee pu na,” le ki ŋmin, kaa ki len tibaa.

¹⁵ Ti nan bi nima ki yunn siib, le ki gor ke ti buen Jerusalem. ¹⁶ Le Yesu aanib bi nyan ni Siisarea aatin ni na bibaa mu dii timi, ki di buen Jerusalem, uja ubaa do, ki ti koo nima. Bi nan yin u ke Menasonn, u ye Saiprus aatin aani, ki nan dii Yesu ni yunn.

Pɔɔl aah buen ti mann Jems pu na

¹⁷ Taah ti fuu Jerusalem na, Yesu aanib nan gaa timi ki nan kpa mpopiin. ¹⁸ Naah woln kitaak na, ti ni Pɔɔl nan buen ti ti doon Jems. Yesu aanib aaninkpiib mɔmɔk mu nan bi nima.

¹⁹ Le Pɔɔl doon bi, ki ŋeer tuk bi Uwumbɔr aah ŋa tiwan nimɔk na, binib bi kaa ye Juu yaab na aakaasisik ni, uma Pɔɔl aatuln

* **20:37** : Bi moor utakpiln: Israel yaab nan doon binaabitiib kina le ki mɔk ngeehn.

pu. ²⁰ Baah ηun kina na, le bi məmək nyun Uwumbər, ki bui Pəəl, “Tina aabo, aa nyi ke Juu yaab ηichur pam le gaa Yesu ki kii. Bi məmək aanimbil man Moses aakaal pu. ²¹ Le bi ηun ke aa mək Juu yaab bimək bi Biniyayam aatim ni na ke bi taa ki dii Moses aakaal, ki taa ki geei baabim aachakpan, ki taa ki dii Juu yaab aakaal. ²² Bi ga ηun ke aa fuu ni. Ti ga ηa kinye? ²³ Ti ga tuk si saah ga ηa pu na. Bijab binaa bibaa bi do. Bi nan puu tipuur tii Uwumbər. ²⁴ Bi ga buen Uwumbər Aadichal ni, bi ti ηa bibaa chain. Aa mu li dii bi cha, ki mu ti ηa aabaa chain, ki tii bi ηimombil, aan bi ti daa tiwan ki nan toor kitork tii Uwumbər, ki kuu baayikipir. Aa yaa ηa kina kan, binib məmək ga bee ke aa mu dii Moses aakaal. Bi ga bee ke binib bi len ke saa dii Moses aakaal na aa len mbamən. ²⁵ Tə, binib bi kaa ye Juu yaab ki gaa Yesu ki kii na ma kan, ti nan ηmee kigban tii bi, ki tuk bi taah kpokl pu na, ke bi taa ki ηmə kitork aanann, ki taa ki ηmə nsin, ki taa ki ηmə tiwan ni bi tab ku ni na, ki taa ki gər kidagook.”

²⁶ Tə, Pəəl nan kii baah tuk u pu na. Ki woln kitaak le u yoor bijab binaa ngbaan, le u ni bi ti ηa bibaa chain. Le u koo Uwumbər Aadichal ni, ki ti tuk Uwumbər aatotoor bundaln bi ga ηa chain doo aan ki toor kitork tii Uwumbər na. Iwiin ilole daal, le bi ga ηa chain doo.

Binib aah chuu Pəəl Uwumbər Aadichal ni pu na

²⁷ Tə, iwiin ilole ngbaan aa nan kee fuu, le Juu yaab bibaa, bi nyan ni Asia aatim ni na, kan Pəəl Uwumbər Aadichal ni. Le bi cha kinipaak ηma tijar Pəəl pu, ki chuu u mpəən, ki tar ke, ²⁸ “Israel yaab, ter timi man. Uja wee ye unii u buen ηipepel məmək na, ki tuk binib məmək ke bi taa li pak timi Juu yaab, ki taa li pak Moses aakaal, ki taa li pak Uwumbər Aadichal. U mu joo ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ki di bi koo ni Uwumbər Aadichal li ye chain na ni, ki bii li.” ²⁹ Bi nan kan Pəəl ni Trofimus, u ye Efesus aatiη aanii na chuun dii kitiη ngbaan ponn ni. Le bi dak ke Pəəl di u koo ni Uwumbər Aadichal ni. Nima pu le bi len

ke u joo ni binib bi kaa ye Juu yaab na koo ni Uwumbər Aadichal ni.

³⁰ Le kitiη ngbaan aanib məmək ηma tijar, ki san kuuni təb chee, ki chuu Pəəl ki dar nyan ni u Uwumbər Aadichal ni. Libuul ngbaan ni le Uwumbər Aadichal aakikiirb piin jaalenj mam. ³¹ Le kinipaak na pəən bibaa bi gbaa ku Pəəl. Le unii ubaa buen Rom aatəb aajab aapol chee, le ki tuk u ke Jerusalem aanib məmək bi ηmə tijar la. ³² Libuul ngbaan ni le upol ngbaan di butəb aajab bibaa ni baaninkpiib, ki san buen kinipaak ngbaan chee. Baah kan butəb aajab ngbaan ni baapol na, le bi di cha Pəəl, kaa ki gbaa u. ³³ Le upol ngbaan buen Pəəl chee, ki ti chuu u, ki tuk waajab ke bi di tikululn tilee buu u, le ki baa ke, “ηma ye uja wee? U ηa kinye?” ³⁴ Le bibaa tar baah gee pu na, le biken mu tar baah gee pu na. Kifuuk ngbaan pu, le upol ngbaan aa ηmaa bee budabu ηa na. Le u tuk waajab ke bi di Pəəl buen butəb aajab aadichal ni. ³⁵ Le bi di u buen ti fuu ηibimbini ηi bi maa tam lidichal ngbaan na. Baah joo u cha na, le kinipaak ngbaan naa naa ke bi ti chuu nyan u. Nima pu na, baah ti fuu ηibimbini taab na, le butəb aajab ngbaan yoor u paacham, le binib aa ki pii u. ³⁶ Le bi məmək paa bipuwəb ki tar, “Ku u man.”

Pəəl aah len waabamən pu na

³⁷ Le bi ti fuu lidichal ngbaan aabisaməb chee, ki ban bi koo. Le Pəəl bui upol ngbaan Griik aaliin ponn ni, “Cha m tuk si tibər tibaa.”

Le upol ngbaan baa u, “Aa ηun Griik aaliin aa? ³⁸ M nyi ke aa ye Ijpt aatiη aanii u nan cha kinipaak tukni timi aatiη aaninkpiib, ki di binikurb ηichur ηinaa buen nteersakpiin ni na la.”

³⁹ Le Pəəl bui u, “M ye Juu yaab aanii la. Bi nan ma mi Tasus aatiη ki bi Silisia aatiη ni na; ki ye kitiη ki kpa liyimbil na la. Pəək aabaa ki cha m len kinipaak ngbaan chee.”

⁴⁰ Le u kii ke u len. Le Pəəl sil ηibimbini paab, ki di unjaal nyii bi pu. Baah ηmin na, le u len bi chee bima Juu yaab aaliin ponn ni.*

* **21:40** : Juu yaab aaliin ye Hiibru aaliin la.

22

¹ U nan len ke, “Ntetiib ni nnaabitiib, li pel man, ki cha m tuk nimi maabamɔn.”

² Baah n̄un ke u len bima bibaa aaliin na, le bi sil chii.

Le Pɔɔl len ke, ³ “M ye Juu yaab aanii la. Bi nan ma mi Tasus aatiŋ ki bi Silisia aatiŋ ponn ni na la. M nan bae mbaem Jerusalem ni, do chee na la. Gamaliel le nan mɔk mi. M nan bae tiyaajatiib aakaal mbamɔm. Nnimbil nan man Uwumbɔr aatuln pu, ke ni mɔmɔk aah bi pu dandana wee na. ⁴ M nan ŋa binib bi dii Yesu aasan na falaa, ki ban m ku bi. M nan chuu bijab ni bipiib mpɔɔn, ki di tikululn buu bi, ki di bi ŋa tiyondir ni. ⁵ Uwumbɔr aatotoorninkpel ni Juu yaab aaninkpiib ga ŋmaa tuk nimi ke m len mbamɔn la. Bi nan ŋmee kigbar tii Juu yaab bi bi Damaskus aatiŋ ni na, ke bi tii mi nsan m ti chuu Yesu aanib bi bi nima na, ki di tikululn buu bi, ki di bi dan Jerusalem, ke m nan daa bitafal. Le m nan buen.”

Pɔɔl aah tuk bi waah nan gaa Yesu ki kii pu na

(Lituln 9.1-19; 26.12-18)

⁶ “M nan bi nsan ni ki ti peen Damaskus aatiŋ. Nwiin kaasisik ni, le nwiihn nyan ni paacham, ki nan woln ki mann gonn mi, ki wiin chain. ⁷ Le m lir kitiŋ, ki n̄un nneel len ke, ‘Sɔɔl, Sɔɔl, ba ŋa aa ŋa mi falaa?’ ⁸ Le m baa u, ‘Ndindaan, ŋma ye?’ Le u bui mi, ‘Min le ye Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na. Aa ŋani mi le falaa.’ ⁹ Bijab bi nan si m chee na nan kan nwiihn ngbaan, kaa n̄un udaan u len m chee na aaneel. ¹⁰ Le m baa u, ‘Ndindaan, m ga ŋa kinye?’ Le u bui mi, ‘Fii sil ki li cha Damaskus aatiŋ ni. Unii ubaa bi nima, ki ga ti tuk si tiwan nimɔk Uwumbɔr ban ke aa ŋa na.’ ¹¹ Nwiihn ngbaan aah nan deer nnimbil na, le m jɔb, kaa ki waa. Le binib bi dii mi na dar mi di buen Damaskus aatiŋ ni.

¹² “Uja ubaa nan bi nima, bi nan yin u ke Ananias. U dii Uwumbɔr aasan mbamɔm, ki kii timi aakaal. Juu yaab bimɔk bi nima na pak u. ¹³ Le u dan nan sil m chee ki bui mi, ‘Nna aabo Sɔɔl, likr.’ Libuul ngbaan ni, le nnimbil kpaan likr, le m kan u, kaa ki ye ujoon. ¹⁴ Le u bui mi, ‘Tiyaajatiib

Aawumbɔr nyan si, ke aa bee waageehn, ki kan Waabonyaana, ki n̄un waaneel len aa chee. ¹⁵ Aa ga li ye waaseeraadaan, ki tuk binib mɔmɔk saah kan pu na, ni saah n̄un pu na. ¹⁶ Taa taan. Fiin, ki yin waayimbil ki mee u, ki cha m muin si nnyun ni, ki finn aapobil saatunwanbir pu.’ ”

¹⁷ “Nimina aah jer na, le m nan gir buen Jerusalem, ki ti koo Uwumbɔr Aadichal ni, ki mee Uwumbɔr. Maah mee Uwumbɔr na, ¹⁸ le m kan lijinjiiir aawan; m kan Tidindaan, ki n̄un u bui mi ke, ‘Fiin, ki nya Jerusalem ni mala. Aa yaa tuk do chee na aanib maabɔr kan, bi ga yii, kaan gaa ti.’ ¹⁹ Le m bui u, ‘Ndindaan, bi nyi ke m nan buen mmeen aadir ni, ki chur binib bi gaa si ki kii na, ki gbaa bi. ²⁰ Binib aah nan ku saaseeraadaan Stiifen na, m mu nan bi nima, ki kii ke ni ŋan, ki joo binib bi ku u na aabɔkul.’ ²¹ Le Tidindaan bui mi, ‘Li cha. M ga tun si ni daa na, binib bi kaa ye Juu yaab na chee.’ ”

²² Pɔɔl aah len kina na, le kinipaak ngbaan aa ki pel. Le bi mɔmɔk teen mpɔɔn pu, “Ku u man. Naa ŋan ke u ki li bi dulnyaa wee ni.” ²³ Le bi mɔmɔk tar, ki joo baabɔkul feeni paacham, ki leer titan mae paacham, le kitangbaak feei. ²⁴ Le butɔb aajab aapol ngbaan tuk waajab ke bi di Pɔɔl koon ni kidiik ponn ni, ki ti gbaa u ŋinaalab, aan ki nin baa u waah ŋa budabu na, ke bi bee budabu ŋa aan Juu yaab ŋma tijar u pu na. ²⁵ Le bi di tikululn buu u, bi ti gbaa u ŋinaalab. Le Pɔɔl bui butɔb aajab aaninkpel u si u chee na, “Naah ban ni gbaa mi na, nkaal kii kina aa? Naa jin mi tibɔr, ki mu aa kan maataani. M ye Rom aanii la.”*

²⁶ Uninkpel ngbaan aah n̄un kina na, le u buen upol ngbaan chee, ki ti bui u, “Li nyi saah ga ŋa pu na. Uja ngbaan ye Rom aanii la.”

²⁷ Le upol ngbaan buen Pɔɔl chee, ki ti baa u, “Aa ye Rom aanii la aa?”

Le Pɔɔl kii ke u ye.

²⁸ Le upol ngbaan bui u, “M nan pan ŋimombil pam, le ki kpaln Rom aanii.”

Le Pɔɔl bui u, “M ye Rom aabo la.”

²⁹ Pɔɔl aah len kina na, le bijab bi ban bi gbaa u na aa ki kaa u, le ki sur bipuwɔb.

* 22:25 : Unii yaa ye Rom aanii kan, baakaal aa kii ke bi daa utafal see bi puen jin u tibɔr ki kan waataani.

Upol ngbaan aah bee ke Pɔɔl ye Rom aanii na, le u mu san ijawaan. U bee ke waah di tikululn buu u na, naa ŋan.

Baah jin Pɔɔl tibɔr pu na

³⁰ Tɔ, upol ngbaan nan ban u bee mbamɔm Juu yaab aah len Pɔɔl aah ŋa pu na. Ki woln kitaak, le u chuu buur tikululn ti bi di buu Pɔɔl na, le ki tuk Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni bibɔjirb aaninkpiib mɔmɔk ke bi kuun ni, le ki di Pɔɔl nan siin binimbiin ni.

23

¹ Le Pɔɔl lik bi, ki len ke, “Nnaabitiib, m bee nsui ni ke maabimbin le ŋan Uwumbɔr chee ki nan saa din.” ² Waah len kina na, le Uwumbɔr aatotoorninkpel Ananias tuk binib bi si Pɔɔl chee na ke bi faa umɔb. ³ Le Pɔɔl bui u, “Uwumbɔr ga faa si. Aa bi ke ligoln li kaa ŋan, aan bi di pente pipiin pente li na la. Aa ka do, ke aa ji mi tibɔr, nkaal aah dii pu na. Saah tuk binib ke bi faa mi na, sin le bii nkaal ngbaan.”

⁴ Le binib bi si Pɔɔl chee na baa u, “Aa sii Uwumbɔr aatotoorninkpel la aa?”

⁵ Le Pɔɔl len ke, “Nnaabitiib, maa nyi ke u ye Uwumbɔr aatotoorninkpel. M yaa ba nyi kan, maa ba ga len kina; ba pu? ni ŋmee Uwumbɔr Aagban ni ke, ‘Taa len saanib aaninkpel tibɔbir.’ ”*

⁶ Tɔ, Pɔɔl nan bee ke bi ponn ni bibaa ye binib bi dii Sajusii yaab aamɔkm na, bibaa mu ye binib bi dii Farisii yaab aamɔkm na. Le u teen ke, “Nnaabitiib, m ye unii u dii Farisii yaab aamɔkm na la. Nte mu nan ye unii u dii Farisii yaab aamɔkm na la. M kpa limakl ke binib bi kpo na ga fikr nkun ni. Limakl ngbaan pu, le bi ji mi tibɔr.”

⁷ Waah len kina na, le binib bi dii Farisii yaab aamɔkm na, ni binib bi dii Sajusii yaab aamɔkm na yakr tɔb chee, ki kpak tɔb kinikpakpak. ⁸ Sajusii yaab len ke binib aan fikr nkun ni, ke Uwumbɔr aatuuntiib aa bi, ke unii aawiin mu aa bi. Farisii yaab mu len ke binib ga fikr nkun ni, Uwumbɔr aatuuntiib bi, unii aawiin mu bi.

⁹ Le bi kpak tɔb kinikpakpak, ki tar mpɔɔn pu, ki kpa kifuuk. Le Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ponn ni bibaa, bi ye Farisii yaab na fii sil, ki kpak sakpen, le ki len ke, “Taa

kan uja wee aataani. Nibaakan, Uwumbɔr aatuun, bee unii aawiin le sil len u chee.”

¹⁰ Le Farisii yaab ni Sajusii yaab kpak tɔb kinikpakpak sakpen, ki ŋma tijar. Le butɔb aajab aapol ngbaan dak ke bi ga chuu daa par Pɔɔl. Le u tuk waajab ke bi buen ti gaa ni Pɔɔl, ki nyan u bi chee, ki nan di u ŋa baadichal ni.

¹¹ Kinyeek ngbaan, le Tidindaan dan nan sil Pɔɔl chee, ki nan bui u, “Chuu aabaa, ki taa san ijawaan. Saah tuk binib maabɔr Jerusalem ponn ni pu na, kina le aa ga tuk bi maabɔr Rom aatiŋ mu ni.”

Juu yaab aah kpokl ke bi ga ku Pɔɔl pu na

¹² Naah woln kitaak kichakpiik ni na, le Juu yaab bibaa kuun tɔb chee, ki kpokl, le ki puu ke baan ji tijikaar, kaan nyu nnyun mu see bi ku Pɔɔl. ¹³ Binib bi nan kpokl kina na jer bijab imonko ilee. ¹⁴ Bi nan buen Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib chee, ki ti bui bi, “Ti puu ke taan ji nibaa see ti ku Pɔɔl. ¹⁵ Ti ban ke ni ni bibɔjirb aaninkpiib tun unii ke u buen butɔb aajab aaninkpel chee, ki ti tuk u ke u li joo ni Pɔɔl ni chee, ke ni ban ni nan ki baa u tibɔr tiken kpee la. Bi yaa joo u choo kan, waan fuu ni do. Ti ga ku u nsan ponn ni.”

¹⁶ Le Pɔɔl aaninkpan aajapɔɔn ŋun baah kpokl pu na. Le u koo butɔb aajab aadichal ni, ki ti tuk Pɔɔl. ¹⁷ Le Pɔɔl yin butɔb aajab aaninkpel ubaa, ki tuk u ke u di unachipɔɔn na buen butɔb aajab aapol chee, aan u ti tuk u tibɔr tibaa. ¹⁸ Le uninkpel ngbaan di u buen butɔb aajab aapol chee, ki ti bui u, “Unaagbiija Pɔɔl le yin mi, ke m dan u chee, le ki ti tuk mi ke m di unachipɔɔn wee dan aa chee, u nan tuk si tibɔr tibaa.”

¹⁹ Le upol ngbaan chuu unjaal ki dar u buen n-gbaan, ki ti baa u, “Aa ban aa tuk mi bayaar?”

²⁰ Le u bui u, “Juu yaab na kpokl ke bi ga tuk si ke aa fe li joo ni Pɔɔl bibɔjirb aaninkpiib chee, ke bi nan baa u tibɔr tiken kpee. ²¹ Bi yaa bui si kina kan, aa taa kii. Bijab bi jer imonko ilee na ga bɔr ki kiir Pɔɔl bi nan ku u. Bi mɔmɔk puu ke baan ji tijikaar kaan nyu nnyun mu, see bi ku u. Dandana wee bi gor ke bi ku u, ki kiir ke bi ŋun saah ga len pu na.”

* 23:5 : Lik Nnyam 22.28.

²² Le butəb aajab aapol bui unachipəən ngbaan, “Taa ki tuk unii ke aa tuk mi tibər ngbaan,” le ki cha u buen.

Baah di Pəəl buen Ubər Feliks chee pu na

²³ Le upol ngbaan yin waajab aaninkpiib ponn ni bilee, ke bi dan u chee, le ki nan tuk bi ke bi ban butəb aajab ikui ilee, ni bitandam imonko itaa ni kipiik, ni butəb aajab bi joo tikpaatunn na ikui ilee, aan bi gor ki nan buen kinyeek ngbaan tikur tiwae Siisarea aatiŋ ni, ²⁴ ki ban itaan tii Pəəl aan u li diŋ ni, ki di u buen Ubər Feliks chee, u nyan chakb, nibaa taa ŋa u. ²⁵ Upol ngbaan nan ŋmee kigbaŋ ke bi ti tii Ubər Feliks. U nan ŋmee ke:

²⁶ “Min Klədius Laisias, m doon si Ubər kpaan Feliks. ²⁷ Juu yaab nan chuu uja wee, ki gbaa u ki ti ban bi ku u. M ŋun ke u ye Rom aanii la. Maah ŋun kina na, le m di butəb aajab buen aan ti ti nyan ni u, ²⁸ ki kpaan di u buen Juu yaab aabəjirb aaninkpiib chee. M nan ban ke m ti bee baah len ke u ŋa pu na. ²⁹ Baah jin u tibər na, le m bee ke waah ŋa pu na, naa ŋeer ti ku u, kaa ŋeer ti di u ŋa kiyondiik ni. Baakaal pu, le bi galn u. Bi len ke u bii baakaal. ³⁰ Le unii ubaa tuk mi ke Juu yaab kpokl ke bi ti ku u. Maah ŋun kina na, libuul ngbaan ni le m di u tun ni aa chee, ki tuk binib bi galn u na, ke bi mu dan aa chee ki nan tuk si waah ŋa pu na.”

³¹ Tə, butəb aajab ngbaan nan ŋa baapol aah tuk bi pu na. Kinyeek ngbaan, le bi nan di Pəəl buen Antipatris aatiŋ ni. ³² Naah woln kitaak na, le butəb aajab bi chuun kitin na labr kun baadichal ni, Jerusalem ponn ni. Le bitandam ngbaan cheen Pəəl buen Siisarea aatiŋ ni. ³³ Baah ti fuu nima na, le bi di kigbaŋ ngbaan tii Ubər Feliks, ki di Pəəl kaan u chee. ³⁴ Ubər ngbaan nan karn kigbaŋ ngbaan, le ki baa Pəəl, “Aa nyan ni kilatiŋ ni?” Le Pəəl mu bui u, “M nyan ni Silisia aatiŋ ni la.” Waah ŋun ke u nyan ni Silisia aatiŋ ni na, ³⁵ le u bui u, “Binib bi galn si na yaa fuu ni kan, m ga ji si tibər,” le ki tuk waatəb aajab ke bi di Pəəl ŋa lidichal li Ubər Herod nan maa li na ni, ki cha bi li kii u.

24

Juu yaab aah bii Pəəl pu na

¹ Iwiin iŋmu nan jer, le Uwumbər aato-toorninkpel Ananias dan Siisarea aatiŋ ni. Le Juu yaab aaninkpiib bibaa ni ləya ubaa dii u. Bi yin ləya ngbaan ke Tetulus. Bi nan sil Ubər Feliks aanimbiin ni, ki bii Pəəl. ² Le bi yin Pəəl ke u dan. Waah fuu ni na, le Tetulus piin ki bi bii u, le ki bui Ubər Feliks: “Timi aaninkpel, ti pak si. Aa joo timi tinann, ki cha timi aatiŋ kee mə. Aa kpa nlan, ki ter timi aanib sakpen. ³ Ti məmək nyi saah ŋani pu na, ki dooni si mbaməm. ⁴ Maan len tibər ti li wiir. Maa ban ke ni ŋun si. Pəən aabaa, ki li pel maah ban m len pu na. ⁵ Ti nyi ke Pəəl muk binib sakpen. U muk Juu yaab bi bi dulnyaa wee məmək ni na, ki cha bi ŋmə tijar. Binib bibaa bi, ki dii Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na aasan. Pəəl ye bi ponn ni aaninkpel ubaa la. ⁶ U nan ban u bii Uwumbər Aadichal. Nima pu le ti chuu u. [Ti nan ban ti ji u tibər, timi aakaal aah dii pu na. ⁷ Le butəb aajab aapol Laisias dan nan nyan u mpəən ti chee, ⁸ ki tuk binib bi galn u na, ke bi li choo aa chee ki nan len waah ŋa pu na.] Aa yaa jin u tibər ngbaan kan, sin aabaa ga bee tibər ngbaan aah bi pu na.” ⁹ Tetulus aah len pu na, le Juu yaab kpaan kii, ke ti gbii.

Pəəl aah tuk Ubər Feliks waabamən pu na

¹⁰ Le Feliks yoor unjaal ki tii Pəəl nsan ke u len.

Le Pəəl bui ke, “M nyi ke aa joo maanib ngbaan ŋibin pam. Kina pu na, m kpa mpopiin ke m tuk si maabamən. ¹¹ M nan buen Jerusalem m ti doon Uwumbər. Naa jer iwiin kipiik ni ilee. Aa ga ŋmaa baa binib ke ti gbii aan taa gbii. ¹² Maah nan bi Uwumbər Aadichal ni, ni mmeen aadir ni, ni kitin ni na, Juu yaab aa kan mi m kpak unii ubaa kinikpakpak, kaa kan mi m muk unii ubaa. ¹³ Bi bii mi la, ki mu aa ŋmaa mək ke baah len pu na gbii. ¹⁴ M kii ke ti gbii ke maah dooni tiyaajatiib Aawumbər pu na, m dii Yesu aasan la. Juu yaab len ke nsan ngbaan aa ye mbamən. M kii Moses aakaal məmək mu, ki kii tii Uwumbər aabənabtiib aah nan ŋmee pu na məmək. ¹⁵ M kpa limakl ke Uwumbər ga fikr binib bi ŋan na, ni bi kaa ŋan na məmək nkun ni. Juu

yaab mu kpa limakl kina la. ¹⁶ N-yoonn məmək m pəoni mbaa ke m taa li kpa taani Uwumbər ni binib chee.

¹⁷ “N̄ibin n̄ibaa le maa nan bi Jerusalem. M nan ki buen nima m ti tii maanib bi ye bigiim na n̄imombil, ki toor kitork tii Uwumbər. ¹⁸ M nan buen Uwumbər Aadichal ni, m ti n̄a mbaa chain, aan ki toor kitork tii Uwumbər. Maah n̄a kina na, le Juu yaab kan mi Uwumbər Aadichal ni. Kinipaak aa nan bi m chee. Kifuuk mu aa nan bi m chee. ¹⁹ Le Juu yaab bibaa, bi nyan ni Asia aatim ni na mu nan bi nima. Bi yaa kaa gee maah n̄a pu na kan, ni n̄an ke bima bibaa dan aa chee, ki nan tuk si maah n̄a pu na. ²⁰ Bibəjirb aaninkpiib jin mi tibər Jerusalem ponn ni. Bi yaa kan maataani kan, cha binib ngbaan tuk si. ²¹ Maah nan si bi chee na, le m teen ke, ‘M pak ke Uwumbər ga fikr bi kpo na nkun ni. Nima pu le ni ji mi tibər din.’ Maah len kina na, nibaakan bi dak ke naa n̄an.”

²² Feliks nan nyi Yesu aasan aabər. Le u bui bi, “M ga di cha kina la. Butəb aajab aapol Laisias yaa fuu ni kan, m ga lik maah ga n̄a tibər ngbaan pu na.” ²³ U tuk butəb aajab nkub aaninkpel ke u cha waajab li kii Pəol, ki taa joo u mpəon, ki cha uət̄iib li ter u ki tii u waah ban pu na.

²⁴ Iwiin ilee aah jer na, le Ubər Feliks ni upuu Drusila fuu ni. Upuu nan ye Juu aabo la. Le Feliks tun unii ke u ti yin ni Pəol ke u dan nan len tibər ngbaan aan bi pel. Le Pəol tuk bi baah ga n̄a pu ki gaa Yesu Kristo ki kii, ²⁵ ki n̄a bininyaam, ki li chur bibaa, ki taa tun titunwanbir na; ba pu? Uwumbər ga ji binib məmək tibər. Pəol aah len kina na, le ijawaan chuu Feliks. Le u bui Pəol, “Ni n̄eer aa di cha kina. M yaa kan nfaawom kan, m ga yin si.” ²⁶ Le Feliks dak ke nibaakan Pəol ga tii u n̄imombil, aan u piir u lii. Nima pu na, n-yoonn məmək kan, u ti yin ni u ki nan len u chee tibər.

²⁷ N̄ibin n̄ilee nan jer. Le ubər u bi yin u ke Posius Festus na dan nan len Feliks aalelen. Feliks nan ban ke u piir Juu yaab aasui. Nima pu na, waa nan nyan Pəol kiyondiik ni. U nan cha u beenin pii, le ki buen.

25

Pəol aah len ke u ban ke Ubər kpaan Siisa

ji waabər pu na

¹ Ubər Festus nan fuu Siisarea aatin ni, u nan len Ubər Feliks aalelen. Waah bi nima iwiin itaa na, le u buen Jerusalem.

² Waah ti bi nima na, le Uwumbər aato-toorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib dan u chee, ki nan bii Pəol, ki gan Ubər Festus ³ ke u pəon ubaa ki tun binib bi ti yoor ni Pəol ki di dan Jerusalem. Bi nan puen kpokl ke u yaa choo kan, bi ga ku u nsan ponn ni. ⁴ Le Festus bui bi, “Ti laa beenin joo u Siisarea aatin ni. Ni yaa kpee siib kan, m mu ga ki labr buen nima. ⁵ U yaa kpa taani kan, cha nimi aaninkpiib dii mi nima, aan ki ti galn u.”

⁶ Festus nan bi bi chee ki ti saa iwiin kipiik, bee iniin, le ki gir cha Siisarea aatin ni, ki ti fuu nima. Naah woln kitaak na, le u koo libəjil aadiik ni, ki ti kal ubəjir aajal pu, le ki tun ke bi ti li joo ni Pəol. ⁷ Juu yaab bi nyan ni Jerusalem na mu nan bi nima. Pəol aah fuu ni na, le bi sil goln u, ki bii u ki ti nyan. Le baa n̄maa mək ke baah len pu na gbii. ⁸ Le Pəol bui ke, “Maa bii Juu yaab aakaal, kaa bii Uwumbər Aadichal, kaa bii Rom yaab Aabər kpaan Siisa.”

⁹ Le Festus ban ke u piir Juu yaab aasui. Nima pu le u baa Pəol, “Aa ga li gee ke aa buen Jerusalem m ti ji si tibər nima aa?”

¹⁰ Le Pəol bui u, “M bi Ubər kpaan Siisa aabəjir aadiik ni, nin chee ni n̄eer bi ji mi tibər na. Sin aabaa nyi ke maa n̄a Juu yaab bakaa. ¹¹ M yaa ba n̄a bakaa, bee m yaa ti ki n̄a tiwan ni n̄eer nkun na kan, maa ba ga ban ke m n̄mar. Baah bii mi pu na yaa kaa gbii kan, ubaa aan n̄maa di mi n̄a binjal ni. M ban ke Ubər kpaan Siisa ji mi tibər.”

¹² Le Ubər Festus len waakpambalb chee ke u lik waah ga n̄a pu na, nee aapuwəb le u tuk Pəol, “Aa len ke aa ban ke Siisa ji si tibər. Aa ga buen u chee, ni ti len ti.”

Ubər Festus aah tuk Ubər Agripa pu na

¹³ Naah n̄a iwiin ilee na, le Ubər Agripa ni uninkpan Beniis dii ni, ki dan Siisarea aatin ni, bi nan doon Ubər Festus. ¹⁴ Baah bi nima iwiin ilee na, le Festus tuk u Pəol aabər ke, “Uja ubaa bi do. Feliks nan buen le ki cha u beenin pii kiyondiik ni. ¹⁵ M nan buen Jerusalem. Maah nan bi nima na, le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Juu

yaab aaninkpiib dan nan galn uja ngbaan. Bi ban ke m len ke waabər bii. ¹⁶ Le m tuk bi ke timi Rom yaab aa ɲani kina. Binib yaa galn unii kan, ti cha bi kuun ni tɔb la, aan u ti ɲun baah galn u pu na, ki cha u mu len waabamɔn aah bi pu na. Taan daa unii aatafal see ti puen jin u tibər kina. ¹⁷ Maah tuk bi kina na, le bi nan dan do. Baah fuu ni na, maa taan. Naah woln kitaak na, m nan buen libɔjil aadiik ni, ki ti kal ubɔjir aajal pu, ki tun binib ke bi ti li joo ni Pɔɔl. ¹⁸ Waah fuu ni na, le binib bi galn u na fii ke bi bii u. M nan dak ke bi ga len ke u ɲa bakaa ki ti nyan la. Ni mu aa ye kina. ¹⁹ Baah kpak u pu na, ni ye baakaal aabər, ki mu ye uja u bi yin u ke Yesu na aabər pu la. Bi len ke u kpo. Pɔɔl mu beenin len ke u bi. ²⁰ Maa nan nyi maah ga ɲa pu ki bee tibər ngbaan na. Le m baa Pɔɔl ke u kii ke u buen Jerusalem aan bi ti ji u tibər nima aan waa kii? ²¹ Le u len ke u ban ke Ubər kpaan Siisa ji u tibər. Nima pu le m cha butɔb aajab kii u, ke ni saa bundaln m ga cha bi di u buen Ubər kpaan chee na.”

²² Le Ubər Agripa bui Festus, “M ban ke m ɲun uja ngbaan aah ga len pu na.”

Le Festus bui u, “Aa ga fe ɲun fen.”

Baah di Pɔɔl siin Ubər Agripa aanimbiin ni pu na

²³ Naah woln kitaak na, le Ubər Agripa ni uninkpan Beniis dan ke bininyuum na. Le butɔb aajab aaninkpiib, ni kitin ni aaninkpiib dii bi, ki nyuɲni bi. Le bi mɔmɔk koo kidisakpen kibaa ni. Kidiik ngbaan ni, le bi ji binib tibər. Baah fuu ni na, le Festus tuk binib ke bi li joo ni Pɔɔl. Le bi joo ni u. ²⁴ Le Festus bui ke, “Ubər Agripa ni nimi bimɔk bi do na, ti mɔmɔk kan uja wee. Juu yaab nan dan m chee Jerusalem ponn ni, ki ki dan m chee do chee na mu, ki nan tar ke ni ɲeer ti ku u. ²⁵ Le m jin u tibər. Maah jin u tibər na, le m bee ke waa ɲa tiwan ni ɲeer ke ti ku u na. Le uma ubaa len ke u ban ke Ubər kpaan na ji u tibər. Nima pu le m ga cha u buen. ²⁶ Le m ban ke m ɲmee kigban tii maaninkpel ki tuk u Pɔɔl aabər. M mu aa nyi maah ga ɲmee pu na. Nima pu le m joo ni u, u nan tuk nimi waabər. Ubər Agripa, m ban ke aa lik waabər ngbaan aah bi pu na, aan ki tuk mi maah ga ɲmee pu na. ²⁷ M

yaa cha bi di unaagbiija buen Ubər kpaan na chee, ki yaa kaa tuk u baah galn u pu na kan, naa ɲan.”

26

Pɔɔl aah tuk Ubər Agripa waabamɔn pu na

¹ Tɔ, Ubər Agripa nan bui Pɔɔl, “Aa ga ɲmaa tuk timi saabər aah ye pu na.”

Le Pɔɔl yoor unjaal ki doon u, ki bui ke, ² “Ubər Agripa, maah bi do din ke m tuk si maabamɔn na, m kpa mpopiin pam. Juu yaab galn mi sakpen a. ³ M nyi ke aa nyi Juu yaab aakaal aah bi pu na. Aa nyi baah kpak tɔb budabu pu baakaal pu na. Kina pu na, maah kpa nsan m tuk si maabamɔn pu na, le m kpa mpopiin. M gan si ke aa li kpa limər ki li pel maah ga len pu na.

⁴ “Maah nan ye unachipɔɔn na, m nan bi maanib ponn ni, ni Jerusalem ponn ni. ⁵ Juu yaab mɔmɔk nan nyi maabimbin n-yoonn ngbaan. Bi nyi ke n-yoonn ngbaan mɔmɔk m nan dii Farisii yaab aasan. M nan ye binib bi dii Moses aakaal mbamɔm na ponn ni ubaa la. Bi yaa gee kan, bi ga ɲmaa tuk si kina. ⁶ M kpa limakl ke Uwumbər ga gbiin tipuur ti u nan puu tii tiyaajatiib na. Nima le cha ni ji mi tibər din. ⁷ Timi Juu yaab aanibol kipiik ni ɲilee dooni Uwumbər nwiin pu ni kinyeek, ki mu kpa limakl ke bi ga kan tipuur ngbaan. Ubər Agripa, m mu kpa limakl ngbaan, nima le cha Juu yaab galn mi. ⁸ Ba ɲa ni dak ke Uwumbər aan ɲmaa fikr binib nkun ni?

⁹ “N-yoonn mubaa, min mbaa nan dak ke ni ɲan ke m pɔɔk mbaa ki bii Yesu u ye Nasaref aatin aanii na aayimbil. ¹⁰ Le m nan ɲa kina Jerusalem ponn ni. M nan buen Uwumbər aatotoorninkpiib chee, ke bi tii mi nsan ke m chur Uwumbər aanib ki di ɲa tiyondir ni. Juu yaab yaa nan len ke bi ga ku bi kan, m mu nan keei la. ¹¹ N-yoonn mɔmɔk m nan chaa mmeen aadir ni ki ti dar bitafal, ki mukr bi ke bi sii Yesu. M nan gee linjuul sakpen bi pu; nima pu na, m nan buen ntim muken ponn ni, ki ti ɲa bi falaa.”

¹² “Le Uwumbər aatotoorninkpiib nan tii mi nsan ke m ti chuu Yesu aanib bi

Pɔɔl aah tuk bi waah nan gaa Yesu ki kii pu na

(Lituln 9.1-19; 22.6-16)

¹² “Le Uwumbər aatotoorninkpiib nan tii mi nsan ke m ti chuu Yesu aanib bi

nan bi Damaskus aatin ni na. Le m nan buen nima. ¹³ Ubər Agripa, maah nan bi Damaskus aasan pu ki cha nima na, le nwiin kaasisik ni, nwiihn nyan ni paacham, ki wiin jer nwiin, ki woln ki mann gonn m ni bijab bi dii na. ¹⁴ Le ti məmək lir kitiŋ. Le m ŋun nneel len Juu yaab aaliin ponn ni ke, ‘Səəl, Səəl, ba ŋa aa ŋa mi falaa? Ni pəə aa di aataal lee ikokon.’ ¹⁵ Le m baa u, ‘Ndindaan, ŋma ye?’ Le u bui mi, ‘Min le ye Yesu u aa ŋa u falaa na. ¹⁶ Fii sil. M dan aa chee, ke m lee si aan aa tun maatuln, ki ji seeraa, ki tuk binib saah kan mi pu na, ki tuk bi maah ga mək si n-yoonn mu choo na pu na. ¹⁷ M ga nyan si Juu yaab aanaal ni, ni binib bi kaa ye Juu yaab na aanaal ni, ki cha aa buen bi chee, ¹⁸ aan ki ti tuk bi maaliin, ki cha binimbil woln, ki nyan bi mbəmbəən ni, ki cha bi li bi nwiihn ni, ki nyan bi kinimbəŋ aanaal ni, ki di bi ŋa Uwumbər aanaal ni, aan ki cha bi gaa min Yesu ki kii, aan Uwumbər di cha pinn bi baatunwanbir, ki ŋa bi waanib ponn ni bibaa, baah gaa min Yesu ki kii pu na pu.’ ”

Pəəl tuk bi waatuln aah bi pu na

¹⁹ “Ubər Agripa, maah kan lijinjiir aawan paacham pu na, le m kii Yesu aaməb. ²⁰ Njan, m tuk binib bi nan bi Damaskus aatin ni na, ke bi kpeln baabimbin ki dii Uwumbər aasan, ki tun lituln li ga mək ke bi sil kpeln baabimbin na. Njan, m nan tuk bi kina Damaskus aatin ni, le ki nin buen Jerusalem, ki nin bə dii Judea aatim məmək ponn ni, le ki nin buen binib bi kaa ye Juu yaab na aatim ponn ni, ki ti tuk bi mu kina. ²¹ Nima pu le Juu yaab chuu mi Uwumbər Aadichal ni, ki ban bi ku mi. ²² Le Uwumbər mu ter mi n-yoonn məmək ki nan saa din, ki cha m si do, ki ye waaseeraadaan, ki tuk binib aabəŋ məmək waabər. M po tuk bi Uwumbər aabənbatiib ni Moses aah nan len pu na. Bi nan len tiwan ni ga nan ŋa na, ²³ ke Kristo u ga gaa binib lii na ga nan ji falaa, ki li ye unii u ga puen fikr nkun ni na, ki tuk Juu yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab na tibər ti ga woln binimbil na.”

²⁴ Pəəl aah len kina na, le Festus teen ke, “Pəəl, aa ye uwaar la. Saah bae mbaem sakpen na le cha aa waar.”

²⁵ Le Pəəl bui u, “Ubər Festus, maa ye uwaar. Maah len pu na, ni ye mbamən la. Naa ye uwaar aaliin. ²⁶ Ubər Agripa nyi tibər ngbaan. Nima pu le m di lipobil len unimbiin ni, m nyi ke u nyi tibər timina, tibaa aa bər u. Tibər ngbaan nan ŋa binib aanimbil ni la. ²⁷ Ubər Agripa, aa gaa Uwumbər aabənbatiib aah nan len pu na ki kii ii? M nyi ke aa gaa kii.”

²⁸ Le Agripa baa Pəəl, “Aa dak ke naa pəə m ŋa Kristo yoo la aa?”

²⁹ Le Pəəl bui u, “M mee Uwumbər ke ni pəəye naa pəəye, aa ni binib bimək pel maah len pu dandana wee na, ŋa Kristo yaab ke min na. M mu aa ban ke bi buu nimi tikululn, ke min na.”

³⁰ Le Ubər Agripa, ni Ubər Festus, ni Beniis, ni binib bi ka bi chee na, fii nyan lipaal. ³¹ Baah nyan lipaal na, le bi ti bui təb, “Uja ngbaan aah ŋa pu na, naa ŋeer ti ku u, kaa ŋeer ti di u ŋa kiyondiik ni.” ³² Le Agripa bui Festus, “Uja ngbaan yaa kaa ba len ke u ban ke Ubər kpaan Siisa ji u tibər kan, ti ba ga ŋmaa di u lii.”

27

Pəəl aah buen Rom aatin ni pu na

¹ Tə, bi nan len ke ti ga buen Ubər kpaan Siisa chee, Itali aatin ni. Le bi di Pəəl ni binaagbiib biken tii butəb aajab aaninkpel u bi yin u ke Julius na. Butəb aajab ngbaan aayimbil nan ye ke “Ubər kpaan aajab.” ² Le ti koo buŋəb ni. Buŋəb ngbaan nyan ni kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Adramitium. Bi nan gor ke bi di bu buen Asia aatin ni la. Le ti koo ki buen. Uja ubaa mu nan dii timi, bi yin u ke Aristakus. U nan ye Masedonia aatin aanii, ki nyan ni Tesalonika aatin ni. ³ Naah woln kitaak na, le ti fuu kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Saidonn. Le butəb aajab aaninkpel Julius gee Pəəl aabər, ki cha u buen ujetiib chee nima, u ti kan waah ban pu na. ⁴ Tə, ti nan nyan nima, le libuln daar took timi. Nima pu le ti peŋ lidikl libaa, bi yin li ke Saiprus, le libuln aa ki pii timi. ⁵ Le ti jer Silisia aatin, ni Pamfilia aatin, ki ti fuu Mira aatin ki bi Lisia aatin ni na. ⁶ Taah ti fuu nima na, le butəb aajab aaninkpel ngbaan kan buŋəb bu nyan ni Aleksandria

aatiŋ ni, ki ga buen Itali aatiŋ ni na. Le u cha ti məmək koo buŋəb ngbaan ponn ni.

⁷ Buŋəb ngbaan aa nan chuun mala. Ni nan pəə la. Bu nan yunn nsan ni siib, le ki ti fuu Kənaidus aatiŋ chee. Libuln aa nan kii le ti nan ti bee nsan ponn ni. Nima pu na, ti nan ti peŋ lidikl libaa, bi yin li ke Krete. Le ti jer Salmone aatiŋ, ⁸ ki kpak nnyusakpem na aagbaan. Ni nan pəə sakpen a. Le ti nan ti fuu kilolon kibaa ni, bi yin ki ke Kilolon Nyaan. Nima chee aa daa Lasea aatiŋ ni.

⁹ Ti nan yunn nsan ngbaan ponn ni, ki ti pii Juu yaab aaməlul daal, buyoonn kibun ga ŋmaa fii na. Naa ba nan ŋan ke ti ki li joo buŋəb. Ni nan kpa linimaln sakpen. Le Pəəl sur bi ke, ¹⁰ “Njətiib, ti yaa ki joo buŋəb kan, m nyi ke ti ga kan linimaln. Njitun ni buŋəb na ga bii. Binib pam mu ga kpo ti ponn ni.” ¹¹ Le butəb aajab aaninkpel aa kii Pəəl aah len pu na. U kii uŋədaan ni biŋəŋaab aaninkpel aah len pu na la. ¹² Libuln ni utaal aayoonn yaa ti fuu ni n-yoonn mu na kan, naa ŋan ti li bi kilolon ngbaan ponn ni. Nima le ti ponn ni binib pam bui ke ni ŋan ti nyan kilolon ngbaan ponn ni, ki pəək tibaa ke ti fuu Fiiniks, kitiŋ ki bi Krete aadikl paab na. Kilolon bi nima mu. Libuln ni utaal yaa fuu ni n-yoonn mu na kan, ni ŋan ke timi aənəb li bi ki ponn ni. Kilolon ngbaan aah bi liwilir wəb pu na, nima le libuln aan ŋmaa pii timi nima.

Libupəpəəl aah muk timi buŋəb ni pu na

¹³ Le libuln li kaa pəə na nyan ni ŋŋangii wəb. Le bi bui ke ni ŋeer ke ti nyan kilolon ngbaan ponn ni. Le bi chuu gbiln buŋəb na, le ki di siir. Bi nan joo bu kpak Krete aadikl ngbaan chee la. ¹⁴ Naah kpee siib na, le libupəpəəl nyan ni ŋŋangan wəb ki daar choo, ¹⁵ ki daar yeŋni buŋəb na, ki cha bu sil. Libuln daar tooh bu la. Nima pu na, bu aa nan ŋmaa chuun. Le ti cha bu jənn libuln. ¹⁶ Le ti ti fuu lidikl libaa chee, bi yin li ke Kəda, li bi ŋŋangan wəb. Ti nan peŋ lidikl ngbaan, le libuln aa ki pii timi ki pəə. Le timi aənəsakpem dar buŋəb waatiib bubaa. Taah peŋ lidikl ngbaan na, le ti chuu yoor buŋəb waatiib na ŋa busakpem ni. ¹⁷ Bi nan di iŋmin gbin punn punn busakpem na. Litambol nan də nnyun ni, Libia aatiŋ chee, le bi

dak ke nibaakan buŋəb na ga dii litambol ngbaan paab. Nima pu na, bi nan chuu gbiln buŋəb aakekeln li nan bi paacham na, ki cha bu jənn libuln. ¹⁸ Libuln nan beenin daar ki pəə, le buŋəb na yeŋni. Naah woln kitaak na, le bi chuu nyan ni ŋitun na ki di mee lii nnyun ni; ¹⁹ ki ki woln kitaak, le ti chuu nyan buŋəb aawan mu ki di lii nnyun ni. ²⁰ Taah nan bi bu ponn ni na, ni nan yunn le taa ŋmaa kan nwiin, kaa waa ŋiŋmabil mu, ntaalangbam pu. Libuln mu nan beenin daar, ki pəə. Taa nan ki dak ke ti ga ŋmar.

²¹ Tə, baa nan ki ji tijikaar, ni ti yunn. Baah kaa ki ji tijikaar ni yunn na, le Pəəl fii sil binimbiin ni, ki bui bi, “Njətiib, ni yaa ba pel maah nan len pu na, ki yaa kaa ba nyan ni Krete aadikl ni kan, ni ba ga li ŋan. Timi aawan aa ba ga bii. ²² Tə, m gaŋ nimi la, chuu nibaa man. Ti ponn ni unii ubaa aan kpo. Buŋəb ngbaan baanja le ga bii. ²³ M ye Uwumbər aanii, le ki dooni u. Kinyeek na, le waatuun ubaa dan nan sil m chee, ²⁴ ki bui mi, ‘Pəəl, taa san ijawaan. Aa ga sil Ubərkpaaan Siisa aanimbiin ni. Uwumbər ga cha binib bimək bi buŋəb bue ponn ni na ŋmar, saanimbaak pu.’ ²⁵ Njətiib, nima pu na, chuu nibaa man. M pak ke Uwumbər ga ŋa waah tuk mi pu na. ²⁶ Libuln mu ga daa buŋəb na ti tam lidikl libaa, ki bii bu.”

²⁷ Tə, libupəpəəl ngbaan nan daar iwiin kipiik ni inaa. Kinyeek, le libuln nan buenin joo timi nnyusakpem na ponn ni. Bi yin nnyusakpem ngbaan ke Adria. Kinyetaasiik, le biŋəŋaab dak ke ti yak kitiŋ kibaa ni. ²⁸ Le bi ban bi təŋ lik nnyun aah nyoo pu na. Bi nan di ŋŋmin di gbin tikur ti nyuun na, ki di lii nnyun ni, ki təŋ lik, ki ŋaŋ ŋitaa nkub ni moninko. Le bi too foor kpee, le ki ki təŋ lik, ki ŋaŋ ŋitaa imonko inaa ni kipiik. ²⁹ Le bi dak ke nibaakan buŋəb ngbaan ga duur ŋitakpal ki bii. Nima pu na, bi nan di tikur tinaa gbin iŋmin inaa pu, ki di gbin liŋəjuul, le ti doon tam kitiŋ, ki joo bu. Bu aan ki ŋmaa chuun. Baah ŋa kina na, le bi mee Uwumbər ke u cha kitaak woln. ³⁰ Le biŋəŋaab ban ke bi loon nyan buŋəb na ni. Le bi chuu nyan buŋəb waatiib na di deen nnyun pu, ki ŋmann ke bi chuu nyan tikur tibaa le liŋəyil pu. ³¹ Tə,

Pɔɔl nan bee baah ban bi ɲa pu na, le ki bui butɔb aajab ni baaninkpel, “Biɲɔɲaab ngbaan yaa nyan bunɔb ngbaan ponn ni kan, naan ɲmaa ɲmar.” ³² Waah len kina na, le butɔb aajab chuu bunɔb waatiib na aanmin gii, ki di bu lii, ki cha busakpem na.

³³ Kichakpinaanyeeek ni le Pɔɔl ganj bi mɔmɔk ke bi pɔɔk bibaa ki ji tijikaar, ki bui bi, “Iwiin kipiik ni inaa le na, nimi aalandak muk nimi, le ni lul bumɔb. ³⁴ Ni pɔɔk nibaa ki ji pɔkaa man. Ni ga ter nimi, ni kan mpɔɔn. Nibaa aan ɲa unii ubaa do ponn ni.” ³⁵ Pɔɔl aah len kina na, le u yoor boroboro, ki doon Uwumbɔr bi mɔmɔk aanimbil ni, ki gii ki ɲman. ³⁶ Waah ɲa kina na, le bi mɔmɔk chuu bibaa, ki mu jin tijikaar. ³⁷ Ti nan ye binib ikui ilee ni imonko itaa ni kipiik ni biloob le bunɔb ngbaan ponn ni. ³⁸ Le bi mɔmɔk ɲman ti bab. Baah ɲman bab na, le bi di tijikaar ti gur na di mee nnyun ni. Bi nan ban ke bunɔb ngbaan yook la.

Timi aanɔb aah bii pu na

³⁹ Kitaak aah woln na, le ti kan kitiɲ. Le biɲɔɲaab aa nyi kitiɲ ngbaan ni. Le bi kan kilolonj. Litambol mu dɔ kilolonj ngbaan aagbaan. Le bi len ke bi ga pɔɔn bibaa ki cha bunɔb na ti nyal litambol ngbaan paab. ⁴⁰ Le bi chuu geei tikur na aanmin, le ti bee nnyun ni. Le bi chuu gbiln tiɲɔpann aanmin, ki nan di likekeln gbin liɲɔyil ndɔ pu paacham. Libuln aah daar na, le bi ban ke likekeln ngbaan li joo bunɔb chuun cha nnyun aagbaan. Le bu chuun buen. ⁴¹ Litambol libaa nan dɔ nnyun ponn ni, le baa waa li, ki di dii lipaab. Le liɲɔyil chɔb lipaab, kaan ki ɲmaa chuun. Tinyunkpenn nan gbaa bunɔb na le liɲɔjuul ti wii.

⁴² Tɔ, butɔb aajab nan dak ke nibaakan binaagbiib na ga yuk lir nnyun ni, ki wo nyan, aan ki san ɲmar. Kina pu na, bi nan ban bi ku bi mɔmɔk. ⁴³ Butɔb aajab aaninkpel aa nan ban ke bi ku Pɔɔl, nima pu le waa kii. U nan tuk bi ke binib bi ɲmaa wo nnyun na puen yuk lir nnyun ponn ni, ki wo buen nnyun aagbaan, ki ti nyan; ⁴⁴ ke binib bi kaa ɲmaa wo nnyun na nyoon ɲikpan, ni ɲiɲɔbɔk, ki li cha nnyun aagbaan, ki ti nyan. Le ti ɲa kina. Le ti mɔmɔk ti nyan.

28

Taah fuu Malta aatiɲ ni pu na

¹ Taah nyan nnyun ngbaan ni na, le bi tuk timi ke bi yin lidikl ngbaan ke Malta. ² Le kitiɲ ngbaan aanib gaa timi ki ɲa timi tiɲann pam. Le utaal piin ki bi nu, le tiwoor bi. Le bi tuur mmii tii timi. ³ Le Pɔɔl ti peei ni idɔ nan di ɲa mmii ni. Waah di i ɲa mmii ni na, le i tonj. Le uwaa nyan i ni, ki juu dab unjaal, ki jɔn. ⁴ Waah juu dab unjaal ki jɔn na, le kitiɲ ngbaan ponn ni aanib kan, ki bui tɔb ke uja ngbaan ye unukur, le ki nyan ni nnyusakpem ni; Uwumbɔr mu aan cha u ɲmar. ⁵ Tɔ, Pɔɔl nan gbɔk unjaal, le uwaa na lir mmii ni. Naa ɲa u nibaa. ⁶ Bi dak ke ni ga duun la, ni yaa kaa ye kina kan, u ga kpo. Bi nan lik le ni ti yunn, ki mu aa kan nibaa ɲa u. Le bi ki dak ke u ye liwaa la, le ki kpaln unii.

⁷ Tɔ, kitiɲ ngbaan aanib aaninkpel mu nan bi. Bi yin u ke Publius. Waasaak aa nan daa taah bi nin chee na. Le u gaa timi, ki chann timi tichann ki ɲa timi tibulchinn iwiin itaa. ⁸ Ute nan bun, ki dɔ kidiik ni. Uwon nan ton, le u peel nsin. Pɔɔl nan koo u chee kidiik ni, ki ti mee Uwumbɔr tii u, ki ti di unjaal paan u pu, le u pɔɔk. ⁹ Pɔɔl aah ɲa kina na, le bibum biken bi bi lidikl ngbaan aatiɲ ni na mu dan Pɔɔl chee, le u cha bi mu pɔɔk. ¹⁰ Le bi tii timi ipiin pam. Taah nan ban ti buen na, bi nan ki tii timi, timi aasachuln aapiin.

Taah nyan Malta aadikl pu ki buen Rom aatiɲ ni pu na

¹¹ Ti nan bi nima iɲmal itaa, le bunɔb bubaa nan bi nima tiwoor ni libuln yoonn. Bu nyan ni kitiɲ kibaa ni, bi yin ki ke Aleksandria. Bi nan yin bunɔb ngbaan ke “Bijaam.” Le ti koo bu ni, ki buen. ¹² Ti nan ti fuu kitiɲ kibaa ni, bi yin ki ke Sirakus, ki nan bi nima iwiin itaa, ¹³ le ki nyan nima, ki buen ki ti fuu kitiɲ kibaa ni, bi yin ki ke Regium. Naah woln kitaak na, le libuln nyan ni tipuwɔb, ki daar choo. Le ti nyan nima, ki buen. Iwiin ilee le ti nan ti fuu kitiɲ kibaa ni, bi yin ki ke Puteoli. ¹⁴ Ti nan kan Yesu aanib bibaa nima. Le bi ganj timi ke ti li bi bi chee ki ti saa iwiin ilole. Iwiin ilole ngbaan aah jer na, le ti chuun kitiɲ ki buen Rom aatiɲ ni. ¹⁵ Yesu aanib bi nan

bi Rom aatiŋ ni na nan ŋun ke ti choo. Le bi tooh ni timi nsan pu. Bibaa nan tooh ni timi Apius Aanyan ponn ni, le bibaa mu tooh ni timi Tidir Daakaan Titaa na chee. Pɔɔl aah kan bi na, le u doon Uwumbɔr, ki kan lipobil.

Pɔɔl aah moon Yesu aabɔr Rom aatiŋ ni pu na

¹⁶ Tɔ, ti nan ti fuu Rom aatiŋ ni. Taah fuu nima na, le bi cha Pɔɔl koo kidiik kibaa ni, le butɔb aaja ubaa si kii u.

¹⁷ Iwiin itaa aah jer na, le Pɔɔl yin Juu yaab aaninkpiib ke bi kuun ni u chee. Baah kuun ni u chee na, le u bui bi, “Nnaabitiib, maa ŋa timi aanib bakaa, kaa bii tiyaajatiib aakaal. Bi po chuu mi Jerusalem ni ki di mi ŋa Rom yaab aanjaal ni. ¹⁸ Bi nan jin mi tibɔr, le ki bee ke maa ŋa bakaa, naa ŋeer bi ku mi. Le bi ban ke bi di cha mi. ¹⁹ Le Juu yaab aa kii ke bi di cha mi. Nima pu na, m len ke m ban ke Ubɔrkpaan Siisa le ji mi tibɔr ngbaan. Naa ye ke m ban ke m galn maanib u chee. ²⁰ Nima pu le m yin nimi ke ni dan m chee, aan ti nan len tɔb chee tibɔr. Timi Israel yaab kpa limakl ke unii u ga gaa timi lii na ga dan. Limakl ngbaan pu, le bi buu mi tikululn tee.”

²¹ Le bi bui u, “Judea aatiŋ aanib aa ŋmee saabɔr kigban ni tii ni timi. Tina aabo ubaa aa nyan ni nima, ki nan tuk timi saabɔr, kaa len tibɔbir aa pu. ²² Ti nyi ke bi len ntim mɔmɔk ponn ni ke saah dii nsan mu na aa ŋan. Nima pu na, ti ban ti ŋun tibɔr ti bi aamɔb ni na.”

²³ Le bi siin bundaln bi ga ki kuun Pɔɔl chee na. Liyaadaal aah fuu ni na, bi nan ki kuun ni waadiik ni, ki wiir pam. U nan len bi chee tibɔr kichakpiik ni ki nan saa kijook, ki tuk bi Uwumbɔr aanaan aabɔr, ke Moses ni Uwumbɔr aabɔnabtiib nan ŋmee Yesu aabɔr, Uwumbɔr Aagban ponn ni. Pɔɔl nan pɔɔni ubaa ke bi gaa Yesu ki kii. ²⁴ Juu yaab bibaa kii tii waah len pu na, bibaa mu aa kii tii. ²⁵ Le bi kpak tɔb kinikpakpak. Baah ban bi nyan Pɔɔl aadiik ni na, le u bui bi, “Uwumbɔr Aafuur Nyaan nan cha waabɔnabr Aisaya tuk niyaajatiib mbamɔn. ²⁶ U nan tuk Aisaya ke, ‘Li cha ti tuk binib ngbaan ke Uwumbɔr len ke:

Ni ga pel ki pel, kaan bee maaliin aatataa. Ni ga lik ki lik, kaan li waa.

²⁷ Binib ngbaan aasui aa bi nibaa ni.

Bitafal kpa la.

Bi ŋub binimbil, kaa ban ke binimbil woln, kaa ban ke bitafal ŋun, kaa ban ke bisui bee maaliin aatataa, kaa ban ke bi kpeln baabimbil ki dii maasan,

aan m tii bi laafee.’ ”*

²⁸ Pɔɔl nan ki bui bi, “M ban ke ni bee ke Uwumbɔr tun mi ke m buen binib bi kaa ye Juu yaab na chee, ki ti tuk bi waabɔr, aan bi mu ŋmar. Bima le ga ŋun.”

[²⁹ Pɔɔl aah len kina na, le Juu yaab ngbaan nyan waadiik ni, ki beenin kpak tɔb kinikpakpak sakpen.]

³⁰ Pɔɔl nan bi kidiik ngbaan ponn ni ŋibin ŋilee. U nan pan ki pu, le ki bi ki ni. Le binib choo nan manni u nima. Le u gaa bi mɔmɔk ni mpopiin. ³¹ U nan beenin tuk binib Uwumbɔr aanaan aabɔr, ni Tidindaan Yesu Kristo aabɔr, ki nan kpa lipobil ki len. Ubaa mu aa bui ke u di cha.

* **28:27** : Lik Aisaya 6.9-10.

Kigban̄ ki Pɔɔl ηmee ki tii ROM YAAB nā

¹ Min Pɔɔl le ηmee kigban̄ kee. M ye Yesu Kristo aatutunn la. Uwumbɔr nan yin mi ke m li ye Yesu aakpambal, ki nyan mi ke m moon waabɔnyaan tee.

² N-yaayoonn na, Uwumbɔr nan puu tipuur ke u ga tii timi tibɔnyaan tee. Le waabɔnabtiib ηmee ti waagban̄ ki ye chain na ponn ni. ³ Tibɔnyaan ngbaan le ye Ujapɔɔn aabɔr. Uma le ye Tidindaan Yesu Kristo. Waah nan kpaln unibɔn na, bi nan ma u Ubɔr David aamaal ponn ni. ⁴ Uwumbɔr nan fikr u nkun ni, le Waafuur Nyaan mɔk ke u ye uma Uwumbɔr Aajapɔɔn u kpa mpɔɔn na. ⁵ U pu le Uwumbɔr ηa tinyoor ηa m pu, le ki ηa mi waakpambal, ke m tuk ηinibol mɔmɔk ke ni ηan ke bi tii u naadii, ki kii waamɔb. ⁶ Nimi bi bi Rom aatiη ni na, Uwumbɔr yin ni mu, ke ni li ye Yesu Kristo aanib.

⁷ Nima le m ηmee kigban̄ kee m tii nimi bimɔk bi Rom aatiη ni na. Uwumbɔr gee nimi ki yin nimi ke ni li ye waanib.

Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Idoon aameel

⁸ Yesu Kristo pu, le m dooni Maawumbɔr ni mɔmɔk pu; ba pu? binib bimɔk bi dulnyaa ni na ηun naah gaa Yesu Kristo ki kii pu na. ⁹ M di nsui mɔmɔk tun lituln tii Uwumbɔr, ki tuk binib Ujapɔɔn Yesu Kristo aabɔnyaan ngbaan. Uma Uwumbɔr le nyi ke ni ye mbamɔn, m teer nibɔr maameen mɔmɔk ponn ni, ¹⁰ ki mee u n-yoonn mɔmɔk ke ni yaa ye waageehn kan, u tii mi nsan ke m dan nan mann nimi dandana wee. ¹¹ M ban ke m kan nimi, ki ter nimi aan ni kan Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapiin i ga pɔɔk nitaakpab na. ¹² Maah len pu na le ye ke m ni nimi aah gaa Yesu Kristo ki kii pu na, ti ga pɔɔk tɔb aataakpab.

¹³ Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke n-yoonn mɔmɔk m nan ban ke m dan ni chee, le kaa kee ηmaa dan. M ban ke m

cha binib gaa Yesu ki kii Rom aatiη ni, ke maah ηa pu ntim muken ponn ni na. ¹⁴ Ni ye limukl le ke m di tibɔnyaan tee tuk binib mɔmɔk, bi aanimbil woln na, ni bi aanimbil kaa woln na, ni bi bae mbaem na, ni bi kaa bae mbaem na. ¹⁵ Nima le m ban ke m tuk nimi bi bi Rom aatiη ni na mu tibɔnyaan ngbaan.

Tibɔnyaan ngbaan aapɔɔn

¹⁶ Maa san inimɔɔn Yesu aabɔnyaan tee pu. Tibɔnyaan ngbaan kpa Uwumbɔr aapɔɔn. Binib bimɔk ηun ti ki gaa Yesu Kristo ki kii na ga ηmar; njan, bi ye Juu yaab na ga ηmar, le bi kaa ye Juu yaab na mu ga ηmar. ¹⁷ Tibɔnyaan ngbaan mɔk timi ke unii yaa gaa Yesu Kristo ki kii kan, Uwumbɔr ga len ke waabɔr ηan. Ni ηmee Uwumbɔr Aagban̄ ni ke, “Uninyaan aah gaa Uwumbɔr ki kii na, u ga li kpa limɔfal.”*

Unibɔn aataani

¹⁸ Uwumbɔr mɔk binib ke u gee liηuul titunwanbirdam pu; bi tun lituln li kaa ηan na, kaa dii u. Baabiin pu le bi yii mbamɔn. ¹⁹ Uwumbɔr gee liηuul bi pu la; ba pu? waabɔr ti binib ga ηmaa bee ti na bi mpaan pu. Uwumbɔr le di ti mɔk bi. ²⁰ Buyoonn Uwumbɔr nan naan dulnyaa wee ki nan saa dandana wee na, binib kani waabimbin aah bi pu na. Naa ye ke binimbil le kan u. Bi kan tiwan ni u naan ni na, ki kan ke u kpa mpɔɔn mu kaan doo na, ki sil ye Uwumbɔr. Nima le baan ηmaa len ke baa nyi. ²¹ Bi nyi ke u bi, ki mu aa nyuηni u waah ηeer pu na, ki mu aa dooni u waaterm pu. Nima le baalandak bee fam. Bisui ni bɔɔn la, kaa kpa nlan. ²² Bi len ke bi ye bilankpalb, le ki tee ye bijɔrb. ²³ Baa ki dooni Uwumbɔr u nyuun ki bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Bi ηa binibɔm aanan̄, ni inyoon aanan̄, ni iwaa aanan̄, ki dooni ηiwaa ngbaan.

²⁴ Nima le Uwumbɔr di cha bi, le bi dii bisui aah ban pu na, ki tun tijɔη aatuln, ki tun lituln li jinni biwon inimɔɔn na. Bi yii Uwumbɔr u ye mbamɔn na, ki dii ηiwaa. ²⁵ Bi dooni tiwan ni Uwumbɔr naan ni na, ki dii ni, kaa dooni Uwumbɔr u naan tiwan mɔmɔk na, kaa dii u. Uma Uwumbɔr le

* 1:17 : Lik Habakuk 2.4.

yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

²⁶ Baah yii Uwumbør na, nima le u siir cha bi. Le bi tun inimøon aatuln, bisui aah ban pu na. Bipiib di binjeen aatøtiib kpaln bijab, ki doo bi chee. ²⁷ Bijab mu yii bipiib, ki chuun ban bijab, ki di binjeen aatøtiib kpaln bipiib ki tun inimøon aatuln, le Uwumbør daa bitafal, baatunwanbir aah ñeer pu na.

²⁸ Baah kaa gee ke bi li nyi Uwumbør na, le u siir cha bi. Le bi dak ilandak i ye fam na, ki tun lituln li kaa ñan na, ²⁹ ki gbii titunwanbir aabør mømøk. Bi gør kidagook ki tun baka baka, ki kpa iniman, kaa gee tøb, ki kpa lipiipoln, ki jaa kijaak, ki ku tøb, ki ñmanni tøb, ki nan tøb, ki bii tøb libøol ni, ³⁰ ni mpaan pu. Bi nan Uwumbør, le ki seei tøb, ki kpa kalmbaani, ki puk kipupuk. Bi po dak baah ga ña pu ki moo tun titunwanbir na la. Bi yii bite ni bina aamøi. ³¹ Baa kpa nlan. Bi yaa puu tipuur kan, baa gbiini ti. Baa gee baamaal aanib, kaa cha pinni binib, kaa san binib kinimbaak. ³² Bi nyi ke Uwumbør len ke binib bi ñani kina na ñeer nkun, le bi tee beenin ñani kina, ki len ke binib yaa ñani kina kan, naa bir.

2

Uwumbør aah ji binib tibør pu na

¹ Tø, si u galni binib biken na, saan ñmaa len tibaa ki nyan aabaa tibør ni Uwumbør chee; ba pu? aa mu ñani kina la. Saah galni bi na, le ni møk ke saabør mu bii; ba pu? si u galni bi na, aa mu ñani ke baah ñani pu na la. ² Ti nyi ke Uwumbør yaa daa binib bi ñani kina na aatafal kan, ni ñan. ³ Si u ñani kina na, ki galni biken bi ñani kina na, aa dak ke Uwumbør aan daa aatafal aa? ⁴ U ña si tibulchinn sakpen, ki kpa limør ni suklaa aa pu. Ba ña aa lik u fam? Saa nyi ke Uwumbør ban ke aa kpeln saabimbin aa? Nima le cha u ña si tibulchinn. ⁵ Le aatafal pøø. Saa ban ke aa kpeln aasui. Nima le Uwumbør ga moo daa aatafal, bundaln u ga gee liñuul binib aanimbil ni ki ji bi tibør mbamøm na. ⁶ U ga ña binib mømøk baatuln aah ñeer pu na.*

* **2:6** : Lik Ilahn 62.12; Niyatanak 24.12.

⁷ Binib bi kpa limør ki tun lituln li ñan na, ki ban mpakm, ni nnyuñ, ni limøfal li kaa kpa ndoon na, bima le Uwumbør ga tii bi limøfal li kaa kpa ndoon na. ⁸ Binib bi ban tibør, ki yii mbamøm, ki dii nsan mu kaa ñan na, bima le Uwumbør gee liñuul sakpen bi pu. ⁹ Binib bimøk tun titunwanbir na ga kan falaa ni limukl. Njan, Juu yaab ga kan, le binib bi kaa ye Juu yaab na mu ga kan. ¹⁰ Binib bimøk tun lituln li ñan na, Uwumbør ga nyuñ bi, ki pak bi, ki tii bi nsuudoon. Njan, u ga tii Juu yaab, le ki ga tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu; ¹¹ ba pu? Uwumbør aa pak ubaa ki jer uken.

¹² Binib bimøk kaa nyi Moses aakaal ki tun titunwanbir na aan kan limøfal li kaa kpa ndoon na. Uwumbør aan baa bi ke bi dii Moses aakaal aan baa dii. Binib bimøk nyi Moses aakaal ki tun titunwanbir na, Uwumbør ga baa bi tibør nkaal ngbaan aah dii pu na, ki ga daa bitafal. ¹³ Uwumbør aan len ke binib bi nyi waakaal kaa dii mu na aabør ñan. U ga len ke binib bi dii waakaal na le aabør ñan. ¹⁴ Binib bi kaa ye Juu yaab na aa nyi Moses aakaal. Bi yaa ñani Moses aakaal aah len pu na baageehn pu, ki mu aa nyi nkaal ngbaan kan, baalandak le møk bi baah ga dii pu na. ¹⁵ Baah ñani pu na, nima le møk ke Moses aakaal aah len pu na bi bisui ni. Bisui ponn ni, bi nyi ni ñan na, ni ni kaa ñan na. Nima le baalandak bii bi n-yoonn mubaa, ki pak bi n-yoonn mubaa mu. ¹⁶ Ni ga li bi kina le bundaln Uwumbør ga cha Yesu Kristo ji binib tibør, ki baa bi tibøbørkaan ti bi bisui ni na aabør. Maah tuk binib tibønyaan ti na le møk kina.

Juu yaab ni nkaal na

¹⁷ Tø, aa len ke aa ye Juu aanii la, ki dak ke saah nyi Moses aakaal na, nima le ga cha aa ñmar; aa kpa kipupuk ke aa nyi Uwumbør, ¹⁸ ki nyi waah gee pu na, ki bae Moses aakaal, ki nyi lituln li ñan na, ni li kaa ñan na, ¹⁹ ki dak ke aa ye usanmøkr le ki tii bijoom, ki ga ñmaa woln binib bi kaa waa na aanimbil, ²⁰ ki ga ñmaa møk bijørn nlan, ki ga ñmaa møk mbim mmøk. Saah nyi Moses aakaal mu na, aa dak ke aa nyi tiwan mømøk, ki dak ke saah len pu na mømøk ye mbamøm. ²¹ Tø, si u møk biken na, ba

na saa mək aabaa? Si u tuk binib ke bi taa su kinaayuk na, ba na aa su? ²² Si u len ke binib taa gər kidagook na, ba na aa gər? Si u yii njwaa na, ba na aa su naadir ni aawan? ²³ Si u kpa kipupuk Uwumbər aakaal pu ki bii nkaal ngbaan na, aa jinn u iniməən la. ²⁴ Ni nmeə Uwumbər Aagban ponn ni ke, “Nimi Juu yaab aah nani titunwanbir pu na, nima le cha binib bi kaa ye Juu yaab na len Uwumbər tibəbir.”†

²⁵ Tə, aa yaa joo Moses aakaal kan, lichakpangeei kpa tinyoor. Aa mu yaa gii lichakpaln ki bii Moses aakaal kan, ni mək ke saa gii le na. ²⁶ Binib bi kaa gii njhakpan na yaa joo Uwumbər aakaal kan, Uwumbər aan yii bi, ke baa gii njhakpan. ²⁷ Binib bi kaa gii njhakpan na yaa joo Uwumbər aakaal kan, bi nan jer nimi Juu yaab bi gii njhakpan Moses aakaal aah mək pu na, ki bii nkaal muken na. ²⁸ Unii u ye Juu aanii mpaan pu baanja na aa ye Juu aanibamənn. Unii u gii lichakpaln kaa kpeln waabimbin na, naa ye lichakpangeei bamənn. ²⁹ Unii u gii lichakpaln, kaa kpeln waabimbin na aa piir Uwumbər aasui. Unii u dii Uwumbər usui ni na, uma le ye Juu aanibamənn. Unii u Uwumbər Aafuur Nyaan bi u ni na, nima le ye lichakpangeei bamənn. Uwumbər le ga pak udaan, naa ye binib.

3

¹ Lichakpangeei aanyoor ye ba? Juu yaab jer binib bi kaa ye Juu yaab na aa? ² Een, bi jer bi tiwan aabənj ni la. Ni jer tiwan məmək na le ye ke Uwumbər nan di waabər na bima le aanaal ni. ³ Bi ponn ni bibaa yaa kaa gaa Uwumbər ki kii kan, ni ye ba? Baah kaa gaa u ki kii na, Uwumbər aan gbiin waa puu tipuur ti na aa? ⁴ U ga gbiin ti. Binib məmək yaa ye binyaməndam kan, Uwumbər ma ye mbaməndaan la. Ni nmeə waagban ni ke, “Bi ga kan ke saah len pu na ye mbamən, Aa yaa jin binib tibər kan, aa kpa mbamən la.”*

⁵ Timi aatunwanbir yaa mək ke Uwumbər nani ni nan na kan, ti ga len ke Uwumbər yaa daa titafal kan, u na ni kaa nan na aa? Binib bi kaa dii Uwumbər na le baa kina. ⁶ U na ni nan na la; ba pu? ni yaa kaa nan kan, u ga na kinye ki ji dulnyaa ni aanib tibər?

⁷ Ubaa ga baa ke, “Maah gee nnyamən na yaa mək ke Uwumbər ye mbaməndaan ki ga cha binib nyun u kan, ba na u daa ntafal ke m ye titunwanbirdaan?” ⁸ Ti ga tun titunwanbir aan ni kpaln tiwan ni nan na aa? Taan na kina kpala. Binib bibaa seei timi ki bui ke ti len kina la. Binib ngbaan ga kan ntafadaan mu neer bi na.

Ubaa aa nan Uwumbər chee

⁹ Tə, timi Juu yaab nan ki jer binib bi kaa ye Juu yaab na aa? Taa jer bi. M nan mək nimi ke binib bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu yaab na məmək ye titunwanbirdam la.

¹⁰ Ni nmeə kina le Uwumbər Aagban ni ke, “Unii ubaa aa ye uninyaan,

¹¹ ubaa aa kpa nlan, ubaa aa ban Uwumbər,

¹² bi məmək di cha waasan, bi məmək bee fam la.

Ubaa aa bi ki tun lituln li nan na, ubaa baanja aa bi.†

¹³ Baaliin po ye iliin i bir na la.

Bi geei inyamən ki nmanni binib.

Baaliin bii binib ke ujagen

aaluul aah bii binib pu na la.‡

¹⁴ Baaməi gbii njisiibil ni kinanan la.§

¹⁵ Bi yaa ban bi ku binib kan, naa pəə.

¹⁶ Bi muk binib ki nani bi falaa n-yoonn məmək la.

¹⁷ Bi chuun ban tibər la.

¹⁸ Baa san Uwumbər.”*

¹⁹ Tə, ti nyi ke nkaal aah len pu na məmək len binib bi bi mu chee na la. Nima le dulnyaa wee ni aanib məmək aabər bii Uwumbər chee. Ubaa aan nmaa len tibaa ke u nyan ubaa tibər ni Uwumbər chee. ²⁰ Ubaa aan nmaa len ke waah joo Uwumbər aakaal mbaməm pu na, waabər nan Uwumbər chee. Uwumbər aakaal le mək binib ke bi ye titunwanbirdam la.

† 2:24 : Lik Aisaya 52.5; Esekiel 36.20-22. * 3:4 : Lik Ilahn 51.4. † 3:12 : Lik Ilahn 14.1-3; 53.1-3; Ulandaan 7.20.

‡ 3:13 : Lik Ilahn 5.9; 140.3. § 3:14 : Lik Ilahn 10.7. * 3:18 : Lik Ilahn 36.1.

Uwumbər aah cha ti ni uma tuuk pu na

²¹ Dandana wee, Uwumbər mək timi waah ga ɲa pu ki len ke timi aabər ɲan na. Waakaal ni waabənabtiib aaliin le bi waagbanj ponn ni, ki mu tuk timi kina la. Naa ye ke ti dii waakaal mbaməm le cha u len. ²² Binib bimək gaa Yesu Kristo ki kii na, bima le Uwumbər len ke baabər ɲan. Baah gaa Yesu Kristo ki kii na, nima le cha Uwumbər len ke baabər ɲan. Ubaa aa bi ubaa, ki cha biken; ²³ binib məmək tun titunwanbir la, kaa gbiin Uwumbər aanimbil. ²⁴ Le Yesu Kristo daa timi, ki gaa timi lii. Timi bi kpaan u chee na, le Uwumbər len ke timi aabər ɲan. Waabulchinn pu le u len, naa ye ke ti ɲan la. ²⁵ U nan di Yesu siin binib aanimbil ni, ke u nan kpo, aan uma Uwumbər taa ki gee linjuul ti pu. Ti yaa gaa Yesu ki kii kan, waasin pu le Uwumbər ga di cha pinn timi. Nima le mək ke Uwumbər ɲani ni ɲan na; ba pu? u nan kpa limər; kaa bii binib bi tun titunwanbir buyoonn Yesu Kristo aa kee dan dulnyaa wee ni na. ²⁶ Tɔ, dandana wee, u len titunwanbir aabər ki bui ke binib bi gaa Yesu ki kii na aabər ɲan u chee. Nimina le mək ke uma Uwumbər si chob.

²⁷ Tɔ, ba pu aan ti ga li kpa kipupuk? Taan li kpa kipupuk nibaa pu. Ba pu? Naa ye ke ti dii Uwumbər aakaal mbaməm le cha u gaa timi lii, taah gaa Yesu ki kii na, nima le cha u gaa timi lii. ²⁸ Nima pu na, ti bee ke ti yaa gaa Yesu ki kii kan, Uwumbər ga len ke timi aabər ɲan. Naa ye ke ti joo waakaal mbaməm le cha u len kina. ²⁹ Uwumbər ye Juu yaab baanja Aawumbər la aa? Waa ye binib bi kaa ye Juu yaab na mu Aawumbər aa? Mbamən, u ye. ³⁰ Uwumbər ye Uwumbərbaan la. Juu yaab yaa gaa Yesu ki kii kan, Uwumbər ga len ke baabər ɲan. Bi mu kaa ye Juu yaab na yaa gaa Yesu ki kii kan, Uwumbər ga len ke bi mu aabər ɲan. ³¹ Ti yaa len ke binib yaa gaa Yesu ki kii ki ga ɲmar kan, ti yii Uwumbər aakaal aa? Naa bi kina kpala. Ti ɲa mu tibəkpaan la.

4

Abraham aah ye liməkl pu na

* **4:3** : Lik Mpiin 15.6; Galasia yaab 3.6. † **4:8** : Lik Ilahn 32.1-2.

¹ Tɔ, cha ti lik tiyaaaja Abraham aabər aah nan bi pu na: ² Ni yaa ba ye waatun-yaan pu le cha Uwumbər len ke waabər ɲan kan, u ba ga ɲmaa li kpa kipupuk. U mu aa ɲmaa li kpa kipupuk Uwumbər chee. ³ Uwumbər Aagbanj len ke, “Abraham nan gaa Uwumbər aaməboln ki kii, kina pu na le Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee.”* ⁴ Unii u tun lituln ki kan tipar na, tipar ngbaan aa ye ipiin, ni ye waapar la. ⁵ Tɔ, unii u kaa joo nkaal na yaa gaa Uwumbər u di cha pinn titunwanbirdam na ki kii kan, waah gaa Uwumbər ki kii na, nima le Uwumbər ga len ke waabər ɲan. ⁶ Ubər David mu nan len ke binib bi Uwumbər len ke baabər ɲan na le kpa mpopiin. Bi gaa Uwumbər ki kii, nima le cha u len ke baabər ɲan, naa ye ke bi tun litunyaan le cha u len kina. Ubər David nan len ke,

⁷ “Binib bi Uwumbər di cha baatunwanbir pinn bi na
le kpa mpopiin.
Uwumbər aah di cha binib bi aataani pinn bi na
le kpa mpopiin.
⁸ Binib bi Uwumbər aan len ke baabər bii na,
bima le kpa mpopiin.”†

⁹ U len ke Juu yaab baanja le kpa mpopiin ngbaan aa? Waa len kina. Binib bi kaa ye Juu yaab na mu kpa. Ti len ke Abraham nan gaa Uwumbər aaməboln ki kii, nima le cha Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee. ¹⁰ Bayoonn Uwumbər len ke waabər ɲan? Buyoonn u nan gii lichakpaln na le aan buyoonn waa nan kee gii na? Buyoonn waa nan kee gii na. ¹¹ Waah gii lichakpaln na, nima le nan ye liməkl ki mək ke u gaa Uwumbər ki kii, nima le Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee, buyoonn waa nan kee gii lichakpaln na. Nima pu le Abraham ye binib bimək gaa Uwumbər ki kii, kaa gii ɲichakpan na aate. Baah gaa Uwumbər ki kii na, nima le Uwumbər gaa bi ke bi ye bininyaam u chee. ¹² Binib bi gii ɲichakpan, ki tak Abraham aataabuu ponn ni, ki gaa Uwumbər ki kii ke Abraham aah nan gaa u ki kii pu, buyoonn waa nan kee

gii lichakpaln na, bima mu le Abraham ye bite.

Gaakii pu le ti ga kan Uwumbər aah puu tipuur ti na

¹³Uwumbər nan puu tipuur tii Abraham ni uyaabitiib, ke bima le ga li yeh dulnyaa. Naa ye ke bi joo Uwumbər aakaal le ga cha bi kan tipuur ngbaan. Bi gaa Uwumbər ki kii la, le u len ke baabər ɲan. Nima le ga cha bi kan tipuur ngbaan. ¹⁴Uwumbər yaa ba puu tipuur ke binib bi joo waakaal na le ga li yeh dulnyaa kan, naadii aa ba ga li kpa tinyoor. Tipuur ngbaan mu aa ba ga gbiin; ba pu? ubaa aan ɲmaa joo nkaal məmək mbaməm. ¹⁵Binib aah bii nkaal na, le Uwumbər gee liɲuul bi pu. Nkaal aah kaa bi nin chee na, binib aa bii nkaal.

¹⁶Nima le Uwumbər puu tipuur tii binib bi gaa u ki kii na. Uwumbər aah gee binib pu na, nima le u tii Abraham aayaabitiib məmək waah nan puu tipuur ti na. U ga tii Abraham aayaabitiib bi ye Juu yaab ki gaa u ki kii na, ni binib bi kaa ye Juu yaab ki mu gaa u ki kii na ke Abraham aah nan gaa u ki kii pu na. Abraham ye timi bimək gaa Uwumbər ki kii na aayaaja la. ¹⁷Ni ɲmee Uwumbər Aagbaɲ ponn ni ke Uwumbər bui Abraham, “M ɲa si ɲinibol pam aayaaja la.” † Abraham le ye tite Uwumbər chee. U nan tii Uwumbər naadii. Uma Uwumbər le fikr binib bi kpo na nkun ni, le ki yin binib bi kaa kee bi na, ke baah bi le na. ¹⁸U nan puu tipuur tii Abraham ke u ga ɲa u ɲinibol pam aayaaja, ke uyaabitiib ga li wiir ke inmabi aah wiir pu na. Ni nan bi ke tipuur ngbaan aah kaan ɲmaa gbiin le na. Abraham mu nan tee kpa limakl ke ti ga nan gbiin. § ¹⁹Ni nan gur siib u pii ɲibin nkub. Waah nan por pu na, ni nan naahn ke waan ki ɲmaa maa ubo. Upuu Sara mu nan jer timar. Le Abraham pak Uwumbər aah tuk u pu na, kaa joo beeni. ²⁰Uwumbər aah puu tipuur ti tii u na, tima le gur ye waalandak. Le u pak tipuur ngbaan mbaməm, kaa joo beeni ke ti ga gbiin bee taan gbiin? U nan moo gaa Uwumbər ki kii le ki nyuɲ u, ²¹ki sil nyi ke Uwumbər aah puu tipuur ti na, u ga ɲmaa ɲa kina. ²²Waah nan gaa Uwumbər

aaməboln ki kii kina na, nima le Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee. ²³⁻²⁴Ni ɲmee kina le Uwumbər Aagbaɲ ni. Timi pu le bi nan ɲmee kina, naa ye Abraham baanja pu; ba pu? timi bi gaa Uwumbər u nan fikr Tidindaan Yesu nkun ni ki kii na, le u ga len ke timi aabər ɲan. ²⁵Yesu nan kpo timi aatunwanbir pu, le ki fikr nkun ni. Nima le Uwumbər len ke timi aabər ɲan.

5

Saah ga li bi pu ki li ɲan Uwumbər chee na

¹Taah gaa Uwumbər ki kii pu na, nima le u len ke timi aabər ɲan. Tidindaan Yesu Kristo pu le ti ni Uwumbər kpaan kijətiik. ²Yesu Kristo pu, le Uwumbər len ke timi aabər ɲan. Le ti məəni ki kpa limakl ke ti ga yakr u chee Uwumbər aaməən. ³Naa ye nima baanja pu le ti məəni. Falaa mu pu le ti məəni. Ba pu? falaa le tii timi suklaa. ⁴Suklaa mu tii timi mbimbinyaan. Mbimbinyaan mu tii timi limakl. ⁵Limakl ngbaan aan jinn timi iniməən. Ba pu? Uwumbər aah tii timi Waafuur Nyaan na, Nfuur Nyaan ngbaan le cha ti bee tisui ni waah gee timi sakpen pu na.

⁶Naah nan ɲeer na, le Kristo nan kpo timi bi ye titunwanbirdam na pu, taah kaa kpa mpəən buyoonn na. ⁷Ni pəə ke unii kpo ke u nyan unii u dii mbaməm na nkun ni. Nibaakan, unii ubaa ga kaa ki kpo uninyaan pu. ⁸Tima kan, buyoonn ti nan laa ye titunwanbirdam na le Kristo nan kpo ti pu. Nima le mək timi Uwumbər aah gee timi sakpen pu na. ⁹Kristo aasin pu le Uwumbər len ke timi aabər ɲan. Nmaninkabaa taah ga nya ntafadaan mu ponn ni u pu na? ¹⁰Buyoonn ti nan ye Uwumbər aadim na, le Ujapəən nan kpo ti pu. U pu, le ti ni Uwumbər kpaan kijətiik. Ti ni Uwumbər aah kpaan kijətiik na, ɲmaninkabaa taah ga ɲmar waaməfal pu pu na? ¹¹Naa ye nima baanja pu le ti məəni. Tidindaan Yesu Kristo pu le ti bee Uwumbər aah ɲan pu na, le ki məəni. U pu le ti ni Uwumbər kpaan kijətiik.

Adam pu le ti kpo, Kristo pu le ti kpa liməfal

† 4:17 : Lik Mpiin 17.5. § 4:18 : Lik Mpiin 15.5.

¹² Unibaan* le nan joo ni titunwanbir dulnyaa ni, le titunwanbir ngbaan joo ni nkun. Binib məmək aah tun titunwanbir na, le nkun yaa gaa dulnyaa məmək ni.†

¹³ Buyoonn Moses aa nan kee tuk binib Uwumbər aakaal na, titunwanbir nan bi. Nkaal aah kaa bi nin chee na, Uwumbər aan len ke bi bii mu. ¹⁴ Adam aayoonn ki ti saa Moses aayoonn le nkun pii binib. Bi nan tun titunwanbir la. Baatunwanbir ni Adam u nan yii Uwumbər aaməb na aatunwanbir aa kpaan. Nkun mu pii bi la.

Ti məmək kan Adam aatunwanbir aatafadaan. Kina le ti məmək yakr Kristo aatunyaan aanyoor mu. ¹⁵ Uwumbər aah tii timi ipiin i na aa bi ke Adam aatunwanbir na. Ni ye mbamən ke unibaan aatunwanbir pu le nkun pii binib məmək. Yesu Kristo aanimbaasaln pu, le Uwumbər san binib məmək kinimbaak, ki tii bi ipiin i ye liməfal na. ¹⁶ Uwumbər aapiin aah ŋa timi pu na aa bi ke Adam aatunwanbir aah ŋa timi pu na. Adam aatunwanbirbaan pu, le binib aabər bii. Uninyaan ubaa u ye Yesu na pu, le Uwumbər di cha pinn titunwanbirdam pam, ki len ke baabər ŋan. Waapiin le na. ¹⁷ Unibaan u bi yin u Adam na aatunwanbir pu, le nkun pii binib məmək. Unibaan Yesu Kristo na pu, le binib ga kan Uwumbər aaterm sakpen. U ga len ke baabər ŋan. Nima le ye waapiin. Bi ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na, ki kan linyaŋ.

¹⁸ Unibaan aatunwanbir pu, le binib məmək aabər bii. Yesu aatunyaan pu, le Uwumbər ga len ke binib bimək gaa Yesu ki kii na aabər ŋan, ki ga tii bi liməfal li kaa kpa ndoon na. ¹⁹ Unibaan Adam aah nan yii Uwumbər aaməb na, nima le binib məmək aabər bii Uwumbər chee. Yesu aah nan kii Uwumbər aaməb na, nima le binib bimək gaa uma Yesu ki kii na aabər ŋan Uwumbər chee.

²⁰ Moses nan tuk binib Uwumbər aakaal. Nkaal ngbaan mək bi ke baatunwanbir wiir sakpen. Le titunwanbir aah wiir nin chee na Uwumbər aanimbaasaln wiir ki jer titunwanbir. ²¹ Titunwanbir pu le binib kpo. Tidindaan Yesu Kristo pu, le Uwumbər san timi kinimbaak, ki len ke

timi aabər ŋan, le ti kan liməfal li kaa kpa ndoon na.

6

Taa ki tun titunwanbir man

¹ Kina pu na, ti ga len kinye? Ti ga li beenin tun titunwanbir aan Uwumbər aanimbaasaln kpee ee? Taan li ŋani kina kpala. ² Ti kpo ke titunwanbir taa ki li joo timi la. Ti yaa beenin tun titunwanbir kan, naa ŋan. ³ Baah muin timi nnyun ni, Yesu Kristo aayimbil pu na, nima le mək ke ti ni Yesu Kristo kpaan la. Nima pu na, waah nan kpo na, ti mu kpo u chee la. Naa bee kina aa? ⁴ Baah muin timi nnyun ni na, nima le mək ke ti kpo, le bi sub timi u chee. Uwumbər aapəon pu le u fikr Kristo nkun ni. Waapəon mu pu le ti kpa mbimbipəm ki ŋani ni ŋan na.

⁵ Ti ni u aah kpaan pu na, ti kpo ke waah kpo pu na. Ti mu ga fikr nkun ni, ke waah fikr pu na. ⁶ Ti bee ke baah kpa u ndəpuinkoo pu na, bi kpa timi aabimbikpok mu u chee, ke mbimbikpok mu kaa ŋan na taa ki li bi, aan ti taa ki li ye titunwanbir aanaagbiib. ⁷ Unii u kpo na nyan titunwanbir ni. ⁸ Taah kpo Kristo chee na, ti ŋa naadii ke ti ga li kpa liməfal u chee. ⁹ Ti nyi ke waah fikr nkun ni na, waan ki kpo. Nkun aa ki kpa mpəon u chee. ¹⁰ Waah kpo na, u kpo ke u kuln titunwanbir nfum mubaa, aan titunwanbir taa ki li joo timi. Waah kpa liməfal dandana wee na, u bi ke u nyuŋ Uwumbər la. ¹¹ Kina pu na, ni mu li nyi ke ni kpo ke titunwanbir taa ki li joo nimi la. Naah kpaan Yesu Kristo chee pu na, le ni mu kpa liməfal ke ni nyuŋ Uwumbər.

¹² Nima pu na, ni taa ki cha titunwanbir li joo nimi aawon ti ga kpo na, ki taa ki kii tii tiwon aah ban pu na. ¹³ Ni taa di nimi aawon tii titunwanbir, ki taa tun lituln li kaa ŋan na. Ni di nibaa tii Uwumbər, ke binib bi fikr nkun ni na, ki di nimi aawon tii Uwumbər, ke ni tun lituln li ŋan na ki tii u. ¹⁴ Nkaal aa ki joo nimi. Uwumbər aanimbaasaln le joo nimi. Nima le titunwanbir aan ki li ye nimi aadindaan.

Li ye mbimbinyaan aanaagbiib man

* 5:12 : Unibaan ngbaan nan ye Adam la. † 5:12 : Lik Mpiin 3.6.

¹⁵ Nkaal aah kaa ki joo timi aan Uwumbər aanimbaasaln joo timi na, ti ga tun titunwanbir aa? Taan ɲa kina kpala. ¹⁶ Aa yaa di aabaa tii unii aan ki kii waaməb kan, aa ye waanaagbiija la. Naa bee kina aa? Aa yaa kii tii titunwanbir kan, aa ye titunwanbir aanaagbiija la, le ki ga kpo. Aa yaa kii Uwumbər aaməb kan, u ga bui ke saabər ɲan. ¹⁷ N-yoonn mubaa, ni nan ye titunwanbir aanaagbiib la. Ti dooni Uwumbər sakpen, ke baah mək nimi waasan pu na, ni dii nsan ngbaan nisui məmək ni, ¹⁸ ki nya ni titunwanbir aanaagbiir ni, ki ɲa litunyaan aanaagbiib. ¹⁹ M di binibəm aabimbin ɲan Uwumbər aabər ke ni bee maah len pu na aatataa mbaməm la. Ni nan joo nimi aawon tun tijəɲ aatuln, ni titunwanbir aabəɲ məmək la. Dandana wee, ni di nimi aawon tun lituln li ɲan na man, aan ki ɲa binib bi bi chain na.

²⁰ Naah nan ye titunwanbir aanaagbiib na, nitafal aa nan bi litunyaan ni. ²¹ Ni yaa teer naah tun titunwanbir ti na kan, ni jinni nimi iniməən dandana wee la. Tinyoor nan bi titunwanbir ngbaan ni ii? Aayii. Titunwanbir ngbaan aadoon ye nkun la. ²² Uwumbər nyan nimi titunwanbir aanaagbiir ni la. Dandana wee, ni ye uma Uwumbər aanaagbiib la. Nimi aanyoor ye mbimbin mu bi chain na la. Naadoon ga li ye liməfal li kaa kpa ndoon na. ²³ Titunwanbir aapar ye nkun la. Tidindaan Yesu Kristo pu le Uwumbər aapiin ye liməfal li kaa kpa ndoon na.

7

Lichaməln aaməkl

¹ Nnaabitiib, ni məmək nyi nkaal aah bi pu na. Nima le ga cha ni bee maah ga len pu na aatataa. Nkaal dii unii buyoonn u bi na baanja la. U yaa kpo kan, nkaal aa ki dii u. ² Nkaal pu le upii u kpa chal na ye uchal yoo n-yoonn mumək uchal bi na. Uchal yaa kpo kan, nkaal mu len ke u ye uchal yoo na aa ki dii u. ³ Upii yaa ban uja uken buyoonn uchal bi na kan, bi ga len ke u ye upiidagoor la. Uchal yaa kpo kan, nkaal ngbaan aa ki dii u. U yaa mən uja uken kan, waa ye upiidagoor. ⁴ Nnaabitiib, nimi

aabər mu bi kina la. Kristo aah nan kpo ndəpuinkoo pu na, ni mu nan kpo; nkaal aa ki dii nimi. Ni kpaan Kristo u fikr nkun ni na chee la, le ki dii Uwumbər aasan. ⁵ Taah kaa nan dii Uwumbər buyoonn na, tisui nan gee Uwumbər aakaal aah kə pu na, ki cha ti tun titunwanbir ki dii nkun aasan. ⁶ Dandana wee, taah kpo na, nkaal na aa ki dii timi, ki mu aa ki joo timi tinaagbiir. Le Uwumbər Aafuur Nyaan tii timi mbimbipəm, ke ti tun lituln tii Uwumbər. Nkaal na aa ki joo timi.

Nkaal ni titunwanbir

⁷ Nima pu na, ti ga len ke Moses aakaal aa ɲan aa? Mu ɲan. Nkaal na yaa kaa ba bi kan, maa ba ga bee titunwanbir. Nkaal na yaa kaa ba len ke “Taa li kpa iniman” kan, maa ba ga bee ke iniman ye titunwanbir. ⁸ Nkaal aah len kina na, le titunwanbir ti bi nsui ni na yii nkaal ngbaan, ki cha m kpa iniman aabəɲ aabəɲ. Nkaal yaa kaa bi kan, titunwanbir aa fu. ⁹ N-yoonn mubaa m nan bi, kaa nyi nkaal aatataa mbaməm. Buyoonn m bee nkaal aatataa mbaməm na, le titunwanbir fikr nsui ni. Le m bee ke m ɲeer nkun. ¹⁰ Uwumbər nan tii timi waakaal ke ti dii mu, aan ki kan liməfal. Le m bee ke maah kaa ɲmaa joo waakaal məmək na, m ɲeer nkun. ¹¹ Nkaal pu le titunwanbir ti bi nsui ni na nan kpa nsan ki ɲmann mi, ki cha m ɲeer nkun.

¹² Uwumbər aakaal bi chain la. Uwumbər aah tuk timi ke ti ɲa pu na le bi chain, ki bi mbaməm, ki ɲan. ¹³ Waakaal mu ɲan na le ku mi ii? Aayii. Titunwanbir le ku mi. Nkaal mu ɲan na pu, le titunwanbir ku mi, ki cha ti bee ke titunwanbir aa ɲan. Nkaal na le mək timi titunwanbir aah bir sakpen pu na.

¹⁴ Ti bee ke Uwumbər aakaal mək timi Uwumbər aah ban pu na. M mu aa ɲani kina; ba pu? m ye titunwanbir aanaagbiija la. ¹⁵ Maah ɲani pu na, maa kii kina nsui ni. Maah kaa gee ke m li ɲani tiwan ni na, m ɲani nima la. Maah nan tiwan ni na, nima le m tee ɲani. ¹⁶ M yaa ɲani maah kaa gee ke m li ɲani tiwan ni na kan, nima le mək ke m kii ke Uwumbər aakaal ɲan. ¹⁷ Naa ye ke min le ɲani kina, titunwanbir ti bi nsui ni na le cha m ɲani. ¹⁸ M bee ke tiwan ni ɲan na aa bi maabimbikpok ni; m ban ke m

tun lituln li njan na, kaa nmaa tun. ¹⁹ Maah ban m tun litunyaan li na, maa tun kina. Maah kaa ban m tun titunwanbir ti na, m tun tima la. ²⁰ M yaa tun maah kaa gee m tun pu na kan, naa ye ke min le tun kina, titunwanbir ti bi nsui ni na le cha m tun.

²¹ Naah ye pu na, m yaa ban m tun lituln li njan na kan, titunwanbir bi m chee la. ²² M gee Uwumbər aakaal nsui ni. ²³ M mu kan nkaal muken maawon ni. Nkaal ngbaan jaa Uwumbər aakaal mu bi nsui ni na ki-jaak la. Nima le titunwanbir aakaal i bi maawon ni na joo mi tinaagbiir. ²⁴ M kpa kinimbaak. Titunwanbir bi tiwon tee ni, ki ga ku mi. Nma ga nyan mi titunwanbir ngbaan ni? ²⁵ M dooni Uwumbər u nyan mi titunwanbir ngbaan ni, Tidindaan Yesu Kristo pu na.

Mma kan, maalandak baanja le dii Uwumbər aakaal. Maabimbikpok dii titunwanbir aakaal la.

8

Uwumbər Aafuur Nyaan aapəən pu le ti bi

¹ Nima pu na, Uwumbər aan len ke binib bi kpaan Yesu Kristo chee na aabər bii. ² Taah kpaan Yesu Kristo chee na, le Uwumbər Aafuur Nyaan aapəən tii timi liməfal; Nfuur Nyaan aapəən ngbaan le nyan mi titunwanbir ni nkun aapəən ni. ³ Nkaal aan nmaa nja kina; ba pu? binib aa kpa mpəən ke bi joo nkaal ngbaan. Le Uwumbər nja waakaal aah kaa nmaa nja pu na; timi aatunwanbir pu le u nan tun ni Ujapəən Yesu dulnyaa wee ni, ke u di tiwon ti naahn timi titunwanbirdam aawon na bii titunwanbir ti bi tisui ni na aapəən, ⁴ ki tii timi bi dii Waafuur Nyaan kaa ki dii mbimbikpok na mpəən ke ti li dii waakaal mbaməm. ⁵ Binib bi dii mbimbikpok na, bitafal bi mbimbikpok aabər ni la. Binib bi dii Uwumbər Aafuur Nyaan na, bitafal bi Nfuur Nyaan aabər ni la. ⁶ Binib bi aatafal bi mbimbikpok aabər ni na ga kpo la. Binib bi aatafal bi Uwumbər Aafuur Nyaan aabər ni na ga kan liməfal, ni nsuudoon. ⁷ Binib bi aatafal bi mbimbikpok aabər ni na, bi ye Uwumbər aadim la; ba pu? baa dii waakaal, ki mu aa nmaa dii mu. ⁸ Binib bi

dii mbimbikpok aah ban pu na aan nmaa piir Uwumbər aasui.

⁹ Tə, Uwumbər Aafuur Nyaan yaa bi ni ni kan, naa dii mbimbikpok aah ban pu na, ni dii Nfuur Nyaan aah ban pu na la. Kristo Aafuur Nyaan yaa kaa bi unii ni kan, udaan ngbaan aa ye Kristo yoo. ¹⁰ Titunwanbir pu, le nimi aawon ga kpo. Kristo yaa bi ni ni kan, Uwumbər Aafuur Nyaan tii nimi liməfal; ba pu? u len ke nimi aabər njan. ¹¹ Uwumbər nan fikr Yesu nkun ni. Uwumbər u fikr Yesu nkun ni na Aafuur Nyaan yaa bi ni ni kan, uma Uwumbər u fikr Yesu Kristo nkun ni na ga fikr nimi aawon ti ga kpo na mu. Waafuur Nyaan mu bi ni ni na aapəən pu, le u ga fikr nimi nkun ni.

¹² Nnaabitiib, nima pu na, ni njan ke ti dii Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na, ki taa dii unibən aabimbin aah ban pu na. ¹³ Ni yaa dii unibən aabimbin aah ban pu na kan, ni ga kpo la. Ni yaa kuln nimi aawon aatunwanbir, Uwumbər Aafuur Nyaan aapəən pu kan, ni ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. ¹⁴ Binib bimək dii Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na, bima le ye Uwumbər aabim. ¹⁵ Nfuur Nyaan mu Uwumbər tii nimi na, mu aa joo nimi tinaagbiir ke ni san ijawaan. Waafuur Nyaan le nja nimi waabim, le ki cha ti yin u ke “Nte.” ¹⁶ Waafuur Nyaan le kpaan timi aawiin chee, le ki ji seeraa ke ti ye Uwumbər aabim. ¹⁷ Taah ye Uwumbər aabim na, ti ga kan Uwumbər aah di tiwanyaan ni bil kiir timi paacham na. Ti ni Kristo ga kpaan kan tiwanyaan ngbaan. Ti yaa ji falaa u pu kan, ti ni u ga nan kpaan ji mməən paacham.

N-yoonn mu choo na aanyun

¹⁸ M nyi ke dandana aafalaa aan nmaa njan mpopiin mu ti ga nan kan mu paacham na. ¹⁹ Tiwan ni Uwumbər naan ni na məmək aanibil man ke ni kan bundaln Uwumbər ga nyan waabim mpaan pu na. ²⁰ Buyoonn Adam nan tun titunwanbir na, Uwumbər nan len ke tiwan ni u naan ni na, ni ga li bi, ki bi fam la. Waageehn pu, le u len kina. Naa ye tiwan ni u naan ni na aageehn. ²¹ Uwumbər mu tii tiwan ni u naan ni na limakl ke ni ga nja

tiwan ni kaan bur na, ki kan lifuur nyaan ke Uwumbər aabim aah kan pu na. ²² Ti nyi ke Uwumbər aah naan tiwan nimək na wu ke imalween aah wu pu na, ki du ki nan saa dandana. ²³ Naa ye tiwannaankaan baanja le wu; timi bi Uwumbər puen tii timi Waafuur Nyaan na, ti mu du tisui ni, ki kii bundaln Uwumbər ga mək ke ti sil ye waabim, ki ga tii timi tiwon ti kaan kpo na. ²⁴ Taah ηmar pu na, le ti kpa limakl. Unii yaa kpa limakl ke u ga kan tiwan kan, ni mək ke waa kee kan la. U yaa kan ni kan, waan ki li kpa limakl ni pu. ²⁵ Tɔ, ti yaa kpa limakl ke ti ga kan tiwan ni tinimbil aa waa ni na kan, le ti ga li kpa limər ki kii bundaln ti ga kan ni na.

²⁶ Le Uwumbər Aafuur Nyaan ter timi, timi aadabur ni. Taa nyi taah ga mee u mbaməm pu na, le Waafuur Nyaan mee u tii timi, ki du, ubaa aah kaa ηmaa len pu na. ²⁷ Uwumbər u lik binib aasui ni aah bi pu na nyi Waafuur Nyaan aalandak aah bi pu na; ba pu? Nfuur Nyaan mee u tii waanib waah ban pu na.

²⁸ Ti nyi ke tiwan nimək pii timi na, Uwumbər le cha ni məmək kpaln tiwan ni ηjan na ki tii binib bi gee u na. Waageehn pu le u nan yin bi. ²⁹ U nan nyi binib bimək ga kii tii u na, le ki nan nyan bi, ke bi kpaln Ujapəən Yesu Kristo aah bi pu na, aan u li ye njan aabo, naabitiib pam ponn ni. ³⁰ Binib bi Uwumbər nyan bi na, le u yin bi. Binib bi u yin bi na, le u len ke baabər ηjan, ki nyuη bi.

Uwumbər aah gee timi pu na

³¹ Uwumbər aah ηa kina məmək na, ti ga len kinye? Uwumbər aah si tichan ni na, ubaa aan ηmaa ηa timi nibaa. ³² Uwumbər aa yii ke waan tii timi Ujapəən. U nan di Ujapəən ηa binib aajaal ni ke u ti kpo ti məmək aatunwanbir pu la. Waah tii timi Ujapəən na, u ga ki tii timi tiwan məmək ki kpee. ³³ Njma ga ηmaa galn binib bi Uwumbər nyan bi na? Uwumbər ubaa len ke baabər ηjan. ³⁴ Nima le ubaa aan ηmaa galn timi. Yesu Kristo nan kpo ti pu, ki fikr nkun ni, ki bi Uwumbər aajaangii wəb, ki mee u ki tii timi. ³⁵ Ba ga ηmaa nyan timi

Kristo u gee timi na aajaal ni? Falaa aa? Tibər aa? Limukl aa? Nkon aa? Igiin aa? Linimaln aa? Nkun aa? Aayii. ³⁶ Ni ηmee Uwumbər Aagban ni ke,

“Sin pu le bi ku timi iwiin məmək, le ti naahn ipiih i bi ban bi ti kər i na la.”*

³⁷ Tɔ, Yesu Kristo u gee timi na aapəən pu, le ti kan linyan kookoo. ³⁸⁻³⁹ Tidindaan Yesu Kristo pu, le Uwumbər gee timi. M sil bee ke nibaa aa bi ki ga ηmaa yakr ti ni waageehm. Nkun, liməfal, Uwumbər aatuuntiib, kinimbəη aapəən, dandana aabər, daalbaadaal aabər, mpəən, paacham aawan, taab aawan, tiwan nimək bi na, ni məmək aan ηmaa yakr ti ni Uwumbər aageehm.

9

Uwumbər ni waanib Israel yaab

¹ Tɔ, maah ye Kristo aanii na, m len mbamən la. Maa gee nnyamən. Maalandak ni Uwumbər Aafuur Nyaan ji seeraa ke m len mbamən la. ² M kpa mpombiin sakpen. Nsui bii n-yoonn məmək, mmaal aanaabitiib Juu yaab pu la. ³ M ga li ηmaa ban ke m bee fam Kristo chee, bima taa bee. ⁴ Bi ye Israel yaab la. Uwumbər nan ηa bi waabim, ki nyuη bi, ki puu tipuur tii bi, ki tii bi waakaal, ki mək bi baah ga li dooni u pu na, ki bui bi waah ga ηa tinyoor pu ki ηa bi pu na. ⁵ Biyaajatiib ye tiyaajaninkpiib la. Kristo* aah nan ηa unibən na, u nan ye bi ponn ni ubaa la. Uma le yeh mpəən məmək. Cha ti pak Uwumbər n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

⁶ Uwumbər aah puu tipuur ti tii Israel yaab na, maa len ke waa gbiin tipuur ngbaan. Bi ye Israel aayaabitiib la. Ni mu aa ye bi məmək le ye Israel yaab baməm. ⁷ Bi ye Abraham aayaabitiib la. Ni mu aa ye bi məmək le ye uyaabitiib baməm. Uwumbər nan tuk Abraham ke waabo Aisak aayaabitiib baanja le ga li ye uyaabitiib baməm. † ⁸ Nima le mək ke Abraham aayaabitiib ngem aa ye Uwumbər aabim. Mbim bi Uwumbər nan puu tipuur ke Abraham ga maa na, bima le ye uyaabitiib baməm. ⁹ Uwumbər nan puu

* **8:36** : Lik Ilahn 44.22. * **9:5** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na. † **9:7** : Lik Mpiin 21.12.

tipuur tii u ke ni yaa nan ñeer kan, u ga dan u chee, le upuu Sara ga maa ubijabo.†

10 Naa ye nimina baanja. Rebeka aabi-jabim mulee nan kpa te ubaa, u ye tiyaaja Aisak la. 11-12 Le Uwumbør nan bui Rebeka ke ubo u ye uwaatiir na ga jer ukpel. § Buyoonn Uwumbør bui u kina na, waa nan kee ma mbim ngbaan. Baa nan kee ña ni ñan na, bee ni kaa ñan na. Uwumbør nyan mbim mulee ngbaan ponn ni ubaa, waageehn pu, naa ye baatuln pu. Nima le mæk ke Uwumbør aageehn pu le u nyan waah ban unii u na. 13 Ni ñmee Uwumbør Aagbanj ponn ni ke u len ke u gee Jakob ki jer Eso.*

14 Kina kan, ti ga len kinye? Ti ga len ke Uwumbør ña ni kaa ñan aa? Taan len kina kpala. 15 U nan bui Moses ke binib bi u ban u san bi kinimbaak na, u ga san bi kinimbaak la.† 16 Naa ye binib aageehn pu, kaa ye baatuln pu; Uwumbør aanimbaasaln pu, le u san bi kinimbaak. 17 Ni ñmee Uwumbør Aagbanj ni ke Uwumbør nan bui Ubør Faro, “M ña si ubør ke m mæk binib maah kpa mpøon ki chiin si pu na, aan maayimbil nya paacham, dulnyaa aapepel mómæk ni.”† 18 Nima le binib bi u ban u san bi kinimbaak na, u san bi kinimbaak. Binib bi u ban ke u cha bi gaa biyil na, u cha bi gaa la.

Uwumbør aanjuul, ni waanimbaasaln

19 Nibaakan, aa ga baa mi, “Ni yaa ye kina kan, ba pu Uwumbør galn binib? Nma ga ñmaa yii waageehn?” 20 Njò, aa ye ñma ki kpak Uwumbør? Tiwanaankaan aan baa unii u naan ni na, “Ba ña aa naan mi kina?” § 21 Uyakmaal ga ñmaa yakr tiyakr waageehn pu, ki di tibaa ti maa lisil aasambil, ki di tiken maa lisambil li kaa ye lisil aasambil na.

22 Uwumbør aah ña pu na, ni bi kina la. U nan ban ke u mæk binib ke u gee lijuul titunwanbir pu, ki ban ke bi bee waah kpa mpøon pu na. Nima le u ji limør pam binib bi ña u lijuul ki ñeer ntafadaan na pu. 23 U mu ban ke binib bee waah ñan sakpen

pu na, ki san timi kinimbaak, ki ña timi mpopiin pam. U nan naan timi ke u ña timi kina la, 24 ki yin timi bi ye Juu yaab na, ni binib bi kaa ye Juu yaab na mu. 25 Ni ñmee Hosea aagbanj ni ke Uwumbør bui ke, “Binib bi kaa nan ye maanib na, m ga yin bi maanib.

Ñinibol ñi maa nan gee ñi na, m ga yin ñi maanigeehm la.*

26 Baah nan tuk bi ke baa ye maanib nin chee na,

nima chee le bi ga yin bi ke min Uwumbør u fu na aabim.”†

27 To, Uwumbør aabonabr Aisaya nan len Israel yaab aabør; u nan len ke Israel yaab wiir ke nnyusakpem aatambol aah wiir pu na, le bi ponn ni, binib siib baanja ga ñmar; 28 ba pu? Uwumbør ga daa dulnyaa aanib aatafal, waah nan len pu na, kaan taan.† 29 Ni bi ke Aisaya aah nan ki len pu na ke, “Uwumbør Mpøonsakpiindaan yaa kaa ba gur timi yaabitiib siib kan, ti mómæk ba ga kuln ke Sodom aatiñ aanib ni Gomora aatiñ aanib aah nan kuln pu na la.” §

Israel yaab ni tibanyaan ngbaan

30 Nima pu na, ti ga len kinye? Binib bi kaa ye Juu yaab na aanimbil aa nan man ke Uwumbør len ke baabør ñan. Dandana wee, baah gaa Yesu ki kii na, nima le Uwumbør len ke baabør ñan. 31 Israel yaab aanimbil nan man ke bi li joo nkaal, aan Uwumbør len ke baabør ñan. Bi mu aa nan ñmaa joo mu; 32 ba pu? baa gaa Uwumbør ki kii. Bi dak ke baatuln pu le Uwumbør ga len ke baabør ñan. Bi yii Yesu Kristo le ki lir; 33 bi gbeer lifaakuul li Uwumbør Aagbanj len laabør na ke, “U di lifaakuul bil Sionn aatiñ ni.

Binib ga gbeer li ki lir.

Le unii umæk gaa u ki kii na aan ji inimøon.”*

10

1 Nnaabitiib, m mee Uwumbør tii maanib Israel yaab ke bi ñmar. M ban kina le nsui mómæk. 2 M ga ñmaa ña bi seeraa ke binimbil man Uwumbør aatuln pu. Bi mu

† 9:9 : Lik Mpiin 18.10, 14. § 9:11-12 : Lik Mpiin 25.23.

† 9:17 : Lik Nnyam 9.16. § 9:20 : Lik Aisaya 29.16; 45.9.

† 9:28 : Lik Aisaya 10.22-23. § 9:29 : Lik Aisaya 1.9.

* 9:13 : Lik Malakai 1.2-3. † 9:15 : Lik Nnyam 33.19.

* 9:25 : Lik Hosea 2.23. † 9:26 : Lik Hosea 1.10.

* 9:33 : Lik Aisaya 8.14; 28.16.

aa bee u mbaməm. ³ Baa nyi Uwumbər aah ɲa pu aan ki len ke binib aabər ɲan u chee na. Bi nan ban ke bi dii nkaal aan ki ɲmar, ki yii Uwumbər aah ɲa pu ki cha binib aabər ɲan u chee na. ⁴ Kristo fuu ni ke binib bi gaa u ki kii na aabər li ɲan. Naa ye ke baah dii nkaal pu na le cha baabər ɲan.

Uwumbər ban ke u gaa binib məmək lii

⁵ Moses nan ɲmee ke unii yaa kii nkaal aah mək pu na kan, Uwumbər ga len ke waabər ɲan. U nan ɲmee ke “Unii yaa ɲa nkaal aah mək pu na kan, u ga kan liməfal.”* ⁶ Timi bi gaa Yesu ki kii na, Uwumbər len ke timi aabər ɲan. Nima pu le ti len ke, “Taa baa aabaa aasui ni ke, ‘Nma ga buen paacham u ti li joo ni Kristo?’ ⁷ ki taa baa ke, ‘Nma ga buen bitekpiib do ki ti fikr Kristo nkun ni?’ ” ⁸ Ti len ke, “Uwumbər aaliin aa daa aa chee. I bi aaməb ni, ni aasui ni.” Iliin ngbaan le ti mooni ke aa gaa Yesu ki kii.† ⁹ Aa yaa len binib aanimbil ni ke Yesu le ye Aadindaan, ki yaa ɲa naadii aasui ni ke Uwumbər fikr u nkun ni kan, aa ga ɲmar. ¹⁰ Ti gaa u ki kii tisui ni la, nima le Uwumbər len ke timi aabər ɲan. Ti len binib aanimbil ni ke ti gaa u ki kii, nima le ti ɲmar. ¹¹ Uwumbər Aagban len ke unii umək gaa u ki kii na aan ji iniməən.‡ ¹² Binib bi ye Juu yaab na, ni binib bi kaa ye Juu yaab na məmək kpaan la. Uwumbər le ye bi məmək Aadindaan, ki ɲa tinyoor sakpen ɲa binib bimək mee u ke bi ɲmar na pu. ¹³ Waagban len ke unii umək mee Uwumbər ke u gaa bi lii na kan ga ɲmar.§

¹⁴ Bi yaa kaa gaa u ki kii kan, bi ga ɲa kinye aan ki mee u ke u gaa bi lii? Bi yaa kaa ɲun waaliin kan, bi ga ɲa kinye aan ki gaa u ki kii? Unii yaa kaa mooni waaliin kan, bi ga ɲa kinye aan ki ɲun? ¹⁵ Uwumbər yaa kaa tun bi ke bi ti moon waaliin kan, bi ga ɲa kinye aan ki moon i? Ni ɲmee Uwumbər Aagban ni ke, “Binib bi joo ni tibənyaan ti tii timi nsuudoon na, bi tii timi mpopiin pam.”* ¹⁶ Tə, naa ye binib məmək le kii tii tibənyaan ngbaan.

Uwumbər aabənabr Aisaya nan baa ke, “Uwumbər, ɲma pak taah len pu na?”† ¹⁷ Tə, unii u gaa Kristo ki kii na, u ɲun waabər, nima le u gaa u ki kii. Unii u ɲun Kristo aabər na, unii ubaa le moon tibər ngbaan, nima le cha u ɲun.

¹⁸ Le m baa ke, “Israel yaab aa nan ɲun aa?” Mbamən, bi ɲun. Ni ɲmee Uwumbər Aagban ni ke,

“Bineel mu tee chaa dulnyaa wee məmək ni,

le kitiɲ kee məmək pu ɲun.”‡

¹⁹ M ki baa ke, “Israel yaab aa nan bee ee?” Bi bee. Njan Moses nan len ke Uwumbər len ke,

“M ga ɲa litimbol li kaa ye tibaa na tinyoor, le ki cha nima Israel yaab li kpa lipi-poln li pu.

M ga ɲa litimbol li aanib ye bijərb na tinyoor,

le ki cha ni gee liɲuul bi pu.”§

²⁰ Aisaya mu nan kpa lipobil pam ki len ke Uwumbər len ke,

“Binib bi kaa chuun ban mi na kan mi la.

M di mbaa mək binib bi kaa baa maabər na.”*

²¹ Israel yaab ma kan, Uwumbər len baabər ke, “Iwiin məmək m kai ɲjaal ki yin binib bi yii mi kaa kii maaməb na.”†

11

Uwumbər aah ga san Israel yaab kinimbaak pu na

¹ Nima pu le m baa ke, “Uwumbər yii waanib Israel yaab aa?” Naa bi kina kpala. Min Pəol mbaa ye Israel yaab aanii la. M ye Abraham aayaabil, ki ye Benjaminn aanibol aanii la. ² Uwumbər aa yii waanib bi u nan lee bi njan na. Ni bee Uwumbər Aagban aah len Elaija aabər pu na. Elaija nan galn Israel yaab Uwumbər chee, ³ le ki bui ke, “Uwumbər, bi ku saabənabtiib, ki gbaa wii saatork aabimbin. Min baanja le gur saabənabtiib ponn ni. Le bi ban bi ku m mu.” ⁴ Uwumbər nan bui u kinye? U nan bui u, “M gur mbaa bijab ɲichur ɲilole bi kaa gbaan ki doon liwaal Baal na.” ⁵ Ni

* **10:5** : Lik Liifai Yaab 18.5. † **10:8** : Lik Ikaal 30.12-14. ‡ **10:11** : Lik Aisaya 28.16. § **10:13** : Lik Joel 2.32.

* **10:15** : Lik Aisaya 52.7. † **10:16** : Lik Aisaya 53.1. ‡ **10:18** : Lik Ilahn 19.4. § **10:19** : Lik Ikaal 32.21.

* **10:20** : Lik Aisaya 65.1. † **10:21** : Lik Aisaya 65.2.

bi kina le dandana wee. Israel yaab ponn ni, binib siib baanja le ηmar. Uwumbør lee bi waanimbaasaln pu. ⁶ Waah lee bi waanimbaasaln pu na kan, naa ye baatuln pu le u lee bi. Ni yaa ye baatuln pu kan, waanimbaasaln aan ki li ye linimbaasaln bamənn.

⁷ Kina kan, ni bi kinye? Israel yaab aah ban pu na, baa kan. Binib bi Uwumbør nyan bi na le kan. Bi gur na gaa biyil. ⁸ Ni ηmee Uwumbør Aagbanj ni ke, “Uwumbør chuu nyan nlan biyil ni ke binimbil taa woln, bitafal mu taa ηun, ki nan saa dandana wee.”

⁹ Ubər David mu nan len ke, “Cha baajikaar aajim kpaln gaawəb, cha bi kan ntafadaan ki lir.

¹⁰ Cha binimbil li bəən, aan bi taa li waa, ki cha bi kan falaa sakpen.”

¹¹ Nima pu le m baa ke: Juu yaab lir ke bi taa ki fii ii? Naa bi kina kpala. Baah lir na, nima le cha binib bi kaa ye Juu yaab na ηmar, aan Juu yaab li kpa lipiipoln bi pu. ¹² Juu yaab nan yii Yesu, kaa ηmar, nima le dulnyaa ni aanib bi kaa ye Juu yaab na kan tinyoor ki ηmar. Juu yaab yaa nan ηmar doo kan, nima le binib bi kaa ye Juu yaab na ga kan tinyoor ki jer baah nan kan pu na.

Binib bi kaa ye Juu yaab na aah ηmar pu na

¹³ Tə, m ga len nimi bi kaa ye Juu yaab na chee tibər. Uwumbør aah tun mi ke m tuk nimi waabər na, le m pak lituln ngbaan; ¹⁴ ba pu? m ban ke maanibol Juu yaab kan naah ηmar pu na, aan ki li ban ke bi mu ηmar. ¹⁵ Uwumbør aah yii Juu yaab na, le u ni binib bi kaa ye Juu yaab na kpaan kijətiik. U yaa ki gaa Juu yaab kan, ni ga li ye liməfal le ki tii binib. Nkun aan ki li joo bi.

¹⁶ Tə, bi yaa di njan aaboroboro tii Uwumbør kan, ni mək ke boroboro umək gur na mu ye uyoo la. Bi yaa di busub aanyaan tii Uwumbør kan, ni mək ke ibon mu ye uyaan la. ¹⁷ Uwumbør nan gaa gii busunyaan aabon ibaa, le ki di timoor ni aasub aabon ki di toŋ bu pu. Juu yaab bi ke busunyaan na la. Nimi bi kaa ye Juu yaab na bi ke timoor ni aasub aabon na. Le Uwumbør chuu nyan ni binib bibaa Juu yaab ponn ni, ki di nimi koon Juu

yaab ponn ni, ke ni yakr baanyoor, ni baawanyaan. ¹⁸ Nima pu na, ni taa li kpa kipupuk ke ni jer bi. Ni ga ηa kinye ki li kpa kipupuk? Ni po ye ibon la. Naa joo inyaan, inyaan le joo nimi. Juu yaab pu le ni ηmar, naa ye nimi pu le cha Juu yaab ηmar.

¹⁹ Nibaakan, ni ga len ke, “Uwumbør chuu nyan ni binib bibaa Juu yaab ponn ni, ke u di timi koon bi ponn ni.” ²⁰ Ni ye mbaməŋ, Juu yaab aah kaa gaa Yesu Kristo ki kii na, nima le cha Uwumbør di bi lii. Nimi le gaa u ki kii. Nima le ni leŋ baaleleŋ. Ni taa li kpa kalmbaani. Ni li san Uwumbør. ²¹ U nan daa Juu yaab aatafal. Ni li nyi ke u ga ηmaa daa ni mu aatafal. ²² Ni kan Uwumbør aah ηan pu na, ki kan waah dar binib aatafal pu na. U dar binib bi kaa kii tii u na aatafal la, le ki ηa nimi tiŋann. Ni yaa beenin dii u kan, u ga li beenin ηani nimi tiŋann. Ni yaa kaa beenin dii u kan, u ga di ni mu lii la. ²³ Juu yaab mu yaa kpeln ki yaa gaa Yesu Kristo ki kii kan, Uwumbør ga ki di bi toŋ waanib pu; u ga ηmaa ηa kina. ²⁴ Nimi bi kaa ye Juu yaab na, ni bi ke timoor ni aasub aabon na, le Uwumbør gaa gii nimi ki di toŋ busunyaan pu, binib aah kaa ηani pu na. Nima le naa pəə u di Juu yaab, bi bi ke busunyaan aabon na, ki ki di toŋ busunyaan ngbaan pu.

Uwumbør aanimbaasaln

²⁵ Nnaabitiib, m ban ke ni bee tibəbərkaan tibaa, aan ki taa li dak ke ni kpa nlan sakpen. Juu yaab bibaa kpak tibənyaan tee la, ki ga kpak ti ki nan saa buyoonn binib bi kaa ye Juu yaab aan Uwumbør lee bi na ga ηmar na. ²⁶ N-yoonn ngbaan le Juu yaab məmək mu ga ηmar. Ni ηmee Uwumbør Aagbanj ni ke,

“U gaal binib lir na ga nyan ni Sionn paacham, ki nyan Jakob aayaabitiib aatunwanbir.

²⁷ Maah puu tipuur ti tii bi na le ye ke m ga nyan baatunwanbir bi chee.”

²⁸ Tə, baah yii Yesu aabənyaan tee na, bi ye Uwumbør aadim la. Nima le ni kan tinyoor ki ηmar. Uwumbør mu nan lee bi; waah lee bi na, biyaajatiib pu le u gee bi. ²⁹ Uwumbør yaa lee binib ki ηa tinyoor ηa bi pu kan, waan kpeln waalandak. ³⁰ Nimi

bi kaa ye Juu yaab na, n-yaayoonn na, ni nan yii Uwumbər aaməb. Le dandana wee u san nimi kinimbaak, Juu yaab aah yii u na pu. ³¹Uwumbər aah san nimi kinimbaak pu na, nima le ga cha u san Juu yaab bi kaa gaa Yesu ki kii dandana wee na kinimbaak. ³²U len ke Juu yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab na məmək ye titunwanbirdam, aan u san bi məmək kinimbaak.

³³Uwumbər kpa nlan ni mbaem sakpen. Ubaa aan ηmaa bee waah kpa sakpen pu na. Waah siin pu na, ubaa aan ηmaa bee ηitaa ηi pu u siin kina na. Ubaa aan ηmaa bee waah ηani pu na. ³⁴Ni ηmee Uwumbər Aagban ni ke,

“Nma nyi Uwumbər aalandak?

Nma ga ηmaa tuk u waah ga ηa pu na?

³⁵Nma tii u nibaa aan u giin tii u?”

³⁶Tiwan nimək bi na, ni nyan ni u chee la. U cha tiwan məmək beenin bi. Tiwan məmək bi, ke ni pak u. Uma le yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

12

Taah ga tun Uwumbər aatuln pu na

¹Nima pu na, nnaabitiib, Uwumbər aanimbaasaln pu le m gan nimi, ni di nimi aawon tii Uwumbər, ki ηa kitorok ki fu, ki bi chain, ki ga piir usui na. Nimina le ye naah ga li dooni u mbaməm pu na. ²Ni taa ki li bi ke dulnyaa wee aanib aah bi pu na. Kpeln nimi aalandak man aan ki kpeln nimi aabimbin. Nima le ni ga bee Uwumbər aah gee pu na. Ni ga bee naah ga ηa pu ki li bi mbaməm ki tun litunyaan ki piir usui na.

³Tɔ, Uwumbər aah tii mi tininkpir pu na, nima le m bui unii umək bi ni ponn ni na, ke u taa li dak ke u ηan jer waah ηan pu na. U li dak suuna, Uwumbər aah cha unii məmək tii u naadii pu na. ⁴Ti kpa tiwon aawan ni wiir na tiwonbaan ponn ni la. Tiwon aawan məmək aatuln bi libaa libaa la. ⁵Ti mu bi kina la. Ti wiir, le taah kpaan Kristo chee na, ti kpaan tiwonbaan. Ti məmək toŋ tɔb pu ke tiwon aawan aah toŋ tɔb pu pu na la. ⁶Uwumbər tii timi Waafuur Nyaan aapiin ibaabaa ke i cha ti tun waatuln libaabaa na. Waah tii timi pu na, cha ti tun kina man. Unii aapiin yaa ye ke u nabr Uwumbər aah len pu na

kan, u len iliin ngbaan waah ηa naadii pu na. ⁷Uken aapiin yaa ye Uwumbər aatuln kan, u li tun lituln ngbaan. Uken yaa ηmaa mək binib Uwumbər aabər kan, u li mək bi. ⁸Uken yaa ηmaa pɔɔni binib aataakpab kan, u pɔɔk bitaakpab. Uken mu yaa ηmaa tii bigiim kan, u li tii bi ki li kpa tibulchinn. Uken mu yaa ye Yesu aanib aaninkpel kan, utafal li bi bi ponn ni. Uken mu yaa ter binib baamukl ni kan, u li ter bi ki li kpa mpopiin.

⁹Tɔ, ni li gee binib nisui ni. Ni li nan lituln li kaa ηan na, ki li gee lituln li ηan na. ¹⁰Ni li gee tɔb mbaməm, ke mmaalbaan ni aanib aah gee tɔb pu na, ki li pak biken ki jer nibaa. ¹¹Ni taa li san ligbanyakl man. Cha ninimbil li man Tidindaan aatuln pu, ¹²ki li kpa mpopiin nimi aamakl pu, ki li kpa limər falaa ponn ni, ki li mee Uwumbər n-yoonn məmək, ¹³ki yakr nimi aawan tii Uwumbər aanib bi lann ni na, ki chann bicham tichann.

¹⁴Ni mee Uwumbər ke u ηa tinyoor ηa binib bi ηani nimi falaa na pu. Ni bui bi ke, “Uwumbər ηa tinyoor ηa ni pu.” Ni taa sii bi. ¹⁵Ni li kpa mpopiin binib bi kpa mpopiin na chee, ki li wii binib bi wii na chee. ¹⁶Ni li kpaa kiməbaan man. Ni li jɔnni bigiim man, ki taa li kpa kalmbaani. Ni taa li dak ke ni kpa nlan sakpen.

¹⁷Unii yaa ηa si bakaa kan, taa teen u. Ni li ηani ni ηan na binib məmək aanimbil ni. ¹⁸Ni li pɔɔni nibaa man, ki li bi suuna binib məmək chee. ¹⁹Maanigeekaab, binib yaa ηa nimi bakaa kan, ni taa teen bi. Cha Uwumbər le daa bitafal. Ni ηmee Uwumbər Aagban ni ke Uwumbər len ke, “Min baanja le kpa nsan ke m daa binib aatafal. Min le ga teen bi.” ²⁰Ni ki ηmee Uwumbər Aagban ni ke, “Nkon yaa joo saadin kan, tii u tijikaar u ji. Nnyunyuu yaa joo u kan, tii u nnyun u nyu. Aa yaa ηa kina kan, inimɔɔn ga ku u.” ²¹Unii yaa ηa si bakaa kan, taa cha bakaa ngbaan nyan si. Cha tiŋann le nyan bakaa.

13

Kii bitinjoob aaməb

¹Ni ηan ke binib məmək li keei baatiŋ aayidam aaməb. Uyidaan ubaa aa bi ubaa

pu see Uwumbər le cha u bi. Biyidam bi bi na, Uwumbər le nyan bi siin. ² Nima pu na, unii yaa yii waatiŋ aayidam kan, u yii Uwumbər aah siin pu na la. Binib bi yii bi na ga kan ntafadaan. ³ Biyidam aa bi ke bi li faani binib bi tun lituln li ŋan na. Bi bi ke bi li faani binib bi tun lituln li kaa ŋan na la. Aa ban ke aa li kaar biyidam aa? Tun lituln li ŋan na, nima le bi ga pak si. ⁴ Bi ye Uwumbər aatutum ke bi biin aa pu la. Aa mu yaa tun lituln li kaa ŋan na kan, li san ijawaan. Bi kpa mpəɔn ke bi daa aatafal. Bi ye Uwumbər aatutum ke bi daa binib bi tun lituln li kaa ŋan na aatafal. ⁵ Nima pu na, ni li keei nimi aatiŋ aayidam aaməi, ki taa kan ntafadaan; nimi aalandak mu taa bii nimi.

⁶ Nima pu na, ni ŋan ke ni li pa lampoo mu. Bi ye Uwumbər aatutum bi u nan siin bi ke bi tun lituln ngbaan na la. ⁷ Nima pu na, ni li tii nimi aayidam baah ŋeer pu na. Ni li pa lampoo tii bilampoogaab. Ni li pak binib bi ŋeer mpakm na, ki li nyuŋni binib bi ŋeer nnyuŋ na.

Ngeehm

⁸ Ni taa li joo unii ubaa aapəln. Naah joo təb aapəln li na le ye ke ni li gee təb. Unii u gee binib na, u gbiin Uwumbər aakaal məmək la. ⁹ Ba pu? ikaal məmək nyan ni nkaal mu len ke, “Aa li gee binib biken ke saah gee aabaa pu na” ni la. Ikaal i len ke, “Taa gər kidagook, taa ku binib, taa su kinaayuk, taa gee nnyamən paani binib, taa li ban biken aawan” na, ikaal ngbaan, ni ikaal i gur na məmək nyan ni nkaal ngbaan ponn ni la. ¹⁰ Unii u gee binib na aa ŋani bi bakaa ubaa. Nima pu na, unii u gee binib na gbiin Uwumbər aakaal məmək aah len pu na la.

¹¹ Ni li ŋani kina man. Ba pu? n-yoonn mumina ye linimaln aayoonn la. Ni ŋeer ke ni finn ngeen pu ki taa ki san ligbanyakl. Tidindaan aah ga gir ni bundaln na aan ki yunn. Le u ga nyan timi falaa məmək ponn ni. ¹² Naan yunn, kinyeek ga doo. Kitaak aawoln aa ki daa. Nima pu na, cha ti di cha mbəmbəɔn ni aatuln, aan ki li kpa mbimbinyaan mu ŋeer nwiihn na. ¹³ Cha ti li bi mbaməm, ke binib bi bi nwiihn ni na aah bi pu na, ki taa li ye bidanyurb, ki

taa nyu ndaan ki gbii, ki taa gər kidagook, ki taa ŋani yəl yəl aatuln, ki taa jaa kijaak, ki taa li kpa lipiipoln. ¹⁴ Ni li bi ke Tidindaan Yesu Kristo aah bi pu na, ki taa ki li ŋani nimi aabimbikpok aah ban pu na.

14

Taa galn aanjeen aatə

¹ Tə, unii u gaa Yesu ki kii, ki mu aa bee waasan mbaməm na, ni gaa u man. Ni mu taa kpak u kinikpakpak waah joo beeni pu na pu. ² Ubaa ga pak ke tijikaar tibaa aa kə. Unii u kaa kee bee Yesu aasan mbaməm na ga li kə tinann. ³ Unii u kaa kə tijikaar tibaa na, u taa lik unii u kə tinann na fam. Unii u kə tinann na mu taa galn unii u kaa kə tijikaar tibaa na; ba pu? Uwumbər gaa u mu la. ⁴ Aa ye ŋma ki galn uken aatutunn? U yaa sil kan, u sil ki tii uma ubaa Aadindaan la. U yaa ti ki lir kan, u lir ki tii uma ubaa Aadindaan la. Ni ye mbamən, u ga sil; ba pu? Uwumbər ga ŋmaa cha u sil.

⁵ Unii ubaa pak nwiin mubaa ki jer iken la. Ubaa mu len ke iwiin məmək kpaan la. Cha unii məmək li nyi waah dak pu na, ki li ŋani kina. ⁶ Unii u pak nwiin mubaa ki jer iken na, u pak mu ki tii Tidindaan la. Unii u kaa pak nwiin mubaa ki jer iken na, u ŋa kina ki tii Tidindaan la. Unii u kaa kə tijikaar tibaa na, u ji ti ki tii Tidindaan la; ba pu? u dooni Uwumbər le ki nin ji. Unii u kə tijikaar tibaa na, waa ji ti, ki tii Tidindaan, ki mu dooni Uwumbər. ⁷ Unii ubaa aa bi ubaa baanja pu, ubaa mu aakun aa ye uma baanja aabər. ⁸ Ti yaa bi kan, ti bi ke ti li pak Tidindaan la. Ti yaa kpo kan, ti kpo ke ti li pak Tidindaan la. Nima pu na, ti yaa bi, bee ti yaa kpo kan, ti ye Tidindaan yaab la. ⁹ Kristo nan kpo ki fikr nkun ni, ke u li ye binib bi kpo na, ni binib bi fu na mu Aadindaan la. ¹⁰ Sin, ba ŋa aa galn aana aabo? Sin, ba ŋa aa lik aana aabo fam? Ti məmək ga sil Uwumbər aanimbiin ni, le u ji timi tibər. ¹¹ Ni ŋmee Uwumbər Aagbar ni ke uma Uwumbər len ke,

“Ni ye mbamən, binib məmək ga dan nan gbaan nnimbiin ni,
ki pak mi, ke min le ye Uwumbər.”

¹² Nima pu na, ti mómək ga tuk Uwumbər taah ɲa pu na.

Taa gbii aana aabo pu libuul

¹³ Nima pu na, ti taa ki galni tɔb. Ni li nyi ki taa leɲ nina aabo Uwumbər aasan ni. ¹⁴ Maah kpaan Tidindaan Yesu chee na, le m sil bee ke tiwan nibaa aa kɔ nibaa pu. Unii mu yaa dak ke tiwan nibaa kɔ kan, ni kɔ u chee la. ¹⁵ Aa yaa ji tijikaar ti kɔ aana aabo chee na, ki bii usui kan, naa ye ke aa gee u le cha aa ɲa kina. Kristo le nan kpo u pu. Aa taa ɲa u fam saajikaar pu. ¹⁶ Ni taa ɲani tiwan ni ga cha binib bii nimi aasanyaana na. ¹⁷ Uwumbər aanaan aa ye tijikaar ni tiwanyukaan. Mu ye mbimbinyaan, ni nsuudoon, ni mpopiin, Waafuur Nyaan aah tii timi pu na la. ¹⁸ Unii u dii Kristo ki bi kina na, u ga piir Uwumbər aasui. Binib mu ga pak u.

¹⁹ Nima pu na, ni li pɔɔni nibaa aan ki li kpaan kimɔbaan, aan ki ter tɔb ke ni dii Uwumbər aasan mbaməm. ²⁰ Ni taa bii Uwumbər aatun tijikaar pu. Tijikaar tibaa aa kɔ. Aa mu yaa ji tijikaar ti ga bii uken aasui na kan, nima le aa ɲan. ²¹ Ni ɲan ke aa taa kiir aana aabo Uwumbər aasan ni; ni taa ɲmɔ kitork aanann, ki taa nyu ndaan, ki taa ɲa tiwan nibaa ni ga cha aana aabo tun titunwanbir ki lir na. ²² Aa yaa kɔ tijikaar tibaa, bee aa yaa kaa kɔ tibaa kan, cha ni li bi aa ni Uwumbər chee. Unii u ji tijikaar ti ɲan u chee na, kaa galni ubaa na, u kpa mpopiin la. ²³ Unii u ji tijikaar, kaa pak ke ti ɲan na, waabər bii la; ba pu? waa ɲa naadii ke ni ɲan. Unii yaa kaa pak ke tiwan ɲan, ki ɲa ni kan, ni ye titunwanbir la.

15

Li pak aaneen aatɔ ki jer aabaa

¹ Timi bi gaa Yesu ki kii mbaməm na, ni ɲan ke ti li ji limər, ki ter binib bi kaa gaa u mbaməm na, ki taa ɲani tibaa aageehn baanja. ² Cha ti mómək aatafal li bi tinaabitiib ponn ni, aan ki ter bi, bi dii Uwumbər aasan mbaməm. ³ Kristo aa nan ban ke u li ɲani uma ubaa aageehn. Ni ɲmee Uwumbər Aagban ni ke, “Nisiibil ɲi ye sin yee na choo min chee la.” ⁴ Tiwan nimək ɲmee Uwumbər Aagban ponn ni na, ni ɲmee ke ti bae ni la. Waagban pɔɔni timi

aataakpab, ki ter timi ti li kpa limər, ki tii timi limakl. ⁵ Uwumbər u tii timi limər, ki pɔk timi aataakpab na tii nimi kimɔbaan Yesu Kristo aah ban pu na, ⁶ aan ni mómək li kpaan kimɔbaan ki nyuɲ Uwumbər, u ye Tidindaan Yesu Kristo aate na.

Binib bi kaa ye Juu yaab na mu ɲun tibɔnyaan ngbaan

⁷ Ni gaa tɔb ke Kristo aah nan gaa nimi pu na, aan ki nyuɲ Uwumbər man. ⁸ M tuk nimi la, Kristo nan ter Juu yaab ki gbiin Uwumbər aah nan puu tipuur tii biyaajatiib pu na, ki mək ke Uwumbər len mbamən la, ⁹ ki cha binib bi kaa ye Juu yaab na mu nyuɲ Uwumbər waanimbaasaln pu, ke naah ɲmee waagban ponn ni ke,

“M ga doon si binib bi kaa ye Juu yaab na aakaasisik ni,
ki gaa ilahn ki pak si.”

¹⁰ Uwumbər ki len ke,

“Nimi bi kaa ye Juu yaab na,
ni li kpa mpopiin Uwumbər aanib chee,”

¹¹ ki ki len ke,

“Nimi bi kaa ye Juu yaab na,
ni mómək pak Uwumbər man.

Ninibol mómək, li pak u mbaməm.”

¹² Uwumbər aabɔnabr Aisaya mu nan len ke,

“Jese aayaabil ga fuu ni.

Uwumbər ga tii u mpɔɔn u li ye

binib bi kaa ye Juu yaab na aayidaan.

Le bi ga gaa u ki kii.”

¹³ Uwumbər tii timi limakl la. Naah gaa u ki kii pu na, u gbiin nimi mpopiin ni nsuudoon mómək. Nima le ni ga li kpa limakl sakpen, Waafuur Nyaan aapɔɔn pu.

Naah ɲa pu aan Pɔɔl ɲmee kina na

¹⁴ Nnaabitiib, m nyi nsui ni ke nimi aabimbin ɲan pam. Ni bee Uwumbər aaliin mbaməm, ki ga ɲmaa sur tɔb. ¹⁵ Tɔ, m mu aah ɲmee kigban kimina tii nimi na, m kpa lipobil ki teer nimi tibər tibaa pu; ba pu? Uwumbər san mi kinimbaak, ¹⁶ ki ɲa mi Yesu Kristo aatutunn ke m tuk binib bi kaa ye Juu yaab na Uwumbər aabɔnyaan, ki di bi tii Uwumbər, ke kitork na. Waafuur Nyaan le ɲa bi chain ke bi piir usui. ¹⁷ Maah tun litun tii Uwumbər na, le m ga ɲmaa

li kpa kipupuk Yesu Kristo pu. ¹⁸ M ban m tuk nimi Kristo aah cha m tun lituln pu na la. Maan len biken aatuln pu. U cha m tuk binib bi kaa ye Juu yaab na waabər ki tun lijnjiir aatun, ke bi kii waaməb. ¹⁹ Uwumbər Aafuur Nyaan aapəon pu le m tun lijnjiir aatun, ke bi bee waah kpa mpəon pu na. Kina le m mooni Kristo aabənyaan məmək Jerusalem ponn ni, ki di ti saa Ilirikum aatiŋ ni. ²⁰ Nnimbil nan man ke m moon Kristo aabənyaan tee, binib aah kaa kee ŋun ti pu nin chee na. Maa nan ban m buen biken aah puen moon ti nin chee na. ²¹ Ba pu? ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ponn ni ke, “Binib bi kaa kee ŋun waabər na, bi ga ŋun, ki bee taatataa.”*

Pəal aah ŋa nlandak ke u mann Rom yaab pu na

²² Tə, maah ban m moon tibənyaan tee nima chee na, nima pu le maa kee kan nsan ke m dan ni chee. ²³ Njibin pam aakaasisik ni, le nnimbil man ke m dan ni chee. Maah kaa ki kpa lituln do chee na na, m ban ke m dan ni chee dandana wee la. ²⁴ M yaa cha Speenn aatiŋ ni kan, m ban ke m dii ni chee, ki nan mann nimi, ki yunn ni chee siib, aan ki li kpa mpopiin. Nima kan, ni ga ŋmaa ter mi m buen Speenn aatiŋ ni. ²⁵ Dandana wee, m cha Jerusalem m ti tii Uwumbər aanib bi bi nima na ŋimombil la. ²⁶ Ba pu? Yesu aanib bi bi Masedonia aatim ni, ni Akaya aatim ni na, nan too ŋimombil baageehn pu ki di ŋa ŋjaal ni, ke m ti di tii Uwumbər aanib bi ye bigiim na Jerusalem ponn ni. ²⁷ Ni ye mbaməon la, baageehn pu le bi nan tii bi. Ni ŋan ke bi tii bi; ba pu? tibənyaan tee nan nyan ni Jerusalem aanib chee le ki fuu ni bi chee. Nima le ni ŋan ke bi mu tii bi ipiin. ²⁸ M yaa fuu Jerusalem ki ti tii bi ipiin ngbaan kan, m ga nyan nima chee, ki dii ni chee, le ki nin buen Speenn aatiŋ ni. ²⁹ M nyi ke m yaa fuu ni ni chee kan, Kristo ga ŋa tinyoor sakpen ki ŋa ti pu.

³⁰ Nnaabitiib, Tidindaan Yesu Kristo pu, ni Uwumbər Aafuur Nyaan aageehn pu, m gaŋ nimi ke ni li mee Uwumbər linimaln ki tii mi, ³¹ ke u biin m pu, aan Judea aatiŋ

aanib bi kaa gaa Yesu ki kii na taa ku mi, ki mee u ke maah ga tii Uwumbər aanib ipiin i na, i ga li mə bi. ³² Ni yaa mee Uwumbər kina tii mi aan u yaa kii kan, m ga fuu ni ni chee, ki ga li kpa mpopiin. Le m ni nimi aataakpab ga pək. ³³ Uwumbər u tii timi nsuudoon na li bi ni məmək chee. Amii.

16

Pəal ubaa aadoon

¹ Tə, m ban ke ni gaa tina aabo Fiibi. U ye upii u ter Yesu aanib bi bi Senkrea aatiŋ ni na la. ² U nan ter binib pam ki ter m mu. Nima na, ni mu gaa u Tidindaan pu, naah ŋeer Uwumbər aanib pu na, ki li ter u waah ga li ban pu na.

³ Ni doon Prisila ni uchal Akuila tii mi. Bi ye maatutunjeer tiib Yesu Kristo aatuln ponn ni la. ⁴ M pu le bi məmək ba ga kpo. Nima le m dooni bi. Naa ye mi baanja le dooni bi. Yesu aanib bi kaa ye Juu yaab na məmək mu dooni bi. ⁵ Ni doon Yesu aanib bi kuuni bido na.

Ni doon njə Epanetus, u m gee u na, ki tii mi. Uma le puen gaa Kristo ki kii, Asia aatiŋ ni. ⁶ Ni doon Mari tii mi. U nan tun lituln pam ki ter nimi. ⁷ Ni doon nnaabitiib Andronikus ni Junia. Bi nan bi kiyondiik ni m chee. Bi kpa liyimbil Yesu aakpambalb chee, ki nan puen mi ki gaa Kristo ki kii.

⁸ Ni doon njə Ampliatus tii mi. M gee u sakpen Tidindaan pu la. ⁹ Ni doon njə Ubanus tii mi, u ye timi aatutunjeer Kristo aatuln ponn ni. Ni doon Stakis u m gee u na ki tii mi, ¹⁰ ki doon Apeles, u nyan ntəŋ Kristo pu na, ki doon Aristobulus aachiln ni aanib, ¹¹ ki doon nna aabo Herodionn, ki doon Nasisus aachiln ni aanib bi dii Tidindaan na.

¹² Ni doon Traifina ni Traifosa bi tun lituln tii Tidindaan na, ki doon tina aabo-geehn Pesis u tun lituln pam tii Tidindaan na, ¹³ ki doon Tidindaan aanibaməonn Rufus, ni una u kpaln m mu aana na, ¹⁴ ki doon Asinkritus ni Flegonn, ni Hemes, ni Patrobas, ni Hemas, ni tinaabitiib bi bi bi chee na, ¹⁵ ki doon Filologus, ni Julia, ni Nereus ni uninkpan, ni Olimpaspas, ni Uwumbər aanib bimək bi bi chee na.

* 15:21 : Lik Aisaya 52.15.

* 16:16 : Bi nan ŋmee ke: Moor təb aatakan ni mbimbin mu bi chain na.

¹⁶ Ni li dooni tɔb mbamɔm.* Yesu Kristo aanib bi bi ŋipepel mɔmɔk ni na dooni nimi.

Kookoo aasurm

¹⁷ Nnaabitiib, m gaŋni nimi ke ni li nyi binib bi jaani nimi ki cha ni lir, ki kpak naah nan bae Uwumbɔr aabɔr ti na. Ni nya bi chee man. ¹⁸ Binib bi bi kina na aa dii Tidindaan Yesu Kristo. Bi dii bima bibaa aasui aah ban pu na la. Bi kpa mmɔmɔn ki ŋmanni bininyaam. ¹⁹ Nimi ma kan, binib mɔmɔk nyi naah kii Yesu Kristo aamɔb pu na. Nima le m kpa ni pu mpopiin sakpen. M ban ke ni li kpa nlan ki li tun lituln li ŋan na, ki li bi chain, ki taa li tun lituln li kaa ŋan na. ²⁰ Naan yunn, le Uwumbɔr u tii timi nsuudoon na, ga cha ni di nitaa taa kinimbɔŋ pu.

Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu.

²¹ Timoti, u ye maatutuŋeer na dooni nimi. Nnaabitiib Lusius, ni Jasonn, ni Sospata mu dooni nimi.

²² Min Tesius u ŋmee kigban kee tii Pɔɔl na, m mu dooni nimi Tidindaan pu.

²³ Gayus u chann m ni Yesu aanib mɔmɔk tichann na, u mu dooni nimi. Erastus, u joo kitin kee aamombil na, u mu dooni nimi. Tina aabo Kɔɔtus mu dooni nimi.

[²⁴ Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni mɔmɔk pu. Amii.]

Kookoo aapak aameel

²⁵ Cha ti nyuŋ Uwumbɔr. U kpa mpɔɔn ke u cha ni sil mbamɔm. Maah mooni Yesu Kristo aabɔnyaan ti na le len kina. Ti ye tibɔbɔrkaan ti kpiir na la. N-yaayoonn na ti nan bɔr la. ²⁶ Dandana wee, ti nyan mpaan pu. Uwumbɔr aabɔnabitiib nan ŋmee ti waagban ni. Uwumbɔr, u bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na le siin ke ŋinibol mɔmɔk ŋun tibɔnyaan ngbaan, aan ki bee, ki tii u naadii, ki kii waamɔb.

²⁷ Uwumbɔr baanja le kpa nlan. Ubaa aa ki bi. Uma le yeh mpakm Yesu Kristo pu, n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Njan aagban ki Pɔɔl ηmee ki tii KORINT YAAB na

¹ Min Pɔɔl u Yesu Kristo yin mi ke m le ye waakpambal, Uwumbɔr aageehn pu na, m ni tina aabo Sosenes le ηmee kigban kee ² tii Uwumbɔr aanib bi bi Korint aatiη ni na. Uwumbɔr Aafuur Nyaan ηa nimi bininyaam Yesu Kristo pu, ki yin nimi ke ni li ye waaninyaam, ni binib bimɔk yin Tidindaan Yesu Kristo aayimbil ntim mɔmɔk ni na. U ye Bidindaan, ni ti mu Aadindaan.

³Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa ni pu ki tii nimi nsuudoon.

Tinyoor ti bi Yesu Kristo ni na

⁴N-yoonn mɔmɔk m dooni Maawumbɔr ni pu. Waah ηa nimi tiηann Yesu Kristo pu na, le m dooni u. ⁵ U pu, ni kan Uwumbɔr aanyoor tiwan mɔmɔk ponn ni, ki nyi waabɔr, ki ηmaa len ti mbamɔm. ⁶ Ba pu? taah nan tuk nimi Kristo aabɔr na, ni gaa ti mbamɔm. ⁷ Nima pu na, naa lann Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapiin mubaa, ki bi ki kii bundaln Tidindaan Yesu Kristo ga gir ni na. ⁸ U mu ga pɔɔ nimi aataakpab waasan wɔb, ni taa li kpa taani Tidindaan Yesu Kristo aataak daal. ⁹ Uwumbɔr ηani waah len pu na la. U yin nimi ke ni ni Ujapɔɔn Tidindaan Yesu Kristo li kpaan kijɔtiik ni tɔb.

N-yakr mu bi Yesu Kristo aadidiliib ponn ni na

¹⁰ Nnaabitiib, m gan nimi Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu ke ni mɔmɔk li ηun tii tɔb, aan kinikpakpak taa li bi nikaasisik ni; ni li kpa kimɔbaan, ki li kpaan nlandak mubaa. ¹¹ Nnaabitiib, Kloε aachiln ni aanib tuk mi ke kinikpakpak bi nikaasisik ni. ¹² Maah len pu na le ye ke ubaa len ke u dii Pɔɔl la, uken mu len ke u dii Apolos la, uken mu len ke u dii Piita la, uken mu len ke u dii Kristo la. ¹³ Kristo yakr la aa? Bi kpa min Pɔɔl ndɔpuinkoo pu ki tii nimi ii? Bi muin nimi nnyun ni Pɔɔl aayimbil ni la aa?

¹⁴ M dooni Uwumbɔr ke maa muin ni ponn ni ubaa nnyun ni, see Krispus ni Gayus baanja. ¹⁵ Nima pu na, ubaa aan ηmaa len ke bi muin nimi nnyun ni maayimbil ni.

¹⁶ M muin Stefanas aachiln ni aanib mu nnyun ni. M mu aa ki teer ke m muin unii uken kpee. ¹⁷ Ba pu? Kristo aa tun ni mi ke m nan muin binib nnyun ni. U tun ni mi ke m nan tuk bi waabɔnyaan ngbaan la. Naa ye ke m di binib aalan le tuk bi. M yaa ba ηa kina kan, ni ba ga cha Kristo aah kpo ndɔpuinkoo pu na ηa yɔli.

Yesu Kristo le ye Uwumbɔr aapɔɔn, ni waalan

¹⁸ Binib bi ga kuln na, ti yaa tuk bi ke Kristo nan kpo ndɔpuinkoo pu ki tii bi kan, ni bi ke kijɔrk aaliin na le ki tii bi. Ni mu ye Uwumbɔr aapɔɔn le ki tii timi bi ηmar na. ¹⁹ Ni ηmee Uwumbɔr Aagban ponn ni ke uma Uwumbɔr bui ke,*

“M ga cha bilankpalb aalan bee yɔli,
m ga yii binibiwolm aalan.”

²⁰ Bilankpalb bi la? Binibiwolm mu bi la? Dandana aanib bi kpak kinikpakpak na mu bi la? Uwumbɔr cha dulnyaa wee aalan ηa yɔli.

²¹ Uwumbɔr u kpa nlan na len ke dulnyaa wee aalan aa ηmaa cha binib bee u. Nima pu na, u gaa binib bi gaa Yesu ki kii na lii, kijɔrk aabɔr ti ti joo tuk binib na pu. Waageehn le na. ²² Juu yaab ban ke bi kan lijnjiir aawan, le ki nin gaa Yesu ki kii, Griik yaab mu ban nlan. ²³ Le ti tuk bi Kristo aah kpo ndɔpuinkoo pu ki tii bi pu na. Ni ye liηuul aabɔr le ki tii Juu yaab, ki ye kijɔrk aabɔr ki tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu. ²⁴ Tɔ, Kristo le ye Uwumbɔr aapɔɔn ni waalan ki tii binib bi u yin bi na, bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu yaab na mu. ²⁵ Ba pu? Uwumbɔr aajɔrk kpa nlan jer binib aalan, le waagiin mu kpa mpɔɔn jer binib aapɔɔn.

²⁶ Nnaabitiib, teer naah nan bi pu buyoonn Uwumbɔr yin nimi na. Ni ponn ni, naa ye binib pam le nan kpa nlan, naa ye binib pam le nan ye mpɔɔndam, naa ye binib pam le nan ye mpɔɔn aamaal ni aanib. ²⁷ Uwumbɔr nyan binib bi ye bijɔrb

* **1:19** : Lik Aisaya 29.14.

dulnyaa ni aanib aanimbil ni na, le ki tee cha binib bi kpa nlan na ji iniməon. U nyan binib bi ye bigiim dulnyaa ni aanib aanimbil ni na, le ki tee cha bipəondam ji iniməon. ²⁸ U nyan bigiim, ki nyan binib bi ye fam binib aanimbil ni na, ki nyan binib bi kaa ye nibaa binib aanimbil ni na mu, aan ki na binib bi kpa ipəon na yəli. ²⁹ U na kina ke unii ubaa taa li kpa kipupuk ubaa pu uma Uwumbər chee. ³⁰ Uwumbər cha ni ni Yesu Kristo kpaan la, ki cha u ye timi aalan. Yesu pu, le u len ke timi aabər nan, ki na timi waaninyaam, ki gaa timi lii. ³¹ Nima pu na, ni li nani naah nmeee Uwumbər Aagban ponn ni pu na ke, “Unii umək ban u li kpa kipupuk na, u li kpa kipupuk Uwumbər pu.”†

2

Baah kpa Yesu Kristo ndəpuinkoo pu pu na aabər

¹ Nnaabitiib, nima pu na, maah nan dan nan tuk nimi Uwumbər aabər na, maa nan di mməməon ni binib aalan le tuk nimi. ² Ba pu? maa nan ban m dakl tibər tibaa nikaasisik ni see Yesu Kristo aabər, ni waah kpo ndəpuinkoo pu pu na aabər. ³ Maah nan bi ni chee na, m nan ye udabur la. Ijawaan pu, le nwon nan gbaa. ⁴ M nan joo Uwumbər aaliin tuk nimi, kaa nan joo mməməon ni binib aalan tuk nimi. M nan tuk nimi Uwumbər aaliin ki mək nimi Waafuur Nyaan aah kpa mpəon pu na; ⁵ ba pu? m nan ban ke ni gaa Yesu ki kii Uwumbər aapəon pu, ki taa li ye binib aalan pu.

Uwumbər aalan

⁶ Tə, ti len nlan aabər ki tuk binib bi chikr Uwumbər aabər wəb na. Nlan ngbaan mu aa ye dulnyaa aalan, ki mu aa ye dulnyaa wee ni aabərb aalan. Dulnyaa wee ni aabərb aapəon bi bar la. ⁷ Ti len Uwumbər aabərbkaan aalan mu nan bər na aabər la. Uwumbər aah kaa nan kee naan dulnyaa wee na, u nan dakl nlan mue, ke ti mu ji waaməon. ⁸ Dulnyaa wee ni aabər ubaa aa nyi nlan ngbaan. Bi yaa ba nyi kan, baa ba ga kpa Tidindaan u yeh tiwan məmək na ndəpuinkoo pu. ⁹ Ni nmeee Uwumbər Aagban ni ke,

“Tiwan ni binib aanimbil aa kee kan ni, bitafal mu aa kee nən ni pu, aan baalandak aa kee dakl naabər na, nima le Uwumbər na tii binib bi gee u na.”*

¹⁰ Le Uwumbər cha Waafuur Nyaan kpiir tiwan ngbaan mək timi. Ba pu? Nfuur Nyaan ngbaan nyi tiwan məmək, ki nyi Uwumbər aasui ni aabər mu. ¹¹ Unibən ma kan, ubaa aa nyi usui ni aabər. Waawiin mu bi u ni na baanja le nyi. Kina pu na, ubaa aa nyi Uwumbər aasui ni aabər; Uwumbər Aafuur Nyaan baanja le nyi. ¹² Naa ye dulnyaa wee aabimbin le ti gaa. Uwumbər Aafuur Nyaan le ti gaa, aan ki bee tiwan ni Uwumbər tii timi, waabulchinn pu na.

¹³ Tibər ngbaan le ti joo tuk binib. Naa ye iliin i binib aalan mək timi na, le ti joo tuk bi. Ti joo iliin i Uwumbər Aafuur Nyaan mək timi na la. Ti joo Uwumbər Aafuur Nyaan aaliin le tuk binib Waafuur Nyaan aabər. ¹⁴ Unii u kaa kpa Uwumbər Aafuur Nyaan na, u yii Nfuur Nyaan aabər; ki dak ke Nfuur Nyaan aabər ye kijərək aabər la. Uwumbər Aafuur Nyaan le cha binib bee mu aabər. Nima pu na, unii u kaa kpa Uwumbər Aafuur Nyaan na aa nmaa bee mu aabər. ¹⁵ Unii u kpa Uwumbər Aafuur Nyaan na nyi tibər məmək, le unii ubaa aan bee udaan ngbaan aabimbin. ¹⁶ Nma nyi Uwumbər aalandak? Nma ga nmaa mək u waah ga na pu na? Timi le kpa Kristo aalandak.

3

Uwumbər aatutum aabimbin

¹ Nnaabitiib, maa nmaa len ni chee ke maah ga len binib bi kpa Uwumbər Aafuur Nyaan na chee pu na. M len ni chee ke maah ga len binib bi dii dulnyaa aasan na chee pu na la. Ni laa ye mbipəm le Kristo aasan ponn ni. ² Mbipəm nja libiil la. Baa nmaa nme tinann. Kina le cha m nan tuk nimi iliin i diin na. Ba pu? naa nan kee nmaa beer iliin i pəon na. Dandana wee naa kee nin bee. ³ Ba pu? ni laa beenin bi ke binib bi dii dulnyaa aasan na la. Ni ponn ni bibaa kpa lipiipoln ki kpak təb kinikpakpak. Nima le mək ke ni dii

† 1:31 : Lik Jeremia 9.24. * 2:9 : Lik Aisaya 64.4.

ke dulnyaa aanib aah dii pu na, ki nani ke dulnyaa yaab na. ⁴ Ubaa yaa len ke u dii Pɔɔl, le uken mu yaa len ke u dii Apolos kan, naa naahn dulnyaa yaab aa?

⁵ Nma ye Apolos? Nma ye Pɔɔl? Ti po ye Uwumbɔr aatutum bi ter nimi ke ni gaa Yesu ki kii na la. Ti mɔmɔk tun lituln li Uwumbɔr tii timi ke ti tun na la. ⁶ Min le bun tijikaar, le Apolos nani nnyun; Uwumbɔr le cha ti punni ki muuni. ⁷ Nima na, unii u bun na, ni unii u nani nnyun na, aa ye nibaa. Uwumbɔr u cha ti punni ki muuni na, uma le ye u nyuun na. ⁸ Unii u bun na, ni unii u nani nnyun na kpaan la. Uwumbɔr ga tii unii mɔmɔk waapar, waatuln aah n̄eer pu na. ⁹ Ba pu? ti ni Uwumbɔr kpaan le ki tun lituln. Ni bi le ke Uwumbɔr aasaak na. Ni bi le ke Uwumbɔr aadiik na.

¹⁰ Uwumbɔr aah ter mi pu na, le m ye kidiik aatotoor aaninkpel u kpa nlan, ki maa kidiik ngbaan aadinyikl na. Le bi mu paa na maa li pu. Unii mɔmɔk li nyi waah ga n̄a pu ki maa lidinyikl ngbaan paab na. ¹¹ Yesu Kristo le ye lidinyikl li bi maa na. Ubaa aa n̄maa maa lidinyikl liken. ¹² Bibaa ga di salmaa, bibaa tikunabr, bibaa n̄itakpanyaan maa kidiik ngbaan; bibaa mu ga di idɔ, bibaa timoor, bibaa n̄ikak, ki maa. ¹³ Binib mɔmɔk aatuln ga nan nya mpaan pu. Bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na, liyaadaal ngbaan ga mɔk baatuln aah ye pu na. Liyaadaal ngbaan mmii aataak daal le na. Mmii ngbaan ga tɔn̄ lik binib mɔmɔk aatuln aah bi pu na. ¹⁴ Binib mɔmɔk aah maa lidinyikl paab pu na, mmii yaa kaa gaa kan, bi ga kan baatuln aapar. ¹⁵ Mmii ngbaan yaa gaa unii aah maa pu na kan, waan kan waatuln aapar. Uma ubaa ga n̄mar, ki ga li bi ke unii u n̄mar mmii ni na.

¹⁶ Naa nyi ke ni ye Uwumbɔr aadiik aa? Naa nyi ke Uwumbɔr Aafuur Nyaan bi ni ni ii? ¹⁷ Unii yaa bii Uwumbɔr aadiik kan, Uwumbɔr ga bii udaan ngbaan. Ba pu? Uwumbɔr aadiik bi chain la. Nimi le ye kidiik ngbaan.

¹⁸ Ni taa n̄manni nibaa. Unii yaa bi nikaa-sisik ni ki dak ke u kpa dulnyaa wee ni

aalan kan, cha u di nlan ngbaan lii, aan ki kan Uwumbɔr aalan. ¹⁹ Ba pu? dulnyaa wee ni aalan ye kijɔrk le Uwumbɔr chee. Ni n̄mee Uwumbɔr Aagban̄ ni ke, “U chur bilankpalb baalan ni,” ²⁰ ki ki n̄mee ke, “U nyi bilankpalb aalandak, ke i ye yɔli la.”* ²¹ Nima pu na, ubaa taa li kpa kipupuk binib pu. Tiwan mɔmɔk ye nimi yaan la. ²² Min Pɔɔl, ni Apolos, ni Siifas,† ni dulnyaa wee, ni limɔfal, ni nkun, ni tiwan ni bi dandana na, ni tiwan ni ga li bi n-yoonn mu choo na mɔmɔk ye nimi yaan la. Ni mu ye Kristo yaab la. ²³ Kristo mu ye Uwumbɔr yoo la.

4

Yesu Kristo aatutum aabimbin

¹ Ni n̄an ke ni bee ke ti ye Kristo aatutum la. Uwumbɔr di waabɔbɔrkaan n̄a tin̄aal ni ke ti di tuk binib. ² Bi yaa di tiwan n̄a unii aan̄aal ni kan, ni n̄an ke u n̄a ni mbamɔm. ³ Mma kan, nimi, bee dulnyaa ni aanib yaa ji mi tibɔr kan, n̄tafal aa bi ni ni. M mu aa ji mbaa tibɔr. ⁴ Maa nyi tiwan nibaa nsui ni aan naa n̄an. Nimina mu aa mɔk ke maabɔr n̄an Uwumbɔr chee. Tidindaan le ye u ji mi tibɔr na. ⁵ Nima pu na, ni yaa kaa kee n̄eer kan, ni taa ji unii ubaa tibɔr, see Tidindaan nan gir ni. Uma le ga kpiir tiwan ni bɔɔ mbɔmbɔɔn ni na, ki kpiir unibɔn mɔmɔk aalandak. Liyaadaal ngbaan kan, Uwumbɔr ga pak binibamɔm mɔmɔk.

⁶ Nnaabitiib, maah len pu na, m len n̄an m ni Apolos aabɔr, ke m ter nimi la. M ban ke ni dii Uwumbɔr Aagban̄ aah len pu na. Ni taa li kpa kipupuk ubaa pu ki lik uken fam. ⁷ Nma n̄a si le aa jer uken? Saah kpa ni na, naa ye Uwumbɔr le tii si ii? Uwumbɔr aah tii si na, ba n̄a aa kpa kipupuk ke uma le aah kaa tii si na?

⁸ Ni dak ke ni puun kan tiwan bab a, ki ye bipɔɔndam, ki kpaln bibɔrb, ki cha timi a. Ni yaa ba sil ye bibɔrb aan ti mu li ye bibɔrb ni chee kan, ni ba ga li mɔ timi. ⁹ Ba pu? m dak ke Uwumbɔr n̄a timi waakpambalb puwɔb yaab. Ti naahn bijab bi, bi ga ku bi binib aanimbil ni na la. Ti ye lijn̄jiir aawan le dulnyaa wee ni. Ti ye lijn̄jiir

* **3:20** : Lik Ilahn 94.11. † **3:22** : Siifas ye Piita aayimbil liken la.

aawan, binib ni Uwumbər aatuuntiib aan-imbil ni. ¹⁰ Kristo pu, ti ye bijərb la; le nimi ye bilankpalb Kristo aasan ni. Ti ye bigiim la; le nimi ye bipəondam. Ni kan nnyun binib chee; le tima ye fam bi chee. ¹¹ Nkon le joo timi, nnyunyuu mu joo timi, le ki nan saa dandana wee. Ti peeni tiwanchar la. Le binib gbaa timi. Taa kpa taah ga li koo nin chee na. ¹² Ti tun lituln linimaln, ki joo timi aajaal imina le ki tun. Binib seei timi la, le ti bui bi ke, “Uwumbər ɲa tinoor ɲa ni pu.” Bi ɲani timi falaa la, le ti ji limər. ¹³ Bi bii timi la, le ti len bi iməliinyaan. Bi ɲani timi ke dulnyaa aajəɲ, ni litapuln pu aabir na la, le ki nan saa din.

¹⁴ Maa ɲmee tibər ngbaan m jinn nimi iniməon. M ban m sur nimi ke maabigeehm na la. ¹⁵ Ba pu? ni yaa kpa biməməkb ɲichur kipiik Kristo aasan ni kan, ni kpa te ubaa baanja la. Min le ye nite. Kinye? maah nan tuk nimi tibənyaan tee na, le m kpaln nite Yesu Kristo aasan ni. ¹⁶ Nima pu na, m gaɲni nimi, ni li dii ke maah dii pu na. ¹⁷ Nima le m ga cha Timoti dan ni chee. U ye maabogeehn Tidindaan aasan ni, ki bi mbaməm. U ga teer nimi maah dii Kristo aasan pu na, ki ga teer nimi ke m tuk Kristo aanib bi bi ɲipepel məmək ni na ke bi mu dii kina.

¹⁸ Ni ponn ni bibaa kpa kalmbaani, ki dak ke maan dan ni chee. ¹⁹ Tidindaan yaa kii kan, m ga dan ni chee dandana wee, ki nan bee binib bi kpa kalmbaani na aabimbin. Maan lik baaliin. M ga lik ke Uwumbər aapəon bi bi chee aan mu aa bi. ²⁰ Uwumbər aanaan aa ye iliin. Mu ye mpəon la. ²¹ Ni ban ke m dan ki li joo ni ntafadaan, aan ni ban ke m dan ki li joo ni ngeehm aaliin ni nsuudoon la?

5

Kininsuɲ ki bi nikaasisik ni na

¹ Tə, bi tee len ke kininsuɲ aatuln bi nikaasisik ni, ke ni ponn ni ubaa gaa ute apuu. Hali binib bi kaa dii Uwumbər aasan na aa ɲani kina. ² Nimi ɲani kina la, ki mu kpa kalmbaani. Ba ɲa naa bii nisui? Ni ɲan ke ni nyan unii u ɲa kina na nikaasisik ni. ³ Mma kan, nwon aa bi ni chee, maalandak

* **5:8** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatiɲ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

mu tee bi ni ni. Nima pu na, m puun siin unii u ɲa kina na ntafadaan, ke maah bi ni chee le na. ⁴ Ni yaa kuun təb chee kan, maawiin, ni Tidindaan Yesu aapəon mu bi ni chee, Tidindaan Yesu aayimbil ni, ⁵ ni di udaan ngbaan ɲa kinimbəɲ aajaal ni, ke ki cha uwon ji falaa dulnyaa wee ponn ni. Nima le waawiin ga ɲmar bundaln Tidindaan ga ji binib tibər na.

⁶ Naa ɲan ke ni li kpa kipupuk. Naa nyi ke boroboro aanyək siib le cha boroboromən duuni ii? ⁷ Ni ɲan ke ni nyan boroboro aanyəkpkok, aan ki li ye boroboro u kaa kpa nnyək na. Ni sil ye boroboro u kaa kpa nnyək na la. Maah len pu na le ye ke titunwanbir siib ga bii ni məmək. Nima pu na, ni nyan titunwanbir məmək nikaasisik ni. Ni ye bininyaam la. Ni li ɲani ke bininyaam na. Ba pu? Kristo nan di ubaa toor kitork tii Uwumbər, timi aatunwanbir pu. ⁸ Nima pu na, cha ti li ji Lakr-jer aajim,* ki ɲmə boroboro u kaa kpa nnyək na, ki di boroboro aanyəkpkok lii. Maah len pu na le ye ke ti li dak ilandak i ɲan na, ki li ɲani mbaməm, ki di bakaa ni titunwanbir lii.

⁹ Tə, m nan ɲmee kigban ki tuk nimi ke ni ni bidagoob taa kpaan təb chee. ¹⁰ Maa len dulnyaa aanib pu; dulnyaa aanib bi ye bidagoob, ni binimandam, ni binib bi ji biken pempem na, ni biwaadam na, naa ɲmaa nya bi chee, see ni nyan dulnyaa wee ni. ¹¹ Maah len pu na le ye ke unii u len ke u dii Kristo aasan na, u yaa ye udagoor, bee unimandaan, bee uwaadaan, bee ɲsiibil daan, bee udagbiir, bee unii u ji binib pempem na kan, ni ni udaan ngbaan taa kpaan. Hali ni taa ji u chee tijikaar.

¹²⁻¹³ Binib bi kaa ye Yesu aanib na, maan siin bi ntafadaan. Naa ye maabər. Uwumbər le ga siin bi ntafadaan. Binib bi ye Yesu aanib na yaa ɲani ni kaa ɲan na kan, nimi nibaa siin bi ntafadaan man. Nima pu na, ni nya utunwanbirdaan ngbaan nikaasisik ni.

6

Naah joo biken chaa libjil ni pu na

¹ Tɔ, ni ponn ni ubaa ni ujeen aato yaa kpa tibər kan, ba ɲa ni chaa bibɔjirb chee, binib bi kaa dii Uwumbər aasan na aanimbiin ni, bi ti len tibər ngbaan, kaa cha Uwumbər aanib len ti? ² Naa nyi ke Uwumbər aanib ga ji dulnyaa yaab tibər aa? Ni yaa ga ji dulnyaa yaab tibər kan, naa ɲmaa toor tibər waatiir aa? ³ Naa nyi ke ti ga ji Uwumbər aatuuntiib tibər aa? Nmaninkabaa dandana wee aabər? ⁴ Nima pu na, tibər yaa bi nikaasisik ni kan, cha binib bi ye biwaatiib nikaasisik ni na len ti. ⁵ M len ke m jinn nimi inimɔn la. Ulankpal ubaa aa bi nikaasisik ni ii? Ni ponn ni ubaa aan ɲmaa len tibər tii nimi ii? ⁶ le ki cha ubaa ni una aabo cha bibɔjirb chee, ki ti cha binib bi kaa gaa Yesu ki kii na len baabər.

⁷ Ni yaa po kpa tibər nikaasisik ni, ki di ɲa bibɔjirb aanaal ni kan, naa dii Yesu aasan mbaməm. Aana aabo yaa ɲa si bakaa, bee u ji saawan kan, taa gar u. Aa yaa kaa gar u kan, ni soor ni aa di ti buen bibɔjirb chee. ⁸ Ni ye naabitiib la; le nimi nibaa ɲani tɔb bakaa, ki su tɔb kinaayuk. ⁹ Naa nyi ke binib bi aabimbin kaa ɲan na aan kan Uwumbər aanaan aa? Ni taa ɲmanni nibaa man; bibɔnbɔnn, ni biwaadam, ni bidagoob, ni bijab bi di binjeen aatatiib kpaln bipiib ki doo bi chee na, ni bijab bi mu di bibaa ɲa bipiib ki cha bijab ɲeen aatatiib doo bi chee na, ¹⁰ ni binaayukb, ni binimandam, ni bidagbiirb, ni ɲisiibildam, ni binib bi ji biken pempem na, aan kan Uwumbər aanaan. ¹¹ Ni ponn ni bibaa nan bi kina la; le Uwumbər finn nipobil, ki ɲa nimi binib bi bi chain na, ki len ke nimi aabər ɲan, Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu, ni timi Aawumbər Aafuur Nyaan pu.

Cha Uwumbər kan nnyuɲ saawon pu

¹² Nimi bibaa bui ke tiwan nibaa aa kɔ. Tɔ, ni mu aa ye tiwan mɔmɔk le ga ter nimi. Tiwan nibaa aa kɔ; m mu aan cha tiwan nibaa chuu mi tinaagbiir. ¹³ Bibaa len ke lipuul pu le tijikaar bi, le tijikaar mu pu, lipuul bi. Tɔ, Uwumbər ga cha ni mɔmɔk nilee ɲa yɔli. Timi aawon tee aa bi kidagook aatuln pu, ti bi Tidindaan aatuln pu la. Tiwon mu ye Tidindaan yaan la. ¹⁴ Uwumbər nan fikr Tidindaan nkun ni. Waapɔn pu, u ga fikr timi mu nkun ni.

¹⁵ Naa nyi ke nimi aawon ye Kristo aawon aawan aa? M ga di nwon tee, ti ye Kristo aawan na, ki di kpaan upiidagoor aawon ni ii? Maan ɲa kina kpala. ¹⁶ Naa nyi ke unii u doon upiidagoor chee na, bi kpaan tiwon tibaa la aa? Ba pu? Uwumbər Aagban len ke, “Upii ni uja yaa nyi tɔb kan, bi kpaan tiwon tibaa la.” ¹⁷ Tɔ, unii u kpaan Tidindaan chee na, bi kpaan nwiinbaan la.

¹⁸ Ni di cha kidagook aatuln. Unii yaa tun titunwanbir kan, naa bi tiwon ponn ni, see kidagook aatuln. Unii u gər kidagook na, u ɲa uma ubaa aawon bakaa la. ¹⁹ Naa nyi ke nimi aawon ye Uwumbər Aafuur Nyaan aadiik la aa? Uwumbər tii nimi Waafuur Nyaan, le mu bi ni ni. ²⁰ Uwumbər daa nimi le ki pan. Naa yeh nibaa, Uwumbər le yeh nimi. Nima pu na, ni di nimi aawon tun lituln li ga nyuɲ Uwumbər na.

7

Lichamɔln aabaan

¹ Naah ɲmee mi kigban tibər ti pu na, ni ɲan ke uja taa li nyi upii. ² Tɔ, kidagook aatuln pu, ni ɲan ke uja mɔmɔk li kpa uma ubaa aapuu, upii mɔmɔk li kpa uma ubaa aachal. ³ Upii yaa ban uchal kan, u taa yii, uja mu yaa ban upuu kan, u taa yii. ⁴ Upii aa joo uwon, uchal le joo ti. Uja mu aa joo uwon, upii le joo ti. ⁵ Ubaa taa yii uken, see ni puen kii tii tɔb ki laa di cha siib, aan ki li kpa n-yoonn ki mee Uwumbər, [ki lul bumɔb,] le ki ki kpaan tɔb chee. Ni yaa kaa ki kpaan tɔb chee kan, kinimbɔɲ ga tɔɲ nimi ni tun kidagook aatuln. Ba pu? naan ɲmaa chuu nibaa.

⁶ Maah ga len tibər ti na le ye ke m ga cha ni ɲa kina, maa len ke see ni ɲa kina. ⁷ Maageehn le ye ke ni mɔmɔk li bi ke maah bi pu na. Uwumbər mu tii unii mɔmɔk uma ubaa aapiin. Ti mɔmɔk aapiin aa kpa. U tii ti mɔmɔk mbaabaa la.

⁸ Bijaakpaab, ni bisapɔm, ni bikpopiib, m tuk nimi la, ni ɲan ke ni li bi kina, ke maah bi pu na. ⁹ Ni mu yaa kaa ɲmaa chuu nibaa kan, cha bijab din bipiib, bipiib mu mɔn. Bijab ni bipiib yaa yoor tɔb kan, ni soor ni binimbil li man tɔb pu, kaa kan.

¹⁰ Bijiijoob ni bichadam, m ga tuk nimi naah ga ɲa pu na, naa ye min le tuk nimi, Tidindaan le tuk nimi, ke upii taa di uchal

lii. ¹¹ U yaa di uchal lii kan, u li bi ubaa, see u ki gir buen uchal chee, bi ti took. Uja mu taa jenn upuu.

¹² Binib bi gur na, Tidindaan aa len baabər. Min le tuk bi ke uja u ye Yesu aanii na yaa kpa puu u kaa ye Yesu aanii na kan, upii ngbaan yaa kii ke u li bi u chee kan, u taa jenn u. ¹³ Upii u mu ye Yesu aanii na yaa kpa chal u kaa ye Yesu aanii na kan, uja ngbaan yaa kii ke u li bi u chee kan, u taa di uchal lii. ¹⁴ Uja u kaa ye Yesu aanii na, Uwumbər ga ɲa u ke waanib ponn ni ubaa na, upuu u ye Yesu aanii na pu la. Upii u mu kaa ye Yesu aanii na, Uwumbər ga ɲa u ke waanib ponn ni ubaa na, uchal u ye Yesu aanii na pu la. Ni yaa kaa ba ye kina kan, baabim ba ga li bi ke binib bi kaa dii Uwumbər aasan na aabim la. Tɔ, naah ye kina na, Uwumbər gaal bi ke bi ye waabim.

¹⁵ Unii u kaa ye Yesu aanii na yaa ban u di upuu, bee uchal u ye Yesu aanii na lii kan, cha u li cha. Naa ye limukl. Uwumbər yin timi ke ti li kpa nsuudoon. ¹⁶ Upii, aa nyi ke sin pu aachal ga ɲmar aan waan ɲmar? Uja, aa nyi ke sin pu aapuu ga ɲmar aan waan ɲmar?

Tibəkpaan le ye ke aa kii Uwumbər aaməb

¹⁷ Tɔ, Tidindaan aah tii unii məmək pu na, u li bi kina. Unii məmək aah nan bi pu aan Uwumbər nan yin u na, u li bi kina. Maah ga tuk nimi pu na, kina le m tuk Yesu aanib bi bi ɲipepel məmək ni na. ¹⁸ Ubaa yaa nan ye uchakpangendaan aan Uwumbər nan yin u na kan, u li bi kina, u taa toor li. U mu kaa ye uchakpangendaan aan Uwumbər nan yin u na kan, u taa ki gii. ¹⁹ Lichakpangeel aa kpa tinyoor. Unii yaa kaa gii kan, ni mu aa kpa tinyoor. Ti yaa kii Uwumbər aaməb kan, nima le kpa tinyoor. ²⁰ Unii məmək aah nan bi pu aan Uwumbər nan yin u na, u li bi kina. ²¹ Uwumbər aah nan yin si na, aa yaa ye unaagbiija kan, taa cha ni li wu si. Aa mu yaa ga ɲmaa nya tinaagbiir ngbaan ni kan, nya ki li bi aabaa. ²² Tidindaan mu yaa yin unii u ye unaagbiija na kan, u ye Tidindaan aanii u u gaa u lii na la. Kina le ni ye ke Tidindaan yaa yin unii u kaa ye unaagbiija na kan, u ye Kristo aanaagbiija la. ²³ Yesu daa nimi

le ki pan. Nima pu na, ni taa li ye binib aanaagbiib. ²⁴ Nnaabitiib, unii məmək aah nan bi pu aan Uwumbər nan yin u na, u li bi kina Uwumbər chee.

Bijaakpaab aabər

²⁵ Binachipəm ni bisapəm aabər kan, Tidindaan aa tuk mi; waanimbaasaln pu, le m ye unibamənn, ki ga tuk nimi maah dak pu na.

²⁶ Dandana aafalaa pu, m dak ke ni ɲan ke unii li bi ke waah bi pu na. ²⁷ Aa yaa kpa puu kan, taa li ban ke aa jenn u. Aa yaa kaa kpa puu kan, taa ki ban. ²⁸ Uja mu yaa din upii kan, naa bir. Usapəon mu yaa mən uja kan, naa bir. Bipiijoob ni bichadam mu ga kan falaa dulnyaa wee ni. Le maa ban ke ni kan falaa ngbaan.

²⁹ Nnaabitiib, maah len pu na le ye ke n-yoonn mu gur na, mu par a. Nima pu na, binib bi kpa puutiib na, bi li bi ke baah kaa kpa le na; ³⁰ binib bi wii na mu li bi ke baah kaa wii le na, binib bi kpa mpopiin na mu, bi li bi ke baah kaa kpa mpopiin le na, binib bi daa ki tiir na mu, bi li bi ke baah kaa kpa nibaa na. ³¹ Binib bi kpa dulnyaa ni aawan ki joo tun baatuln na, bi taa cha binimbil li man ni pu; ba pu? dulnyaa wee, ni waawan bi jer la.

³² Maa ban ke nibaa li muk nimi nisui ni. Uja u kaa kpa puu na, utafal bi Tidindaan aabər ni la. U dakl waah ga ɲa pu ki piir Tidindaan aasui na la. ³³ Uja u kpa puu na, utafal bi dulnyaa wee ni aabər ni la, u dakl waah ga ɲa pu ki piir upuu aasui na la, ³⁴ le waalandak yakr mfum mulee. Upii u kaa kpa chal na, bee usapəon u kaa nyi uja na, utafal bi Tidindaan aabər ni la; u ban ke uwon ni waawiin li bi chain. Upii u kpa chal na, utafal bi dulnyaa wee ni aabər ni la, u dakl waah ga ɲa pu ki piir uchal aasui na la.

³⁵ M ban m ter nimi la. Nima le cha m len kina. Naa ye ke m ban m lej nimi la. M ban ke ni li ɲani tiwan məmək mbaməm, ninimbil li man Tidindaan aabər pu, nibaa taa lej nimi.

³⁶ Uja yaa kpa bisal u jer lichaməln na, ki yaa dak ke u jinn ubisal iniməon aan ni yaa muk u kan, cha u ɲa waah ban pu na, cha u kunn ubisal ngbaan uchal do. Naa bir.

³⁷ Nibaakan, uja ubaa bi ki kpa nsan ki ga ŋmaa ŋa waah gee pu na, unii ubaa aa chuu u mpɔɔn, waalandak mu aa kpelni, le u di ŋa usui ni ke waan di ubisal kunn uchal do, udaan ngbaan ŋa ni ŋan na la. ³⁸ Nima pu na, uja u kunn ubisal uchal do na, u ŋa ni ŋan na la. Uja u mu kaa kunn ubisal uchal do na, u ŋa ni ŋan na ki jer uja u kunn ubisal uchal do na.

³⁹ N-yoonn mumək upii ni uchal bi na, upii ye uchal yoo la. Uchal yaa kpo kan, u ga ŋmaa mɔn uja u dii Tidindaan aasan na aan u gee u na. ⁴⁰ M mu dak ke u yaa bi ke waah bi pu na kan, u ga li kpa mpopiin ki jer u yaa ki mɔn kan. M dak ke m kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan le ki len kina.

8

Niwaa aatork aajikaar aabɔr

¹ Tɔ, joo cha kitorok aanann aabɔr wɔb na, ti nyi ke ti mɔmək kpa nnyim. Nnyim cha binib kpa kipupuk la. Ngeehm le ter binib ke bi dii Uwumbɔr aasan mbamɔm. ² Unii yaa dak ke u nyi tiwan kan, waa kee nyi waah ba ga li nyi pu na. ³ Unii mu yaa gee Uwumbɔr kan, Uwumbɔr beer udaan ngbaan.

⁴ Joo cha kitorok aanann aajim aabɔr na, ti nyi ke ŋiwaa ŋimək bi dulnyaa wee ni na aa ye nibaa. Ti nyi ke Uwumbɔr ubaa baanja le bi. ⁵ Niwaa ni tiwan ni binib dooni ni na bi paacham ni taab, ki wiir. ⁶ Tima kan, ti kpa Uwumbɔrbaan, u ye Tite na. Uma le nan naan tiwan mɔmək. Ti bi ke ti li ŋani waageehn la. Ti kpa Tidindaan ubaa mu la. Uma le ye Yesu Kristo. Uma le Uwumbɔr nan cha u naan tiwan mɔmək. Uma pu le ti bi.

⁷ Binib bibaa mu aa nyi kina. Bi nan dii ŋiwaa ni yunn. Nima pu na, bi yaa ŋman kitorok aanann kan, ti ye kitorok aanann le bi chee, le ni ŋa bi ilandak. ⁸ Tɔ, tijikaar aan ŋmaa cha ti piir Uwumbɔr aasui; ti yaa jin, bee ti yaa kaa jin kan, naa kpa taani.

⁹ Aa mu yaa nyi ke ŋiwaa aa ye nibaa kan, li nyi ki taa cha unii u kaa kee nyi Uwumbɔr aasan mbamɔm na tun titunwanbir. ¹⁰ Unii u kaa nyi Uwumbɔr aasan mbamɔm na yaa kan si, u kpa nnyim na, ji tijikaar ŋiwaa aadichal ni kan, u mu ga

li kpa lipobil ki ŋmɔ kitorok aanann, ki lir. ¹¹ Saanyim ngbaan pu le ga cha aana aabo u kaa nyi Uwumbɔr aasan mbamɔm na bee yɔli. Aana aabo ngbaan pu, le Kristo nan kpo. ¹² Nima pu na, aa yaa kiir tinaabitiib bi kaa kee nyi Uwumbɔr aasan mbamɔm na kan, aa ŋa bi bakaa le na. Naa ye bima baanja le aa ŋa bakaa, Kristo le aa ŋa bakaa. ¹³ Nima pu na, tijikaar tibaa yaa kiir nna aabo, Uwumbɔr aasan ni kan, maan ki ji tijikaar ngbaan kpala, aan ki taa kiir nna aabo, Uwumbɔr aasan aadiim.

9

Yesu Kristo aatutunn aah kpa nsan mu na

¹ Tɔ, maa ye Yesu aakpambal aa? Maa yeh mbaa aa? Maa kan Tidindaan Yesu uu? Naah gaa Yesu ki kii na, maatuln le na Tidindaan pu. ² Biken yaa dak ke maa ye Yesu aakpambal kan, ni nyi ke m ye. Naah gaa Tidindaan ki kii na, nima le mək ke m ye waakpambal. ³ Kina le m tuk binib bi ban bi baa mi na.

⁴ Maah tuk binib Uwumbɔr aabɔr na, maa ŋeer bi tii mi tijikaar ni tiwanyukaan aa? ⁵ Maa ŋeer m mu li ŋani ke bikpambalb biken, ni Tidindaan aanaatiib, ni Siifas aah ŋani pu na, ki li joo upii ubaa u mu li dii mi lisachuln ni ii? ⁶ M ni Banabas baanja le ye binib bi mooni Uwumbɔr aaliin ki tun lituln liken kpee ke ti ji ii? ⁷ Unii yaa ye butɔb aaja kan, baa pa u lipal aa? Unii yaa ko kisaak kan, waan ji tijikaar ti bi ki ni na aa? Unii yaa kpaa inaa kan, waan wub nnaabiin aa?

⁸ Maah len pu na aa ye unibɔn aalan baanja. Moses aakaal mu len kina la. ⁹ Ni ŋmee nkaal ngbaan ni, Uwumbɔr Aagban ni ke, "Aa yaa joo unaaja poi idi kan, aa taa buu umɔb."* Uwumbɔr aatafal bi inaaja aabɔr baanja ponn ni la aa? ¹⁰ Waah len pu na, waa len ke u ter ti mu la aa? Mbamɔn, timi pu le ni ŋmee kina. Ba pu? ni ŋan ke unii u ko kisaak na, ni unii u poi njikaabim na li kpa limakl ke bi ga kan ni ponn ni ki ji. ¹¹ Ti nan tuk nima Uwumbɔr aabɔr la. Ti yaa gaa ni chee dulnyaa ni aawan kan, naa ye sakpen.

* 9:9 : Lik Ikaal 25.4; 1 Timoti 5.18.

¹² Binib biken yaa kpa nsan ke bi gaa tiwan ni chee kan, taa kpa nsan ki jer bi ii? Ti kpa nsan, ti mu aa nan gaa; ba pu? taa ban ti lej Kristo aabɔnyaan. Nima pu, le ti nan ji falaa mɔmɔk. ¹³ Naa nyi ke binib bi tun lituln Uwumbɔr Aadichal ni na ji nima la aa? Binib bi toor kitork tii Uwumbɔr na, bi mu ji nima la. ¹⁴ Kina le Tidindaan nan len ke binib bi mooni tibɔnyaan tee na, bi mu li ji ti ponn ni.

¹⁵ M mu kpa nsan m mu li ji kina; le maa ŋa kina. Maah ŋmee pu na, maa ŋmee ke binib ŋa kina ki tii mi. Maah kaa gaal nibaa binib chee na, nima le m kpa kipupuk. Maa ban ke m li kpa kipupuk yɔli. ¹⁶ M yaa tuk binib tibɔnyaan tee kan, maan ŋmaa li kpa kipupuk ti pu. Ni muk mi ke m tuk bi. M yaa kaa tuk binib tibɔnyaan tee kan, tibɔbir ga li bi m pu. ¹⁷ M yaa tuk binib tibɔnyaan tee maageehn pu kan, m ba ga li ban lipal. Ni yaa kaa ye maageehn kan, ni ye lituln li Uwumbɔr tii mi ke m li tun na la. ¹⁸ Nima pu na, maapar ye ba? Ni ye ke m li mooni tibɔnyaan tee aan binib ŋun ki taa pa nibaa. M kpa nsan ke m li gaal tiwan bi chee, ki mu aa gaal.

¹⁹ Maa ye unii ubaa aanaagbiija. M mu di mbaa ŋa binib mɔmɔk aanaagbiija, aan ki moo kan binib tii Kristo. ²⁰ Juu yaab chee, m bi ke Juu yaab na, aan ki kan Juu yaab ki tii Kristo. Binib bi dii Moses aakaal na chee, m mu bi ke baah bi pu na, aan ki kan binib bi dii Moses aakaal na, ki tii Kristo. Mma aa bi Moses aakaal taab. ²¹ Binib bi kaa dii Moses aakaal na chee, m mu bi ke baah bi pu na, aan ki kan binib bi kaa dii Moses aakaal na, ki tii Kristo. Maa len ke maa dii Uwumbɔr aakaal. M dii Kristo aakaal la. ²² Binib bi ye bidaburb Kristo aasan ni na, m bi ke baah bi pu na la, aan ki kan bi mu ki tii Kristo. Binib mɔmɔk aabɔŋ chee, m po bi ke baah bi pu na la. M ŋani tiwan mɔmɔk maah ga ŋmaa ŋa pu na, aan ki cha binib bibaa ŋmar.

²³ Tibɔnyaan tee pu le m ŋani tiwan mɔmɔk, aan m ni binib biken mu kpaan ki kan tinyoor ti ponn ni. ²⁴ Ni nyi ke binib yaa kpak ki san litaasaln kan, bi mɔmɔk san; le unibaan u ji na, uma le kani ipiin. Kina pu na, ni mɔmɔk li san ke unii u ji

na aah san pu na, aan ki kan ipiin ngbaan. ²⁵ Unii umɔk ban u kpak ngbiir ni na kan, u chur ubaa la, kaa ŋani tiwan ni ga bii tiwon na. U ŋani kina ke u kan ipiin i ga bii na. Tima kan, ti kpak ki ban ipiin i kaan bii na la. ²⁶ Nima pu na, maa san ke unii u san kaa nyi budabu pu u san na. Maa gbaa ke unii u gbaa fam na; ²⁷ m muk maawon le ti kii maamɔb. Ni yaa kaa ye kina kan, m ga tuk biken tibɔnyaan tee, le min mbaa ga nan bee yɔli.

10

Niwaa aabɔr

¹ Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke ntaalangbam nan sunn ni ki mɔk tiyaa-jatiib nsan. Le Uwumbɔr nan tii bi nsan nnyusakpem aakaasisik ni, bi puur. ² Baah puur nnyusakpem ngbaan ki dii ntaalangbam ngbaan aah mɔk bi pu na, ni naahn ke bi muiin bi nnyun ni ki ŋa bi Moses aadidiliib la. ³⁻⁴ Bi mɔmɔk nan ji tijikaabaan ki nyu nnyunbaan la. Uwumbɔr Aafuur Nyaan le nan tii bi tijikaar ni nnyun ngbaan. Nfuur Nyaan ngbaan nan cha nnyun nyan ni litakpal ni, le bi nyu. Nima le nan ye limɔkl ki mɔk ke Kristo dii bi. ⁵ Le bi ponn ni binib pam mu aa nan piir Uwumbɔr aasui. Kina pu na, bi nan kpo ki bee kipɔk ni.

⁶ Tibɔr timina ye nsurm le ki tii timi, ke ti taa ban tiwan ni kaa ŋan na, ke baah nan ban pu na. ⁷ Ni mu taa dii ŋiwaa, ke bi ponn ni bibaa aah nan dii pu na; ni ŋmee Uwumbɔr Aagban ni ke, “Binib ngbaan nan kal ki ŋman kitork aanann, ki nyu ndaan gbii, le ki fii ki tun kininsuŋ aatun.”* ⁸ Ni mu taa tun kidagook aatuln ke bi ponn ni bibaa aah nan tun pu ki cha binib ŋichur moninko ni ŋitaa kpo liwinbaal na. ⁹ Ni mu taa tɔŋ Tidindaan ke bi ponn ni bibaa aah nan tɔŋ u pu ki cha iwaa junn ku bi na. ¹⁰ Ni mu taa ŋulni ke bi ponn ni bibaa aah nan ŋulni pu ki cha Uwumbɔr aakun aatuun ku bi na.

¹¹ Tibɔr ngbaan nan ŋa bi kina ki ye limɔkl le ki mɔk binib. Bi nan ŋmee ti Uwumbɔr Aagban ni, ke ni li ye nsurm le ki tii timi bi bi kookoo aayoonn na.

* 10:7 : Lik Nnyam 32.6.

¹² Nima pu na, unii u dak ke u si chob na, u li nyi ki taa lir. ¹³ Naa kee kan ntəŋ mu pɔɔ ki jer unibən mək aah kani pu na. Uwumbər ye mbaməndaan, kaan cha ni kan ntəŋ mu jer nimi na. Ni yaa kan ntəŋ kan, u ga toor nsan tii nimi, ni nyaŋ ntəŋ ngbaan. Nima le ni ga li kpa limər ntəŋ ponn ni.

¹⁴ Njətiib, nima pu na, di njiwaa lii ki di cha ŋaabər. ¹⁵ M len ni chee ke maah ba ga len bilankpalb chee pu na la. Maah ga len pu na, ni dakl ki lik naatataa. ¹⁶ Ti yaa yoor Uwumbər aayinyook ki doon u ki pu, ki nyu kan, ni ye Kristo aasin le ti kpaan nyu. Taah gii boroboro ki ŋman na mu, ni ye Kristo aawon le ti kpaan ŋman. ¹⁷ Boroboro ngbaan ye boroboro kpiln libaa la. Nima le mək ke ti kpaan tiwon tibaa la; ba pu? ti məmək kpaan ŋman boroboro kpiln libaa la.

¹⁸ Dakl lik man Juu yaab aah ŋani pu na. Binib bi toor kitork tii Uwumbər ki ji na, bi ni u kpaan la. ¹⁹ Maah len pu na le ye ke liwaal ye nibaa aa? Tijikaar ti bi di tii li na ye nibaa aa? Naa ye. ²⁰ Maah len pu na le ye ke binib bi kaa dii Uwumbər aasan na yaa toor kitork kan, bi toor ki tii tiwan ni kaa ye Uwumbər na la, kinimbəŋ le bi toor tii. Maa ban ke ni ni kinimbəŋ li kpaan. ²¹ Naan ŋmaa yoor Tidindaan aayinyook ki nyu, ki gir ki ti nyu kinimbəŋ aayinyook ni. Naan ŋmaa ŋmɔ Tidindaan aaboroboro, ki gir ti ŋmɔ kinimbəŋ aanann mu. ²² Ti ban Tidindaan li kpa lipiipoln ti pu uu? Ti kpa mpɔɔn jer u uu?

Ni li nyuŋni Uwumbər n-yoonn məmək

²³ Tɔ, binib bibaa ga bui ke tiwan nibaa aa kɔ. Ni mu aa ye tiwan məmək le ŋan. Tiwan nibaa aa kɔ. Ni mu aa ye tiwan məmək le ga ter timi aan ti dii Uwumbər aasan mbaməm. ²⁴ Ubaa taa li lik ki ban ubaa aanyoor baanja. U li lik ki ban ujeen aatətiib aanyoor mu.

²⁵ Tinann ti bi kooh kinyan ni na, ni ga ŋmaa daa ti ki ŋmɔ, ki taa baa ke ti ye ba aanann, ki taa cha nimi aalandak li muk nimi ti pu. ²⁶ Ni ŋmee Uwumbər Aagban ni ke, “Uwumbər le yeh dulnyaa ni tiwan nimək bi u ponn ni na.”†

† 10:26 : Lik Ilahn 24.1.

²⁷ Unii u kaa gaa Yesu ki kii na yaa ŋa tijikaar ki yin nimi kan, ni yaa buen kan, waah di tijikaar ti siin nimi na, jim man, ki taa baa ke ti ye kitork aanann la aa? ki taa cha nimi aalandak li muk nimi. ²⁸ Unii ubaa mu yaa bui nimi ke ti ye kitork aanann le kan, ni taa ji; waah tuk nimi na pu, ni taa ji, aan waalandak taa li muk u. ²⁹ Maah len pu na le ye ke aa yaa jin kan, u mu ga ji, le waalandak ga muk u, ke waah ŋa pu na aa ŋan. ³⁰ Tɔ, nibaakan, unii ubaa ga baa ke ba ŋa waan ŋmaa ŋa waah ban pu na, unii uken aalandak pu, ke u yaa doon Uwumbər tijikaar ti u ji na pu kan, bi ga ŋa kinye ki bii u ti pu?

³¹ Maah len pu na le ye ke ni yaa jin kan, jim ke ni nyuŋ Uwumbər; ni yaa nyuŋ kan, nyum ke ni nyuŋ Uwumbər; ni yaa ŋani tiwan nimək na kan, ni li ŋani ke ni nyuŋ Uwumbər. ³² Ni taa ŋa tiwan ni ga kiir Juu yaab Uwumbər aasan ni na, ki taa kiir binib bi kaa ye Juu yaab na mu, ki taa kiir Uwumbər aanib mu. ³³ Ni li ŋani ke maah ŋani pu na. M piir binib məmək aasui tiwan məmək ni, ke bi ŋmar. Maa ban mi baanja aanyoor. M ban bi məmək kan tinyoor, aan ki ŋmar la.

11

¹ Ni li dii maataabuu man, ke maah dii Kristo aataabuu pu na.

Uwumbər aadoon aakaal

² M pak nimi; ba pu? ni teer mi tiwan məmək ponn ni, ki ŋani maah mək nimi pu na la. ³ Tɔ, m ban ke ni bee ke uja məmək aayidaan le ye Kristo; upii məmək mu aayidaan le ye uchal; Kristo aayidaan le ye Uwumbər. ⁴ Uja yaa mee Uwumbər, bee u yaa nabr Uwumbər aah len pu na, ki laa chik kiyikpupuk kan, u jinn uyidaan iniməɔn a. ⁵ Upii mu yaa mee Uwumbər, bee u yaa nabr Uwumbər aah len pu na, kaa buu kiyibubuuk kan, u jinn uyidaan iniməɔn. Ni bi ke waah kuu tiyikpir le na. ⁶ Upii yaa kaa buu kiyibubuuk kan, ni kpa iniməɔn ke waah chee tiyikpir le na. Upii u chee tiyikpir, bee u chuu kuu tiyikpir na, ni kpa iniməɔn. U yaa kaa buu kiyibubuuk kan, ni mu kpa iniməɔn. Nima pu na, ni

ɲan ke u buu kiyibubuuk. ⁷ Uja yaa mee Uwumbər kan, u taa chin kiyikpupuk uyil pu; ba pu? u naahn Uwumbər, ki ye waasil la. Upii mu ye uja aasil la. ⁸ Uwumbər aah nan naan uja na, u nan nyan uja aasikaakpab le ki di naan upii, naa ye upii aasikaakpab le u nan nyan di naan uja. ⁹ Uja pu, le u nan naan upii. Naa ye upii pu le u nan naan uja. ¹⁰ Nima pu na, Uwumbər aatuuntiib mu pu, ni ɲan upii buu kiyibubuuk uyil pu, ki mək ke u bi kichadiik ni. ¹¹ Tɔ, Tidindaan aasan ni, upii ni uja ban tɔb aaterm la. Upii yaa kaa bi kan, uja aan ɲmaa li bi. Uja yaa kaa bi kan, upii mu aan ɲmaa li bi. ¹² Upii nan nyan ni uja ni. Uja mu nyan ni upii ni. Le bi məmək nyan ni Uwumbər chee.

¹³ Ni dakl lik man. Upii yaa mee Uwumbər ki yaa kaa buu kiyibubuuk kan, naa ɲan. ¹⁴ Tiwan məmək aah bi pu na le mək nimi ke uja yaa kpa tiyikpir fɔfɔk kan, ni kpa inimɔn la. ¹⁵ Upii mu yaa kpa tiyikpir fɔfɔk kan, waanyaan le na. Ba pu? Uwumbər tii bipiib tiyikpir fɔfɔk ti li bii bi pu la. ¹⁶ Unii ubaa yaa kaa kii kina ki ban u kpak kinikpakpak kan, m tuk nimi la, taa ki kpa nkaal muken. Uwumbər aanib mu aa kpa nkaal muken.

Tidindaan aajim

(Matu 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.14-20)

¹⁷ Tɔ, maah ban m tuk nimi pu na, maan ɲmaa pak nimi. Ni kuuni tɔb chee, kaa ɲani tiwan ni ga ter nimi na, le ki tee ɲani tiwan ni kaa ɲan na. Nimina pu, maan ɲmaa pak nimi. ¹⁸ Njan aabər le ye ke m ɲun ke naah kuuni tɔb chee na, ni kpak tɔb kinikpakpak, ki yakr tɔb. Le m pak maah ɲun pu na tibaa, ke ni sil ɲani kina la. ¹⁹ Nnyamɔn aaməməkɔb ga li bi ni ponn ni ki cha ni bee binib bi ye mbamɔndam na. ²⁰ Naah kuuni nan ji tijikaar ti na, naa ye Tidindaan aajim le ni ji. ²¹ Nimi bibaa puen ji nimi yaan nibaabaa. Le ni ponn ni bibaa aa ji babr. Bibaa mu nyu gbii. ²² Naan ɲmaa ji ki nyu nimi aadichal ni ii? Ni lik Uwumbər aanib fam ki jinn bigiim inimɔn la aa? M ga len kinye? M ga pak nimi nimina pu uu? Maan pak nimi.

²³ Tidindaan le nan tuk mi, le m mu tuk nimi kina, ke kinyeek ki Judas nan kooh u na, kinyeek ngbaan le Tidindaan Yesu nan yoor boroboro ²⁴ le ki doon Uwumbər, le ki gii, ki bui bi, “[Gaa man ki ɲmɔ.] Nwon le na. Nimi aatunwanbir pu, le m tii tiwon tee. Ni li ɲmɔ kina aan ki li teer mbər.” ²⁵ Baah jin tijikaar ti doo na, le u yoor kiyinyook ki doon Uwumbər, le ki bui bi, “Tiwanyukaan ngbaan ye tipuupɔln ti Uwumbər puu tii nimi na, maasin pu. N-yoonn mummək ni ga ti nyu tiwanyukaan ngbaan na, ni li ɲani kina ki teer mbər.” ²⁶ Ba pu? n-yoonn mummək ni ga ɲmɔ boroboro ngbaan, ki nyu tiwanyukaan ngbaan na, ni mooni ke Tidindaan nan kpo ni pu la, ki ti saa bundaln u ga gir ni na.

²⁷ Nima pu na, unii yaa ɲman Tidindaan aaboroboro ngbaan, ki nyu waawanyukaan ngbaan, kaa tii u lisil kan, u sii Tidindaan aawon ni waasin. ²⁸ Nima pu na, cha unii mummək lik waabimbin aah bi pu na aan ki nin ɲmɔ boroboro ngbaan ki nyu tiwanyukaan ngbaan. ²⁹ Unii yaa ɲman ki yaa nyun, ki yaa kaa bee Tidindaan aawon aatataa kan, u ga cha Uwumbər daa utafal. ³⁰ Nima le cha ni ponn ni pam ye bidaburb, pam mu aa kpa laafee, pam mu kpo. ³¹ Ti yaa puen lik timi aabimbin aah bi pu na, aan ki nin ji ki nyun kan, Tidindaan aan daa titafal. ³² U mu yaa daa titafal kan, u chiini timi ke u taa bii timi bundaln u ga ji dulnyaa aanib tibər na la.

³³ Nnaabitiib, nima pu na, ni yaa kuun tɔb chee ki ti ji kan, ni mummək li kii tɔb ki kpaan ji. ³⁴ Nkon yaa chuu u na kan, cha u ji udo aan ki nin dan. Nima na, ni yaa nan kuun tɔb chee kina kan, ni taa kan ntafadaan ni pu. Tibər ti gur na, m yaa nan dan kan, m ga toor ti mu.

12

Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin aabɔɲ

¹ Nnaabitiib, m ban ke ni bee tibər ti joo cha Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin wɔb na la. ² Ni nyi ke naah kaa nan kee dii Uwumbər aasan na, ni nan dii ɲiwaa ɲi ye bibirb na. ɲi nan cha ni yenni n-yoonn mummək la. ³ Nima pu na, m ban ke ni bee ke Uwumbər Aafuur Nyaan aapɔn yaa

cha unii len tibər kan, waan ηmaa sii Yesu. Unii ubaa mu aan ηmaa len ke Yesu le ye Udindaan see Uwumbər Aafuur Nyaan le ga cha u len kina.

⁴ Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin aabəŋ aabəŋ le bi; Nfuur Nyaanbaan ngbaan le tii timi ipiin ngbaan məmək. ⁵ Lituln aabəŋ aabəŋ mu bi; Tɔ, Dindaan baan mu le ti tun tii. ⁶ Uwumbər aapɔɔn le cha binib tun lituln aabəŋ. Le Uwumbər u cha unii məmək tun lituln ngbaan məmək na, u ye ubaa. ⁷ Uwumbər Aafuur Nyaan tii unii məmək waapiin, ke u di ter Uwumbər aanib biken. ⁸ Mu cha ubaa len nlan aaliin. Muma muchachaan ngbaan cha ubaa mu beer tibər ki len. ⁹ Muma muchachaan le cha ubaa mu gaa Uwumbər ki kii mbaməm. Muma muchachaan ngbaan le tii ubaa mu mpɔɔn mu cha bibum pɔək. ¹⁰ Mu tii ubaa mu mpɔɔn u tun lijnjiir aatun. Mu cha ubaa mu nabr Uwumbər aah len pu na. Mu cha ubaa mu beer mu ye Uwumbər Aafuur Nyaan na, ni mu kaa ye na. Mu cha ubaa mu len iliin yayan. Mu cha ubaa mu nabr iliin yayan ngbaan. ¹¹ Uwumbər Aafuur Nyaan muchachaan ngbaan le cha unii məmək tun lituln ngbaan məmək. Mu tii unii məmək ipiin aabəŋ aabəŋ mu aah ban pu na la.

Tiwon aawan aabər

¹² Tiwon kpa tiwan pam, ki tee ye tiwonbaan la. Kristo aanib mu bi kina la. Bi wiir, ki mu ye unibaan la. ¹³ Ti ponn ni bibaa ye Juu yaab, bibaa mu ye binib bi kaa ye Juu yaab na, bibaa mu ye binaagbiib, bibaa mu ye biməlb, le Yesu gbiin ti məmək Nfuur Nyaan baan, ki ηa timi unibaan. U cha ti məmək kan Nfuur Nyaan baan la.

¹⁴ Tɔ, tiwon aa kpa tiwan nibaa baanja. Ti kpa tiwan kipaak la. ¹⁵ Kitaafaak yaa bui ke, “Maah kaa ye kiŋaalfaak na, maa ye tiwon aawan” kan, naa ye tiwon aawan aa? ¹⁶ Litafal mu yaa bui ke, “Maah kaa ye linimbil na, maa ye tiwon aawan” kan, naa ye tiwon aawan aa? ¹⁷ Tiwonmən yaa ba ye linimbil ηmeen kan, ti ba ga ηa kinye ki ηun? Ti yaa ba ki ye litafal ηmeen kan, ti ba ga ηa kinye ki ηun nnun? ¹⁸ Naah ye pu na, Uwumbər le di tiwon aawan məmək saŋ tɔb ponn ni, waah ban pu na. ¹⁹ Tiwonmən

yaa ba ye liwanbaal kan, ni ba ga li ye tiwon aa? ²⁰ Naah ye pu na, tiwon kpa tiwan aabəŋ aabəŋ, le ki ye tiwonbaan.

²¹ Nima pu na, linimbil aan ηmaa tuk kiŋaalfaak, “Maa ban si.” Liyil mu aan ηmaa tuk titaafar, “Maa ban nimi.” ²² Tiwon nin chee kaa kpa mpɔɔn ke niken na, see ni mu li bi. ²³ Tiwon nin chee lann lisil na, ti ga tii nima chee lisil ki jer niken. Le tiwon nin chee kaa ηan na, ti ga ηa nima chee ni ηaŋ. ²⁴ Le tiwon nin chee ηan na, naa ki ban nterm. Uwumbər le di tiwon aawan saŋ tɔb ni, ki di lisil tii nin chee ni lann lisil na. ²⁵ Nima na, tiwon aawan aan li kpak tɔb kinikpakpak, ni ga li ter tɔb ke naah ter nibaa pu na la. ²⁶ Tiwon nibaa chee yaa ji falaa kan, ni məmək ga kpaan ji falaa kina. Nibaa chee mu yaa kan nnyuŋ kan, ni məmək ga li kpa mpopiin.

²⁷ Nimi le ye Kristo aawan. Unii məmək ye waawon aawan nibaabaa la. ²⁸ Uwumbər di timi ηa waanib ponn ni la; njan, bibaa ye Yesu aakpambəlb; lelee, bibaa mu ye Uwumbər aabəŋabtiib; taataa, bibaa mu ye biməməkəb; le u tii bibaa mu mpɔɔn bi tun lijnjiir aatun; ki tii bibaa mu mpɔɔn ke bi cha bibum pɔək; bibaa mu ye biteterb; bibaa mu ye biyidam; bibaa mu len iliin yayan. ²⁹ Ti məmək ye Yesu aakpambəlb aa? Ti məmək ye Uwumbər aabəŋabtiib aa? Ti məmək ye biməməkəb aa? Ti məmək kpa mpɔɔn ki tun lijnjiir aatun aa? ³⁰ Ti məmək ηmaa tii bibum laafee ee? Ti məmək len iliin yayan aa? Ti məmək ηmaa nabr iliin yayan ngbaan aa? ³¹ Tɔ, cha ninimbil li man ipiin i ηan ki jer iken na pu.

Cha m mək nimi nsan mu ηan ki jer muken na.

13

Ngeehm aabər

¹ Unii yaa ηmaa len binib aaliin ni Uwumbər aatuuntiib aaliin, ki yaa kaa gee binib kan, u bi ke tiwangbaakaan ni libəluln na la. ² U yaa ηmaa nabr Uwumbər aah len pu na, ki yaa bee tibər ti bɔɔ na məmək, ki yaa bee mbeen məmək, ki yaa kpa naadii u ga ηmaa foor ηijoo na, ki yaa kaa gee binib kan, waa ye nibaa. ³ U yaa

di waawan məmək kpiin bigiim, ki yaa cha binib di u pun mmii ni Yesu pu, ki yaa kaa gee binib kan, naa kpa tinyoor Uwumbər chee.

⁴ Unii u gee binib na, u kpa limər bi pu, ki kpa tibulchinn. Waa kpa lipiipoln, kaa kpa kipupuk, kaa kpa kalmbaani, ⁵ kaa kpa inimpoo, kaa ye ukuməndaan, kaa ye unjuudaan, kaa dak tilandakbir binib pu, ⁶ kaa kpa mpopiin unjeen aatə aatunwanbir pu; u kpa mpopiin mbamən pu. ⁷ Unii u gee binib na kpa suklaa n-yoonn məmək, ki dakl ilandak nyaan unjeen aatətiib pu, ki kpa limakl n-yoonn məmək, ki kpa limər falaa məmək ni.

⁸ Ngeehm ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Uwumbər aabənabr aaliin ma kan, i ga doo. Iliin yayan ma kan, i mu ga doo. Mbeem ma kan, mu ga doo. ⁹ Dandana wee ti nyi ligeln, ki nabr Uwumbər aah len pu na ligeln, ¹⁰ le buyoonn ti ga kan tiwamən na kan, ti ga di ligeln lii.

¹¹ Maah nan ye ubo na, m nan len ibiliin la, ki nan beer tiwan mbim aah beer pu na, ki dak mbim aah dak pu na. Maah ŋa unii na, le m di cha mbim aabər. ¹² Dandana, ni bi ke ti lik kinimbilikr, ki lik puu na la; n-yoonn mu choo na, tiwan nibaa aan nan ki li bi tinimbiin ni ki doŋ timi tiwan nibaa chee. Ti ga li waa tiwan məmək chain. Dandana m nyi ngem. N-yoonn mu choo na, m ga nan li nyi ni məmək, ke Uwumbər aah nyi maabər məmək pu na.

¹³ Tə, naadii, ni limakl, ni ngeehm, ni məmək nitaa le bi; ngeehm mu le jer ni məmək.

14

Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin aabər tiken

¹ Pəək nibaa man ki li gee binib, ki cha ninimbil li man Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin pu; ni mu tee li ban ipiin i ga cha ni nabr Uwumbər aah len pu na, ki jer naah ban ipiin iken məmək pu na. ² Ba pu? unii u len iliin yayan na, waa len binib chee, Uwumbər chee le u len; ubaa aa ŋun waah len pu na. Uwumbər Aafuur Nyaan cha u len tibər ti bəə na la. ³ Unii u nabr Uwumbər aah len pu na, u len binib chee, ki ter bi

ke bi dii Uwumbər aasan mbaməm, ki pəək bitaakpab, ki sənji bisui. ⁴ Unii u len iliin yayan na, u ter ubaa ke u dii Uwumbər aasan mbaməm la. Unii u nabr Uwumbər aah len pu na, u ter Yesu aanib ke bi dii Uwumbər aasan mbaməm la.

⁵ Ni məmək yaa len iliin yayan kan, ni ga li mə mi; ni məmək mu yaa nabr Uwumbər aah len pu na kan, ni ga li mə mi ki jer kina. Unii u nabr Uwumbər aah len pu na, u jer unii u len iliin yayan na, see unii u ga nabr iliin yayan ngbaan na bi. U yaa nabr iliin yayan ngbaan kan, u ga ter Yesu aanib ke bi dii Uwumbər aasan mbaməm. ⁶ Nnaabitiib, m yaa dan ni chee ki nan len iliin yayan baanja kan, ni ga ter nimi ii? Aayii. Naan ter nimi, see m tuk nimi Uwumbər aah kpiir tibər ti tuk mi na, bee m tuk nimi mbeen mu nyan ni Uwumbər chee na, bee m nabr Uwumbər aah len pu na, bee m mək nimi Uwumbər aabər.

⁷ Tə, tiwangbaakaan mu yaa kaa wii mbaməm kan, ni ye fam la. Ni yaa ye liwul, bee ni yaa ye kibeek kan, ni yaa kaa wii mbaməm kan, ubaa aan bee naah wii pu na. ⁸ Unii yaa pii ukpiin, kaa pii mbaməm kan, baan kuun təb chee ke bi ti to butəb. ⁹ Ni mu bi kina la. Nilambil yaa kaa len iliin i si mbaməm na kan, binib ga ŋa kinye ki ŋun naah len pu na? Ni len tii libuln la. ¹⁰ M nyi ke iliin aabəŋ aabəŋ le bi dulnyaa wee ni, le i məmək mu kpa yaatataa. ¹¹ M mu yaa kaa ŋun unii ubaa aaliin kan, m ga li ye uwəwəŋja le u chee, u mu ga li ye uwəwəŋja le m chee. ¹² Nimi, ninimbil aah man Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin pu na, ni li ban ipiin i ga ter Yesu aanib ke bi dii waasan mbaməm na. Ni li ban ipiin ngbaan ki jer naah ban ipiin iken pu na.

¹³ Nima pu na, unii yaa len iliin yayan kan, u li mee Uwumbər ke u cha u nabr iliin yayan ngbaan. ¹⁴ Ba pu? m yaa mee Uwumbər ki len iliin yayan kan, Uwumbər Aafuur Nyaan le cha m mee kina, nlandak aa dak. ¹⁵ Kina pu na, ni ŋan ke m ŋa kinye? M ga mee Uwumbər, Waafuur Nyaan aah ga cha m mee pu na, ki mee maalandak mu aah ga cha m mee pu na. M ga gaa ilahn Waafuur Nyaan aah ga cha m gaa pu na, ki gaa ilahn maalandak mu aah ga cha m

gaa pu na. ¹⁶ Aa yaa doon Uwumbər, Waa-fuur Nyaan aah cha aa doon u pu na kan, unii yaa bi nikaasisik ni, kaa nyi Uwumbər aasan kan, u ga ŋa kinye ki len ke saah doon Uwumbər pu na ye mbamən; ba pu? waa ŋun saah len pu na. ¹⁷ Mbamən, saah doon Uwumbər pu na, ni ŋan, ni mu aa ter udaan ngbaan ke u dii Uwumbər aasan.

¹⁸ M dooni Uwumbər ke m len iliin yayan ki jer ni məmək. ¹⁹ M mu yaa bi Yesu aanib aakaasisik ni, ki yaa len maalandak aaliin iŋmu baanja, aan ki mək bi Uwumbər aabər kan, ni soor ni m len iliin yayan ŋichur kipiik.

²⁰ Nnaabitiib, ni taa ki li dak ke mbim aah dak pu na. Ni li dak ke binib bi chikr na aah dak pu na. Tɔ, bakaa wəb ma kan, ni li bi ke mbipəm na. ²¹ Ni ŋmee Uwumbər Aagban ni ke Uwumbər len ke,

“M ga di biwəwəm bi len ŋitimbol yayan aaliin na len binib ngbaan chee,

hali m yaa ŋa kina kan, baan pel.”*

²² Nima pu na, iliin yayan aa ye liməkl ki tii binib bi gaa Yesu ki kii na; i ye liməkl ki tii binib bi kaa gaa u ki kii na la. Uwumbər aabənabr aaliin mu aa ye liməkl ki tii binib bi kaa gaa Yesu ki kii na; i ye liməkl ki tii binib bi gaa u ki kii na la.

²³ Nima pu na, Yesu aanib məmək yaa kuun təb chee, aan bi məmək yaa len iliin yayan kan, binib bi kaa nyi Yesu aasan na, bee binib bi kaa gaa u ki kii na, bi yaa koo ni kan, baan len ke ni waar la aa? ²⁴ Le ni məmək yaa nabr Uwumbər aah len pu na kan, unii u kaa gaa Yesu ki kii na, bee unii u kaa nyi Yesu aasan na yaa koo ni kan, ni məmək aah len pu na le ga cha waalandak li muk u, ki cha u bee waatunwanbir aah bi pu na, ²⁵ ki cha usui ni aabər nya mpaan pu. Nima pu le u ga gbaan kitin, ki pak Uwumbər, ki len ke ni ye mbamən, Uwumbər sil bi nikaasisik ni.

Naah ga li dooni Uwumbər pu na

²⁶ Nnaabitiib, maah len pu na ye kinye? Ni yaa nan kuun təb chee kan, ubaa ga li ban ke u gaa nlahn, uken mu ga li kpa mmək, ubaa mu ga li kpa Uwumbər aah kpiir pu ki tuk u na, uken mu ga li kpa iliin yayan, ubaa mu ga ŋmaa nabr iliin yayan

ngbaan. Naah ga ŋa tiwan ni məmək na, ni li ŋani tiwan ni ga ter Uwumbər aanib ke bi dii waasan mbaməm na. ²⁷ Ni ponn ni bibaa yaa ban bi len iliin yayan kan, cha binib bilee, bee bitaa len. Binib bi len na taa jer bitaa. Cha bi len ubaaba, ki cha ubaa mu nabr baah len pu na. ²⁸ Unii u ga ŋmaa nabr iliin yayan ngbaan na yaa kaa bi kan, cha bi ŋmin Uwumbər aadiik ni, ki li len bibaa ni Uwumbər chee. ²⁹ Cha Uwumbər aabənabitiib bilee bee bitaa mu len, ki cha biken lik baah len pu na. ³⁰ Uwumbər yaa kpiir tibər ki mək unii u mu ka nikaasisik ni na kan, cha unii u puen len na ŋmin waahr aan uleler mu len. ³¹ Le ni məmək ga ŋmaa nabr Uwumbər aah len pu na ubaaba. Ni yaa ŋa kina kan, ni məmək ga ŋmaa bae Uwumbər aabər, le ni ga pək ni məmək aataakpab. ³² Nfuur Nyaan yaa cha unii nabr Uwumbər aah len pu na kan, u ga ŋmaa chuu ubaa ki li kii n-yoonn mubaa. ³³ Uwumbər aa ban kifujuk, u ban suuna la.

³⁴ Bipiib li ŋmin Yesu aanib aakuun ponn ni na. Baa kpa nsan ke bi len. Ni bi kina Yesu aanib aakuun məmək ponn ni la. Ni ŋan bi li keei bichatiib aaməi. Uwumbər Aagban mu len kina la. ³⁵ Bi yaa ban bi bee tiwan kan, cha bi baa bichatiib linampal. Ba pu? upii yaa len Yesu aanib aakuun ni kan, ni kpa inimən la.

³⁶ Uwumbər aabər puen nyan ni nimi le chee ee? Tibər ngbaan pii nimi baanja la aa? ³⁷ Tɔ, unii yaa dak ke u ye Uwumbər aabənabr kan, bee u yaa dak ke u kpa Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin kan, cha u bee ke maah ŋmee pu tii nimi na, ni ye Tidindaan aah len pu na la. ³⁸ Unii yaa kaa gar maah ŋmee pu na kan, ni mu taa gar u.

³⁹ Nnaabitiib, nima pu na, cha ninimbil li man ke ni nabr Uwumbər aah len pu na, ki taa bui unii ubaa ke u taa len iliin yayan.

⁴⁰ Ni mu li ŋani tiwan məmək, ni li dii nsan.

15

Yesu Kristo aah fikr nkun ni pu na

¹ Nnaabitiib, m ban m teer nimi maah nan tuk nimi tibənyaan ti na la. Ni nan gaa tibənyaan ngbaan, ki sil ti pu. ² Tibənyaan

* **14:21** : Lik Aisaya 28.11-12.

ngbaan mu pu le ni ηmar. Ni yaa joo maah tuk nimi ti na mbaməm, ki yaa kaa gaa ti ki kii fam kan, ni ηmar a.

³ Maah nan gaa tibənyaan ngbaan na, tima le m nan di tuk ni mu. Ti ye tibəkpaan ki jer tibər məmək. Tibənyaan ngbaan le ye ke Kristo nan kpo timi aatunwanbir pu. Ni ηmee kina Uwumbər Aagbanj ni. ⁴ Le bi nan di u di sub. Iwiin itaa daal le Uwumbər fikr u nkun ni. Ni ηmee kina Uwumbər Aagbanj ni. ⁵ Waah fikr nkun ni na, le Piita kan u. Le waakpambalb kipiik ni bilee mu kan u. ⁶ Le waadidiliib bi jer ikui iηmu na mu nan kpaan kan u. Bi ponn ni pam beenin bi, le bibaa mu kpo. ⁷ Jems mu nan kan u, le bikpambalb məmək mu kan u.

⁸ Gbelngbeln yaan le m mu kan u. Min u bi ke baah ker ubo u lii na, m mu kan u. ⁹ Yesu aakpambalb məmək jer mi. Maa ηeer ke bi yin mi ke Yesu aakpambal; ba pu? m nan ηa waanib falaa. ¹⁰ Le Uwumbər aah ter mi pu na, m bi ke maah bi pu dandana na. Waah ter mi pu na, waa ter mi yəli. M tun lituln ki jer Yesu aakpambalb məmək. Ni mu aa ye min le tun lituln ngbaan. Uwumbər aaterm mu bi m chee na le cha m tun. ¹¹ Nima pu na, min le yaa nan tuk nimi tibənyaan ngbaan, bee bima le yaa nan tuk nimi kan, ti məmək tuk nimi kina la, ni mu gaa ti ki kii kina.

Uwumbər aanib aah ga fikr nkun ni pu na

¹² Tə, taah nan tuk nimi ke Uwumbər fikr Kristo nkun ni na, ni ηa kinye aan ni ponn ni bibaa ki len ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni. ¹³ Bi yaa len ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ni mək ke Uwumbər aa fikr Kristo nkun ni. ¹⁴ Uwumbər yaa kaa nan fikr Kristo nkun ni kan, taah tuk nimi tibənyaan ti na mu ye yəli la. Ni mu gaa ti ki kii yəli la; ¹⁵ ni mu mək ke ti mən nnyamən paan Uwumbər; ba pu? ti len ke u fikr Kristo nkun ni. Ni yaa ye mbamən ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ni mək ke Uwumbər aa fikr Yesu mu nkun ni. ¹⁶ Ba pu? Bi yaa len ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ni mək ke Uwumbər aa fikr Kristo mu nkun ni. ¹⁷ Uwumbər yaa kaa nan fikr Kristo nkun ni kan, ni gaa u ki kii yəli, ki beenin bi nimi aatunwanbir aapəən ni. ¹⁸ Binib bi nan dii Yesu ki kpo

na mu, ni mək ke bi mu bee yəli. ¹⁹ Ti yaa kpa limakl Kristo pu dulnyaa wee ponn ni baanja kan, ti kpa kinimbaak ki jer binib məmək.

²⁰ Tə, ni ye mbamən la, Uwumbər sil fikr Kristo nkun ni. Uma le ye njan aanii u puen fikr nkun ni na, le ki mək ke binib bimək kpo na mu ga nan fikr nkun ni. ²¹ Uja ubaa pu, le nkun bi. Uja ubaa mu pu, le binib bi kpo na mu ga fikr nkun ni. ²² Adam pu, le binib məmək kpu. Kristo pu, le binib məmək ga kan liməfal. ²³ Kina le bi ga li paa təb pu. Kristo le ye njan aanii u puen fikr nkun ni na. U yaa gir ni kan, binib bi ye uyaab na mu ga fikr nkun ni. ²⁴ Tiwan nimina məmək yaa ti ηa kan, le tiwan məmək ga doo. N-yoonn ngbaan le u ga kuln waadim aabəη məmək aapəən, ki di nnaan na tii Ute Uwumbər; ²⁵ ki ga li joo tiwan məmək ki nan saa buyoonn Uwumbər di waadim məmək ηa utaapətan ni na. ²⁶ Kookoo aadin u u ga bii u na le ye nkun. ²⁷ Uwumbər Aagbanj le len ke u di tiwan məmək di ηa Kristo aataapətan ni ke ni kii waaməb. Uwumbər Aagbanj aah len ke u cha tiwan məmək kii Kristo aaməb na, nima le aa mək ke Uwumbər ubaa mu ga kii waaməb. ²⁸ Uwumbər yaa cha tiwan məmək kii Kristo aaməb kan, le Kristo, u ye Uwumbər Aajapəən na, u mu ga kii Uwumbər u nan cha tiwan məmək kii waaməb na aaməb. Nima kan, Uwumbər le ga li joo tiwan məmək pel pel.

²⁹ Tə, ni muin binib bibaa nnyun ni, ke bi sil binib bi kpo na aasisiyyaan la. Bibaa yaa bui ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ba pu ni muin binib nnyun ni baasisiyyaan? ³⁰ Binib yaa kaan fikr nkun ni kan, ba pu ti kani linimaln n-yoonn məmək? ³¹ Nnaabitiib, idaa məmək m chuun nkun ni la. M kpa kipupuk ni pu Tidindaan Yesu Kristo aasan ni, nima le cha m len kina. ³² Ipeel nan tak mi Efesus aatiη ni. M yaa po ye unibən u kaan fikr nkun ni kan, m kan tinyoor ni pu uu? Aayii. Binib bi kpo na yaa kaan fikr nkun ni kan, “Cha ti li ji ki li nyu; ba pu? ti ga fe kpo fen.” Tə, ni ye mbamən, binib bi kpo na ga sil fikr nkun ni.

³³ Ni taa cha unii ubaa ηmann nimi man. “Ni yaa dii binib bi kaa ηan na kan, nimi aabimbinyaan ga bii.” ³⁴ Finn ngeen pu

man, ki tun lituln li njan na, ki taa ki tun titunwanbir. Ni ponn ni bibaa aa nyi Uwumbər. M len kina ke m jinn nimi iniməon la.

Tiwon ti fikr nkun ni na aabər

³⁵ Le unii ubaa ga baa ke, “Binib bi kpo na ga nja kinye ki fikr nkun ni? Bi yaa fikr nkun ni kan, tiwon ngbaan aaboln ga li bi kinye?” ³⁶ Ujər, aa yaa di lijikaabuul bun kan, li yaa kaa kpo kan, laan punn. ³⁷ Lijikaabuul li aa di bun na aa bi ke li ga lu na aah ga li bi pu na. Ni po ye lijikaabuul la, nibaakan idi, nibaakan tijikaar tiken. ³⁸ Le Uwumbər tii lijikaabuul ngbaan tiwon, waah gee pu na. U tii lijikaabuul məmək aawon aabəŋ aabəŋ la.

³⁹ Tiwan məmək aawon aa kpaan. Binib aawon bi tibaa, tiwakor mu aawon bi tibaa, inyoon mu aawon bi tibaa, ijan mu aawon bi tibaa.

⁴⁰ Paacham aawan mu bi la, le ki cha kitin aawan. Paacham aawan kpa kinyaan, kitin aawan mu kpa kinyaan. Naanyaan mu aa kpaan. ⁴¹ Nwiin, ni uŋmal, ni nijnmabil kpa kinyaan; ni mu aanyaan aa kpaan; nijnmabil məmək aanyaan mu aa kpaan.

⁴² Binib yaa nan fikr nkun ni kan, ni ga nan li bi kina la. Tiwon ti bi di sub na, ni ye tiwan ni ga bur na la. Ni yaa fikr nkun ni kan, ni ga nan li ye tiwon ti kaan nmaa bur na la. ⁴³ Tiwon ti bi di sub na, aa ye lisil aawon. Tiwon ti ga nan fikr nkun ni na, tima le ga li ye lisil aawon. Tiwon ti bi di sub na aa kpa mpəon. Tiwon ti ga nan fikr nkun ni na, tima le ga li kpa mpəon. ⁴⁴ Tiwon ti bi di sub na, ti ye dulnyaa ni aawon la. Tiwon ti ga nan fikr nkun ni na ga nan njeer Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na la. Dulnyaa wee ponn ni aawon aah bi na, tiwon ti ga njeer Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na mu bi la. ⁴⁵ Ni nmeə Uwumbər Aagban ni ke Uwumbər nan naan njan aanii Adam, ki tii u liməfal.* Kookoo yoo le ye Nfuur Nyaan mu tii timi liməfal li kaa kpa ndoon na. Uma le ye Kristo. ⁴⁶ Njan, ti kpa dulnyaa wee ni aawon. Lelee le ti ga kan tiwon ti ga njeer Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban

pu na paacham. ⁴⁷ Uwumbər nan di titan le naan njan aanii Adam. U nyan ni kitin la. Lelee aanii, u ye Kristo na, uma le nyan ni Uwumbər do. ⁴⁸ Binib bi ye kitin yaab na bi ke unii u Uwumbər nan di titan ki naan u na aah bi pu na la. Binib bi ye Uwumbər do yaab na, bi mu bi le ke unii u nyan ni paacham na aah bi pu na. ⁴⁹ Ti naahn unii u Uwumbər nan di titan ki naan u na la. Kina le ti ga li naahn unii u nyan ni Uwumbər do na mu.

⁵⁰ Nnaabitiib, maah len pu na le ye ke tiwon ti ye tinann ni nsin na aan nmaa koo Uwumbər aanaan ni paacham. Ni ga bur na mu aan nmaa le ye ni kaan bur na.

⁵¹ Li pel man, m ga tuk nimi tibər ti bəon na. Timi bibaa ga kpo, bibaa mu ga pii Kristo aah ga gir ni bundaln na. Le ti məmək aawon ga kpeln. ⁵² Kakaan yaa wii kookoo yaan kan, libuul ngbaan ni le ti ga kpeln. Naan pii linimbil aah ga kab pu na. Kakaan ga nan wii, le binib bi kpo na ga fikr nkun ni, kaan ki bur. Le Uwumbər ga kpeln timi aawon. ⁵³ See tiwon ti ga bur na kpaln tiwon ti kaan ki bur na, tiwon ti ga kpo na mu kpaln ti kaan kpo na. ⁵⁴ Tiwon ti ga bur na yaa nan kpaln ti kaan bur na, aan tiwon ti ga kpo na yaa nan kpaln tiwon ti kaan ki kpo na kan, liyaadaal ngbaan le Uwumbər Aagban aah len pu na ga gbiin ke,

“Uwumbər nyan nkun, ki kuln mu.†

⁵⁵ Nkun aapəon bi la chee?

Nkun aaween ki bi la chee?‡

⁵⁶ Titunwanbir le ye nkun aaween. Uwumbər aakaal le ye titunwanbir aapəon.

⁵⁷ Le ti dooni Uwumbər; ba pu? Tidindaan Yesu Kristo pu le u tii timi bunyan.

⁵⁸ Nnaabigeehm, nima pu na, n-yoonn məmək ni li tun Tidindaan aatuln sakpen, ki taa cha nibaa len nimi. Ni li bi li ni; ba pu? ni nyi ke ni yaa tun lituln tii Tidindaan kan, naa tun fam.

16

Ipiin i ni ga di tii Uwumbər aanib na

¹ Tə, tibər ti bi ki joo cha ipiin i ni ga too ki tii Yesu aanib bi bi Judea aatin ni na, ni li nani maah tuk Yesu aanib Galasia aatin

* 15:45 : Lik Mpiin 2.7. † 15:54 : Lik Aisaya 25.8. ‡ 15:55 : Lik Hosea 13.14.

ponn ni ke bi li ɲani pu na. ² Likpaakool daal məmək, ni məmək aah kan tinyoor pu na, ni di ngem bil, ki li kii buyoonn m ga labr ni na. Nima kan, m yaa nan fuu ni kan, naan ki piin ki li too ɲimombil. ³ Ni lee ni ponn ni bibaa. M yaa nan fuu ni kan, m ga tii bi tigbann, ki tun bi, ke bi di naah too ipiin i na ki di buen ti tii Yesu aanib bi bi Jerusalem na. ⁴ Ni yaa ɲeer m mu buen nima chee kan, m mu ga dii bi.

Pɔɔl aalandak

⁵ M ban m bɔ dii Masedonia aatim ni. M yaa bɔ dii nima chee kan, m ga dii ni ni chee. ⁶ Nibaakan, m ga li bi ni chee ki yunn, nibaakan, kakab yoonn ga ti jer. Nima kan, ni ga ter mi m gor ki ki buen maah cha nin chee na. ⁷ M yaa nan fuu ni ni chee kan, maa ban m nan li bi ni chee iwiin siib. Tidindaan yaa kii kan, m ban ke m nan li bi ni chee ki yunn la.

⁸ Tɔ, m ga li bi Efesus aatiɲ ni do ki ti saa Pentekost daal; ⁹ ba pu? m kpa nsan sakpen ke m tuk binib Yesu aabɔnyaan tee. Le maadim mu wiir.

¹⁰ Timoti yaa nan fuu ni ni chee kan, ni taa ɲaab ulan; ba pu? u mu tun Tidindaan aatuln ke maah tun pu na la. ¹¹ Nima pu na, ubaa taa lik u fam. Ni ter u man aan u gor ki ki chuun buen nibaa chee ni mpopiin, aan ki ki gir ni m chee; m nyi ubɔr ke u ni tinaabitiib ga fuu ni.

¹² Tina aabo Apolos ma kan, m gaɲ u sakpen ke u dii tinaabitiib ki dan ni chee, le waa ban ke u dan dandana wee. U yaa kan nsan kan, u ga dan ni chee.

Kookoo aabɔr

¹³ Ni li nyi man, ki li dii Yesu mbaməm, ki taa di cha waasan. Ni li kpa lipobil man, ki li kpa mpɔɔn mu Uwumbɔr tii nima na. ¹⁴ Naah tun lituln limək na, ni li gee tɔb man.

¹⁵ Ni nyi Stefanas ni waachiln ni aanib aabɔr, ke bima li puen Akaya aatiɲ aanib məmək ki dii Yesu aasan. N-yoonn məmək bi kpa liyabr ki ter Yesu aanib. ¹⁶ Nnaabitiib, m gaɲ nima, ni dii binib bimək bi kina na, ni binib bimək kpaan ti chee ki tun Uwumbɔr aatuln linimaln na aasan.

¹⁷ Stefanas, ni Fotunatus, ni Akaikus aah fuu ni na, le m kpa mpopiin. Naah kaa bi m

chee na, le bi leɲ nima aaleleɲ. ¹⁸ Baah fuu ni na, bi pɔɔk ntaakpab, ni ni mu aataakpab. Ni li pak binib bi bi kina na.

¹⁹ Uwumbɔr aanib bi bi Asia aatim ni na dooni nima. Akuila ni upuu Prisila, ni Tidindaan Yesu aanib bi kuuni bido na mu dooni nima mbaməm waayimbil pu. ²⁰ Tinaabitiib məmək dooni nima.

Ni mu doon tɔb ke naabitiib aah gee tɔb pu na.

²¹ Min Pɔɔl le ɲmee maanmeen ki dooni nima.

²² Unii yaa kaa gee Tidindaan kan, Uwumbɔr aabɔbir li bi u pu.

Tidindaan, dan.

²³ Tidindaan Yesu ɲa tinyoor ɲa ni pu.

²⁴ M gee ni məmək Yesu Kristo pu.

Lelee aagban̄ ki Pɔɔl ηmee ki tii KORINT YAAB na

¹ Min Pɔɔl u ye Yesu aakpambal Uwumbɔr aageehn pu na, m ni tina aabo Timoti le ηmee kigban̄ kee tii nimi Uwumbɔr aanib bi bi Korint aatiŋ ni na, ni waanib bimɔk bi Griis aatim mɔmɔk ni na. ² Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Pɔɔl di idoon tii Uwumbɔr

³ Cha ti pak Uwumbɔr u ye Tidindaan Yesu Kristo Aate na. U ye Tite u san timi kinimbaak sakpen ki sɔŋ tisui na. ⁴ Timi aafalaa mɔmɔk ponn ni u sɔŋni tisui, ke ti mu ga ηmaa sɔŋ binib bi bi falaa mɔmɔk aabɔŋ ni na aasui. Ti mu ga sɔŋ bisui ke Uwumbɔr aah sɔŋ tisui pu na. ⁵ Kristo pu, le ti ji falaa sakpen. Kristo pu, le Uwumbɔr sɔŋ tisui sakpen. ⁶ Taah ji falaa pu na, ni pu le ti ji falaa, ke ti sɔŋ nisui ki ter nimi, ni ηmar. Uwumbɔr yaa sɔŋ tisui kan, ni pu le u sɔŋ tisui, ke ti mu sɔŋ nisui, ke ni li kpa limɔr ki ji falaa ke ti mu aah ji falaa pu na. ⁷ Nima pu na, ti dak ke naan gir puwɔb. Ba pu? ti nyi ke ni yaa ji falaa ke taah ji falaa pu na kan, Uwumbɔr ga sɔŋ nisui, ke waah sɔŋ tisui pu na.

⁸ Tinaabitiib, ti ban ke ni bee taah nan ji falaa pu Asia aatiŋ ni na. Falaa ngbaan nan muk timi ki ti chaar jer. Taa nan dak ke ti ga ki li bi. ⁹ Timi tibaa nan len ke ti ga kpo. Ni ηa kina ke ti bee ke taan ηmaa ter tibaa. Uwumbɔr u fikr binib nkun ni na baanja le ga ηmaa ter timi. ¹⁰ U nyan timi ijawaan aakun ni, ki beenin nyani timi. Ti pak ke u ga ki nyan timi. ¹¹ Ni mu aah mee Uwumbɔr tii timi pu na, ni ter timi la. Binib aah mee Uwumbɔr tii timi ki wiir pu na, le u ga ηa tinyoor ηa ti pu. Nima le binib pam ga doon Uwumbɔr tii timi.

Pɔɔl aalandak aah kpeln pu na

¹² Ti kpa kipupuk; ba pu? ti nyi tisui ni ke ti bi chain. Timi aabimbin bi mbamɔm Uwumbɔr aah ban pu na. Binib aalan le aa cha ti bi mbamɔm, Uwumbɔr aaterm pu, le cha ti bi mbamɔm joo cha dulnyaa

wee ni aanib wɔb, ki moo bi mbamɔm joo cha niwɔb. ¹³ Ti yaa ηmee kigban̄ tii nimi kan, ti ηmee tibɔr ti gbii na baanja la. Ni ga ηmaa karn ti, ki bee ti mɔmɔk aatataa. M kpa limakl ke ni ga bee ti mɔmɔk doo. ¹⁴ Dandana ni bee timi aabimbin ngem aah bi pu na. M kpa limakl ke bundaln Tidindaan Yesu ga gir ni na, ni ga sil bee ke ni ga li ηmaa kpa kipupuk ti pu, ke ti mu aah ga li kpa kipupuk ni pu pu na.

¹⁵⁻¹⁶ Maah nyi kina na, le m nan ban ke m puen mann nimi. Maah nan cha Masedonia aatiŋ ni na, m nan ban ke m dii ni ki nan mann nimi, le ki nin buen nima; m yaa ti ki gir ni kan, m ki dii ni ki nan mann nimi, ki ter nimi nfum mulee, aan ni mu ter mi m buen Judea aatiŋ ni. ¹⁷ Maah nan len ke m ga dan na, maa len fam la; maah dak ke m ga ηa pu na, ni ye ke m dii binib aalan la aa? Ni dak ke m ye unii u aalandak kpelni yɔl yɔl na la aa? ¹⁸ Uwumbɔr aah ye mbamɔndaan na, ti mu aa kpelni timi aalandak yɔl yɔl. ¹⁹ M ni Silfanus ni Timoti nan tuk nimi Uwumbɔr Aajapɔɔn Yesu Kristo aabɔr. Uma le aa ye unii u aalandak kpelni yɔl yɔl na. U ηani waah len pu na n-yoonn mɔmɔk. ²⁰ U pu, le Uwumbɔr gbiin waah puu tipuur ti wiir na mɔmɔk. Nima pu na, u pu le ti bui ke, “Amii,” le ki nyuŋ Uwumbɔr. ²¹ Uwumbɔr le ter ti ni nimi ke ti dii Kristo mbamɔm, ki lee timi ke ti tun waatuln. ²² U daan timi ke uma le yeh timi, ki di Waafuur Nyaan ηa tisui ni, ke u mɔk timi waah ga tii timi pu na n-yoonn mu choo na.

²³ M puu Uwumbɔr ke m len mbamɔn la; maa nan ban ke m kae nimi, nima le cha m nan len ke maan dan ni chee Korint aatiŋ ni n-yoonn ngbaan. ²⁴ Taa joo nimi mpɔɔn; naah gaa Yesu ki kii mbamɔm na, le ti ban ti ter nimi ni li kpa mpopiin. Timi aatuln le na.

2

¹ M nan di ηa nsui ni, ke maan ki dan ni chee ki nan tii nimi mpombiin. ² Ba pu? nimi le ye binib bi tii mi mpopiin na. M yaa bii nisui kan, naan ki ηmaa tii mi mpopiin. ³ Nima le cha m nan ηmee kigban̄ ngbaan tii ni nimi. Maa ban m dan ki nan li kpa mpombiin ni pu. Ni ye binib bi ba ga ηmaa ηa mi mpopiin na la. M nyi nimi aabimbin,

ke m yaa kpa mpopiin kan, ni mu ga li kpa mpopiin. ⁴Maah nan ηmee kigban ngbaan m tii nimi na, nsui nan bii sakpen. M nan wii pam. Maa nan ηmee kigban ngbaan ke m tii nimi mpombiin, m nan ban ke ni bee maah gee nimi sakpen pu na la.

Di cha pinn unii u tun si taani na

⁵Ni ponn ni ubaa yaa tun titunwanbir ki bii nsui kan, naa ye nsui baanja le u bii, ni məmək aasui le u bii. M mu aa ban ke m len tibər ngbaan ki ti chaar jer. ⁶Ni ponn ni pam aah kii ki daa utafal pu na, nima le ηeer. ⁷Dandana ni ηan ke ni di cha pinn u, ki sɔŋ usui, u taa li kpa mpombiin ki ti chaar jer. ⁸Nima pu na, m gan nimi, ni cha u sil bee naah gee u pu na. ⁹M nan ban m bee nimi aabimbin aah bi pu na, ke ni ga kii maaməb məmək aan naan kii. Nima le cha m nan ηmee kigban ngbaan tii nimi. ¹⁰Ni yaa di cha pinn unii kan, m mu ga di cha pinn u. Maah di cha pinn u pu na, ni pu le m di cha pinn u, ki si Kristo aasisiiaan. ¹¹M di cha pinn u, ke kinimbəŋ taa nyan timi; ba pu? ti nyi kaah ban ki bii timi pu na.

Ilandak aah nan joo Pəəl pu na

¹²M nan buen Troas aatiŋ ni, m ti moon Kristo aabənyaan. Maah fuu ni na, le Tidindaan tii mi nsan ke m tun waatuln ngbaan. ¹³Le maah kaa kan nna aabo Taitus nima chee na, maa ηmaa fuu lii nsui ni. Nima le m chəi nima chee aanib, le ki siir buen Masedonia aatiŋ ni.

Yesu Kristo pu le ti nyanŋi

¹⁴Tə, cha ti doon Uwumbər mbaməm. N-yoonn məmək u cha ti nyanŋi kinimbəŋ, Kristo aapəən pu, ki cha ti buen ni kookoo, ki tuk binib waabər ke bi bee u. Waabər mə ke tulalee aah nu mə pu na. ¹⁵⁻¹⁶Ti mu bi Uwumbər chee ke tulalee aayon mu nu mə na la; ba pu? Kristo bi tisui ni. Binib bi ηmar na ηun waah nu mə pu na, ki kan liməfal; ba pu? bi gaa u ki kii. Binib bi kaa ηmar na mu ηun ki kan nkun; ba pu? baa gaa u ki kii. Ubaa ga ηmaa tun Uwumbər aatuln ubaa pu uu? Aayii. ¹⁷Ti mu aa mooni Uwumbər aabər ηimombil pu ke binib pam aah ηani pu na. Uwumbər le tun timi ke ti moon waabər. Nima pu

le ti ye binib bi len mbamən na, ki mooni Uwumbər aabər unimbil ni, Kristo aapəən pu.

3

Ti ye tipuupəln aatutum la

¹Ni dak ke ti piin ke ti ki nyuŋ tibaa aa? Taa bi ke binib bibaa aah bi pu na, ki ban ke binib ηmee kigban ki pak timi na, ti tii nimi. Ti ban ke ni ηmee kigban ki pak timi ii? Aayii. ²Nimi nibaa le ye kigban ki pak timi na ki ηmee tisui ni. Ba pu? binib yaa lik nimi aabimbin aah bi pu na kan, bi ga bee ke ti mək nimi nsanyaan la. ³Bi ga bee ke ni ye kigban ki nyan ni Kristo ni na, le u cha ti ηmee ki. Taa nan di ngbanηmeemoon le ηmee ki. Uwumbər u ye liməfadaan na Aafuur Nyaan le ηmee ki. Nηmeen ngbaan aa ηmee ηitakpal pu, * ni ηmee binib aasui ni la.

⁴Kristo pu, le ti kpa limakl kina, Uwumbər aanimbiin ni, nima le cha ti len kina. ⁵Taa len ke ti ga ηmaa ηa nibaa tibaa aapəən pu. Timi aapəən nyan ni Uwumbər chee la. ⁶Uma le tii timi mpəən ke ti tuk binib waah puu tipuupəln ti na. Taa tuk bi ke bi yaa kaa kii Moses aakaal məmək kan, bi ga kpo. Ti tuk bi ke Uwumbər Aafuur Nyaan le ga tii bi liməfal. Ba pu? Moses aakaal mək timi ke ti ηeer nkun, Uwumbər Aafuur Nyaan le tii timi liməfal.

⁷Moses aakaal nan ηmee ηitakpapapan pu, ki nan fuu ni ni mpəən aafuun la. Uwumbər aah nan cha Moses tii Israel yaab nkaal mu bi door na, Moses aanimbil wəb nan wiin chain, le binib aanimbil aa ηmaa lik u. Tə, nkaal mu mək timi ke ti ηeer nkun na aah nan joo ni nwiihn kina na, ⁸Uwumbər yaa tii timi Waafuur Nyaan kan, Nfuur Nyaan ngbaan ga li joo ni nwiihn ki ti jer kina. ⁹Waah nan tii binib nkaal mu mək bi ke baabər bii na, bi nan kan nwiihn mu deer binimbil na, le waah tii timi tibənyaan ti mək timi ke timi aabər ηan u chee na, tibənyaan ngbaan ga tii timi nwiihn ki ti jer kina. ¹⁰Moses aakaal mu nan joo ni nwiihn na aa ki kpa nwiihn; ba pu? tibənyaan ngbaan aawiihn jer nwiihn ngbaan la. ¹¹Moses aakaal mu jer na yaa

* 3:3 : Moses aakaal nan ηmee ηitakpal pu la. Lik Nnyam 24.12.

nan kpa nwiihn kan, tibɔnyaan ti ga li bi n-yoonn mɔmɔk na le kpa nwiihn ki ti jer kina.

¹² Taah kpa limakl tibɔnyaan tee pu na, nima le ti kpa lipobil ki len. ¹³ Taa bi ke Moses na. U nan di likekeln biin unimbil wɔb, ke Israel yaab taa kan nkaal mu nan bi door na aah nan cha unimbil wɔb wiin chain pu na. ¹⁴ Bitafal nan pɔɔ. Bi yaa karn Uwumbɔr aagbakpok kan, baa beer naatataa ki nan saa dandana. Ba pu? unii aan nmaa bee naatataa see u gaa Kristo ki kii. ¹⁵ Bi yaa karn Moses aakaal kan, baa beer naatataa ki nan saa dandana. ¹⁶ Unii yaa fenn ki dii Tidindaan kan, u ga bee naatataa. ¹⁷ Tidindaan ni Nfuur Nyaan ye Unibaan la. Nfuur Nyaan aah bi nin chee na, lifuur bi nima. ¹⁸ Ti mɔmɔk waa Tidindaan aah wiin chain pu na. Nibaa aa bi ki dok timi ke ti taa li waa u. Tidindaan u ye Nfuur Nyaan na le cha ti bi kpelni, ki nan u, ki moo wolni n-yoonn mɔmɔk, ke waah wiin chain pu na.

4

Tibɔnyaan ti kpa mpɔɔn na bi timi bi kaa kpa mpɔɔn na aanjaal ni la

¹ Tɔ, Uwumbɔr aanimbaasaln pu, le u tii timi waatuln ke ti tun. Nima le timi aataakpab aa yɔl. ² Ti yii inimɔɔn aatuln, ni mbɔmbɔɔn aatuln, kaa nmanni binib, kaa kpelni Uwumbɔr aabɔr. Ti bi Uwumbɔr aanimbil ni la. Nima le cha ti tuk binib waabɔr mbamɔm, aan bi mɔmɔk bee ke ti len mbamɔn. ³ Binib bi kaa nmar na baanja le aa bee tibɔnyaan tee aatataa. ⁴ Kinimbɔr ki joo dulnyaa aanib na le job binib bi kaa gaa Yesu ki kii na aanimbil, ke tibɔnyaan tee taa woln binimbil. Tibɔnyaan tee tuk timi Kristo aah nan sakpen pu na. U ye Uwumbɔr aanaj la. ⁵ Taa mooni timi tibaa aabɔr. Ti mooni Yesu Kristo aabɔr la, ke uma le ye binib mɔmɔk Aadindaan. U pu le ti ye nimi aatutum. ⁶ Uwumbɔr u nan len ke “Cha nwiihn woln mbɔmbɔɔn ni” na,* uma le woln tinimbil, ke ti bee waah nan sakpen pu na. Yesu Kristo aabimbin aah bi pu na le mɔk timi Uwumbɔr aah nan sakpen pu na.

* 4:6 : Lik Mpiin 1.3. † 4:13 : Lik Ilahn 116.10.

⁷ Timi bi kaa kpa mpɔɔn na, Uwumbɔr di tibɔnyaan ti kpa mpɔɔn sakpen na na tinjaal ni, aan binib bee ke tibɔnyaan ngbaan aapɔɔn nyan Uwumbɔr chee, naa ye ti chee. ⁸ Limukl aabɔr le pii timi, ki mu aa nyan timi. N-yoonn mbaa le timi aalan nmal, le ti tee kpa limakl. ⁹ Binib nani timi falaa, le Uwumbɔr aa di cha timi. Bi lii timi kitiŋ, ki mu aa ku timi.

¹⁰ N-yoonn mɔmɔk binib dii timi ke bi ti ku timi, ke baah nan dii Yesu bi ti ku u pu na. Baah kaa ku timi na, nima le mɔk ke Yesu aamɔfal aapɔɔn bi ti ni. ¹¹ Yesu pu, le binib ban bi ku timi n-yoonn mɔmɔk. Baah kaa ku timi na, nima le mɔk ke Yesu aamɔfal aapɔɔn bi timi bi ga kpo na ni. ¹² Nkun dii timi la, le ni kan limɔfal.

¹³ Tɔ, unii u nan nmaa Uwumbɔr aalahn aagban na nmaa ke u gaa Uwumbɔr ki kii, le ki len.

Uwumbɔr Aafuur Nyaan le cha ti mu gaa u ki kii kina, le ki len.† ¹⁴ Ti bee ke Uwumbɔr u nan fikr Tidindaan Yesu nkun ni na, ga fikr timi bi mu kpaan Yesu chee na nkun ni, ki ga li joo timi ni nimi ki di buen ubaa chee. ¹⁵ Ni pu, le ti ji falaa ngbaan mɔmɔk. Binib bi gaa Uwumbɔr na yaa kpae kan, binib bi ga li dooni Uwumbɔr na mu ga li wiir, ki ga nyun u.

N-yoonn mu choo na aabɔr

¹⁶ Nima le cha tiwon aa yɔl. Tiwon timina bi diŋni iwiin mɔmɔk la. Timi aawiin aapɔɔn kpae iwiin mɔmɔk la. ¹⁷ Dandana aafalaa aan yunn, kaa wiir. Falaa ngbaan pu, le ti ga kan mpopiin ki ti nyan, n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. ¹⁸ Titafal aa bi tiwan ni ti waa ni na ni, titafal bi taah kaa waa tiwan ni na le ni. Taah waa tiwan ni na aan li bi n-yoonn mɔmɔk. Taah kaa waa tiwan ni na, nima le ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

5

¹ Tɔ, ti nyi ke tiwon timina yaa kpo kan, tiwon ti ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na bi paacham. Uwumbɔr le toor tiwon ngbaan ki tii timi. ² Taah bi dulnyaa wee ni na, le ti ji falaa, ki du. Tinimbil man ke ti kan timi aawon ti bi paacham na. ³ Ti yaa kan tiwon ngbaan kan, timi aawiin aan

chuun mu n̄meen. ⁴ Ni ye mbam̄n, timi bi bi dulnyaa wee ni na, falaa muk timi, le ti du. Naa ye ke ti ban ke timi aawiin li chuun mu n̄meen. Ti ban ke ti kan tiwon ti bi paacham na. Ti ban ke ti di tiwon ti ga kpo na lii, ki kan tiwon ti ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. ⁵ Uwumb̄r le toor tiwon ngbaan tii timi, ki tii timi Waafuur Nyaan ke u m̄k timi ke u ga tii timi waah nan puu tipuur ti na.

⁶ Nima le cha ti kpa lipobil n-yoonn m̄m̄k. Ti nyi ke taah laa bi dulnyaa wee ni buyoonn na, taa bi Tidindaan do paacham. ⁷ Ti dii gaakii aasan,* taa dii tiwan ni tinibil waa ni na. ⁸ Le ti kpa lipobil. Ti yaa di tiwon timina lii, ki kun Tidindaan do paacham kan, ni ga li m̄ timi. ⁹ Ti yaa bi kitin̄ do, bee ti yaa bi paacham kan, ti ban ke ti piir usui la. ¹⁰ Ba pu? ti m̄m̄k ga nan sil Kristo aanimbiin ni, aan u lik timi aabimbin aah bi pu na, ki bee ke ti tun ni n̄an na, bee ni kaa n̄an na dulnyaa wee ni, ki ga tii ti m̄m̄k taah tun pu na aapal.

Yesu Kristo pu le ti ni Uwumb̄r kpaan

¹¹ Nima le cha ti san Tidindaan, ki sur binib ke bi li dii u. Uwumb̄r nyi timi aabimbin aah bi pu na. M dak ke ni mu nyi timi aabimbin. ¹² Naa ye ke ti bi pak tibaa la. Ti ban ke ti tii nimi n̄itaa n̄i pu ni ga li kpa kipupuk ti pu na, aan ni bee naah ga kii pu ki len tii binib bi lik biken paacham, ki kpa kipupuk bi pu, kaa lik bisui ni na. ¹³ Bi yaa len ke ti waar kan, Uwumb̄r pu le ti bi kina. Ti yaa kpa laasaab kan, ni pu le ti kpa, ke ti ter nimi. ¹⁴ Kristo aah gee timi pu na le junni tiwon ni, ki cha ti bi kina. Ti nyi ke unibaan nan sil binib m̄m̄k aasisiiaan ki gaa baakun ki kpo, nima le bi m̄m̄k kpo. ¹⁵ U nan kpo binib m̄m̄k pu, ke binib bi laa bi na taa ki n̄ani baageehn, bi li n̄ani waageehn; ba pu? u nan kpo bi pu ki fikr nkun ni.

¹⁶ Taan ki lik unii ubaa paacham ke dulnyaa ni aanib aah lik pu na. N-yoonn mubaa ti nan lik Kristo kina la. Ti mu aa ki lik u kina. ¹⁷ Nima pu na, unii um̄k kpaan Kristo chee na, u ye unip̄n la. Udaan

aabimbikpok jer a, ki kpeln mbimbip̄n. ¹⁸ Mbimbip̄n ngbaan nyan ni Uwumb̄r chee la. Kristo pu, le Uwumb̄r di timi kpaan ubaa chee, ke ti taa ki li ye waadim, ki tii timi lituln ke ti kpaan binib u chee. ¹⁹ Maah len pu na le ye ke Kristo aah nan kpo na, nima le tii Uwumb̄r nsan ke u di dulnyaa ni aanib kpaan ubaa chee, ki di cha baatunwanbir pinn bi. U di tichandaan aaliin imina n̄a tin̄aal ni, ke ti tuk binib.

²⁰ Ti sil Kristo aasisiiaan, le ki gan̄ni nimi. Ni bi ke Uwumb̄r ubaa le aah gan̄ni nimi na. Ti gan̄ni nimi ki tii Kristo, ke ni gir ni Uwumb̄r chee man. ²¹ Kristo aa nan tun titunwanbir tibaa. Timi aatunwanbir pu, le Uwumb̄r nan daa utafal. Timi bim̄k kpaan Kristo chee na, Uwumb̄r len ke timi aab̄r n̄an.

6

¹ Timi bi kpaan Uwumb̄r chee ki tun waatuln na le gan̄ni nimi, ni taa gaa Uwumb̄r aaterm ȳli. ² Uma Uwumb̄r le len ke, “Naah n̄eer pu na, le m pel saameen. Bundaln ni n̄eer ke m gaa si lii na, le m ter si.”

Li pel man, din le ni n̄eer. Din le ye n-yoonn mu u ga gaa si lii na.*

³ Taa n̄ani tiwan ni ga len unii ubaa Uwumb̄r aasan ni na, aan ubaa taa len ke timi aatuln kpa taani. ⁴ Timi aabimbin aah bi pu na, nima le m̄k binib ke ti ye Uwumb̄r aatutum. Kinye pu? ti kan falaa, ni limukl, ni tib̄r, ki ji lim̄r, ni m̄m̄k ponn ni. ⁵ Binib lue timi n̄inaalab, ki lan̄ timi tiyondir ponn ni, ki n̄ma tijar ti pu. Ti tun lituln linimaln, kaa geeni kinyeek, ki lann tijikaar. ⁶ Timi aabimbin bi chain la. Ti bee Uwumb̄r aab̄r, ki kpa lim̄r, ni tibulchinn, ki gbii Uwumb̄r Aafuur Nyaan, ki gee binib mbam̄m, ⁷ ki tuk bi Uwumb̄r aab̄r ti ye mbam̄n na. Ti kpa Uwumb̄r aap̄n. U len ke timi aab̄r n̄an, nima le ye tijawan ti bi tin̄angii ni tin̄angan ni na. ⁸ Binib bibaa nyun̄ni timi, bibaa mu seei timi. Bibaa bii timi, bibaa mu pak timi. Bibaa len ke ti n̄manni binib la. Le ti tee len ibam̄n. ⁹ Taa kpa liyibil binib chee. Ti

* 5:7 : Naatataa le ye ke: Ti n̄a naadii ke u bi, le ki dii waasan.

* 6:2 : Lik Aisaya 49.8.

kpa liyimbil Uwumbər chee la. Nkun dii timi, le ti beenin bi. Uwumbər cha falaa pii timi, ki mu aa cha u ku timi. ¹⁰ Tisui bii la. Yesu pu, le ti kpa mpopiin n-yoonn məmək. Ti ye bigiim la, le ki ɲa binib pam biwankpadam Uwumbər chee. Taa kpa dulnyaa wee ni aawan nibaa, ti kpa paacham aawan məmək. Nimina məmək le mək ke ti sil ye Uwumbər aatutum.

¹¹ Nimi Korint aatiɲ aanib, ti tuk nimi tiponn ni aabər məmək. Ti gee nimi sakpen. ¹² Naa ye ke timi le aa gee nimi. Ni ye ke nimi le aa gee timi. ¹³ M len nimi ke uja aah ga len waabim pu na. Ni li gee mi man, ke maah gee nimi pu na.

Ni taa dii binib bi kaa dii Yesu Kristo na aasan

¹⁴ Ni taa kpaan binib bi kaa gaa Yesu ki kii na chee man. Binib bi ɲan na, ni binib bi kaa ɲan na ga ɲmaa kpaan tɔb chee ee? Nwiihn ni mbəmbəɔn ga li ɲmaa kpaan bi ii? ¹⁵ Kristo ni kinimbəɲ ga li ɲmaa kpaan kiməbaan aa? Unii u dii Yesu aasan na, ni unii u kaa dii na aabimbin kpaan aa? ¹⁶ Uwumbər aadiik ni ɲiwaa kpaan aa? Naa kpaan. Timi le ye Uwumbər u ye liməfadaan na aadiik. Uma ubaa le nan len ke,

“M ga li bi maanib aasui ni, ki chuun bikaa-sisik ni.
M ga li ye Baawumbər, bi mu ga li ye maanib.”†

¹⁷ Nima le cha Uwumbər ki bui ke,
“Nya binib bi kaa dii mi na ponn ni man, ki li bi nibaa,
ki di cha titunwanbir, le m ga gaa nimi.‡

¹⁸ M ga li ye Nite;
ni mu ga li ye njapətiib ni mbisatiib. §
Min Uwumbər u kpa mpəɔn məmək na, le len kina.”

7

¹ Maanigeekaab, Uwumbər aah puu tipuur tee ki tii timi na, cha ti di cha lituln li kaa ɲan na məmək, ni ilandak i kaa ɲan na məmək, ki li san u, ki li ye binib bi bi chain ki doo na.

Pɔɔl aapopiin

² Ni li gee timi man. Taa ɲa ubaa bakaa, ki mu aa bii ubaa, ki mu aa ji unii ubaa aawan. ³ Maa len kina ke m galn nimi. Maah tuk nimi pu na, ti gee nimi la. Ti yaa kpo, bee ti yaa bi kan, ti po gee nimi la. ⁴ M kpa lipobil sakpen le ki len nimi. M kpa kipupuk sakpen ni pu. Nsui səɲ mbaməm la. Timi aafalaa məmək ponn ni, m kpa mpopiin ni pu ki ti nyaɲ.

⁵ Tɔ, taah nan fuu Masedonia aatiɲ ni na, taa ɲmaa fuur. Ti nan kan limukl, ɲipepel məmək ni. Binib nan kpak timi kinikpakpak. Nimi aabər mu pu le ilandak nan joo timi. ⁶ Uwumbər u səɲni binib bi kpa mpombiin na aasui na, uma le cha Taitus fuu ni ti chee ki nan səɲ tisui. Waah fuu ni na, nima le cha tisui səɲ. ⁷ Naa ye nima baanja le səɲ tisui. U tuk timi nimi aabimbin aah ɲan pu na. Nima le cha tisui səɲ. U tuk timi ke ninimbil man ke ni ki kan mi, ke ni kpa mpombiin nimi aatunwanbir pu, ke ninimbil man ke ni kii maaməb. Nima le cha m moo kpa mpopiin.

⁸ Maah nan ɲmee kigban tii nimi na, kigban ngbaan nan bii nisui ni yunn pəkaa. Nisui aah nan bii na, le ni gar mi. Dandana, naa ki gar mi. ⁹ M kpa mpopiin la. Naa ye ke nisui aah bii na le cha m kpa mpopiin. Nimi aapombiin le cha ni kpeln nimi aabimbin, nima le cha m kpa mpopiin. Uwumbər nan cha ni kpa mpombiin nimi aatunwanbir pu. Nima le kigban ki nan bii nisui na nan ɲa nimi tinyoor. ¹⁰ Ba pu? Uwumbər yaa cha unii kpa mpombiin waatunwanbir pu kan, nima le ga cha u kpeln waabimbin ki ɲmar. Naan ki gar u. Tɔ, dulnyaa wee ni aapombiin joo ni nkun la. ¹¹ Uwumbər aah cha ni kpa mpombiin pu na, ni kan naah ɲa nimi tinyoor pu na. Nitafal bi waabər ni. Ni gee lijuul titunwanbir pu, ki ban ni nyan nibaa tibər ngbaan ni, ki san Uwumbər ijawaan, ki ban ni ki kan mi, ki ban ni ɲa Uwumbər aageehn, ki ban ni daa unii u tun titunwanbir na aatafal. Naah ɲa kina na, ni mək ke naa kpa taani ubaa tibər ngbaan ponn ni.

¹² Maah nan ɲmee kigban ngbaan tii nimi

† 6:16 : Lik Liifai Yaab 26.12; Jeremia 32.38; Esekiel 37.27. ‡ 6:17 : Lik Aisaya 52.11. § 6:18 : Lik 2 Samuel 7.14; 1 Bibərb Aabər 17.13.

na, naa ye unii u tun titunwanbir na pu le m nan ηmee ki, kaa ye bakaa aah kan u na pu le m ηmee ki. M nan ban ke Uwumbər mək nimi naah gee timi mbaməm pu na. Nima le cha m ηmee ki, ¹³ le tisui səη ni pu.

Taitus aah nan bi ni chee na, le usui səη nimi aabimbinyaan pu, le ni ηa u mpopiin. Nima le cha ti mu kpa mpopiin sakpen. ¹⁴ M nan pak nimi u chee, le naa jinn mi iniməən. Taah tuk nimi tibər ti na məmək, ti len mbamən la. Kina le taah nan pak nimi Taitus chee pu na, ti len mbamən. ¹⁵ U teer naah nan gaa u pu na, ki teer naah san u, ki pak waah len pu na, ki kii waaməb. Nima le cha u moo gee nimi. ¹⁶ M bee ke ni ga li beenin ηani tiwan məmək mbaməm. Nima le m kpa mpopiin ni pu.

8

Naah ga tii Uwumbər ipiin pu na

¹ Tinaabitiib, ti ban ke ni bee Uwumbər aah ηa tinyoor ηa Yesu aanib bi bi Masedonia aatim ni pu na. ² Bi nan kan falaa, ni ntəη, ni igiin sakpen a. Le bi mu nan kpa mpopiin ki ti nyan. Baagiin ponn ni, le bi nan kpa tibulchinn, ki tii Uwumbər ipiin sakpen. ³ M ga ηmaa ji seeraa ki tii bi, ke baah kpa tiwan ni na, bi tii u, ki jer kina. Baageehn pu, le bi tii, ⁴ ki gan timi ke ti gaa ipiin ngbaan, aan ki di tii Yesu aanib bi lann na. Ni mə bi ke bi ter bi la. ⁵ Bi tii ki jer taah nan dak pu na. Njan, le bi di bibaa tii Tidindaan, le ki nin di bibaa tii ti mu, Uwumbər aageehn pu. ⁶ Nima pu na, Taitus aah nan cha ni piin ki bi too ηimobil ke ni tii Uwumbər na, le ti bui u ke u pəən ubaa ki cha ni too ηimobil ngbaan ki doo. ⁷ Ni ηa Yesu naadii, le ki bee waabər, ki ga ηmaa tuk biken. Ninimbil man waatuln pu. Le ni gee timi. Naah ηani tiwan nimina məmək ki ti chaar jer na, ni li nyi ki tii ipiin mu ki ti jer kina.

⁸ Maah len pu na, naa ye ke m muk nimi ke ni tii. M tuk nimi ke Yesu aanib biken aanimbil man ke bi tii u ipiin, ke m bee ni mu aah gee u pu na. ⁹ Ni nyi Tidindaan Yesu Kristo aah kpa tibulchinn pu na. U nan ye uwankpadaan la. Nimi pu le u ηa

ugiin. Waah ηa ugiin na, nima le cha ni mu ηa biwankpadam.

¹⁰ Cha m tuk nimi maalandak. Naah nan piin ki bi too ηimobil ηi giina na, ni ηan ke ni too ηi ki doo libiln lee. Ni nan puen biken ki ban ke ni tii Uwumbər ipiin, ki nan puen piin ki bi too ipiin ngbaan. Pəən nibaa man ki too i doo. Ninimbil nan man ke ni piin ki too ipiin ngbaan. ¹¹ Cha ninimbil li man ke ni tii naah ga ηmaa tii pu na, aan ki too ipiin ngbaan doo. ¹² Unii yaa gee ke u tii Uwumbər ipiin ki yaa tii u waah kpa pu na kan, Uwumbər ga gaa la. Uwumbər aa ban ke unii tii ki jer waah kpa pu na.

¹³ Maa ban ke m ηa nimi falaa ke m ter biken. M ban ke ni məmək ηan la. ¹⁴ Maah len pu na le ye ke naah kpa sakpen pu dandana na, ni ηan ke ni ter binib bi kaa kpa na. Ni mu yaa nan lann daalbaadaal kan, bi yaa nan kpa sakpen kan, bi mu ga ter nimi. Kina le ni məmək ga ηan. ¹⁵ Ni ηmee Uwumbər Aagban ni ke, “Unii u nan kan sakpen na aa nan ji ki gur. Unii u mu nan kan siib na aa nan lann.”*

Taitus ni uηeen aatətiib

¹⁶ Tə, m doon Uwumbər u cha Taitus ban u ter nimi na ke ti mu aah ban ti ter nimi pu na. ¹⁷ Ti bui u ke u pəən ubaa ki dan ni chee, le u kii. Unimbil man ke u dan, waageehn pu le u ga dan. ¹⁸ Le ti ga cha tina aabo ubaa mu dii u dan ni chee. Tina aabo ngbaan aah mooni Yesu aabənyaan pu na le cha Yesu aanib məmək pak u sakpen. ¹⁹ Bi mu nyan u ke u dii timi ke ti buen ti ter Uwumbər aanib bi ye bigiim na. Nima le ga nyun Tidindaan, ki mək bi ke ti ban ti ter təb la.

²⁰ Ti ga li joo ηimobil sakpen ke ti tii bi. Taa ban ke unii ubaa bii timi ke ti gur tibaa ngem. ²¹ Tidindaan nyi ke ti ηani mbaməm la. Ti ban ke binib mu bee ke ti ηani mbaməm.

²² Nima le ti ga tun tina aabo uken u mu dii Taitus mam ki dan ni chee. N-yoonn məmək ti nan lik tina aabo ngbaan aabimbin aah bi pu na, ki kan ke unimbil man Uwumbər aatuln pu. U pak nimi ke ni ga ηa maah ban pu na, nima le cha u moo ban ke u dan ni chee. ²³ Binib yaa baa nimi Taitus aabər kan, ni tuk bi ke u ye maatutunjer

* 8:15 : Lik Nnyam 16.18.

u ter mi m tuk nimi Yesu aabɔnyaan na la. Ubaa yaa baa nimi tinaabitiib bi dii Taitus na aabɔr kan, ni tuk u ke bi ye Yesu aanib aatutum la. Baabimbinyaan pu, le binib nyuŋni Kristo. ²⁴ Ni li mɔk bi ni Yesu aanib mɔmɔk naah gee Uwumbɔr aanib pu na, ki ter bi, ke taah nan pak nimi pu na.

9

Naah ga ter Yesu Kristo aadidiliib biken pu na

¹ Maa ki ban m ŋmee kigban ki tuk nimi naah ga ter Yesu aanib bi bi Jerusalem ni pu na. ² M nyi ke ni ban ni ter bi. M nan pak nimi Masedonia aanib chee, ki bui bi ke nimi bi bi Griis aatiŋ ni na nan ban ni ter Yesu aanib giina. Ninimbil aah man ke ni ter Uwumbɔr aanib pu na, nima le cha bi ponn ni pam mu ban bi ter bi. ³ Le m ban m cha tinaabitiib bimina buen ni chee, aan bi ti kan ke taah nan pak nimi pu na, ti gbii la. Ni ga li bi ke maah nan len pu na, ki gor ke ni too ŋimombil ngbaan. ⁴ Ni yaa kaa ye kina kan, Masedonia aatiŋ aanib bibaa yaa dii mi ki fuu ni ni chee, ki kan ke naa kee gor kan, ni ga jinn mi inimɔɔn, naa ye mi baanja aanimɔɔn, ti mɔmɔk aanimɔɔn. Ba pu? ti nan pak nimi bi chee. ⁵ Nima le m dak ke ni ŋan m gan tinaabitiib bimina ke bi loln m pu nsan ki buen ni chee, ki ter nimi ni too ŋimombil ngbaan, naah nan puu tipuur ti na. M yaa fuu ni kan, m ga nan mui ni too ŋi ki doo. Nima le ga mɔk ke ni too ŋi, nimi aageehn pu, naa ye ke bi nan muk nimi le ni too ŋi.

⁶ M tuk nimi la, unii u bun tijikaar siib na ga nan chee siib la. Unii u mu bun tijikaar sakpen na ga nan chee sakpen la. ⁷ Unii mɔmɔk aah di pu ŋa usui ni ke u ga tii ni na, cha u tii kina. U taa tii ni mpombiin, ki taa tii limukl aatiin. Ba pu? Uwumbɔr gee unii u tii ni mpopiin na la. ⁸ Uwumbɔr ga ŋmaa ŋa tinyoor mɔmɔk ŋa ni pu, aan ni taa lann nibaa. Ni ga li kpa ki gur, ki ga ŋmaa tii binib bimɔk lann na. ⁹ Ni ŋmee Uwumbɔr Aagban ni ke,

“Ubulchindaan tii bigiim sakpen, waanann aa kpa ndoon.”*

* **9:9** : Lik Ilahn 112.9.

¹⁰ Uwumbɔr u di ŋjikaabil di tii unii u bu tijikaar na, ki tii binib tijikaar bi ji na, uma le ga tii nimi naah ban pu na mɔmɔk, ki jer kina, aan ni moo ter binib biken. ¹¹ Ni yaa moo ter binib kan, Uwumbɔr le ga moo tii nimi. Naah ga tii timi ipiin ke ti tii biken na, nima le binib pam ga doon Uwumbɔr ipiin ngbaan pu. ¹² Ni yaa ter Yesu aanib ki tii bi baah lann pu na kan, nima le binib pam ga doon Uwumbɔr mbamɔm. ¹³ Ni yaa ter bi kan, nima le ga mɔk bi ke ni gaa Kristo aabɔnyaan ki kii, ki kpa tibulchinn, ki yakr naah kpa tiwan ni na tii bima, ni biken mɔmɔk. Nima le ga cha bi nyuŋ Uwumbɔr, ¹⁴ ki mee u tii nimi, ki li gee nimi, Uwumbɔr aah cha ni kpa tibulchinn sakpen pu na. ¹⁵ Cha ti doon Uwumbɔr u tii timi Ujapɔɔn u jer ipiin mɔmɔk na man.

10

Pɔɔl aah len waatuln aabɔr pu na

¹ Min Pɔɔl mbaa gan ni nimi la. Ni ponn ni bibaa len ke maah nan bi ni chee na, maa kaar nimi, ke m yaa bi nibaa chee kan, m kpa lipobil ki ŋmee kigban ki sur nimi. Min Pɔɔl bi suuna ke Kristo aah bi pu na, ki gan ni nimi ke ni toor nimi aabimbin man, ² aan m yaa fuu ni ni chee kan, m taa chiin ni ponn ni bibaa. M nyi ke m yaa fuu ni ni chee kan, m ga ŋmaa li kpa lipobil ki chiin binib bi len ke ti dii dulnyaa ni aanib aah dii pu na. ³ Ni ye mbamɔn ke ti po ye binib la. Ni mu aa ye binib ajaak le ti jaa, ⁴ ki mu aa di binib aapɔɔn le jan kijaak ngbaan. Ti di Uwumbɔr aapɔɔn mu bii kinimbɔŋ aapɔɔn mɔmɔk na le jan ki. Ti len ki nyan binib bi kpak Uwumbɔr aabɔr kinikpakpak na, ⁵ ki nyan binib bi kpa kalmbaani ki dak ke bi kpa nlan ki jer Uwumbɔr na. Ti cha ilandak mɔmɔk kii Kristo aamɔb. ⁶ Ti yaa bee ni ponn ni binib bi ga kii Uwumbɔr aamɔboln na, le ti ga ŋmaa daa binib bi gur kaa kii na aatafal.

⁷ Tɔ, ni lik binib paacham la aa? Ubaa yaa bi ni ponn ni ki len ke u ye Kristo aanii kan, cha u teer ke ti mu ye Kristo aanib ke waah ye pu na la. ⁸ Tidindaan tii mi tininkpir ke m ter nimi ni dii u mbamɔm, waa tii mi tininkpir ngbaan ke m bii nimi.

M yaa puk kipupuk ki jer maah ba ga puk pu na kan, maan ji inimoon. ⁹ Ni taa li dak ke m ban m ηmee kigban ki ga li kpa nimi ijawaan na. ¹⁰ Bibaa len ke m ηmee tigbann ke mpɔɔndaan na, ke m yaa bi ni chee kan, maa pɔɔ, maaliin aa bi tibɔr tibaa ni. ¹¹ Cha binib ngbaan aaboln bee ke ti yaa ηmee kigban ponn ni taah ga ηa pu na kan, ti yaa fuu ni kan, ti ga ηa kina la.

¹² Taa ban ke ti di tibaa ηaη binib bi yoor bibaa paacham na, kaa ban ke ti len ke ti ye bi ponn ni bibaa. Baa kpa nlan. Bi lik tɔb aabimbin aah bi pu na, ki ηaηni bibaa la. ¹³ Tima kan, taan li kpa kipupuk ki lakr taah tun lituln pu na. Ti ga li kpa kipupuk Uwumbɔr aah siin lituln li ki tii timi na pu. Taah nan tuk nimi waaliin na, nima le ye lituln ngbaan ponn ni ngem. ¹⁴ Ti nan puen biken ki fuu ni ni chee ki tuk nimi Kristo aabɔnyaan tee. Taah ηani kina na, ti po tun lituln li Uwumbɔr siin timi na la. ¹⁵ Taa ban mpakm biken aatuln pu. Ti kpa limakl ke ni ga moo dii Yesu aasan mbamɔm, ki ga ter timi ke ti tun Uwumbɔr aatuln sakpen, waah siin li pu ki tii timi na. ¹⁶ Le ti ga ηmaa buen ntim mu daa ki jer nimi aatiη na, ki ti tuk binib tibɔnyaan tee. Taan buen biken aah tun lituln nin chee na, kaa ban ke bi pak timi biken aatuln pu.

¹⁷ Uwumbɔr Aagban len ke, “Unii umək ban ke u puk kipupuk na, cha u puk kipupuk Uwumbɔr pu.”* ¹⁸ Unii yaa pak ubaa kan, nima le aa mək ke Uwumbɔr aanimbil gbiin u. Uwumbɔr yaa pak unii kan, nima le mək ke Uwumbɔr aanimbil sil gbiin u.

11

Binib bi ban ke bi ηmann Yesu aanib na aabɔr

¹ Tɔ, m yaa len kijɔrk aaliin siib kan, ni pɔɔn nibaa man ki li kpa limɔr m pu. ² M gee nimi sakpen ke Uwumbɔr aah gee nimi pu na. Ni bi ke usapɔɔn u kaa nyi uja na aah bi pu na, le m ban m di nimi tii Kristo, ni li dii uma baanja. ³ M san ijawaan ke binib ga ηmann nimi, ni taa ki dii Kristo mbamɔm, ke kinimbɔη aah nan ηmann Adam aapuu lif pu na. ⁴ Unii yaa fuu ni ni chee ki yaa tuk nimi tibɔr yayan ti kaa

ye taah nan tuk nimi Yesu aabɔr ti na kan, ba ηa ni ji limɔr u pu? Ba ηa ni gaa tibɔr ti kaa ye Yesu aabɔnyaan, kaan cha ni kan Uwumbɔr Aafuur Nyaan na? Taah nan tuk nimi Yesu aabɔnyaan tee na, tibɔr ngbaan le nan cha ni kan Uwumbɔr Aafuur Nyaan.

⁵ Binib bi ηmanni ke bi ye Yesu aakpambalb na, maa dak ke bi jer mi. ⁶ Nibaakan, maan ηmaa len ke unii u bae mbaem sakpen na aah len pu na. M mu nyi Yesu aabɔr mbamɔm, ki ηeer ti mɔmɔk tuk nimi, binib aanimbil ni.

⁷ M nan sunn mbaa taab ke m yoor nimi paacham; kinye pu? m nan tuk nimi Uwumbɔr aabɔnyaan, kaa jin nimi kidaak. Maah ηa kina na, ni kpa taani ii? ⁸ Maah nan tuk nimi Uwumbɔr aabɔr na, Yesu aanib biken nan pa mi la. Ni naahn ke m nan yoor baamombil ngbaan ke m li joo ter nimi le na. ⁹ Buyoonn m nan bi ni chee ki lann maah ban pu na, maa muk nimi ke ni ter mi. Tinaabitiib bi nyan Masedonia aatiη ni na nan joo ni maah ban tiwan ni na mɔmɔk. Maah nan bi pu n-yoonn ngbaan na, m ga li beenin bi kina la, kaan muk nimi ke ni ter mi. ¹⁰ Kristo pu le m len mbamɔn, maan muk unii ubaa nibaa chee Griis aatiη ponn ni ke u ter mi. ¹¹ Ba pu? Ni ye ke maa gee nimi le ki len kina aa? Uwumbɔr nyi ke m gee nimi la.

¹² M ga li beenin tuk nimi Yesu aabɔr, kaan ji nimi kidaak. Binmanηmannim bi ji nimi kidaak na aan ηmaa pak bibaa ki len ke bi bi ke taah bi pu na. ¹³ Binib ngbaan ηmanni nimi la. Baa ye Kristo aakpambalb. Bi ηmanni nimi ke bi tun waatuln, ki mu aa tun. ¹⁴ Baah ηani kina na, ni taa cha ni gar nimi. Kinimbɔη kibaa ηmanni ke ki ye Uwumbɔr aatuun u wiin chain na. ¹⁵ Kinimbɔη aatutum yaa ηmanni ke bi ye bininyaam kan, ni taa cha ni gar nimi. Uwumbɔr ga daa bitafal baatuln aah ηeer pu na.

Pɔɔl aah ji falaa Yesu Kristo pu pu na

¹⁶ M ki tuk nimi la, ni taa dak ke m ye ujɔr. Ni mu yaa dak ke m ye ujɔr kan, ni li kpa limɔr m pu, ki cha m mu pak mbaa siib. ¹⁷ Maah ga len pu na aa ye Tidindaan aabɔr aaboln. Maah ga pak mbaa pu na, m

* **10:17** : Lik Jeremia 9.24.

ga len ke ujər na la. ¹⁸ Binib pam le bi ki pak bibaa dulnyaa ni aawan pu. Nima le m mu ga pak mbaa. ¹⁹ Ni dak ke ni kpa nlan. Ba ɲa ni ji limər bijərɓ pu ki kpa mpopiin? ²⁰ Maah len pu na le ye ke unii yaa chuu nimi tinaagbiir, bee u ji nimi aawan, bee u ɲmann nimi, bee u kpa kalmbaani, bee u faa nimi kitapak kan, le ni kpa limər u pu. ²¹ Taah kaa muk nimi kina na, le ni bii timi, ke taa kpa mpəɓn aa?

Unii ubaa yaa kaar ke u pak ubaa kan, m mu kaar kina la. M len ke ujər na la. ²² Binmanɲmannim ngbaan ye Hiibru yaab la aa? M mu ye. Bi ye Israel yaab la aa? M mu ye. Bi ye Abraham aayaabitiib la aa? M mu ye. ²³ Bi ye Kristo aatutum la aa? M mu ye ki jer bi. M ɲa nimi gafara la, m len ke ujər na la. M nan tun Kristo aatuln ki jer bi, ki koo tiyondir ponn ni ki jer bi. Kristo pu, binib nan gbaa mi ɲinaalab ki ti chaar jer. M nan kani linimaln, naa nan pəɓ ke m kpo. ²⁴ Nfum munɲmu le Juu yaab gbaa mi linaalab nfum piitaa ni muwae. ²⁵ Rom yaab nan gbaa mi ɲidabil nfum mutaa la. Binib nan mae mi ɲitakpal nfum mbaa la. Nfum mutaa le inɔi liin nnyusakpem ni ki cha mi. Kinyeek kibaa ni nwimən le m nan bi likpaln pu nnyusakpem ni. ²⁶ M nan chuun ɲisachun n-yoonn məmək, ki kani linimaln nnyun ni, le ki kani linimaln biffiirb chee, le ki kani linimaln maanib Juu yaab chee, le ki kani linimaln binib bi kaa ye Juu yaab na chee, le ki kani linimaln ntim ponn ni, ni kipək ni, ni nnyusakpem ni, le ki kani linimaln binib bi ɲmann ke bi ye Yesu Kristo aanib na chee. ²⁷ M tun Yesu Kristo aatuln linimaln, ki kani falaa, kaa geeni kinyeek. Nkon ni nnyunyuu mək nan joo mi. M nan lann tijikaar. Tiwoor nan joo mi. Maawanpeenkaan aa nan fuu tiwoor ngbaan. ²⁸ Naa ye falaa umina baanja le m kan. Ilandak joo mi iwiin məmək Yesu aanib məmək pu. ²⁹ Ubaa yaa kaa kpa mpəɓn kan, ni yəl m mu aawon la. Ubaa yaa tən uken ke u tun titunwanbir kan, ni fiini maanɲuul la.

³⁰ Tə, m yaa puk kipupuk kan, m ga puk kipupuk maadabur aabər pu la. ³¹ Tidindaan Yesu Aate Uwumbər, u yeh

mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, uma le nyi ke m len mbamən la. ³² Maah nan bi Damaskus aatinj ni, Ubər Aretas aayoonn na, le kitiŋ ngbaan aaninkpel nan ban u chuu mi, le ki cha waatəb aajab si kii kitiŋ na aabisaməb chee, ke bi nan chuu mi. ³³ Le nɲtiib di mi ɲa kibəkuuk sakpenj ni, ki ti di mi laan takolu u bi kitiŋ ngbaan aagoln pu na, le m nyan unjaal ni.

12

Pəɓl aah kan tibəkpiirkaan ti na

¹ See m puk kipupuk. Ni mu aa kpa tinyoor. M ga tuk nimi Tidindaan aah mək mi lijnjiir aawan pu ki kpiir tibər ti tuk mi na. ² Nibin kipiik ni ɲinaa le Uwumbər nan yoor mi buen udo paacham. M nyi u di maawiin baanja le buen aan u di maawiin ni nwon mək le di buen. Uma le nyi. ³ M po nyi ke Uwumbər yoor mi buen paacham, Paradais* ni. ⁴ Le m ɲun tibər ti maan ɲmaa tuk unii ubaa na. Uwumbər aa kii ke m len ti. ⁵ Lijnjiir aawan ngbaan pu, le m ga puk kipupuk. Maan pak mbaa, m ga puk kipupuk maadabur aabər pu la. ⁶ M yaa ban m puk kipupuk kan, maan le ye ujər; ba pu? m ga len mbamən la. M mu aan puk kipupuk. Ba pu? maa ban ke unii ubaa pak mi ki jer maah ɲeer pu na. M ban ke bi lik maabimbin aah bi pu na, ki pel maah len pu na, le ki bee maah bi pu na.

⁷ Tə, Uwumbər aah nan mək mi lijnjiir aawan sakpen pu na, waa ban ke m yoor mbaa paacham lijnjiir aawan ngbaan pu. Nima le u cha limukl li nyan ni kinimbəŋ chee na muk mi. Limukl ngbaan wu mi ke nkokon aah saa tiwon kan, ni wu pu na. ⁸ Le m mee Tidindaan nfum mutaa ke u nyan mi limukl ngbaan ni. ⁹ Le waa kii, le ki bui mi ke waaterm le ga cha m nyan limukl ngbaan; ba pu? unii u kaa kpa mpəɓn na ga li kpa waapəɓn mbaməm. Le m kpa mpopiin ki kpa kipupuk maadabur aabər pu, aan ki li kpa Kristo aapəɓn. ¹⁰ M yaa kan idabur, ni ɲisiibil, ni falaa, ni limukl, ni tibər, Kristo pu kan, le ni mək mi; ba pu? maah kaa kpa mbaa aapəɓn buyoonn na, le m kpa Kristo aapəɓn.

* **12:3** : Paradais ye Uwumbər do paacham la.

Pɔɔl aatafal aah bi Korint aatinj aanib ni pu na

¹¹ Ni yaa ba pak mi kan, ni ba ga li njan. Naah kaa pak mi na, nima le cha m pak mbaa ke ujɔr na. M yaa kaa bi tibɔr tibaa ni kan, binib bi nmanni ke bi ye Yesu aakpambalb na aa jer mi. ¹² Maah nan bi ni chee na, m nan tun lijnjiir aatun Uwumbɔr aapɔɔn pu, ki nan kpa limɔr n-yoonn mɔmɔk. Nima le mɔk ke m ye Yesu aakpambalb mbamɔm. ¹³ Yesu aanib biken jer nimi kinye? Maah kaa muk nimi ke ni tii mi nibaa na le cha bi jer nimi ii? Nimina yaa kpa taani kan, m nja nimi gafara la.

¹⁴ Tɔ, dandana wee, m gor ke m dan ni chee taataa. Maan li ban nibaa ni chee. M ban nimi la, naa ye nimi aamombil. Mbim aa kpiini tetiib, tetiib le kpiini mbim. Ni bi ke maabim na la. ¹⁵ Nima le ni mɔ mi ke m di mbaa tii nimi, ki tun lituln linimaln ke m ter nimi. M yaa moo gee nimi kan, nimi aageehm bar la aa?

¹⁶ Ni ye mbamɔn, maa nan njan nimi falaa ke ni tii mi nibaa. Le ni ponn ni bibaa len ke m nan nmanni nimi, ki jin nimi aawan. M jin nimi aawan kinye? ¹⁷ Maah nan cha binib buen ni chee na, bi ponn ni ubaa nan jin nimi aawan ki tii mi ii? Aayii. ¹⁸ M nan ganj Taitus ke u buen ni chee, le ki cha tina aabo uken mu dii u. Taitus jin nimi aawan nibaa aa? Aayii. Ti kpaan nlandak mubaa la. Maah njan pu na, u mu njan kina la. Ti mɔmɔk dii kitaabuk kibaa la.

¹⁹ Ni dak ke ti len ke ti nyan tibaa tibɔr ni la aa? Taa njan kina kpala. Ti bi Uwumbɔr aanimbiin ni, ki len Kristo aah ban pu na. Maanigeekaab, ti ban ke ti ter nimi ke ni moo dii Uwumbɔr aasan mbamɔm. Nima le cha ti len. ²⁰ M san ijawaan ke m yaa fuu ni ni chee kan, naah bi pu na aan li mɔ mi, m mu aah ga li bi pu na aan li mɔ nimi mu. M san ijawaan ke m ga nan mui ni bi kpak tɔb kinikpakpak, ki kpa lipiipoln tɔb pu, ki gee linjuul tɔb pu, ki yakr tɔb, ki sii tɔb, ki bii tɔb, ki kpa kalmbaani, ki njan tijar, ²¹ ke m yaa fuu ni ni chee ki kan ke ni ponn ni pam tun titunwanbir, ni tijɔn aatuln, ki gɔr kidagook, ki njan tiwan ni kaa njan na, kaa kpeln nimi aabimbin kan, ni ga

bii nsui sakpen. Le Maawumbɔr ga cha m ji inimɔn ni pu.

13

Kookoo aasurm ni idoon

¹ Tɔ, m ga dan nan mann nimi taataa la. Ni yaa galn unii ubaa kan, maan gar nimi, see biseeraadam bilee, bee bitaa len.* ² Maah nan mann nimi lelee na, m nan sur ni ponn ni bimɔk tun titunwanbir na. Dandana wee, maah kaa bi ni chee na, m ki sur bi ke maah nan sur bi njan pu na, ke m yaa fuu ni kan, m ga daa bitafal. ³ Nima le ga mɔk nimi ke Kristo le cha m len. Waa ye udabur ni chee, u kpa mpɔɔn ni chee. ⁴ U nan di waapɔɔn lii ki cha bi kpaa u ndɔpuinkoo pu. Dandana, u fu Uwumbɔr aapɔɔn pu la. Timi bi mu kpaan u chee na aa kpa mpɔɔn. Ti mu aah kpaan u chee na, ti mu fu Uwumbɔr aapɔɔn pu, ki ga njan mɔk nimi mpɔɔn ngbaan.

⁵ Ni lik nimi aabimbin aah bi pu na man, ke ni sil tii Yesu Kristo naadii aan naa tii. Ni taa lik maabimbin aah bi pu na man, ni li lik nimi nibaa aabimbin aah bi pu na. Naa bee ke Yesu Kristo bi ni ni ii? U bi ni ni la; u yaa kaa bi ni ni kan, naa ye waanib mbamɔm. ⁶ M kpa limakl ke ni ga bee ke timi le ye waanib mbamɔm. ⁷ Ti mee Uwumbɔr tii nimi, ke ni taa tun titunwanbir. Naa ye ke ti ban ti mɔk nimi timi aabamɔn la. Ni yaa po dak ke taa ye Yesu aanib mbamɔm kan, ti po ban ke ni tun lituln li njan na la. ⁸ Ba pu? taan njan di mpɔɔn mu Uwumbɔr tii timi na, ki lenj tibɔnyaan tee. Ti ban ke tibɔnyaan ngbaan loln nsan la. ⁹ Ti yaa kaa kpa mpɔɔn, le nimi le kpa mpɔɔn kan, ni mɔ timi la. Le ti mee Uwumbɔr tii nimi ke ni toor nimi aabimbin. ¹⁰ M njan kigbanj kee, ke maah kaa bi ni chee na, m yaa nan fuu ni ni chee kan, m taa chiin nimi, ki mɔk nimi maapɔɔn. Nima le cha m njan ki. Tidindaan le tii mi tininkpir ke m ter nimi ni dii waasan mbamɔm. Waa tii mi tininkpir ngbaan ke m di bii nimi.

¹¹ Nnaabitiib, tibɔr ti gur na le ye ke m ban m chɔi nimi la. Toor nimi aabimbin man. Sɔn tɔb aasui man. Ni li kpa kimɔbaan ni nsuudoon man, le Uwumbɔr

* 13:1 : Lik Ikaal 17.6; 19.15.

u gee timi ki tii timi nsuudoon na ga li bi ni chee.

¹² Ni li dooni tɔb mbamɔm man.

Uwumbɔr aanib bimɔk bi do na dooni nimi.

¹³ Tidindaan Yesu Kristo aanimbaasaln, ni Uwumbɔr aageehm, ni Waafuur Nyaan aamɔbaan li bi ni mɔmɔk chee.

Kigban̄ ki Pɔɔl ηmee ki tii GALASIA YAAB na

¹⁻² Min Pɔɔl ni nnaabitiib bimək bi m chee na dooni nimi Yesu aanib bi bi Galasia aatim ni na. Yesu Kristo ni Tite Uwumbər u fikr u nkun ni na le ηa mi waakpambal. Naa ye unibən le ηa mi, kaa ye binib le di lituln ngbaan tii mi.

³ Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

⁴ Tite Uwumbər aageehn pu, le Kristo nan kpo timi aatunwanbir pu, ke u nyan timi dulnyaa wee aatunwanbir ni. ⁵ Uwumbər le yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Tibənyaan baan baanja le bi

⁶ Kristo aanimbaasaln pu, le Uwumbər yin nimi ke ni dii u. Ni tee gar mi pam; ba pu? ni ban ni di Uwumbər lii mala, ki gaa tibəyayan, ⁷ ti kaa ye tibənyaan na. Binib bibaa bi, ki muk nimi, ki ban bi kpeln Kristo aabənyaan tee. ⁸ Timi le yaa tuk nimi tibər ti kaa ye taah nan tuk nimi tibənyaan ti na, bee ni ti ki ye Uwumbər aatuun u nyan ni Uwumbər do na le tuk nimi tibəyayan tee kan, cha Uwumbər puun lii u pu. ⁹ Taah nan tuk nimi pu na, m ki tuk nimi dandana wee, ke unii ubaa yaa tuk nimi tibəyayan ti kaa ye naah nan gaa tibənyaan ti na kan, cha Uwumbər puun lii u pu.

¹⁰ M ban m piir binib aasui le aan Uwumbər aasui? M ban ke binib pak mi ii? Aayii. M yaa ban ke binib pak mi kan, maa ba ga li ye Kristo aatutunn.

Pɔɔl aah ηa Yesu Kristo aatutunn pu na

¹¹ Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke maah nan tuk nimi tibənyaan ti na, taa nyan ni binib chee. ¹² Maa nan gaa ti binib chee. Unii ubaa aa di ti tuk mi. Yesu Kristo ubaa le kpiir ti tuk mi.

¹³ Ni nan ηun maabimbin aah nan ye pu buyoonn m nan dii Juu yaab aasan na. M nan ηa Uwumbər aanib falaa sakpen a, ki ban ke m kuln bi. ¹⁴ M nan dii Juu yaab aasan ki jer ηjeen aatətiib ponn ni pam

aah dii pu na. Nnimbil nan man tiyaaajatiib aakaal pu.

¹⁵ Uwumbər aanimbaasaln pu, le u lee mi buyoonn baa nan kee ma mi na, le ki yin mi ke m dii u. ¹⁶ Waageehn pu le u kpiir Ujapəon aah bi pu na mək mi, ke m buen ti tuk binib bi kaa ye Juu yaab na waabər. Waah ηa kina na, le maa buen unii ubaa chee ki ti kpokl maah ga ηa pu na, ¹⁷ kaa buen Jerusalem ki ti kpokl binib bi puen ye Yesu aakpambalb na chee. M nan buen Arabia aatiη ni ki ti bi nima mbaa ki mee Uwumbər, le ki nin gir buen Damaskus aatiη ni. ¹⁸ Njibin ηitaa aah jer na, le m buen Jerusalem m ti mann Piita, ki nan bi u chee iwiin kipiik ni iηmu. ¹⁹ Maa nan ki kan Yesu aakpambal ubaa kpee, see Jems u ye Tidindaan aanaal na baanja.

²⁰ Maah ηmee pu tii nimi na, Uwumbər nyi ke maa mən nnyamən.

²¹ Tə, le m nyan Jerusalem, ki buen Siria aatiη ni, ni Silisia aatiη ni. ²² N-yoonn ngbaan Kristo aanib bi nan bi Judea aatim ni na aa nan kee kan mi, kaa nyi mi. ²³ Bi po ηun ke uja u nan ηani bi falaa na, dandana wee u chuun mooni tibənyaan ti u nan ban u bii ti na. ²⁴ Nima le cha bi nyuη Uwumbər m pu.

2

Pɔɔl ni Yesu Kristo aakpambalb biken

¹ Njibin kipiik ni ηinaa aah jer na, le m ni Banabas gir buen Jerusalem. Taitus mu nan dii timi. ² Uwumbər nan tuk mi ke m buen Jerusalem. Nima le cha m buen. Le m ni Yesu aanib aaninkpiib kuun təb chee tibaa, le m ηeer tuk bi tibənyaan ti m mooni binib bi kaa ye Juu yaab chee na; ba pu? m nan ban ke bininkpiib ngbaan kii maah tun Uwumbər aatuln pu na, maatuln taa bee fam. ³ Tə, Taitus u nan bi m chee na ye Griik aanii la. Le Yesu aanib aaninkpiib ngbaan aa muk u ke u gii uchakpaln. ⁴ Binib bibaa bi, ki ηmanni ke bi dii Yesu Kristo, ki kpaan ti chee; bima le nan ban ke bi gii u. Bi kpaan ti chee ke bi lik taah gaa tibaa pu ki dii Yesu aasan kaa ki dii Moses aakaal na. Le bi nan ban ke bi muk timi ti ki dii Moses aakaal. ⁵ Le taa kii baah ban pu na kpala. Taa nan ban unii ubaa kpeln Yesu aabənyaan tee ki tuk nimi tibəyayan.

⁶ Yesu aanib aaninkpiib bi kpa liyimbil na, baah bi pu na, naa ye nibaa m chee; ba pu? Uwumbər aa pak ubaa ki jer uken, binib ngbaan aa len ke m di tibər tibaa ki kpee maah mooni tibər ti na pu. ⁷ Bi bee ke Uwumbər lee mi ke m di Yesu aabənyaan tuk binib bi kaa ye Juu yaab na, ke waah nan lee Piita u ti tuk Juu yaab pu na. ⁸ Uwumbər u tii Piita mpəon ke u ti tuk Juu yaab Yesu aabənyaan na, uma le tii m mu mpəon ke m tuk binib bi kaa ye Juu yaab na. ⁹ Le Jems, ni Piita, ni Jənn, bi ye Yesu aanib aaninkpiib na, bee Uwumbər aah ter mi waatun ponn ni pu na, le bi di binjaal tii m ni Banabas ke naabitiib pu na, ki kii ke ni njan ke ti buen binib bi kaa ye Juu yaab na chee, aan bi mu buen Juu yaab chee. ¹⁰ Bi nan ban ke ti li teer ki ter binib bi ye bigiim bi ponn ni na. M mu aanimbil man ke m ter bi.

Pəol aah kae Piita pu na

¹¹ Tə, Piita aah fuu ni Antiok aatinj ni na, le m kpak u; ba pu? u nan kpa taani la. ¹² Bijab bi nan nyan ni Jems chee na aah kaa nan kee fuu ni buyoonn na, u nan ji binib bi kaa ye Juu yaab na chee tijikaar. Bijab ngbaan aah nan fuu ni na, le u nyan binib bi kaa ye Juu yaab na chee, kaa ki ji bi chee tijikaar; ba pu? u nan san Juu yaab bi nyan ni Jems chee na ijawaan. ¹³ Le Juu yaab bi nan bi Antiok aatinj ni na mu njan Piita aah njan pu na. Bi nyi tiwan ni njan na, le kaa njan ni. Hali bi nan cha Banabas mu yenn. ¹⁴ M nan kan ke baa dii Yesu aabənyaan mbaməm. Le m tuk Piita bi məmək aanimbil ni ke, “Aa ye Juu aanii la. Aa yaa dii binib bi kaa ye Juu yaab na aah dii pu na, kaa ki dii Juu yaab aasan kan, ba njan aa muk binib bi kaa ye Juu yaab na ke bi dii Juu yaab aasan?”

Gaakii pu le Uwumbər ga gaa binib lii

¹⁵ Tə, ti ye Juu aamaal ni la. Taa ye binib bi kaa ye Juu yaab bi ye titunwanbirdam na; ¹⁶ le ti mu nyi ke unii yaa dii Moses aakaal kan, nima le aan cha Uwumbər len ke waabər njan. Unii yaa gaa Yesu Kristo ki kii kan, nima le ga cha Uwumbər len ke waabər njan. Le ti gaa Yesu Kristo ki kii;

ba pu? taah gaa u ki kii pu na, nima le cha Uwumbər len ke timi aabər njan, naa ye ke ti dii Moses aakaal mbaməm le cha u len; ba pu? Uwumbər aan len ke unii ubaa aah dii nkaal ngbaan pu na le cha waabər njan. ¹⁷ Taah kpaan Kristo chee ke ti njan pu na, nima le mək ke timi Juu yaab ye titunwanbirdam ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu aah ye pu na. Nimina mək ke Kristo ban titunwanbir aa? Aayii. ¹⁸ M nan yii Moses aakaal ki dii Yesu aasan la. M yaa ki dii nkaal ngbaan kan, nima le ga njan mi utunwanbirdaan. ¹⁹ Maa ki dii nkaal ngbaan ke unii u kpo na aah kaa ki dii pu na la. Ni naahn ke nkaal ngbaan aah ku mi le na. M yii nkaal ngbaan ke m li bi Uwumbər aah ban pu na la. ²⁰ M nan kpo Kristo chee ndəpuinkoo pu, le m mu beenin fu; naa ki ye min Pəol le fu. Kristo le fu m ni. Uma Uwumbər Aajapəon u gee mi ki nan kpo m pu na, uma le m gaa u ki kii, nima pu le m bi. ²¹ Maa yii Uwumbər aanimbaasaln. Maah len pu na le ye ke unii yaa bui ke waah dii Moses aakaal na, nima le ga gaa u lii kan, u bui ke Yesu nan kpo fam le na.

3

Nkaal bee gaakii

¹ Galasia aatinj aanib, bijərb, njan njan nima nima ke ni taa ki dii mbamən? Ti nan tuk nima Yesu Kristo aah nan kpo ndəpuinkoo pu pu na. Ni bi ke ninimbil aah kan le na. ² Cha m baa nima mbaan mbaa. Naah dii Moses aakaal na le cha ni gaa Uwumbər Aafuur Nyaan aan naah njan Yesu aabənyaan tee ki gaa u ki kii na le cha ni gaa? ³ Uwumbər Aafuur Nyaan aapəon pu, le ni nan piin ki dii waasan. Ni ye bijərb ki dak ke ni ga njan dii u nima nibaa aapəon pu uu? ⁴ Uwumbər aah tun litukpaan ki tii nima na, ni ye fam la aa? M mak ke laa ye fam. ⁵ Uwumbər nan tii nima Waafuur Nyaan ki tun lijinjiir aatun nikaasisik ni. Naah dii Moses aakaal na le cha u njan kina aan naah njan Yesu aabənyaan tee ki gaa u ki kii na le cha u njan kina?

⁶ Ni njanee Uwumbər Aagbanj ni ke, “Abraham nan gaa Uwumbər aaməboln ki kii,

* 3:6 : Lik Mpiin 15.6; Rom Yaab 4.3.

kina pu na le Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee.”* 7 Nimina mək timi ke binib bi gaa Uwumbər ki kii na, bima le ye Abraham aayaabitiib. 8 Ni ki ηmee Uwumbər Aagbaη ni ke Uwumbər nan bee ke binib bi kaa ye Juu yaab na ga nan gaa u ki kii ki ηmar. Baah kaa nan kee gaa u ki kii buyoonn na, le u nan puen tuk Abraham tibənyaan tee, ki bui u, “Aa pu, le m ga ηa tinyoor ηa ηinibol məmək pu.”† 9 Nima pu na, Uwumbər ga ηa tinyoor ηa binib bi gaa u ki kii na pu, ke waah nan ηa tinyoor ηa Abraham u nan gaa u ki kii na pu na.

10 Tə, binib bimək dii Moses aakaal ke bi ηmar na, Uwumbər aaməpuur bi bi pu la. Ba pu? ni ηmee Uwumbər Aagbaη ni ke, “Uwumbər aaməpuur bi unii umək yii, kaa dii ikaal ni mmək m mək bi Nkaal aagbaη ni na pu la.”‡ 11 Ni ye mbamən la, unii yaa dii Moses aakaal kan, nima le aan cha Uwumbər len ke waabər ηan. Ni ηmee Uwumbər Aagbaη ni ke, “Unii yaa gaa Uwumbər ki kii kan, Uwumbər ga len ke udaan ngbaan aabər le ηan, uma le ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.”§ 12 Moses aakaal bi, le ki cha naadii mu bi. Nkaal ngbaan len ke unii u dii mu mbaməm na ga li kpa liməfal.*

13 Ti bii nkaal ngbaan la, nima le Uwumbər aaməpuur bi ti pu. Le Kristo nyan timi mməpuur ngbaan ni; kinye pu? u nan kpo ndəpuinkoo pu ki di mməpuur ngbaan di tun uma ubaa aayil pu, ke baah nan ηmee Uwumbər Aagbaη ni pu na ke,† “Unii umək bi kpa u ndəpuinkoo pu na, Uwumbər aaməpuur bi u pu la.”

14 Uwumbər nan ηa tinyoor ηa Abraham pu. Le Yesu Kristo nan kpo ti pu ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu kan tinyoor ngbaan. Le ti yaa gaa Yesu ki kii kan, ti ga gaa Uwumbər Aafuur Nyaan, waah nan puu tipuur ti ke u ga tii timi na.

Nkaal na, ni tipuur ngbaan

15 Nnaabitiib, m ga di binib aabər ki di ηaη Uwumbər aabər aah bi pu na la. Unii yaa puu tipuur, ki ηmee waayimbil ti pu kan, ubaa aan ηmaa kpeln ti, kaan ηmaa

ηa ti fam. 16 Uwumbər nan puu tipuur tii Abraham ni uyaabil la. Waa len ke uyaabitiib, kaa len ke kinipaak, u len ke unibaan la. U nan len ke uyaabil la.‡ Uma le ye Kristo. 17 Maah len pu na le ye ke Uwumbər nan puu tipuur, ki puu ke u ga sil ηa kina [Kristo pu]. Nibin ikui inaa ni ηibin piitaa aah jer na, le u tii binib nkaal. Nkaal ngbaan aa ηa tipuur ngbaan fam. 18 Tipuur ngbaan pu le Uwumbər nan ηa tinyoor ηa Abraham pu. Nima le mək ke u ga ηa tinyoor ηa ti mu pu, tipuur ngbaan pu. Naa ye ke ti dii nkaal ngbaan le ga cha u ηa tinyoor ηa ti pu.

19 Ni yaa ye kina kan, ba pu Uwumbər nan tii binib nkaal ngbaan? U nan tii bi nkaal ngbaan ke bi bee titunwanbir aah ye pu na. U ban ke nkaal ngbaan li bi ki nan saa buyoonn Abraham aayaabil§ ga fuu ni na. Abraham aayaabil ngbaan le Uwumbər nan puu tipuur ngbaan tii u. Uwumbər nan cha waatuuntiib di nkaal ngbaan tii Moses, ke u di tii binib. 20 Uwumbər nan cha waatuuntiib ni Moses le tii binib nkaal ngbaan. Uwumbər ubaa le nan puu tipuur na ki tii Abraham.

Nkaal ngbaan aatuln

21 Moses aakaal kpa Uwumbər aah puu tipuur ti na aa? Aayii. Nkaal ngbaan yaa ba ηmaa tii timi liməfal kan, nkaal ngbaan pu le ti ba ga ηmar. 22 Tə, Uwumbər Aagbaη len ke dulnyaa ni aanib məmək ye titunwanbirdam la, ke Uwumbər aah nan puu tipuur ti na, u ga ηa tinyoor ηa binib bi gaa Yesu Kristo ki kii na pu. Binib bi gaa u ki kii na, bima le u ηa tinyoor ηa bi pu.

23 Buyoonn Yesu aa nan kee fuu ni na, Moses aakaal nan dii timi ki nan saa buyoonn Yesu nan dan dulnyaa ni na ke ti gaa u ki kii. 24 Nkaal ngbaan nan ye ukikiir ki kii timi, ki nan saa buyoonn Yesu fuu ni na, aan ti gaa u ki kii le ki ηmar. 25 Dandana wee Yesu le ti gaa ki kii. Moses aakaal aa ki joo timi.

26 Nimi bimək gaa Yesu Kristo ki kii na, u pu le ni ye Uwumbər aabim. 27 Baah nan muin nimi nnyun ni, Kristo aayimbil

† 3:8 : Lik Mpiin 12.3. ‡ 3:10 : Lik Ikaal 27.26. § 3:11 : Lik Habakuk 2.4. * 3:12 : Lik Liifai Yaab 18.5.
† 3:13 : Lik Ikaal 21.23. ‡ 3:16 : Lik Mpiin 12.7. § 3:19 : Abraham aayaabil ngbaan ye Yesu la.

pu na, ni gaa Kristo aabimbin la. ²⁸ Naah kpaan Yesu Kristo ni na, ni mɔmɔk ye unibaan la. Juu yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ni binaagbiib ni mmaal aabim, ni bijab ni bipiib, ni mɔmɔk ye unibaan la. ²⁹ Ni ye Kristo aanib la. Nima le ni ye Abraham aayaabitiib. Le ni ni u ga kan tiwanyaan ni Uwumbɔr nan puu tipuur ke u ga tii nimi paacham na.

4

¹ Maah len pu na le ye ke ubo u ga ji lifaal na le yeh ute aawan mɔmɔk; le waah laa ye ubo buyoonn na, waa jer unaagbiija. ² U bi waaninkpiib ni bimɔmɔkb aanaal ni, ki nan saa nwiin mu ute siin na. ³ Ti mu bi kina la. Buyoonn taa nan kee nyi Yesu aabɔr na, dulnyaa aawanbir nan joo timi tinaagbiir la. ⁴ Naah nan ŋeer n-yoonn mu na, le Uwumbɔr nan tun ni Ujapɔɔn. Upii le nan ma u. Juu yaab aakaal le nan joo u, ⁵ ke u gaa binib bi dii nkaal ngbaan na lii, aan Uwumbɔr ŋa timi waabim.

⁶ Taah ye Uwumbɔr aabim na, le Uwumbɔr tun ni Ujapɔɔn Aafuur Nyaan tisui ni. Muma le cha ti yin Uwumbɔr ke Tite. ⁷ Nima pu na, saa ki ye unaagbiija. Aa ye Uwumbɔr aabo la. Saah ye waabo na, aa ga kan waah puu tipuur ti na [Kristo pu].

Pɔɔl aatafal aah bi Galasia yaab ni pu na

⁸ Buyoonn naa nan kee nyi Uwumbɔr na, ŋiwaa ŋi kaa ye Uwumbɔr na nan joo nimi tinaagbiir la. ⁹ Dandana wee, ni nyi Uwumbɔr, le u mu nyi nimi. Ba ŋa ni ban ni labr ki ki dii dulnyaa aawanbir mu kaa kpa mpɔɔn, kaa ŋmaa ter nimi na? Ba ŋa ni ban ke tiwanbir ngbaan ki li joo nimi tinaagbiir? ¹⁰ Ni joo nwiin aakpaakool, ki joo unmal mu aakpaakool, ki joo libiln mu aakpaakool la. ¹¹ M nan tun Uwumbɔr aatuln linimaln nikaasisik ni. Le ni muk mi nsui ni, ke nibaakan maatuln ga nan ŋa yɔli la.

¹² Nnaabitiib, m nan di ŋikoobil ngbaan mɔmɔk lii, ke m li bi ke naah bi pu na. M ganɔni nimi ke ni mu li bi ke maah bi pu na, ki taa ki dii ŋikoobil ngbaan. Ni ye mbamɔn la, naa ŋa mi bakaa ubaa. ¹³ Idabur nan joo mi. Ni nyi ke idabur ngbaan nan tii mi nsan njan ke m dan nan tuk nimi Yesu

aabɔnyaan. ¹⁴ Le ni ŋa mi tibulchinn, kaa lik mi fam, kaa yii mi ke m ye iween aanii. Ni nan gaa mi ke naah ba ga gaa Uwumbɔr aatuun, bee Yesu Kristo pu na. ¹⁵ Ni nan kpa mpopiin m pu la. Mpopiin ngbaan ki bi la chee dandana wee? M nyi ke ni yaa ba ga ŋmaa lokr nimi aanibil ngbaan ki di tii mi kan, ni ba ga lokr ŋi tii mi. ¹⁶ Dandana wee, maah sur nimi ki tuk nimi mbamɔn na, nima le cha m kpaln nimi aadin aa?

¹⁷ Binib bi tuk nimi tibɔyayan na, binibil man ni pu la. Baabɔr mu aa ŋan. Bi ban ke bi nyan nimi Yesu aasan ni. Bi ban ke ninibil li man bi pu, aan ni dii bi. ¹⁸ Binib aanibil yaa man nsanyaan pu kan, nima le ŋan. Ni ŋan, maah bi ni chee buyoonn na, ki ŋan maah kaa bi ni chee buyoonn na mu. ¹⁹ Maabim, ni wu mi ke imalween aah chuu upii kan, ni wu pu na, ki nan saa buyoonn ni ga chikr Kristo aasan ni na. ²⁰ M ban ke m li bi ni chee dandana wee, ki kpeln maamɔboln; ba pu? nlan ŋmal nimi aabɔr pu la.

Sara ni unaagbiipii Hagar aamɔkl

²¹ Nimi bi ban ni dii Moses aakaal na, naa nyi nkaal ngbaan aah len pu na aa? ²² Uwumbɔr Aagban len ke Abraham nan kpa japɔtiib bilee. Unaagbiipii nan ma ubaa, mmaal aabo mu ma uken. ²³ Unaagbiipii ngbaan ma kan, u po ma ubijabo binib aah ma pu na la. Mmaal aabo ma kan, Uwumbɔr le nan puu tipuur tii u ke u ga maa ubijabo, le u ma u. ²⁴ Bipiib bilee ngbaan aabɔr kpa ŋitaa la. Unaagbiipii u bi nan yin u ke Hagar na nan ma nnaagbiibim la. Hagar aabɔr ŋan Moses aakaal la; ba pu? Moses aakaal joo binib tinaagbiir la. Uwumbɔr nan tii Moses nkaal ngbaan Sainai aajool paab. ²⁵ Sainai aajool bi Arabia aatiŋ ni la. Hagar aabim mu nan bi nima la. Jerusalem aatiŋ ki bi dulnyaa ni na naahn unaagbiipii Hagar la; ba pu? Jerusalem aanib ye binaagbiib la. Moses aakaal le joo bi tinaagbiir. ²⁶ Le Jerusalem aatiŋ ki bi paacham na aanib ye mmaal aabim. Timi le ye waabim. ²⁷ Ni ŋmee Uwumbɔr Aagban ni ke, “Upii u kaa ma mbim na, u li kpa mpopiin. Imalween aah kaa chuu upii u na, u li tar mpopiin ngbaan pu;

ba pu? upii u aachal yii u na aabim wiir
ki jer upii u kpa chal na aabim.”*

²⁸ Nnaabitiib, ti bi ke mmaal aabijabo Aisak aah nan bi pu na la; ba pu? Uwumbər aah puu tipuur ti na le cha ti ye waabim. ²⁹ N-yoonn ngbaan unaagbiipii aabijabo nan muk mmaal aabijabo Aisak u bi nan ma u Uwumbər Aafuur Nyaan aapəən pu na. Dandana wee, ni bi kina la. Binib bi dii Juu yaab aakaal na muk timi bi ye Uwumbər aabim Waafuur Nyaan aapəən pu na la. ³⁰ Uwumbər Aagban len kinye? Ki len ke Uwumbər nan bui Abraham, “Nyan unaagbiipii na ni waabo; unaagbiipii aabo na aa kpa nsan u ji lifaal mmaal aabo na chee.”† ³¹ Nnaabitiib, maah len pu na le ye ke taa ye unaagbiipii aabim, ti ye mmaal aabim la.

5

Yesu Kristo aah gaa timi lii pu na

¹ Kristo nan gaa timi lii, ke ti taa ki li bi tinaagbiir ni. Nima pu na, ni li si mbaməm, ki taa cha tiwan nibaa ki li joo nimi tinaagbiir.

² Ni li pel mbaməm, min Pəəl le tuk nimi ke ni yaa gii lichakpaln ke ni ηmar kan, Kristo aan ηa nimi tinyoor. ³ Unii umək gii uchakpaln ke u ηmar na, m ban m ki sur u ke Moses aakaal məmək dii u la. ⁴ Nimi bi ban ke ni dii Moses aakaal ke ni ηmar na, ni yakr Kristo chee la, ki di Uwumbər aaterm lii a. ⁵ Uwumbər Aafuur Nyaan bi ti ni. Le ti gaa Yesu ki kii. Nima le cha ti kii bundaln Uwumbər ga nan len ke timi aabər ηan na. ⁶ Ti yaa kpaan Yesu Kristo ni kan, lichakpangeei aa ye tibəkpaan. Unii yaa kaa gii kan, ni mu aa ye tibəkpaan. Ti yaa gaa Yesu ki kii, ki mu yaa gee binib kan, nima le ye tibəkpaan.

⁷ Ni nan dii Yesu mbaməm la. Nma kiir nimi ke ni taa ki kii waabər ti ye mbamən na? ⁸ Binib bi kiir nimi na aabər aa nyan ni Uwumbər u yin nimi na chee. ⁹ Boroboro aanyək siib le cha boroboro məmək duuni. ¹⁰ Tə, naah ye Tidindaan aanib na le m bee ke naan dii nnyamən aaməkm. Ntafadaan ga pii binib bi muk nimi na.

¹¹ Nnaabitiib, binib bibaa len ke m tuk binib ke bi li geei ηichakpan aan ki ηmar. Ti yaa gbii kan, ba pu Juu yaab beenin ηani mi falaa? Ti yaa gbii ke m tuk binib ke bi li geei ηichakpan aan ki ηmar kan, Yesu aadəpuinkoo aabər aa ba ga cha Juu yaab gee liηuul. ¹² Cha binib bi muk nimi lichakpangeei pu na lee nyan bibaa aajawan.

¹³ Nnaabitiib, Uwumbər yin nimi ke u nan gaa nimi lii la. Waah gaa nimi lii na, ni taa ki li ηani nimi aabimbikpok aah ban pu na. Ni li gee təb ki li ter təb. ¹⁴ Uwumbər aakaal mbaa len ke, “Aa li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.”* Aa yaa joo nkaal ngbaan kan, Uwumbər aakaal məmək le aa joo.

¹⁵ Ni mu yaa kpa lipiipoln ki kpak təb kinikpakpak kan, ni li nyi, ni ga kuln təb.

Nfuur Nyaan ni unibən aabimbin

¹⁶ M tuk nimi la, cha Uwumbər Aafuur Nyaan le joo nimi man, ki taa ηani nimi aabimbikpok aah gee pu na. ¹⁷ Timi aabimbikpok aah ban pu na le kpak Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na. Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na mu kpak timi aabimbikpok aah ban pu na. Timi aabimbikpok ni Uwumbər Aafuur Nyaan ye təb aadim la. Nima le cha ni pəə ke ni dii mbaməm naah ban pu na. ¹⁸ Ni yaa dii Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na kan, Moses aakaal aa dii nimi.

¹⁹ Mbimbikpok aatuln bi lipaal la. Binib bi dii kina na le gər kidagook, ki tun tijəη aatuln, ni iniməən aatuln, ²⁰ ki dii ηiwaa, ki chuun ji inyək, ki nan binib, ki ban tibər, ki kpa lipiipoln, ki kpa liηuul, ki kpa kukuməη, ki kpak təb kinikpakpak, ki yakr təb, ²¹ ki kpa iniman, ki ku binib, ki nyu ndaan gbii, ki gbiir bidagbiib aagbiir, ki tun lituln limina mək aaboln. M ki sur nimi ke maah nan sur nimi n-yoonn mu jer na pu na, ke binib bi ηani kina na aan koo Uwumbər aanaan ni.

²² Uwumbər Aafuur Nyaan le cha binib gee təb, ki kpa mpopiin, ni nsuudoon, ni limər, ni tibulchinn, ni mbimbinyaan, ni ibamən, ²³ ki bi suuna, ki chur bibaa. Nkaal aa bi ki ga kpak binib bi ηani kina na. ²⁴ Binib bi ye Yesu Kristo aanib

* 4:27 : Lik Aisaya 54.1. † 4:30 : Lik Mpiin 21.10. * 5:14 : Lik Liifai Yaab 19.18.

na, bi yii baabimbikpok aah ban pu na məmək, ki di mbimbikpok ngbaan kpa Yesu aadəpuinkoo pu.

²⁵ Ti kpa liməfal Uwumbər Aafuur Nyaan pu. Nima pu na, cha Nfuur Nyaan ngbaan le joo timi. ²⁶ Ti taa li kpa kalmbaani, ki taa muk təb, ki taa li kpa lipiipoln təb pu.

6

Ni li ye təb aatutum

¹ Nnaabitiib, bi yaa pii unii titunwanbir ni kan, nimi bi nyi Uwumbər aasan mbaməm na, ni li bi suuna ki ter u ke u ki dii mbaməm, ki li lik aabaa, kinimbəŋ taa təŋ aa mu. ² Kii Kristo aakaal mbaməm man, ki li ter təb nimi aamuk ponn ni. ³ Unii u kaa bi tibər tibaa ni na yaa dak ke u ye uninyuun kan, u ŋmanni ubaa la. ⁴ Cha unii məmək daklik ke waatuln ŋan aan laa ŋan. Li yaa ŋan kan, u ga li kpa mpopiin uma ubaa aatuln pu. U taa li kpa kipupuk ke waatuln ŋan ki jer una aabo yaan. ⁵ Ba pu? unii məmək kpa uma ubaa aatuln la.

⁶ Tə, binib bi bae Yesu aabənyaan na, cha bi yakr baah kpa ni na tii unii u mək bi tibənyaan ngbaan na.

⁷ Tə, ni taa ŋmanni nibaa; ni taa dak ke ni ga ŋmaa ŋmann Uwumbər; tiwan ni aa bun na, nima le aa ga nan chee. ⁸ Maah len pu na le ye ke unii yaa ŋani unibən aabimbin aah ban pu na kan, u ga kan nkun. Unii yaa ŋani Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na. ⁹ Cha ti tun litunyaan ki taa di cha; ba pu? ti yaa kaa di cha kan, ni nan saa naayoonn kan, ti ga kan lituln ngbaan aanyoor. ¹⁰ Nima na, ti yaa kan nsan kan, ti li ŋani binib məmək tinann. Binib bi gaa Yesu ki kii na, ti li ŋani bima le tinann sakpen.

Kookoo aasurm ni idoon

¹¹ Lik man, m di mbaa aanaal ŋmee ke ni filk ki tii nimi. ¹² Binib bi muk nimi ke ni li geei ŋichakpan na, bi ban ke bi piir Juu yaab aasui, aan bi taa ŋa bi falaa Kristo aadəpuinkoo aabər pu la. ¹³ Tə, binib ngbaan geei ŋichakpan la; bima bibaa aa dii Moses aakaal məmək. Bi po ban ni li geei ŋichakpan, aan bi li kpa kipupuk ke ni ŋa kina. ¹⁴ Mma kan, m ga li kpa kipupuk tiwan nibaa baanja le pu, nima

le ye ke Tidindaan Yesu Kristo nan kpo ndəpuinkoo pu. Waadəpuinkoo pu, le dulnyaa wee ni aawan aa ki mə m chee, ntafal aa ki bi dulnyaa wee ni aawan ni. ¹⁵ Unii yaa dii Yesu Kristo aasan kan, lichakpangeei aa ye tibəkpaan, unii yaa kaa gii kan, ni mu aa ye tibəkpaan. Mbimbipəən le ye tibəkpaan. ¹⁶ Binib bimək kii kina na le ye Uwumbər aanib, ki ye Israel yaab baməm. Uwumbər tii bi nsuudoon ki san bi kinimbaak.

¹⁷ Tə, ubaa taa ki muk mi; ba pu? binib aah gbaa mi na aabue bi nwon pu, ki mək ke m ye Yesu yoo.

¹⁸ Nnaabitiib, Tidindaan Yesu Kristo aanaann li bi nisui ni. Amii.

Kigban ki Pɔɔl ηmee ki tii EFESUS YAAB na

¹ Min Pɔɔl, u ye Yesu Kristo aakpambal Uwumbɔr aageehn pu na, le ηmee kigban kee tii Uwumbɔr aaninyaam bi bi Efesus aatiη ni, ki joo waasan mbamɔm, ki kpaan Yesu Kristo chee na.

² Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Uwumbɔr aah tii timi Waafuur Nyaan aanyoor pu na

³ Cha ti pak Uwumbɔr, u ye Tidindaan Yesu Kristo Aate na. Taah kpaan Kristo ni na, le Uwumbɔr ηa tinyoor ηa ti pu, ki tii timi Waafuur Nyaan aapiin mɔmɔk paacham. ⁴ Uwumbɔr aah kaa nan kee naan dulnyaa wee buyoonn na, le u nan nyan timi, Kristo pu, ke ti li ye waanib, ki li bi chain, ki taa li kpa taani ubaa unimbiin ni. U gee timi la. ⁵ Taah kpaan Yesu Kristo chee na, le Uwumbɔr ηa timi waabim. N-yaayoonn na, u nan nyan timi ke ti li ye waabim. Nima le ye waageehn, ki ye waah ban pu na. ⁶ Waabogeehn pu le u ηa tinyoor sakpen ηa ti pu, nima le ti pak u ki nyunηi u waabulchinn sakpenn pu.

⁷ Kristo aasin pu, le Uwumbɔr gaa timi lii, ki di cha pinn timi, ki ηa timi tibulchinn sakpen, ⁸ ki ηa tinyoor sakpen ηa ti pu, ki tii timi nlan mɔmɔk, ni mbeen mɔmɔk, ⁹ ki kpiir tibɔbɔrkaan ti u nan dak usui ni ke u ga ηa ti na mɔk timi. Kristo pu le u kpiir ti. Waageehn le na. ¹⁰ Tibɔbɔrkaan ngbaan le ye ke ni yaa nan ηeer kan, u ga di tiwan nimɔk bi paacham ni taab na kpaan tɔb chee, ki ηa ni kimɔbaan, ki ηa Kristo ni mɔmɔk aayidaan.

¹¹ Uwumbɔr aah ηani tiwan mɔmɔk pu na, u ηani waageehn, waah dak pu na la. Taah kpaan Kristo ni na, le Uwumbɔr ηa timi waanib. N-yaayoonn na, le u nan nyan timi ke ti li ye waanib. ¹² U nyan timi bi puen kpa limakl Kristo pu na, ke ti li mɔk binib waah ηan sakpen pu na, aan bi pak u.

¹³ Ni mu gaa Kristo ki kii la. Naah ηun Uwumbɔr aabɔr ti ye mbamɔn, ki ye

tibɔnyaan ti cha ni ηmar na, le ni gaa Kristo ki kii. Naah kpaan u ni na, le Uwumbɔr tii nimi Waafuur Nyaan, ke waah nan puu tipuur ti na, ki mɔk ke ni ye waanib la. ¹⁴ Waah tii timi Waafuur Nyaan na, nima le mɔk ke u ga tii timi waah puu tipuur ti na mɔmɔk, ki ga gaa timi bimɔk ye waanib na lii. Nima pu na, cha ti li pak u, waah ηan sakpen pu na.

Pɔɔl aah mee Uwumbɔr pu na

¹⁵ M ηun naah gaa Tidindaan Yesu ki kii, ki gee waanib mɔmɔk pu na, ¹⁶ nima le m dooni Uwumbɔr ni pu n-yoonn mɔmɔk, ¹⁷⁻¹⁸ ki teer nimi maameel ponn ni. Tite Uwumbɔr, u ye Tidindaan Yesu Kristo Aawumbɔr, ki yeh lisil mɔmɔk na aah woln ninimbil pu na, m mee u ke u tii nimi Waafuur Nyaan mu ga tii nimi nlan, ki kpiir Uwumbɔr aah bi pu na mɔk nimi na, aan ni bee u mbamɔm, ki bee waah yin nimi ki tii nimi limakl pu na, ki bee waah ga tii waanib paacham aawan ni mɔ sakpen na pu na, ¹⁹ ki bee ke u kpa mpɔɔn sakpen ki ti nyan, ki tii timi bi gaa u ki kii na. Mpɔɔn ngbaan le ye mpɔɔn sakpiin ²⁰ mu u nan di fikr Kristo nkun ni, ki di u kaan unangii wɔb paacham na. ²¹ Uma Kristo bi nima ki kpa mpɔɔn mu jer mpɔɔn mɔmɔk na: u kpa mpɔɔn jer inyɔk, ni ηiwaa, ni bipɔnib aapɔɔn, ki kpa tininkpir jer tininkpir mɔmɔk, ki kpa mpɔɔn jer dindatiib aapɔɔn mɔmɔk. Waayimbil jer ηiyimbil ηimɔk bi dandana wee na, ni ηimɔk ga li bi n-yoonn mu choo na. ²² Uwumbɔr di tiwan mɔmɔk di ηa uma Kristo aataapɔtan taab, ki ηa u tiwan mɔmɔk aayidaan ki tii waanib. ²³ Waanib le ye uma Kristo aawon, le u gbii bi, ki mu bi tiwan nimɔk bi ηipepel mɔmɔk na ni.

2

Naah nyan nkun ni ki kan limɔfal pu na

¹ U tii nimi limɔfal la. Ni nan tun titunwanbir, kaa nan kii Uwumbɔr aamɔb, nima le naa nan kpa limɔfal. ² Ni nan dii dulnyaa aasan mu kaa ηan na, ki kii kinimbɔη ki ye tiwanbir mɔmɔk aayidaan na aamɔb. Kima le joo binib bi yii Uwumbɔr aamɔb na. ³ Ti mɔmɔk mu nan bi bi ponn ni, ki mu dii taah ban tiwan ni kaa ηan na

pu na, ki ηani tisui ni tiwon aah gee pu na. Taah nan bi pu na le nan cha Uwumbər gee liηuul ti pu, ke waah gee liηuul titunwanbir-dam biken pu pu na.

⁴ Tɔ, Uwumbər mu kpa linimbaasaln sakpen, ki gee timi sakpen. ⁵ Taah nan tun titunwanbir na, taa nan kpa limɔfal. Taah kpaan Kristo ni na, le Uwumbər tii timi limɔfal. Waanimbaasaln pu le u gaa nimi lii. ⁶ Taah kpaan Yesu Kristo ni na, le Uwumbər kpaan yoor timi ni uma Kristo, ki cha ti ti kal u chee paacham. ⁷ N-yoonn mu choo na, nima le ga mək ke Uwumbər kpa linimbaasaln sakpen, ki gee timi ki ti nyan, Yesu Kristo pu. ⁸ Naah gaa Yesu ki kii pu na, le ni ηmar, Uwumbər aanimbaasaln pu. Naa ye nimi nibaa pu le ni ηmar. Ni ye Uwumbər aapiin la. ⁹ Naa ye nimi aatunyaan pu le ti ηmar, ubaa taa li kpa kipupuk. ¹⁰ Ti ye Uwumbər aawanaankaan la. Taah kpaan Yesu Kristo ni na, le Uwumbər ηa timi binipəm, ke ti li tun lituln li ηan na. U nan di lituln ngbaan siin kiir timi, ke ti nan tun li.

Nimi ni Yesu Kristo kpaan la

¹¹ Nimi bi kaa ye Juu yaab na, Juu yaab yin nimi binib bi kaa geei ηichakpan na, ki yin bibaa bichakpangeeb; ba pu? bi geei ηichakpan. Ni teer man, naah nan bi pu n-yoonn mu jer na. ¹² N-yoonn ngbaan, naa nan kpaan Kristo chee, kaa nan ye binib bi Uwumbər nyan bi na ponn ni bibaa, kaa nan bi tipuur ti Uwumbər nan puu tii bi na ni. Ni nan bi dulnyaa wee ni, kaa nan kpa limakl, kaa nan nyi Uwumbər. ¹³ Le dandana wee, naah kpaan Yesu Kristo ni na, nimi bi nan daa Uwumbər chee na duun u chee dandana wee, Kristo aasin pu. ¹⁴ Uma pu le kimɔbaan bi. U nan di timi Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na kpaan unibaan, ki gbaa wii ligoln li nan bi tikaasisik ni na. ¹⁵ Waah kpo na, u kuln kidun ki nan bi ti ni bikaasisik ni na. U kuln Juu yaab aakaal ni baakoobil, ki di timi Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na kpaan ηa linibopəlɔn libaa, bi kpaan u ni na, nima le ti ηa kimɔbaan. ¹⁶ Waah kpo ndəpuinkoo pu na, u di timi ni bima, ki kpaan linibol libaa, ki giin bi Uwumbər chee, bi ni Uwumbər ti kpaan ki ηa kijətiik.

Waah ηa kina na, le u kuln kidun ki nan bi ti ni bikaasisik ni na. ¹⁷ Kristo nan dan ki nan tuk nimi bi nan daa Uwumbər chee na, ni Juu yaab bi duun u chee na, ke u ga ηa nimi, ni Juu yaab, ni Uwumbər kijətiik. ¹⁸ Kristo pu, le binib bi ye Juu yaab na, ni binib bi kaa ye Juu yaab na məmək kpaani Uwumbər Aafuur Nyaan baan ni, ki dan Tite Uwumbər chee.

¹⁹ Nima pu na, nimi bi kaa ye Juu yaab na aa ki ye biwəwəm ni bicham Uwumbər aanib chee. Ni ye Uwumbər aanib ponn ni bibaa, ki ye waamaal mu ponn ni bibaa la. ²⁰ Nimi Yesu aanib naahn kidiik la. Bi maa nimi lidinyikl li ye Yesu aakpambalb ni Uwumbər aabənabtiib na pu la. Yesu Kristo ubaa le ye lidinyikl ngbaan aatakpaan. ²¹ Uma pu le kidiik aawan məmək təη təb pu, ki ηa kidiik ki bi chain na, ki tii u. ²² Naah kpaan u ni na, ni mu ye kidiik ngbaan aawan ponn ni nibaa, ki ηa kidiik ki Uwumbər Aafuur Nyaan bi ki ponn ni na.

3

Pəəl aah tuk binib bi kaa ye Juu yaab na tibənyaan pu na

¹ Nima pu na, min Pəəl mee Uwumbər tii nimi la. M ye Yesu Kristo aayom, nimi bi kaa ye Juu yaab na pu. ² M dak ke ni ga li ηun Uwumbər aah san mi kinimbaak pu ki cha m tuk nimi waah gee nimi pu na. ³ U nan kpiir tibəbərkaan mək mi. M puun ηmee ti kigban kee ponn ni siib. ⁴ Ni yaa karn maah ηmee pu na kan, ni ga bee maah nyi Kristo aabəbərkaan pu na. ⁵ Uwumbər aa nan kpiir tibəbərkaan ngbaan mək n-yaayoonn na aanib. Dandana wee le Waafuur Nyaan kpiir ti, ki mək Yesu aakpambalb ni waabənabtiib bi bi chain na. ⁶ Tibəbərkaan ngbaan le ye ke timi Juu yaab, ni nimi bi kaa ye Juu yaab ki gaa Yesu aabənyaan tee na, ga kpaan ki yakr Uwumbər aawanyaan, ki kpaan ki li ye Yesu Kristo aanib, ki kpaan ki li bi Uwumbər aah nan puu tipuur ti na ni, Yesu Kristo pu.

⁷ Uwumbər aanimbaasaln pu, le u san mi kinimbaak ki ηa mi tibənyaan tee aatu-tunn, ki tii mi mpəən ke m tun lituln ngbaan. ⁸ Maa pii Uwumbər aaniwaatiir

ubaa, le u mu tee tii mi litunyaan limina, ke m buen binib bi kaa ye Juu yaab na chee, ki ti moon tibɔnyaan tee, ki tuk bi Kristo aah ŋan sakpen pu na, ⁹ ki kpiir tibɔbɔrkaan mək binib məmək, ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu ga ŋmar. Uwumbɔr u nan naan tiwan məmək na le nan bɔr tibɔbɔrkaan ngbaan ki nan saa dandana. ¹⁰ U ŋa kina ke waatuuntiib bi bi paacham na yaa kan Juu yaab ni bi kaa ye Juu yaab na aah kpaan tɔb chee ki ŋa Yesu aanib pu na kan, bi ga bee uma Uwumbɔr aah kpa nlan mək aabɔŋ pu na. ¹¹ N-yaayoonn na le u nan len ke u ga ŋa kina Tidindaan Yesu Kristo pu. ¹² Taah gaa Yesu ki kii ki kpaan u ni na, nima le ti kpa lipobil ke ti dan Uwumbɔr chee ki nan doon u, ki taa li san ijawaan. ¹³ Nima pu na, m gaŋ nimi, ke ni taa cha nitaakpab yɔl maah ji falaa ni pu pu na. Maafalaa le ye nimi aaterm.

Yesu Kristo aah gee timi pu na

¹⁴ Nima pu le m gbaan Tite Uwumbɔr aanimbiin ni. ¹⁵ Waah ye Tite na, nima le mək timi te aabimbin bamɔnn aah bi pu na. ¹⁶ Waah kpa mpɔɔn sakpen pu na, le m mee u ke u tii nimi mpɔɔn nisui ni, Waafuur Nyaan pu, ¹⁷ ki ki mee u ke Kristo li bi nisui ni, naah gaa u ki kii pu na, ki ki mee u ke ngeehm li bi ni chee mbaməm, ¹⁸ ki ki mee u ke ni ni waanib məmək ŋmaa bee Kristo aah gee nimi sakpen ki ti nyaŋ pu na. ¹⁹ Waah gee timi pu na jer unii aah ga ŋmaa bee pu na. M ban ke ni bee waah gee nimi pu na aan nimi aabimbin li bi ke waah bi pu na mbaməm.

²⁰ Waapɔɔn aah bi tisui ni ki tun lituln pu na, u ga ŋmaa ŋa sakpen tii timi ki jer taah dak pu na bee taah ga mee u pu na. ²¹ Yesu Kristo aanib aah kpaan u ni na, bi li nyuŋni Uwumbɔr n-yoonn məmək ki ti saa dulnyaa wee aadoon, ki li nyuŋni u n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

4

Tiwon aah kpaan pu na

¹ Min Pɔɔl, u bi kiyondiik ni Tidindaan pu na, m gaŋni nimi, ni li dii mbaməm. Uwumbɔr aah yin nimi ke ni li dii u pu na, ni li dii u kina. ² Ni li sunni nibaa taab

man, ki li bi suuna, ki li kpa suklaa n-yoonn məmək, ki li gee tɔb, ki li kpa limɔr tɔb pu.

³ Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah kpaan nimi unibaan pu na, ni li pɔɔni nibaa man, ki li kpaan kimɔbaan, ki li beenin ye unibaan.

⁴ Timi Yesu aanib məmək kpaan ki ye tiwonbaan ti ye waawon na la. Uwumbɔr Aafuur Nyaan baan le bi. Uwumbɔr yin nimi ki tii nimi limakl libaa ke ni ga ŋmar.

⁵ Ti kpa Dindaan ubaa la, ki dii naadii aasan mubaa la. Bi muin nimi nnyun ni Dindaan ubaa aayimbil pu la. ⁶ Uwumbɔr ubaa u ye ti məmək Aate na mu bi. U ye ti məmək Aayidaan ki cha ti məmək tun waatuln la, ki bi ti məmək ni.

⁷ Kristo yakr ipiin tii ti məmək waah ban pu na la. ⁸ Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, “Waah buen paacham na u joo binaagbiib pam,

ki di ipiin tii binib.”*

⁹ Naah ŋmee ke u buen paacham na, ni mək ke u puen nyan ni paacham le ki sunn ni kitiŋ kee pu, le ki nin ki gir buen paacham. ¹⁰ U sunn ni kitiŋ kee pu na mu ye u buen paacham na, ki bi ŋipepel məmək, ki ye dulnyaa wee məmək, ni paacham məmək Aayidaan. ¹¹ Uma le tii binib ipiin. U nan nyan bibaa bi li ye waakpambalb, bibaa mu li ye waabɔnabtiib, bibaa mu li mooni tibɔnyaan tee na, bibaa mu li ye waanib aaninkpiib, bibaa mu li ye waabɔr aaməmək. ¹² Kristo le di binib ngbaan məmək tii timi waanib, ke bi toor timi aabimbin, ti ti tun waatuln, ki ter tɔb, aan ti məmək li dii u mbaməm, ¹³ ki li kpaan kimɔbaan, uma u ye Uwumbɔr Aajapɔɔn na aasan ni, ki bee u mbaməm, ki chikr waasan ni, ki li kpa mbimbinyaan ki ti doo, uma Kristo aah tii timi pu na. ¹⁴ Ti taa ki li ye mbim. Binmanŋmannim bi kpa nnyamɔn aalan ke bi di ŋmann binib na yaa tuk nimi tibɔyayan ti kaa ye Kristo aabɔr na kan, ni taa dii bi. ¹⁵ Ti li kpa ngeehm ki li len ibamɔn man, aan timi aabimbin məmək li moo naahn Kristo u ye timi Aayidaan na. ¹⁶ Kristo aah joo timi pu na, le ti məmək kpaan tɔb chee, le ki tun ter tɔb waah tii ti məmək lituln pu na, aan ti məmək li moo dii u mbaməm, ki li gee tɔb.

* 4:8 : Lik Ilahn 68.18.

Liməfapəln li bi Yesu Kristo ni na

¹⁷ Ni taa li dii ke binib bi kaa nyi Uwumbər na aah dii pu na. Tidindaan aayimbil pu, le m len tibər timina. Baalandak məmək ye ilandak yəli la. ¹⁸ Binimbil aa woln. Bitafal aah pəə pu na, le baa nyi Uwumbər. Nima le baa kpa liməfal li Uwumbər tii timi na. ¹⁹ Binimbil man kidagook ni tijəŋ aatuln pu la. Baalandak aa ki muk bi titunwanbir pu.

²⁰ Kristo aa mək nimi ke ni dii kina. ²¹ M nyi ke ni ŋun waabər ki bae waaliin i ye mbamən na. ²² Nima pu na, ni di cha nimi aabimbikpok mu kaa ŋan na. Mbimbikpok ngbaan nan cha ni ban tiwan ni kaa ŋan ki ŋmanni nimi na la. Ni taa ki li dii naah nan dii pu na man. ²³ Cha Uwumbər kpeln nimi aasui aan ki ŋa nimi nsuupəən, ²⁴ ki yoor mbimbipəm mu Uwumbər naan mu ki di tii nimi na. Mu ye mbimbinyaan, ki bi chain mbaməm, ki naahn Uwumbər aabimbin la.

²⁵ Nima pu na, ni taa ki mənɪ inyamən. Ni məmək li len ibamən təb chee. Ti yaa ŋmanni təb kan, ni naahn ke tiwon aawan nibaa le aah ŋmanni niken na. ²⁶ Ni yaa gee liŋuul kan, ni taa cha nimi aajuul ngbaan tun titunwanbir. Ni taa li beenin joo liŋuul ngbaan nwiin ti lir,† ²⁷ ki taa tii kinimbəŋ nsan. ²⁸ Binaayukb taa ki su. Cha bi di biŋaal tun lituln li ŋan na linimaln, aan ki kan baah ban pu na, ki tii bigiim mu. ²⁹ Ni taa cha iliin i kaa ŋan na nyan nimi aaməi ni. Ni li len iliin i ŋan na, i ga ter binib bi ŋun na ke bi dii Uwumbər aasan mbaməm. ³⁰ Ni taa ŋani tiwan ni ga tii Uwumbər Aafuur Nyaan mpombiin. Nfuur Nyaan ngbaan ye kidaan, le Uwumbər di daan nimi, ki mək ke uma le yeh nimi. N-yoonn mbaa bi ki choo, u ga nan gaa nimi lii kookoo. ³¹ Ni taa cha niponn ni li to təb pu; ni li nyani liŋuul nisui ni; ni taa li ŋmə təb pu tijar; ni taa li seei təb; ni taa cha kinananj kibaa ki li bi ni chee. ³² Ni li ŋani təb tijann, ki li san təb kinimbaak, ki di cha pinn təb ke Uwumbər aah di cha pinn nimi, Kristo pu pu na.

5

Uwumbər aanib aabimbin

† 4:26 : Lik Ilahn 4.4.

¹ Naah ye Uwumbər aabigeehm na, pəək nibaa man, ki li bi ke waah bi pu na. ² Cha ngeehm li bi ni chee man, ke Kristo aah gee timi pu, ki kpo ti pu, ki ŋa kitork ki piir Uwumbər aasui, ki ŋa ti ni Uwumbər kijətiik na.

³ Naah ye Uwumbər aanib na, ni taa gər kidagook, ki taa tun tijəŋ aatuln libaa, ki taa li kpa iniman. Ni taa po len lituln limina aaboln aabər. ⁴ Ni taa len iliin i kaa ŋan na, ni kijərək aaliin, ni yaasaraapəəl aaliin. Iliin imina aaboln aa ye Yesu aanib aah len i na. Ni taa len kina. Ni li dooni Uwumbər man. ⁵ Ni po nyi ke unii umək ye udagoor na, ni unii umək ye tijəŋdaan na, ni unii umək ye unimandaan na, aan koo ni Kristo ni Uwumbər aanaan ni. Unii yaa kpa iniman kan, liwangol ye liwaal la, le u dii.

⁶ Titunwanbir timina aaboln pu, le Uwumbər gee liŋuul binib bi kaa kii waaməb na pu. Ni taa cha unii ubaa ŋmann nimi ki tuk nimi ke naa bir. ⁷ Ni taa dii binib bi tun kina na. ⁸ N-yoonn mbaa, ni mu nan bi mbəmbəən ni la. Dandana, naah kpaan Tidindaan ni na, ni bi nwiihn ni la. Naah bi nwiihn ni na, ni li bi mbaməm, ke nwiihn ni aanib aah bi pu na. ⁹ Binib bi bi nwiihn ni na, bi kpa mbimbinyaan, ki tun lituln li ŋan na məmək, ki dii Uwumbər aabər ti ye mbamən na la. ¹⁰ Pəək nibaa man, aan ki bee tiwan ni ga piir Tidindaan aasui na. ¹¹ Ni taa kpaan binib bi bi mbəmbəən ni ki tun yəl yəl na chee man. Ni tee li sur bi man. ¹² Ti yaa po len baah tun lituln li libəəl ni na aabər kan, ni ye iniməən la. ¹³ Tə, tiwan məmək yaa nyan ni mpaan pu kan, le naabimbin ga kpiir chain; nwiihn le nyan ni tiwan məmək mpaan pu. ¹⁴ Nima pu le ti gaa ilahn ke,

“Si u də geen na,
finn aan ki fikr nkun ni,
le Kristo ga li wiin aa pu.”

¹⁵ Nima pu na, ni li nyi man, ki li bi mbaməm. Ni taa li bi ke bijərb aah bi pu na. Ni li kpa laasaab man. ¹⁶ Ni li tun Uwumbər aatuln n-yoonn məmək, ki taa li ka fam; ba pu? titunwanbir wiir dandana wee la. ¹⁷ Nima pu na, ni taa li ye bijərb man. Pəək

ti naahn kijaak aajuk ki Waafuur Nyaan di tii timi na; ¹⁸ ki li mee Uwumbər ki gan̄ni u ke u ter nimi. N-yoonn məmək ni li mee u mbimbin məmək pu. Waafuur Nyaan aah mək nimi pu na, ni li mee u kina, ki taa geeni man, ki taa di cha man. Ni li mee u n-yoonn məmək ki tii waanib məmək, ¹⁹ ki li mee u ki tii m mu, ke u mək mi maah ga len pu na, ki tii mi lipobil ke m waar mməb ki tuk binib tibənyaan tee aabəbərkaan. ²⁰ M si Yesu aasisiyyaan, ki bi kiyondiik ni, tibənyaan ngbaan pu la. Nima pu na, ni li mee Uwumbər ke u tii mi lipobil, ke m tuk binib tibənyaan ngbaan, maah ba ga tuk bi pu na.

Kookoo aadoon

²¹ Tinaabogeehn Tikikus u ye Tidindaan aatutunn bamənn na le ga tuk nimi maabər məmək, le ni bee maah bi pu na. ²² Nima le m cha u dan ni chee, ke u nan tuk nimi taah bi pu na, aan ki səŋ nisui.

²³ Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo tii tinaabitiib nsuudoon, ki cha ni li gee təb ki gaa u ki kii mbaməm.

²⁴ Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa binib bimək gee u n-yoonn mu kaa kpa ndoon na pu.

Kigbanj ki Pɔɔl ηmee ki tii FILIFI YAAB na

¹ Min Pɔɔl ni Timoti bi ye Yesu Kristo aanaagbiib na dooni waaninyaam bimək bi Filifi aatinj ni na, ni baaninkpiib ni baateterb mu. ² Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Pɔɔl aah mee Uwumbər pu na

³ Maah teer nibər n-yoonn məmək pu na, m dooni Uwumbər u m dii u na, ni pu la. ⁴ Maah mee Uwumbər tii ni məmək n-yoonn məmək pu na, m mee u ni mpopiin la, ba pu? ⁵ bundaln ni nan gaa Yesu aabər ki nan saa din na, ni ter mi ke m tuk binib waabɔnyaan tee la. ⁶ M bee ke Uwumbər u nan piin ki bi toor nimi aabimbin na, u ga li beenin ηani kina ki toor nimi aabimbin ti doo bundaln Yesu Kristo ga gir ni na. ⁷ Maah nyi kina na, ni ηan; ba pu? m gee nimi la. Ni məmək nan ter mi kiyondiik ni, ki nan ter mi buyoonn m nan bi bibɔjirb aanimbiin ni na ke m ti len Yesu aabɔnyaan tee aabamɔn. ⁸ Uwumbər nyi ke nnimbil man ke m ki kan nimi; ba pu? m gee nimi, Kristo aah tii mi ngeehm pu na.

⁹ M mee Uwumbər ke ni li moo gee tɔb ki li moo nyi Uwumbər aabər, ki li kpa nlan nyaan, ¹⁰ aan ki lee nsan mu ηan na, aan ki li bi chain, ki taa li kpa taani ubaa bundaln Kristo ga gir ni na. ¹¹ M ban ke ni li kpa mbimbinyaan ki li tun lituln li ηan na n-yoonn məmək, Yesu Kristo aapɔɔn pu, aan binib nyunj Uwumbər ki pak u.

Yesu Kristo pu le ti bi

¹² Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke maah bi kiyondiik ni na, nima le cha binib pam ηun Yesu aabɔnyaan tee. ¹³ Ubərkpaaan na aajab, ni binib bimək bi do na nyi ke Kristo pu le m bi kiyondiik ni. ¹⁴ Maah bi kiyondiik ni na, nima le pɔək nnaabitiib aataakpab Tidindaan aasan ni, ki tii bi lipobil ke bi tuk binib Yesu aabər ki taa san ijawaan.

¹⁵⁻¹⁷ Binib bibaa kpa lipiipoln m pu, ki ban baayimbil. Nima le cha bi mooni Kristo aabər. Bi ban ke binib nyunj bi la.

Binimbil aa man Kristo aabər pu. Maah bi kiyondiik ni Yesu aabər pu na, le bi ban ke m ji falaa ki kpee. Nima le cha bi mooni Yesu aabər. Bibaa mu bi, ki mu gee mi ki mooni Kristo aabər ke bi ter mi; ba pu? bi bee ke Uwumbər le cha m bi do ke m len Yesu aabɔnyaan tee aabamɔn.

¹⁸ M ga len kinye? Bi yaa mooni Kristo aabər lipiipoln pu, bee bi yaa mooni waabər ngeehm pu kan, naa muk mi. Bi məmək aah mooni waabər pu na le cha m kpa mpopiin. Ni ye mbamɔn la, m ga li beenin kpa mpopiin, ba pu? ¹⁹ ni mee Uwumbər tii mi la, Yesu Kristo Aafuur Nyaan mu ter mi, le m bee ke nima le ga cha m nya kiyondiik ni. ²⁰ Nnimbil man ke binib nyunj Kristo m pu. M yaa kpo u pu, bee m yaa kaa kpo u pu kan, m ban ke m li kpa lipobil dandana wee, ke maah kpa n-yoonn məmək pu na, ki li len ki taa li san binib inimɔn. ²¹ M yaa bi limɔfal ni kan, Kristo pu le m bi. M yaa kpo kan, m ga kan tinyoor. ²² M yaa bi kan, m ga tun Uwumbər aatuln, le u ga ηa tinyoor ηa li pu. Maa nyi maah ga lee pu na; ²³ nkun ni limɔfal məmək ηan la. M ban ke m nya dulnyaa ni, ki ti li bi Kristo chee; ba pu? nima le ga li ηan sakpen ki jer naah ηan pu dulnyaa wee ni na. ²⁴ M mu yaa kaa kpo kan, ni mu ηan; ba pu? m ga li ηmaa beenin ter nimi. ²⁵ Nima pu le m bee ke maan kpo dandana wee. M ga li beenin bi ni chee, ki ter nimi, ni moo gaa Yesu ki kii mbamɔm, ki li kpa mpopiin. ²⁶ M yaa ki gir ni ni chee kan, m pu le ni ga nyunj Yesu Kristo sakpen.

²⁷ Tibəkpaan le ye ke nimi aabimbin li bi Kristo aabɔnyaan tee aah mək nimi pu na, aan m yaa dan nan mann nimi, bee m yaa kaa dan kan, m ga ηun nimi aabər, ke ni si Yesu aachanj ni, ki kpa kimɔbaan, ki kpaan tuk binib Yesu aabɔnyaan, ke bi gaa u ki kii. ²⁸ Ni taa san nimi aadim ijawaan man. Nima le ga mək bi ke bi ga kan ntafadaan mu kaa kpa ndoon na, ki ga mək nimi ke Uwumbər ga gaa nimi lii. ²⁹ Uwumbər cha ni gaa Kristo ki kii la, ki cha ni ji falaa mu u pu. ³⁰ Ni nan kan maah jin falaa Yesu pu pu na, ki ηun maah ji falaa u pu dandana wee pu na. Le ni mu bi ji falaa ke maah ji pu na.

2

Mpɔɔndaan Yesu Kristo aah nan sunn ubaa pu na

¹ Tɔ, Kristo pɔɔni nitaakpab, le waah gee nimi pu na sɔŋni nisui, ni ni Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu kpaan kijɔtiik, le ni kpa tibulchinn ki san tɔb kinimbaak, ² nima pu na, ni li kpaan kimɔbaan, ki li gee tɔb, ki li kpaan nlandak mbaa. Ni yaa ŋa kina kan, m ga li kpa mpopiin mbamɔm. ³ Ni taa li kpa lipiipoln tɔb pu, ki taa li ban ke binib li pak nimi. Ni sunn nibaa taab man, ki li nyunŋni tɔb ki jer nibaa. ⁴ Ubaa taa li ban uma ubaa aanyoor baanja. Aa li ban ke ni mɔmɔk kan tinyoor. ⁵ Ni sunn nibaa taab man ke Yesu Kristo aah sunn ubaa taab pu na. ⁶ U bi ke Uwumbɔr aah bi pu na. U mu aa dak ke ni ye limukl ke u ni Uwumbɔr li ŋak. ⁷ Waageehn pu le u di cha tiwanyaan nimɔk bi Uwumbɔr do na, ki ŋa ubaa ke unaagbiija na. U kpaln unibɔn, ⁸ ki sunn ubaa taab, ki kii Uwumbɔr aamɔb, hali ki ti kpo ndɔpuinkoo pu. ⁹ Nima pu le Uwumbɔr nyun u sakpen ki yoor u paacham, le ki tii u liyimbil li jer nyimbil mɔmɔk na, ¹⁰ ke binib ni tiwan nimɔk bi paacham na, ni binib ni tiwan nimɔk bi kitiŋ do na, ni binib ni tiwan nimɔk bi kitiŋ aataab na, bi mɔmɔk yaa ŋun Yesu aayimbil pu kan, bi li gbaani unimbiin ni. ¹¹ Bi mɔmɔk pel pel ga len binib ni, ke Yesu Kristo le ye tiwan ni binib mɔmɔk Aadindaan. Nima le ga nyun Tite Uwumbɔr.

Ni li wiin ke nwiihn na dulnyaa ni

¹² Nima pu na, nnaabitiib bi m gee bi na, maah kaa bi ni chee na, m ban ke ni kii maamɔb ki jer naah nan kii maamɔb buyoonn m nan bi ni chee pu na. Naah ŋmar pu na, ni li tun Uwumbɔr aatuln ke binib bi ŋmar na aah ba ga tun pu na, ki li san Uwumbɔr n-yoonn mɔmɔk; ¹³ ba pu? Uwumbɔr bi tun lituln nisui ni, ke ni li neen ke ni kii waamɔb, ki li ŋani waageehn.

¹⁴ Naah ŋani tiwan nimɔk na, ni taa li ŋulni, ki taa kpak kinikpakpak, ¹⁵ aan ki li ye Uwumbɔr aabim bi kaa kpa taani, kaa kpa ngalm na. Ni bi titunwanbirdam aakaasisik ni la. Ni li bi ke nwiihn na le dulnyaa wee ni ki wiin bikaasisik ni, ¹⁶ ki joo ni Uwumbɔr aabɔr ti tii binib limɔfal na.

Ni yaa bi kina kan, le m ga li kpa kipupuk ni pu bundaln Kristo ga gir ni na, ke maah tun lituln linimaln ki tuk nimi Uwumbɔr aabɔr na, naa ye fam.

¹⁷ Ni yaa gaa Yesu ki kii ki tun waatuln mbamɔm kan, m kpa mpopiin ni pu. Bi yaa po ku mi kan, m kpa mpopiin. ¹⁸ Ni mu li kpa mpopiin sakpen ke maah kpa pu na.

Uwumbɔr aatutum Timoti ni Epafrodaitus

¹⁹ Tɔ, Tidindaan Yesu pu le m kpa limakl ke m ga cha Timoti dan ni chee dandana wee. U yaa nan tuk mi nimi aabɔr aah bi pu na kan, nsui ga sɔŋ. ²⁰ Utafal bi ni ni la. Maa ki kpa unii u aatafal bi ni ni, ke utafal aah bi ni ni pu na. ²¹ Biken na mɔmɔk aatafal bi bibaa ni la. Bitafal aa bi Yesu Kristo aatuln ni. ²² Ni nyi Timoti aabimbin aah ŋan pu na, ki nyi ke u tun lituln m chee ke ubo aah tun lituln ute chee pu na, ki ti tuk binib Yesu aabɔnyaan tee. ²³ Nima pu na, m yaa kan maabɔr aah ga doo pu na kan, m ga cha u dan ni chee. ²⁴ Tidindaan pu le m nyi ke ni yaa kpee siib kan, m mu ga dan ni chee.

²⁵ M dak ke ni ŋan ke m cha tina aabo Epafrodaitus ki gir ni ni chee. U ye maatu-tunjeer ni maajanjeer Tidindaan aasan ni, ki ye nimi aatutunn u dan nan tii mi maah ban pu na. ²⁶ Unimbil man ke u ki kan nimi. Naah ŋun ke u bun na, nima le usui bii. ²⁷ Ni ye mbamɔn, u nan bun ki ti ban u kpo, le Uwumbɔr san u kinimbaak ki cha u pɔɔk. Waah cha u pɔɔk na, u san m mu kinimbaak, m taa li kpa mpombiin ki kpee mpombiin pu. ²⁸ Le m ban ke m cha u gir ni ni chee mala, ni yaa nan kan u kan, ni ga li kpa mpopiin. Le nsui ga sɔŋ. ²⁹ Nima pu na, ni gaa u tiŋann Tidindaan pu, ki li kpa mpopiin sakpen, ki nyun u ni binib bimɔk bi ke waah bi pu na; ³⁰ ba pu? Kristo aatuln pu, waa nan daa nkun. Waah nan ban u ter mi, naah kaa nan ŋmaa ter mi pu na pu, le u nan kan linimaln.

3

Mbimbinyaan bamɔm

¹ Nnaabitiib, kookoo aabɔr le ye ke ni li kpa mpopiin Tidindaan pu. M yaa ki ŋmee ke maah nan ŋmee pu tii nimi na kan, naan

muk mi; ba pu? ni njan ke ni ki njun maah ga njmee pu tii nimi na.

² Tɔ, ni li nyi binib bi tun lituln li kaa njan na, ki bi ke ibɔ na, ki len ke ni yaa kaa gii lichakpaln kan naan njmar na. ³ Timi bi kpaan Uwumbɔr Aafuur Nyaan chee ki pak u, ki kpa kipupuk Yesu Kristo pu, ki bee ke taan njmar tibaa aapɔɔn pu na, timi le kpa lichakpangeei bamɔnn. ⁴ Min mbaa ba ga li kpa nsan ki ga njmaa len ke m ga njmaa njmar mbaa pu. Unii ubaa yaa len ke u kpa nsan ke u ga njmaa njmar ubaa pu kan, m kpa nsan ki jer u. ⁵ Maah nan ye iwiin iniin aabo na, bi nan gii nchakpaln. M ye Juu yaab aabo, ki ye Benjaminn aanibol ponn ni aanii ubaa la. M ye Hiibru yaab aabo bamɔnn la. M nan dii Moses aakaal, Farisii yaab aah dii pu na. ⁶ Nnimbil nan man ke m nj Yesu aanib falaa. M nan dii Moses aakaal mbamɔm, kaa yii nkaal mbaa. ⁷ Nimina mɔmɔk nan ye tinyoor le ki tii mi. Le m yii ni mɔmɔk Kristo pu, ke naa ye nibaa. ⁸ Ni ye mbamɔn la, m yii tiwan mɔmɔk ke naa ye nibaa, ke m li nyi Yesu Kristo u ye Ndindaan na. Maah nyi u pu na, nima le jer tiwan mɔmɔk. U pu le m di tiwan mɔmɔk lii, ke ni ye timoor la, ke m gaa uma, ⁹ ki kpaan u ni. M yaa dii Moses aakaal kan, nima le aan cha Uwumbɔr len ke maabɔr njan. Maah gaa Kristo ki kii na, nima le cha Uwumbɔr len ke maabɔr njan; m gaa Yesu Kristo ki kii le ki njan Uwumbɔr chee. ¹⁰ M ban ke m bee Kristo, ni mpɔɔn mu fikr u nkun ni na, ki ji falaa u pu. M ban ke maabimbikpok kpo ke waah nan kpo pu na, ¹¹ aan m mu nan fikr nkun ni.

Pɔɔlaanimbil aah man Yesu Kristo aasan pu pu na

¹² Maa len ke m fuu Yesu aah ban pu na, kaa len ke m ye unii u njan ti doo na. M pɔɔni mbaa ke m li bi Yesu Kristo aah ban ke m li bi pu na; ba pu? u gaa mi ki nj mi waanii la. ¹³ Nnaabitiib, maa len ke m fuu waah ban pu na. Nnimbil man tiwan nibaa le pu. M suln tiwan ni bi mpuwɔb na, ki pɔɔni mbaa ke m pii tiwan ni bi nnimbiin ni na. ¹⁴ Yesu Kristo pu le Uwumbɔr yin mi ke m dii nsan mu cha paacham na. Nima le nnimbil man ke m fuu nima, ki ti kan tinyoor ti Uwumbɔr ga tii mi na.

¹⁵ Nimi bi dii Uwumbɔr aasan mbamɔm na, cha ni mu aanimbil li man kina man. Ni yaa kaa bee waabɔr tibaa mbamɔm kan, u ga mɔk nimi. ¹⁶ Ti mu aah nyi Uwumbɔr aabɔr mɔmɔk pu na, cha ti li dii kina man.

¹⁷ Nnaabitiib, ni li kpaan kimɔbaan ki dii maataabuu, ki lik binib bi dii ke taah dii pu na. ¹⁸ Tɔ, binib pam aah dii pu na, bi ye Yesu aadɔpuinkoo aadim la. M nan tuk nimi baabɔr n-yoonn mɔmɔk, ki ki tuk nimi dandana wee, ni tinyunyunn la. ¹⁹ Baadoon le ga li ye ntafadaan mu kaa kpa ndoon na. Baawumbɔr le ye bipuul. Bi kpa kipupuk inimɔɔn aatuln pu. Baalandak bi dulnyaa wee ni aawan ni la. ²⁰ Tima kan, Uwumbɔr do le ye tido, le ti kii bundaln Tidindaan Yesu Kristo u ga gaa timi lii na ga nya ni nima na. ²¹ U kpa mpɔɔn ki ga njmaa nyanj tiwan mɔmɔk, ki cha ni mɔmɔk kii waamɔb. Waah kpa mpɔɔn kina na, le u ga di timi aawon ti kaa ye lisil aawon na nj tiwonpɔnn ti naahn uyaar ti ye lisil aawon na.

4

Nsurm

¹ Nnaabitiib, Tidindaan aah ga njmaa nj kina ki tii nimi na, ni li si ucha nj ni. M gee nimi la. Le nimi aabɔr bi nsui ni. Le mponn piin ni pu. Nimi le ye maatuln aanyoor.

² Yuwodia ni Sintiki, m ganj nimi, ni li kpaan kimɔbaan Tidindaan pu. ³ Maatutuɔjeer bamɔnn, m mee aa mu, ter bipiib ngbaan; ba pu? bi ni Klement ni maatutuɔjeerb biken nan tun lituln linimaln m chee, ki ter mi m tuk binib Yesu aabɔnyaan tee. Baayimbil njmee limɔfal aagbanj ki bi paacham na ni.

⁴ Ni li kpa mpopiin Tidindaan pu, n-yoonn mɔmɔk. M ki tuk nimi la, ni li kpa mpopiin man.

⁵ Ni li bi suuna binib mɔmɔk chee man. Tidindaan ga gir ni dandana wee. ⁶ Ni taa cha ilandak li muk nimi tiwan nibaa pu. Ni li mee Uwumbɔr tiwan mɔmɔk pu, ki ganj ni u, ki dooni u ki tuk u naah ban pu na mɔmɔk. ⁷ Ni yaa njani kina kan, Uwumbɔr ga tii nimi nsuudoon mu jer taah nyi pu na. Nisui, ni nimi aalandak ga doon; ba pu? ni kpaan Yesu Kristo chee.

⁸ Nnaabitiib, kookoo yaan le ye ke ni li dak ilandak i ye mbamɔn na, ni i kpa laasaab na, ni i tok na, ni i ye chain na, ni i njan na, ni i kpa lisil na. Ni cha ilandak imɔk njan ki neer mpakm na li joo nimi. ⁹ Ni nan bae Uwumbɔr aabɔr m chee, ki gaa ti, ki njan maah len pu na, ki kan maah njan pu na. Ni li dii kina, le Uwumbɔr u tii timi nsuudoon na ga li bi ni chee.

Ipiin pu aadoon

¹⁰ Ni yunn le naa ki kan mi; le nitafal mu beenin bi m ni. Nima le m kpa mpopiin sakpen Tidindaan pu. M bee ke nitafal bi m ni n-yoonn mɔmɔk; le ni mu aa nan kpa nsan ni ter mi. ¹¹ Maa len igiin pu. M yaa kpa sakpen, bee m yaa kpa siib kan, m bae maah ga njan pu aan nnimbil gbiin kina na. ¹² M nyi igiin, ki nyi liwankpal mu. Ni yaa mɔ, bee ni yaa kaa mɔ kan, m yaa ji bab, bee nkon yaa pii mi kan, m yaa kpa sakpen, bee m yaa kaa kpa nibaa kan, m bae maah ga njan pu aan nnimbil gbiin kina na. ¹³ Kristo aah tii mi mpɔɔn mu na, m ga njan njan tiwan mɔmɔk.

¹⁴ Tɔ, naah ter mi maafalaa ni pu na, ni njan mbamɔm la. ¹⁵ Nimi Filipi aatiŋ aanib nyi ke maah nan tuk nimi Yesu aabɔnyaan tee njan ki nin nyan Masedonia aatiŋ ni na, Uwumbɔr aanib ponn ni ubaa aa tii mi ipiin, see nimi baanja. M nan tuk nimi Uwumbɔr aabɔr, le ni mu nan tii mi ipiin. ¹⁶ Maah nan bi Tesalonika aatiŋ ni na, ni nan tun ni unii nfum mulee u nan tii mi maah ban pu na. ¹⁷ Naa ye ke m ban ipiin la. Naah tii mi ipiin pu na, nima le ni ga li moo kpa tinyoor. Nima le m ban. ¹⁸ Naah tii mi tiwan ni na, m gaa ni mɔmɔk ki kpa sakpen. Naah tun ni Epafrodaitus ke u nan tii mi ipiin i na, u nan tii mi i. Naah tii mi ipiin i na, ni naahn kitork ki njan na le ki tii Uwumbɔr, le usui piir, le u gaa i. ¹⁹ Uma Uwumbɔr u m dii u na le ga tii nimi naah lann pu na mɔmɔk; waah kpa liwankpal sakpen paacham pu na, kina le u ga tii nimi, Yesu Kristo pu. ²⁰ Cha ti li nyuŋni Tite Uwumbɔr n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Kookoo aadoon

²¹ Ni doon Yesu Kristo aaninyaam mɔmɔk tii mi. Tinaabitiib bi bi m chee

na dooni nimi. ²² Uwumbɔr aanib mɔmɔk dooni nimi. Ubɔrkpaan Siisa aatutum bi ye Uwumbɔr aanib na mu dooni nimi mbamɔm.

²³ Tidindaan Yesu Kristo aanann li bi nisui ni. [Amii.]

Kigban̄ ki Pɔɔl ηmee ki tii KOLOSE YAAB na

¹ Min Pɔɔl u ye Yesu Kristo aakpambal Uwumbɔr aageehn pu na, m ni tina aabo Timoti ² le ηmee kigban̄ kee ti tii nimi Uwumbɔr aanib bi ye tinaabitiib ki gaa Kristo ki kii, ki bi Kolose aatiη ni na. Tite Uwumbɔr [ni Tidindaan Yesu Kristo] ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Idoon aameel

³ N-yoonn mumək ti mee Uwumbɔr u ye Tidindaan Yesu Kristo Aate na tii nimi na, ti dooni u ni pu; ⁴ ba pu? ti ηun ke ni gaa Yesu Kristo ki kii mbaməm, ki gee Uwumbɔr aanib məmək; ⁵ ba pu? ni kpa limakl ke ni ga nan kan Uwumbɔr aah di tiwan ni siin nimi paacham na. Ni ηun ni pu buyoonn ni ηun tibɔnyaan ti fuu ni ni chee ki ye mbamən na chee la. ⁶ Tibɔnyaan ngbaan le cha nimi ni binib bi bi ηipepel məmək na tun litunyaan. Binib moo gaal tibɔnyaan ngbaan ki keei, nikaasisik ni, ni ηipepel məmək. Naah ηun ti, ki bee mbaməm Uwumbɔr aah ηani nimi tiηann pu na, le binib moo gaal tibɔnyaan ngbaan ki keei nikaasisik ni, ki nan saa dandana. ⁷ Timi aatutunjeer Epafras u ti gee u na le nan tuk nimi Uwumbɔr aanimbaasaln pu. Uma Epafras le si timi aasisiyyaan ki tun Kristo aatuln mbaməm ki ter nimi. ⁸ U tuk timi Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah cha ni gee binib pu na.

⁹ Nima pu le ti mee Uwumbɔr tii nimi, kaa di cha. Buyoonn ti nan ηun ni pu ki nan saa dandana wee na, le ti mee Uwumbɔr tii nimi, ke ni ga bee waah ban ke ni li ηani pu na. Ti mee u ke u tii nimi nlan ni bee Waafuur Nyaan aabɔr, ¹⁰ aan ki li dii Tidindaan waah ban pu na, aan ki gbiin unimbil, ki tun litunyaan aabɔη məmək, ki moo bee waabɔr. ¹¹ Ti mee u tii nimi ke waah kpa mpɔɔn sakpen pu na, u tii ni mu mpɔɔn, aan ni li kpa limɔr falaa ponn ni n-yoonn məmək, ki li kpa mpopiin, ¹² ki li dooni u; ba pu? uma le ηa nimi binib bi ηeer ke bi kan tiwan ni u ga tii waanib,

nwiihn aanaan ni na. ¹³ Uma le nan nyan timi mbɔmbɔɔn aanaan ni, ki nabr timi di buen Ujapɔgeehn aanaan ni. ¹⁴ Uma le gaa timi lii, le Uwumbɔr di cha pinn timi aatunwanbir, [Ujapɔɔn aasin pu].

Yesu Kristo aabimbin, ni waatuln

¹⁵ U ye Uwumbɔr u taa waa u na aanan, ki ye tiwan nimək Uwumbɔr naan ni na Aayidaan; ¹⁶ ba pu? Uwumbɔr nan cha u naan tiwan məmək, ni bi paacham, ni ni bi kitiη na, ni taah waa ni na, ni taah kaa waa ni na; ni yaa ye nnaan, bee ipɔɔn, bee bitinjoob, bee tininkpir, uma le nan naan ni məmək ke ni li nyuηni u. ¹⁷ Uma Yesu le puen tiwan məmək bi. Uma pu le tiwan məmək beenin bi. ¹⁸ Uma le ye waanib Aayidaan. Le waanib mu ye waawon, le u tii bi limɔfal. Uma le puen fikr nkun ni, ki ye tiwan məmək Aayidaan; ¹⁹ ba pu? ni mɔ Uwumbɔr ke waah bi pu na, Yesu mu bi kina la. ²⁰ Uma Yesu pu, le ni mɔ Uwumbɔr ke u di tiwan ni məmək bi paacham, ni tiwan ni məmək bi kitiη na tooh kijɔtiik ubaa chee. Waasin nan nyan uwon ni, ndɔpuinkoo pu; waasin ngbaan pu le Uwumbɔr cha tiwan ngbaan məmək ni uma ηa kijɔtiik.

²¹ N-yoonn mbaa ni nan ye biwɔwɔm le Uwumbɔr chee. Ni nan dak ilandak i kaa ηan na, ki tun lituln li kaa ηan na, nima le ni nan ye Uwumbɔr aadim, ²² le dandana wee u cha ni ni uma ηa kijɔtiik; ba pu? Ujapɔɔn nan kpo ni pu la. U nan kpo ni pu, ke ni li bi chain, ki li ye bininyaam, ki taa li kpa ngalm mubaa, bundaln u ga di nimi siin Uwumbɔr aanimbiin ni na. ²³ Ni ηan ke ni li dii u mbaməm, ki taa di cha waasan, ki taa cha nibaa lej nimi. Naah ηun tibɔnyaan tee na, tibɔr ngbaan tii nimi limakl la. Ni taa di cha limakl ngbaan. Bi moon tibɔnyaan tee, ki tuk binib bimək bi dulnyaa wee ni na la. Min Pɔɔl mu ηa unii u mooni ti na la.

Pɔɔl aah ye Yesu Kristo aanib aatutunn pu na

²⁴ Tɔ, maah jin falaa u ni pu na, nima le m kpa mpopiin. Kristo nan tuk mi maah ga ji falaa waanib pu pu na, le maah ji falaa tiwon tee ni na, falaa ngbaan u gur na le m ji.* Waanib bi m ji falaa bi pu na le ye

* 1:24 : Lik Lituln 9.16.

waawon. ²⁵ Uwumbər nan ɲa mi waanib aatutunn, ki di lituln siin mi, ke m tun ki ter nimi. Lituln ngbaan le ye ke m tuk nimi waabər məmək pel pel. ²⁶ Ti ye tibəbərkaan la. Uwumbər nan bər ti n-yaayoonn na aanib, le ki kpiir ti tuk waanib dandana wee. ²⁷ U ban ke bi bee tibər ngbaan aah ɲan sakpen ki ter ɲitimbol məmək pu na la. Tibəbərkaan ngbaan le ye ke Kristo bi ni ni. Waah bi ni ni na, nima le ni kpa limakl ke ni ga ji waaməən. ²⁸ Kristo aabər ngbaan le ti mooni, ki sur binib məmək, ki tuk bi waabər, waah tii timi nlan pu na. Ti ban ke bi məmək li kpaan Kristo ni, ki li ye binib bi ɲan doo na. Ti ban ke ti di bi ki mək Uwumbər la. ²⁹ Nima le cha m tun lituln linimaln. M tun lituln ngbaan waapəən sakpiin pu la.

2

¹ M ban ke ni bee ke m tun lituln linimaln nimi pu, ni Laodisea aatiɲ aanib pu, ni binib bimək kaa kee kan mi na pu, ² ke m pək bitaakpab. M ban ke ni məmək li kpaan kiməbaan, ki li gee təb, ki bee Uwumbər aabər mbaməm, aan ki li pak ti mbaməm, ki taa joo beeni. M ban ke ni bee Uwumbər aabəbərkaan, ti ye Kristo aabər na. ³ Uma baanja le ga ɲmaa tii timi nlan mu ye nlan bamənn na. Uma baanja le ga ɲmaa mək timi nnyim məmək.

⁴ M tuk nimi kina ke ubaa taa ɲmann nimi la. Unii yaa məlɲ inyamən i mə na ki tuk nimi kan, ni taa kii. ⁵ Maawon aa bi ni chee, le maalindak bi ni ni. Naah gaa Kristo ki kii mbaməm ki dii waasan mu mbaməm na, nima le m kpa mpopiin sakpen.

Cha Yesu Kristo aabimbin li gbii si

⁶ Ni nan gaa Yesu Kristo, ki kii ke u ye Nidindaan. Nima pu na, ni li kpaan u ni, ki li dii u man, ⁷ ki too chuu u ke busub aanyaan aah koo kitin pu na, ki li bae waabər n-yoonn məmək, ki gaa ti ki kii mbaməm, taah nan tuk nimi pu na, ki li dooni u n-yoonn məmək.

⁸ Unii yaa tuk nimi nnyamən aalan mu ye fam na kan, ni li nyi man ki taa dii u; nlan ngbaan ye binib aalan mu nyan ni kinimbəɲ ki joo dulnyaa wee na, naa ye Kristo aabər. ⁹ Uwumbər aabimbin məmək bi Yesu Kristo aawon ni. ¹⁰ Naah kpaan u

ni na, le ni kpa liməfal baməlɲ. Uma le ye tininkpir ni ipəən məmək aayidaan.

¹¹ Naah kpaan Kristo ni na, le ni bi ke binib bi gii ɲichakpan na; ni mu aa ye ɲichakpan le ni gii, ni ye nimi aabimbikpok le ni gii lii. Ni ye Kristo aah gii pu na la. ¹² Baah muin nimi nnyun ni na, ni mək ke bi di nimi sub Kristo chee la. Baah nyan nimi nnyun ni na, le ni mək ke ni ki fikr u chee; ba pu? ni pak ke Uwumbər kpa mpəən ki fikr Kristo nkun ni. ¹³ N-yoonn mbaa, ni nan tun titunwanbir, kaa nan dii Uwumbər aakaal. Nima le naa nan kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. Naah kpaan Kristo ni dandana wee na, nima le Uwumbər fikr nimi. U di cha timi aatunwanbir məmək pinn timi. ¹⁴ Taah ba ga ɲa pu na le ɲmee kigban pu. Taah kaa ɲa kina na, nima le timi aabər bii. Le Kristo aah nan kpo ndəpuinkoo pu na, nima le Uwumbər aa ki len ke timi aabər bii. ¹⁵ Waah kpo ndəpuinkoo pu na, le u ɲa kinimbəɲ aapəən məmək fam, le ki nyan ki, ki jinn ki iniməən, binib aanimbil ni.

¹⁶ Nima pu na, ni taa cha ubaa galn nimi tijikaar aakoobil pu, bee tiwanyukaan aakoobil pu, bee likpaakool daal aakoobil pu. ¹⁷ ɲikoobil məmək po ye tiwan ni choo na aajunjun la. U bi na le ye Kristo. ¹⁸ Binib bibaa bi ki sunni bibaa taab, ki pak Uwumbər aatuuntiib, ki bui ke bi dan tidan ki kan lijinjiiir aawan, ki kpa kalmbaani, ki dak dulnyaa aalandak i ye fam na. Ni taa cha binib ngbaan bii nimi. ¹⁹ Baa joo timi aayidaan Kristo. Uma aapəən pu, le ti muun waasan ni, Uwumbər aah ban pu na. Uma le kpaan timi kiməbaan, ke ti li tuk təb pu, ke ɲituk ni ɲigir aah cha tiwon aawan məmək tuk təb pu pu na.

Ni naahn ke ni kpo ki beenin fu Yesu Kristo pu

²⁰ Ni nan kpo Kristo chee la, nima le ni nyan kinimbəɲ ki joo dulnyaa na aapəən ni. Nima pu na, ba ɲa nimi aabimbin bi ke naah beenin ye dulnyaa yaab le na? Ba ɲa ni kii nkaal mu len ke, ²¹ “Taa ji nee,” “Taa lakl nee,” “Taa meeh nee” na? ²² Binib yaa jin timina məmək kan, ti doo la. ɲikoobil ɲimina po ye binib aakaal, ni baaməkm la. ²³ Ni naahn nlan la, ki mu aa ye nlan. Bi

dooni bisui aah gee tiwan ni na la, ki sunn bibaa taab, ki muk tiwon. Le baah ɲani pu na, naa ter bi ke bi chuu bibaa.

3

¹ Ni kpaan fikr Kristo chee la. Nima pu na, cha nitafal li bi paacham aawan ni. Kristo bi nima ki ka Uwumbɔr aanɲangii wɔb. ² Ni li dakl tiwan ni bi paacham na aabɔr, ki di cha tiwan ni bi kitin do na. ³ Ba pu? ni naahn ke ni kpo; le nimi aamɔfal kpaan Kristo ni, ki bi Uwumbɔr chee paacham, le u biin li pu. ⁴ Kristo, u ye timi aamɔfal na yaa nan gir ni kan, ti mu ga li bi u chee, ki kan nnyun.

Mbimbikpok ni mbimbipɔm

⁵ Nima pu na, kulln man tiwon aah ban pu na, ki taa gɔr kidagook, ki taa tun tijɔn aatuln, ki taa li ban tiwan ni kaa ɲan na, ki taa li kpa iniman. Unii u kpa iniman na aa dii Uwumbɔr, u dii liwankpal la. ⁶ Binib bi yii Uwumbɔr aamɔb ki tun titunwanbir timina na, u ga daa bitafal. ⁷ N-yoonn mbaa, ni mu nan bi bikaasisik ni, ki tun titunwanbir ngbaan.

⁸ Le naah ye Yesu aanib dandana wee na, ni di titunwanbir ngbaan mɔmɔk lii. Ni taa ki gee liɲuul ki li tar binib pu, ki taa ki li kpa kinanan, ki taa ki seei ɲisiibil, ki taa ki len iliin i kaa ɲan na. ⁹ Ni taa mɔln inyamɔn ki tuk tɔb; ba pu? ni nan di nimi aabimbikpok aatuln lii a, ¹⁰ ki yoor mbimbipɔm la. Uwumbɔr le tii nimi mbimbipɔm ngbaan, ki bi toor mu, ke ni moo bee u, ki li naahn u. ¹¹ Naah kpa mbimbipɔm na, naa ki yakr Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ni binib bi gii ɲichakpan na, ni binib bi kaa gii na, ni biwɔwɔm, ni timoor ni aanib, ni binaagbiib, ni bimalb. Ni mɔmɔk kpaan la. Kristo le jer tiwan ngbaan mɔmɔk, ki bi waanib mɔmɔk ni.

¹² Uwumbɔr nan nyan nimi, ki ɲa nimi waaninyaam, ki gee nimi. Nima pu na, ni li kpa linimbaasaln, ni tibulchinn, ki sunn nibaa taab, ki li bi suuna, ki li kpa suklaa, ¹³ ki li kpa limɔr tɔb chee. Ni ponn ni ubaa ni unjeen aatɔ yaa kpa tibɔr kan, ni di cha pinn tɔb. Tidindaan aah di cha pinn nimi pu na, ni mu di cha pinn tɔb kina. ¹⁴ Tibɔr ti jer ti mɔmɔk na le ye ke ni li gee tɔb; ba pu?

ngeehm di ni mɔmɔk kpaan tɔb chee la, ni li kpaan kimɔbaan mbamɔm. ¹⁵ Kristo yin nimi ke ni li kpaan tiwonbaan ni, ki li kpa nsuudoon mu u tii nimi na. Nima pu na, cha nsuudoon ngbaan li joo nisui man, ki li dooni Uwumbɔr, waabulchinn pu. ¹⁶ Cha Kristo aabɔr li bi nisui ni sakpen, ki tii nimi nlan. Ni li tuk tɔb waabɔr, ki li sur tɔb, ki li gaa ilahn i bi Uwumbɔr Aagban ni na, ni waanib aalahn, ni ilahn i Waafuur Nyaan mɔk nimi na. Ni li gaa ilahn ngbaan, ki li dooni Uwumbɔr nisui ni. ¹⁷ Ni yaa len kan, ni len Tidindaan Yesu aayimbil pu; ni yaa tun lituln kan, ni li tun waayimbil pu, ki li ɲani tiwan mɔmɔk waayimbil pu, ki li dooni Tite Uwumbɔr u pu.

Naah ga li bi pu Tidindaan aasan ni na

¹⁸ Tɔ, bipiib, ni li keei nichatiib aamɔi. Naah dii Tidindaan na, ni ɲan ke ni li ɲani kina.

¹⁹ Chatiib, ni li gee nipuutiib, ki taa muk bi.

²⁰ Mbim, ni li keei nitetiib ni ninatiib aamɔi tiwan mɔmɔk ni, Tidindaan aah ban pu na; ba pu? nima le piir Uwumbɔr aasui.

²¹ Tetiib, ni taa fiini nimi aabim aanjuul, aan bitaakpab taa yɔl.

²² Binaagbiib, ni li keei nidindatiib bi bi dulnyaa ni na aamɔi tiwan mɔmɔk ni. Bi yaa bi ni chee, bee bi yaa kaa bi kan, ni li tun lituln mbamɔm. Ni taa ban binib li pak nimi. Naah san Uwumbɔr na, ni li tun lituln mbamɔm nima pu. ²³ Naah ɲani tiwan nimɔk na, ni cha nitafal li bi ni ni, ki tun lituln ke naah ba ga tun tii Tidindaan pu na, naa ye binib. ²⁴ Tidindaan Kristo le ni tun lituln tii u. Nima le ni bee ke uma le ga pa nimi tipar, waah nan puu tipuur ti ke u ga tii nimi na. ²⁵ Unii umɔk tun lituln li kaa ɲan na, Uwumbɔr ga daa utafal waah ɲeer pu na. Uwumbɔr aa pak ubaa ki jer uken.

4

¹ Dindatiib, ni li ɲani nimi aanaagbiib mbamɔm; ba pu? ni nyi ke ni mu kpa Dindaan paacham.

Nsurm

² Tɔ, ni mɔmɔk li beenin mee Uwumbɔr linimaln, ki li nyi ki taa geeni, ki li dooni u mmeen ponn ni, ³ ki li mee u tii ti mu,

ke u tii timi nsan ti moon waabər ki tuk binib tibəbərkaan ti ye Kristo aabər na. Waabənyaan ngbaan pu, le m bi kiyondiik ni. ⁴ Ni njan ke m tuk binib waabənyaan ngbaan aatataa mbaməm. Ni mee Uwumbər tii mi ke u ter mi, m tuk bi kina.

⁵ Ni li kpa nlan ki li bi mbaməm joo cha binib bi kaa dii Uwumbər aasan na wəb. Naah kan nsan buyoonn na, ni li tun Uwumbər aatuln n-yoonn məmək. ⁶ Ni li len ibulchiliin n-yoonn məmək, ki li len Uwumbər aalambil aah ye pu na. Ni yaa len kina kan, ni ga bee naah ga giin pu ki kii unii məmək na.

Kookoo aadoon

⁷ Tina aabo Tikikus u ti gee u na ga tuk nimi maabər məmək aah bi pu na. U ye timi aatutuŋeer le Tidindaan aatuln ponn ni, ki tun lituln ngbaan mbaməm. ⁸ M cha u dan ni chee ke u nan tuk nimi, timi aabər aah bi pu na, aan ki səŋ nisui. Nima le m cha u dan ni chee. ⁹ Onesimus ni uma le dii ni. Onesimus mu ye tina aabo u ti gee u na la. U ter timi mbaməm, ki ye ni ponn ni aanii ubaa la. Bima le ga tuk nimi do chee na aabər məmək.

¹⁰ Aristakus u bi kiyondiik ni m chee na dooni nimi. Mak, u ye Banabas aaninkpan aajapəən na, u mu dooni nimi. M nan tuk nimi naah ga nja u pu na. U yaa dan ni chee kan, ni gaa u injaal ilee. ¹¹ Josua Justus mu dooni nimi. Bijab bitaa ngbaan ye Juu yaab la. Juu yaab ponn ni, bima baanja le ye maatutuŋeerb ki tun Uwumbər aanaan aatuln. Bijab ngbaan səŋ nsui la.

¹² Epafra mu dooni nimi. U ye ni ponn ni aanii ubaa la, ki ye Yesu Kristo aatutunn. U mee Uwumbər n-yoonn məmək linimaln le ki tii nimi, ke ni li dii Uwumbər mbaməm, ki taa di cha, ki kii Uwumbər aah gee pu na məmək. ¹³ M tuk nimi la, Epafra tun lituln linimaln, ki tii nimi, ni Laodisea aatiŋ aanib, ni Hierapolis aatiŋ aanib. ¹⁴ Luk u ye dəkta, u ti gee u na mu dooni nimi. Demas mu dooni nimi.

¹⁵ Ni li dooni tinaabitiib bi bi Laodisea aatiŋ ni na tii timi, ki li dooni Nimfa ni Yesu aanib bi kuuni udo na, tii timi. ¹⁶ Bi yaa karn kigbaŋ kee tii nimi kan, ni cha bi karn ki tii Yesu aanib bi bi Laodisea aatiŋ ni na mu. Maah nme kigbaŋ ki tii Laodisea aatiŋ aanib na, ni mu karn ki.

¹⁷ Tuk Akipus ke Tidindaan aah tii u lituln li ke u tun na, u li nyi ki tun li mbaməm.

¹⁸ Min Pəəl le di njaal nme idoon imina. Ni teer ke m bi kiyondiik ni la.

Uwumbər nja tinyoor nja ni pu. [Amii.]

Njan aagban ki Pɔɔl ηmee ki tii TESALONIKA YAAB na

¹ Min Pɔɔl, ni Silfanus, ni Timoti le ηmee kigban kee ti tii Yesu aanib bi bi Tesalonika aatiη ni ki ye Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo aanib na. Uwumbɔr ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Tesalonika yaab aabimbin

² N-yoonn mɔmɔk ti mee Uwumbɔr na, ti mee u tii nimi, ki dooni u ni mɔmɔk pu. ³ Ti teer nimi Tite Uwumbɔr aanimbiin ni n-yoonn mɔmɔk, ki teer ke naah ηani pu na, nima le mɔk ke ni gaa u ki kii; naah tun lituln pu na, nima le mɔk ke ni gee u; naah kpa limɔr pu na, nima le mɔk ke ni kpa limakl Tidindaan Yesu Kristo pu. ⁴ Tinaabitiib bi Uwumbɔr gee bi na, ti nyi ke u lee nimi la; ⁵ ba pu? taah tuk nimi waabɔnyaan na, tibɔnyaan ngbaan aa nan ye iliin baanja, Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapɔɔn nan bi ti ni la, ki cha ni bee ke ti sil gbii. Taah nan bi nikaasisik ni buyoonn na, ni nan bee timi aabimbin aah nan bi pu na. Ti nan bi kina ke ti ter nimi la. ⁶ Le ni nan ηakni timi ni Tidindaan; ba pu? ni gaa Yesu aabɔr ki kan falaa sakpen tibɔr ngbaan pu, ki mu nan kpa mpopiin mu Uwumbɔr Aafuur Nyaan tii nimi na. ⁷ Naah nan bi pu na, nima le mɔk Yesu aanib bimɔk bi Masedonia ni Akaya aatim ni na, bi mu aah ga li ηani pu na; ⁸ ba pu? ni nan chuun mooni Tidindaan aabɔr, ki tuk Masedonia ni Akaya aatim aanib. Naa ye nima yaab baanja, ntim mɔmɔk aanib ηun ke ni gaa Uwumbɔr ki kii la. Nima pu na, taa ki ban ke ti tuk bi nimi aabɔr. Bi puun nyi. ⁹ Ba pu? binib ngbaan len ke taah nan dan ni chee na, ni nan gaa timi, ki di ηiwaa lii, ki fenn ki dii Uwumbɔr, u ye limɔfadaan ki ye Uwumbɔr bamɔnn na, ¹⁰ le ni kii bundaln Ujapɔɔn Yesu ga nyan ni paacham ki gir ni na. Uma le Uwumbɔr nan fikr u nkun ni. Uma le nyan timi ntafadaan mu choo na ni.

2

Pɔɔl aah tuk Tesalonika yaab tibɔnyaan pu na

¹ Tinaabitiib, nimi nibaa nyi ke taah nan dan ni chee na, naa ye fam. Ni nyi ke taah nan bi Filipi aatiη ni na, ² le nima yaab nan ηa timi falaa, ki yook timi, le ti nin dan ni chee. Binib pam nan kpak timi kinikpak-pak, le timi Aawumbɔr tii timi lipobil ke ti tuk nimi waabɔnyaan. ³ Taah tuk nimi waabɔnyaan ngbaan na, tibɔr ngbaan aa ye nnyamɔn. Taa ηmann nimi. Ti nan bi chain la. ⁴ N-yoonn mɔmɔk ti nan len Uwumbɔr aah ban ke ti len pu na; ba pu? u nan lik taah bi pu na, le ki di waabɔnyaan ngbaan ηa tiηaal ni, ke ti tuk binib. Nima pu le ti ban ke ti piir Uwumbɔr aasui, naa ye binib aasui. Uma Uwumbɔr le lik timi aasui ni aah bi pu na. ⁵ Ni nyi ke taa nan gbaa nimi mmɔmɔɔn aabɔr. Uwumbɔr nyi ke taa nan ye inimandam bi ηmanni, ke binib taa bee ke ti ye na. ⁶ Taa nan ban ke ni nyuη timi, kaa nan ban ke binib biken nyuη timi. ⁷ Taah ye Kristo aakpambalb na, ti ba ga li ban ke ni nyuη timi. Le taa nan ban kina. Ti nan bi suuna ni chee ke upii aah bi pu waabim chee ki lik bi na la. ⁸ Ti gee nimi la. Nima pu na, ti nan kpa mpopiin ti tuk nimi Uwumbɔr aabɔnyaan. Naa ye tibɔnyaan baanja le ti nan tii nimi, ti nan di tibaa mu tii nimi; ba pu? ti gee nimi pam. ⁹ Nnaabitiib, ni teer taah nan tun lituln linimaln pu na. Ti tuk nimi Uwumbɔr aabɔnyaan, ki tun lituln nwiin pu ni kinyeek mɔk, ke ti ji. Ba pu? taa nan ban ni ji ti pu falaa.

¹⁰ Nimi bi gaa Yesu ki kii na, ti ηa nimi mbamɔm la, ki nan bi chain, kaa nan kpa taani ubaa joo cha ni wɔb. Ni ni Uwumbɔr nyi ke ni ye mbamɔn la. ¹¹ Ni nyi ke uja aah ηani waabim pu na, ti nan ηani nimi ubaaba kina la; ¹² ti sur nimi, ki nan sɔηni nisui, ki gaηni nimi ke ni li dii Uwumbɔr waah ban pu na. Uma le yin nimi ke ni koo waanaan ni ki nan ji waamɔn.

¹³ Ti dooni Uwumbɔr ni pu n-yoonn mɔmɔk la; ba pu? taah nan tuk nimi Uwumbɔr aabɔr na, ni nan gaa tibɔr ngbaan, ki bee ke naa ye binib aabɔr, ni ye Uwumbɔr aabɔr la. Mbamɔn, ni ye Uwumbɔr aabɔr la, ki kpelni nimi bi gaa u ki kii na aabimbin. ¹⁴ Nnaabitiib, ni ηakni Uwumbɔr aanib bi bi Judea aatim ni ki

kuuni Yesu Kristo aayimbil pu na; kinye pu? nido yaab aah ŋa nimi falaa pu na, Juu yaab ŋa bi mu falaa kina la. ¹⁵ Bima Juu yaab nan ku Uwumbər aabənabtiib ni Tidindaan Yesu mu, ki jenn nyan timi mu. Baa piir Uwumbər aasui. Bi ye binib məmək aadim la, ¹⁶ ki kiir timi, kaa ban ke ti tuk binib bi kaa ye Juu yaab na tibənyaan tee, aan bi ŋmar. Juu yaab ngbaan aah ŋani kina na, bi too kpaē baatunwanbir pu n-yoonn məmək la. Uwumbər aajuul pii bi kookoo.

Pəəl aah neen ke u ki gir mann bi pu na

¹⁷ Nnaabitiib, taah kaa kan nimi ni yunn siib na, naa mə timi. Taa nan bi ni chee, timi aalandak ma nan bi ni ni; tinimbil nan man ni pu, le ti nan pəəni tibaa ke ti ki kan nimi. ¹⁸ Ti nan ban ti gir dan ni chee. Min Pəəl, n-yoonn məmək m ban ke m gir dan ni chee. Le kinimbəŋ kiir timi ke ti taa dan. ¹⁹ Tidindaan Yesu yaa nan gir ni kan, bilabi pu ti ga li kpa limakl, ni mpopiin, ni kipupuk unimbiin ni? ²⁰ Naa ye nimi pu uu? Mbamən, ti kpa kipupuk ni mpopiin ni pu.

3

¹ Taah kaa bi ni chee na, taa ki ŋmaa mər, nima le ti len ke ni ŋan ti cha Timoti dan ni chee. Timi baanja le gur Atens aatiŋ ni. ² Tina aabo Timoti ye Uwumbər aatutunn u tuk binib Kristo aabənyaan na la. Ti cha u dan ni chee ke u pəək nitaakpab Uwumbər aasan ni, ³ ubaa taa gir puwəb falaa ngbaan pu. Nimi nibaa nyi ke falaa ngbaan ye Uwumbər aah siin timi pu na la. ⁴ Taah nan bi ni chee na ti nan tuk nimi ke ti ga ji falaa, le ni bee ke ni sil ŋa kina. ⁵ Le maa ki ŋmaa mər. Nima le cha m tun ni Timoti ni chee, ke u nan lik ke ni beenin dii Yesu mbaməm aan naa dii. Ni muk mi la, m dak ke nibaakan kinimbəŋ təŋ nimi, ki ŋa timi aatuln yəli.

⁶ Le Timoti ki nyan ni ni chee; dandana u ki fuu ni ti chee, ki tuk timi tibənyaan ke ni beenin tii Yesu naadii mbaməm, ki gee təb. U tuk timi ke ti bi nisui ni n-yoonn məmək, le ni ban ke ni ki kan timi, ke ti mu aah ban ke ti kan nimi pu na. ⁷ Tinaabitiib, ti bi limukl ni ki ji falaa la; le ti ŋun naah tii Yesu naadii pu na, nima le tisui səŋ. ⁸ Ni yaa dii

Tidindaan aasan ni, kaa di cha kan, nima le ti fuur. ⁹ Nima pu na, taa ki nyi taah ga ki pak Uwumbər ni pu pu na; ba pu? ti kpa mpopiin sakpen ki məəni ni pu, Uwumbər aanimbiin ni. ¹⁰ Ti mee u linimaln nwiin pu ni kinyeek mək ke u cha ti ki kan nimi ki tuk nimi naah kaa kee bee waabər pu na.

¹¹ M mee Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu ke bi tii timi nsan aan ti dan ni chee. ¹² Tidindaan cha ni li moo gee təb ni binib məmək, ke taah gee nimi pu na. ¹³ U tii nimi mpəən ke ni li bi chain ki taa li kpa taani ubaa Tite Uwumbər aanimbiin ni, bundaln Tidindaan Yesu ni waanib məmək ga gir ni na.

4

Mbimbin mu piir Uwumbər aasui na

¹ Tinaabitiib, ti nan mək nimi naah ga ŋa pu ki piir Uwumbər aasui na. Le ni ŋani kina. Ti gaŋni nimi, ki sur nimi Tidindaan Yesu aayimbil pu ke ni li moo ŋani kina. ² Ni bee taah nan sur nimi pu Tidindaan Yesu aayimbil pu na. ³ Uwumbər aageehn le ye ke ni li bi chain, ki taa gər kidagook. ⁴ Ni ŋan ke ni məmək bee naah ga ŋa pu ki li joo tiwon mbaməm aan ti li bi chain, ki tun lituln li ŋan na. ⁵ Ubaa taa cha bipiib aakpeek li bi u ni, ke binib bi kaa nyi Uwumbər na aah bi pu na. ⁶ Uja ubaa taa li ban una aabo apuu ki tun titunwanbir timina. Ti nan tuk nimi ki sur nimi mbaməm ke Tidindaan dar binib aatafal titunwanbir ngbaan məmək pu. ⁷ Uwumbər yin timi ke ti li bi chain. Waa yin timi ke ti li gər kidagook. ⁸ Unii umək yii mməkm ngbaan na, naa ye binib aaməkm le u yii, u yii Uwumbər u tii nimi Waafuur Nyaan na aaməkm la.

⁹ Uwumbər mək nimi naah ga li gee təb pu na. Nima pu na, naa ki ban ke m ŋmee kigban ki tuk nimi naah ga li gee ninaabitiib pu na. ¹⁰ Ni ye mbamən la, ni gee tinaabitiib bimək bi Masedonia aatim məmək ni na. Ti gaŋni nimi, ni li moo gee bi. ¹¹ Cha ninimbil li man ke ni li bi suuna, ki li tun nimi aatuln, ki di nimi aajaal tun lituln, ke taah nan tuk nimi pu na. ¹² Ni yaa ŋani kina kan, naan lann nibaa; binib bi kaa dii Uwumbər aasan na mu ga pak nimi.

Tidindaan aah ga nan gir ni pu na

¹³ Tinaabitiib, ti ban ke ni bee binib bi kpo na aabər, aan ki taa li kpa mpombiin, ke binib bi kaa kpa limakl na aah kpa mpombiin pu na. ¹⁴ Ti pak ke Yesu nan kpo, ki ki fikr nkun ni. Nima pu le ti pak ke Uwumbər ga fikr Yesu aanib bi kpo na mu, ki cha bi li dii u bundaln u ga gir ni na.

¹⁵ Taah ban ti tuk nimi tibər ti na, ti ye Tidindaan aabər la. Tidindaan aanib bi ga li bi dulnyaa wee ni bundaln u ga gir ni na aan puen binib bi kpo na ki buen paacham. ¹⁶ Ba pu? Tidindaan ubaa ga nyan ni paacham ki sunn ni. U yaa sunn ni kan, le ti ga n̄un nneel sakpiin, ni Uwumbər aatuuntiib aaninkpel aaneel, ni Uwumbər aakakaan aawiil. ¹⁷ Njan, Yesu aanib bi kpo na le ga fikr nkun ni, le Uwumbər nin kpaan yoor bi ni waanib bi mu ga li bi n-yoonn ngbaan na, le bi ti tooh Tidindaan ntaalangbam ni, paacham. Kina le ti ga li bi Tidindaan chee n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. ¹⁸ Nima pu na, ni li tuk t̄əb kina, aan ki s̄əŋ t̄əb aasui.

5

Gor ki li kii Tidindaan aagirndaal

¹ Nnaabitiib, naa ki ban ke m n̄mee ki tuk nimi bundaln tiwan nimina m̄əmək ga ɲa na. ² Ba pu? nimi nibaa nyi mbaməm ke Tidindaan aawiindaal ga fuu ni ke unaayuk aah fuur ni kinyeek pu na la. ³ Buyoonn binib ga len ke bi bi bibaa pu, nibaa aan ɲa bi nibaa na, libuul ngbaan ni le tibəbir ga lir bi pu. Ni ga li bi ke imalween aah chuu upii pu na la. Baan n̄maa nyan ti. ⁴ Nnaabitiib, nima aa bi mbəmbəən ni. Nima pu na, ni taa cha Tidindaan aawiindaal ɲa nimi lijinjir ke unaayuk aah fuur ni pu na. ⁵ Ba pu? ni m̄əmək ye nwiihn ni aabim la. Ni ye nwiin pu aabim la. Taa ye kinyeek yaab, kaa ye mbəmbəən ni yaab. ⁶ Nima pu na, ti taa li geeni, ke biken aah geeni pu na. Cha ti li kii, ki chuu tibaa man. ⁷ Binib bi d̄ə geen na, kinyeek le bi d̄ə geen. Binib bi nyu ndaan gbii na, kinyeek le bi gbii. ⁸ Tima ye nwiin pu aabim la, nima pu na, cha ti chuu tibaa man. Cha ti tii Yesu naadii, ki li gee t̄əb. Ti yaa ɲani kina kan, nima le ga biin ti pu, ke tikur ti bii kibinj pu na. Le ti yaa kpa limakl

ke ti ga sil n̄mar kan, ni ga li bi ke tikur aayikpupuk ki bii tiyil na. ⁹ Uwumbər aah lee timi na, waa lee timi ke u gee liŋuul ti pu, u lee timi ke ti n̄mar Tidindaan Yesu Kristo pu la. ¹⁰ Uma le nan kpo ti pu. Nima pu na, ti yaa bi, bee ti yaa kpo bundaln u ga gir ni na kan, ti ga buen ti li bi u chee. ¹¹ Nima pu na, ni li p̄əni t̄əb aataakpab, ki li ter t̄əb, ni li moo dii Uwumbər aasan mbaməm, ke naah ɲani pu dandana wee na.

Kookoo aasurm ni idoon

¹² Tinaabitiib, ti gan nimi, ke ni li pak nimi aaninkpiib bi tun Tidindaan aatuln nikaasisik ni, ki sur nimi waasan ni na. ¹³ Ni li pak bi mbaməm, ki li gee bi baatuln pu. Ni m̄əmək li kpaan kiməbaan man.

¹⁴ Tinaabitiib, ti gan nimi, ke ni sur binib bi kaa ban bi tun lituln na, ki li p̄əni binib bi aataakpab yəl na aataakpab, ki ter binib bi kaa p̄ə na, ki li kpa limər binib m̄əmək pu. ¹⁵ Ni taa cha unii ubaa teen uken waah ɲa bakaa u na pu. P̄ən nibaa man ki li ɲani t̄əb, ni binib m̄əmək tibulchinn, n-yoonn m̄əmək.

¹⁶ Ni li kpa mpopiin n-yoonn m̄əmək, ¹⁷ ki li mee Uwumbər n-yoonn m̄əmək, ¹⁸ ki li dooni u tiwan m̄əmək pu. Uwumbər aageehn le ye ke ni li ɲani kina; ba pu? ni ye Yesu Kristo aanib la.

¹⁹ Ni taa yii Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na. ²⁰ Unii yaa len Uwumbər Aafuur Nyaan aah tii u iliin i na kan, ni taa lik iliin ngbaan fam. ²¹ Ni li lik tibər m̄əmək aah bi pu na, ke ti ɲan aan taa ɲan, ki li joo ti ɲan na mbaməm. ²² Ni yii man isan i kaa ɲan na m̄əmək aabəŋ.

²³ Uwumbər u tii timi nsuudoon na, ɲa nimi aabimbin m̄əmək chain, ki li joo nimi aawiin, ni nisui, ni nimi aawon mbaməm, ni taa li kpa taani ubaa bundaln Tidindaan Yesu Kristo ga gir ni na. ²⁴ Uwumbər u yin nimi na ye mbaməndaan la, ki ga ɲa nimina m̄əmək.

²⁵ Tinaabitiib, ni mee Uwumbər tii timi.

²⁶ Ni doon tinaabitiib m̄əmək mbaməm.

²⁷ M gan nimi Tidindaan aayimbil pu ke ni cha bi karn kigban kee tii tinaabitiib m̄əmək.

²⁸ Tidindaan Yesu Kristo ɲa tinyoor ɲa ni pu. [Amii.]

Lelee aagban̄ ki Pɔɔl ηmee ki tii TESALONIKA YAAB na

¹ Min Pɔɔl, ni Silfanus, ni Timoti le ηmee kigban̄ kee ti tii Yesu aanib bi bi Tesalonika aatiη ni ki ye Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo aanib na. ² Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa ni pu ki tii nimi nsuudoon.

Uwumbɔr aah ga daa binib aatafal pu na

³ Tinaabitiib, ni ηan ke ti li dooni Uwumbɔr ni pu n-yoonn mɔmɔk; ba pu? ni moo gaal Yesu ki kii mbamɔm ki moo gee tɔb la. ⁴ Nima pu le ti puk kipupuk ni pu Uwumbɔr aanib chee, ki tuk bi naah gaa Yesu ki kii ki kpa limɔr, falaa ni limukl mɔmɔk ponn ni pu na.

⁵ Binib aah ηani nimi falaa pu na, nima le mɔk ke Uwumbɔr yaa daa bitafal kan, ni ηan. Naah ji falaa pu na, Uwumbɔr aanaan pu le ni ji. Nima le Uwumbɔr ga len ke ni ηeer ke ni koo waanaan ngbaan ni. ⁶ Ni ye mbamɔn, Uwumbɔr len ke ni ηan ke binib bi ηani nimi falaa na, u mu ηa bi falaa, ⁷ ki tii timi ni nimi bi ji falaa na lifuur. Ti ga kan lifuur ngbaan bundaln Tidindaan Yesu ga nyan ni paacham ki mɔk waah bi pu na. U ni waatuuntiib ga nyan ni paacham ni mpɔɔn, ⁸ ki li joo ni mmi-igaa u nan daa binib aatafal. Binib bi yii Uwumbɔr na, ni binib bi kaa kii Tidindaan Yesu aabɔnyaan tee na, u ga daa bima le aatafal. ⁹ Tidindaan ga nyan bi unimbiin ni, waapɔɔn ni waawiihn sakpiin chee. U ga daa bitafal, ki cha bi ji falaa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. ¹⁰ Bi ga kan ntafadaan ngbaan bundaln Tidindaan ga gir ni na. Liyaadaal ngbaan le waanib bi mɔmɔk gaa u ki kii na ga nyun̄ u, ki pak u. Ni mu ga li bi waanib ngbaan ponn ni; ba pu? taah tuk nimi Yesu aabɔr na, ni gaa ti ki kii la.

¹¹ Nima pu le ti mee timi Aawumbɔr tii nimi n-yoonn mɔmɔk ke u len ke ni ye binib bi ηeer waayim na, ki ter nimi ke ni li ban ni ηa tiwan ni ηan na, ki tii nimi mpɔɔn ke ni li ηani kina, ki tun lituln li ga mɔk ke

ni gaa Yesu ki kii mbamɔm na. ¹² Ni yaa ηani kina kan, nima le ga nyun̄ Tidindaan Yesu Kristo, le u mu ga nyun̄ nimi, u ni Uwumbɔr aabulchinn pu.

2

Mbiindaan na

¹ Tinaabitiib, ti ban ke ti len ni chee ki joo cha bundaln Tidindaan Yesu Kristo ga gir ni ki nan kuun timi u chee na aabɔr la. ² Bi yaa len ke Tidindaan aawiindaal fuu ni kan, ti gan̄ nimi ke ni taa cha nipobil yuk, ki taa cha ni li muk nimi. Nibaakan, bi ga bui ke Uwumbɔr Aafuur Nyaan mɔk bi kina la, nibaakan, bi ga bui ke ti ηmee kigban̄ ki len kina la. ³ Ni taa cha ubaa ηmann nimi kina; buyoonn binib pam ga yii Uwumbɔr na le ga puen fuu ni, le Tidindaan aawiindaal nin fuu ni. Uja u yii Uwumbɔr aakaal mɔmɔk na, u mu ga puen nya mpaan pu. Uwumbɔr siin u ntafadaan la. ⁴ U ga yii Uwumbɔr, ni ηiwaa, ni tiwan nimɔk binib dii ni na. U ga nyun̄ ubaa ki jer ni mɔmɔk, ki ga kal Uwumbɔr Aadichal ni, ki len ke uma le ye Uwumbɔr.

⁵ Naa teer aa? Maah nan laa bi ni chee na, m nan tuk nimi tibɔr tee. ⁶ Le ni nyi tiwan ni kiir titunwanbir daan ngbaan dandana wee na. Waayoonn yaa nan fuu ni kan, u ga nya mpaan pu. ⁷ Titunwanbir ti bɔɔ na, binib ηani ti dandana wee la. Le unii u kiir titunwanbir ngbaan dandana wee na ga kiir ti, ki nan saa buyoonn Uwumbɔr ga nyan u nima na. ⁸ N-yoonn ngbaan le titunwanbir daan ngbaan ga kpiir. N-yoonn ngbaan le Tidindaan Yesu ga gir ni, ni mpɔɔn, ki pii libuln lii u pu, ki ku u, ki ηa waapɔɔn mɔmɔk yɔli. ⁹ Titunwanbir daan ngbaan yaa nan fuu ni kan, u ga li kpa kinimbɔη aapɔɔn, ki tun kaatuln, ki li kpa mpɔɔn ki ηmann ke u tun lijnjiir aatun la, ¹⁰ ki li kpa nlan mu kaa ηan na ke u ηmann binib bi Uwumbɔr ga daa bitafal na. Bi yii Uwumbɔr aabɔr ti ga cha bi ηmar na, kaa gee ti. Nima le Uwumbɔr ga daa bitafal. ¹¹ Baah yii Uwumbɔr aabɔr na, nima le u cha nnyamɔn aapak bi bisui ni, bi li pak nnyamɔn. ¹² Nima pu na Uwumbɔr ga len ke binib bi gee titunwanbir kaa pak mbamɔn na aabɔr bii a.

Uwumbər aah lee nimi pu na

¹³ Tɔ, tinaabitiib bi Tidindaan gee bi na, ni ɲan ke ti li dooni Uwumbər ni pu n-yoonn məmək; ba pu? tiwan məmək aah nan piin buyoonn na, u nan lee nimi ke ni ɲmar. Waafuur Nyaan ɲa nimi binib bi bi chain ki pak mbamən, aan ki ɲmar na. ¹⁴ Taah tuk nimi Uwumbər aabənyaan ti na pu, le u yin nimi ke ni ɲmar ki ji Tidindaan Yesu Kristo aaməən. ¹⁵ Nnaabitiib, nima pu na, ni li dii u mbaməm, ki taa di cha. Taah tuk nimi Uwumbər aabər ti, timəb ni, ni kigban ni pu na, ni li joo tibər ngbaan mbaməm.

¹⁶ Tɔ, Tite Uwumbər gee timi sakpen. Waabulchinn pu, le u tii timi lipobisoon li kaan doo na, ni limakl nyaan. ¹⁷ Uma ni Tidindaan Yesu Kristo ubaa pəən nitaakpab, ki tii nimi mpəən ke ni tun litunyaan məmək, ki len iliinyaan məmək.

3

Mee Uwumbər tii timi man

¹ Tinaabitiib, tibər ti gur na le ye ke ni li mee Uwumbər ki tii timi, ke u cha waabər moon ɲipepel məmək mala, ki kan mpakm ke naah pak ti pu na, ² ki li mee u ke u nyan timi titunwanbirdam bi kaa ɲan na aaɲaal ni; ba pu? naa ye binib məmək le gaa Yesu ki kii.

³ Tidindaan le ɲani waah len pu na, ki ga tii nimi mpəən, ki biin ni pu, kinimbəɲ ki kaa ɲan na taa ɲa nimi nibaa. ⁴ Tidindaan pu le ti bee ke ni ɲani taah tuk nimi pu na, ki ga li beenin ɲani kina.

⁵ Tidindaan ter nimi ke ni bee nisui ni Uwumbər aah gee nimi pu na, ki li kpa limər Kristo aah tii nimi pu na.

Ni ɲan ke unii məmək li tun

⁶ Tinaabitiib, ti tuk nimi Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu la, ninaabitiib bimək kaa ban ke bi tun lituln, kaa dii taah tuk nimi pu na, ni nya bi chee. ⁷ Ni bee ke ni ɲan ni li dii ke taah dii pu na. Taah nan bi ni chee buyoonn na, taa nan san ligbanyakl.

⁸ Ti nan pa taah jin tijikaar ti na məmək pu la, ki tun lituln linimaln nwiin pu ni kinyeek mək; ba pu? taa nan ban ni ji ti pu falaa. ⁹ Naa ye ke taa nan kpa nsan ti ji niɲaal ni la. Ti nan ban ti mək nimi limək, ni li dii ke taah dii pu na. ¹⁰ Taah nan bi ni

chee buyoonn na, ti nan tuk nimi ke unii umək kaa ban u tun lituln na kan, u taa ji.

¹¹ Ti ɲun ke ni ponn ni bibaa san ligbanyakl, kaa tun lituln libaa, ki chuun koo biken aabər ni. ¹² Binib bi bi kina na, ti tuk bi, ki sur bi Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu, ke bi li bi suuna, ki tun lituln ki kan ki ji. ¹³ Tinaabitiib, nima kan, ni yaa tun litunyaan kan, ni taa cha nitaakpab li yəl li ponn ni.

¹⁴ Unii ubaa yaa kaa dii taah tuk nimi kigban kee ponn ni pu na kan, ni daan udaan ngbaan, ki taa kpaan u chee. Nima le ga cha iniməən chuu u. ¹⁵ Ni taa ɲani u ke nimi aadin na, ni li sur u ke nina aabo na.

Kookoo aabər

¹⁶ Tidindaan u tii timi nsuudoon na tii nimi nsuudoon n-yoonn məmək, tiwan məmək ponn ni. Tidindaan li bi ni məmək chee.

¹⁷ Min Pəəl le di ɲɲaal ɲmee idoon imina. Nimina ye kidaan la, le ki mək maagbann məmək ponn ni. Kina le m ɲmee.

¹⁸ Tidindaan Yesu Kristo ɲa tinyoor ɲa ni məmək pu.

Njan aagban ki Pɔɔl ηmee ki tii TIMOTI na

¹ Min Pɔɔl ye Yesu Kristo aakpambal la; ba pu? Uwumbɔr u gaal timi lir na, ni Tidindaan Yesu Kristo u tii timi limakl na, bima le len ke m li ye waakpambal. ² M ηmee kigban kee m tii si Timoti, u ye maabo bamɔnn Uwumbɔr aasan ni na la. Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa aa pu, ki san si kinimbaak, ki tii si nsuudoon.

Tinyamɔnbɔr aasurm

³ Maah nan cha Masedonia aatin ni na, m nan bui si ke aa li beenin bi Efesus aatin ni; ba pu? binib bibaa bi nima ki mɔk binib mmɔkm mu kaa ye Yesu aamɔkm na. Aa sur bi ke bi taa ki mɔk kina, ⁴ ki taa ki joo ηiyimbil ηi bi Uwumbɔr Aagban ni na tiini itiin baah nan ηani pu na. Nimina le cha binib baa mbaan. Naa ter bi ke bi gaa Yesu ki kii aan ki dii waasan mbamɔm. ⁵ M tuk si ke aa sur bi kina; ba pu? m ban ke Yesu aanib aasui li bi chain, ki ban ke bi bee bisui ni ke titunwanbir aa bi bi chee, ki gaa Yesu ki kii mbamɔm, ki li gee tɔb. ⁶ Binib bibaa bi, kaa ki dii kina. Bi yenn la, ki gbaa tɔb chee tibɔr ti ye fam na. ⁷ Bi ban bi li ye bimɔmɔkb bi mɔk binib Uwumbɔr aakaal na, ki mu aa bee baah len pu na aatataa, ki len tibɔr ke binib bi nyi taatataa na, ki mu aa nyi.

⁸ Tɔ, ti nyi ke unii yaa joo Uwumbɔr aakaal, uma Uwumbɔr aah ban pu na kan, nkaal ngbaan ηan la. ⁹ Ti yaa nyi ke nkaal aa bi bininyaam pu kan, nkaal ngbaan ηan la. Mu bi tiniwanbir le pu, ni binib bi kaa gee bi ηun tibɔr na, ni binib bi kaa dii Uwumbɔr aasan na, ni titunwanbirdam, ni binib bi yii Uwumbɔr kaa pak u na, ni binib bi ku bitetiib ni binatiib na, ni binib bi ku biken na, ¹⁰ ni binib bi gɔr kidagook na, ni bijab bi yii bipiib ki ban bijab na, ni binib bi chur biken tinaagbiir na, ni binib bi chuun mɔni inyamɔn na, ni binib bi puur Uwumbɔr yɔl yɔl na, ni binib bi ηani tiwan ni kaa dii mmɔkm mu ηan na. Nkaal ngbaan bi titunwanbir timina mɔmɔk pu

la. ¹¹ Uwumbɔr aabɔnyaan len kina la, ki tuk timi Uwumbɔr u ti pak u na aah ηan sakpen pu na. Uma le di tibɔnyaan tee ηa ηjaal ni, ke m di tuk binib.

Uwumbɔr aah san Pɔɔl kinimbaak pu na

¹² M dooni Tidindaan Yesu Kristo u tii mi mpɔɔn ke m tun lituln ngbaan na la. U len ke m ye mbamɔndaan, ki lee mi ke m tun waatuln. ¹³ N-yoonn mu jer na, m nan len tibɔbir u pu, ki seei u, ki ηa waanib falaa. Maah kaa nan gaa u ki kii n-yoonn ngbaan na, le maa nan nyi ke m ηani ni kaa ηan na. Maah kaa nan nyi na, le Uwumbɔr san mi kinimbaak, ¹⁴ le Tidindaan Yesu Kristo mu gee mi sakpen, ki cha m gaa u ki kii, ki kpaan u ni, ki gee u ni waanib mɔmɔk. ¹⁵ Yesu Kristo nan dan dulnyaa wee ni ke u nan nyan titunwanbirdam baatunwanbir ni la. Tibɔr timina gbii la. Ni ηan ke binib mɔmɔk gaa ti ki kii. Min le ye titunwanbirdaan ki jer binib mɔmɔk. ¹⁶ Le Uwumbɔr san mi kinimbaak. Yesu Kristo ηa suklaa, min u ye titunwanbirdaan ki jer binib mɔmɔk na pu sakpen la. Waah ηa mi suklaa pu na, nima le mɔk binib bi ga gaa u ki kii ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na, waah kpa suklaa pu na. ¹⁷ Cha ti pak Uwumbɔr, ki nyun u. Uma le ye Uwumbɔr baan; tinimbil aa waa u; u ye Ubɔrkpaan u ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, kaan kpo. Amii.

¹⁸ Maabo Timoti, Uwumbɔr Aafuur Nyaan nan cha m len tibɔr aa pu, nima le cha m tuk si saah ga tun Uwumbɔr aatuln pu na. Cha Nfuur Nyaan aabɔr ngbaan tii si mpɔɔn ke aa yii kinimbɔη, ¹⁹ ki tii Yesu naadii mbamɔm, ki taa di cha, ki li ηani tiwan ni aa bee ke ni tok na. Binib bibaa bi, ki nyi ni ηan na, ki mu aa ηani kina. Nima le baa ki dii Yesu aasan. ²⁰ Bi ponn ni binib bilee ye Haimeneus ni Aleksanda. Le m di bi ηa kinimbɔη aajaal ni ke ki daa bitafal, aan bi bee ke naa ηan bi ki sii Uwumbɔr.

2

Naah ga li dooni Uwumbɔr pu na

¹ Tɔ, tibɔr ti ye tibɔkpaan na le ye ke m ban ke ni li mee Uwumbɔr ki tii binib mɔmɔk, ki li gaηni u ke u san bi kinimbaak, ki li dooni u bi pu. ² Ni li mee Uwumbɔr

kina ki tii bibərɔb, ni kitin̄ aayidam məmək, aan ti li bi tibiaa pu, ki li kpa nsuudoon, ki li dii Uwumbər aasan, ki li ɲani tiwan məmək mbaməm.

³ Ni yaa mee Uwumbər kina kan, ni ɲan, ki piir Uwumbər u gaal timi lir na aasui. ⁴ U ban ke binib məmək ɲmar, aan ki bee waabər ti ye mbamən na. ⁵ Ba pu? Uwumbər ye Uwumbər baan la. Uchandatuln ubaa baanja le bi Uwumbər ni binib aakaasisik ni. Uma le ye Yesu Kristo u nan kpaln unibən, ⁶ ki sil binib məmək aasisiyyaan ki kpo, ke u gaa bi lii na. Naah nan ɲeer buyoonn na le Uwumbər mək timi tibənyaan ngbaan. ⁷ Nima pu le Uwumbər lee mi ke m li ye Yesu aakpambal, ke m tuk binib bi kaa ye Juu yaab na Yesu aabər ngbaan, ke bi gaa u ki kii, ki bee waabər ti ye mbamən na. Maa mən nnyamən, maah len pu na gbii la.

⁸ M ban ke bijab bi bi ɲipepel məmək na mee Uwumbər, ki yoor in̄aal paacham. Bi li ye binib bi bi chain na, ki taa li kpa lin̄uul, ki taa li kpa kinikpakpak.

⁹ M ban ke bipiib li pee tiwanpeenkaan ni ɲeer bipiib bi dii Uwumbər na, ki li bi suuna, ki taa li kpa kalmbaani, ki taa fiini tiyikpir sakpen siini, ki taa tuun ɲitafajən ɲi kpa kidaak na, ki taa gbin nleen mu kpa kidaak na, ki taa li peeni tiwanpeenkaan ni kpa kidaak na. ¹⁰ Bi li tun litunyaan. Nima le ɲan tii bipiib bi len ke bi dii Uwumbər aasan na. ¹¹ Bi li ɲmin ki li bae Uwumbər aabər ki li ɲun tibər. ¹² Maa kii ke bipiib tuk bijab Uwumbər aabər, kaa kii ke bi li ye bijab aayidam. Bi li ɲmin. ¹³ Ba pu? Uwumbər nan puen naan tiyaaja Adam, le ki nin naan upuu lif. ¹⁴ Kinimbəɲ aa nan ɲmann Adam, ki nan ɲmann upii ngbaan la, le u tun titunwanbir. ¹⁵ Tɔ, bipiib mu yaa gaa Yesu ki kii, ki gee binib, ki bi chain, ki bi suuna kan, bi ga ɲmar imalween ni.

3

Bisalolm aabər

¹ Tibər tee gbii la, ke unii yaa ban u li ye Yesu aanib aaninkpel kan, ni ɲan; ba pu? li ye lituln li ɲan na la. ² Ni ɲan ke Yesu aanib aaninkpel taa li kpa taani ubaa. Ni ɲan u li joo upiibaab, ki li chur ubaa

tiwan məmək ni, ki li kpa laasaab, ki li bi mbaməm, ki li channi bicham tichann, ki li ye unii u ga ɲmaa tuk binib Uwumbər aabər mbaməm na. ³ U taa li ye udagbiir, ki taa gbaa binib [ki taa li kpa iniman]. U li bi suuna ki taa li kpa kinikpakpak. Unimbil taa li man ɲimombil pu. ⁴ Ni ɲan ke u li joo waachiln ni aanib mbaməm, ki li joo waabim mbaməm, aan bi li pak u ki kii waaməb. ⁵ Ba pu? unii yaa kaa ɲmaa joo waachiln ni aanib mbaməm kan, u ga ɲa kinye ki li joo Yesu aanib? ⁶ U taa li ye unii u kaa yunn Uwumbər aasan ni na. U yaa ye unii u kaa yunn Uwumbər aasan ni na kan, nibaakan, u ga li kpa kigaak, ki kan ntafadaan ke kinimbəɲ na. ⁷ Ni ɲan ke Yesu aanib aaninkpel li ye unii u kpa kipak binib bi kaa dii Yesu aasan na chee, aan binib taa galn u ki cha u lir kinimbəɲ aagaawəb ni.

Biteterb aabər

⁸ Tɔ, ki joo cha Yesu aanib aateterb wəb na, ni ɲan ke bi mu li kpa laasaab. Bi taa len fam fam. Bi li ɲani baah len pu na. Bi taa li ye bidagbiib. Binimbil taa li man ɲimombil pu. ⁹ Ni ɲan ke bi li joo tibəbərkaan ti kpiir, ki ye Yesu aabər na, ki li nyi mbimbin mu ɲan na, ki li ɲani kina. ¹⁰ Binib yaa ban bi li ye biteterb kan, cha Yesu aanib aaninkpiib puen lik baabimbin aah bi pu na waahr, bi yaa kaa kpa taani kan, cha bi li tun biteterb aatuln. ¹¹ Ni ɲan ke bipuutiib mu li kpa laasaab, ki li chur bibaa, ki li ɲani tiwan məmək mbaməm, ki taa li ye binibiinib. ¹² Ni ɲan ke Yesu aanib aateterb li joo upii ubaaba, ki li joo baabim ni baachiln ni aanib mbaməm. ¹³ Binib bi tun biteterb aatuln ngbaan mbaməm na ga kan liyimbil, ki li kpa lipobil sakpen ki tuk binib baah ga gaa Yesu Kristo ki kii pu na.

Tibəbərkaan kpaan

¹⁴ Tɔ, m kpa limakl ke naan yunn, m ga dan aa chee. Le maah ɲmee kigban̄ kee tii ni si na, ¹⁵ m yaa yunn kan, aa ga bee mbimbin mu ɲan tii Uwumbər Aadichal ni aanib, bi ye Uwumbər u ye limafadaan na aanib na. Waabər ti ye mbamən na bi bin̄aal ni la, le bi joo ti. ¹⁶ Uwumbər aah kpiir waasan aabər ti tuk timi na, ti ye tibəkpaan la:

U nan yoor unibən aawon, ki nyan ubaa mpaan pu.

Uwumbər Aafuur Nyaan le mək ke u ɲan.

Uwumbər aatuuntiib waa u.

Binib moon waabər ki tuk ɲitimbol aanib, le binib gaa u ki kii dulnyaa wee məmək ni.

Uwumbər nan yoor u ki di buen paacham, ki nyuŋ u.

4

Biməmək bi ye binyaməndam na

¹ Tə, Uwumbər Aafuur Nyaan len mpaan pu, ke n-yoonn mu choo na binib bibaa ga yii Yesu aabər, ki kii inyamən, ki dii bipənib bi ɲmanni bi na. ² Bipənib ngbaan ga cha binib bibaa ɲmann ke bi mək binib Uwumbər aasan. Bi ye binyaməndam la. Baalandak aa ki muk bi baatunwanbir pu. ³ Bi ga len ke bijab taa din bipiib, bipiib mu taa mən bijab. Bi ga li kə tijikaar tibaa. Uwumbər le naan tijikaar ngbaan. U ban ke binib bi gaa u ki kii ki nyi mbamən na le ji ti, ki doon u ti pu. ⁴ Tiwan nimək Uwumbər naan ni na, ni ɲan la. Ti taa li kə tijikaar tibaa. Ti li ji ti, ki li dooni u ti pu. ⁵ Ba pu? taah ji tijikaar ti ki dooni Uwumbər ti pu na, nibaa aa bi ti ni; ba pu? Uwumbər len ke ti ɲan.

Yesu Kristo aatutunn bamənn

⁶ Aa yaa teer Yesu aanib tibər timina kan, aa ye Yesu Kristo aatutunn bamənn la. Saah bae Yesu aabər ki dii nsanyaan pu na, nima le cha saabimbin bi mbaməm. ⁷ Aa taa gar binyaməndam ngbaan aatiin; ba pu? itiin ngbaan aa kpa tinyoor ki tii si, kaa mək si Uwumbər aasan. Chuu aabaa ki bae Uwumbər aabər. ⁸ Unii yaa san ke uwon yabr kan, ni kpa tinyoor siib la. Unii yaa chuu ubaa ki bae Uwumbər aasan kan, nima le ye tinyoor sakpen ki tii u. Ba pu? Uwumbər puu tipuur ke nima le ga tii binib liməfanyaan dandana wee, ni n-yoonn mu choo na. ⁹ Tibər tee gbii la. Ni ɲan ke binib məmək gaa ti. ¹⁰ Nima le ti tun Uwumbər aatuln linimaln; ba pu? ti gaa Uwumbər u ye liməfadaan ki gaal binib məmək lir na ki kii la. Uma le gaal binib bimək gaa u ki kii na lir.

¹¹ Mək binib tibər tee, ki tuk bi ke bi li ɲani kina. ¹² Taa cha bi lik si fam ke aa ye unachipəən la. Li len iliinyaan, ki li bi mbaməm, ki li gee binib, ki li tun Uwumbər aatuln mbaməm, ki li bi chain, aan ki li ye liməkl ki mək binib bi gaa Yesu ki kii na baah ga li dii mbaməm pu na. ¹³ Li karni Uwumbər aabər tii binib, ki mək bi taatataa, ki tuk bi baah ga li ɲani pu na. Li ɲani kina linimaln, ki nan saa buyoonn m ga fuu ni na. ¹⁴ Taa suln Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin i bi aa ni na, i Uwumbər nan tii si buyoonn waabənabtiib nan len, aan Yesu aanib aaninkpiib di biɲaal paan aa pu na. ¹⁵ Maah tuk si pu na, li ɲani kina mbaməm ki cha aanimbiil li man ni pu, aan binib məmək bee saah dii Yesu aasan mbaməm pu na. ¹⁶ Li nyi saabimbin aah bi pu na, ki li nyi saah mək binib Yesu aabər pu na. Li beenin ɲani maah tuk si pu na. Aa yaa beenin ɲani kina kan, sin aabaa ga ɲmar, le binib bi mu ɲun Yesu aabər aa chee na mu ga ɲmar.

5

Usaloln aah ga li joo Yesu aanib pu na

¹ Tə, taa kae uja u por na. Li sur u ke aate na. Li ɲani bijab bi kaa por na ke aanaabitiib na. ² Li ɲani bipiib bi por na ke aana na. Li ɲani bipiib bi kaa por na ke aaninkpatiib na, ki li bi chain bi chee.

³ Li ter bikpopiib bi sil ye bikpopiib na. ⁴ Ukpopii mu yaa kpa mbim, bee u ti ki kpa yaabitiib le kan, ni ɲan ke bi bae Uwumbər aah ban ke bi ter baachiln ni aanib pu na, ki teen binatiib, ni biyaatiib, baah nan kpiin bi pu na; ba pu? nima le piir Uwumbər aasui. ⁵ Ukpopii u sil ye ukpopii ki gur ubaa na kpa liməkl Uwumbər pu la. Le u ga li mee Uwumbər ki gaɲni u nwiin pu ni kinyeek. ⁶ Ukpopii u kaa bi mbaməm na ma kan, u lann liməfal Uwumbər chee ki laa chuun fu. ⁷ Tuk Yesu aanib ke bi li ɲani maah len pu na, aan bikpopiib bi bi bikaasisik ni na taa li kpa ngalm. ⁸ Unii u kaa ter udo yaab, kaa ter uma ubaa aachiln ni aanib ki jer biken na, u yii Yesu aasan le na, ki ye kiniwanbiik ki jer binib bi kaa gaa Yesu ki kii na.

⁹ Ukpopii yaa kaa fuu ŋibin imonko itaa kan, aa taa ŋmee waayimbil bikpopiib aagban ponn ni. Uchal yaa nan ye ujabaan kan, ¹⁰ binib yaa len ke upii ngbaan tun litunyaan: u yaa nan kpiini mbim mbaməm, ki yaa nan ŋani bicham tichann, ki yaa sunn ubaa taab ki tun lituln tii Yesu aanib, ki yaa nan ter binib bi bi limukl ni na, aan unimbil yaa man litunyaan məmək pu kan, aa ŋmee waayimbil bikpopiib aagban ponn ni.

¹¹ Taa ŋmee bikpopiib bi kaa por na aayimbil; ba pu? bijab aakpeek yaa chuu bi kan, bi ga di Kristo aatuln lii, ki ban ke bi mən tichal, ¹² kaan gbiin baah puu tipuur ti na. Nima le bi ga li kpa ngalm. ¹³ Ki ki kpee na, bi ga li san ligbanyakl, ki ga li chaa ŋidichal ŋidichal ni. Naa ye ke bi ga li san ligbanyakl baanja la, bi ga li ye bibətukb la, ki ga li koo binib aabər ni, ki ga len naah kaa ba ŋan bi len pu na. ¹⁴ M ban ke bikpopiib bi kaa por na mən tichal, ki maa mbim, ki li lik baachiln ni aabər, ki taa tii timi aadim nsan ke bi galn timi. ¹⁵ Ba pu? bikpopiib bibaa yenn, ki dii kinimbəŋ aasan. ¹⁶ Tɔ, bikpopiib yaa bi upii u gaa Yesu ki kii na do kan, ni ŋan ke u li ter bi, aan ki taa muk Yesu aanib ke bi ter bikpopiib ngbaan. Nima le bi ga ŋmaa ter bikpopiib bi kaa kpa do yaab na.

¹⁷ Tɔ, ni ŋan ke Yesu aanib pa baaninkpiib bi joo bi mbaməm na lipal li wiir na. Yesu aanib aaninkpiib bi tun lituln linimaln, ki mooni tibənyaan tee, ki mək binib taatataa na, ni ŋan ke bima le aapar li wiir jer biken yaan. ¹⁸ Ba pu? Uwumbər Aagban len ke, “Aa yaa joo unaaja poi idi kan, aa taa buu uməb,”* ki ki len ke, “Ututunn aapar ŋeer u la.”† ¹⁹ Tɔ, bi yaa galn Yesu aanib aaninkpel kan, taa gar baah len pu na, see biseeraadam bilee bee bitaa len kina. ²⁰ Kae binib bi tun titunwanbir na Yesu aanib məmək aanimbil ni, aan bi gur na san ijawaan.

²¹ M sur si Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo ni waatuuntiib bi u nyan bi na aanimbiin ni la, aa li ŋani maah len pu na, ki li joo Yesu aanib mbaməm, ki taa li kpa imaagann. ²² Unii yaa kaa yunn Uwumbər

aasan ni kan, taa nyan u ke u tun Uwumbər aatuln. Taa cha biken aatunwanbir li ye saataani. Cha saabimbin li bi chain.

²³ Saah kaa kpa laafee kpala kpala na, taa ki nyu nnyun baanja, aa nyu ŋisubil aadaan siib, aan ni ter aaponn ni.

²⁴ Binib bibaa aatunwanbir bi mpaan pu, ki tii bi ntafadaan mala. Bibaa mu aatunwanbir aa kpiir mala. ²⁵ Kina le litunyaan mu bi lipaal. Li yaa bəə kan, laan li bəə n-yoonn məmək.

6

¹ Tɔ, Yesu aanib ponn ni bi ye binaagbiib na, bi məmək li pak bidindatiib mbaməm, aan binib taa bii Uwumbər aayimbil, ni waabər. ² Binaagbiib bi kpa dindatiib bi gaa Yesu ki kii na taa lik bidindatiib fam, ke bi ye binaabitiib. Bi li moo tun lituln tii bidindatiib ngbaan ki jer baah ba ga tun pu na; ba pu? dindatiib bi kan tinyoor baatuln ponn ni na ye binib bi gaa Yesu ki kii na la, le bi gee bi.

Yesu Kristo aanib aasurm

Tuk bi ki sur bi ke bi li ŋani kina. ³ Tidindaan Yesu Kristo aabər le ye tibənyaan, ki mək timi taah ga dii Uwumbər aasan mbaməm pu na. Unii ubaa yaa mək bi mməkm yayan kaa kii tibər ngbaan kan, ⁴ u ye kalmbaanidaan la, kaa nyi nibaa. U gee ke u kpak kinikpakpak ibəliin aatataa pu. Nima le cha lipiipoln, ni tibər, ni ŋisiibil bi, ki cha binib dak ilandak i kaa ŋan na təb pu. ⁵ Le binib bi dak ilandakbir na kpak təb kinikpakpak. Baa ki nyi mbamən. Bi dak ke Uwumbər aasan ye liwankpal aasan la. [Nya binib ngbaan chee.]

⁶ Tɔ, unii aanimbil yaa gbiin waah kpa ni na pu ki yaa dii Uwumbər aasan kan, nima le ye tinyoor sakpen ki tii u. ⁷ Taah nan dan dulnyaa wee ni buyoonn na, taa nan joo ni nibaa. Taah ga ki nya dulnyaa wee ni buyoonn na, taan ki ŋmaa joo nibaa ki di nya. ⁸ Nima pu na, taah kpa tijikaar ni tiwanpeenkaan ni na, cha tinimbil gbiin ni. ⁹ Binib bi aanimbil man liwankpal pu na ga kan ntəŋ, ki lir. Binimbil ga li man kijərək aawan sakpenn le pu. Ni ye fam la,

* 5:18 : Lik Ikaal 25.4. † 5:18 : Lik Matiu 10.10; Luk 10.7.

ki ga bii bi. Tiwan ngbaan aaboln le cha binib bee fam ki kan ntafadaan mu kaa kpa ndoon na. ¹⁰ Binib yaa gee njimobil sakpen kan, nima le cha bi tun titunwanbir mək aabəŋ. Binib bibaa aanimbil aah man njimobil pu pu na le cha bi yenn, kaa ki dii Yesu aasan, ki kan mpombiin ki ti chaar jer.

Nsurm ki tii Timoti

¹¹ Saah ye Uwumbər aanii na, yii titunwanbir timina məmək, ki li dii mbimbinyaan, ki li bi Uwumbər aah ban pu na, ki li tun waatuln mbaməm, ki li kpa ngeehm, ni suklaa, ki li bi suuna. ¹² Saah tii Yesu naadii pu na, ni ŋan ke aa pəon aabaa ki yii lituln limək kaa ŋan na, ki li ŋub liməfal li kaa kpa ndoon na mbaməm. Uwumbər yin si ke aa nan kan liməfal ngbaan, buyoonn aa nan tii seeraa nyaan binib pam aanimbil ni, ki tuk bi saah gaa Uwumbər ki kii pu na. ¹³ Yesu Kristo nan tii seeraa nyaan Pontius Pailat aanimbiin ni. Le m sur si, uma Yesu ni Uwumbər u tii tiwan məmək liməfal na aanimbiin ni ¹⁴ ke aa tun Uwumbər aah tii si lituln li na mbaməm, ki li bi chain, ki taa li kpa taani ubaa, ki nan saa Tidindaan Yesu Kristo aah ga gir ni buyoonn na. ¹⁵ Ni yaa nan ŋeer kan, Uwumbər ga cha u gir ni. Uwumbər u ti pak u na, uma baanja le ye tiwan məmək Aayidaan. U ye bibərb məmək Aabər, ki ye dindatiib məmək Aadindaan. ¹⁶ Uma baanja le ye liməfal li kaa kpa ndoon na Aadindaan. U bi nwiihn ni la. Ubaa aan ŋmaa duun mu ni. Ubaa aanimbil aa kee kan u. Ubaa mu aan ŋmaa kan u. Cha binib məmək nyuŋ u, ki kii waaməb n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

¹⁷ Aa sur binib bi kpa liwankpal dulnyaa wee ni na ke bi taa li kpa kalmbaani, ki taa li kpa limakl liwankpal ngbaan pu. Ba pu? li ye libuln la. Bi li kpa limakl Uwumbər pu. U tii timi sakpen, le taa ti ki nyi ni məmək; u ban ke ti gaa, ki li kpa mpopiin. ¹⁸ Tuk biwankpadam ngbaan ke bi li ter biken, ki li tun litunyaan sakpen, ki li kpa tibulchinn, ki li ban ke bi yakr baawankpal tii biken. ¹⁹ Bi yaa ŋa kina kan, bi ga di liwankpal bil paacham. Ni ga li ye nterm nyaan le ki tii bi n-yoonn mu choo na, le bi ga kan liməfal li ye libaməln na.

²⁰ Timoti, li joo tibər ti Uwumbər di ŋa aajaal ni na. Binib bibaa len tibər yəl yəl, ki yii Uwumbər aabər, ki dak ke bi nyi la, kaa nyi. Yii baah len pu na. ²¹ Ba pu? binib bibaa bi, ki len ke bi nyi nnyim, ki mu yenn, kaa ki dii Yesu aasan.

Tə, Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni pu.

Lelee aagban̄ ki Pɔɔl ηmee ki tii TIMOTI na

¹ Min Pɔɔl ye Yesu Kristo aakpambal Uwumbɔr aageehn pu, ke m ti tuk binib ke Uwumbɔr puu tipuur ke binib bi kpaan Yesu Kristo ni na ga kan limɔfal.

² M ηmee kigban̄ kee m tii maabo Timoti u m gee u na la. Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa aa pu, ki san si kinimbaak, ki tii si nsuudoon.

Idoon ni ntaakpab pɔɔn aabɔr

³ M yaa mee Uwumbɔr u m tun lituln tii u mbamɔm ke n-yaajatiib aah nan ηani pu na kan, m teer aabɔr n-yoonn mɔmɔk maameel ni, kinyeek ni nwiin pu, ki dooni u aa pu la. ⁴ M teer maah buen cha si aan aa wii pu na. Le nnimbil man ke m ki kan si, aan ki li kpa mpopiin. ⁵ M teer saah gaa Yesu ki kii mbamɔm pu na. Aayaa Lois ni aana Yunis le nan puen gaa u ki kii. Le m bee ke aa mu sil gaa u ki kii. ⁶ Le Uwumbɔr nan tii si Waafuur Nyaan aapiin buyoonn m nan di ηηaal paan aa pu na; le m ban m teer si ke aa fikr ipiin ngbaan. ⁷ Nfuur Nyaan mu Uwumbɔr tii timi na aan ηa timi bijawaandam. Mu tii timi mpɔɔn, ki cha ti gee binib, ki chur tibaa.

⁸ Nima pu na, tuk binib Tidindaan aabɔr, ki taa san inimɔɔn. Maah bi kiyondiik ni Tidindaan pu na, taa cha inimɔɔn li joo si kina pu. Aa mu li ji falaa Yesu aabɔnyaan tee pu, Uwumbɔr aah tii si mpɔɔn pu na. ⁹ U gaa timi lii, ki yin timi ke ti li bi chain. Naa ye timi aatunyaan pu le u yin timi. Waah kpa tibulchinn pu na, nima le u yin timi waageehn pu. Waah kaa nan kee naan dulnyaa buyoonn na, le u nan ηa timi tibulchinn ngbaan Yesu Kristo pu. ¹⁰ Dandana wee, ti kan waah ηa timi tibulchinn pu na; ba pu? Yesu Kristo, u gaal timi lir na, dan dulnyaa wee ni ki nan kuln nkun, ki tii timi limɔfal li kaa kpa ndoon na. Waabɔnyaan tee le kpiir kina.

¹¹ Uwumbɔr nan nyan mi ke m li ye Yesu aakpambal, ke m li chuun mooni binib

waabɔnyaan tee, ki tuk bi taatataa. ¹² Nima pu le m ji falaa kiyondiik ni. Ni mu aa kpa mi inimɔɔn. Ba pu? m nyi Yesu u m gaa u ki kii na. Maah di mbaa tii u na, m sil nyi ke u ga ηmaa li joo mi, ki nan saa waagirndaal. ¹³ Aa nan gaa Yesu Kristo ki kii le ki gee u; nima pu na, aa li joo maah tuk si tibɔnyaan ti na mbamɔm. ¹⁴ Uwumbɔr di tibɔnyaan tee ηa aanjaal ni la; aa li joo ti mbamɔm, Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu bi ti ni na aapɔɔn pu.

¹⁵ Aa nyi ke Asia aatiη aanib ponn ni pam nan san cha mi. Bi ponn ni binib bilee le ye Fijelus ni Hemojenes. ¹⁶ Onesiforus pɔɔni ntaakpab kpala kpala. Maah nan bi kiyondiik ni na, inimɔɔn aa nan joo u kina pu. Cha Uwumbɔr san u ni waachiln ni aanib kinimbaak. ¹⁷ Waah fuu ni Rom aatiη ni na, u nan chuun ban mi linimaln le ki ti kan mi. ¹⁸ Aa sil nyi waah nan ter mi pu Efesus aatiη ni na. Tidindaan san u kinimbaak uma Tidindaan aagirndaal.

2

Yesu Kristo aajabamɔnn

¹ Maabo, pɔɔk aataakpab Yesu Kristo aah ter si pu na. ² Aa nan ηun Uwumbɔr aabɔr m chee kinipaak aanimbil ni. Di tibɔr ngbaan ηa bijab bi bi mbamɔm ki ga ηmaa tuk biken na aanjaal ni.

³ Ji falaa Yesu Kristo pu ke waajanyaan na. ⁴ Uja u to butɔb na aatafal aa bi dulnyaa wee ni aabɔr ni; ba pu? u ban u piir waaninkpel aasui la. ⁵ Unii u san litaasaln na yaa kaa dii litaasaln ngbaan aakaal kan, waan ji litaasaln aanyoor. ⁶ Ukpaal u tun lituln linimaln na, ni ηan ke uma le puen ji kisaak ngbaan aajikaar. ⁷ Aa dakl lik maah len pu na aatataa, le Tidindaan ga ter si aa bee ni mɔmɔk aatataa.

⁸ Teer Yesu Kristo bɔr. U fikr nkun ni, ki ye Ubɔr David aayaabil la. Maah tuk binib tibɔnyaan ti na le na. ⁹ Tibɔnyaan tee pu, le m ji falaa. Le bi buu mi idɔribi kiyondiik ni, ke bakadaan na. Uwumbɔr aabɔr ma aa buu. ¹⁰ Nima pu le m kpa limɔr falaa mɔmɔk ni, binib bi Uwumbɔr nyan bi na pu, aan bi mu kpaan Yesu Kristo ni, ki ηmar, ki li kpa mpopiin mu kaa kpa ndoon na. ¹¹ Tibɔr tee gbii,

“Timi aabimbikpok yaa kpo Yesu chee kan,

ti ga li kpa limɔfal u chee.

¹² Ti yaa dii u ki kpa limɔr kan,
ti ga ji nnaan u chee.

Ti yaa len ke taa nyi u kan,
u mu ga len ke waa nyi timi.

¹³ Ti yaa kaa ye mbamɔndam kan,
uma beenin ye mbamɔndaan la,
waan nmaa yii uma ubaa aabimbin.”

Ututunn bamɔnn

¹⁴ Aa li teer binib tibɔr timina, ki sur bi Tidindaan aanimbiin ni ke bi taa li kpak kinikpakpak ibɔliin aatataa pu; ba pu? naa kpa tinyoor, kaa ter binib ke bi dii mbamɔm. ¹⁵ Cha aanimbil li man ke aa piir Uwumbɔr aasui, ki li ye waatutunn bamɔnn u kaan ji inimɔnn waatun pu na, ki li tuk binib Uwumbɔr aabɔr ti ye mbamɔn na, ki mɔk bi taatataa mbamɔm. ¹⁶ Yii tibɔr ti ye fam na; ba pu? binib bi len kina na ga moo tun titunwanbir. ¹⁷ Baabɔr aa njan, ki ga pɔr ke mbuun aah pɔr pu na la. Bi ponn ni binib bilee le ye Haimeneus ni Filetus. ¹⁸ Bi yenn kaa ki dii mbamɔn aasan. Bi len ke ti fikr nkun ni a. Baah len kina na, nima le binib bibaa aa ki tii Yesu naadii mbamɔm. ¹⁹ Tɔ, Uwumbɔr aanib ye waadinyikl li pɔɔ, ki kpa kidaan, ki si na la. Kidaan ngbaan le ye ke, “Uwumbɔr nyi binib bi ye waanib na,”* ki ki ye ke, “Binib bi pur Uwumbɔr aayimbil na mɔmɔk di cha titunwanbir.”

²⁰ Tɔ, nisambil aabɔn bi lidichasakpeln ni. Nibaa ye salmaa, nibaa ye tikur, nibaa mu ye busub yaan, nibaa mu ye tiyakr. Bi joo nibaa tun litukpaan, ki joo nibaa tun lituwaatiir. ²¹ Unii yaa di cha titunwanbir mɔmɔk kan, Tidindaan ga cha u tun litukpaan, ba pu? u ga li bi chain ki njeer litun ngbaan, ki gor ke u tun litunyaan mɔmɔk tii Tidindaan. ²² Chuu aabaa ki taa dii tiwan ni kaa njan na aakpeek ke binachipɔm aah dii pu na. Tun litun li njan na, ki tii Tidindaan naadii mbamɔm, ki li kpa ngeehm, ni nsuudoon. Kpaan binib bi mu bi kina ki joo bisui mɔmɔk mee Tidindaan na chee. ²³ Yii mbaan mu ye kijɔrk aabaan, kaa kpa nita na. Aa nyi ke nima le cha binib kpak kinikpakpak. ²⁴ Tidindaan aatutunn taa li kpak kinikpakpak. Ni njan ke u li njan binib mɔmɔk tibulchinn, ki tuk bi Yesu

aabɔr mbamɔm, ki li kpa limɔr, ²⁵ ki li bi suuna ki sur binib bi kpak u kinikpakpak na. Nibaakan, Uwumbɔr ga cha bi kpeln baabimbin ki bee waabɔr ti ye mbamɔn na, ²⁶ ki ki kpaln binib, ki nyan ni kinimbɔn ki nan chuu bi ke bi li njan kaageehn na aanjaal ni.

3

Kookoo aayoonn aabɔr

¹ Tɔ, aa li nyi ke n-yoonn mu choo na ga li ye falaa aayoonn la. ² Ba pu? binib ga li ye bikumɔndam. Binimbil ga li man nimbil pu. Bi ga li kpa kipupuk, ki li kpa kigaak, ki li seei binib. Baan li pak bite ni bina, kaan li nyi idoon, kaan li pak Uwumbɔr, ³ kaan li gee baamaal aanib, kaan di cha pinn binib. Bi ga li ye binibiinib. Baan nmaa chuu bibaa. Bi ga li kpa mbiin, ki ga li nan nsanyaan. ⁴ Bi ga kooh binib. Baan li kpa ilandak. Bi ga yoor bibaa paacham, ki ga li gee dulnyaa wee ni aawanyaan, kaan li gee Uwumbɔr. ⁵ Bi ga li nmanni ke bi dii Uwumbɔr aasan, ki ga lann Uwumbɔr aapɔn. Aa taa dii binib ngbaan. ⁶ Bi ponn ni bibaa looni ki koo nɔdichal ponn ni, ki nmanni bipiijɔrb bi gbii titunwanbir ki dii bisui aah gee pu na aabɔn na. ⁷ Bipiib ngbaan bae mbaem n-yoonn mɔmɔk, kaa nmaa bee Uwumbɔr aabɔr. ⁸ Janes ni Jamberes aah nan kpak Moses kinikpakpak na, bijab ngbaan mu kpak Uwumbɔr aabɔr kina la. Bi dak ilandak i kaa njan na, kaa tii Yesu naadii. ⁹ Bi mu aan ki li nmanni binib ki yunn; ba pu? binib mɔmɔk ga bee ke bi ye bijɔrb, ke binib aah nan bee Janes ni Jamberes pu na.

Kookoo aasurm

¹⁰ Sin ma kan, aa dii maah mɔk si pu na, ki dii maabimbin aah bi pu na. Maah ban ke m li njan pu na, aa mu ban kina la. Aa nyi maah tii Yesu naadii pu na, ki nyi maah kpa limɔr, ni ngeehm, ni suklaa pu na. ¹¹ Aa nyi binib aah muk mi pu na, ki nyi maah ji falaa pu na. Aa nyi tibɔr ti lir m pu Antiok aatin ni, ni Ikonium aatin ni, ni Listra aatin ni na. Bi njan mi falaa sakpen la. Le Tidindaan nan nyan mi falaa ngbaan mɔmɔk ni. ¹² Ni ye mbamɔn la,

* 2:19 : Lik Nkahn 16.5.

binib bimək ye Yesu Kristo yaab ki ban ke bi li bi mbaməm Uwumbər aanimbiin ni na, binib ga ŋa bi falaa la. ¹³ Le mbiindam ni biŋmanŋmannim ga moo tun titunwanbir ki li ŋmanni binib, le binib mu gir ki li ŋmanni bi. ¹⁴ Sin ma kan, aa bae Uwumbər aabər, ki sil bee ke ti gbii la. Aa li beenin dii kina; ba pu? aa bee ke binib bi mək si na ye mbaməndam la. ¹⁵ Aa bae Uwumbər Aagbaŋ aaliin tibir ni la. Iliin ngbaan ga ŋmaa tii si nlan mu ga mək si saah ga gaa Yesu Kristo ki kii ki ŋmar pu na. ¹⁶ Iliin imək bi Uwumbər Aagbaŋ ni na nyan ni Uwumbər chee la. Le i məmək kpa tinyoor, ki mək timi waasan, ki sur timi, ki toor timi aabimbin, ki mək timi taah ga li dii mbaməm pu na. ¹⁷ Unii u tun Uwumbər aatuln na yaa kii iliin ngbaan kan, u ga li bi mbaməm, ki gor ke u tun litunyaan məmək.

4

¹ Yesu Kristo ga gir ni ki nan ji nnaan, ki ji binifuub ni bitekpiib tibər; m sur si uma ni Uwumbər aanimbiin ni la, ² li chuun mooni waabər. Ni yaa ŋeer, bee naa kee ŋeer kan, aa li mooni waabər, ki kae binib, ki li kpaa bi, ki li sur bi, ki li kpa limər ki tuk bi Uwumbər aabər, ki taa di cha. ³ Ba pu? n-yoonn choo, le binib aan ki pel mməkmu mu ŋan na. Bitafal aan li bi mu ni. Bi ga li ban biməməkbi bi ga tuk bi bisui aah gee tibər ti na la. ⁴ Bi ga yii mbamən, ki li ban ke bi ŋun itiin. ⁵ Sin ma kan, chuu aabaa n-yoonn məmək, ki ji suklaa falaa ponn ni, ki tuk binib tibənyaan tee, ki tun lituln li Uwumbər di siin si na məmək.

⁶ Mma kan, m bi ke kitorok na la; bi ban ke bi ku mi Yesu aabər pu la. Ni gur siib, maan ki li bi dulnyaa wee ni. ⁷ M pəən mbaa Uwumbər aasanyaan ni, ki tun maatuln doo, ki joo Yesu aabənyaan mbaməm, ⁸ le Uwumbər len ke maabər ŋan, ki di tinyoor bil kiir mi paacham. Tidindaan u ji binib tibər mbaməm na, le ga ti di tinyoor ngbaan tii mi bundaln u ga gir ni na. Naa ye mi baanja le u ga tii. U ga tii binib bimək gee u ki ban ke u ki gir ni na.

Pəəl ubaa aaməboln

⁹ Tə, pəən aabaa ki dan m chee mala; ¹⁰ ba pu? Kreskens buen Galasia aatiŋ ni, Taitus mu buen Dalmasia aatiŋ ni. Demas gee

dulnyaa wee ni aawan, ki di mi lii, ki buen Tesalonika aatiŋ ni. ¹¹ Luk baanja le bi m chee. Li joo ni Mak ki dan. U ga ŋmaa ter mi, Uwumbər aatuln ni. ¹² M cha Tikikus buen Efesus aatiŋ ni. ¹³ Aa yaa choo kan, aa li joo ni maabəkul li m nan di bil Troas aatiŋ ni, Kapus do na, ki li joo ni maagbann, ki taa suln tigbann waatiir ngbaan bər.

¹⁴ Uchaa u bi yin u ke Aleksanda na nan ŋa mi bakaa sakpen. Tidindaan ga teen u waah tun bakaa pu na. ¹⁵ U kpak taah mooni tibənyaan ti na kinikpakpak ki ti chaar jer, nima pu na, aa mu li nyi u.

¹⁶ Maah nan puen ban m len tibər bibəjirb aanimbiin ni ki nyan maabamən na, ubaa aa nan sil mpuwəb, bi məmək nan san cha mi la. Uwumbər taa chuu bi taani ni pu. ¹⁷ Tidindaan le nan sil mpuwəb, ki tii mi mpəən m len waabər məmək, aan bi məmək ŋun. Waa cha ubəjir len ke bi ku mi.

¹⁸ Tidindaan ga nyan mi binib aah ban bi ŋa mi bakaa u na məmək ponn ni. U ga biin m pu ki li joo ni mi waanaan ni paacham. Uma le yeh nnyun n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Kookoo aadoon

¹⁹ Aa doon Prisila, ni Akuila, ni Onesiforus aachiln ni aanib tii mi. ²⁰ Erastus beenin bi Korint aatiŋ ni. Trofimus bun la, nima le m cha u bee Miletus aatiŋ ni. ²¹ Pəən aabaa ki dan m chee aan kakab yoonn nin fuu ni.

Yubulus, ni Pudens, ni Linus, ni Klədia ni tinaabitiib məmək dooni si.

²² Tidindaan li bi saawiin chee.

Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni pu.

Kigbanj ki Pɔɔl ηmee ki tii TAITUS na

¹ Min Pɔɔl, m ye Uwumbər aatutunn, ki ye Yesu Kristo aakpambal, ke m ter Uwumbər aah nyan binib bi na ke bi gaa u ki kii, ki bee waabər ti gbii na. Waabər ngbaan ter bi, ke bi li bi waah ban pu na. ² Waabər pu le bi kpa limakl ke bi ga li kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na. Uwumbər u kaa mɔni inyamɔn na, uma le nan puu tipuur n-yaayoonn na, ke u ga tii timi limɔfal ngbaan. ³ Naah nan ηeer na, le uma Uwumbər u gaa timi lii na kpiir limɔfal ngbaan aabər, ki tuk mi ke m li chuun mooni ti.

⁴ M bi ηmee kigbanj kee m tii si Taitus u ye maabo bamɔnn Yesu Kristo aasan ni na. Tite Uwumbər ni Yesu Kristo u gaal timi lir na ηa tinyoor ηa aa pu, [ki san si kinimbaak,] ki tii si nsuudoon.

Taitus aah tun lituln li Krete aatiη ni na

⁵ Tɔ, m cha aa bee Krete aatiη ni ke aa tun lituln li kaa kee tun na, ki lee binib bi ga li ye Yesu aanib aaninkpiib ntim mɔmɔk ponn ni na. ⁶ Aa lee bijab bi kaa kpa taani ubaa, ki kpa upii ubaaba, ki kpa mbim bi gaa Yesu ki kii, kaa ηani bakaa, kaa ye tafalaanundam na. ⁷ Uwumbər aanib bi baaninkpel aanjaal ni la, nima pu le ni ηan ke u taa li kpa taani ubaa, ki taa li tun uma ubaa aageehn, ki taa li ye linjuuldaan, ki taa li ye udagbiir, ki taa gbaa binib; unimbil taa li man ηimombil pu. ⁸ Ni ηan ke u li ye unii u channi bicham tichann na, ki li gee lituln li ηan na, ki li kpa laasaab, ni mbimbinyaan, ki li bi chain, ki li chur ubaa, ⁹ ki li joo taah nan tuk u tibɔnyaan ti ye Uwumbər aabər bamɔnn na, aan ki mɔk binib mmɔkm mu ηan na, ki pɔɔk bitaakpab, ki len tibər ki nyanj binib bi kpak u kinikpakpak na.

¹⁰ Ba pu? binib pam le bi ki ye tafalaanundam, ki len tibər yɔl yɔl, ki ηmanni binib. Juu yaab ponn ni bibaa le ηani kina ki jer biken na. ¹¹ Ni ηan ke aa cha bi ηmin; ba pu? bi mɔk binib mmɔkm mu kaa ba ye

bi mɔk bi na, ki cha ηidichal ηibaa ponn ni aanib mɔmɔk yenn. ηimombil pu, le bi ηani kina. Naa ηan. ¹² Krete aatiη aanib ponn ni ubaa, u nan ye ulankpal na, nan bui ke, “Krete aatiη aanib ye binyamɔndam n-yoonn mɔmɔk la. Bi naahn ipeel i kaa ηan na la. Bi ye bigbanyakdam, ki ye bipuusakpendam.” ¹³ Ulankpal ngbaan aah len pu na ye mbamɔn la. Nima pu na, kae bi mbamɔm, aan bi li dii Yesu aasan chob, ¹⁴ ki taa gar Juu yaab aatiin, ki taa gar binib bi yii Yesu aabɔnyaan na aamɔkm. ¹⁵ Tiwan mɔmɔk bi chain binib bi bi chain na chee la. Binib bi kaa bi chain, kaa gaa Yesu ki kii na, tiwan nibaa aa bi chain ki tii bi. Baalandak mu aa ηan. Baa ki nyi lituln li ηan na, ni li kaa ηan na. ¹⁶ Bi len ke bi nyi Uwumbər, le baah tun pu na mɔk ke baa nyi u. Uwumbər aa gee baah ηani pu na. Baa kii waamɔb, kaa ηmaa tun litunyaan libaa.

2

Mmɔkm bamɔnn

¹ Sin ma kan, mɔk binib mmɔkm mu ηan na. ² Tuk bininkpiib ke bi li chur bibaa tiwan mɔmɔk ni, ki ηeer kipak, ki li kpa laasaab, ki li dii Yesu aasan chob, ki li gee binib, ki li kpa limɔr. ³ Tuk bipininkpiib mu ke bi li san Uwumbər tiwan mɔmɔk ni, ki taa li ye binibiinib, ki taa li ye bidagbiib. Ni ηan ke bi mɔk mmɔkm mu ηan na, ⁴ ki mɔk bipininkpisapɔm ke bi li gee bichatiib ni baabim, ⁵ ki li kpa laasaab, ki taa gər kidagook, ki li lik lichiln ni aatuln mbamɔm, ki li kpa tibulchinn, ki li keei bichatiib aamɔi, aan ubaa taa bii Uwumbər aabər.

⁶ Sur binachipɔm mu ke bi li chur bibaa. ⁷ Sin aabaa mu li ηani tiwan mɔmɔk chob, aan ki li ye limɔkl ki tii biken. Tuk binib Uwumbər aabər mbamɔm, ki li kpa laasaab. ⁸ Li len iliin i bi chob kaa kpa ngalm na, aan udin ubaa taa ηmaa bii timi. Nima kan, inimɔn ga chuu u.

⁹ Tuk binaagbiib ke bi li keei bidindatiib aamɔi, ki piir bisui tiwan mɔmɔk ni, ki taa kpak bi kinikpakpak, ¹⁰ ki taa su baawan, ki li bi mbamɔm tiwan mɔmɔk ni. Bi yaa bi kina kan, baabimbinyaan ga mɔk binib ke Uwumbər u gaal timi lir na aasan le ηan.

¹¹ Ba pu? ti kan Uwumbər aah kpa tibulchinn pu na. Waabulchinn pu le binib

məmək ga ηmaa ηmar. ¹² Waabulchinn mək timi ke ti yii lituln limək kaa ηan na, ki taa ki dii tiwan ni kaa ηan na aakpeek, ki li chur tibaa mbaməm, ki li dii mbaməm, ki li bi Uwumbər aah ban pu na dulnyaa wee ni. ¹³ Ti kpa limakl li tii timi mpopiin na. Ti kii bundaln ti ga nan kan li na. Taah kpa limakl li na le ye ke timi Aawumbər sakpiin, Yesu Kristo u gaal timi lir na, ga gir ni ki nan nyan waah nyuun pu na mpaan pu. ¹⁴ U nan kpo ti pu ke u gaa timi lii ki nyan timi titunwanbir məmək ni, aan ti li bi chain, ki li ye waanib, ki li ye binib bi aanibil man ke bi tun litunyaan na.

¹⁵ Uwumbər aah tii si tininkpir pu na, tuk binib tibər timina, ki pək bitaakpab, ki sur bi, ki taa cha ubaa lik si fam.

3

Yesu Kristo aadidiir aabimbin aah ye pu na

¹ Teer bi ke bi li pak kitin aayidam, ni binib bi kpa tininkpir na, ki kii baaməi, ki gor ke bi tun litunyaan məmək, ² ki taa bii unii ubaa, ki taa kpak binib kinikpakpak. Bi li kpa kijətiik binib biken chee, ki li bi suuna binib məmək chee. ³ N-yoonn mbaa timi tibaa nan ye bijərb, kaa kii Yesu aaməb. Kinimbəη nan ηmann timi la. Tinibil nan man tiwan ni kaa ηan na aabəη pu. Tisui aah gee tiwan ni na le ti nan ban. Ti nan gee baka baka aatuln, ki nan kpa lipiipoln, ki nan ye binib bi ubaa aa gee bi na, ki mu nan nan təb. ⁴ Le Uwumbər u gaal timi lir na mək timi waah kpa tibulchinn ki gee timi pu na, ⁵ ki gaa timi lii. Naa ye timi aatunyaan pu le u gaa timi lii, waanimbaasaln pu le u gaa timi lii. Le Waafuur Nyaan gir ma timi, ki tii timi liməfapəln, ki finn tipobil ni. ⁶ Taah kpaan Yesu Kristo u gaal timi lir na ni na, le Uwumbər ηa timi tibulchinn ki tii timi Waafuur Nyaan. ⁷ Waabulchinn pu le u len ke timi aabər ηan, ki tii timi limakl ke ti ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na. ⁸ Tibər ngbaan gbii la.

M ban ke aa li tuk binib tibər ngbaan n-yoonn məmək, aan binib bi gaa Uwumbər ki kii na aatafal li bi litunyaan ponn ni. Nimina le ηan ki kpa tinyoor ki tii binib. ⁹ Yii mbaan mu ye kijərək aabaan

na, ki taa kpak kinikpakpak niyaajatiib aayibil pu. Aa taa jaa kijaak, ki taa kpak kinikpakpak Uwumbər aakaal aatataa pu. Nimina məmək ye fam la, kaa kpa tinyoor tibaa. ¹⁰ Unii yaa bi ki cha Yesu aanib yakr təb chee kan, aa sur u nfum mulee. U yaa kaa di cha kan, yii u. ¹¹ Aa bee ke unii u bi kina na yenn a, ki tun titunwanbir. Uma ubaa aatunwanbir le mək ke waabər bii.

Kookoo aasurm

¹² M yaa cha Atemas, bee Tikikus dan aa chee kan, pəon aabaa ki dan m chee Nikopolis aatinj ni; m ηa nlandak nsui ni ke m ga li bi nima chee kakab yoonn. ¹³ Pəon aabaa ki ter Senas, u ye ubəjir na, ni Apolos, ke bi piin baasachuln, ki taa cha bi lann baasachuln aawan nibaa. ¹⁴ Ni ηan ke Yesu aanib bae ke ni ηan ke bitafal li bi litunyaan ponn ni, ki li ter binib bi ban nterm na, aan ki taa li bi fam.

¹⁵ Binib bimək bi m chee na dooni si. Aa ti doon binib bi gaa Yesu ki kii ki gee timi na.

Uwumbər ηa tinyoor ηa ni məmək pu. [Amii.]

Kigban̄ ki Pɔɔl ŋmee ki tii FILEMONN na

¹ Min Pɔɔl u bi kiyondiik ni Yesu Kristo pu na, ni tina aabo Timoti le ŋmee kigban̄ kee ti tii si Filemonn, u ye timi aatutuŋeer u ti gee u na, ² ni Yesu aanib bi kuuni aado na, ni Afia u ye tininkpan na, ni Akipus u ye timi aatutuŋeer Yesu aasan ni na.

³ Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Filemonn aageehm ni waagaakii

⁴ N-yoonn mumək m mee Maawumbɔr na, m mee u tii si, ki dooni u aa pu; ⁵ ba pu? m ŋun saah tii Tidindaan Yesu naadii, ki gee u ni Uwumbɔr aanib məmək pu na. ⁶ Saah tii Kristo naadii pu na, le aa nyi tiwanyaan nimək ti kpa u pu na, le m mee Uwumbɔr ke nima le ga cha aa yakr tiwanyaan ngbaan tii biken. ⁷ Nna aabo, saah gee binib pu na, nima le tii mi mpopiin sakpen, ki sɔŋ nsui; ba pu? saah ŋani pu na, aa pɔɔk Uwumbɔr aanib aataakpab la.

Pɔɔl aah gaŋ Onesimus pu pu na

⁸ Nima pu na, maah ye Kristo aatutunn na, m ba ga li kpa lipobil ki cha aa ŋa tiwan ni ŋan na, ⁹ tɔ, maah gee si na, nima le m gaŋni si kaakaan. Min Pɔɔl u si Yesu Kristo aasisiyyaan, ki bi kiyondiik ni dandana wee u pu na, ¹⁰ m gaŋni si ki tii maabo Onesimus;* maah bi kiyondiik ni na le m kpaln ute Uwumbɔr aasan ni. ¹¹ N-yoonn mubaa waa nan kpa tinyoor aa chee; le dandana ma u kpa tinyoor aa chee, ni m mu chee.

¹² M ki giini u aa chee. Waah kaa ki bi m chee na, waabɔr bi nsui ni sakpen a. ¹³ M ba gee ke u li bi m chee ki li si saasisiyyaan ki ter mi buyoonn m bi kiyondiik ni tibɔnyaan tee pu na. ¹⁴ Aa mu yaa kaa kii kan, maan ŋa nibaa see aa kii. Maa ban ke m muk si ke aa ter mi. M ban ke aa ter mi saageehn pu la.

¹⁵ Nibaakan, u yakr aa chee ni yunn siib, aan u ki gir ni aa chee ki li bi n-yoonn

məmək mu kaa kpa ndoon na. ¹⁶ Dandana wee, waa ki bi ke unaagbiija na. U jer unaagbiija. U ye tina aabo u ti gee u na la. M yaa gee u kan, aa ga li gee u ki jer kina; ba pu? u ye saanaagbiija, ki mu ye aana aabo Tidindaan pu.

¹⁷ Nima pu na, aa yaa len ke m ye saatutuŋeer Uwumbɔr aatuln ponn ni kan, gaa u ke saah ba ga gaa mi pu na. ¹⁸ U yaa nan koo saataani ni, bee u yaa joo saapɔln kan, cha ni li ye maapɔln. ¹⁹ Min Pɔɔl le di ŋŋaal ki ŋmee kina, m ga pa tii si. Maan len ke saapɔln li bi m chee na le ye saamɔfal. ²⁰ Nna aabo, taah kpaan Tidindaan ni na, piir nsui, ki pɔɔk ntaakpab uma Kristo pu.

²¹ M nyi ke aa ga kii maamɔb. Nima le cha m ŋmee kigban̄ kee m tii si. M nyi ke aa ga ŋa maah len pu na ki jer kina. ²² Ni gur na le ye ke m ban ke aa toor nkookoo yaan ki siin mi. Naah bi mee Uwumbɔr ki tii mi na, m kpa limakl ke u ga cha m gir ni ni chee.

Kookoo aadoon

²³ Epafraŋ u mu bi m chee kiyondiik ni, Yesu Kristo pu na, dooni si. ²⁴ Mak, ni Aristakus, ni Demas, ni Luk, bi ye maatutuŋeerb Uwumbɔr aatuln ponn ni na, bi mu dooni si.

²⁵ Tidindaan Yesu Kristo aañann li bi nisui ni. [Amii.]

* **1:10** : Onesimus aatataa le ye ke “U kpa tinyoor”.

Kigban ki bi ηmee ki tii HIIBRU YAAB na

Yesu aah ye Uwumbər aaməboln pu na

¹ N-yaayoonn na Uwumbər nan cha waabənabtiib tuk tiyaajatiib waabər ki di tiwan aabəη aabəη ηaη waasan. ² Kookoo aayoonn mue le u cha Ujapəon tuk timi waabər. Uma le u nan cha u naan dulnyaa wee, ki len ke uma le ga li yeh tiwan məmək. ³ U wiin chain ke Uwumbər aah wiin chain pu na, ki ye Uwumbər aanəη bamənn, ki di waabər ti kpa mpəon na le joo tiwan məmək. U di ubaa toor kitork ki finn timi ki nyan timi aatunwanbir, le ki nin kal Uwumbər u yeh mpəon məmək na aənangii wəb paacham.

Uwumbər Aajapəon aapəon jer waatuuntiib aapəon

⁴ Uwumbər tii u liyimbil li jer waatuuntiib aayimbil na. Waayimbil aah jer baayimbil pu na, kina le u jer bi. ⁵ Uwumbər nan bui Ujapəon ke,

“Sin le ye Maabo, din wee le m ma si,”*

ki ki bui ke,

“Min le ga li ye Ute,

le u li ye Maabo.”†

Uwumbər aa nan bui waatuun ubaa kina.

⁶ U nan tun ni Ujapəon u kaa kpa ηeen aatə na dulnyaa wee ni, le ki bui waatuuntiib məmək ke bi gbaan unimbiin ni ki doon u.

⁷ Uwumbər len waatuuntiib aabər, ke u cha waatuuntiib tun waatuln la, ke libuln ni mmiigaal aah tun waatuln pu na.‡ ⁸ Le u len Ujapəon aabər ke,

“Uwumbər, saanaan ga li bi

ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

Aa joo saanaan ni aanib mbaməm la.

⁹ Aa gee lituln li ηan na, le kaa gee titunwanbir.

Nima pu le Uwumbər u ye Saawumbər na lee si,

ki tii si mpopiin ki jer aənəen aatətiib məmək.”§

¹⁰ Uwumbər Aagban ki len ke,

“Naah nan piin na, sin Uwumbər le nan naan kitin,

ni paacham mu.

¹¹ Kitin ni paacham ga doo, le aa ma ga li beenin bi.

Kitin ni paacham ga kpoi ke libəkul na.

¹² Aa ga kpab kitin ni paacham ke likekeln na,

ki kpeln ni nipəon,

le sin ma beenin bi, kaan kpeln;

saayoonn aan doo.”*

¹³ Uwumbər nan bui Ujapəon ke,

“Kal ηηangii wəb,

ki ti saa buyoonn m ga nyan saadim

məmək na.”†

Tə, Uwumbər aa nan bui waatuun ubaa kina.

¹⁴ Kina kan, waatuuntiib ye ba? Bi məmək ye iwiin i tun lituln tii Uwumbər na la. U tun ni bi ke bi nan ter timi waanib bi ηmar na.

2

Nηmarm kpaan

¹ Nima pu na, ni ηan ke titafal li bi tibənyaan ti ti ηun ti na ponn ni, ti taa di ti lii. ² Tibər ti Uwumbər nan cha waatuuntiib tuk waanib na sil mbaməm la. Unii umək nan yii tibər ngbaan ki ηa taah kə pu na nan kan ntafadaan mu ηeer u na. ³ Nima pu na, ti yaa yii ηηmarkpaan ngbaan aaboln kan, taan nyan ntafadaan ni. Tidindaan ubaa le nan pue tuk binib ηηmarm ngbaan aabər. Le binib bi ηun na mu tuk timi, ki mək timi ke ti gbii la. ⁴ Uwumbər mu cha bi tun lijinjiir aatun aabəη aabəη, waapəon pu, ki tii bi Waafuur Nyaan aapiin waah gee pu na. Nima le mək ke bi len mbamən.

Yesu u gaal timi lir na

⁵ Ti len dulnyaa u choo na aabər la. Uwumbər aa nan di dulnyaa ngbaan ηa waatuuntiib aənəal ni. ⁶ Ni ηmee Uwumbər Aagban ni ke,

“Unibən ye ba aan aa teer ubər?

Unibən ye ba aan aatafal bi u ni?

⁷ Aa sunn u taab ki cha saatuuntiib jer u, ni yunn siib.

Aa di kipak ni liyimbil le di tii u,

* 1:5 : Lik Ilahn 2.7. † 1:5 : Lik 2 Samuel 7.14; 1 Bibərb Aabər 17.13. ‡ 1:7 : Lik Ilahn 104.4. § 1:9 : Lik Ilahn 45.6-7. * 1:12 : Lik Ilahn 102.25-27. † 1:13 : Lik Ilahn 110.1.

ki di u ḡa saawanaankaan məmək aayidaan,

⁸ ki cha tiwan məmək kii uməb.”*

Tə, saah cha tiwan məmək kii uməb na, tiwan ni kaa kii uməb na aa ki gur. Ti mu aa kee kan tiwan məmək kii uməb; ⁹ ti kan Yesu la. Uwumbər nan sunn u taab ki cha waatuuntiib jer u, ni yunn siib, aan u ti kpo binib məmək pu, uma Uwumbər aanimbaasaln pu. Dandana wee ti kan ke waah jin nkun aafalaa na, Uwumbər di kipak ni liyimbil le di tii u. ¹⁰ Uwumbər u nan naan tiwan məmək ki joo ni məmək na, ni ḡeer u ke u cha Yesu ji falaa, ki li joo ni Uwumbər aabim bi wiir na waanaan ni. Uma le gaa bi lii. Waah ji falaa pu na, nima le cha u ye timi aarḡmarḡmardaana bamənn.

¹¹ U ḡani binib chain la. U ni binib bi u ḡani bi chain na, bi məmək kpaan te ubaa la. Nima le iniməən aa joo u ke u yin bi unaabitiib. ¹² Le u bui Uwumbər ke, “M ga tuk nnaabitiib saah tun pu na.

M ga pak si baah kuun nin chee na,”†

¹³ ki ki len ke,

“M ga tii Uwumbər naadii la,”‡

ki ki len ke,

“Lik, m ni mbim bi Uwumbər tii mi na sə.”§

¹⁴ Tə, timi waabim aah ye binibəm pu na, nima le uma Yesu mu kpaln unibən, ke u nan kpo ki ḡa kinimbəḡ ki nan kpa nkun aapəən na fam, ¹⁵ le ki gaa binib bimək san nkun ijawaan na lii; baayoonn məmək nkun aajawaan nan joo bi. ¹⁶ Ni ye mbamən, naa ye Uwumbər aatuuntiib le u ter. Abraham aayaabil le u ter. ¹⁷ Ni ḡan ke u li naahn unaabitiib tiwan məmək ponn ni, aan ki li ye utotoorninkpel u san timi kinimbaak, ki tun Uwumbər aat-uln mbaməm, ki di ubaa toor kitork aan Uwumbər di cha pinn waanib baatunwanbir na. ¹⁸ Uma ubaa le kan ntəḡ ki jin falaa, nima le u ga ḡmaa ter binib bi kan ntəḡ na.

3

Yesu jer Moses pel pel

¹ Nnaabitiib bi bi chain, aan Uwumbər yin bi na, ni li dakl lik Yesu aabər. Ti dii u ki len binib aanimbil ni ke ti dii u la. Uwumbər nan tun ni u, ke u

nan li ye utotoorninkpel. ² U tun lituln mbaməm tii Uwumbər u tii u lituln ngbaan na. Moses mu nan tun Uwumbər aatuln mbaməm Uwumbər aamaal aanib aakaasisik ni. ³ Unii u ye mmaal aayaaja na le kani nnyuḡ ki jer mmaal aanii ubaa. Kina le Uwumbər len ke Yesu ḡeer nnyuḡ ki jer Moses. ⁴ Mmaal məmək kpa yaaja la. Uwumbər le nan naan binib məmək. ⁵ Ni ye mbamən, Moses nan tun Uwumbər aatuln mbaməm, Uwumbər aamaal aanib aakaasisik ni. U nan ye Uwumbər aatu-tunn, ki tuk binib Uwumbər aah nan ban ke u tuk bi pu na. ⁶ Kristo ma kan, u ye Uwumbər Aajapəən, le ki joo Uwumbər aamaal mbaməm. Timi le ye waamaal ni aanib. Ti yaa kpa lipobil ni mpopiin ki ti saa ndoon kan, ki yaa kaa joo beeni kan, ti ye waamaal yaab la.

Uwumbər aanib aafuur

⁷ Uwumbər Aafuur Nyaan nan bui Israel yaab ke,

“Ni yaa ḡun Uwumbər aaneel din wee kan,

⁸ ni taa cha nitafal li pəə

ke niyaajatiib aatafal aah nan pəə pu

buyoonn bi nan yii waaməb nteersakpiin ni na.

⁹ Bi nan təḡ u ki lik, nteersakpiin ni.

Hali bi nan kan waah tun

lijinjiir aatun pu na ḡibin imonko ilee, le ki təḡ u nima chee.

¹⁰ Nima pu le u nan gee liḡuul bi pu,

le ki bui ke baalandak yenni n-yoonn məmək la, baa bee waasan.

¹¹ Nima pu na, u nan gee liḡuul, ki puu tipuukpaan

ke baan koo kitinḡ ki ponn ni u ba ga tii bi lifuur na.”*

¹² Nnaabitiib, ni li nyi man, ni ponn ni ubaa aasui taa li bir aan u li joo beeni ki yii Uwumbər u ye liməfadaan na. ¹³ Ni li pəək təb aataakpab iwiin məmək, nsan aah laa bi pu buyoonn na, titunwanbir taa ḡmann unii ubaa aan utafal li pəə. ¹⁴ Ti yaa beenin tii u naadii ke taah nan tii u naadii njan pu na ki ti saa ndoon kan, ti ga ji waaməən.

¹⁵ Uwumbər Aagbaḡ len ke,

“Ni yaa ḡun Uwumbər aaneel din wee kan,

* 2:8 : Lik Ilahn 8.4-6. † 2:12 : Lik Ilahn 22.22. ‡ 2:13 : Lik Aisaya 8.17. § 2:13 : Lik Aisaya 8.18. * 3:11 : Lik Ilahn 95.7-11.

ni taa cha nitafal li pɔɔ
ke niyaaajatiib aatafal aah nan pɔɔ pu
buyoonn bi nan yii waamɔb nteer-
sakpiin ni na.”†

16 Nma n̄un Uwumbɔr aaneel ki yii waamɔb? Naa ye binib bimɔk Moses nan nyan bi Ijpt aatiŋ ni na aa? 17 Uwumbɔr nan gee liŋuul n̄ma pu n̄ibin imonko ilee? Naa ye binib bi nan tun titunwanbir ki kpo kipɔɔk ni na aa? 18 U nan puu tipuukpaan ke n̄ma aan koo kitin̄ ki ponn ni u ba ga tii bi lifuur na? Naa ye binib bi nan yii waamɔb na aa? 19 Nima le ti bee ke baah kaa nan gaa u ki kii na, nima le baa nan n̄maa kan lifuur ngbaan u chee.

4

1 Tɔ, Uwumbɔr aah puu tipuur ke u ga tii timi lifuur na, nsan laa beenin bi ke ti kan li. Nima na, ni li nyi man, ubaa taa lann lifuur ngbaan. 2 Ti mu n̄un tibɔnyaan tee ke binib ngbaan aah nan n̄un ti pu na. Bi nan n̄un ti, kaa gaa ti ki kii, nima le tibɔnyaan ngbaan aa n̄a bi tinyoor. 3 Timi bi gaa Yesu ki kii na le kan lifuur ngbaan. Uwumbɔr nan len ke,

“M nan gee liŋuul binib bi kaa gaa mi ki kii na pu,

ki puu tipuukpaan ke baan koo kitin̄ ki ponn ni m ba ga tii bi lifuur na.”*

Waah nan naan dulnyaa wee doo na, waat-
uln doo le na. 4 Iwiin ilole daal aabɔr bi Uwumbɔr Aagban̄ ni ke, “Uwumbɔr nan fuur winlole daal ki di cha waatuln mɔmɔk.”† 5 Ni ki n̄mee ke, “Baan koo kitin̄ ki ponn ni m ba ga tii bi lifuur na.” 6 Binib bi puen n̄un tibɔnyaan tee na, baa nan gaa ti ki kii, nima le baa kan lifuur ngbaan. Binib biken mu ga kan lifuur ngbaan. 7 Nima pu le Uwumbɔr ki siin nwiin mu bi ga kan lifuur ngbaan na, ki yin nwiin ngbaan ke “Din.” Binib ngbaan aa kan lifuur ng-
baan; le n̄ibin pam jer, le David nan n̄mee Uwumbɔr Aagban̄ ni, naah nan puen n̄mee pu na ke,

“Ni yaa n̄un Uwumbɔr aaneel din wee kan, ni taa cha nitafal li pɔɔ.”‡

8 Tɔ, Josua yaa ba nan tii Israel yaab lifuur ngbaan kan, Uwumbɔr aa ba ga ki

siin nwiin muken. 9 Naah bi pu na, lifuur beenin bi ki tii Uwumbɔr aanib. 10 Unii u kan lifuur li Uwumbɔr tii u na, u di cha ubaa aatuln ke Uwumbɔr aah nan di cha waatuln pu na la. 11 Nima pu na, cha tinim-
bil li man ke ti kan lifuur ngbaan, ubaa taa yii Uwumbɔr aamɔb ki lir, ke Israel yaab aah nan lir pu na.

12 Uwumbɔr aabɔr fu, ki kpa mpɔɔn, ki ka jer kijuk ki ka n̄ipepel mɔmɔk n̄ilee na, ki koo unii aasui ni, ni waawiin ni, ki lik usui ni aabɔrkaan aah bi pu na, ki mɔk waalandak aah bi pu na, ki lik usui aah ban pu na, ke ni n̄an aan naa n̄an. 13 Tiwan nibaa aa bi ki bɔr Uwumbɔr. Tibɔr mɔmɔk nyan ki dɔ mpaan pu, ki dɔ tin̄meen unimbil ni. Uma le ti ga len timi aabɔr ki tuk u.

Yesu le ye utotoorninkpekpaan

14 Tɔ, ti kpa utotoorninkpekpaan u bi Uwumbɔr do na. U ye Uwumbɔr Aajapɔɔn Yesu la. Nima pu na, cha ti li beenin dii u ki taa di waasan lii. 15 Utotoorninkpel ngbaan ga n̄maa san timi kinimbaak timi aafalaa ponn ni. U kan ntɔŋ aabɔŋ aabɔŋ ke taah kan ntɔŋ mɔmɔk pu na. Uma le aa tun titunwanbir tibaa. 16 Timi aatotoorninkpel aah bi kina na, cha ti li kpa lipobil ki dan Uwumbɔr u kpa tibulchinn na aabɔrjal chee, aan u san timi kinimbaak, ki ter timi buyoonn ti ban nterm na.

5

1 Utotoorninkpel umɔk bi na, Uwumbɔr le lee u ki nyan u binib ponn ni siin, ke u ti sil baasisiyyaan Uwumbɔr aanimbiin ni, aan ki tii u ipiin, ki toor kitork tii u binib aatunwanbir pu. 2 Utotoorninkpel ubaa mu kpa titunwanbir la. Nima le u ga n̄maa san binib bi tun titunwanbir kaa nyi na kinimbaak. 3 Uma ubaa aah kpa titun-
wanbir pu na, ni n̄an ke u toor kitork uma ubaa aatunwanbir, ni bi mu aatunwanbir pu. 4 Unii ubaa aan n̄maa nyun̄ ubaa ki n̄a ubaa utotoorninkpel, see Uwumbɔr le lee u, ki n̄a u utotoorninkpel, ke waah nan lee utotoorninkpel Aaronn pu na.

5 Kina le Kristo aa nyun̄ ubaa ki n̄a ubaa utotoorninkpel. Uwumbɔr le bui u ke, “Sin le ye Maabo, din wee le m ma si,”*

† 3:15 : Lik Ilahn 95.7-8. * 4:3 : Lik Ilahn 95.11. † 4:4 : Lik Mpiin 2.2. ‡ 4:7 : Lik Ilahn 95.7-8. * 5:5 : Lik Ilahn 2.7.

⁶ le ki ki bui u ke,
 “Aa ye utotoor ke Melkisedek aah nan ye
 pu na,
 ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon
 na.”†

⁷ Buyoonn Yesu nan ye unibon na, u
 nan wii tinyunyunn mpoon pu, ki garj
 Uwumbor u ga nmaa nyan u nkun ni na.
 Waah san Uwumbor na, le u nun waameel.
⁸ U ye Uwumbor Aajapoon la, le ki kii
 waamob, ki jin falaa, le ki bae naah po
 pu aan u kii Uwumbor aamob ki jin falaa
 na. ⁹ Nima le cha u ye timi aarjmarjarda
 bamonn, ki gaa binib bimok kii waamob
 na lii n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
¹⁰ Uwumbor len ke u ye utotoorninkpel ke
 Melkisedek aah nan ye pu na.

Taa yii Uwumbor aasan man

¹¹ Ti ga ki nmaa len waabor ti wiir na,
 le nimi aalan par, nima le taatataa ga li
 po ni chee. ¹² Naah dii Uwumbor ni yunn
 pu na, ni ba ga mok binib biken waasan.
 Le ni ban ke unii ki mok nimi Uwumbor
 aamokm mu diin na. Ni naahn binib bi ban
 nnaabiin kaa ban tijikaar bamonn na la.
¹³ Unii umok nyu nnaabiin na ye ubopoon
 la, kaa nmaa len nsanyaana aabor. ¹⁴ Tijikaar
 bamonn le ye binib bi chikr na yaan. Bi bae
 Uwumbor aabor ki dii taah mok bi pu na.
 Nima le bi kpa nlan ki nyi nsan mu nan na,
 ni mu kaa nan na.

6

¹ Nima na, ti taa li beenin len Kristo
 aamokm mu diin na baanja aabor n-yoonn
 momok. Cha ti bae waamokm mu gur
 na momok, aan ki chikr waasan ni. Naa
 ki ban ke ti li beenin tuk nimi n-yoonn
 momok ke, “Kpeln nimi aabimbin man,
 ki di cha nitukpok, ki tii Uwumbor naadii
 man.” ² Naa ki ban ke ti li beenin tuk nimi
 n-yoonn momok baah muini binib nnyun
 ni pu na, ni baah joo binjaal paani binib pu
 pu na aabor, ni binib aah ga fikr nkun ni pu
 na aabor, ni ntafadaan mu kaa kpa ndoon
 na aabor. Timina momok ye njan aabor le
 waasan ni. ³ Uwumbor yaa kii kan, ti ga
 bae waabor ti gur na, ki di kpee njan aabor
 ngbaan pu.

⁴ To, binib bi Uwumbor woln binimbil na
 yaa di cha waasan kan, baan ki nmaa kpeln
 baabimbin ki ki dii u. Bi kan waapiin,
 ki gaa Waafuur Nyaan, ⁵ ki bee waabor
 aah nan pu na, ki kan dulnyaa u choo na
 aapoon, le ki di cha waasan. ⁶ Baah di
 cha waasan na, ni mok ke bi ki bi kpa
 Uwumbor Aajapoon ndapuinkoo pu, ki jinn
 u inimoon binib aanimbil ni la, le saan
 nmaa cha bi ki kpeln baabimbin ki ki dii u.

⁷ Kitiij ki gaa utaal aanyun mu lir ni ki
 pu, ki nani tijikaar ti nan na ki tii binib bi
 ko ti na, Uwumbor nani tinyoor nani kitiij
 ngbaan pu. ⁸ To, kitiij ki po nani ikokon ni
 ichakpeejagar baanja na bee yoli la. Naan
 yunn, le bi ga see ki mmii ki bii ki. Kitiij
 ngbaan aadoon le na.

⁹ Timi aanigeekaab, ti len kina la; ti mu
 aa dak ke ni bi ke kitiij ki bi ga see ki mmii
 na. Ti bee ke ni nmar ki ga kan tinyoor.
¹⁰ Uwumbor nan la. Waan suln naah tun
 lituln pu ki ter waanib, ki beenin ter bi na,
 ki mok u naah gee u pu na bor. ¹¹ Ti ban ke
 ni momok pook nibaa ki li kpa limakl ki nan
 saa ndoon. ¹² Ni taa li san ligbanyakl man.
 N-yaayoonn na aanib bi nan gaa Uwumbor
 ki kii ki jin suklaa na, bi bi paacham ki kan
 waah puu tipuur ti ke u ga tii bi na. Ni mu
 li dii baah dii pu na.

Uwumbor ga na waah puu tipuur ti na

¹³ Uwumbor aah puu tipuur ki tii Abra-
 ham na, u nan puu uma ubaa aayimbil pu
 la. Ubaa aa bi ki jer u, ke u puu waayimbil,
 nima le cha u puu uma ubaa aayimbil. ¹⁴ U
 nan puu tipuur le ki bui Abraham, “M ga
 na tinyoor na aa pu pam, ki cha aa por
 sakpen.”* ¹⁵ Abraham nan kpa limor, le ki
 nan kan Uwumbor aah nan puu tipuur ti
 na. ¹⁶ Binib yaa puu tipuur kan, bi puur
 unii u jer bi na aayimbil pu la. Binib yaa
 kpak kinikpakpak ki ti puu tipuur kan, ni
 doo le na. ¹⁷ Uwumbor nan ban ke u mok
 binib bi ga kan waah puu tipuur ti na, ke
 waan kpeln. Nima le u nan puu uma ubaa
 aayimbil pu. ¹⁸ Waah nan puu tipuur ti na,
 waan kpeln. Waah puu uma ubaa aayim-
 bil pu na, nima le sil mok ke waan kpeln.
 Waan nmaa mon nnyamon. Nima le timi
 bi san cha u chee ke ti nmar na aataakpab

† 5:6 : Lik Ilahn 110.4. * 6:14 : Lik Mpiin 22.16-17.

pɔɔ mbamɔm, le ti kpa limakl ke ti ga kan waah puu tipuur ti na. ¹⁹ Taah kpa limakl ngbaan na, nima le joo timi aasui ke ti taa di cha waasan. Yesu pu, le ti kpa limakl ngbaan. Limakl ngbaan pu, le Yesu u bi paacham na aalandak bi tisui ni. ²⁰ Yesu le ye utotoorninkpel n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ke Melkisedek aah nan ye pu na, ki loln ti pu nsan ki buen Uwumbɔr do, ke u ti sil timi aasisiyyaan nima chee, Uwumbɔr aanimbiin ni.

7

Melkisedek u nan ye utotoor na

¹ Melkisedek ngbaan nan ye Salem aatiŋ aabɔr, ki nan ye Uwumbɔr u kaa kpa ŋeen aatɔ na aatotoor la. Abraham aah nan ku bibɔrb bi ye waadim na ki gir ni na, le Melkisedek tooh u nsan pu ki ti ŋa Uwumbɔr aanyoor ŋa u pu. ² Le Abraham nan nyan tiwan nimɔk u nan gaa na nibaabaa kipiik mɔk ponn ni, ki di tii Melkisedek. Melkisedek aatataa le ye ke “ubɔr u kpa mbimbinyaan na.” U nan ye Salem aatiŋ aabɔr la. Salem aatataa le ye ke “nsuudoon.” ³ Baa ŋmee ute ni una ni uyaajatiib aabɔr, kaa ŋmee buyoonn bi nan ma u na, ki mu aa ŋmee buyoonn u doo waatuln na. Waamɔfal aayoonn mɔmɔk u nan ye Uwumbɔr aatotoor la. Nima le u naahn Uwumbɔr Aajapɔɔn u ye utotoor n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

⁴ Dakl lik man uja ngbaan aah nan nyuun pu na; tiyaajaninkpel Abraham nan yakr waadim aawan tiwan nfum kipiik, ki nyan nibaa, ki di tii u, ki gur niwae. ⁵ Uwumbɔr aakaal len ke Israel yaab yakr baawan mɔmɔk nfum kipiik, ki nyan nibaa tii Liifai aayaabitiib, bi ye Uwumbɔr aatotoorb na. Bi ni Israel yaab nan ye binibaan la. Bi mɔmɔk nan ye Abraham aayaabitiib la. ⁶ Melkisedek aa nan ye Liifai aayaabil, le Abraham yakr waawan mɔmɔk nfum kipiik, ki nyan nibaa tii u. Le u ŋa tinyoor ŋa Abraham pu. Abraham le Uwumbɔr nan puu tipuur tii u. ⁷ Unii yaa kpa mpɔɔn ke u ŋa Uwumbɔr aanyoor ŋa uken pu kan, ni mɔk ke u jer u la. Ubaa aan kpak kina. ⁸ Israel yaab yakr baawan

mɔmɔk nfum kipiik, ki nyan nibaa ki di tii Uwumbɔr aatotoorb, bi nan ye binib bi ga kpo na. Melkisedek u Abraham nan yakr waawan nfum kipiik ki nyan nibaa tii u na ma kan, baa ŋmee waakun aabɔr. Bi ŋmee waabimbin aabɔr la. ⁹ Abraham aah nan yakr waawan ki di tii u na, ti ga ŋmaa len ke uyaabitiib Liifai yaab bi gaal biken chee na, mu nan tii u la. ¹⁰ Buyoonn Melkisedek nan tooh Abraham nsan ni na, Abraham aa nan kee ma uyaabil Liifai. Ti ga ŋmaa len ke Abraham nan sil uyaabil Liifai aasisiyyaan la.

¹¹ Uwumbɔr tii Israel yaab nkaal mu mɔk bi waatotoorb Liifai yaab aah ga li joo bi pu na. Bitotoorb ngbaan aatuln yaa ba gaa binib lii kan, Uwumbɔr aa ba ga li ban u tun ni Yesu u ye utotoor ke Melkisedek aah nan ye pu na. U ba ga ki tun ni utotoor u bi ke Aaronn aayaabitiib Liifai yaab aah nan bi pu na la. ¹² Waah tun ni utotoor uken aaboln na, see u kpeln nkaal ngbaan mu. ¹³ Tidindaan u ti len waabɔr na, aa nan ye Liifai aanibol ponn ni aanii. U nan ye linibol liken ponn ni aanii la. Waanibol ponn ni aanii ubaa aa nan kee ye Uwumbɔr aatotoor. ¹⁴ Binib mɔmɔk nyi ke Tidindaan nan ye Juda aanibol ponn ni aanii la. Moses aa nan len ke linibol ngbaan aanib ga li ye bitotoorb.

Utotoor yayan u bi ke Melkisedek na

¹⁵ Nima le mɔk timi chob ke utotoor yayan, u bi ke Melkisedek aah nan bi pu na, fuu ni. ¹⁶ Naa ye binib le nyan u ki ŋa u utotoor baakaal aah dii pu na. Uma le kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na aapɔɔn. Nima le cha u ye utotoor. ¹⁷ Uwumbɔr nan bui u, “Aa ga li ye utotoor n-yoonn mu kaa kpa ndoon na ke Melkisedek aah nan bi pu na.”* ¹⁸⁻¹⁹ Moses aakaal aa nan kpa tinyoor, kaa nan kpa mpɔɔn, kaa ŋmaa ŋa bi binib bi ŋan ti doo na. Nima le Uwumbɔr di nkaal ngbaan lii, le ki tii timi limakl li ŋan ki jer nkaal ngbaan na. Limakl ngbaan pu le ti ga ŋmaa duun Uwumbɔr.

²⁰ Uwumbɔr aah nan puu tipuur ti na mu bi. Uwumbɔr aah nan nyan Israel yaab aatotoorb buyoonn na, waa nan puu

* 7:17 : Lik Ilahn 110.4.

tipuur. ²¹ Waah ŋa Yesu utotoor buyoonn na, u nan puu tipuur tii u, le ki bui u ke, “Min Uwumbər le puu tipuukpaan, kaan kpeln, ke aa ga li ye utotoor n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”†

²² Uwumbər aah puu tipuupɔln ti tii Yesu na, nima le mək ke tipuupɔln ngbaan le ŋan ki jer tipuukpokl na.

²³ Israel yaab aatotoorb nan ye binib bi ga kpo na, le biken leŋni baaleleŋ. Nima le bi nan wiir. ²⁴ Yesu ma kan, u ye utotoor u ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Ubaa aan ki nab waatuln pu ki toor kitork.

²⁵ U bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, u li mee Uwumbər tii binib bi dan Uwumbər chee u pu na. Nima le u ga ŋmaa gaa bi lii n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

²⁶ Yesu le ye utotoorninkpel taah ban pu na. U bi chain, kaa kpa ngalm, kaa kpa titunwanbir tibaa. U ni titunwanbirdam aa kpaani. Uwumbər yoor u paacham ki jer bimək bi paacham na.

²⁷ Bitotoorninkpiib biken aah bi pu na, waa bi kina. Waa toor kitork uma ubaa aatunwanbir pu, u toor kitork binib aatunwanbir pu la. Waa toor kitork iwiin məmək. U nan di ubaa toor kitork nfum mubaa, kookoo aatork mu le na. ²⁸ Bi nan leer bitotoorninkpiib Moses aakaal aah dii pu na. Bitotoorninkpiib ngbaan aa nan ŋan ti doo. Nkaal ngbaan aapuwɔb le Uwumbər puu tipuur, ki ŋa Ujapɔɔn utotoorninkpel. Uma le ye utotoorninkpel bamɔnn, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

8

Yesu le ye timi aatotoorninkpel

¹ Maah len pu na aayil le ye ke ti kpa utotoorninkpel wee aaboln. Uma le ye Yesu Kristo u ka Uwumbər u yeh mpɔɔn məmək na aabərjal aanangii wɔb paacham na. ² U tun utotoorninkpel aatuln paacham aadiik ki ye kidibamɔŋ ki bi chain na ponn ni. Uwumbər le maa ki, naa ye binib.

³ Baah leer bitotoorninkpiib bimək na, bi lee bi ke bi tii Uwumbər ipiin, ki toor kitork tii u. Nima pu na, ni ŋan ke utotoorninkpel ngbaan mu li kpa tiwan ki tii

Uwumbər. ⁴ Bitotoorninkpiib bi dulnyaa wee ni ki toor kitork tii Uwumbər, Juu yaab aakaal aah dii pu na la. Yesu yaa ba laa bi dulnyaa wee ni kan, waa ba ga li ye utotoor. ⁵ Bitotoorninkpiib ngbaan aatuln ye paacham aatuln aanan la. Moses yaan mu nan bi kina la. Waah nan ban ke u ŋa libool tii Uwumbər na, Uwumbər nan bui u ke u li nyi ki ŋa tiwan məmək ke waah mək u laanan, lijool paab pu na.* ⁶ Tɔ, Uwumbər nan tii Yesu lituln li jer bitotoorninkpiib ngbaan aatuln na. Kina le tipuupɔln ti Uwumbər puu tii waanib Yesu pu na jer tipuukpokl na, ki mək ke u ga tii timi tiwan ni ŋan jer tipuukpokl ngbaan aawan na.

⁷ Uwumbər aah puu tipuur ti njan na yaa kaa ba lann nibaa kan, waa ba ga li ban ke u ki puu tipuur lelee. ⁸ Uwumbər nan kan ke waanib kpa taani, le ki bui ke,

“Lik, n-yoonn choo, le m ga nan puu tipuupɔln

tii Israel yaab ni Juda yaab.

⁹ Tipuur ngbaan aan li bi ke tipuur ti m nan puu tii biyaajatiib,

buyoonn m nan chuu binjaal ki daar nyan bi,

ki cheen bi nyan Ijpt aatin ni na.

Baa nan joo tipuur ngbaan, nima le maa nan ki gar bi.

Min Uwumbər le len kina.

¹⁰ Maah ga puu tipuur ti tii Israel yaab n-yoonn mu choo na na le ye ke:

M ga di maakaal ŋa baalandak ni, ki ŋmee mu bisui ponn ni.

M ga li ye Baawumbər, le bi li ye maanib.

¹¹ Bi ponn ni ubaa aan ki bui unjeen aatɔ ke, ‘Bee Uwumbər.’

Ubaa mu aan ki bui una aabo ke, ‘Bee Uwumbər.’

Ba pu? bi məmək ga bee mi,

biwaatiib ki ti saa bikpaam məmək ga bee mi.

¹² M ga di cha pinn baatunwanbir, kaan ki teer baataani.”†

¹³ Tɔ, Uwumbər aah len ke u ga puu tipuupɔln na, u ŋa njan yaan tipuukpokl la. Tiwan yaa ye tiwankpok kan, naan yunn, naan ki li bi.

† 7:21 : Lik Ilahn 110.4. * 8:5 : Lik Nnyam 25.40. † 8:12 : Lik Jeremia 31.31-34.

9

Tipuukpokl ni tipuupɔln na

¹ Uwumbɔr aah nan puu njan aapuur tii bi na, u nan mɔk bi baah ga doon u pu na. Bi nan kpa libool li bi ga li dooni u li ponn ni, aan binib gaa li na. ² Bi nan ɲa libool lipepel libaa wɔb, ki yin li ke chain aapepel. Karyaa ni teebul ni boroboro u bi di tii Uwumbɔr na, nan bi li ponn ni.* ³ Bi nan di likekeln gii libool ngbaan ponn ni lipepel libaa wɔb, ki yin li ke chain chain.† ⁴ Salmaa aatork aabimbiln nan bi ni ponn ni. Libimbiln ngbaan paab le bi seer tulalee aayon tii Uwumbɔr. Uwumbɔr aakaal aah nan bi daka u ponn ni na, mu nan bi ni ni. Bi nan di salmaa aakur le biin daka ngbaan pu. Tijikaar ti bi yin ti ke mana‡ na, nan bi salmaa aasambil ponn ni, daka ngbaan ponn ni. Aaronn aadabil li nan ɲeen nsupuun na mu nan bi u ponn ni. § ⁵ Tiwan ni kpa ifeen na* nilee mu nan bi daka ngbaan paab. Nima chee le Uwumbɔr nan mɔk Israel yaab waah wiin chain pu na. Tiwan ngbaan aafeen nan biin daka ngbaan aabiil pu, Uwumbɔr aah san bi kinimbaak nin chee na. Taan ɲmaa len tiwan nimina mɔmɔk aatataa ni-baabaa dandana wee.

⁶ Baah di tiwan nimina mɔmɔk siin kina na, le bitotoorb koo mɔb aadiik ni iwiin mɔmɔk, bi ti tun lituln tii Uwumbɔr. ⁷ Utotoorninkpel baanja le koo ni chain chain aapepel li bi libool ngbaan ponn ni na. U koo ni nima chee libiln mɔmɔk nfum mbaa baanja la. U yaa koo ni kan, see u joo ni nsin nan tii Uwumbɔr, uma ubaa aatunwanbir ni binib aatunwanbir pu. ⁸ Uwumbɔr Aafuur Nyaan mɔk timi ke mɔb aadiik ngbaan aah nan laa bi na, binib aa nan kpa nsan ke bi koo ni chain chain aapepel ponn ni. ⁹ Libool ngbaan le nan ye Yesu aabɔr aamɔkl ki tii bi. Libool ngbaan ponn ni, le bi joo ipiin, ni tiwakor toor kitork tii Uwumbɔr. Kitork ngbaan aa nan cha bisui doon titunwanbir pu. ¹⁰ Nkaalkpok ngbaan mɔk bi tijikaar ni

tiwanyukaan ni kɔ na, ni ni kaa kɔ na, ki mɔk bi baah ga finn bibaa ki ɲa chain pu na. Ni nan mɔk ke see bi dii kina le ki nan saa buyoonn Yesu ga joo ni nsanpɔɔn mu ɲan na.

¹¹ Dandana wee Kristo fuu ni a, ki ye utotoorninkpel, ki joo ni nsanyaan mu bi nan len ke mu ga fuu ni na. Waa koo ni libool li binib ɲa li dulnyaa wee ni na. U dii lipepel li jer dulnyaa wee aabool ngbaan na, ¹² le ki koo lipepel li ye chain na paacham, nfum mbaa kookoo. Uma ubaa aasin pu le u nan gaa timi lii n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, naa ye tiwakor aasin pu. ¹³ Bi nan joo inoob ni inaaja aasin yɔkr binib bi kaa ye chain na pu, ki di unaasabo aafatan gbaa gbaa bi, le ni ɲa tiwon chain. ¹⁴ Nimina yaa nan ɲa tiwon chain kan, Kristo aasin ga ter timi, ki jer kina. Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na aapɔɔn pu, u nan di ubaa toor kitork ki kaa kpa ngalm na tii Uwumbɔr. Waasin ga nyan titunwanbir ti ga ku timi na tisui ni, aan ti dii Uwumbɔr u ye limɔfadaan na.

¹⁵ Yesu aah ɲa kina na, le Uwumbɔr puu tipuupɔln tii timi. Nima pu, le binib bi Uwumbɔr yin bi na ga kan lifaal li kaa kpa ndoon na, waah puu tipuur ti ke u ga tii bi na pu. Binib bi Uwumbɔr nan puu njan aapuur tii bi na nan tun titunwanbir la. Yesu aah kpo na, nima le Uwumbɔr di cha pinn bi, ki gaa bi lii.

¹⁶ Unii yaa yakr waafaal ki laa ka kan, ubaa aan ɲmaa ji lifaal ngbaan, see ni puen mɔk ke u kpo. ¹⁷ Buyoonn u laa beenin bi na, ubaa aan ɲmaa ji lifaal ngbaan, see u kpo. ¹⁸ Nima pu na, Uwumbɔr aah nan puu tipuur ti njan na, bi nan joo nsin le ki mɔk ke tipuur bi, bi ni Uwumbɔr aakaasisik ni. ¹⁹ Njan, Moses nan tuk binib mɔmɔk baah ga dii Uwumbɔr aakaal mɔmɔk pu na, le ki nin di tikumaman ni tifar ɲa in-aabi ni inoob aasin, ni nnyun ni, ki di yɔk yɔk Uwumbɔr aakaal aagban pu, ni binib mɔmɔk pu, ²⁰ le ki bui bi ke, “Nsin mue le mɔk nimi Uwumbɔr aah nan puu tipuur ti tii nimi ki tuk nimi ke ni li joo ti na,”† ²¹ le ki di nsin ngbaan yɔk yɔk libool, ni baah joo

* **9:2** : Lik Nnyam 26.1-30; 25.31-40, 23-30. † **9:3** : Nnyam 26.31-33. ‡ **9:4** : Lik Nnyam 16.33. § **9:4** : Nnyam 30.1-6; 25.10-16. * **9:5** : Baaliin ni, bi yin ni ke “kerubim” la. Ni naan tiwakor, ki mu kpa ifeen. † **9:20** : Lik Nnyam 24.6-8.

tiwan nimək tun lituln tii Uwumbər na pu.
²² Nkaal ngbaan aah dii pu na, bi yaa nan ban ke bi ɲa tiwan chain kan, see bi di nsin yək yək ni pu le ki ɲa ni chain. Nsin yaa kaa nyan kan, Uwumbər aan di cha pinn titunwanbir.

Yesu Kristo aatork nyani titunwanbir

²³ Uwumbər Aabool, ni tiwan nimək nan bi li ponn ni na ye paacham aawan aanan la. Le bi nan di tiwakor aasin ɲa ni məmək chain. Paacham aawan bamənn le ban nsin mu jer tiwakor aasin na, aan ni ɲa chain. ²⁴ Kristo aa koo ni chain aapepel li ye paacham yaan aanan li binib maa li na ponn ni. Paacham le u koo ni, ki si timi aasisiiaan, Uwumbər aanimbiin ni. ²⁵ Juu yaab aatotoorninkpel nan di nsin mu kaa ye uma ubaa aasin na le koo ni chain aapepel ni, libiln məmək. Yesu Kristo di ubaa toor kitork nfum mbaa baanja la. ²⁶ U yaa ba nan joo ubaa toor kitork libiln məmək kan, u ba ga ji falaa n-yoonn məmək, buyoonn dulnyaa wee piin ki joo cha na. Naah ye pu na, u fuu ni buyoonn ni ɲeer na, ki di ubaa toor kitork nfum mubaa, ke u kuln titunwanbir. ²⁷ Uwumbər siin ke binib ga kpo nfum mubaa la, nee aapuwəb le u ga ji bi tibər. ²⁸ Kristo mu di ubaa toor kitork nfum mubaa, binib pam aatunwanbir pu. U ga ki fuu ni lelee. Naa ye titunwanbir pu le u ga ki fuu ni. U ga fuu ni ke u nan gaa binib bi kii waagirndaal na lii.

10

¹ Moses aakaal nan ye nsanyaan mu choo na aaməkl la, naa nan ye nsanyaan ngbaan mbaməm. Binib bi dii Moses aakaal na toor titorbaan ɲibin ɲibin, nima le aa ɲmaa ɲa bi binib bi ɲan ti doo na. ² Nkaal ngbaan yaa ba nan nyan bi titunwanbir ni kan, baalandak aa ba ga ki li muk bi titunwanbir pu. Bi mu aa ba ga ki toor kitork ngbaan. ³ Naah ye pu na, kitork ngbaan teer bi baatunwanbir pu, libiln məmək la. ⁴ Inaaja aasin, ni inoob aasin aa ɲmaa nyan titunwanbir binib aasui ni.

⁵ Nima pu na, Yesu Kristo aah nan ban ke u dan dulnyaa wee ni na, u nan bui Uwumbər ke,

“Saa ban tiwakor ni tijikaar aatork.

Aa naan tiwon tii mi la.

⁶ Saa ban ke m di tiwakor aatork, ki di see mmii ni tii si, kaa ban ke m toor kitork ngbaan titunwanbir pu.

⁷ Le m bui ke, ‘Uwumbər, m fuu ni ke m nan ɲa saageehn, ke baah ɲmee maabər pu saagban ni na.’”*

⁸ Njan, le u bui Uwumbər ke, “Saa ban tiwakor ni tijikaar aatork, kaa ban ke m di tiwakor aatork ki di see mmii ni tii si, kaa ban ke m toor kitork ngbaan titunwanbir pu.” (Moses aakaal aah dii pu na, bi toor kitork kina la.) ⁹ Le u ki bui Uwumbər, “M fuu ni ke m nan ɲa saageehn.” Uma Yesu Kristo aah di ubaa toor kitork na, Uwumbər gaa waatork, le ki kuln kitorkpok ngbaan. ¹⁰ U ɲa Uwumbər aageehn, le ki di ubaa aawon toor kookoo aatork nfum mbaa, le ki ɲa timi waanib bi ye chain na.

¹¹ Juu yaab aatotoorb məmək tun lituln iwiin məmək tii Uwumbər. N-yoonn məmək, bi toor kitork kichachaan le tii u. Kitork ngbaan aan ɲmaa nyan titunwanbir binib aasui ni. ¹² Yesu Kristo toor kookoo aatork titunwanbir pu nfum mbaa, le ki kal Uwumbər aanangii wəb. ¹³ U bi nima ki kii bundaln Uwumbər ga nyan waadim ki di bi ɲa utaapətan ni na. ¹⁴ Kitork baan ngbaan pu, le u nyan titunwanbir binib aasui ni, ki ɲa bi binib bi ɲan ti doo ki cha n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

¹⁵ Uwumbər Aafuur Nyaan mu tuk timi kina la. Mu nan bui ¹⁶ ke Uwumbər len ke, “Maah ga puu tipuur ti tii bi n-yoonn mu choo na le ye ke

m ga di maakaal ɲa bisui ni,
 ki ɲmee mu baalandak ni,”†

¹⁷ ki ki len ke,

“Maan teer baatunwanbir bər,

kaan ki teer baah bii maakaal pu na.”‡

¹⁸ Kina pu na, Uwumbər yaa di cha pinn titunwanbir kan, baan ki toor kitork ti pu.

Cha ti foor duun Uwumbər man

¹⁹ Nnaabitiib, Yesu aasin pu le ti kpa lipobil ke ti koo ni chain aapepel ponn ni, Uwumbər aah bi nin chee na. ²⁰ Yesu

* 10:7 : Lik Ilahn 40.6-8. † 10:16 : Lik Jeremia 31.33.

‡ 10:17 : Lik Jeremia 31.34.

aah di ubaa toor kitorok tii Uwumbər na, u nyan tiwan nimək nan bi ti ni Uwumbər aakaasisik ni na, ki tii timi nsanpəən mu ye nsanbamənn na, ke ti koo ni Uwumbər aah bi nin chee na. ²¹ Ti kpa utotoorninkpel u joo timi bi ye Uwumbər aanib na. ²² Nima pu na, cha tisui li bi mbaməm, aan ti duun Uwumbər chee, ki gaa u ki kii mbaməm ki taa joo beeni; ba pu? Yesu Kristo aasin finn tisui ni aatunwanbir, timi aalandak taa ki li muk timi titunwanbir pu. Le bi finn timi aawon nnyun mu bi chain na ni. ²³ Taah bui ke ti kpa limakl na, cha ti li joo limakl ngbaan injaal ilee ki taa joo beeni. Ba pu? Uwumbər u puu tipuur tii timi na ga sil tii timi waah puu tipuur ti na. ²⁴ Cha titafal li bi təb pu man, aan ki fiin təb aasui, aan ki li gee təb, ki tun lituln li njan na. ²⁵ Cha ti li beenin kuuni təb chee ki ti dooni Uwumbər man, ki taa di cha, ke binib bibaa aah di cha pu na. Ni li pəəni təb aataakpab man. Ni kan ke bundaln Yesu Kristo ga gir ni na peen ni. Nima na, ni li moo pəəni təb aataakpab man.

²⁶ Tə, unii yaa gaa Uwumbər aabər ki nyi waah ban pu na, ki yaa ki yii ki tun titunwanbir kigaak pu kan, kitorok kibaa aa ki bi ki ga cha Uwumbər di cha pinn u. ²⁷ U ga kan ntafadaan mu kpa ijawaan na; ba pu? Uwumbər ga gee linuul pam, ki di waadim nja mmii mu ton sakpen na ponn ni. ²⁸ Unii ubaa yaa nan yii Moses aakaal kan, biseeraadam bilee, bee bitaa, yaa len ke ti gbii kan, le bi ku u, kaa san u kinimbaak. ²⁹ Unii yaa lik Uwumbər Aajapəən fam, ki yaa dak ke Yesu aasin mu nja u chain na ye fam, ki yaa sii Uwumbər Aafuur Nyaan mu san timi kinimbaak na kan, udaan ngbaan njeer ntafadaan sakpen ki jer unii u bii Moses aakaal na aah kan pu na. ³⁰ Ti nyi ke Uwumbər len ke uma le ga daa bitafal, uma le ga teen bi. U ki len ke u ga ji waanib tibər. ³¹ Aa yaa lir Uwumbər u ye liməfadaan na aanjaal ni kan, ni kpa ijawaan sakpen a.

³² Ni teer man n-yoonn mu jer na. Buyoonn ninimbil nan woln njan na, ni nan jin falaa sakpen, ki nan kpa limər. ³³ N-yoonn mbaa bi nan nja nimi bakaa, ki sii nimi

binib aanimbil ni. N-yoonn mbaa mu, ni yakr binib bi jin falaa kina na aafalaa la, ³⁴ ki san binib bi bi kiyondiik ni na kinimbaak. Binib aah gaa nimi aawan mpəən pu na, le ni nan kpa mpopiin; ba pu? ni nyi ke ni kpa tiwan paacham ni jer baah gaa ni na, ke tiwan ngbaan ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. ³⁵ Ni taa di nimi aapobil lii man; ba pu? nima le ga cha ni kan tinyoor sakpen. ³⁶ Ni ban ni li kpa limər, aan ki nja Uwumbər aageehn, aan ki kan waah puu tipuur ti na. ³⁷ Uwumbər Aagban len ke,

“Naan yunn, u choo na ga fuu ni, kaan taan.

³⁸ Uwumbər aaninyaam bi gaa u ki kii na ga li kpa liməfal.

Unii ubaa mu yaa gir puwəb kan, waan piir Uwumbər aasui.”*

³⁹ Tima kan, taa ye binib bi gir puwəb aan ki beer yəli na. Ti ye binib bi tii Uwumbər naadii aan ki njar na la.

11

Gaakii

¹ Ti yaa gaa Uwumbər ki kii kan, naatataa le ye ke ti bee ke ti ga sil kan tiwan ni ti kpa limakl ke ti ga kan ni na. Tinimbil aa kan ni, le ti nyi ke ni sil bi. ² N-yaayoonn na aanib aah nan gaa Uwumbər ki kii na, nima le u len ke baabimbin njan.

³ Ti gaa Uwumbər ki kii, nima le cha ti bee ke u nan len ki naan kitiŋ ni paacham. U nan di tiwan ni tinimbil aa nmaa kani ni na naan tinimbil aah kani nimək na.

⁴ Abel nan gaa Uwumbər ki kii, nima le cha u nan toor kitorok ki njan ki jer ukpel Keenn aah toor pu tii Uwumbər na. Waah gaa Uwumbər ki kii pu na, le Uwumbər len ke waabimbin njan, le ki gaa waah toor kitorok ki tii u na. U kpo, le waah gaa Uwumbər ki kii pu na pu, u beenin len.

⁵ Enok nan gaa Uwumbər ki kii, nima le nan cha waa nan kpo. Uwumbər nan yoor u buen paacham la. Ubaa aa ki kan u; ba pu? Uwumbər nan yoor u buen paacham. Uwumbər Aagban len ke buyoonn waa nan kee yoor u buen paacham na, u nan piir Uwumbər aasui. ⁶ Unii yaa

kaa gaa Uwumbər ki kii kan, waan ɲmaa piir Uwumbər aasui. Unii u dan Uwumbər chee na, see u pak ke u bi, ki pak ke u ɲani binib bi ban u na tinyoor.

⁷Uwumbər nan bui Nowa linimaln li nan choo na pu, le laa kee fuu ni. Nowa aah nan tii Uwumbər naadii pu na, le u nan pak waah len pu na, le ki kii waaməb, le ki kp̄ii buɲəb bu, u ni waamaal koo ki ɲmar na. Nowa aah nan ɲa kina na, le ni mək ke dulnyaa ni yaab biken aabər bii Uwumbər chee. Nowa nan tii Uwumbər naadii, nima le nan cha Uwumbər len ke waabər ɲan u chee.

⁸Uwumbər nan yin Abraham, ki bui u ke u buen kitin̄ ki u puu tipuur ke u ga di tii u na. Abraham aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na le u kii waaməb, le ki nyan waatin̄ ni, ki buen, kaa nyi waah cha nin chee na. ⁹U nan ti fuu kitin̄ ki Uwumbər puu tipuur ke u ga di tii u na ni. Le u pak Uwumbər aah len pu na, nima le u nan kal nima, ki nan ye uwəwəɲja. U ni waabo Aisak, ni uyaabil Jakob nan bi nima, ɲiboo ponn ni. Bi mu nan yeh tipuur tichachaa ngbaan la. ¹⁰U nan ban kitin̄ ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon aan Uwumbər maa ki na la.

¹¹Abraham aapuu Sara mu nan tii Uwumbər naadii, nima le nan cha u kan mpəən ke u dek lipuul, buyoonn u jer timar na. Ba pu? u nan pak ke Uwumbər ga ɲa waah puu tipuur ti na. ¹²Nima pu na, ujabaan u nan bi ke waah kpo le na, nan ma binib bi wiir ke in̄mabi aah wiir pu na. Bi wiir ke litambol li də nnyusakpem aagbaan na. Ubaa aa ɲmaa kahn bi.

¹³Binib ngbaan məmək nan tii Uwumbər naadii le ki ti saa baakundaal, kaa kan Uwumbər aah puu tipuur ti na. Bi nan bee ke n-yoonn mu choo na, u ga nan ɲa waah puu tipuur ti na. Bi nan len ke bi ye bicham le dulnyaa wee ni. ¹⁴Binib bi len kina na mək chain ke bi ban bite do la. ¹⁵Binimbil yaa ba man kitin̄ ki bi nyan ni ki ponn ni na pu kan, bi ba ga li kpa nsan ke bi gir buen nima. ¹⁶Bi nan ban kitin̄ ki ɲan jer kitin̄ ngbaan na la. Bi nan ban paacham aatin̄ la. Nima pu na, iniməən aa nan joo Uwumbər

ke bi yin u ke Baawumbər. U nan toor kitin̄ tii bi.

¹⁷⁻¹⁸Uwumbər nan puu tipuur tii Abraham ke u ga kan yaabitiib waabo Aisak pu, * le Abraham nan gaa tipuur ngbaan. Le Uwumbər təɲ u, ki bui u ke u di waabo toor kitork tii u. Waanaadii pu le u nan kii, ki di waabo u nan ye libibaal na, u ti kər u ki toor kitork tii Uwumbər. ¹⁹Ba pu? u nan pak ke Uwumbər ga ki ɲmaa fikr u nkun ni. Ni ye mbaməɲ, waah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le Uwumbər nyan u nkun ngbaan ni. Ni naahn ke Abraham nan ki gaa u nyan ni nkun ni la.

²⁰Aisak nan gaa Uwumbər ki kii, nima le nan cha u nan bui waabim Jakob ni Esə ke Uwumbər ga ɲa tinyoor ɲa bi pu n-yoonn mu choo na.

²¹Jakob nan gaa Uwumbər ki kii, nima le nan cha u ɲa Uwumbər aanyoor ɲa waabo Josef aabim bilee pu buyoonn u nan ban u kpo na, le ki nyii waajaangbeedabil pu, ki doon Uwumbər.

²²Josef nan gaa Uwumbər ki kii, nima le waah nan ban u kpo na, u len ke Israel yaab ga nya Ijpt aatin̄ ponn ni, ki tuk bi ke bi yaa nan nyan kan, bi yoor waawon di buen.

²³Moses aate ni una aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi nan di u bər in̄mal itaa. Bi nan kan ke u ye ubo u ɲan sakpen na, kina pu na, baa nan san Ubər Faro aah nan siin ke bi ku bima Israel yaab aabijabim pu na aakaal.

²⁴Moses nan gaa Uwumbər ki kii, nima le waah nan chikr na, waa nan kii ke bi yin u ke Ubər Faro aabisal aabo. ²⁵U nan kii ke u ni Uwumbər aanib kpaan ji falaa, ke ni soor ni u ji titunwanbir aaməən mu kaa yunn na. ²⁶U nan bee ke u yaa kan ɲisiibil Kristo† pu kan, u ga nan kan tinyoor ti jer Ijpt aatin̄ aawankpal məmək na. Ba pu? utafal nan bi tinyoor ti Uwumbər ga tii u na ni la.

²⁷Waah nan gaa Uwumbər ki kii pu na le u nan nyan Ijpt aatin̄ ni, kaa san ubər na aah gee lin̄uul pu na. Ni naahn ke u waa Uwumbər u unibəɲ aanimbil aan ɲmaa kan u na la. Nima le u nan kpa limər le ki sil mbaməɲ. ²⁸Waah nan gaa Uwumbər ki

* **11:17-18** : Lik Mpiin 22.1-14. † **11:26** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke Uwumbər nyan u ke u gaa waanib lii.

kii pu na le u nan bui Israel yaab ke bi kər ipihbi, ki di nsin gbaa gbaa ibisaməi, aan Uwumbər aatuun u ga ku mbipolb na taa nan ɲa bi nibaa.

²⁹ Israel yaab aah nan ban ke bi puur Liməkal Aanyusakpem,[‡] baah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le nnyun nan yakr ki cha nsan tii bi, le bi puur. Ijpt aatiɲ aanib aah nan ban bi mu puur na, bi nan bee nnyun ni la.

³⁰ Israel yaab nan gaa Uwumbər ki kii, nima le baah nan chuun manni Jeriko aatiɲ aagon iwiin ilole na, ɲi nan lir.

³¹ Rahab, u nan ye upiidagoor na, nan gaa Uwumbər ki kii, ki chann bipepekb tichann. Waah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le baa nan ku u buyoonn bi kuln waatiɲ aanib bi kaa kii Uwumbər aaməb na.

³² Tə, m ga ki len ke ba? Maa kpa n-yoonn ke m len Gideonn, ni Barak, ni Samsonn, ni Jefta, ni David, ni Samuel, ni Uwumbər aabənabtiib aabər. ³³ Baah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bibaa nan nyan ɲitimbol aajab, bibaa mu tun lituln li ɲan na, bibaa mu kan Uwumbər aah puu tipuur ti na, bibaa mu muib ichinn aaməi, i taa ɲa bi nibaa. § ³⁴ Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, mmii sakpiin aa nan ɲmaa ɲa bi nibaa. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi nan nyan kijuk aakun ni. Bibaa mu nan ye bidaburb, le baah gaa Uwumbər ki kii pu na, bi nan kan mpəən. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi kan mpəən bi ti to butəb ki nyan baadim. ³⁵ Bipiib bibaa aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le biyaab bi kpo na nan fikr nkun ni.

Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le binib gbaa ku bi. Baa yii Uwumbər ke bi nyan bibaa nkun ni. Bi nan pak ke bi ga kan liməfal li ɲan ki jer dulnyaa wee aaməfal na paacham. ³⁶ Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le binib nan ɲa bi mbənyun, ki lue bi ɲinaalab, ki buu bi tikululn, ki laɲ bi kiyondiik ni. ³⁷ Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le binib mae bi ɲitakpal ku bi. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi chuu gii por bi ki ku bi. Bibaa mu aah nan gaa

Uwumbər ki kii pu na, le bi nan [təɲ bi, ki] di kijaak aajuk ku bi. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi nan ye bigiim, ki chuun pee ipiih, ni inoob aagban, ki jin falaa. Binib mu ɲa bi bakaa. ³⁸ Bi nan ye biwəwəm, ki nan bi kipəək ni, ni ɲijoo paab, ki koo titakpalunn ni, ni ibuu i bi kitiɲ ni na. Bi mu nan ye bininyaam ki jer dulnyaa wee aanib.

³⁹ Binib ngbaan məmək nan gaa Uwumbər ki kii, nima le nan cha u len ke baabər ɲan. Bi mu aa kan tiwan ni u nan puu tipuur ke u ga tii bi na, ⁴⁰ Ba pu? u nan ban ke u ɲa ti mu tiɲann sakpen la. U nan ban ke u di timi, ni bi mu, kpaan ɲa binib bi ɲan ti doo na la.

12

Tite Uwumbər

¹ Tə, n-yaayoonn na aanib bi nan gaa Uwumbər ki kii na wiir pam, ki gonn timi, ki lik taah dii Uwumbər aasan pu na. Nima pu na, cha ti di tiwan nimək leɲ timi na lii, ki di cha titunwanbir ti dii timi na, ki li kpa limər, ki li dii Uwumbər aasan. ² Cha ti li lik Yesu chee man. Waapəən pu le ti nan piin ki gaa u ki kii. Waapəən mu pu, le ti ga tii u naadii, ki ti saa ndoon. Mpopiin mu u ga nan kan mu na pu, le u jin falaa ni iniməən ndəpuinkoo pu, ki lik iniməən ngbaan fam. Dandana wee le u ka Uwumbər aabərjal aanɲangii wəb.

³ Titunwanbirdam nan nan u, ki yii u. Le u nan kpa limər. Ni teer kina man, aan ki taa cha nitaakpab yəl aan ni di waasan di lii. ⁴ Ni yii titunwanbir, le ki pəəni nibaa ke ni taa lir; ni mu aa kee kpo nsanyaan ngbaan pu. ⁵ Ni suln Uwumbər aah sur nimi pu na aa? U yin nimi waabim ki bui ke,

“Maabo, Uwumbər yaa sak si kan, ɲun mbaməm.

U yaa cha falaa pii si ke u chiin si kan, taa cha aataakpab yəl.

⁶ Ba pu? Uwumbər sak binib bimək u gee bi na,

ki dar binib bi u ɲa bi waabim na məmək aatafal.”

[‡] 11:29 : Liməkaal Aanyusakpem—bi ki yin mu ke Nnyusakpem Mamam la. § 11:33 : Lik Daniel 6.1-27.

⁷ Tɔ, naah ji falaa pu na, Uwumbɔr mək nimi nlan le na. U ɲa nimi ke binib aah ɲani baabim pu na la. Ubo ubaa aa bi, kaa kan ntafadaan ute chee. ⁸ Uwumbɔr yaa kaa daa nitafal, ke waah dar waabim məmək aatafal pu na kan, naa ye waabim, ni ye mbəmbim le u chee. ⁹ Titetiib bi ma timi na nan dar titafal la, le ti pak bi. Nima le ni ɲan ke ti kii Tite Uwumbɔr u bi paacham na aaməb ki jer kina, aan ki kan liməfal. ¹⁰ Taah nan ye mbim buyoonn na, titetiib nan dar titafal, baah gee pu na. Uwumbɔr ma kan, u dar titafal ke u ɲa timi tinyoor, aan ti yakr waabimbin mu bi chain na la. ¹¹ Buyoonn ti kan ntafadaan na, ni wu la, naa ye mpopiin aawan. Binib mu yaa kan ntafadaan kan, nee aapuwəb le bi kani nsuudoon ni mbimbinyaan.

Mməkm ni nsurm kpaam

¹² Nima pu na, ni li yoor iɲaal i bak na man, ki li pəɔni nitaakpab, ¹³ ki li beenin dii nsan mu tok na, aan binib bi joo beeni na taa yenn; bi mu li dii mbaməm.

¹⁴ Ni məmək pəɔ nibaa ki li kpa kiməbaan man, ki li bi chain. Unii umək kaa ye chain na aan kan Tidindaan. ¹⁵ Ni li nyi man, ubaa taa lann Uwumbɔr aanyoor. Ni li nyi man, ubaa taa cha usui li to, ki li muk nimi ki cha binib pam yenn. ¹⁶ Ni li nyi man, ubaa mu taa gər kidagook. Ubaa mu taa lik Uwumbɔr fam ke Esə aah nan ɲa pu na. Tijikaar pu, le u nan di ubopol aafaal kooh. ¹⁷ Nee aapuwəb na, u nan ki ban lifaal li ye Uwumbɔr aanyoor ngbaan na, kaa kan. Waa nan ɲmaa kpeln waah nan ɲa pu na. U nan wii ki gaɲni ute ke u ɲa Uwumbɔr aanyoor ɲa u pu. Le ute yii.

¹⁸ Tɔ, naa fuu ni dulnyaa wee ni aajool chee. Israel yaab nan fuu ni Sainai aajool chee, ki kan lijool ngbaan gaal mmii ki kpa iɲmanyuu i bəɔn ki bəln nima chee na. Bi nan ɲun kibunɲ ki daar na, ¹⁹ ki ɲun kakaan wii mpəɔn pu, ki ɲun nneel mu len mpəɔn pu. Baah ɲun nneel ngbaan pu na, le bi gaɲ Uwumbɔr ke u taa ki len bi chee tibər. ²⁰ U nan bui bi ke kiwakork kibaa yaa po meeh lijool ngbaan kan, bi mae ki ɲitakpal ki ti kpo. Nima le ijawaan nan joo bi sakpen.*

* 12:20 : Lik Nnyam 19.12-13. † 12:21 : Lik Ikaal 9.19. ‡ 12:24 : Lik Mpiin 4.10. § 12:26 : Lik Hagai 2.6.

* 12:29 : Lik Ikaal 4.24.

²¹ Baah kan tiwan ni na nan kpa ijawaan pam. Moses mu nan len ke ijawaan joo u sakpen, le uwon gbaa.†

²² Naa fuu ni lijool ngbaan chee. Ni fuu ni Sionn aajool chee la. Nima chee le Uwumbɔr u ye liməfadaan na aatiɲ bi. Kitiɲ ngbaan ye Jerusalem la, ki bi paacham. Uwumbɔr aatuuntiib churbaka bi ki ponn ni. ²³ Ni fuu ni Uwumbɔr aabipolb bi aay-imbil ɲmee paacham na aakuun chee la. Ni fuu ni Uwumbɔr u ye binib məmək aabəjir na chee. Ni fuu ni bininyaam aawiin mu Uwumbɔr ɲa mu, mu ɲan ti doo na chee. ²⁴ Ni fuu ni Yesu chee la. U pu, le Uwumbɔr puu tipuupəln tii timi. Uma Yesu aasin mu yaa ti pu na le ɲa timi chain. Mu pu, le Uwumbɔr di cha pinn timi. Waasin ngbaan len tibər ti ɲan jer Abel aasin aah nan len pu na.‡

²⁵ Ni li nyi man, ki taa yii Uwumbɔr u len ni chee na. Buyoonn u nan sur Israel yaab dulnyaa wee ni na, le bi yii, le u daa bitafal. Ti yaa yii Yesu u nyan ni paacham ki nan sur timi na kan, u ga sil daa titafal. ²⁶ N-yaayoonn na waaneel nan cha kitiɲ deɲ. Dandana wee u puu tipuur ke u ga ki cha kitiɲ ni paacham mək deɲ.§ ²⁷ Waah len kina na, ni mək timi ke u ga deɲ waah nan naan tiwan nimək na, ki nyan ni, ki cha tiwan ni kaan deɲ na. ²⁸ Ti ga ji nnaan mu ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Nima pu na, cha ti doon Uwumbɔr, ki tun lituln li ga piir usui na tii u, ki li pak u, ki li san u ijawaan. ²⁹ Ba pu? timi Aawumbɔr bi ke mmiigaal mu ji tiwan ni kaa ɲan na məmək na la.*

13

Naah ga ɲa pu ki piir Uwumbɔr aasui na

¹ Tɔ, ni li beenin gee təb man ke naabitiib na. ² Ni li teer ki chann bicham tichann. Binib bibaa nan chann Uwumbɔr aatuun- tiib tichann, kaa nyi ke Uwumbɔr aatuun- tiib ye. ³ Ni teer man binib bi bi kiyondiik ni na, ke nimi le aah bi ki ni na, ki teer man binib bi ji falaa na. Ba pu? ni mu bi tiwon tee ni la.

⁴ Tɔ, chatiib ni puutiib, ni li nyi ke Uwumbɔr le di nimi kpaan, ki li pak kina, ki taa gɔr kidagook man. Binib bi chuun bɔɔni na, ni binib bi chuun gɔr kidagook na, Uwumbɔr ga ji bi tibɔr.

⁵ Ni taa cha ninimbil li man ɲimombil pu. Cha ninimbil gbiin naah kpa ni na pu. Ba pu? Uwumbɔr ubaa le bui ke waan di cha si. Waan di si lii.* ⁶ Nima pu le ti ga li kpa lipobil ki bui ke,

“Uwumbɔr ye maateter la. Maan san ijawaan.

Ubaa aan ɲmaa ɲa mi nibaa.”†

⁷ Ni teer man nimi aayidam bi tuk nimi Uwumbɔr aabɔr na, ki li teer baamɔfal aah doo pu na, ki li beenin dii Yesu aasan ke baah nan dii pu na. ⁸ Yesu Kristo aa kpelni. Waah fe bi fen na pu na, u beenin bi kina le din, ki joo cha n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. ⁹ Ni taa dii mmɔkm yayan aabɔɲ aabɔɲ ki yenn. Ni ɲan ke nisui doon Uwumbɔr aaterm pu, naa ye tijikaar pu. Binib bi kɔ tijikaar tibaa ki ji tiken na, naa ɲa bi tinyoor.

¹⁰ Timi aatork aabimbiln le ye Yesu aadɔpuinkoo. Juu yaab aatotoorb aan ɲmaa ji timi aatork. ¹¹ Bi yaa toor kitork kan, le baatotoorninkpel di nsin koo ni chain aapepel ponn ni, titunwanbir pu. Le bi nyan tinann ngbaan kitin ponn ni ki di buen n-gbaan, bi ti di see mmii. ¹² Nima pu le Yesu mu nan kpo kitin aagbaan, ke waasin finn tisui, ki ɲa timi chain. ¹³ Nima pu na, ti li cha u chee n-gbaan nima, ki dii waasan, ki yakr u chee waanimɔɔn. ¹⁴ Tido u bi dulnyaa wee ni na aan li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Ti ban tido u bi dulnyaa u choo na ni la. ¹⁵ Yesu pu, cha ti pak Uwumbɔr n-yoonn mɔmɔk, ki li dooni u waabulchinn pu. Nima le ye kitork ki tii u. ¹⁶ Ni teer man aan ki li tun lituln li ɲan na, ki yakr naah kpa ni na tii tɔb man. Nima le ye kitork ki ga piir Uwumbɔr aasui mbamɔm na.

¹⁷ Ni li keei nimi aayidam aamɔi man, ki taa kpak bi. Bitafal bi ni ponn ni, ke ni dii Uwumbɔr aasan mbamɔm. Bi nyi ke see bi mɔk Uwumbɔr baah nan joo nimi pu na. Ni yaa keei baamɔi kan, bi ga li kpa mpopiin,

le ki joo nimi. Ni yaa kaa keei baamɔi kan, bi ga li kpa mpombiin, le ki joo nimi. Nima le aan ɲa nimi tinyoor.

¹⁸ Ni li beenin mee Uwumbɔr ki tii timi. Ti nyi ke timi aalandak aa galn timi tiwan nibaa pu. Ti ban ke ti li bi mbamɔm n-yoonn mɔmɔk la. ¹⁹ M gan nimi ke ni li moo mee Uwumbɔr ki tii mi, ke u ter mi, aan m gir ni ni chee mala.

Kookoo aameel

²⁰ Uwumbɔr nan fikr Tidindaan Yesu u ye waanib mɔmɔk aayidaan na nkun ni. Waasin pu, le Uwumbɔr puu tipuupɔln tii timi. Tipuur ngbaan ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. ²¹ Uwumbɔr, u tii timi nsuudoon na, toor nimi aabimbiln mbamɔm, aan ni li ɲani waah gee pu na. Cha u ɲa nimi binib bi ga piir usui na Yesu Kristo pu. Uma le yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Kookoo aabɔr

²² Nnaabitiib, m gan nimi, ni li ji limɔr ki pel maah sur nimi kigban kee ponn ni pu na. Maah ɲmee pu na, ni ye siib la. ²³ M ban ke ni bee ke bi nan di tina aabo Timoti di lii. U yaa fuu ni mala kan, m ni uma ga kan nimi.

²⁴ Ni doon nimi aayidam mɔmɔk, ni Uwumbɔr aanib biken mɔmɔk tii timi. Binib bi ye Itali aatin aanib na dooni nimi.

²⁵ Uwumbɔr ɲa tinyoor ɲa ni mɔmɔk pu. Amii.

* **13:5** : Lik Ikaal 31.6. † **13:6** : Lik Ilahn 118.6-7.

Kigban̄ ki JEMS ŋmee ki na

¹ Min Jems, u ye Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo aatutunn na, m dooni Uwumbər aanib bi yaa ki bi itingbaan məmək ni na.

Gaakii ni nlan

² Nnaabitiib, ni yaa kan ntəŋ məmək aabəŋ kan, ni cha ni məmək li ye mpopiin ni chee. ³ Ba pu? ni bee ke ni yaa kan ntəŋ, kaa koo mu ni kan, nima le tii nimi limər. ⁴ Ni mu li nyi man ki li kpa limər ki ti saa naadoon, ki taa di cha, aan ki li ye binib bi ŋan doo na, ki taa li kpa taani ubaa, ki taa lir. ⁵ Ni ponn ni ubaa yaa lann nlan kan, cha u mee Uwumbər, le u ga tii u; ba pu? Uwumbər tii binib məmək sakpen, kaa jinni ubaa iniməŋ. ⁶ U mu yaa mee Uwumbər kan, u li pak ke u ga kan, ki taa joo beeni; ba pu? unii u joo beeni na naahn ke libuln aah daar kan, nnyusakpem aanyunkpuŋ feei pu na. ⁷ Udaan taa dak ke u ga kan nibaa Uwumbər chee. ⁸ Ulandak aa si tiwanbaan pu, u saa labr, ki nya do, ki ti saa do la.

Igiin ni liwangol

⁹ Tə, Uwumbər aah nyuŋ tinaabitiib bi ye bigiim na, bi li kpa mpopiin. ¹⁰ Waah sunn tinaabitiib bi ye biwankpadam na taab na, bi mu li kpa mpopiin; ba pu? bi ga jer ke mmopuun aah gbaar mala pu na. ¹¹ Nwiin yaa puu ki toŋ kan, le timoor ga yəl, le mmopuun gbaar, kaa ki kpa kinyaan. Kina le biwankpadam mu ga kpo, ki cha baawan məmək.*

Ntəŋ aabər

¹² Tə, unii u kan ntəŋ ki kpa limər na, Uwumbər aanyoor bi u pu. Ba pu? u yaa kan ntəŋ ki si mbaməm kan, u ga kan ipiin i ye liməfal li Uwumbər nan puu tipuur ke u ga tii binib bi gee u na. ¹³ Unii yaa kan ntəŋ kan, u taa len ke Uwumbər le təŋ u; ba pu? Uwumbər aa gee titunwanbir, ki mu aa təŋni unii ubaa. ¹⁴ Unii aakpeek yaa cha

u ban ke u nya Uwumbər aasan ponn ni ki tun usui aah gee pu na kan, nima le cha u kani ntəŋ. ¹⁵ Kikpeek yaa dek lipuul kan, ki maa titunwanbir la; titunwanbir yaa chikr kan, ti maa nkun la.

¹⁶ Nnaabitiib bi m gee bi na, ni taa ŋmann nibaa. ¹⁷ Ipiin imək ŋan ki ye mbaməm na nyan ni paacham la. I nyan ni Tite Uwumbər u nan naan iwiihn imək bi paacham na chee la. Uma le aa kpelni ke nwiin ni uŋmal aah kpelni pu na, kaa kpa mbəmbəŋ. ¹⁸ U tii timi waabər ti ye mbaməŋ na, ki ŋa timi waabim. Waageehn le na. U ban ke ti jer waah naan tiwan ni məmək na.

Pel ki ŋa

¹⁹ Nnaabitiib bi m gee bi na, ni bee nimina la. Ni ŋan ke unii məmək li gee ke u pel, ki taa len mala, ki taa gee liŋuul mala; ²⁰ ba pu? binib aaruul aa tun Uwumbər aatunyaan. ²¹ Nima pu na, ni di cha titunwanbir ni tiwan nimək kaa ŋan na, ki li bi suuna, ki gaa tibər ti Uwumbər di ŋa nisui ni na; tibər ngbaan ga gaa nimi lii.

²² Ni li ŋani waaməboln aah len pu na. Ni yaa pel, ki yaa kaa ŋani kan, ni ŋmanni nibaa la. ²³ Unii yaa pel tibər ngbaan ki yaa kaa ŋani taah len pu na kan, u bi le ke unii u lik kinimbilkr ni, ki waa unimbil wəb aah bi pu na. ²⁴ Ba pu? u kan unimbil wəb aah bi pu na, le ki siir. Libuul ngbaan ni le u suln waah bi pu na. ²⁵ Tə, unii yaa dakl lik nkaal mu ye mbaməm ki gaal timi lir na, ki yaa beenin dii mu, ki yaa kaa ye unii u pel ki sulni na kan, ki ye unii u ŋani mu aah len pu na kan, Uwumbər ga ŋa tinyoor ŋa udaan ngbaan aatuln pu.

²⁶ Unii yaa len ke u dii Uwumbər aasan, u yaa kaa chuu ulambil kan, u ŋmanni ubaa la. Waa dii le na. Ni ye fam la. ²⁷ Unii yaa ter nkpobim ni bikpopiib baabər ni, ki yaa joo ubaa chain, ki di cha titunwanbir məmək kan, uma le dii Tite Uwumbər mbaməm, ki bi chain Uwumbər aanimbil ni.

2

Taa pak ubaa ki jer uken

* **1:11** : Lik Aisaya 40.6-7.

¹ Nnaabitiib, ni tii Tidindaan Yesu Kristo u yeh mpakm na naadii la. Naah tii u naadii pu na, ni taa pak ubaa ki jer uken. ² Unii u ηmaa salmaa aabambik ki pee tiwanyaan na yaa koo naah dooni Uwumbor kidiik ki ponn ni na, aan ugiin u pee tiwanchar na mu yaa koo ni kan, ³ ni yaa pak unii u pee tiwanyaan na, ki bui u ke, “Kal do lijal li ηan na pu,” ki bui ugiin ngbaan ke, “Sil nima,” bee aa bui u ke, “Kal kitinj ntaa chee,” kan, ⁴ nima le mək ke ni kpa imaagann, ki dak ilandak i kaa ηan na ki ηan ni binib la.

⁵ Nnaabitiib bi m gee bi na, ni li pel man. Uwumbor nyan binib bi ye bigiim dulnyaa wee ni na ke bi gaa u ki kii ki li ye biwankpadam u chee, ki ji nnaan mu Uwumbor nan puu tipuur ke u ga tii binib bi gee u na. ⁶ Nimi le lik bigiim fam. Bilabi muk nimi ki joo nimi tii bibojirb? Naa ye biwankpadam aa? ⁷ Bima le seei Kristo u tii nimi waayimbinyaan na.

⁸ Uwumbor aanaan aakaal mu bi waagban ni na le ye ke, “Aa li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.” Ni yaa sil ηani kina kan, nima le ηan.* ⁹ Ni mu yaa pak ubaa ki jer uken kan, ni tun titunwanbir la. Uwumbor aakaal galn nimi ke ni bii mu la. ¹⁰ Unii yaa bii nkaal mubaa baanja kan, u bii ikaal məmək le na. ¹¹ Uwumbor u len ke “Taa gər kidagook” na, uma le len ke, “Taa ku unii.” Aa yaa kaa gər kidagook, ki yaa ku unii kan, aa bii ikaal məmək le na.† ¹² Ni li nyi naah len pu na, ni naah tun lituln pu na; ba pu? Uwumbor ga ji nimi tibor, nkaal mu gaal binib lir na aah dii pu na. ¹³ Unii u kaa san binib kinimbaak na, Uwumbor ga ji u tibor, kaan san u mu kinimbaak. Unii u san biken kinimbaak na, Uwumbor ga san u mu kinimbaak.

Li tun saagaakii aah mək pu na

¹⁴ Nnaabitiib, unii yaa len ke u gaa Yesu ki kii, u yaa kaa tun litunyaan kan, ni kpa tinyoor aa? U yaa gaa Yesu ki kii kina kan, nima le ga cha u ηmar aa? ¹⁵ Tina aabo ubaa yaa kaa kpa tiwanpeenkaan, kaa kpa tijikaar kan, ¹⁶ ni ponn ni ubaa yaa bui u ke, “Uwumbor ter si, ki tii si tiwanpeenkaan,

ki kpiin si,” kaa tii u waah lann pu na kan, ni kpa tinyoor aa? ¹⁷ Aa yaa len ke aa gaa Yesu ki kii ki yaa kaa tun litunyaan kan, ni ye yoli le na.

¹⁸ Unii yaa len ke, “Ubaa gaa Yesu ki kii la, ubaa mu tun litunyaan la,” m mu ga bui u, “Aa yaa kaa tun lituln nyaan kan, saan ηmaa len ke aa gaa Yesu ki kii. Maatunyaan mu le ga mək si ke m gaa Yesu ki kii.” ¹⁹ Aa pak ke Uwumbor baan le bi. Nima le ηan. Kinimbor mu pak kina, le ki san ijawaan pam. ²⁰ Si ujer, cha m tuk si, aa yaa len ke aa gaa Uwumbor ki kii, kaa tun litunyaan kan, ni ye yoli la. ²¹ Tiyaaja Abraham nan tun litunyaan. Nima le nan mək ke waabor ηan Uwumbor chee; ba pu? u nan di ujaɔɔn Aisak ki di paan kitork aabimbiln paab, u di toor kitork tii Uwumbor. ²² Ni kan ke waah gaa Uwumbor ki kii pu na, le u tun litunyaan. Waatunyaan ngbaan mək ke u gaa Uwumbor ki kii mbaməm. ²³ Le ni gbiin Uwumbor Aagban aah len pu na ke, “Abraham nan gaa Uwumbor aaməboln ki kii, kina pu na le Uwumbor gaa u ke u ye uninyaan u chee.”‡ Le Uwumbor yin u ke ujer. ²⁴ Ni kan ke Uwumbor ga len ke unii aabor ηan litunyaan pu, naa ye naadii baanja pu.

²⁵ Kina le Rahab u nan ye upiidagoor na nan chann Josua aatutum tichann, ki tuk bi ke bi dii nsan yayan aan baadim taa kan bi. Nima pu le waabor nan ηan Uwumbor chee.

²⁶ Tiwon ti kaa kpa nwiin na, ti kpo le na, kina le naadii u kaa kpa litunyaan na mu kpo.

3

Lilambil aabor

¹ Nnaabitiib, biməmək b taa li wiir; ba pu? ni nyi ke timi bi ye biməmək b na, Uwumbor ga ji timi tibor ki jer biken. ² Ba pu? ti məmək yenni sakpen. Unii yaa kaa yenni waabolen ponn ni kan, uma le ye unibamənn, ki ga ηmaa chuu tiwon məmək ti taa ηa bakaa. ³ Ti joo itangar ηani itaan aaməi ni, ke i kii tii timi. Le ti ga ηmaa cha i dii taah ban pu na. ⁴ Lik inəsakpiin aah bi pu na. I ye isakpiin la. Le libuln li pəə

* 2:8 : Lik Liifai Yaab 19.18. † 2:11 : Lik Nnyam 20.13-14; Ikaal 5.17-18. ‡ 2:23 : Lik Mpiin 15.6.

na daar i joo cha laah cha ni wəb na. Bi mu ki joo tinəpann waatiir ŋaal i, ki cha i dii bunəŋaab aah ban ni wəb na. ⁵ Kina le lilambil mu ye tiwan waatiir tiwon ponn ni, ki puk tipupuk sakpen.

Lik, mmii waatiir aah ga ŋmaa wu ki-choosakpen pu na. ⁶ Le lilambil ye mmii ki ye tiwan ni kaa ŋan na timi aawon ni, ki ga ŋmaa bii tiwon məmək, ki wu binib aabimbin. Lilambil aamii nyan ni kinimbəŋ chee la. ⁷ Binib ga ŋmaa tin ipeel aabəŋ məmək, ni inyoon aabəŋ məmək, ni tiwan ni baar na aabəŋ məmək, ni ijan aabəŋ məmək. Bi ga ŋmaa tin ni məmək aabəŋ. ⁸ Ubaa mu aan ŋmaa tin lilambil. Li ye tiwan ni kaa ŋan, kaa fuur na, le ki gbii liluul. ⁹ Ti joo lilambil pak Tite Uwumbər, le ki ki joo li seei binib bi Uwumbər naan bi aan bi naahn u na. ¹⁰ Buməb buchachaan ngbaan le pak Uwumbər, le ki ki len tibəbir. Nnaabitiib, naa ŋan ke ni li ŋani kina. ¹¹ Nnyun mu mə na, ni mu kaa mə na, ga ŋmaa nya nnyunbun baan ni ii? ¹² Likakaln ga ŋmaa lu tikpasənn aa? Lichachar ga ŋmaa lu ŋikakanbil aa? Kina le nnyun mu diin na ni mu mə na məmək aa ŋmaa li bi nnyunbubaan ni.

Nlan mu nyan ni paacham na

¹³ Tə, unii ubaa bi ni ponn ni ki kpa nlan ni ŋuntii ii? Ni ŋan ke waabimbinyaan le mək ke u kpa. U li bi suuna, ki li kpa nlan, ki tun litunyaan. ¹⁴ Tə, lipiipoln ni kinikpakpak yaa bi nisui ni kan, ni taa li kpa kipupuk ke ni kpa nlan, ki taa mən nnyamən ki paan mbamən pu. ¹⁵ Nlan mumina aaboln aa nyan ni Uwumbər chee. Mu ye dulnyaa wee ni aalan la. Naa ye Uwumbər Aafuur Nyaan aalan. Mu ye kinimbəŋ aalan la. ¹⁶ Ba pu? lipiipoln ni kinikpakpak aah bi nin chee na, tijar ni lituln li kaa ŋan na məmək bi nima chee la. ¹⁷ Le unii u kpa nlan mu nyan ni Uwumbər chee na, u bi chain, ki kpa nsuudoon, ni mbimbisuuna, ki ŋun tii binib, ki kpa linimbaasaln sakpen, ki tun litunyaan sakpen, kaa kpa imaagann, ki ye mbaməndaan. ¹⁸ Binib bi par kijaak na le joo ni nsuudoon, ki ga kan tinyoor ti ye mbimbinyaan na.

* 4:6 : Lik Niyatanjak 3.34.

4

Dulnyaa aajətiik

¹ Tə, butəb ni kijaak ki bi nikaasisik ni na, ni nyan ni la chee? Naa ye nimi aakpeek le jaa kijaak nisui ni ii? ² Ninimbil man tiwan pu la, le naa kpa. Nima le ni ku binib. Tiwan aakpeek bi nisui ni la, le naa ŋmaa kan ni, nima le ni jaa kijaak, le ki to butəb. Naah kaa mee Uwumbər ke u tii nimi na, nima le naa kpa. ³ Ni mee Uwumbər ke u tii nimi tiwan ni kaa ŋan u chee na, nima pu le naa kan. Ni mee u ki ban tiwan ni ga ku nimi aakpeek na la. ⁴ Ni di Uwumbər lii a, ke upiidagoor aah di uchal di lii pu na. Naa nyi ke dulnyaa aajətiik le ye Uwumbər aadiŋ aa? Nima pu na, unii u ban dulnyaa aajətiik na, u ye Uwumbər aadin la. ⁵ Uwumbər Aagbaŋ len ke, “Unii yaa joo waawiin dooni tiwan ki cha Uwumbər kan, Uwumbər kpa lipiipoln sakpen a.” Ni dak ke ni len kina fam la aa? ⁶ Tə, Uwumbər tii timi nterm ki jer kina, le waagbaŋ len ke, “Uwumbər yiil kalmbaanidam, le ki lik faar binib bi sunni bibaa taab na.”*

⁷ Nima pu na, ni kii Uwumbər aaməb man. Ni yii kinimbəŋ man, le ki ga san nya ni chee. ⁸ Ni foor malni Uwumbər man, le u mu ga foor mal nimi. Nimi titunwanbirdam, di nimi aatunwanbir lii man. Nimi bi ban ni dii dulnyaa aasan, ni Uwumbər aasan mu na, toor nisui man. ⁹ Ni li kpa mpombiin nimi aatunwanbir pu, ki li wii. Cha nimi aalaar kpaln iwiil. Cha nimi aapopiin kpaln mpombiin. ¹⁰ Ni sunn nibaa taab man Tidindaan aanimbiin ni, le u ga nyuŋ nimi.

Ni taa galni təb man

¹¹ Nnaabitiib, ni taa bii təb. Unii yaa bii una aabo ki yaa galn u kan, u bii Uwumbər aakaal ki galn mu la. Aa yaa galn nkaal ngbaan kan, saa ye unii u ŋani nkaal aah len pu na, aa ye unii u galni mu la. ¹² Uwumbər baanja le ye u tii timi nkaal na, ki ye nkaal Aadindaan, ki ye u ji binib tibər na. Uma baanja le ga ŋmaa gaa timi lii, ki ga ŋmaa bii timi. Aa ye ŋma ki galn aanjeen aatə?

Kipupuk aabər

¹³ Li pel man, nimi bi len ke, “Din, ke nibaakan fen, ti ga fe buen kitinj kibaa ni, ki ti ŋa nima libiln libaa, ki daa tiwan, ki ŋa kitiirk ki kan tinyoor;” ¹⁴ naa nyi tiwan ni ga fe ŋa fen na. Nimi aamɔfal bi kinye? Li naahn likpakpal li ŋub siib ki ki kpaan woln na la. ¹⁵ Nimi aamɔfal aah bi kina na, nima le ni ŋan ke ni len ke, “Tidindaan yaa kii kan, ti ga li bi, ki ŋa kina, ki ki ŋa kina.” ¹⁶ Le ni tee kpa kalmbaani ki puk kipupuk. Ni yaa puk kipupuk kina kan, naa ŋan.

¹⁷ Nima pu na, unii yaa nyi lituln li ŋan na, kaa ŋani li kan, u tun titunwanbir le na.

5

Biwankpadam aasurm

¹ Nimi biwankpadam, ni li pel man. Ni li wii ki li kaani falaa u ga pii nimi na pu. ² Nimi aawankpal bii a. Njkaambil moo nimi aakeken a. ³ Ni di ŋimɔmbil bil, le ŋi dan a. Njaah dan pu na, nima le mɔk ke nimi aabɔr bii a, ki ga ji nimi aawon ke mmii na. Naah kuun liwankpal li wiir na bil na, ni kuun ntafadaan mu wiir ki ga pii nimi kookoo aataadaal na la. ⁴ Ni ji bitutum bi chee tijikaar tii nimi na pem pem, kaa pa bi. Le bi bi ki wii baapal pu. Le Uwumbɔr Mpɔɔnsakpiindaan ŋun baah wii pu na. ⁵ Ni bi dulnyaa wee ni, ki piir nisui, ki ŋani naah gee pu na mɔmɔk, ki kpiini nibaa ki filk sakpen a; ni bi ke inaa i filk aan bi kɔr i na la. ⁶ Nimi le bii bininyaam ki ku bi, le baa kpa mpɔɔn bi nyan bibaa nimi aanjaal ni.

Limɔr ni limeel

⁷ Nnaabitiib, nima pu na, ni li kpa limɔr ki ti saa bundaln Tidindaan ga gir ni na. Lik man, ukpaal aah kpa limɔr pu ki kii buyoonn waasaak ga nan ŋa tijikaar nyaan na. U kpa limɔr ki kii unaalantaal ni utaku-utaal aah ga nan nu pu na. ⁸ Ni mu li kpa limɔr man, ki pɔɔk nitaakpab; ba pu? buyoonn Tidindaan ga gir ni na peeni.

⁹ Nnaabitiib, ni taa ŋulni tɔb pu man aan Uwumbɔr taa ji nimi tibɔr. Ni gur siib, u ga ji binib tibɔr. ¹⁰ Nnaabitiib, bibɔnabr bi nan len Uwumbɔr aayimbil ni na, ni lik baah nan jin falaa ki kpa limɔr pu na, ni

ye limɔkl le ki tii nimi. ¹¹ Binib bi kpa limɔr falaa ponn ni ki ti saa naadoon na, bima le ti len ke bi kan Uwumbɔr aanyoor. Ni ŋun Job aah nan kpa limɔr falaa ponn ni pu na, ki kan Uwumbɔr aah nan ter u pu falaa ngbaan aapuwɔb na. Ni kan ke Uwumbɔr kpa linimbaasaln sakpen, ki san binib kinimbaak.

¹² Nnaabitiib, ni jer ni mɔmɔk na le ye ke ni taa puu nibaa pu. Ni taa puu paacham pu, ki taa puu kitinj pu, ki taa puu tiwan nibaa pu. Ni po len ke “Een,” bee “Aayii,” ki len mbamɔn. Ni yaa po len kina kan, Uwumbɔr aan daa nitafal.

¹³ Ni ponn ni ubaa yaa kpa falaa kan, u li mee Uwumbɔr. Ni ponn ni ubaa yaa kpa mpopiin kan, u li gaa ilahn ki pak Uwumbɔr. ¹⁴ Ni ponn ni ubaa yaa bun kan, cha u yin Yesu aanib aaninkpiib, ke bi dan ki nan mee Uwumbɔr tii u, ki di nkpan meen u, Tidindaan aayimbil pu. ¹⁵ Bi yaa mee Uwumbɔr ki pak ke u ga tii u laafee kan, mmeen ngbaan le ga cha ubun ngbaan pɔɔk, le Tidindaan ga fiin u. U yaa tun titunwanbir kan, u ga di cha pinn u. ¹⁶ Nima pu na, ni kpiir nimi aatunwanbir ki tuk tɔb, ki mee Uwumbɔr tii tɔb, aan u tii nimi laafee. Unii u dii Uwumbɔr aasan mbamɔn na yaa mee Uwumbɔr linimaln kan, waameel kpa mpɔɔn sakpen. ¹⁷ Elaija nan ye unibɔn ke ti mu aah ye pu na la. Le u mee Uwumbɔr linimaln ke utaal taa nu. Le ŋibin ŋitaa ni inmal iloob utaal aa nan nun kitinj ngbaan ni. ¹⁸ Le u ki mee Uwumbɔr, le utaal nun, le tijikaar ŋa.

¹⁹ Nnaabitiib, ni ponn ni ubaa yaa yenn mbamɔn aasan chee kan, unii yaa giin u mbamɔn chee kan, ²⁰ u bee ke unii u giin titunwanbirdaan waah yenn pu na, u nyan waamɔfal nkun ni la, ki cha Uwumbɔr di cha pinn titunwanbir pam.*

* 5:20 : “ki cha Uwumbɔr di cha pinn titunwanbir pam” bee “ki biin titunwanbir pam pu”.

Njan aagbanj ki PIITA ηmee ki na

¹ Min Piita u ye Yesu Kristo aakpambal na le ηmee kigbanj kee m tii Uwumbər aanib bi ye biwəwəm dulnyaa wee ni, ki yaa ki bi Pontus aatiη ni, ni Galasia aatiη ni, ni Kapadosia aatiη ni, ni Asia aatiη ni, ni Bitinia aatiη ni na. ²Tite Uwumbər nan nyan nimi waageehn pu, ki cha Waafuur Nyaan ηa nimi chain, ni li keei Yesu Kristo aaməb, aan Uwumbər di cha pinn nimi Yesu aasin pu. Uwumbər ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon pam.

Limakl li bi n-yoonn məmək na

³ Cha ti pak Uwumbər u ye Tidindaan Yesu Kristo Aate na; ba pu? u san timi kinimbaak sakpen a, ki gir ma timi lelee, ki di timi ηa waabim. U nan fikr Yesu Kristo nkun ni. Nima le ti kpa limakl li bi n-yoonn məmək na. ⁴Ti mak ke ti ga sil kan tinyoor ti Uwumbər di siin paacham kiir timi na. Tinyoor ngbaan aan ηmaa bii, kaan ηmaa wəη, kaan doo. ⁵Naah gaa Yesu ki kii na, nima le Uwumbər aapəən biin ni pu, ki ti saa buyoonn ni ga kan waah ga gaa nimi lii mbaməm pu na, kookoo aataadaal.

⁶Nima le ni kpa mpopiin. Ni yaa po kpa mpombiin ni yunn siib dandana wee, falaa aabəη ponn ni kan, ni li kpa mpopiin; ⁷ba pu? falaa ngbaan ga mək ke ni gaa Yesu ki kii mbaməm aan naa gaa. Naah gaa u ki kii pu na jer salmaa u ga bii na. Bi joo salmaa pu mmii ponn ni ke bi lik ke u ηan aan waa ηan. Kina le Uwumbər cha ni ji falaa ke u lik ke ni gaa u ki kii mbaməm aan naa gaa. Ni yaa gaa u ki kii mbaməm kan, le ni ga kan mpakm ni nnyuη bundaln Yesu Kristo ga nyan ubaa mpaan pu na. ⁸Naa kee kan u, le ni gee u. Ninimbil aa waa u dandana wee, le ni gaa u ki kii. Nima le ni kpa mpopiin sakpen, ki pak Uwumbər, kaa ηmaa len naah kpa mpopiin ki ti saa pu na. ⁹Naah gaa Yesu ki kii na, le u gaa nimi lii.

¹⁰Tə, n-yaayoonn na aabənbatiib bi nan tuk binib Uwumbər aah ga ter nimi pu

na, nan dakl lik mbaməm, ki ban ke bi bee Uwumbər aah ga ηa pu ki gaa binib lii na. ¹¹Le Kristo Aafuur Nyaan mu nan bi bibənbabr ngbaan ponn ni na mək bi ke uma Kristo ga ji falaa, le ki nin kan nnyuη falaa ngbaan aapuwəb. Le bi nan ban bi bee ke ulau ga ji falaa ngbaan, ki ban bi bee buyoonn u ga ji falaa ngbaan na. ¹²Le Uwumbər nan mək bi ke baah len tibər ti na, baa len ke bi ter bima bibaa, bi len ke bi ter nimi la. Le ni ηun tibər ngbaan dandana wee. Uwumbər cha Waafuur Nyaan nyan ni paacham ki tii binib mpəən bi tuk nimi tibənyaan tee. Tibənyaan timina le Uwumbər aatuuntiib ban ke bi bee taatataa.

Ni li bi chain man

¹³Nima pu na, ni li dak ilandak i ηan na, ki li chur nibaa, ki li kpa limakl n-yoonn məmək; ba pu? Yesu Kristo yaa nyan ubaa mpaan pu kan, u ga ηa tinyoor ηa ni pu la. ¹⁴Ni li keei Uwumbər aaməb. Buyoonn naa nan kee nyi nsan mu ηan na, le ni nan dii nisui aah gee pu na. Ni taa ki dii kina. ¹⁵Cha nimi aabimbin məmək li bi chain, ke Uwumbər u yin nimi na aabimbin aah bi chain pu na. ¹⁶Ni ηmee Uwumbər Aagbanj ni ke Uwumbər bui nimi, “Min Uwumbər bi chain la; nima pu na, ni mu li bi chain man.”*

¹⁷Ni yaa mee Uwumbər kan, ni yin u ke Nite la. Nima pu na, ni li san u buyoonn ni bi na; ba pu? waa pak ubaa ki jer uken. U ga ji binib məmək aabər baah tun pu na. ¹⁸Niyaajatiib nan bi mbimbin yəl yəl ponn ni. Ni nyi ke u gaa nimi lii ki nyan nimi mbimbin ngbaan ponn ni. Naa ye tiwan ni ga bii ke ηimombil na, le u di pan ki gaa nimi lii. ¹⁹U nan di Kristo aasin mu jer ηimombil na le gaa nimi lii; uma Yesu nan di ubaa toor kitork ki tii Uwumbər, ki bi ke upihbo nyaan u kaa kpa iween ibaa na. ²⁰Uwumbər aa nan kee naan dulnyaa le ki nyan Kristo ke u li ye kitork ngbaan. Naah nan ηeer na, le u dan dulnyaa wee ni, nimi pu. ²¹U pu, le ni gaa Uwumbər ki kii. U nan fikr u nkun ni ki nyuη u. Nima pu le ni gaa Uwumbər ki kii ki kpa limakl.

²²Ni kii Uwumbər aabər ti gbii na la. Nima le cha nimi aabimbin bi chain. Le

* 1:16 : Lik Liifai Yaab 11.44-45; 19.2.

ni sil gee ninaabitiib. Nima pu na, ni li beenin gee tɔb mbaməm. ²³ Bi ma nimi lelee la. Naa ye unibɔn u ga kpo na le ma nimi lelee. U ma nimi na aan kpo. Uwumbɔr di waamɔboln li kpa limɔfal ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na le gir ma nimi lelee. ²⁴ Ni ηmee Uwumbɔr Aagban ni ke,
 “Binib məmək bi ke timoor na la.
 Baanyaan bi ke mmopuun na la.
 Timoor yɔl mala, le mmopuun mu gbaar,
²⁵ Uwumbɔr aamɔboln ma ga li bi
 ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon
 na.”†
 Limɔboln ngbaan le ye tibɔnyaan ti bi tuk
 nimi na.

2

Ni taa ki tun titunwanbir man

¹ Nima pu na, ni taa ki li kpa kinanan, ki taa ki ηmanni tɔb, ki taa li ye binib bi ηmanni ke bi ηan na, ki taa li kpa lipiipoln, ki taa li bii binib. ²⁻³ Nimi nibaa lik ki kan Tidindaan aah kpa tiηann pu na. Nima pu na, ni li ban Uwumbɔr aamɔbon ke ubopɔɔn aah ban mbiin pu na. Uwumbɔr aabɔr gbii, ki ga ter nimi ke ni moo dii waasan mbaməm, ki ηmar.

⁴ Dan Tidindaan u ye limɔfadaan na chee man. U naahn litakpal li bidimaab yii li na la. Le Uwumbɔr lee u ke u ηan sakpen. ⁵ Ni mu bi ke ηitakpal ηi kpa limɔfal na. Uwumbɔr di nimi maa lidichal ke Waafuur Nyaan li bi li ni. U ban ke ni li ye uma ubaa aatotoorb, ki li tun waatuln, Waafuur Nyaan aapɔɔn pu. Yesu Kristo pu, le u ga gaa nimi aatuln ngbaan. ⁶ Uwumbɔr Aagban len ke,
 “Lik, m lee litakpal li ηan na ki di bil Sionn
 aatiη ni.

M di litakpal ngbaan ki di siin kaalɔlɔη ni,
 le unii umək gaa u ki kii na aan ji inimɔɔn.”*

⁷ Nimi bi gaa u ki kii na, u ηan ni chee sakpen la. Le binib bi kaa gaa u ki kii na, bi li nyi ke Uwumbɔr Aagban len ke,
 “Litakpal li bidimaab yii li na,

lima le ye litakpajal,”†

⁸ ki ki len ke,

“Binib bibaa ga gbeer litakpal ngbaan ki
 lir.

Litakpal ngbaan pu le bi ga lir.”‡
 Baa kii Uwumbɔr aabɔr; nima le cha bi lir,
 waah siin bi pu na.

⁹ Tɔ, nimi bi gaa Uwumbɔr ki kii na le ye waanileekaam. Ni ye Uwumbɔr u ye Ubɔrkpaan na aatotoorb, ki ye litimɔbol li bi chain na, ki sil ye Uwumbɔr aanib. U lee nimi ke ni li tuk binib waah ηan sakpen pu na; ba pu? u nyan nimi mbɔmbɔɔn ni, ki di koon waawiihn mu ηan sakpen na ni. ¹⁰ N-yoonn mbaa naa nan ye Uwumbɔr aanib. Dandana wee ni ye Uwumbɔr aanib la. N-yoonn mbaa Uwumbɔr aa nan san nimi kinimbaak. Dandana wee u san nimi kinimbaak.

Uwumbɔr aatutum

¹¹ Maanigeekaab, ni ye biwɔwɔm ni bisachum dulnyaa wee ni la. Nima pu na, m gan nimi, ni taa kii nisui aah gee pu na; ba pu? nisui aah gee pu na kiir nimi Uwumbɔr aasan ni. ¹² Ni bi binib bi kaa dii Uwumbɔr aasan na aakaasisik ni la. Ni li tun lituln li ηan na bi chee. Le bi yaa bii nimi ke ni ye bakadam kan, nimi aatunyaan chee bi ga kan ke ni ηan. Nima le ga cha bi nyuη Uwumbɔr bundaln u ga ji binib tibɔr na.

¹³ Tɔ, ni li keei nimi aaninkpiib məmək aamɔi Tidindaan pu. Ni li keei nimi aabɔrkpaan u joo binib məmək na aamɔb. ¹⁴ Waah kaan bininkpiib ntim ni na, ni li keei bi mu aamɔi. Ba pu? u kaan bi ke bi daa binib bi tun lituln li kaa ηan na aatafal, ki ban ke bi pak binib bi tun lituln li ηan na. ¹⁵ Uwumbɔr ban ke ni tun litulnyaan aan ki cha bijɔrb bi kaa nyi nibaa ki bii nimi na ηmin la. ¹⁶ Ni bi nibaa pu la. Nima le aa tii nimi nsan ke ni li chuun ηani bakaa. Ni li bi ke Uwumbɔr aatutum aah ba ga li bi pu na. ¹⁷ Ni li pak binib məmək, ki li gee binib bimək dii Yesu aasan na, ki li san Uwumbɔr, ki li pak ubɔrkpaan na.

Yesu Kristo aafalaa aaməkl

¹⁸ Binib bi ye binaagbiib ni ponn ni na, ni li pak nidindatiib mbaməm, ki li keei baamɔi. Bi yaa ye binibaməm, bee bi ti ki ye bakadam kan, ni li pak bi. ¹⁹ Unii

† 1:25 : Lik Aisaya 40.6-8. * 2:6 : Lik Aisaya 28.16. † 2:7 : Lik Ilahn 118.22. ‡ 2:8 : Lik Aisaya 8.14-15.

u kaa ŋa nibaa na, bi yaa ŋa u falaa aan u yaa ji limər Uwumbər pu kan, nima le ŋan Uwumbər chee. ²⁰ Bi yaa gbaa nimi, nimi aatunwanbir pu aan ni yaa ji limər kan, nima le aan cha ubaa pak nimi. Ni mu yaa kan falaa nimi aatunyaan pu, ki yaa ji limər kan, nima le ga piir Uwumbər aasui. ²¹ Ba pu? Uwumbər yin nimi bi dii u na ke ni li ji falaa; ba pu? Kristo mu nan jin falaa ni pu. Nima le ye liməkl ki tii nimi, ke ni li dii waataabuu. ²² Waa nan ŋa titunwanbir aatuln libaa, ki mu aa nan mən nnyamən mubaa. ²³ Baah seei u na, waa giin sii bi. Waah jin falaa na, waa len ke u ga teen bi. U di ubaa ŋa Uwumbər u ji tibər məmək mbaməm na aarjaal ni la. ²⁴ U nan kpo ndəpuinkoo pu timi aatunwanbir pu, ki sil timi aasisiyyaan ki gaa timi aatafadaan. Nima pu na, ni di titunwanbir məmək lii, ki li dii mbimbin mu ŋan na. Waah gaa tigbar ti na pu, le Uwumbər tii nimi laafee. ²⁵ Ni nan bi ke ipiih i yenn na, le dandana wee, ni gir ni Kristo chee. U kpa nimi ke upihkpaal aah kpa ipiih pu na, ki kii nimi aaməfal.

3

Puutiib ni chatiib aabər

¹ Bipiib, ni li keei nichatiib aaməi. Ni yaa keei baaməi, aan chatiib yaa bi, kaa kii Uwumbər aabər kan, nibaakan bi ga gaa u ki kii nimi aabimbinyaan pu. Hali ni yaa kaa len tibaa kan, ² bi ga kan ke ni san Uwumbər ki kpa mbimbin mu bi chain na. ³ Bipiib, tiwan ni ga cha ni li ŋan na aa ye tiyikpir ti buu na, kaa ye nleen mu kpa kidaak na, kaa ye tiwanpeenkaan nyaan. ⁴ Tiwan ni ga cha ni li ŋan na le ye mbimbin mu ŋan na. Ni yaa kpa mbimbin suuna kan, nima le ye kinyaan ki kaan fir, ki ŋan sakpen Uwumbər chee na. ⁵ N-yaayoonn na aapiib bi nan bi chain ki kpa limakl Uwumbər pu na, nan keei bichatiib aaməi, nima le nan cha bi kpa kinyaan ki nan ŋan binib chee. ⁶ Sara nan ŋani kina la. U nan keei uchal Abraham aaməb, ki yin u ke udindaan. Ni yaa tun lituln li ŋan na, ki yaa kaa san ijawaan ibaa Uwumbər aasan ni kan, ni kpaln Sara aabisatiib la.

⁷ Bijab, ni mu li nyi naah joo nipuutiib pu na. Bipiib aa kpa mpəən ke bijab aah kpa pu na, nima na, ni li pak bi; ba pu? nimi ni bima le ga kpaan kan Uwumbər aapiin i ye liməfal li kaa kpa ndoon na. Ni li joo bi mbaməm, nimi aameel taa ŋa yəli.

Ji mbimbinyaan aafalaa

⁸ Kookoo aabər le ye ke ni məmək li kpaan kiməbaan, ki cha nitafal li bi təb ni, ki li gee təb ke naabitiib na, ki li san təb kinimbaak, ki sunn nibaa taab. ⁹ Binib yaa ŋa nimi bakaa kan, ni taa teen bi. Bi yaa sii nimi kan, ni taa sii bi ki teen. Ni bui bi ke, “Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni pu,” ba pu? Uwumbər yin nimi ke u ŋa tinyoor ŋa ni pu la. ¹⁰ Ni ŋmee Uwumbər Aagban ni ke, “Unii yaa ban ke u li kpa mpopiin, ni mbimbin mu mə na kan, u taa ki len tibəbir, ki taa ki mən inyamən, ¹¹ ki taa ki tun lituln li kaa ŋan na; u tun lituln li ŋan na, ki li ban nsuudoon linimaln; ¹² ba pu? Tidindaan Uwumbər aatafal bi bininyaam ni, ki ŋun baameel n-yoonn məmək, le ki yiil binib bi tun titunwanbir na.”*

¹³ Tə, ninimbil yaa man lituln li ŋan na pu kan, ubaa ga ŋa nimi bakaa aa? ¹⁴ Ni mu yaa kan falaa lituln li ŋan na pu kan, Uwumbər aanyoor bi ni pu la. Ni taa san unii ubaa ijawaan, ki taa cha ilandak li joo nimi.† ¹⁵ Ni li pak Kristo nisui ni, ki di u ŋa Nidindaan. Ni li gor n-yoonn məmək, unii yaa nan baa nimi kan, ni ga ŋmaa tuk u naah kpa limakl pu na. Ni tuk u suuna, ki pak Uwumbər. ¹⁶ Ni li ŋani ni ŋan na n-yoonn məmək, le naah dii Kristo mbaməm ki kpa mbimbin mu ŋan na na, nima le ga cha iniməən chuu binib bi sii nimi ki len nimi tibəbir na. ¹⁷ Ni yaa ye Uwumbər aageehn ke aa ji falaa litunyaan pu kan, ni soor ni aa ji falaa titunwanbir pu. ¹⁸ Ba pu? Kristo ubaa nan kpo nfummbaa timi aatunwanbir pu. Kristo u ye uninyaan na nan kpo timi bi ye tiniwanbir na pu, ke u di ti ni Uwumbər kpaan. Bi nan ku waawon, le Uwumbər Aafuur Nyaan

§ 2:22 : Lik Aisaya 53.9. * 3:12 : Lik Ilahn 34.12-16.

† 3:14 : Lik Aisaya 8.12.

tii u liməfal, ¹⁹ le u nan buen ki ti len tibənyaan binib aawiin i bi kiyondiik ni, kitekpiitin ni na chee. ²⁰ Bi nan bi Nowa aayoonn, kaa nan kii Uwumbər aaməb, le u nan jin limər bi pu, ki kii n-yoonn mu Nowa nan ti kp̄ii buṅəb doo na. Binib biniin baanja le nan koo buṅəb ngbaan ni, le ki ḡmar nnyun pu. ²¹ Nnyun ngbaan le ye baah muini binib nnyun ni na aaməkl. Dandana wee, bi yaa muin nimi nnyun ni kan, ni ḡmar a; ba pu? Yesu Kristo nan fikr nkun ni. Nima le cha ni ḡmar. Bi yaa muin nimi nnyun ni kan, naa ye ke bi fu nimi aawon nnyun tiwon aajəṅ pu la. Ni ye ke ni di titunwanbir di lii, ki puu tipuur ke ni ga dii Uwumbər. ²² Yesu Kristo nan buen paacham ki ti bi Uwumbər aañangii wəb. Le Uwumbər di waatuuntiib, ni paacham yaab, ni kinimbəṅ ni kaapəən məmək ḡa Yesu Kristo aañaal ni.

4

¹ Tə, Kristo aah nan joo unibən aawon na, u nan jin falaa. Nima pu na, ni mu kii ke ni ga ji falaa man, ke waah nan kii pu na. Waah nan jin falaa tiwon ponn ni pu na le u nan kuln titunwanbir. ² Nima pu na, naah laa bi dulnyaa wee ni na, ni taa ki kii nisui aah gee pu na, ni li keei Uwumbər aah gee pu na. ³ Ni nan tun titunwanbir n-yoonn mu jer na; ni ḡeer kina. Ni nan ḡani ke binib bi kaa nyi Uwumbər na aah ḡani pu na, ki dii bipiib, ki dii tiwan ni kaa ḡan na aakpeek, ki nan kuuni təb ki nyun ndaan gbii, ki tun lituln li kaa ḡan na, ki dii ḡiwaa ḡi sukr ponn ni na. ⁴ Naah kaa ki kpaani titunwanbirdam ngbaan chee ki ḡani kina na, ni gar bi la, le bi seei nimi. ⁵ Bi ga sil Uwumbər aanimbiin ni ki len baah tun pu na. U gor ke u ji binib bi fu na, ni binib bi kpo na tibər. ⁶ Nima le cha bi nan tuk binib bi kpo na Uwumbər aabənyaan tee. Bi nan kpo ke unibən mək aah kpo pu na. Le bi nan tuk bi Uwumbər aabənyaan tee, ke bi kan nsan ki gaa u ki kii aan baawiin kan Uwumbər aaməfal ki li bi u chee.

Ni li ye Uwumbər aatutunyaam

* **4:18** : Lik Njyatanjak 11.31.

⁷ Tə, ni gur siib le tiwan məmək ga doo. Nima pu na, ni li kpa laasaab, ki chur nibaa, ki mee Uwumbər. ⁸ Tiwan ni jer tiwan məmək na le ye ke ni li gee təb mbaməm; ba pu? aa yaa gee unii kan, aa ga di cha pinn u titunwanbir pam. ⁹ Ni li channi təb tichann ki taa ḡulni. ¹⁰ Uwumbər tii ni məmək Waafuur Nyaan aapiin la. Waah tii nimi ipiin aabəṅ aabəṅ na, ni di ipiin ngbaan ter biken. ¹¹ Uwumbər yaa tii unii ipiin ke u len Uwumbər aabər kan, u teer ke ni ye Uwumbər aabər le u len. Uwumbər yaa tii unii ipiin ke u ter biken kan, u li ter bi Uwumbər aah tii u mpəən pu na. Ni li nyuṅni Uwumbər tiwan məmək ni, Yesu Kristo pu. Uma le yeh mpakm ni mpəən n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Yesu Kristo aadidiliib aah ji falaa pu na

¹² Njətiib bi m gee bi na, ni ji falaa u wu sakpen na la. Ni taa dak ke ni ye tiwachann la. Uwumbər cha ni ji falaa ke u lik nimi aabimbin aah bi pu na la. Ni taa cha ni gar nimi. ¹³ Ni li kpa mpopiin; ba pu? ni yaa ji falaa u Kristo nan jin na kan, ni ga li kpa mpopiin sakpen bundaln u ga gir ni ki nan mək waah nyuun pu na. ¹⁴ Bi yaa sii nimi Kristo aayimbil pu kan, Uwumbər aanyoor bi ni pu la; ba pu? Uwumbər Aafuur Nyaan mu ḡan sakpen na bi ni ni. [Bima le seei Kristo, le nima pak u.] ¹⁵ Le ni ponn ni ubaa yaa jin falaa linikul pu, bee kinaayuk pu, bee baka baka pu, bee libəbaln pu kan, nima aa ḡan. ¹⁶ Tə, unii yaa jin falaa Yesu Kristo aasan pu kan, u taa cha iniməən li joo u. U li pak Uwumbər waah ye Yesu Kristo yoo na pu.

¹⁷ Ni ḡeer Uwumbər piin ki ji binib tibər. U ga puen ji waanib le tibər, le ki nin ji biken tibər. U yaa puen ji timi waanib tibər kan, binib bi kaa kii waabənyaan na aabər ga doo kinye? ¹⁸ Ni ḡmee Uwumbər Aagbaṅ ni ke,

“Ni yaa pəə bininyaam ḡmar kan,
titunwanbirdam bi kaa pak Uwumbər
na
ga tee ḡa kinye ki ḡmar?”*

¹⁹ Nima pu na, unii yaa ji falaa Uwumbər aageehn pu kan, u li tun lituln li ḡan na, ki

di ubaa ŋa Uwumbər u nan naan u ki ye mbaməndaan na aajaal ni.

5

Uwumbər aanib aabimbin

¹ Tə, m ye Yesu aanib aaninkpel, ki nan kan Kristo aah jin falaa pu na, ki tuk binib kina. M mu ga ji waaməən mu ga nya mpaan pu na. Nima pu na, m gaŋ nimi bi ye Yesu aanib aaninkpiib na, ² ni li ter Uwumbər aanib bi bi nido na, ke upihkpaal aah lik waapiih pu na. Ni taa ter bi limukl aaterm. Ni li ter bi nimi aageehn, Uwumbər aah ban pu na. Ni taa ter bi ŋimombil pu, ni li ter bi ni mpopiin. ³ Uwumbər di bi ŋa niŋaal ni la. Ni taa ŋani ke naah ye bidindatiib le na. Cha nimi aabimbinyaan mək bi baah ga dii pu na. ⁴ Ni yaa ŋani kina kan, buyoonn upihkpaaninkpel ga gir ni na, ni ga kan lipal li mə sakpen ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

⁵ Nimi bi kaa por na, ni li keei binib bi kpeln nimi na aaməb. Ni məmək li sunni nibaa taab, ki li ter təb. Ba pu? Uwumbər Aagbaŋ len ke, “Uwumbər yiil kalmbaanidam, le ki lik faar binib bi sunni bibaa taab na.”* ⁶ Nima pu na, ni li sunni nibaa taab, Uwumbər u yeh mpəən məmək na aajaal ni. Le ni yaa nan ŋeer kan, u ga nyuŋ nimi. ⁷ Limukl limək muk nimi na kan, ni di li məmək ŋa Uwumbər aajaal ni; ba pu? utafal bi ni ni.

⁸ Ni li kpa laasaab ki li nyi; ba pu? kinimbəŋ ki ye nimi aadin na chuun gonni, ki ban ke ni di Uwumbər aasan lii. Ki bi ke uchinn u chuun tar; ki ban unii u ki ga chuu ki ŋmə na la. ⁹ Ni yii u man. Ni gaa Uwumbər ki kii mbaməm man, ki taa di cha. Ni nyi ke ninaabitiib bi bi dulnyaa wee ni na mu bi ji falaa ke naah ji pu na la. ¹⁰ Ni yaa ji falaa ni yunn siib kan, Uwumbər ga ter nimi, ki tii nimi mpəən ni li dii u mbaməm, ki taa gir puwəb. Ba pu? nterm məmək nyan ni uma le chee. U nan yin nimi Kristo pu, ke ni nan ji waaməən n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. ¹¹ Uma le yeh mpəən məmək n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Kookoo aadoon

* 5:5 : Lik Niyataŋak 3.34.

¹² Tə, m nyi ke Silfanus, u ye tina aabo na, bi mbaməm la. Uma le ter mi le m ŋmee kigbaŋ waatiir kimina tii nimi ki pək nitaakpab, ki tuk nimi mbamən ke maah ŋmee pu na le ye Uwumbər aabər, ki ye mbamən. Ni taa di ti lii.

¹³ Yesu aanib bi bi Babilon aatiŋ ni na dooni nimi. Bi ye binib bi Uwumbər nyan bi na. Maabo Mak mu dooni nimi. ¹⁴ Ni li dooni təb ke binib bi gee təb na.

Uwumbər tii nimi bimək ye Kristo yaab na nsuudoon.

Lelee aagban ki PIITA ηmee ki na

¹ Min Simonn Piita u ye Yesu Kristo aak-pambal ni waatutunn na le ηmee kigban kee m di tii nimi bi gaa timi Aawumbər Yesu Kristo u gaal timi lir na ki kii na. Waah ηan sakpen pu na le u cha ni gaa u ki kii ke ti mu aah nan gaa u ki kii pu na. ² Naah nyi Uwumbər ni Tidindaan Yesu pu na, bi ηa tinyoor ηa ni pu ki tii nimi nsuudoon pam.

Uwumbər aah nyan timi ki yin timi pu na

³ Waapəənsakpiin pu, le u tii timi tiwan nimək ga ter timi ke ti kan liməfal ki dii u mbamən na. Taah nyi u pu na, nima le cha u tii timi. U nan mək timi ke u ηan sakpen, ki kpa mbimbinyaan, ki yin timi ke ti dii u, ⁴ ki puu tipuur ti ηan sakpen na tii timi. Binib kpa iniman la. Nima le titunwanbir bi dulnyaa wee ni. Ni yaa gaa Uwumbər aah puu tipuur ti na kan, ni ga nya titunwanbir ngbaan ni, ki gaa Uwumbər aabimbin. ⁵ Nima pu na, naah gaa Yesu ki kii pu na, ni li pəəni nibaa ki li kpa mbimbinyaan, ki di kpee ni pu; ki li kpa nlan ki di kpee mbimbinyaan pu; ⁶ ki chuu nibaa ki di kpee nlan pu; ki li kpa limər ki di kpee chuumbaa pu; ki li san Uwumbər ki di kpee limər pu; ⁷ ki li ηani ninaabitiib tibulchinn ki di kpee Uwumbər aasam pu; ki li gee təb, ki di kpee tibulchinn pu. ⁸ Nimi aabimbin yaa moo bi kina mbaməm kan, nima le ga cha ni bee Tidindaan Yesu Kristo mbaməm, ki tun waatuln sakpen, ki ηa tinyoor tii u. ⁹ Unii u lann mbimbin ngbaan aaboln na kan, u jəb la. U suln ke Uwumbər nan finn u ki nyan titunwanbir ti nan bi usui ni na.

¹⁰ Nnaabitiib, Uwumbər aah nyan nimi ki yin nimi pu na, ni li pəəni nibaa ki cha nimi aabimbinyaan li mək ke ni sil ye waanib. Ni yaa ηa kina kan, naan lir. ¹¹ Uwumbər ga tii nimi nsan ke ni koo Tidindaan Yesu Kristo u gaal timi lir na aanaan mu ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na ni.

¹² Nima pu le m ga li teer nimi tibər timina n-yoonn məmək. Ni ηun ti, ki nyi ti, ki joo ti mbaməm. ¹³ M mu dak ke ni ηan ke m li teer nimi, ki fiin nimi aalandak, maah laa bi tiwon tee ni buyoonn na. ¹⁴ M nyi ke naan yunn, le m ga di tiwon tee lii, Tidindaan Yesu Kristo aah nan tuk mi pu na. ¹⁵ Le m ga pək mbaa ki tii nimi kigban ki ga li teer nimi tibər tee n-yoonn məmək, ki joo cha maakundaal aapuwəb na.

Binib bi aanimbil kan Yesu Kristo aah wiin chain pu na

¹⁶ Ti nan tuk nimi ke Tidindaan Yesu Kristo kpa mpəən sakpen ki ga ki gir ni. Taah tuk nimi pu na aa ye itiin. Ti gbii la. Tinimbil kan waah kpa mpəən sakpen pu na. ¹⁷ Ti nan bi u chee buyoonn Tite Uwumbər nan pak u ki nyuη u na. Uwumbər aaneel nan nyan ni paacham nin chee wiin chain na, ki bui ke, “Njapəən u m gee u na sə. Nnimbil gbiin uma la.”* ¹⁸ Timi tibaa nan ηun nneel ngbaan nyan ni paacham, buyoonn ti nan bi u chee Uwumbər aajool paab na.

¹⁹ Nima le mək timi ke Uwumbər aabənabtiib aah nan len Yesu aabər pu na, bi len mbamən la. Ni ηan ke ni kii baah len pu na. Baaliin bi ke karyaa u wiin mbəmbəən ni na aah bi pu na. I ga woln ninimbil ki ti saa buyoonn Yesu Kristo ga gir ni ki nan woln ninimbil mbaməm na. ²⁰ Tibəkpaan le ye ke ni li nyi ke Uwumbər aabənabr aaliin ibaa aa ye bima bibaa aalandak le bi joo ηmee. ²¹ Naa ye bima bibaa aageehn pu le cha bi len. Bi nan len Uwumbər Aafuur Nyaan aah cha bi len pu na.

2

Biηmanηmannim aabər

¹ Biηmanηmannim mu nan bi Israel yaab ponn ni n-yoonn ngbaan, ki ηmanni ke bi ye Uwumbər aabənabr la. Le biηmanηmannim ga li bi ni mu ponn ni, ki ga li looni ki mək nimi nnyamən aaməkm mu ga bii nimi na. Hali bi ga yii Tidindaan u nan gaa bi lii na. Nima pu le Uwumbər ga daa bitafal mbaməm mala. ² Binib pam ga dii baasanwanbir ngbaan. Bi pu le binib ga sii

* **1:17** : Lik Matiu 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35.

mbamən aasan na. ³ Bi ga li kpa iniman ki ga ḡmann nimi, ke bi ji nimi. Ni yunn le Uwumbər nan puun len ke baabər bii. Naan yunn le u ga daa bitafal.

⁴ Hali Uwumbər aatuuntiib bi nan tun titunwanbir na, Uwumbər aa nan di cha bi, u daa bitafal la. U buu bi idəribi, ki di bi lii mmii mu kaan junna ni, mbəmbəən ni, bi li bi nima ki ti saa bundaln u ga ji bi tibər na. ⁵ Waa nan di cha dulnyaakpok aanib mu. U nan cha nnyun jin dulnyaakpok, ki kuln binib bi kaa san u na; ki gaa Nowa u nan mooni waabənyaan na lii; ki gaa binib bilole lii ki kpee Nowa pu. ⁶ Tə, Uwumbər nan bii Sodom ni Gomora aatim ki cha mu kpaln nfatan, ki kuln ntim ngbaan aanib. Ni ye liməkl la, le ki mək titunwanbirdam Uwumbər aah ga daa bitafal pu na. ⁷ U nan gaa Lot lii; ba pu? u nan ye uninyaan; le titunwanbirdam na aah tun tijəḡ aatuln pu na, ni muk u sakpen a. ⁸ Uninyaan ngbaan nan bi baatiḡ ni, ki kan baah tun yəl yəl pu na, ki ḡnun baah len ilinbir pu na. Waah nan ye uninyaan na, le baatunwanbir bii usui iwiin məmək. ⁹ Tə, nimina məmək le mək timi ke Tidindaan ga ḡmaa nyan binib bi san u na ntəḡ ni, ki ga ḡmaa li dar titunwanbirdam aatafal ki ti saa bundaln u ga ji bi tibər na. ¹⁰ Binib bi dii tiwon aah ban pu na, ki ḡr kidagook, kaa kii unii ubaa aaməb na, Uwumbər ga daa bitafal ki jer waah ga daa biken aatafal pu na.

Binḡmanḡmannim bi bi ni ponn ni na aatafal pəə la. Baa san unii ubaa. Bi seei Uwumbər aatuuntiib, kaa san ijawaan. ¹¹ Uwumbər aatuuntiib kpa mpəən ki jer bi, ki mu aa galn bi, kaa seei bi Tidindaan aanimbiin ni. ¹² Binib ngbaan ḡani baah gee pu na, ki bi ke ipeel i binib chur i ki ku i na la. Bi sii Uwumbər aatuuntiib, kaa nyi baah bi pu na. Bima bibaa aatunwanbir le ga kuln bi. ¹³ Baah ḡa binib falaa pu na, bi mu ga kan falaa. Baageehn le ye ke bi ḡr kidagook nwiin pu. Baah bi nikaasisik ni pu na, bi bi ke tijəḡ aah likr likekeln pu pu na la. Baah ji ni chee tijikaar na, baalandak bi baatuln li kaa ḡnan na ponn ni la. ¹⁴ Binimbil yaa kan upii kan, bi ban u la, kaan ḡmaa di cha titunwanbir. Bi ḡmanni binib bi kaa nyi Uwumbər aasan mbaməm na ke bi yenn.

Bisui bae iniman la. Uwumbər aaməpuur bi bi pu la. ¹⁵ Bi yii nsanyaan le ki yenn, ki dii Beor aajapəən Balaam aah nan dii pu na. U nan gee titunwanbir aanyoor la. ¹⁶ Le Uwumbər sur u waatunwanbir pu, ki cha ubon u ye ubir na di unibən aaneel ki sur u, u taa tun uwaar aatuln.

¹⁷ Binḡmanḡmannim ngbaan naahn inyunbun i kaa kpa nnyun na, ki naahn utaal u yun ki bəlḡn ki joo libuln kaa nu na la. Uwumbər ga di bi ḡa mbəmbəən sakpiin ni, n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. ¹⁸ Bi len kalmbaani aaliin i ye fam na, ki ḡmanni binib bi kaa dii Uwumbər aasan ni yunn na, ki təḡni bi ke bi ḡa tiwon aah gee pu na ki ḡr kidagook, ¹⁹ ki bui bi ke bi ga gaa bibaa la. Bima bibaa ye titunwanbir aanaagbiib la; tiwan ni nyan unii na joo u tinaagbiir la. ²⁰ Binib yaa nyi Tidindaan Yesu Kristo u gaal timi lir na, ki nyan ni titunwanbir ti bi dulnyaa wee ni na aan titunwanbir ngbaan ki nyan bi kan, baadoon ga li bir ki jer baapiin aah nan bi pu na. ²¹ Bi yaa kaa ba nyi nsanyaan ngbaan kan, ni ba ga li soor ni baah nyi mu aan ki yii Yesu aabənyaan ti bi ḡnun na. ²² Bi ḡbiin ḡyatanḡak aah len pu na ke, “Ubəja gir ki ti jin waawuln la. Ugbeer u fu nnyun na gir ti koo tikpakpar ni, ki weei la.”*

3

Tidindaan ga sil gir ni

¹ Maanigeekaab, kigban kimina ye kigban leler le m ki ḡmee tii nimi. Tigbann tilee ngbaan məmək ponn ni, le m teer nimi tibər ngbaan pu, ke m fiin ilandaknyaan nisui ni. ² M ban ke ni li teer tibər ti Uwumbər aabənbanyaam nan len n-yaayoonn na, ki li teer Tidindaan u gaa timi lii na aabər ti timi waakpambalb tuk nimi na. ³ Njan, m ban ke ni li nyi ke binib bi dii bisui aah ban pu na ga li bi kookoo aayoonn, ki ga ḡa nimi mbənyun, ⁴ ki ga bui ke, “Yesu Kristo aah puu tipuur ti ke u ga gir ni na, u bi la chee? Buyoonn titetiib nan kpo ki nan saa dandana wee na, tiwan məmək beenin bi ke naah nan bi pu buyoonn Uwumbər naan dulnyaa wee na la.” ⁵ Baageehn pu, le bi suln ke n-yaayoonn

* 2:22 : Lik Niyatanḡak 26.11.

na, Uwumbər nan di uməb len, le ki naan paacham, ni kitin̄ ki nyan ni nnyun ni, ki bi nnyun aakaasisik ni na. ⁶ Nnyun le nan jin dulnyaakpok, ki bii u. ⁷ Bi suln ke Uwumbər aaliin ichachaan ngbaan le joo paacham ni kitin̄ ki bi dandana wee na, ki nan saa buyoonn u ga see paacham ni taab mmii, ki kuln titunwanbirdam na; liyaadaal ngbaan le u ga ji bi tibər ki bii bi.

⁸ Maanigeekaab, ni taa suln ke liwinbaal naahn n̄ibin lichur le Tidindaan chee. N̄ibin lichur mu naahn liwinbaal le u chee. ⁹ Tidindaan aan taan ke u n̄a waah puu tipuur ti na, ke binib bibaa aah dak pu na. U ji limər ni pu la, kaa ban ke unii ubaa bii. U ban ke binib məmək kpeln baabimbin ki n̄mar la.

¹⁰ Tidindaan aawiindaal ga fuu ni ke unaayuk aah fuu ni pu na la. Liyaadaal ngbaan le paacham ga faa kifuuk sakpen ki jer. Mmii mu ton sakpen na ga donn paacham aawan məmək. Kitin̄, ni tiwan nimək bi kitin̄ pu na mu ga gaa mmii.

¹¹ Tiwan nimina məmək aah ga bii kina na, ni n̄an ke ni li ye ba aanibol? Ni n̄an ke ni li bi chain, ki li san Uwumbər, ¹² ki li lik Uwumbər aawiindaal aah ga fuu ni buyoonn na, ki cha ninimbil li man nwiin ngbaan pu. Liyaadaal ngbaan, le paacham ga gaa mmii ki donn. Mmii mu ton sakpen na ga donn paacham aawan məmək. ¹³ Uwumbər mu aah nan puu tipuur ti na, ti kpa limakl ke paacham pəən ni kitipəŋ ga li bi. Nima chee le tiwan məmək ga li bi mbaməm.

¹⁴ Maanigeekaab, naah kpa limakl kina na, ni li pəəni nibaa ki li bi suuna, ki li bi chain, ki taa li kpa taani ubaa Uwumbər chee bundaln u ga lik nimi aabimbin aah bi pu na. ¹⁵ Tidindaan aah jin limər, kaa gir ni mala na, ni bee ke u tii binib nsan ke bi n̄mar le waahr, le u nin gir ni. Tinaabo-geekoo Pəəl mu nan n̄mee kigban̄ tii ni nimi, ki tuk nimi kina, Uwumbər aah tii u nlan pu na. ¹⁶ Waagbann məmək ponn ni u n̄mee Uwumbər aawiindaal aabər, ki mək nimi tibər timina. Tibər ti pəə unii bee taatataa na tibaa mu bi waagbann ponn ni. Le binib bi kaa kpa nlan ki ga n̄maa yenn mala na kpeln taatataa, ke baah kpeln Uwumbər

Aagban̄ aabər tiken pu na. Nima pu na, Uwumbər ga daa bitafal.

¹⁷ Maanigeekaab, ni puen bee baah n̄ani pu na. Naah dii mbaməm pu na, ni li nyi man, ki taa dii titunwanbirdam aanyamən aan ki yenn. ¹⁸ Ni moo gaa Tidindaan Yesu Kristo u gaal timi lir na aaterm, ki li moo bae waaliin. Uma le yeh mpakm dandana wee ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

2

Njan aagban ki**JONN
ηmee ki na***Limɔfal aamɔboln*

¹ Timi Yesu aakpambalb le ban ke ti tuk nimi limɔfal aabɔr. Tibɔr ngbaan ye Yesu aabɔr la. U nan bi n-yaayoonn na, ki beenin bi. Ti nan ηun waah len pu na. Tinimbil nan kan u, ki lik mbamɔm waah bi pu na. Tinaal nan meeh u. ² Yesu, u ye limɔfal ngbaan na, nan di ubaa mɔk timi. Le ti kan u. Nima pu le ti ji seeraa, le ki tuk nimi limɔfal ngbaan aabɔr. Yesu le ye limɔfal li kaa kpa ndoon na daan. N-yoonn mɔmɔk u nan bi Tite Uwumbɔr chee, le ki di ubaa nan mɔk timi. ³ Ti tuk nimi taah kan pu na, ni taah ηun pu na, aan ti ni nimi li kpaan kijɔtiik. Ni ye mbamɔn la, taah kpaan kijɔtiik na, ti ni Tite Uwumbɔr ni Ujapɔɔn Yesu Kristo le kpaan kijɔtiik ngbaan. ⁴ Ti ban ke ti li kpa mpopiin mbamɔm, nima pu le ti ηmee tibɔr timina tii nimi.

Uwumbɔr ye nwiihn la

⁵ Ti nan ηun tibɔr timina Yesu chee la, le ki tuk nimi. Tibɔr ngbaan le ye ke Uwumbɔr ye nwiihn la. Mbɔmbɔɔn mubaa aa bi u chee. ⁶ Ti yaa len ke ti ni Uwumbɔr kpaan kijɔtiik ki yaa beenin dii mbɔmbɔɔn aasan kan, ti mɔn nnyamɔn la, kaa dii mbamɔn aasan. ⁷ Ti yaa dii nwiihn aasan ke Uwumbɔr aah bi nwiihn ni pu na kan, ti kpaan kijɔtiik tɔb chee la. Le Uwumbɔr Aajapɔɔn Yesu Kristo aasin finni tipobil ki nyani titunwanbir mɔmɔk.

⁸ Ti yaa len ke taa ye titunwanbirdam kan, ti ηmanni tibaa la; mbamɔn aa bi tisui ni. ⁹ Uwumbɔr ηani waah len pu na ki ye mbamɔndaan la. Ti yaa kpiir timi aatunwanbir tuk u kan, u ga di cha pinn timi aatunwanbir, ki finn tipobil, ki nyan tiwan ni kaa ηan na mɔmɔk. ¹⁰ Ti yaa len ke taa tun titunwanbir kan, ti yin Uwumbɔr unyamɔndaan la. Waabɔr aa bi tisui ni.

Yesu Kristo le ye timi aateter

¹ Maabim, maa ban ke ni tun titunwanbir. Nima le cha m ηmee tibɔr tee tii nimi. Unii mu yaa tun titunwanbir kan, ti kpa uchandatuln Tite Uwumbɔr chee. Uchandatuln ngbaan ye Yesu Kristo la, uma le ye mbamɔndaan. ² U nan si timi aasisi-iyaa ki di ubaa toor kitork tii Uwumbɔr, timi aatunwanbir pu; naa ye timi baanja aatunwanbir pu, binib bimɔk bi dulnyaa ni na aatunwanbir pu. Uma Yesu pu, le Uwumbɔr ga di cha pinn timi.

³ Ti yaa kii Uwumbɔr aamɔb kan, nima le cha ti bee ke ti nyi u. ⁴ Unii yaa len ke u nyi Uwumbɔr, ki yaa kaa kii waamɔb kan, u ye unyamɔndaan la; mbamɔn aa bi usui ni. ⁵⁻⁶ Unii umɔk kii Uwumbɔr aamɔb na, uma le gee Uwumbɔr mbamɔm. Unii umɔk len ke u kpaan Uwumbɔr chee na, u li bi ke Yesu aah bi pu na. Nima le cha ti bee ke ti kpaan Uwumbɔr chee.

Nkaal pɔɔn

⁷ Maanigeekaab, naa ye nkaal pɔɔn le m ηmee tii nimi. Ni ye nkaal kpok la. Naah nan piin ki dii Yesu aasan na, ni ηun nkaal ngbaan, le ki di nan saa din. Nkaal kpok ngbaan le ye tibɔr ti ni ηun na. ⁸ Tɔ, maah bi ηmee nkaal mu na ye nkaal pɔɔn la. Yesu nan ηa nkaal ngbaan aah len pu na. Ni mu ηani mu aah len pu na la. Nimina mɔk ke mu ye mbamɔn. Mbɔmbɔɔn bi jer la. Nwiihn bamɔnn bi wolni la.

⁹ Unii yaa len ke u bi nwiihn ni ki yaa nan una aabo kan, u beenin bi mbɔmbɔɔn ni la, le ki di nan saa din. ¹⁰ Unii umɔk gee una aabo na bi nwiihn ni la. Tiwan ni ga cha unii lir na aa bi nwiihn ni. ¹¹ Unii umɔk nan una aabo na bi mbɔmbɔɔn ni la, le ki dii mbɔmbɔɔn aasan. Mbɔmbɔɔn ngbaan jɔb unimbil la, nima le waa nyi waah cha nin chee na.

¹² Maabim, Uwumbɔr di cha pinn nimi aatunwanbir Yesu aayimbil pu. Nima pu le m ηmee tibɔr tee tii nimi. ¹³ Ntetiib, ni nyi Yesu u nan bi n-yoonn mɔmɔk na. Nima pu le m ηmee tibɔr tee tii nimi. Binachipɔm, ni nyan kinimbɔɔn ki kaa ηan na. Nima pu le m ηmee tibɔr tee tii nimi.

¹⁴ Maabim, ni nyi Tite Uwumbər. Nima pu le m ηmee tibər tee tii nimi. Ntetiib, ni nyi Yesu u nan bi n-yoonn məmək na. Nima pu le m ηmee tibər tee tii nimi. Binachipəm, ni kpa mpəən, le Uwumbər aabər bi nisui ni, le ni nyan kinimbəη ki kaa ηan na. Nima pu le m ηmee tibər tee tii nimi.

¹⁵ Tə, ni taa li gee dulnyaa wee aasan. Ni taa li gee dulnyaa wee ponn ni aawan. Unii yaa gee dulnyaa wee aasan kan, waa gee Tite Uwumbər. ¹⁶ Binib aanibil man tiwan ni kaa ηan na pu. Binibil man baah kan tiwan ni na pu. Bi kpa kalmbaani baawan pu. Tiwan nimina məmək ye dulnyaa wee aasan la, naa ye Tite Uwumbər aasan. ¹⁷ Dulnyaa wee ga doo. Tiwan ni binib aanibil man ni pu na, ni mu ga doo. Unii umək ηani Uwumbər aageehn na ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

Yesu Kristo aadin

¹⁸ Maabim, ni yaa kpee siib kan, kookoo aayoonn ga fuu ni. Ni nan ηun ke Yesu aadin ga dan. Dandana wee Yesu aadin fuu ni ki wiir. Nima pu le ti nyi ke ni yaa kpee siib kan, kookoo aayoonn ga fuu ni. ¹⁹ Binib bi ye Kristo aadin na nyan ti chee. Bi mu aa nan ye timi aanib. Bi yaa ba ye timi aanib kan, bi ba ga li beenin bi ti chee. Bi nyan ti chee ke ti bee ke bi ponn ni ubaa aa ye timi aanii.

²⁰ Nimi kan, Yesu u ye chain na tii nimi Waafuur Nyaan. Waafuur Nyaan aah bi nisui ni na, nima le ni məmək nyi tibər ti ye mbamən na. ²¹ Naa ye ke naa nyi mbamən ngbaan le cha m ηmee tibər tee tii nimi. Ni nyi mbamən, ki mu nyi ke nnyamən mubaa aa ye mbamən. Nima pu le m ηmee tibər tee tii nimi.

²² Nma ye unyaməndaan? Unyaməndaan ye unii u len ke Yesu aa ye Kristo u gaa timi lii na. Udaan le ye Kristo aadin. U yii Tite Uwumbər ni Ujapəən mək. ²³ Unii umək yii Uwumbər Aajapəən na yii Uwumbər mu la. Unii umək gaa Uwumbər Aajapəən na gaa Uwumbər mu la.

²⁴ Naah nan piin ki dii Yesu aasan ki di nan saa din na, ni ηun waabər la. Ni li nyi ki cha tibər ngbaan li beenin bi nisui ni. Tibər ngbaan yaa beenin bi nisui ni kan, ni ga kpaan Tite Uwumbər ni Ujapəən chee la.

²⁵ Waah puu tipuur ke u ga tii timi tiwan ni na, nima le ye liməfal li kaa kpa ndoon na.

²⁶ M ηmee tibər tee tii nimi, ke m tuk nimi binib bi ban bi ηmann nimi na pu.

²⁷ Nimi le Yesu nan tii Waafuur Nyaan. Waafuur Nyaan ngbaan beenin bi ni ni. Nima pu na, naa ki ban ke unii ubaa mək nimi waabər. Waafuur Nyaan le mək nimi Uwumbər aabər məmək. Waafuur Nyaan aah mək nimi pu na, ni ye mbamən la, naa ye nnyamən. Nima pu na, kii man Waafuur Nyaan aah mək nimi pu na, ki li kpaan Yesu chee n-yoonn məmək.

²⁸ Maabim, ni li kpaan Yesu chee n-yoonn məmək, aan ti li kpa lipobil ki taa san iniməən u chee bundaln u ga gir ni na.

²⁹ Ni nyi ke Yesu ye mbaməndaan la. Nima pu le ni bee ke unii umək ηani ni ηan na ye Uwumbər aabo.

3

Uwumbər aabim

¹ Lik Tite Uwumbər aah gee timi sakpen pu na. U yin timi ke waabim. Le ti mu sil ye waabim. Dulnyaa aanib aa nyi Uwumbər. Baah kaa nyi Uwumbər na, nima pu le baa nyi ti mu. ² Maanigeekaab, dandana wee ti ye Uwumbər aabim la. Taa kee nyi taah ga nan li bi pu na. Ti po nyi ke Yesu yaa nan gir ni kan, ti ga kan waah bi pu na. Nima pu le ti mu ga li naahn u. ³ Unii umək kpa Yesu pu limakl ngbaan na, u ηani ubaa chain la, ke Yesu aah ye chain pu na.

⁴ Unii umək tun titunwanbir na, u ηani Uwumbər aakaal aah kə pu na la; ba pu? unii yaa ηa Uwumbər aakaal aah kə pu na kan, nima le ye titunwanbir. ⁵ Ni nyi ke Yesu aah nan dan dulnyaa wee ni na, u dan u nan nyan titunwanbir la. Ni nyi ke uma Yesu aa tun titunwanbir tibaa. ⁶ Unii umək bi Yesu ni na aan ki li beenin tun titunwanbir. Unii umək beenin tun titunwanbir na aa kan u, ki mu aa nyi u.

⁷ Maabim, taa cha unii ubaa ηmann nimi. Unii umək ηani ni ηan na, udaan ye unibamənn ke Yesu aah ye unibamənn pu na la. ⁸ Unii umək tun titunwanbir n-yoonn məmək na, u ye kinimbəη aanii la. Ba pu? kinimbəη aah nan piin buyoonn na, ki po tun titunwanbir la. Uwumbər Aajapəən

aah nan dan dulnyaa wee ni na, u nan dan ke u nan ŋa kinimbəŋ aatuln yəli la.

⁹ Unii umək ye Uwumbər aabo na, Uwumbər aabimbin bi u ni. Nima pu, waan ki li beenin tun titunwanbir. Ute le ye Uwumbər. Nima pu, waan ŋmaa dii titunwanbir aasan. ¹⁰ Unii umək kaa ŋani ni ŋan na aa ye Uwumbər aabo. Unii umək kaa gee una aabo na, u mu aa ye Uwumbər aabo. Nima le cha ni beer binib bi ye Uwumbər aabim na, ni binib bi ye kinimbəŋ aabim na.

Ni li gee təb

¹¹ Naah nan piin ki dii Yesu aasan ki di nan saa din na, naah ŋun tibər ti na le ye ke, “Cha ti li gee təb.” ¹² Taa cha ti li bi ke Keenn na. U nan ye kinimbəŋ ki kaa ŋan na aanii la, le ki ku unaal. Ba pu u ku unaal? Uma Keenn aatuln aa nan ŋan. Unaal ma aatuln nan ŋan. Nima le nan cha u ku u.

¹³ Nnaabitiib, dulnyaa aanib yaa nan nimi kan, taa cha ni gar nimi man. ¹⁴ Taah gee tinaabitiib na, nima le cha ti bee ke ti nyan nkun ni, ki kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. Unii umək kaa gee una aabo na, u beenin bi nkun ni la. ¹⁵ Unii umək nan una aabo na, u ye unikur la. Ni nyi ke unikur ubaa aa kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. ¹⁶ Yesu nan sil timi aasisiiaan ki kpo ti pu. Nima le cha ti bee ngeehm aah ye pu na. Ni ŋan ke ti mu ga ŋmaa kpo tinaabitiib pu. ¹⁷ Unii yaa kpa liwankpal ki yaa kan una aabo bi igiin ni ki yaa kaa san u kinimbaak kan, Uwumbər aageehm aa bi usui ni. ¹⁸ Maabim, taa cha ti li gee binib timəb ni baanja. Nima ye fam la. Cha ti li gee bi mbaməm, ki li ter bi. ¹⁹ Nima le ga cha ti bee ke ti dii mbamən aasan. Nima le ga cha ti li kpa nsuudoon Uwumbər chee. ²⁰ Ti yaa dak tisui ni ke timi aabər bii kan, cha ti li teer ke Uwumbər jer tisui, ki nyi tiwan məmək. ²¹ Maanigeekaab, ti yaa bee tisui ni ke timi aabər aa bii kan, ti kpa lipobil Uwumbər chee. ²² Ti kii waaməb la, ki ŋani tiwan ni piir usui na. Nima pu, taah mee u tiwan ni na, u tii timi. ²³ Waah tuk timi ke ti li ŋani pu na le ye ke: ti gaa Ujapəən Yesu Kristo ki kii, ki li gee təb, uma Yesu aah tuk timi pu na. ²⁴ Unii umək kii Uwumbər aaməb na, u bi Uwumbər ni.

Uwumbər mu bi u ni. U tii timi Waafuur Nyaan, nima le cha ti bee ke u bi ti ni.

4

Binib bi ŋmanni nimi na aabər

¹ Maanigeekaab, binib yaa len ke bi kpa Uwumbər Aafuur Nyaan kan, ni taa pak bi məmək. Ni lik baah len pu na, aan ki bee ke ni ye Uwumbər Aafuur Nyaan le cha bi len aan naa ye. Biŋmanŋmannim chuun dulnyaa wee ni ki wiir, ki len ke bi ye Uwumbər aabənabtiib, kaa ye. ² Ubənabr umək len ke Yesu Kristo nan kpaln unii ki dan dulnyaa wee ni na, uma le kpa Uwumbər Aafuur Nyaan. Nima le ga cha ni bee binib bi kpa Uwumbər Aafuur Nyaan na, ni binib bi kaa kpa na. ³ Ubənabr umək len ke Yesu aa kpaln unii na kan, udaan ngbaan aa kpa Uwumbər Aafuur Nyaan. U ye Kristo aadin aabənabr la. Ni nan ŋun ke Kristo aadin aabənabtiib ga dan. Dandana wee, bi fuu ni dulnyaa ni a.

⁴ Maabim, ni ye Uwumbər yaab la. Uwumbər Aafuur Nyaan mu bi nisui ni na jer kinimbəŋ ki bi dulnyaa wee ni na. Nima pu le ni nyan Yesu aadin aabənabtiib ngbaan. ⁵ Bi ye dulnyaa yaab la. Nima pu le bi len dulnyaa aabər, le dulnyaa aanib pel baah len pu na. ⁶ Tima kan, ti ye Uwumbər yaab la. Unii umək nyi Uwumbər na pel taah len pu na. Unii umək kaa ye Uwumbər yoo na aa pel taah len pu na. Nimina le ga cha ti bee binib bi kpa Uwumbər Aafuur Nyaan mu ye mbamən na, ni binib bi ye Yesu aadin aabənabtiib na.

Uwumbər ye ngeehm la

⁷ Maanigeekaab, cha ti li gee təb. Ba pu? u cha binib gee təb na le ye Uwumbər. Unii umək gee unaabitiib na, u ye Uwumbər aabo la, ki nyi Uwumbər. ⁸ Uwumbər ye ngeehm la. Nima pu na, unii u kaa gee unaabitiib na, waa nyi Uwumbər. ⁹ Uwumbər nan tun ni Ujapəəbaal dulnyaa wee ni ke ti nan kan liməfal li kaa kpa ndoon na u pu. Nimina le mək timi ke u gee timi. ¹⁰ Ngeehm aa ye ke timi le gee Uwumbər. Ngeehm ye ke Uwumbər le gee timi, ki tun ni Ujapəəon dulnyaa ni, u nan sil timi aasisiiaan ki di ubaa toor kitork tii

Uwumbər; timi aatunwanbir pu. Uma pu, le Uwumbər ga di cha pinn timi.

¹¹ Maanigeekaab, Uwumbər aah gee timi sakpen kina na, ni n̄an ke ti mu li gee t̄əb.

¹² Unii ubaa aa kee kan Uwumbər. Ti yaa gee t̄əb kan, Uwumbər bi ti ni la, nima le ti gee t̄əb mbaməm, waah ban pu na.

¹³ T̄ə, u tii timi Waafuur Nyaan. Nima le cha ti bee ke ti bi u ni, u mu bi ti ni.

¹⁴ Tinimbil nan kan Uwumbər Aajap̄əən, le ti jin seeraa ke Ute tun ni u dulnyaa wee ni, ke u nan gaa dulnyaa ni aanib lii. ¹⁵ Unii umək len binib aanimbil ni ke Yesu le ye Uwumbər Aajap̄əən na kan, Uwumbər bi u ni la, u mu bi Uwumbər ni. ¹⁶ Ti nyi Uwumbər aah gee timi pu na, ki pak ke u gee timi la.

Uwumbər ye ngeehm la. Unii umək gee binib n-yoonn m̄əmək na, u bi Uwumbər ni la, Uwumbər mu bi u ni. ¹⁷ Ti gee binib mbaməm ke ti li kpa lipobil bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na. Ba pu? Yesu aah bi pu na, ti mu bi kina le dulnyaa wee ni. ¹⁸ Unii u gee Uwumbər na aa san ijawaan. Unii yaa kpa ngeehm mbaməm kan, ngeehm ngbaan nyan ijawaan u ni. Unii u san ijawaan na aa gee Uwumbər mbaməm; ijawaan ye falaa la.

¹⁹ Uwumbər le nan puen gee timi. Nima pu le ti mu gee u. ²⁰ Unii yaa len ke u gee Uwumbər ki yaa nan una aabo kan, u ye unyam̄əndaan la. U yaa kaa gee una aabo u unimbil waa u na kan, u ga n̄a kinye ki li gee Uwumbər u unimbil aa waa u na? ²¹ Yesu aah nan tuk timi pu na le ye ke: unii u gee Uwumbər na, u li gee una aabo mu.

5

Taah nyan̄ni dulnyaa aabimbin pu na

¹ Unii umək pak ke Yesu ye Kristo u gaa timi lii na, udaan ngbaan ye Uwumbər aabo la. Unii umək gee ubo aate na, u ga li gee waabo mu. ² Ti yaa gee Uwumbər ki kii waaməb kan, nima le cha ti nyi ke ti gee waabim. ³ Ti yaa gee Uwumbər kan, naatataa le ye ke ti kii waaməb. Le waaməb aa p̄əə. ⁴ Ba pu? binib bimək ye Uwumbər aabim na nyan̄ni dulnyaa aat̄əj. Taah gaa Yesu ki kii na, nima le cha ti nyan̄ni dulnyaa aat̄əj. ⁵ Ulau nyan̄ni dulnyaa aat̄əj? Unii

umək pak ke Yesu ye Uwumbər Aajap̄əən na, uma le nyan̄ni dulnyaa aat̄əj.

Yesu Kristo aaseeraadam

⁶ Yesu Kristo le ye u nan dan dulnyaa wee ni na, le J̄ənn muin u nnyun ni. Baah nan ku u na, le waasin nyan. Naa ye ke J̄ənn muin u nnyun ni baanja la, bi nan ku u ki kpee, le waasin nyan. Uwumbər Aafuur Nyaan mək timi ke nimina ye mbamən la; ba pu? Nfuur Nyaan ye mbaməndaan la. ⁷⁻⁸ J̄ənn nan muin Yesu nnyun ni. U nan kpo, le waasin nyan. Nimina le mək ke u ye Uwumbər Aajap̄əən. Nfuur Nyaan ngbaan mu mək ke u ye Uwumbər Aajap̄əən. ⁹ Kina le Uwumbər ji seeraa ki mək ke Yesu sil ye Ujap̄əən. Ti pak binib aaseeraa la. Uwumbər aaseeraa jer binib yoo. ¹⁰ Unii umək gaa Uwumbər Aajap̄əən ki kii na, u pak Uwumbər aah len pu na. Unii umək kaa pak Uwumbər aah len pu na, u yin Uwumbər unyam̄əndaan la; kinye pu? waa pak Uwumbər aah len Ujap̄əən aabər pu na. ¹¹ Uwumbər aah len pu na le ye ke u tii timi liməfal li kaa kpa ndoon na, ke liməfal ngbaan bi Ujap̄əən ni. ¹² Unii umək kpa Uwumbər Aajap̄əən na le kpa liməfal ngbaan. Unii umək kaa kpa Uwumbər Aajap̄əən na aa kpa liməfal ngbaan.

Liməfal li kaa kpa ndoon na

¹³ M̄ n̄mee tibər tee tii nimi bi gaa Uwumbər Aajap̄əən ki kii na, ke ni bee ke ni kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. ¹⁴ Ti kpa lipobil ki mee Uwumbər ki bee ke ti yaa mee u tiwan ni ye waageehn na kan, u n̄un timi aameel la. ¹⁵ Ti yaa bee ke u n̄un timi aameel kan, ti bee ke ti kan taah mee u tiwan ni na la.

¹⁶ Unii yaa kan una aabo tun titunwanbir ti kaan cha u kpo na kan, u ga mee Uwumbər tii u. Le Uwumbər ga tii u liməfal. Binib bi tun titunwanbir ti kaan cha bi kpo na, Uwumbər ga tii bi liməfal. Le titunwanbir ti cha binib kpo na mu bi. Maa len ke ni li mee Uwumbər tii binib bi tun titunwanbir ngbaan na. ¹⁷ Lituln limək kaa n̄an na po ye titunwanbir la. Titunwanbir ti kaan cha binib kpo na mu bi.

¹⁸ Ti nyi ke unii umək ye Uwumbər aabo na aa ki tun titunwanbir; ba pu? Uwumbər

Aajapɔɔn kii u, le kinimbɔɔn aan ɛmaa ɛa u nibaa.

¹⁹ Ti nyi ke ti ye Uwumbɔɔr aabim la, ki nyi ke dulnyaa aanib mɔmɔk bi kinimbɔɔn aajaal ni la.

²⁰ Ti nyi ke Uwumbɔɔr Aajapɔɔn nan dan ki nan tii timi nlan ke ti bee Uwumbɔɔr, u ye Uwumbɔɔr bamɔnn na la. Ti bi Ujapɔɔn Yesu Kristo ni, nima le ti bi Uwumbɔɔr bamɔnn mu ni. Uma le ye Uwumbɔɔr bamɔnn, ni limɔfal li kaa kpa ndoon na daan.

²¹ Maabim, ni nyan nibaa ɛiwaa ni man.

Lelee aagban̄ ki JŌNN ŋmee ki na

¹ Min Jōnn u ye uninkpel na le ŋmee tibər tee tii nimi Yesu aanib, nimi bi Uwumbər nyan bi na. M gee nimi mbaməm la. Naa ye min baanja le gee nimi. Binib bimək nyi mbamən na mu gee nimi. ² Mbamən pu, le ti gee nimi. Mbamən ngbaan bi tisui ni, ki ga li bi ti chee n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

³ Tite Uwumbər, ni Yesu Kristo u ye Tite Uwumbər Aajarəən na, ga ter timi, ki san timi kinimbaak, ki tii timi nsuudoon, ki cha ti li dii mbamən aasan, ki li gee tɔb.

Mbamən ni ngeehm

⁴ M kan ke ni ponn ni bibaa dii mbamən aasan, Tite Uwumbər aah tuk timi pu na. Le ni ŋa mi mpopiin sakpen. ⁵ Yesu aanib, m gan̄ nimi, cha ti məmək li gee tɔb man. Maa ŋmee nkaal pəən tii nimi. Taah nan piin ki dii Yesu aasan na, ti nan ŋun nkaal ngbaan la, le ki di nan saa din. ⁶ Ti yaa gee Uwumbər kan, naatataa le ye ke ti li keei waaməb. Naah nan piin ki dii Yesu aasan na, ni nan ŋun nkaal ngbaan la, le ki di nan saa din. Nkaal ngbaan le ye ke ti li gee tɔb n-yoonn məmək.

⁷ Biŋman̄mannim chuun dulnyaa wee ni ki wiir. Bi len ke Yesu Kristo aa nan kpaln unii ki dan dulnyaa wee ni. Bima le ye biŋman̄mannim ki ye Kristo aadim. ⁸ Li nyi man, taa cha nimi aatuln bee yəli. M ban ke ni kan naah tun lituln li na aapiin məmək la.

⁹ Unii umək kaa beenin dii Kristo aabər, ki di tibəyayan kpee ti pu na kan, waa gaa Uwumbər. Unii umək beenin dii Yesu aabər na kan, u gaa Tite Uwumbər ni Ujarəən məmək la. ¹⁰ Unii yaa dan ni chee ki joo ni tibər ti kaa ye Kristo aabər na kan, ni taa cha u koo ni nido. Hali ni taa doon u. ¹¹ Unii u doon u na kpaln ubakaatə le na.

Kookoo aabər

¹² M kpa tibər sakpen ki ban m tuk nimi; m mu aa ban m ŋmee ti kigban̄ kee ponn ni.

M dak ke m ga mann nimi, ki len ni chee, aan ti li kpa mpopiin mbaməm.

¹³ Ninaabitiib bi Uwumbər lee bi na dooni nimi la.

Taataa aagban ki JONN ηmee ki na

¹ Min Jonn u ye uninkpel na dooni si, njogeehn Gayus. M gee si mbaməm la.

² Njogeehn, m mee Uwumbər tii si, ke aa li kpa laafee, ki kani tinyoor, ke saawiin aah kpa tinyoor Uwumbər chee pu na.

³ Tinaabitiib bibaa dan do, ki nan tuk mi saah dii mbaməm pu na. Le ni ηa mi mpopiin sakpen a. Aa sil dii mbaməm la.

⁴ M yaa ηun ke maabim dii mbaməm kan, ni ηani mi mpopiin la. Nibaa aa bi ki ηani mi mpopiin ki jer kina.

⁵ Njogeehn, m nyi ke aa ter Yesu aanib bi ye bicham na n-yoonn məmək; saah kaa nyi bi na mu, aa ter bi la. Saah ηani kina na, aa ηani mbaməm la. ⁶ Bi tuk m ni Yesu aanib bi bi do na saah gee bi pu na. Aa pək aabaa, ki li beenin ter bi baasachuln ponn ni. Ter bi Uwumbər aah ban pu na. ⁷ Yesu pu, le bi chuun tuk binib waabər, kaa gaal tiwan nibaa binib bi kaa dii Yesu aasan na chee. ⁸ Nima pu, ni ηan ke timi bi dii Yesu aasan na li ter bi. Ti yaa ter bi kan, ti ter bi ke bi tuk binib Yesu aabər ti ye mbamən na la.

⁹ M nan ηmee tibər tibaa tii Yesu aanib. Le Diotrefes aa gar ti. U ban ke u li ye Yesu aanib aayidaan. ¹⁰ U len tibəbir ki geei inyamən paani timi. Waah ηa kina na, waa faar. Tinaabitiib yaa dan kan, waa channi bi tichann. Binib bi ban ke bi chann bi tichann na, u kiir bi, kaa kii, ki ban ke u jenn nyan bi Yesu aanib ponn ni. M yaa fuu ni kan, m ga baa u waah ηani pu na, aan ti nyan mpaan pu.

¹¹ Njogeehn, taa dii unii u kaa ηan na aataabuu. Li dii unii u ηan na aataabuu. Unii umək ηani ni ηan na kan, u ye Uwumbər yoo la. Unii umək ηani ni kaa ηan na kan, waa nyi Uwumbər.

¹² Binib məmək pak Demetrius. Waah dii mbamən aasan pu na le mək ke u ye unii. Ti mu pak u. Aa bee ke taah len pu na, ti gbii la.

¹³ M kpa tibər sakpen, ki ban m tuk si. Maa ban m ηmee ti kigban kee ponn ni. ¹⁴ M dak ke ni yaa kpee siib kan, m ga kan si, ki len aa chee.

¹⁵ Uwumbər tii si nsuudoon.

Yesu aanib bi bi do na dooni si. Aa doon Yesu aanib bi bi aa chee na məmək ubaabaa tii timi.

Kigban ki JUUD ηmee ki na

¹ Min Juud, u ye Yesu Kristo aatutunn, ni Jems aanaal na le ηmee tibər tee tii nimi bi Uwumbər lee nimi na. U gee nimi, ki joo nimi Yesu Kristo pu la.

² M mee Uwumbər ke u moo san nimi kinimbaak, ki tii nimi nsuudoon, ki cha ni li gee təb mbaməm.

Bibiindam aah ηani pu na

³ Maanigeekaab, nnimbil nan man ke m ηmee kigban ki tuk nimi Uwumbər aah gaal timi lir pu na aabər tii nimi. M mu aa ηmee kina; ba pu? ni muk mi ke m ηmee kigban ki gan nimi ke ni li pəəni nibaa ki li joo Uwumbər aabər, ki yii binib bi bii ti na. Uwumbər le nan di tibər ngbaan tii waaninyaam. Ubaa taa kpeln ti. ⁴ Budabu cha m gan nimi kina na le ye ke binib bibaa nan koo ni nikaasisik ni, ki ηmanni nimi. Baa san Uwumbər. Bi len ke Uwumbər aah di cha pinn timi pu na, ti yaa gər kidagook kan, waan daa titafal. Bi yii Tidindaan Yesu Kristo. Uma baanja le ye Tidindaan. N-yaayoonn na, Uwumbər aabənabtiib nan ηmee ke Uwumbər ga daa bibiindam ngbaan aatafal.

⁵ Ni nyi maah ga tuk nimi pu na məmək. Le m ban m teer nimi. Uwumbər nan nyan Israel yaab Ijpt aatiη ni ki gaa bi lii. Le u mu nan ku bi ponn ni binib bi kaa gaa u ki kii na.

⁶ Teer man, Uwumbər aatuuntiib bi nan di cha Uwumbər aah tii bi lituln li na, ki nyan ni bido paacham na aabər. Uwumbər nan buu bi tikululn ti baan ηmaa buur ti na, ki di bi ηa mbəmbəən mu bi kitin aataab na ni, ki nan saa nwiin mundaln u ga ji bi tibər ki siin bi ntafadaan na. ⁷ Teer man, Sodom ni Gomora aatim, ni itingbaan na aanib bi nan gər kidagook, ki mu yii bipiib ki ban bijab na aabər. Uwumbər nan daa bitafal, ki di bi ηa mmii mu kaan junn na ni, ni le ye nsurm ki tii titunwanbirdam məmək.

⁸ Le bibiindam bi bi nikaasisik ni na aa gar nsurm ngbaan. Bi mu ηani ke binib

ngbaan aah nan ηani pu na la. Bi len ke bi dan tidan ti mək bi ke bi gər kidagook, ki seei Uwumbər aatuuntiib, ki taa kii unii ubaa aaməb na. ⁹ Maikel u ye Uwumbər aatuuntiib aaninkpel na aa nan gee ke u sii kinimbəη. U ni kinimbəη nan kpak kinikpakpak Moses aawon pu, ke ulau ga yoor u. Maikel mu aa gee ke u sii kinimbəη ki bii ki. U nan po bui ki ke, “Uwumbər li kae si.” ¹⁰ Bibiindam ngbaan ma seei Uwumbər aatuuntiib la, kaa nyi baah bi pu na. Bi ηani bisui aah gee pu na, ke ipeel i kaa dak ilandak na aah ηani pu na. Nima le Uwumbər ga daa bitafal. ¹¹ Tibəbir bi bi pu la. Bi yii Uwumbər aaməb ke Keenn aah nan yii pu na. Bi mək binib mməkm mu kaa ηan na ηimombil pu, ke Balaam aah nan ηa pu na. Bi yii baaninkpiib aaməi ke Kora aah nan yii pu na. Uwumbər ga bii bi mu. ¹² Ni yaa kpaan ni ji tijikaar Uwumbər aadiik ni kan, bi sak nikaasisik ni ke tijəη aah likr libəkul pu pu na; ba pu? bi kpaan ji ni chee, kaa san Uwumbər. Bi ban ke bi kpiin bibaa baanja la. Baa kpa tinyoor. Bi naahn utaal u yun ki bəln ki joo ni libuln kaa nu na la; ki naahn isui i kaa lu ηisubil ki kpo ki kpukr lir na la. ¹³ Bi tun iniməən aatuln la, ki naahn nnyusakpem aanyunkpenn ti ηani tipupukr ni tijəη nnyun aagbaan na la, ki ki naahn ηiηmabil ηi kaa chuun ηaasan ni na. Uwumbər ga di bi ηa mbəmbəən ni, n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

¹⁴ Tə, Enok, u nan ye Adam aayaabisəək lolooob na, nan puun len Uwumbər aah ga ηa bibiindam ngbaan pu na ke, “Li pel man, Uwumbər ni waatuuntiib ηichur kipiik ga dan ¹⁵ ki nan ji binib məmək tibər, ki ga bii titunwanbirdam məmək; ba pu? bi yii Uwumbər, ki tun titunwanbir waah kaa gee pu na, ki len tibəbir u pu.”

¹⁶ Bibiindam ngbaan ηulni n-yoonn məmək; tiwan nibaa aa mə bi chee. Bi dii tiwan ni kaa ηan na aakpeek, ki len mpəən pu ki kpa kipupuk, ki pak biwankpadam, ηimombil pu.

Nsurm ni nsakm aabər

¹⁷ Maanigeekaab, teer man Tidindaan Yesu Kristo aakpambalb aah nan tuk nimi pu na, ¹⁸ ke kookoo aayoonn ni, binib ga

li bi ki ηani bininyaam mbonyun, ki dii tiwan ni kaa ηan na aakpeek, Uwumbor aah kaa gee pu na. ¹⁹ Binib ngbaan yakr Yesu aanib la, ki dii bisui aah gee pu na, kaa kpa Uwumbor Aafuur Nyaan. ²⁰ Maanigeekaab, naah gaa Uwumbor aabor ti ye chain na pu na, ni li moo dii waasan mbamom, ki li mee u Waafuur Nyaan aapoon pu, ²¹ ki li ye binib bi Uwumbor ga li gee bi na, ki kii buyoonn Tidindaan Yesu Kristo ga tii timi limofal li kaa kpa ndoon na, waanimbaasaln pu na.

²² Binib bibaa joo beeni la. San bidam kinimbaak man, ²³ ki ter bibaa mu ke bi ηmar ki nya ntafadaan ni. San bibaa mu kinimbaak man, ki li nan baatunwanbir ti ηa bi tijon na, ki li san ijawaan baatunwanbir taa doo nimi.

Kipak aameel

²⁴ Uwumbor u wiin chain na ga li ηmaa joo nimi, ni taa lir, ki ga ηmaa di nimi siin unimbiin ni, le ni ga li kpa mpopiin sakpen, kaan li kpa taani ubaa. ²⁵ Uwumbor baan baanja le bi. Tidindaan Yesu Kristo pu le u nyan timi ntafadaan ni, ki gaa timi lii. Uwumbor le yeh nnyun, ni mpakm, ni mpoon momak, ni tiwan momak, n-yoonn mu jer na, ni dandana wee, ni n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

TIBŌKPIIRKAAN (REFELEESIONN)

¹ TibŌr tee le UwumbŌr nan tuk Yesu Kristo ke u nan kpiir tuk waatutum. Ti ye tibŌr ti ga ŋa woween na la. Le Yesu nan tun waatuun ke u buen waatutunn Jŏnn chee ki ti tuk u tibŌr ngbaan. ² UwumbŌr ni Yesu Kristo aah tuk Jŏnn tibŌr ti, ki mŏk u tiwan ni na, le u ŋmee ni mŏmŏk kigbanj ponn ni. ³ Unii u karn UwumbŌr aabŌr timina binib aanimbil ni na, UwumbŌr aanyoor bi u pu. Binib bi ŋun ki ŋa taah len pu na, UwumbŌr aanyoor bi bi mu pu. Ba pu? buyoonn tibŌr tee ga nan ŋa na aa ki daa.

U doon Yesu aanib bi bi ntim mulole ni na

⁴⁻⁵ Min Jŏnn le ŋmee kigbanj kee ke m tii Yesu aanib bi bi Asia aatim mulole ni na. UwumbŌr u nan bi, ki beenin bi, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ni Waafuur mulole mu bi waabŌrjal chee na, ni Yesu Kristo, ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon. Yesu Kristo len mbamŏn, ki puen fikr nkun ni, ki ye dulnyaa wee ni aabŌrb aayidaan.

U gee timi la, ki di waasin finn timi, ki nyan timi titunwanbir ni, ki gaa timi lii, ⁶ ki ŋa timi waanaan ni aanib bi ye bito-toorb na, ke ti li tun lituln tii Ute UwumbŌr. Uma Yesu le ye uyimbidaan, ki kpa mpŏŏn mŏmŏk n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

⁷ Lik, u ga dii ntaalangbam ni ki dan. Binib mŏmŏk aanimbil ga kan u. Binib bi nan saa u na mu ga kan u. U pu, le ŋinibol ŋimŏk bi dulnyaa wee ni na ga wii. Ni ye mbamŏn la. Amii.

⁸ Tidindaan UwumbŌr, u yeh mpŏŏn mŏmŏk, ki nan bi, ki beenin bi, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na le len ke uma le ye Alfa ni Omega,* mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan.

Yesu aah kpiir ubaa mŏk Jŏnn pu na

⁹ Min Jŏnn u ye nina aabo na, m ni nimi kpaan ki ji falaa ni suklaa Yesu pu, ki ye waanaan ni aanib. UwumbŌr aabŌr ni Yesu aabŏnyaan tee pu, le bi nan di mi kaan lidikl li bi yin li ke Patmos na pu.

* **1:8** : Alfa ni Omega aatataa le ye mpiin ni ndoon. † **1:13** : Lik Daniel 7.13; 10.5.

¹⁰ Tidindaan aakpaakool daal le UwumbŌr Aafuur Nyaan nan fir m pu. Le m ŋun nneel sakpiin len mpuwŏb ke kakaan na, ¹¹ ki bui mi ke, “Ŋmee saah ga kan pu na kigbanj ni, ki di kigbanj ngbaan tun Yesu aanib bi bi Asia aatim mulole ni na chee, bi bi Efesus aatiŋ ni, ni Simina aatiŋ ni, ni Pegamum aatiŋ ni, ni Tiataira aatiŋ ni, ni Sadis aatiŋ ni, ni Filadelfia aatiŋ ni, ni Laodisea aatiŋ ni na.”

¹² Le m fenn lik ke m bee udaan u len m chee kina na. Maah fenn na, le m kan salmaa aawan ni pu karyaa tiib tŏŋni na tiwan nilole, ¹³ ni unii u naahn Unibŏn Aabo na, bi bikaasisik ni, ki pee libŏkul li pii utaafar na, ki buu salmaa aagbapapaln ubiŋ chee.† ¹⁴ Uyil ni waayikpir piin chain, ke tikokonn na. Unimbil wiin ke mmii na. ¹⁵ Utaafar mu wiin ke baah pur tikur ti mmii ni na aah wiin pu na. Uneel mu fuuk ke bunyŏb sakpem aanyun na. ¹⁶ Le u joo iŋmabi ilole uŋangii ni. Kijaak aajuk ki ka ŋipepel mŏmŏk ŋilee na mu bi umŏb ni. Unimbil wŏb wiin chain, ke nwiin aah wiin chain pu nwiin pu na. ¹⁷ Maah kan u na, le m lir gbaan unimbiin ni ke maah kpo le na. Le u di uŋangii paan m pu, ki bui mi ke, “Taa san ijawaan. Min le ye mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan. ¹⁸ Min le ye umŏfadaan. M nan kpo, le ki fikr, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ki joo nkun ni kitekpiitiŋ aasaafii tiib. ¹⁹ Nima pu na, ŋmee saah kan pu na, ki ŋmee naah bi pu dandana wee na, ki ŋmee naah ga nan ŋa pu n-yoonn mu choo na na. ²⁰ Saah kan iŋmabi ilole i ŋŋangii ni, ki kan salmaa aawan ni pu karyaa tiib tŏŋni na tiwan nilole na, naatataa le ye ke iŋmabi ilole ngbaan si maanib bi bi ntim mulole ngbaan ni na aatuuntiib aasisiiaan. Karyaa tiib aah tŏŋni tiwan ni pu, aan ni ye nilole ngbaan mu si maanib bi bi ntim mulole ngbaan ni na aasisiiaan.

2

Efesus aatiŋ aanib aabŌr

¹ “Ŋmee kigbanj tii maanib bi bi Efesus aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u joo iŋmabi ilole ngbaan ŋŋangii ni, ki chuun salmaa

aawan ni pu karyaa tiib tɔŋni na tiwan nilole na aakaasisik ni na le len tibɔr timina: ² M nyi naah tun lituln linimaln pu na, ki nyi naah kpa limɔr pu na, ki nyi ke ni yii bibiindam, ke ni lik binib bi ŋmanni ke bi ye maakpambalb kaa ye na aabimbin aah bi pu na, ki bee ke bi ye biŋmanŋmannim la. ³ Ni kpa limɔr la. M pu, le ni ji falaa, kaa bakr. ⁴ Tɔ, m mu galn nimi; ba pu? naa ki gee mi ke naah nan gee mi njan pu na. ⁵ Teer man naah nan bi pu, kaa ki bi kina dandana wee na, ki kpeln nimi aabimbin man, ki ki li ŋani ke naah nan ŋani njan pu na. Ni yaa kaa kpeln nimi aabimbin kan, m ga dan ni chee ki nan chuu nyan nimi aakarya ngbaan, le naan ki li ye maanib. ⁶ Tɔ, ni mu nan Nikolas aanib aah tun pu na. Naah nan baatuln na, nima le ŋan; m mu nan baah tun pu na.

⁷ “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

“Unii umɔk nyan na, m ga cha u moo limɔfal aasubil ŋi bi Uwumbɔr do, aan bi yin nima chee ke Paradais* na.

Simina aatiŋ aanib aabɔr

⁸ “Ŋmee kigban tii maanib bi bi Simina aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u ye mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan, ki nan kpo ki ki fikr na le len tibɔr timina: ⁹ M nyi naah ji falaa sakpen pu na, ki ye bigiim pu na; ni mu tee ye biwankpadam le Uwumbɔr chee. M nyi binib bibaa aah sii nimi pu na. Bi len ke bi ye Juu yaab, le kaa ye; bi ye kinimbɔŋ aanib la. ¹⁰ Ni ga ji falaa dandana wee; ni mu taa san ijawaan man. Kinimbɔŋ ga di ni ponn ni bibaa ŋa kiyondiik ni, aan ni kan ntɔŋ, le ni ga ji falaa iwiin kipiik. Ni li dii maasan mbamɔm ki nan saa nkundaal man. Le m ga nan tii nimi lipal li ye limɔfal li kaa kpa ndoon na.

¹¹ “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

“Unii umɔk nyan na aan kan lelee aakun.

Pegamum aatiŋ aanib aabɔr

¹² “Ŋmee kigban tii maanib bi bi Pegamum aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u kpa kijaak aajuk ki ka ŋipepel mɔmɔk ŋilee na le

len tibɔr timina: ¹³ M nyi naah bi nin chee na, ke ni bi kitiŋ ki ye kinimbɔŋ aatiŋ na ponn ni la. Ni mu beenin si nchan ni la, kaa yii mi. Buyoonn bi nan ku maaseeraadaan bamɔnn Antipas nikaasisik ni, kinimbɔŋ aah bi nin chee na, naa nan yii mi. ¹⁴ Tɔ, m mu galn nimi tibɔr tibaa pu. Ba pu? Ni ponn ni bibaa joo Balaam aamɔkm; uma le nan mɔk Ubɔr Balak waah ga ŋa pu ki tɔŋ Israel yaab bi ti ŋmɔ libaawol aanann, ki gɔr kidagook, aan Uwumbɔr daa bitafal na. ¹⁵ Binib bibaa mu bi ni ponn ni, ki ŋani kina, ki dii Nikolas aanib aamɔkm kina. ¹⁶ Nima pu na, kpeln nimi aabimbin man. Ni yaa kaa kpeln nimi aabimbin kan, m ga fuu ni mala, ki di kijaak aajuk ki bi mmɔb ni na jan binib ngbaan.

¹⁷ “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

“Unii umɔk nyan na kan, m ga tii u ti-jikaar ti bɔr aan bi yin ti ke mana† na, ki ga tii u litakpapiln li liyimbipɔln ŋmee li pu na. Ubaa aan li nyi liyimbipɔln ngbaan; unii u gaa li na baanja le ga li nyi.

Tiataira aatiŋ aanib aabɔr

¹⁸ “Ŋmee kigban tii maanib bi bi Tiataira aatiŋ ni na aatuun ke min Uwumbɔr Aajapɔɔn u kpa ŋinibil ŋi wiin ke mmii na, ni titaafar ti wiin ke baah pur tikur ti mmii ni na aah wiin pu na le len tibɔr timina: ¹⁹ M nyi naah tun pu na, ki gee binib pu na, ki gaa mi ki kii pu na, ki kpa limɔr pu na, ki tun lituln dandana wee ki jer naah nan tun njan pu na. ²⁰ Tɔ, m mu galn nimi; ba pu? ni ŋmin ki lik Jesebel, upii u len ke u ye Uwumbɔr aabɔnabpii kaa ye na. U ŋmanni maatutum, ki tuk bi ke bi yaa gɔr kidagook ki ŋman libaawol aanann kan, naa bir. ²¹ M tii u nsan ke u kpeln waabimbin, u mu aaban u di cha kidagook aatuln. ²² U ni binib bi dii ki gɔr kidagook na yaa kaa kpeln baabimbin ki di cha waatuln kan, m ga cha bi ji falaa sakpen, ²³ ki ga ku waabim mu. Le maanib bi bi ŋipepel mɔmɔk na ga bee ke min le nyi bisui ni aah bi pu na. M ga tii ni ponn ni unii mɔmɔk waatuln aah ŋeer pu na.

* 2:7 : Paradais aatataa le ye ke “isui i lu ŋisubil ŋi mɔ sakpen na aasaak.” † 2:17 : Mana ye tijaakar ti Uwumbɔr nan tii Israel yaab buyoonn bi nan bi nteersakpiin ni kaa kpa nibaa bi ji na. Lik Nnyam 16.33.

24-25 “Tɔ, nimi bibaa mu bi Tiataira aatiŋ ni, kaa dii Jesebel ngbaan aamɔkm, kaa bae kinimbɔŋ aatuln li bi yin li ke ‘tibɔr ti nyoo na.’ Nimi le m len ke ni li joo naah kpa tibɔr ti na, ki nan saa bundaln m ga fuu ni na. Maan bui nimi ke ni ŋa tiwan nibaa ki kpee. 26 Binib bimɔk nyanŋ ki tun maatuln n-yoonn mɔmɔk na, m ga tii bi tininkpir bi li joo ŋinibol na, ke maah gaa Nte Uwumbɔr chee tininkpir pu na. 27 Le bi ga li joo ŋi mpɔɔn pu, ki gbaa wii ŋi yak yak ke tiyakr aabuul na.† 28 M ga tii bi liŋmabil naanyuun mu.

29 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

3

Sadis aatiŋ aanib aabɔr

1 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Sadis aatiŋ ni na aatuun ke min u kpa Uwumbɔr Aafuur mulole ki joo iŋmabi ilole ŋŋaal ni na le len tibɔr timina: M nyi naah tun pu na, ki nyi ke ni naahn ke ni kpa limɔfal le na, ki mu tee kpo. 2 Fiin man, ki toor nimi aabimbin, ki dii Uwumbɔr mbamɔm ki jer naah dii u pu dandana wee na; nimi aatuln aa gbiin Uwumbɔr aanimbil. 3 Nima pu na, teer man naah nan ŋun Uwumbɔr aabɔr ki gaa ti pu na. Ni li keei ti man, ki kpeln nimi aabimbin. Ni yaa kaa finn ngeen pu kan, m ga dan ni chee ke unaayuk aah ga dan pu na. Naan li nyi buyoonn m ga dan ni chee na. 4 Tɔ, ni ponn ni bibaa bi Sadis aatiŋ ponn ni, kaa tun titunwanbir. Bima le ga chuun m chee paacham, ki pee ŋibɔkupiin; ba pu? bi ŋeer kina. 5 Unii umɔk nyanŋ na, m ga peen u libɔkupiln. Maan chuu ber waayimbil limɔfal aagbaŋ ni. M ga len ke u ye maanii, Nte Uwumbɔr ni waatuuntiib aanimbiin ni.

6 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

Filadelfia aatiŋ aanib aabɔr

7 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Filadelfia aatiŋ ni na aatuun, ke min Yesu u ye chain, ki ye mbamɔn, ki kpa Ubɔr David aasaafii na, yaa piir mbisamɔb kan, ubaa aan ŋmaa piin mu; m yaa piin mu mu kan, ubaa aan ŋmaa piir mu, 8 min le len tibɔr timina: M

nyi naah tun pu na. M bee ke ni kpa mpɔɔn siib. Ni joo maabɔr, kaa yii maayimbil. M piir mbisamɔb tii nimi, le ubaa aan ŋmaa piin mu. 9 M ga cha kinimbɔŋ aanib bi mɔn nnyamɔn ke bi ye maanib, kaa ye na, dan ni chee ki nan gbaan kitinŋ ninimbiin ni, ki bee ke m gee nimi la. 10 Ni kii maabɔr, ki kpa limɔr. Nima pu na, m mu ga li lik nimi, ki nyan nimi falaa u ga pii dulnyaa aanib mɔmɔk ki tɔŋ bi na ni. 11 M ga gir ni mala. Ni li beenin dii maasan mbamɔm ke naah dii pu dandana wee na, ubaa taa lenŋ nimi aapiin nsan ni. 12 Unii umɔk nyanŋ na, m ga ŋa u jatɔlk Maawumbɔr Aadichal ni, le u ga li bi nima n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. M ga ŋmee Maawumbɔr aayimbil, ni waatiŋ ki ye Jerusalem pɔɔn ki ga nyan ni u chee paacham na aayimbil u pu. M ga ki ŋmee maayimbipɔln mu u pu.

13 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

Laodisea aatiŋ aanib aabɔr

14 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Laodisea aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u ye mbamɔn, ki len ibamɔn, ki ye Uwumbɔr aah nan naan tiwan ni mɔmɔk na aayidaan na, le len tibɔr timina: 15 M nyi naah tun pu na; naa soon kaa ton mu; m ba ga li gee ke ni li soon, bee ni li ton. 16 Ni bi ke kinyubɔbɔk ki kaa ton kaa soon mu na la; nima pu le m ga tii nimi mmɔb ni lii. 17 Ni len ke ni ye biwankpadam ki kan liwangol kaa lann nibaa, kaa tee nyi ke ni kpa kinimbaak, ki ye bigiim, ki ye bijoom, ki si niŋmeen la. 18 Nima pu na, m sur nimi ke ni daa m chee salmaa u bi di pu mmii ni aan u ŋa chain na, aan ki sil li ye biwankpadam; ki daa m chee tiwanpeenkaan ni piin na ki di peen, aan binib taa ki kan naah si niŋmeen pu na; ki daa m chee linimbil aanyɔk ki di mee ninimbil aan ki likr. 19 Maah gee binib bimɔk na, m sur bi ki dar bitafal. Nima pu na, cha ninimbil li man aan ni kpeln nimi aabimbin man. 20 Li pel man, m si mbisamɔb chee ki kpaar jaalenŋ. Unii umɔk ŋun maaneel ki piir tii mi na, m ga koo ni u chee, ki nan ji u chee tijikaar, u mu ga ji m chee. 21 Unii umɔk nyanŋ na, m ga

† 2:27 : Lik Ilahn 2.8-9.

cha u kal m chee maabərjal pu, ke m mu aah nan nyan pu ki kal Nte Uwumbər chee waabərjal pu pu na.

²² “U kpa litafal na kan, u n̄un Uwumbər Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.”

4

Paacham yaab aah dooni Uwumbər pu na

¹ Waah len ti doo na, le m kan Uwumbər do aabisaməb piir. Le nneel mu naahn kakaan ki len m chee njan na le len ke, “Dan paacham do, le m ga mək si bud-abu ga sil n̄a n-yoonn mue aapuwəb na.”

² Libuul ngbaan ni le Uwumbər Aafuur Nyaan yoor mi buen paacham. Le m ti kan libərjal si Uwumbər do; ubaa mu ka li pu. ³ U ka li pu na wiin chain ki piin, ki man. Waakpimanja u ye likal na mu lur goln libərjal ngbaan. ⁴ Le njjal moninko ni njinaa mu si gob libərjal ngbaan. Bininkpiib moninko ni binaa mu ka njjal ngbaan pu, ki pee tiwanpiln, ki chik salmaa aayikpupur.

⁵ Libərjal ngbaan chee moor lak lak ke utaal aah moor pu na, kifuu k mu faa ke utaal aah tar pu na. Karyaa bilole mu wiin libərjal ngbaan aanimbiin ni, ki ye Uwumbər Aafuur mulole la. ⁶ Libərjal aanimbiin ni wəb naahn nnyusakpem, ki wiin chain ke kinimbilik aah wiin pu na.

Le tiwanfuurkaan ninaa mu si gob libərjal ngbaan. Tiwanfuurkaan ngbaan aanimbiin ni, ni nipuwəb mu nan ye njinimbil n̄meen la. ⁷ Le nibaa naahn uchinn, nibaa mu naahn unaajabo, nibaa mu aanimbil wəb naahn unii la, nibaa mu naahn libərwiin li laani na. ⁸ Ni məmək nan kpa ifeen iloloob, ki mu nan kpa njinimbil tiwon məmək pu. Nwiin pu ni kinyeek məmək, naa fuur; n-yoonn məmək ni len ke,

“Chain, chain, Tidindaan Uwumbər u yeh mpəən məmək na ye chain la.

U nan bi, ki beenin bi,

ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”

⁹ Tiwanfuurkaan ninaa ngbaan le len kina, ki di mpakm, ni lisil, ni idoon tii Uwumbər u ka libərjal pu, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

¹⁰ Tiwanfuurkaan ngbaan aah len kina na,

le bininkpiib moninko ni binaa ngbaan gbaan Uwumbər u ka libərjal pu ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na aanimbiin ni, ki doon u, ki di baasalmaa aayikpupur bil waabərjal taab, ki len ke,

¹¹ “Tidindaan Uwumbər, si le n̄eer ke ti pak si, ki nyun si,

ki n̄eer aa li kpa mpəən;

ba pu? si le naan tiwan məmək.

Saageehn pu le aa nan naan tiwan məmək.

Saageehn pu le ni məmək bi.”

5

Kigban ni Upihbo na

¹ Le m kan Uwumbər u ka libərjal pu na n̄ub kigban un̄angii ni. Kigban ngbaan nan kpa n̄n̄meen n̄ipepel məmək, ki dab n̄iməgbin nfum mulole. ² Le m n̄un Uwumbər aatuun mpəəndaan len mpəən pu ke, “N̄ma n̄eer u dab kigban ngbaan ki kpar ki?” ³ Le baa kan unii ubaa paacham, bee kitiñ, bee kitiñ aataab, u ga n̄maa kpar kigban ngbaan ki lik ki ponn ni na. ⁴ Baah kaa kan unii u n̄eer u kpar kigban ngbaan ki lik ki ponn ni na, nima pu le m wii pam. ⁵ Le bininkpiib na ponn ni ubaa bui mi ke, “Taa ki wii. Lik, Yesu u pəə ke uchinn, ki ye Juda aanibol ni aanii ubaa, ki ye Ubər David aayaabil na le nyan, ki ga n̄maa dab kigban ki bi dab ki nfum mulole na, ki kpar ki.”

⁶ Le m kan Upihbo si libərjal, ni tiwanfuurkaan ninaa, ni bininkpiib na aakaasisik ni. Upihbo ngbaan kpa libuel uneen ni ke baah kər u le na, ki kpa iyiin ilole ni njinimbil nilole ni ye Uwumbər Aafuur mulole mu Uwumbər tun ni mu n̄ipepel məmək dulnyaa wee ni na. ⁷ Le Upihbo ngbaan buen Uwumbər u ka libərjal pu na chee, ki ti gaa kigban ngbaan un̄angii ni. ⁸ Waah gaa kigban na, le tiwanfuurkaan ninaa ngbaan, ni bininkpiib moninko ni binaa ngbaan, nan gbaan unimbiin ni. Bi məmək gbaa tibar, ki joo salmaa aasambil ni gbii tulalee aayon na. Tulalee aayon ngbaan si Uwumbər aanib aameel aasisiiaan. ⁹ Le bi gaa ilahn̄pəən ki tii Upihbo ngbaan ke, “Si le n̄eer aa gaa kigban ngbaan ki dab ki;

ba pu? aa nan kpo ki di saasin daa binib tii
Uwumbər;

binib ngbaan nyan ɲitimbol
məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni,
ki len iliin imək bi dulnyaa wee ni na,

¹⁰ Aa ɲa bi saanaan ni aanib bi ye bitotoorb
na,

bi ti tun lituln tii timi Aawumbər,
le bi ga li joo dulnyaa məmək.”

¹¹ Le m lik ki kan Uwumbər aatuuntiib
ɲichur ɲichur, kaa ti nyi baakahm. Bi si gob
Uwumbər aabərjal, ni tiwanfuurkaan, ni
bininkpiib ngbaan. ¹² Le m ɲun bi məmək
len mpəən pu ke,

“Upihbo u bi nan kər u na le ɲeer u kan yiko,
ni liwankpal,

ni nlan, ni mpəən, ni nnyuɲ, ni
mpakm, ni idoon.”

¹³ Le m ɲun binib bi bi paacham na, ni
binib bi bi kitin na, ni binib bi bi kitin
aataab na, ni tiwan nimək bi nnyusakpem
ni na, ni Uwumbər aah naan tiwan nimək
na məmək len ke,

“Uwumbər u ka libərjal pu na, ni Upihbo
ngbaan

le yeh mpakm, ni lisil, ni nnyuɲ, ni
mpəən,

n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”

¹⁴ Le tiwanfuurkaan ninaa ngbaan kii ke
“Amii.” Bininkpiib ngbaan mu nan gbaan
Uwumbər ni Upihbo ngbaan aanimbiin ni
ki doon bi.

6

Nidab na

¹ M kan Upihbo ngbaan chuu dabr kig-
ban ki bi nan dab ki nfum mulole pu na
nibaa. Le m ɲun tiwanfuurkaan ninaa
ngbaan ponn ni nibaa len ke utaal aah tar
pu na ke, “Dan.” ² Le m lik ki kan utapiin.
Unii u dik u pu na joo butəm. Le bi tii u
linyan aayikpupuk u di chin. Le u buen u
ti nyan binib, ki sil ti nyan bi.

³ Le Upihbo ngbaan nan ki chuu dabr
kigban ngbaan aadam leler. Le m ɲun
tiwanfuurkaan leler len ke, “Dan.” ⁴ Le
utaman mu fuu ni. Bi nan tii unii u dik
utaman ngbaan pu na kijaak aajuk sakpen,
le Uwumbər tii u mpəən ke u cha dulnyaa
aanib to butəb ki ku təb.

⁵ Le Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam
tatar. Le m ɲun tiwanfuurkaan tatar len

ke, “Dan.” Le m lik ki kan utanbən. Unii
u dik utanbən ngbaan pu na nan joo tiwan
ni bi joo ɲaɲni tijikaar na uɲaal ni. ⁶ Le
m ɲun nneel len tiwanfuurkaan ninaa ng-
baan aakaasisik ni ke, “Tijikaar taa li wiir,
taadaak li pəə. Tə, taa bii nkpan ni ɲisubil
aawanyukaan.”

⁷ Le Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam
nandar. Le m ɲun tiwanfuurkaan nandar
aaneel len ke, “Dan.” ⁸ Le m lik ki kan
utanyənyən. Unii u dik u pu na aayimbil
ye Nkun. U bi yin u ke Kitekpiitin na mu
dii u. Le Uwumbər tii bi mpəən ke bi di
kijaak aajum, ni nkon, ni iween, ni ipeel ku
dulnyaa aanib lipepel nandar wəb.

⁹ Le Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam
ɲmuɲmur. Le m kan binib aawiin kitork
aabimbiln taab, Uwumbər do. Bi ye binib
bi bi nan ku bi na. Bi nan mooni Uwumbər
aabər ki tuk binib Yesu aabənyaan. Nima
le cha bi ku bi. ¹⁰ Le binib ngbaan aawiin
teen mpəən pu ke, “Tidindaan u ye chain
ki ye mbamən na, ni ga yunn ki ti saa kinye
pu aan aa ga ji dulnyaa aanib bi ku timi na
aabər ki daa bitafal?” ¹¹ Le Uwumbər peen
bi məmək tikparpipiin, ki bui bi ke u siin ke
binib ku bitutuɲeen aatətiib bi məmək dii
Yesu na, ke baah nan ku bi pu na. Bi laa
fuur siib ki nan saa n-yoonn ngbaan.

¹² Le m kan Upihbo ngbaan ki chuu dabr
ndam loloob. Le kitin den sakpen. Le
nwiin bəln ke likekebəln na. Le uɲmal
mann ke nsin na. ¹³ Inmabi nyan ni
paacham ki lir kitin ke kibun aah ker ɲisubil
ɲi kaa pur na lir pu na. ¹⁴ Kitaapaak
kpab ki buen ke baah kpai kikapeek pu
na. Le ɲijoo ni ɲidik məmək fii foor. ¹⁵ Le
dulnyaa aayidam, ni bibərb, ni butəb aajab
aayidam, ni biwankpadam, ni bipəəndam,
ni binaagbiib məmək, ni bimalb məmək bər
titakpalunn ni, ni ɲitakpasakpiin taab ɲijoo
paab, ¹⁶ ki bui ɲijoo ni ɲitakpal ke, “Lir ti
pu, ki biin ti pu, aan Uwumbər u ka libərjal
pu na taa li waa timi, Upihbo ngbaan mu
aanjuul taa pii timi; ¹⁷ ba pu? baanjuul
aawiin sakpiin daal fuu ni a. Nma ga ɲmaa
sil?”

7

*Israel aanib ɲichur nkub ni imonko ilee ni
ɲinaa na*

¹ Nimina aapuwɔb le m kan Uwumbɔr aatuuntiib binaa si dulnyaa aapepel mɔmɔk ŋinaa, ki kiir libuln ke li taa ki daa kitin ni, ki taa daa nnyusakpem ni, ki taa daa isui ni. ² Le m kan Uwumbɔr aatuun uken nyan ni liwipuul wɔb ki dan paacham, ki joo ni Uwumbɔr u ye limɔfal daan na aadaan, ki nan teen mpɔɔn pu, ki tuk Uwumbɔr aatuuntiib binaa bi Uwumbɔr tii bi mpɔɔn ke bi bii kitin ni nnyusakpem na ke, ³ “Ni taa bii kitin, bee nnyusakpem, bee isui ki li kii buyoonn ti ga nan daan timi Aawumbɔr aatutum aayigbeer pu na.” ⁴ Le m ŋun baah daan binib bi na aakahm. Bi nan ye binib ŋichur nkub ni imonko ilee ni ŋinaa, ki nyan ni Israel aanibol mɔmɔk ni. ⁵⁻⁸ Bi nan daan bi kina la:

Juda aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
 Rubenn aanibol aanib ŋichur kipiik ni
 ŋilee,
 Gad aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
 Aser aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
 Naftali aanibol aanib ŋichur kipiik ni
 ŋilee,
 Manase aanibol aanib ŋichur kipiik ni
 ŋilee,
 Simeonn aanibol aanib ŋichur kipiik ni
 ŋilee,
 Liifai aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
 Isakar aanibol aanib ŋichur kipiik ni
 ŋilee,
 Sebulunn aanibol aanib ŋichur kipiik ni
 ŋilee,
 Josef aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
 Benjamins aanibol aanib ŋichur kipiik ni
 ŋilee.

Kinipaak sakpen

⁹ Nimina aapuwɔb le m kan kinipaak sakpen. Ubaa aa ti ki nyi baakahm. Bi nyan ŋitimbol mɔmɔk aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imɔk bi dulnyaa wee ni na, ki si Uwumbɔr aabɔrjal ni Upihbo ngbaan aanimbiin ni, ki pee tikparpiin, ki ŋub tibɔkparfaa biŋaal ni, ¹⁰ ki teen mpɔɔn pu ke, “Timi Aawumbɔr u ka libɔrjal pu na, ni Upihbo ngbaan le nan gaa timi lii.” ¹¹ Le Uwumbɔr aatuuntiib mɔmɔk si gob Uwumbɔr aabɔrjal, ni bininkpiib, ni tiwanfuurkaan ninna ngbaan. Le Uwumbɔr

aatuuntiib doon ŋichichik ki di binimbil kpaakitin Uwumbɔr aabɔrjal taab ki dooni u, ¹² ki len ke, “Ni ye mbamɔn, timi Aawumbɔr le yeh mpakm, ni nnyun, ni nlan, ni idoon, ni lisil, ni yiko, ni mpɔɔn n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.”

¹³ Le bininkpiib na ponn ni ubaa baa mi ke, “Binib bi pee tikparpiin na, bi ye ba aanib? Bi nyan ni la chee?”

¹⁴ Le m bui u ke, “Maaninkpel, si le nyi.”

Le u bui mi ke, “Bi ye binib bi nyan falaa sakpiin ni, ki finn baakpar Upihbo ngbaan aasin ni aan ti ŋa ti tipipinn na. ¹⁵ Nima le cha bi si Uwumbɔr aabɔrjal taab. Bi bi waadichal ni, nwiin pu ni kinyeek, ki tun lituln tii u. Uwumbɔr u ka libɔrjal ngbaan pu na ga li bi bi chee, ki biin bi pu. ¹⁶ Nkon aan ki chuu bi, nnyunyuu mu aan ki chuu bi, nwiin mu aan ki see bi, ntoton mu aan ki ŋun bi; ¹⁷ ba pu? Upihbo u bi Uwumbɔr aabɔrjal aakaasisik ni na le ga kpiin bi, ki ga mɔk bi uyayak aanyun mu ga tii bi limɔfal na chee. Uwumbɔr ga per binimbil tinyunyunn mɔmɔk.”

8

Nidab ŋilole na

¹ Le Upihbo ngbaan chuu dabr ndam lolole. Le Uwumbɔr do ŋmin chii chii ki yunn siib. ² Le m kan Uwumbɔr aatuuntiib bilole bi si Uwumbɔr aanimbiin ni na. Le bi tii bi kakaan tiib bilole.

³ Le Uwumbɔr aatuun uken dan nan sil kitork aabimbiln chee, ki ŋub salmaa aasambil li bi joo tulalee aayon ŋani li ponn ni na. Le bi tii u tulalee aayon sakpen u di kpee Uwumbɔr aanib mɔmɔk aameel pu, ki di ŋa salmaa aabimbiln li bi Uwumbɔr aabɔrjal aanimbiin ni na paab, ki di tii Uwumbɔr. ⁴ Le tulalee aayon ngbaan aabaan, ni Uwumbɔr aanib aameel nyan Uwumbɔr aatuun ngbaan aajaal ni, ki fii paacham Uwumbɔr aanimbiin ni. ⁵ Le Uwumbɔr aatuun ngbaan moo mmii mu bi kitork aabimbiln paab na gbiin tulalee aayon aasambil ngbaan, le ki di mee yaa dulnyaa wee ponn ni. Le kifuuk faa, le utaal tar ki moor, le kitin denj.

Kakaan tiib

⁶ Le Uwumbər aatuuntiib bilole bi ɲub kakaan tiib bilole na gor ke bi pii.

⁷ Le Uwumbər aatuun njan yoo pii waakakaan. Waah pii waakakaan na, le ɲitaatakpabil, ni mmii, ni nsin ɲmal tɔb ponn ni, ki nyan paacham ki lir ni kitiɲ. Le mmii gaa kitiɲ ligetatar, ni isui mu ligetatar, ni timosənn məmək.

⁸ Le Uwumbər aatuun leler mu pii waakakaan. Le bi di tiwan ni naahn lijooll li gaal mmii na mee lii nnyusakpem ponn ni. Le nnyun ngbaan ligetatar kpaln nsin. ⁹ Le tiwan nimək bi nnyun ligetatar ngbaan ponn ni na kpo. Inɲi ligetatar mu bii a.

¹⁰ Le Uwumbər aatuun tatar mu pii waakakaan. Le liɲmabisakpeln li gaal mmii ke limɔfifil na nyan ni paacham ki lir ɲimɔ ligetatar ponn ni, ni inyunbun ligetatar ponn ni. ¹¹ Liɲmabil ngbaan aayimbil le ye ke “Ni To.” Le laah lir nnyun ni na mu aagetatar kpaln nnyun mu to na. Le binib pam kpo nnyun ngbaan pu; ba pu? mu to la.

¹² Le Uwumbər aatuun nanar mu pii waakakaan. Le nwiin ligetatar chuu gii ki bɔln. Uɲmal ligetatar, ni inɲmabi ligetatar mu chuu gii ki bɔln. Le nwiin ligetatar aa wiin. Kinyeek ligetatar mu aa wiin.

¹³ Le m kan libərwiin laani paacham, ki ɲun li teen mpɔɔn pu ke, “Uwumbər aatuuntiib bitaa bi gur kaa kee pii baakakaan na yaa pii kan, tibɔbir sakpenn ga lir dulnyaa aanib pu.”

9

¹ Le Uwumbər aatuun ɲmunɲmur mu pii waakakaan. Le m kan liɲmabil li nyan ni paacham ki lir ni kitiɲ na. Le bi tii li libuul li nyoo kaa kpa limək na aasaafii. ² Le li chuu lakr libuul ngbaan ajaalenɲ. Le inɲmanyuu nyan li ponn ni ki fii paacham, ki naahn mmii mu gaal sakpen na aanɲmanyuu, ki bɔln nwiin timm. ³ Le itoon nyan ni inɲmanyuu ngbaan ponn ni, ki yaa gaa dulnyaa ni. Le Uwumbər tii i mpɔɔn ke i li junni binib ke inyoohn aah junni binib pu na, ⁴ le ki tuk i ke i taa ɲmɔ timoor, ki taa ɲmɔ tijikaar, ki taa ɲmɔ isui, i li junni binib bi kaa kpa Uwumbər aadaan biyigbeer pu na; ⁵ i taa ku binib ngbaan,

i mək bi falaa ki ti saa inɲmal inɲmu. Falaa ngbaan wu ke unyoohn aah juu unii kan, ni wu pu na. ⁶ N-yoonn ngbaan, binib ga li ban nkun ke mu ku bi, kaan kan mu. Nkun ga san cha bi.

⁷ Itoon ngbaan naahn itaan i gor ke i to butɔb na. Tiwan ni naahn salmaa aayikpupur na nan bi iyil pu. Inimbil wɔb naahn binib aanimbil wɔb la. ⁸ Yaayikpir mu ti ki naahn bipiib aayikpir la. Yaanyin mu naahn ichinn aanyin la. ⁹ Tiwan nibaa bii ibiɲ pu ki naahn tikur la. Yaafeen kpa kifuu ke itaan ni tɔroku i san cha i ti to butɔb na aah kpa kifuu pu na. ¹⁰ Yaajuu mu naahn inyoohn aajuu la. Inyoohnpiin bi yaajuu pu, ki kpa mpɔɔn ke i mək binib falaa ki ti saa inɲmal inɲmu. ¹¹ Libuul li kaa kpa limək na aatuun le ye yaabər. Hiibru* aaliin ponn ni, bi yin u ke Abadonn. Griik aaliin ponn ni, bi yin u ke Apolionn. Naatataa le ye ke “U kulni binib na.”

¹² Njan aabɔbir ma jer a. Tibɔbir tilee mu choo.

¹³ Le Uwumbər aatuun loloob mu pii waakakaan. Le m ɲun nneel nyan ni salmaa aabimbiln li bi Uwumbər aanimbiln ni na aamɔju ɲinaa chee. ¹⁴ Le nneel ngbaan tuk Uwumbər aatuun loloob u joo kakaan na ke, “Chuu gbiln Uwumbər aatuuntiib binaa bi bi limɔsakpeln li bi yin li ke Yufrates na chee lii.” ¹⁵ Le u chuu gbiln Uwumbər aatuuntiib binaa ngbaan lii. Uwumbər le gor bi, ki siin bi libiln, ni uɲmal, ni nwiin, ni kikirki ki bi ga di ku binib ligetatar na. ¹⁶ Bi nan kpa butɔb aajab bi dik itaan pu na. Le m ɲun baakahm aah ye pu na. Bi nan ye butɔb aajab ɲichur ɲichur ikui ilee. ¹⁷ Tidanɲ ponn ni le m nan kan itaan ngbaan ni binib bi dik i pu na. Tikur aawan nibaa bii bibiɲ pu ki man ke mmii na, ki bɔn ke nsiin na, ki man ke chirbil na. Itaan ngbaan aayil naahn ichinn aayil la. Mmii, ni inɲmanyuu, ni chirbil nyan ni imɔi ni. ¹⁸ Tiwan nitaa ngbaan, mmii, ni inɲmanyuu, ni chirbil ni nan nyan ni itaan ngbaan aamɔi ni na le ku linigetatekr tatar; ¹⁹ ba pu? itaan ngbaan aapɔɔn le bi yaamɔi ni, ni yaajuu ni. Yaajuu ngbaan naahn iwaa le ki kpa ɲiyil ki mək binib falaa.

* 9:11 : Hiibru aaliin ye Juu yaab aaliin la.

²⁰ Binib bi gur kaa kpo iween ngbaan pu na aa kpeln baabimbin, kaa di cha baah ŋani ŋiwaa ŋi na. Bi beenin dooni tininkpiwanbir, ni ŋiwaa ŋi bi nan di salmaa, ni tikunabr, ni tikur, ni ŋitakpal, ni idɔ naan ŋi na, ŋiwaa ŋi kaa waa, ki mu aa ŋun tibɔr, ki mu aa ŋmaa chuun na. ²¹ Binib ngbaan beenin ku binib, ki ji inyɔk, ki gɔr kidagook, ki su kinaayuk, kaa kpeln baabimbin.

10

Uwumbɔr aatuun ni kigban waatiir na

¹ Le m kan Uwumbɔr aatuun mpɔɔndaan uken nyan ni paacham. U pee kitaalangban, le waakpimanja mu lur goln uyil. Unimbil wɔb naahn nwiin la. Utaa mu naahn kimiigaak. ² U joo kigban waatiir ki kpar na unjaal ni. Le u di utaagiil taa nnyusakpem pu, le ki di utaagal mu taa kitin pu, ³ le ki teen mpɔɔn pu ke uchinn aah tar pu na. Waah teen kina na, le utaal mu teen nfum mulole. ⁴ Utaal aah teen nfum mulole na, le m ban m ŋmee waah len pu na kigban ni. Le m ŋun nneel len Uwumbɔr do ke, “Taa ŋmee utaal aah len tibɔr ti na, ki taa kpiir ti.”

⁵ Uwumbɔr aatuun u m kan u si nnyusakpem, ni kitin pu na le yoor unangii paacham ⁶ ki puu Uwumbɔr u bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ki nan naan paacham ni tiwan nimɔk bi ni ponn ni na, ni kitin ni tiwan nimɔk bi kitin pu na, ni nnyusakpem, ni tiwan nimɔk bi mu ponn ni na, ke Uwumbɔr aan ki taan. ⁷ Buyoonn Uwumbɔr aatuun lolole ga pii waakakaan na, n-yoonn ngbaan le Uwumbɔr ga tun waatunyaan li bɔr na ki doo, waah nan tuk waabɔnabr bi ye waatutum na ke u ga tun pu na.

⁸ Nneel mu m ŋun paacham na ki len m chee ki bui mi ke m li cha ti gaa kigban ki kpar ki bi Uwumbɔr aatuun u si nnyusakpem, ni kitin pu na aajaal ni na.

⁹ Le m buen Uwumbɔr aatuun ngbaan chee, le ki ti bui u ke u tii mi kigban waatiir ngbaan. Le u bui mi ke, “Gaa ki ŋmɔ. Ni ga li mɔ aamɔb ni ke tisiir na la, ki tee ga li to aaponn ni.”

¹⁰ Le m gaa kigban waatiir ngbaan unjaal ni, ki ŋman ki. Maah ŋman ki na, le ni mɔ mmɔb ni ke tisiir na. Le maah di nab na, ni

to mponn ni. ¹¹ Le bi bui mi, “See aa ki tuk ŋitimbol mɔmɔk aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imɔk bi dulnyaa wee ni na, ni baabɔrb, tibɔr ti ga ŋa bi n-yoonn mu choo na.”

11

Seeraadam bilee na

¹ Le bi tii mi tiwanŋankaan ni naahn lidabil na, le nneel bui ke, “Li cha ti ŋan Uwumbɔr Aadiik, ni kitork aabimbiln, ki lik naafɔfɔk, ki kahn binib bi dooni Uwumbɔr nima chee na. ² Taa ŋan kikaakpaak ki bi lipaal na aafɔfɔk; ba pu? Uwumbɔr di kikaakpaak ngbaan tii binib bi kaa ye Juu yaab na la. Le bi ga bii Uwumbɔr aatinyaan ki ti saa inmal imonko ilee ni ilee. ³ Le m ga tun ni maaseeraadam bilee bi nan moon Uwumbɔr aabɔr ki ti saa iwiin lichur ni ikui ilee ni imonko itaa, ki ga li pee tiwanpeenkaan ni saak kuub na.”

⁴ Biseeraadam bilee ngbaan ye nkpan aasui ilee ni karyaa tiib aah tɔŋni tiwan ni pu na bilee bi si dulnyaa Aadindaan aanimbiin ni na. ⁵ Unii ubaa yaa ban u ŋa bi nibaa kan, mmii ga nyan bimɔi ni ki ku baadim. Unii ubaa yaa ban u ŋa bi nibaa kan, see bi ku u kina. ⁶ Biseeraadam bilee ngbaan nan kpa mpɔɔn bi kiir utaal u taa nu buyoonn bi bi mooni Uwumbɔr aabɔr na, ki kpa mpɔɔn ki cha nnyun kpaln nsin, ki kpa mpɔɔn ki cha falaa aabɔn mɔmɔk lir dulnyaa wee ni, n-yoonn mumɔk bi gee na.

⁷ Bi yaa moon Uwumbɔr aabɔr doo kan, le upeel u nyan ni kinimbɔn chee, libuul li kaa kpa limɔk na ni na, ga to bi butɔb ki nyan bi, ki ku bi. ⁸ Le ŋinikpol ngbaan ga li dɔ kitisakpen na aasan ni. Uwumbɔr yin kitin ngbaan ke Sodom, ki ki yin ki ke Ijpt. Bi nan kpa Tidindaan ndɔpuinkoo pu nima la. ⁹ Le ŋitimbol mɔmɔk aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imɔk bi dulnyaa wee ni na, bi ponn ni bibaa ga lik ŋinikpol ngbaan ki ti saa iwiin itaa ni ligeln, kaan kii ke unii ubaa ti sub bi. ¹⁰ Baakun pu le dulnyaa aanib ga li kpa mpopiin sakpen, ki waa liwaal, ki tii tɔb ipiin; ba pu? Uwumbɔr aabɔnabr bilee bi ŋa bi falaa na kpo a. ¹¹ Iwiin itaa ni ligeln ngbaan aah jer na, le Uwumbɔr ki tii bi limɔfal. Le bi fii sil. Le binib bimɔk kan bi na san ijawaan

sakpen. ¹² Le ɲinikpol ɲi fikr na ɲun nneel sakpiin nyan ni paacham ki bui bi, “Dan paacham do man.” Le bi koo ntaalangbam ni ki buen paacham. Baadim mu kan baah buen pu na. ¹³ N-yoonn ngbaan le kitiɲ den pam. Le kitisakpen ngbaan aadir ligeln kipiik lir kitiɲ. Kitiɲ aah den pu na le ni ku binib ɲichur ɲilole. Binib bi gur kaa kpo na, ijawaan chuu bi sakpen, le bi nyun Uwumbɔr u bi paacham na.

¹⁴ Tibɔbir leler jer a. Tibɔbir tatar mu choo mala.

Kakaan tiib bilole na

¹⁵ Le Uwumbɔr aatuun lolole mu pii waakakaan. Le ineel sakpiin len Uwumbɔr do ke, “Dulnyaa wee ni aanaan mɔmɔk kpaln Tidindaan Uwumbɔr ni Waabo Kristo* aanaan la. U ga li joo mu n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”

¹⁶ Le bininkpiib moninko ni binaa bi ka baabɔrjal pu, Uwumbɔr aanimbiin ni na, doon ɲichichik ki di binimbil kpaa kitiɲ ki dooni Uwumbɔr, ¹⁷ ki len ke,

“Tidindaan Uwumbɔr, u yeh mpɔɔn mɔmɔk,
ki nan bi, ki beenin bi na, ti dooni si;
ba pu? aa di saapɔɔn sakpiin ki joo dulnyaa wee.

¹⁸ ɲinibol aanib nan gee liɲuul, le saanɲuul mu fii,

le ni ɲeer aa ji bitekpiib tibɔr,
ki ɲeer aa di ipiin tii
saabɔnabtiib bi ye saatutum na,
ni saanib bi mɔmɔk pak si na,
bi ye biwaatiib na, ni bi ye bisakpem na,
ki ɲeer aa kuln binib bi ku dulnyaa aanib na.”

¹⁹ Tɔ, le bi chuu piir Uwumbɔr aadiik ki bi paacham na. Le m kan Uwumbɔr aakaal aadaka si waadiik ponn ni. Le utaal moor, le kifuu faa, le utaal tar, le kitiɲ den, le utaal nu ɲitaatakabil sakpiin.

12

Upii na, ni kipeewanbiik na

¹ Tɔ, le m kan lijɲiir aawan paacham. Upii ubaa nan bi ki pee nwiin. Le unmal mu nan bi utaa aataab. Inmabi kipiik ni ilee

mu nan bi uyil pu. U nan kpa lipuul, ² le imalween chuu u, le u wii ki ban u maa ubo.

³ Le m ki kan lijɲiir aawan niken paacham. M nan kan kipeewanbiik sakpen maman ki kpa ɲiyil ɲilole ni iyiin kipiik, ki chik ubɔr aayikpupur tilole na.

⁴ Le kipeewanbiik ngbaan di kijuul kuun foor ni inmabi ligetatar, ki di lii ni kitiɲ, ki dan nan sil upii u ban u maa ubo na aanimbiin ni ke ki ɲmɔ waabo.

⁵ Le upii ngbaan ma ubijabo u ga li joo ɲinibol mɔmɔk mpɔɔn pu na. Le Uwumbɔr yoor ubo ngbaan di buen ubaa chee paacham, waabɔrjal chee. ⁶ Le upii ngbaan san buen nteersakpiin ni, Uwumbɔr aah toor mpaan nin chee tii u na, ki ti kpiini u nima chee iwiin lichur ni ikui ilee ni imonko itaa.

⁷ Tɔ, le bi to butɔb paacham. Uwumbɔr aatuuntiib aaninkpel Maikel ni waatuuntiib to kipeewanbiik ngbaan ni waatuuntiib butɔb, ⁸⁻⁹ le ki nyan bi, ki nyan bi paacham. Baa ki kan mpaan paacham. Kipeewanbiik ngbaan ye kinimbɔɲ la. Bi yin ki ke Uwaa u Yunn na, ki ki yin ki ke Defil,* ki ki yin ki ke Sintana. Kima le ɲmanni dulnyaa aanib mɔmɔk. Bi nyan ki ni kaatuuntiib paacham, ki di lii ni kitiɲ.

¹⁰ Le m ɲun nneel sakpiin len mpɔɔn pu paacham ke, “Dandana wee ti kan timi Aawumbɔr aah kpa mpɔɔn pu ki gaa waanib lii ki joo waanaan ni aanib na. Dandana ti kan Kristo u gaa timi lii na aah kpa yiko pu na. Ba pu? u nyan kinimbɔɲ paacham. Kinimbɔɲ ye unibiinii u nan si Uwumbɔr aanimbiin ni ki bii Uwumbɔr aanib nwiin pu ni kinyeek na la. ¹¹ Upihbo Yesu aasin aapɔɔn pu ni waabɔr aapɔɔn pu le bi nyan kinimbɔɲ. Bi gee Yesu ki jer baamɔfal, ki kii ke bi kpo u pu. ¹² Nimi bi bi Uwumbɔr do na, li kpa mpopiin man; ba pu? kinimbɔɲ aa ki kpa mpɔɔn. Tɔ, tibɔbir mu ga lir kitiɲ aanib pu, ni nnyusakpem ni aanib pu; ba pu? kinimbɔɲ sunn ni bi chee, ki gee liɲuusakpeln; ba pu? ki bee ke kaayoonn aa ki wiir.”

¹³ Kipeewanbiik ngbaan aah kan ke bi nyan u paacham ki di lii ni kitiɲ na, le u

* **11:15** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke Uwumbɔr nyan u ke u gaa binib lii. * **12:8-9** : Defil ni Sintana ye kinimbɔɲ aayimbil ɲiken la.

san dii upii u ma ubijabo na, ke u chuu u. ¹⁴ Le Uwumbər tii upii ngbaan libərwiin aafeen ilee ke u fii buen nteersakpiin ni, waapaan ni, kipeewanbiik ngbaan taa ki pii u nima chee. Le bi ti kpiini u nima chee ki ti saa ŋibin ŋitaa ni ligeln. ¹⁵ Le kipeewanbiik ngbaan tii nnyun sakpem uməb ni ke liməəl na ki lii, ke mu di upii ngbaan puu buen. ¹⁶ Le kitiŋ ter upii ngbaan, ki waar kiməb ki di nnyun mu nyan kipeewanbiik ngbaan aaməb ni na nab, le mu aa ki pii upii ngbaan. ¹⁷ Le kipeewanbiik ngbaan gee liŋuul sakpen upii ngbaan pu, ki buen ti to waabim biken butəb. Waabim le ye binib bi kii Uwumbər aaməb ki tuk binib Yesu aabənyaan na. ¹⁸ Le kipeewanbiik ngbaan sil nnyusakpem aagbaan.

13

Ipeel ilee na

¹ Le m kan upeel nyan ni nnyusakpem ponn ni. U nan kpa ŋiyil ŋilole ni iyiin kipiik, le ki chik ubər aayikpupur waayiin kipiik məmək pu. Le liyimbil li ye lisiibil ki tii Uwumbər na nan bi ŋiyil məmək pu. ² Upeel ngbaan nan naahn unaamuun la. Utaafar pəə sakpen. Uməb mu naahn uchinn aaməb. Kipeewanbiik ngbaan le di waapəən, ni waanaan, ni waapəən sakpiin tii u. ³ Libuel nan bi uyil libaa pu ki naahn ke laah kpo ki səŋ le na. Laah səŋ na, le ni gar dulnyaa aanib məmək pam. Le bi dii u, ⁴ ki gbaan kitiŋ ki doon kipeewanbiik ngbaan; ba pu? u nan di waapəən tii upeel ngbaan. Bi nan gbaan kitiŋ ki doon upeel ngbaan mu, le ki baa ke, “Ŋma bi ke upeel wee na? Ŋma ga ŋmaa to u butəb?”

⁵ U nan kpa nsan ke u li kpa kipupuk ki sii Uwumbər, ki kpa nsan ke u li bi iŋmal imonko ilee ni ilee. ⁶ Le u waar uməb ki sii Uwumbər, ni Uwumbər aayimbil, ni Uwumbər do, ni bimək bi Uwumbər do na, ⁷ ki kpa nsan ke u to Uwumbər aanib butəb ki nyan bi. Le Uwumbər tii u tininkpir u li joo ŋitimbol məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imək bi dulnyaa wee ni na. ⁸ Le dulnyaa ni aanib bimək aayimbil aa ŋmee Uwumbər Aapihbo u bi nan ku u na aaməfal aagbaŋ ni buyoonn Uwumbər aa

nan kee naan dulnyaa wee na ga dii upeel ngbaan.

⁹ “U kpa litafal na kan, u ŋun. ¹⁰ Binib bi Uwumbər len ke bi ga chuu bi tinaagbiir na, bima le bi ga chuu bi tinaagbiir. Unii umək joo kijaak aajuk ku binib na, kijaak aajuk le ga ku u mu. Nima le cha ni ŋan ke Uwumbər aanib li ban limər ke bi dii Uwumbər mbaməm.”

¹¹ Le m kan upeel leler nyan ni kitiŋ ni. U nan kpa iyiin ilee i naahn upihbo aayiin na, le ki len ke kipeewanbiik aah len pu na. ¹² U nan bi njan aapeel chee, ki kpa waapəən, ki muk dulnyaa, ni binib bimək bi dulnyaa ni na, ke bi li dii njan aapeel u nan kpa nkun aabuel li səŋ na. ¹³ Upeel leler ngbaan nan tun lijinjiir aatun pam, ki cha mmii nyan ni paacham ki sunn ni kitiŋ, binib aanimbil ni, ¹⁴ ki ŋmann binib bimək bi dulnyaa ni na; ba pu? u nan kpa nsan ke u tun lijinjiir aatun njan aapeel aanimbiin ni, ki tuk dulnyaa ni aanib ke bi ŋa liwaal li naahn upeel u nan kpa kijuk aabuel li səŋ na. ¹⁵ Upeel leler ngbaan nan kpa nsan ke u cha liwaal ngbaan fuur libuln ki len tibər, le ki cha bi ku binib bimək kaa dii liwaal ngbaan na, ¹⁶ ki cha bi daan binib məmək biŋangii pu, bee biyigbeer pu. U nan cha bi daan biwaatiib, ni bisakpem, ni biwankpadam, ni bigiim, ni binaagbiib, ni bimalb. ¹⁷ Kidaan ngbaan le ye upeel ngbaan aayimbil, bee waayimbil aanamba. Unii u kaa kpa kidaan ngbaan na, baa nan cha u daa tiwan nibaa, kaa cha u kooh tiwan nibaa mu.

¹⁸ Tibər timina ban nlan la. Unii u kpa nlan na ga ŋmaa bee upeel ngbaan aanamba aatataa. Ni ye unibəŋ aanamba la. Waanamba ye ikui iloob ni imonko itaa ni niloob.

14

Upihbo na, ni waanib

¹ Tə, le m kan Upihbo na si Sionn aajool paab. Binib ŋichur nkub ni imonko ilee ni ŋinaa nan bi u chee, le waayimbil ni Ute Uwumbər aayimbil nan ŋmee paa biyigbeer pu. ² Le m ŋun binib gaa ilahn paacham. Ni nan fuuk ke bunyəb aanyun aah fuuk pu na, ki fuuk ke utaal aah teen mpəən pu pu na, ki naahn binib aah gbaa

tibar aan ti wii pu na. ³ Binib ngbaan bi Uwumbər aabərjal, ni tiwanfuurkaan ninaa, ni bininkpiib na aanimbiin ni, ki gaa ilahnɔɔn. Ubaa aan ŋmaa bae nlahn ngbaan see binib ŋichur nkub ni imonko ilee ni ŋinaa bi Uwumbər daa bi ki nyan bi dulnyaa wee ni na. ⁴ Bima le ye binib bi kaa doon bipiib chee kaa ŋa bibaa tijəŋ. Baa nyi bipiib. Bima le dii Upihbo ngbaan waah cha nin chee na məmək. Uwumbər nyan bi binib ponn ni ki daa bi, bi li ye u ni Upihbo ngbaan aanib. ⁵ Nnyamən mubaa aa bi biməi ni. Baa kpa taani ubaa.

Uwumbər aatuun tiib bitaa na

⁶ Le m kan Uwumbər aatuun uken laani paacham, ki joo ni tibənyaan ti bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ki ti di ti tuk ŋitimbol məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imək bi dulnyaa wee ni na. ⁷ Le Uwumbər aatuun ngbaan len mpəɔn pu ke, “Ni li san Uwumbər, ki nyun u man; ba pu? ni ŋeer u ji binib tibər. Ni li pak Uwumbər u nan naan paacham, ni kitiŋ, ni nnyusakpem, ni nnyun məmək na.”

⁸ Uwumbər aatuun leler nan paan ni njan yoo na aapuwəb ki len ke, “Kiti-sakpen Babilonj lir a. Kitiŋ ngbaan le nan cha ŋinibol məmək aanib nyu ndapəm gbii. Ndaan ngbaan le ye waadagook aakpeek. Nima le ki lir a.”

⁹ Uwumbər aatuun tatar nan paan ni uleler na aapuwəb ki len mpəɔn pu ke, “Binib bimək dii upeel ngbaan, ni liwaal li naahn u na, ki gaa waadaan biyigbeer pu, bee binjaal pu na, ¹⁰ ga nyu ndaan mu ye Uwumbər aanjuul, le u kpir ŋa kiyikuuk ni, kaa di nnyun kpee mu pu. Nima le mək waanjuul sakpen, le bi ga li bi waatu-untiib bi bi chain na, ni Upihbo ngbaan aanimbiin ni, ki ga ji falaa sakpen mmii ni chirbil ponn ni. ¹¹ Inmanyuu nyan ni mmii ngbaan ni ki fii paacham n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Binib bi dii upeel ngbaan, ni liwaal li naahn u na, ki gaa waadaan ki ye waayimbil na, ga ji falaa mmii ngbaan ponn ni, kaan fuur nwiin pu, kaan fuur kinyeek mu.”

¹² Nima le cha ni ŋan ke Uwumbər aanib bi kii waaməb ki dii Yesu mbaməm na li kpa limər.

¹³ Le m ŋun nneel len paacham ke, “Ŋmee ke: Bitekpiib bi nan dii Tidindaan na, waanyoor bi bi pu dandana wee ki joo cha.”

Le Uwumbər Aafuur Nyaan kii ke, “Ni ye mbamən; ba pu? bi nan tun litunyaan linimaln. Baah kpo na, le bi fuur. Baah tun pu na mu dii bi.”

Dulnyaa aajikaacheel

¹⁴ Le m kan ntaalangbapim. Ubaa ka mu pu ki naahn unii, ki chik salmaa aayikpupuk, ki joo gərək u ka na unjaal ni.* ¹⁵ Le Uwumbər aatuun uken nyan ni Uwumbər Aadichal ni, ki len mpəɔn pu ki tuk u ka ntaalangbam pu na ke, “Di saagərək chee tijikaar; ba pu? ni ŋeer li-jikaacheel. Dulnyaa aajikaar biir a.” ¹⁶ Le u ka ntaalangbam pu na di waagərək chee dulnyaa aajikaar.

¹⁷ Le Uwumbər aatuun uken nyan ni Uwumbər Aadichal li bi paacham na ni. U mu nan joo gərək u ka na.

¹⁸ Le Uwumbər aatuun uken nyan ni kitorək aabimbiln chee. Uma le ye mmii aayidaan. Le u teen mpəɔn pu ki tuk Uwumbər aatuun u joo gərək u ka na ke, “Di saagərək u ka na ker ndaan aasubil ŋi bi dulnyaa ni na; ba pu? ŋisubil ngbaan pur a.” ¹⁹ Le Uwumbər aatuun ngbaan di waagərək ker dulnyaa aasubil ngbaan, ki di ŋa libuusakpeln li ponn ni bi ŋmaani ŋisubil ki nyani ŋaanyun na. Nima le mək Uwumbər aah ga bii binib bi kaa dii u na pu na. ²⁰ Le bi taa ŋisubil ngbaan pu libuusakpeln ngbaan ponn ni, kitiŋ aagbaan, ki nyan ŋaanyun. Le nsin nyan libuul ngbaan ni, ki wiir aan utaan yaa sil mu ponn ni kan, u ga ŋmaa liin na, ki puu ti saa mal ikui ilee aafəfək aah bi pu na.

15

Gbelngbeln aafalaa na

¹ M nan ki kan lijnjiir aawan niken paacham. Ni nan ye tiwankpaan, le ki gar mi pam. M nan kan Uwumbər aatuuntiib bilole bi joo ni falaa bilole na. Falaa ngbaan ga li ye gbelngbeln aafalaa la; ba pu? falaa ngbaan aapuwəb Uwumbər aanjuul ga səŋ.

* 14:14 : Lik Daniel 7.13.

² Le m kan tiwan ni naahn nnyusakpem mu mmii ņmal mu ponn ni na, le mu wiin chain ke kinimbilik na. Le m kan binib bi nyan, kaa dii upeel ngbaan, ni liwaal li naahn u na, kaa gaa waadaan ki ye waay-imbil aanamba na; bi ka nnyusakpem mu wiin chain ke kinimbilik na chee, ki joo tibar ti Uwumbør tii bi na, ³ ki gaa ilahn i ye Upihbo ngbaan ni Uwumbør aatutunn Moses aalahn na ke,

“Tidindaan Uwumbør u yeh mpøon mòmøk na,

saatuln ye litukpaan ki gar binib pam. Saasan ye nsanyaan, ki mu ye nsan bamønn.

Si le ye Ubør n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

⁴ Tidindaan, ņma bi, kaan san si ki nyuŋ si? Si baanja le ye chain.

Njinibol mòmøk ga dan ki nan

gbaan aanimbiin ni ki doon si;

ba pu? binib mòmøk kan saatunyaan.”

⁵ Nimina aapuwøb le m kan ke bi nan chuu piir Uwumbør Aapepel li bi chain chain na aan li bi waabool ponn ni paacham na, ⁶ le Uwumbør aatuuntiib bilole bi joo ni falaa bilole na nyan ni li ponn ni, ki pee ņikekepiin ņi bi chain na, ki buu salmaa aagpapapann bibiŋ pu.

⁷ Le tiwanfuurkaan ninaa ponn ni nibaa di salmaa aasambil ņilole tii Uwumbør aatuuntiib bilole ngbaan. Uwumbør u bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na aanjuul aah fii pu na le gbii ņisambil ngbaan.

⁸ Le Uwumbør aanyuŋ ni waapøon cha iņmanyuu gbiin waadichal. Ubaa aa ņmaa koo lidichal ngbaan ni ki nan saa buyoonn falaa bilole bi Uwumbør aatuuntiib bilole joo ni bi na ga pii dulnyaa ni aanib ki doo na.

16

Uwumbør aanjuul aasambil

¹ Le m ņun nneel sakpiin nyan ni Uwumbør Aadichal ni, ki tuk Uwumbør aatuuntiib bilole ngbaan ke, “Li cha ti di falaa u bi ņisambil ņilole ni na kpir dulnyaa ni; ba pu? Uwumbør gee lijuul bi pu.”

² Le Uwumbør aatuun ubaa buen ki ti di falaa u bi waasambil ni na kpir dulnyaa ni. Le ni ņa ibuun i wu sakpen na ki baan

binib bi kpa upeel ngbaan aadaan ki dii waawaal na pu.

³ Le Uwumbør aatuun leler mu di falaa u bi waasambil ni na kpir nnyusakpem ponn ni. Le nnyusakpem ngbaan aanyun kpaln nsin ke linikpol aasin na. Le tiwan nimøk bi nnyusakpem ponn ni na kpo.

⁴ Le Uwumbør aatuun tatar mu di falaa u bi waasambil ni na kpir ņimø ni, ni inyunbun ni. Le nnyun ngbaan kpaln nsin.

⁵ Le m ņun Uwumbør aatuun u ye nnyun aayidaan na len ke, “Uwumbør u ye chain daan, ki nan bi, ki beenin bi na, saah daa binib ngbaan aatafal kina na, aa ņa ni ņan;

⁶ ba pu? bi ku saanib ni saabønabtiib ki cha baasin nyan, le aa mu cha baanyun kpaln nsin bi nyu. Bi ņeer kina la.”

⁷ Le m ņun nneel nyan ni kitork aabimbiln ni ki len ke, “Tidindaan Uwumbør, u yeh mpøon mòmøk na, ni ye mbamøn, aa jin binib tibør mbamøm ki ņa bi naah ņeer bi pu na.”

⁸ Le Uwumbør aatuun nanar mu di falaa u bi waasambil ni na kpir nwiin pu. Le Uwumbør cha mu seer binib ke mmii aah seer pu na. ⁹ Le ntoton sakpen seer binib. Le bi sii Uwumbør u kpa mpøon ki cha bi ji falaa kina na. Baa kpeln baabimbin, kaa nyuŋ u.

¹⁰ Le Uwumbør aatuun ņmuņmur mu di falaa u bi waasambil ni na kpir upeel ngbaan aabørjal pu. Le waanaan bølñ. Le binib junni bilambil iween pu. ¹¹ Iween ngbaan pu, ni ibuun ngbaan pu, le bi seei Uwumbør u bi paacham na, kaa kpelñ baabimbin, kaa di cha baatunwanbir.

¹² Le Uwumbør aatuun loloob mu di falaa u bi waasambil ni na kpir limøsakpeln li bi yin li ke Yufrates na ni. Le laanyun foor, ki ņa nsan ki tii bibørbi bi nyan ni liwipuul wøb na.

¹³ Le m kan tiyayaar ti naahn titaateeraakpann na titaa nyan ni kipeewanbiik, ni upeel ngbaan, ni waabønabr u ņmanni binib na aamøi ni la. ¹⁴ Tiyayaar ngbaan ye kinimbørŋ yaan la, le ki tun lijnjiir aatun, ki buen dulnyaa wee ni aabørbi mòmøk chee, ki ti kuun bi, ke bi to butøb, Uwumbør u yeh mpøon mòmøk na aawiinsakpiin daal.

¹⁵⁻¹⁶ Tiyayaar ngbaan nan kuun bi lipepel libaa wøb. Hiibru* aaliin ponn ni bi

* 16:15-16 : Hiibru aaliin ye Juu yaab aaliin la.

yin nima chee ke Amagedonn. Le Yesu bui ke, “Li pel man, m ga dan ke unaayuk aah choo pu na la. Uwumbər aanyoor bi binib bi si kii bundaln m ga nan fuu ni na, ki lik baawanpeenkaan ke bi taa chuun biŋmeen, ki taa ji iniməon.”

¹⁷ Le Uwumbər aatuun lolole mu di falaa u bi waasambil ni na kpir libuln pu. Le nneel sakpiin nyan ni Uwumbər aabərjal li bi waadichal ni na, ki len ke, “Ni ŋa doo a.” ¹⁸ Le utaal moor, kifuuk mu faa, le utaal teen, le kitiŋ deŋ sakpen ki ti nyan. Uwumbər aah nan naan binib buyoonn na, kitiŋ aa nan deŋ sakpen ke kaah deŋ n-yoonn ngbaan sakpen pu na. ¹⁹ Le kitisakpen ngbaan aadir məmək yakr nfum mutaa ki lir kitiŋ. Njinibol məmək aatim mu lir kitiŋ a; ba pu? Uwumbər aa suln kitisakpen Babilon ngbaan aanib aatunwanbir bər, ki tii bi kiyikuuk ki gbii ndaan mu ye waanjuul sakpen na, ki cha bi nyu. ²⁰ Le ŋidik məmək muin nnyun ni kaa ki bi, ŋijoo məmək mu lir. ²¹ Le utaal nun ŋitaatakpabil sakpiin, ki lir binib pu. Nj məmək nan nyuun ke njikaabim bəto aah nyuun pu na. Le binib sii Uwumbər ŋitaatakpabil ngbaan aabəbir pu; ŋi nan ŋa bi falaa pam.

17

Upiidagookpaan na aabər

¹ Le Uwumbər aatuuntiib bilole bi joo ŋisambil ŋilole ngbaan na ubaa dan ki nan len m chee ki bui mi ke, “Dan do, aan m nan mək si Uwumbər aah ga daa upiidagookpaan u bi nnyunkpaan chee na aatafal pu na. ² Dulnyaa aabərb gər chaa upiidagoor ngbaan chee. Dulnyaa aanib mu gər chaa u chee ki nyu waadagoor aadaan ki gbii.”

³ Le Uwumbər Aafuur Nyaan fir m pu, le waatuun ngbaan yoor mi ki di buen nteer-sakpiin ni. Le m ti kan upii ubaa dik upeel u man na pu. Njyimbil ŋi seei Uwumbər na nan bi upeel ngbaan aawon məmək pu. U nan kpa ŋiyil ŋilole ni iyiin kipiik. ⁴ Upii ngbaan nan pee tiwanpeenkaan nyaan, nibaa chee man, niken chee mu bən ke nsiin na, ki pee nleen mu ŋan ki kpa kidaak na uneen ni. Waawanpeenkaan pu nan ye salmaa ni ŋitakpabinyaan ŋi kpa kidaak

na. U nan joo salmaa aasambil unjaal ni. Tiwan ni kaa ŋan, ki ye waadagook aawan, ki kpa tiŋon na nan gbii waasambil ngbaan ni. ⁵ Liyimbil li aatataa bəon na nan ŋmee paa uyigbeer pu. Liyimbil ngbaan le ye ke, “Kitisakpen Babilon ki ye bipiidagoob ni bininum məmək aana na.” ⁶ Le m kan upii ngbaan gbii ndaan ki də; ba pu? u nyun Uwumbər aanib aasin, ni binib bi kpo Yesu pu na aasin ki gbii.

Maah kan u na, le ni gar mi pam. ⁷ Le Uwumbər aatuun ngbaan baa mi ke, “Ba pu ni gar si? M ga kpiir upii ngbaan aabər, ni waah dik upeel u pu na aabər aatataa, ki tuk si. ⁸ Upeel u kpa ŋiyil ŋilole ni iyiin kipiik aan aa kan u na, u nan bi, kaa ki bi. Ni yaa kpee siib kan, u ga nyan ni libuul li nyoo kaa kpa limək na ni, ki cha nin chee bi ga kuln u. Le dulnyaa ni aanib bi aayimbil aa ŋmee liməfal aagban ni buyoonn Uwumbər aa nan kee naan dulnyaa wee na, yaa kan upeel ngbaan kan, ni ga gar bi pam; ba pu? u nan bi, kaa ki bi, ki ga ki gir ni.

⁹ “Unii umək kpa nlan na, u dakl lik ki bee nimina aatataa. Upeel ngbaan aayil ŋilole na ŋan ŋijoo ŋilole ŋi upii ngbaan ka ŋi pu na, ki mu ŋan bibərb bilole. ¹⁰ Bibərb bilole ngbaan ponn ni biŋmu lir a, ubaa laa bi dandana wee, uken aa kee fuu ni. U yaa nan fuu ni kan, waan ki yunn. ¹¹ Upeel u nan bi, kaa ki bi na le ŋan ubər niniin, ki ye bibərb bilole ngbaan ponn ni ubaa, ki cha nin chee bi ga kuln u na.

¹² “Saah kan iyiin kipiik i na, i ŋan bibərb kipiik bi kaa kee ji nnaan na la. Bi ni upeel ngbaan ga kan bibərb aapəon, ni yunn siib. ¹³ Bibərb kipiik ngbaan kpa kiməbaan, ki di baapəon ni baayiko tii upeel ngbaan. ¹⁴ Bi ga faa Uwumbər Aapihbo butəb. Le Upihbo ngbaan ga nyan bi; ba pu? u ye dindatiib məmək Aadindaan, ki ye bibərb məmək Aabərkaan la. Binib bi dii u na le ye waah nyan bi ki yin bi na, le bi si uchan ni.”

¹⁵ Le Uwumbər aatuun ngbaan ki bui mi ke, “Aa kan nnyunkpaan mu upiidagoor ngbaan ka mu chee na. Nnyunkpaan ngbaan ŋan binib la. Bi ye ŋitimbol məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni, ki len iliin imək bi dulnyaa wee ni na. ¹⁶ Saah kan

iyiin kipiik i na ni upeel ngbaan ga li nan upiidagoor, ki ga yoor waawan məmək ki cha u chuun unmeen, ki ga ji waawon ki see u mmii; ¹⁷ ba pu? Uwumbər le cha bi ban bi ɲa waageehn, ki cha bi kpa kiməbaan ki di baanaan tii upeel ngbaan u ji ki nan saa buyoonn Uwumbər aah len pu na nan ɲa.

¹⁸ “Saah kan upii u na, u ye kitisakpenj ki ye dulnyaa ni aabərb aayidaan na la.”

18

Babilonj aalirn

¹ Nimina aapuwəb, le m ki kan Uwumbər aatuun uken nyan ni paacham ki sunn ni, ki kpa mpəən sakpen, ki wiin chain ki woln dulnyaa wee ni, ² le ki len mpəən pu ke, “Kitisakpenj Babilonj lir a. Ki lir kookoo a. Bipənib, ni tiyayaar, ni tiwanbir, ni inyoon i bir ki kə na baanja le koo nima chee; ³ ba pu? ɲinibol məmək nyun ndaan mu ye kitiŋ ngbaan aadagook aakpeek na, le dulnyaa ni aabərb gər cha ki chee. Binib bi chuun tiir na nan kan tinyoor sakpen ki pu; ba pu? kaanib nan ban tiwanyaan ki ti nyanj.”

⁴ Le m ki ɲun nneel nyan ni paacham ki len ke,

“Maanib, nyan ni kitiŋ ngbaan aanib chee, ki taa kpaan tun titunwanbir bi chee, ki taa ji falaa u bi ga ji u na;

⁵ Kitiŋ ngbaan aatunwanbir muun ki wiir ki ti fuu paacham,

le Uwumbər aa suln kaatunwanbir.”

⁶ U bui ke, “Teen kitiŋ ngbaan kaah nan tii pu na.

Teen ki kaah nan tun pu na mfum mulee.

Gbiin kaayikuuk ndaan mu pək jer kaah tii biken na mfum mulee.

⁷ Kitiŋ ngbaan nan nyun kibaa ki gaa tiwanyaan ki ti nyanj.

Cha ki ji falaa ki li kpa mpombiin ki ti ki saa kina;

ba pu? ki len kisui ni

ke ki ye ubərprii, kaa ye ukpopii, kaan kan mpombiin kpala.

⁸ Nima pu le falaa ga pii kitiŋ ngbaan liwinbaal.

Iweenbir, ni mpombiin, ni nkon ga lir ki pu.

Le mmii ga gaa kitiŋ ngbaan məmək; ba pu?

Tidindaan Uwumbər u dar kitafal na kpa mpəən sakpen.”

⁹ Tə, dulnyaa aabərb bi nan gər kitiŋ ngbaan chee ki jin kaawanyaana na yaa kan mmii gaal kitiŋ ngbaan, ki kan inmanyuu fi paacham kan, bi ga li wii ki kaani. ¹⁰ Kitiŋ ngbaan aafalaa pu bi ga li san ijawaan, ki ga li si dandar, ki len ke, “Kitisakpenj Babilonj ki nan kpa mpəən na, tibəbir bi ki pu. Ntafadaan pii ki liwinbaal.”

¹¹ Le binib bi chuun tiir dulnyaa ni na mu ga wii ki li kpa mpombiin kitiŋ ngbaan pu; ba pu? ubaa aan ki daa baawan.

¹² Ubaa aan ki daa baasalmaa, ni tikunabr, ni ɲitakpabil ɲi ɲan ki kpa kidaak na, ni ileen i kpa kidaak na, ni ɲikekenyaan, ni ɲikeken ɲi bən ke nsiin na, ni ɲi man na, ni ɲikpanyaan, ni iluub aanyin aasambil, ni idə aasambil ɲi kpa kidaak na, ni tikur aawan, ni ɲitakpanyaan aawan, ¹³ ni tikpin aawan, ni kinimbəəpanj, ni tulalee, ni nkpanjmirko, ni tulalee aayon mu bi joo toor kitork na, ni ndaan, ni nkpan, ni boroboro aayon, ni tijikaar, ni inaa, ni ipiih, ni itaan, ni təroku tiib, ni binaagbiib, ni binib aaməfal.

¹⁴ Tijikaar nyaan ti kitiŋ ngbaan aanib aanibil nan man ti pu na, taa ki bi bi chee. Tiwanpeenkaan ni ɲan na ni tiwanyaan məmək waŋ a. Baan ki kan ni. ¹⁵ Binib bi chuun tiir tiwan nimina kitiŋ ngbaan ponn ni ki kan tinyoor na ga san ijawaan kitiŋ ngbaan aafalaa pu, ki ga li si dandar ki wii, ki kpa mpombiin, ¹⁶ ki len ke, “Tibəbir bi kitisakpenj ngbaan pu la. Kaanib nan pee ɲikekenyaan, ni ɲikeken ɲi bən ke nsiin na, ni ɲikeken ɲi man na, ki nan kpa salmaa ni ɲitakpabil ɲi ɲan ki kpa kidaak na, ni ileen i ɲan ki kpa kidaak na. ¹⁷ Liwinbaal le liwankpasakpeln ngbaan məmək bee yəli.”

Le biŋədam məmək, ni binib bimək koo inɲi ni ki chuun na, ni biŋəŋaab məmək, ni binib bimək ji nnyusakpem aatuln ponn ni na, bi məmək si dandar ¹⁸ ki lik mmii aah gaal kitiŋ ngbaan pu na, le ki tar ke, “Kilatiŋ ki bi ke kitisakpenj ngbaan na?”

¹⁹ le ki faa kitangbaak ɲa biyil pu, ki wii ki li kpa mpombiin ki len ke, “Tibəbir bi kitisakpenj ngbaan pu la. Biŋədam bimək chuun nnyusakpem pu na nan kan tinyoor pam; ba pu? kitiŋ ngbaan aanib nan daa bi

chee tiwan ni kpa kidaak na. Liwinbaal le kitij ngbaan mɔmɔk kuln a.”

²⁰ Tɔ, nimi bi bi paacham na, ni Uwumbɔr aanib, ni Yesu aakpambalb, ni Uwumbɔr aabɔnabtiib, ni li kpa mpopiin kitisakpen ngbaan aah kuln pu na pu; ba pu? Uwumbɔr teen ki kaah ŋa nimi bakaa u na, ki daa kitafal.

²¹ Tɔ, le Uwumbɔr aatuun mpɔɔndaan yoor litakpal li naahn kinaak sakpen na, ki di mee lii nnyusakpem ponn ni, le ki bui ke, “Kina le bi ga yoor kitisakpen Babilon ki di lii. Kaan ki li bi. ²² Ubaa aan ki li ŋun binib bi gbaa tibar na, ni binib bi gaa ilahn na, ni binib bi pii ŋiwul ni kakaan tiib na pu, kitij ngbaan ponn ni. Ututunn ubaa mu aan ki li bi ki ponn ni. Upii ubaa mu aan ki nan tijikaar ki ponn ni. ²³ Karyaa ubaa mu aan ki li wiin ki ponn ni. Uja ubaa mu aan ki yoor upii ki ponn ni. Upii ubaa mu aan ki mɔn uja ki ponn ni. Binib bi chuun tiir tiwan ki ponn ni na nan ye mpɔɔndam la. Kaanib nan ŋani inyɔk ki ŋmanni ŋinibol mɔmɔk.”

²⁴ Uwumbɔr daa kitij ngbaan aanib aatafal; ba pu? bi ku waanib, ni waabɔnabtiib, ni binib bimɔk kpo u pu na. Baasin bi kitij ngbaan ponn ni.

19

¹ Nimina aapuwɔb le m ŋun nneel mu naahn kinipaak sakpen na aaneel paacham. Bi len ke, “Haleluya, Tidindaan Uwumbɔr le gaa timi lii. Uma le yeh nnyun, ni mpakm, ni mpɔɔn. ² U jin binib tibɔr mbamɔm ki ŋa bi naah ŋeer bi pu na. U jin upiidagookpaan u nan cha dulnyaa ni aanib gɔr kidagook na aabɔr, ki daa utafal; ba pu? u nan ku uma Uwumbɔr aatutum.” ³ Le kinipaak ki bi paacham na ki len ke, “Haleluya. Inmanyuu nyan kitij ngbaan ni ki ga fii paacham n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.” ⁴ Le bininkpiib moninko ni binaa ngbaan, ni tiwanfuurkaan ninaa ngbaan gbaan kitij ki pak Uwumbɔr u ka libɔrjal pu na, ki len ke, “Amii. Haleluya.”

Upihbo ngbaan aajim

⁵ Le nneel nyan ni libɔrjal chee ki len ke, “Nimi bimɔk ye timi Aawumbɔr aatutum

ki san u na, biwaatiib ni bipɔɔndam, ni mɔmɔk pak u man.” ⁶ Le m ŋun nneel mu naahn kinipaak sakpen aaneel, ki naahn bunyɔb sakpem aanyun aah fuuk pu na, ki fuuk ke utaal aah tar mpɔɔn pu na, len ke, “Haleluya. Dandana wee Tidindaan Uwumbɔr u kpa mpɔɔn mɔmɔk na le joo tiwan mɔmɔk. ⁷ Cha ti li mɔɔni ki li kpa mpopiin sakpen ki nyun u; ba pu? ni ŋeer Upihbo ngbaan yoor upuu.* Le upuu gor ubaa. ⁸ Uwumbɔr tii u ŋikekenyaan ŋi bi chain ki wiin na, u di gbab.” Ŋikekenyaan ngbaan le ye Yesu aanib aatunyaan.

⁹ Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui mi ke, “Ŋmee ke: Binib bi Uwumbɔr yin bi ke bi dan ki nan ji Upihbo ngbaan aabɔndinn aajikaar na, Uwumbɔr aanyoor bi bi pu.” Le Uwumbɔr aatuun ngbaan ki len ke, “Uwumbɔr aabɔr ti ye tibamɔnn na le na.”

¹⁰ Le m gbaan kitij utafar chee, le ki ban ke m pak u. Le u bui ke m taa ŋa kina; ba pu? u mu po ye m ni nnaabitiib bi joo tibɔr ti Yesu kpiir na aatutuŋeer la, ke m pak Uwumbɔr baanja.

Tɔ, tibɔr ti Yesu kpiir na le tii waabɔnabtiib mpɔɔn ke bi len.

Unii u dik utapiin pu na

¹¹ Le m kan kitaapaak chuu piir, ki kan utapiin. U dik u pu na aayimbil le ye ke, “Mbamɔndaanyaan.” U yaa ji binib tibɔr kan, u tii bi baabamɔn, ki mu dii nsanyaan ki ti to butɔb. ¹² Unimbil wɔb wiin ke mmiigaal na. Ubɔr aayikpupur ti wiir na bi uyil pu. Waayimbil ŋmee u pu. Ubaa aa nyi liyimbil ngbaan see uma baanja. ¹³ U pee kikipalk ki bi di ki mɔɔn nsin ni na. Bi yin u ke “Uwumbɔr Aamɔboln.” ¹⁴ Le Uwumbɔr aatuuntiib bi bi paacham na paa upuwɔb, ki dik itapiin pu, ki pee ŋikekepiin ŋi ŋan ki bi chain na. ¹⁵ Le kijaak aajuk ki ka na bi umɔb ni, ke u ti nyan ŋinibol mɔmɔk. U ga di tikur aadabil ki li joo bi mpɔɔn pu, ki ga ŋa bi ke binib aah taar ŋisubil pu libu-usakpeln ponn ni ki nyani ŋaanyun pu na, le ki mɔk bi Uwumbɔr Mpɔɔnsakpiindaan aah gee liŋuul pu na.† ¹⁶ Liyimbil nan ŋmee waakpalk pu, utaapaln chee ke, “Bibɔrb

* **19:7** : Upihbo le ye Yesu. Upuu le ye waanib. † **19:15** : Lik Ilahn 2.9.

məmək Aabərkaan ni dindatiib məmək Aadindaan.”

¹⁷ Le m kan Uwumbər aatuun ubaa si nwiin ni. Le u teen mpəən pu ki yin inyoon imək laani paacham na, ke i dan ki nan ji tijikaar sakpenn ti Uwumbər ga tii i na, ¹⁸ ti ye bibərɓ aawon, ni butəb aajab aaninkpiib aawon, ni bipəəndam aawon, ni itaan aawon, ni binib bi dik i pu na aawon, ni binib məmək aawon, bi ye binaagbiib ni bi kaa ye binaagbiib na, ni bi ye biwaatiib, ni bi ye bipəəndam na aawon la.

¹⁹ Le m kan upeel ngbaan, ni dulnyaa aabərɓ ni baajab məmək kuun təb chee, bi ti to unii u dik utaan pu na, ni waatuuntiib butəb. ²⁰ Le u chuu upeel ngbaan, ni waabənabr u nan tun lijinjiir aatun unimbiin ni ki ɲmanni binib bi nan gaa upeel ngbaan aadaan ki dii waawaal na. Bi nan chuu upeel ngbaan ni waabənabr ngbaan ki di ɲa chirbil aamii sakpiin ni, bifuub. ²¹ Le unii u dik utaan ngbaan pu na di kijaak aajuk ki bi uməb ni na ku baajab ngbaan məmək. Le inyoon məmək jin baawon ki ti bab.

20

Njibin lichur na

¹ Le m kan Uwumbər aatuun nyan ni paacham ki ɲub libuul li nyoo kaa kpa limək na aajaalen ɲasaafii, ni tikululn sakpenn, uɲaal ni. ² U nan chuu kipeewanbiik ki ye kinimbəɲ aan bi yin ki ke Uwaa u Yunn na, ki ki yin ki ke Defil,* ki ki yin ki ke Sintana na, le ki di tikululn ngbaan buu ki, ³ ki di ki ɲa libuul ngbaan ni, ki di libiil biin, ki laɲ, ke ki li bi ni ponn ni njibin lichur, ki taa ki ɲmanni binib ki ti saa buyoonn njibin lichur ngbaan ga jer na. N-yoonn ngbaan aapuwəb, see bi chuu buur ki, ki di ki lii, ni yunn siib.

⁴ Le m kan njibərjal, ni binib bi ka ɲi pu na. Le Uwumbər tii bi nsan ke bi ji binib tibər. Bi nan ye binib bi nan kpo Yesu pu na aawiin. Binib nan chuu gii biyil lii; ba pu? bi nan moon tibəbamənn ti Yesu nan kpiir na ni Uwumbər aabər. Baa dii upeel ngbaan, bee waawaal, kaa gaa

waadaan biyigbeer pu, bee biɲaal pu. Bi nan kpa liməfal ki jin nnaan Kristo chee njibin lichur. ⁵ Bima le ye binib bi puen fikr nkun ni na. Bitekpiib bi gur na aan ki kan liməfal ki nan saa buyoonn njibin lichur ngbaan ga jer na. ⁶ Binib bi puen fikr nkun ni na kpa mpopiin; bi ye Uwumbər aanib la. Baan ki kpo lelee. Bi ga li ye bitotoorb ki tun lituln tii Uwumbər ni Kristo, ki ga ji nnaan u chee njibin lichur.

Kinimbəɲ aalirn

⁷ Njibin lichur ngbaan yaa jer kan, Uwumbər ga cha bi nyan kinimbəɲ kiyondiik ni, ki di ki lii. ⁸ Le ki ga buen ki ti ɲmann ɲinibol ɲi bi dulnyaa wee məmək ni na, ki ti kuun bi, bi ti to butəb. Njibol ngbaan aayimbil le ye Gog, ni Magog. Bi wiir ke nnyusakpem aatambol aah wiir pu na, ⁹ ki chuun gbii dulnyaa aapepel məmək ni, ki si gob kitin ki Uwumbər gee ki, aan waanib bi nima chee na. Le mmii nyan ni Uwumbər do ki nan wun bi məmək. ¹⁰ Le Uwumbər chuu kinimbəɲ ki ɲmann bi na, ki di ki ɲa chirbil aamii ni, upeel ngbaan ni waabənabr u nan ɲmanni binib na aah bi nin chee na. Le bi ga ji falaa, nwiin pu ni kinyeek ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

Kookoo aabəjil

¹¹ Le m kan libərjal pipiln sakpeln, ni u ka li pu na. Le kitin ni paacham san nyan u chee, kaa ki bi. ¹² Le m kan bitekpiib, bi ye bipəəndam ni bi ye biwaatiib na, si libərjal ngbaan aanimbiin ni. Le u kpar tigbann, ki ki kpar kigban kiken, ki ye liməfal aagban na, ki jin bitekpiib tibər, baabər aah ɲmee tigbann ngbaan ponn ni pu na, baah nan tun pu na. ¹³ Le bitekpiib məmək nyan ni kitekpiitin ni, ki si nima; binib bi nan bee nnyusakpem ponn ni na, bi mu nyan ni ki si nima. Le u jin bi məmək tibər baatuln aah ye pu na. ¹⁴ Le u di nkun ni kitekpiitin ɲa mmii sakpiin ponn ni. Mmii ngbaan le ye lelee aakun. ¹⁵ Le bi di binib bimək aayimbil aa ɲmee liməfal aagban ni na ɲa mmii ngbaan ponn ni.

* **20:2** : Defil ni Sintana ye kinimbəɲ aayimbil njiken la.

21

Paacham pəən ni kitipəŋ

¹ Le m kan paacham pəən, ni kitipəŋ; njan aapaacham, ni njan aatiŋ na jer a. Nnyusakpem mu aa ki bi. ² Le m kan kitin ki bi chain, ki ye Jerusalem pəən na, nyan ni Uwumbər chee paacham, ki gor ke ubəndinn u ban u mən tichal na aah gor ubaa pu pu na. ³ Le m njan nneel sakpiin libərjal ngbaan chee len ke, “Lik, Uwumbər do bi binib chee, le u ga li bi bi chee. Bi ga li ye waanib. Uma ubaa ga li bi bi chee ki ga li ye Baawumbər, ⁴ ki ga per bi tinyunyunn məmək. Nkun aan ki li bi; mpombiin mu aan ki li bi; iwiil mu aan ki li bi; iween mu aan ki li bi; ba pu? tiwankpok məmək jer a.”

⁵ Le Uwumbər u ka libərjal ngbaan pu na len ke, “Lik, m njan tiwan məmək nipənn.” Le u mu bui mi ke, “Nmee kina; ba pu? tibər timina ye mbamən, ki ga sil njan kina.” ⁶ Le u ki bui mi ke, “M njan tiwan ngbaan məmək doo. Min le ye Alfa ni Omega, mpiin ni ndoon ngbaan. Unii umək nnyunyuu chuu u na, m ga tii u liməfal aanyun, le waan pa nibaa. ⁷ Unii umək nyan na ga li yeh tiwan məmək. M ga li ye Waawumbər; u mu ga li ye maabo. ⁸ Le bijawaandam, ni binib bi yii mi na, ni bininsom, ni binikurb, ni bidagoob, ni bibəəb, ni biwaadam, ni binyaməndam məmək ga li bi chirbil aamii ni. Nima le ye lelee aakun na.”

Jerusalem pəən na

⁹ Le Uwumbər aatuuntiib bilole bi joo kookoo aafalaa bilole nisambil nilole ponn ni na, bi ponn ni ubaa dan m chee ki nan bui mi ke, “Dan, aan m nan mək si Ubəndinn u ye Upihbo ngbaan aapuu na.” ¹⁰ Le Uwumbər Aafuur Nyaan fir m pu, le Uwumbər aatuun ngbaan yoor mi ki di buen lijoosakpeln li fək na paab, le ki ti mək mi Jerusalem aatiŋ ki ye chain na nyan ni Uwumbər chee paacham, ¹¹ ki wiin chain Uwumbər aanyun pu, ki wiin chain ke lichachatakpal li kpa kidaak aan bi yin li ke Jaspa na aah wiin pu na. ¹² Ligoln sakpeln li fək na mann gonn kitin ngbaan, ki kpa ibisaməi kipiik ni ilee. Uwumbər aatuun- tiib ponn ni kipiik ni bilee mu si ibisaməi

ngbaan məmək chee. Israel yaab aani- bol kipiik ni nilee aayimbil nnee ibisaməi kipiik ni ilee ngbaan mək pu. ¹³ Ibisaməi itaa bi liwipuul wəb, itaa mu bi njanagan, itaa mu bi njanangii, itaa mu bi liwilir wəb. ¹⁴ Ligoln ngbaan kpa nidinyik kipiik ni nilee. Upihbo na aakpambalb kipiik ni bilee aay- imbil nnee nidinyik ngbaan məmək pu.

¹⁵ Uwumbər aatuun u len m chee na joo salmaa aadabil u ti njan kitin ngbaan ki lik kaah wiir pu na, ki njan ki lik ligoln aabisaməi aah waa pu na, ki njan ki lik ligoln mu aah fək pu na. ¹⁶ Kitin ngbaan nan ye likpakpaln la. Nipepel məmək ninaa aah waa pu na njan la. Le u di lidabil ngbaan njan ki lik kitin ngbaan aah wiir pu na. Le nipepel ninaa məmək ye mal lichur libaa ni ikui inmu, ki mu fək kina la. ¹⁷ Le u njan ki lik ligoln aapepeen. Ni ye nita ikui ilee ni kipiik ni niloob, binib aah njan nita pu na; le Uwumbər aatuun ngbaan njan kina. ¹⁸ Bi nan di litakpanyaan li kpa kidaak aan bi yin li ke jaspa na le maa ligoln ngbaan. Kitin ngbaan ye salmaa u bi chain na, ki wiin ke kinimbilik ki bi chain na. ¹⁹⁻²⁰ Ligoln ngbaan aadinyik nan ye nitakpanyaan njan kpa kidaak na məmək aabəŋ la.

Njan aatakpal ngbaan nan ye litakpa- nyaan li bi yin li ke jaspa na,
lileler nan ye litakpanyaan li bi yin li ke safir na,
litatar nan ye litakpanyaan li bi yin li ke agate na,
linanar nan ye litakpanyaan li bi yin li ke emeral na,
linmunmur nan ye litakpanyaan li bi yin li ke sadoniks na,
liloloob nan ye litakpanyaan li bi yin li ke kaneliann na,
lilolole nan ye litakpanyaan li bi yin li ke krisolate na,
lininiin nan ye litakpanyaan li bi yin li ke beril na,
liwawaer nan ye litakpanyaan li bi yin li ke topas na,
kipiik nan ye litakpanyaan li bi yin li ke kalsedoni na,
kipiik ni libaa nan ye litakpanyaan li bi yin li ke jasinte na,

kipiik ni nilee nan ye litakpanyaan li bi yin li ke ametis na.

²¹ Le ibisamŏi kipiik ni ilee ngbaan nan ye ņitakpanyaan kipiik ni ņilee li bi yin li ke peral na; i mŏmŏk nan ye litakpanyaan libaabaa. Kitiņ ngbaan ponn ni aasan nan ye salmaa u bi chain ki naahn kinimbilik ki bi chain na la.

²² Maa nan kan Uwumbŏr Aadichal kitiņ ngbaan ponn ni; ba pu? Tidindaan Uwumbŏr u yeh mpŏŏn mŏmŏk na, ni Upihbo ngbaan bi kitiņ ngbaan ponn ni, le binib dooni bi. ²³ Kitiņ ngbaan aa ban nwiin ni uņmal li wiin ki ponn ni; ba pu? Uwumbŏr aah wiin pu na woln ki ponn ni. Kaakaryaa ye Upihbo ngbaan la. ²⁴ Kaawiin ga woln ņinibol aanib pu, ke bi chuun. Dulnyaa aabŏrb ga li joo ni baawanyaan ki ponn ni. ²⁵ Kitiņ ngbaan aagoln aabisamŏi kipiik ni ilee aan piin nwiin pu. Kinyeek aan li bi nima. ²⁶ ņinibol aanib ga li joo ni baawanyaan ki ponn ni. ²⁷ Tiwan ni kpa tijŏņ na nibaa aan koo ni ki ponn ni. Binib bi dii ņiwaa na ponn ni ubaa aan koo ni. Binib bi mŏln inyamŏn na ponn ni ubaa mu aan koo ni. Binib bi aayimbil ņmee Upihbo ngbaan aamŏfal aagban ni na baanja le ga koo ni.

22

¹ Uwumbŏr aatuun ngbaan nan mŏk mi limŏl li ye limŏfal aanyun ki wiin chain na. Mu nyan ni Uwumbŏr ni Upihbo ngbaan aabŏrjal chee, ki puu dii kitiņ ngbaan aasan aakaasisik ni. ² Le limŏfal aasui si limŏl ngbaan aapepel mŏmŏk ņilee pu, le ki lu ņisubil libiln ponn ni nfum kipiik ni mulee, uņmal uņmal ponn ni. Isui ngbaan aafar le tii ņinibol mŏk laafee. ³ Tiwan ni Uwumbŏr kŏ na nibaa aan li bi kitiņ ngbaan ni.

Uwumbŏr ni Upihbo ngbaan aabŏrjal ga li bi ki ponn ni; le waatutum ga tun lituln tii u, ⁴ ki ga kan unimbil wŏb. Waayimbil ga li bi biyigbeer pu. ⁵ Kinyeek aan ki li bi. Baan li ban karyaa, kaan li ban nwiin; ba pu? Tidindaan Uwumbŏr le ga li wiin bi pu. Bi ga li ye bibŏrb ki cha n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

Yesu aah ga nan gir ni pu na

⁶ Le Uwumbŏr aatuun ngbaan bui mi ke, “Tibŏr ngbaan ye mbamŏn ki ga sil ņa. Tidindaan Uwumbŏr u di Waafuur Nyaan tii waabŏnabtiib na tun ni waatuun u nan mŏk waatutum tiwan ni ga ņa mala na.”

⁷ Tŏ, Yesu len ke, “Li pel man, m ga gir ni mala. Binib bi kii kigban kee aabŏr ti tuk timi tiwan ni ga ņa na, Uwumbŏr aanyoor bi bi pu.”

⁸ Min Jŏnn le ņun ki kan tiwan nimina. Maah ņun ki kan ni mŏmŏk doo na, le m gbaan kitiņ, Uwumbŏr aatuun u mŏk mi tiwan ngbaan na aanimbiin ni, ki ban ke m pak u. ⁹ Le u bui mi ke, “Taa ņa kina. Pak Uwumbŏr baanja. M mu ye saatutuņeer ubaa la, ni Uwumbŏr aabŏnabtiib bi ye aanaabitiib na aatutuņeer la, ni binib bi kii kigban kee aabŏr na aatutuņeer la.” ¹⁰ Le u ki bui mi ke, “Kigban kee aabŏr ti tuk timi tibŏr ti ga ņa na, taa joo ti aabaa; ba pu? naan yunn, ti ga ņa. ¹¹ Unii umŏk tun lituln li kaa ņan na, u li beenin tun kina. Unii umŏk tun tijŏņ aatuln na, u li beenin tun kina. Unii umŏk tun lituln li ņan na, u li beenin tun kina. Unii umŏk bi chain na, u li beenin bi chain.”

¹² Yesu len ke, “Li pel man, m ga gir ni mala, ki ga li joo ni ipiin ki nan tii unii mŏmŏk ipiin waatuln aah ņeer pu na. ¹³ Min le ye Alfa ni Omega, njan yoo ni gbelngbeln yoo, mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan.”

¹⁴ Tŏ, binib bi finn baawanpeenkaan ki ņa ni chain na, Uwumbŏr aanyoor bi bi pu. Bi ga li kpa nsan ke bi moo limŏfal aasubil, ki dii kitiņ ngbaan aabisamŏi ni ki koo ni.

¹⁵ Le tiniwanbir, ni bibŏb, ni bidagoob, ni binikurb, ni biwaadam, ni binyamŏndam, ni biņmanņmannim ma kan, baan koo ni kitiņ ngbaan ni.

¹⁶ “Min Yesu tun ni maatuun u nan tuk nimi tibŏr tee, ni ti tuk maanib. M ye Ubŏr David aayaabil, ki ye liņmabil naanyuun li wiin chain na.”

¹⁷ Uwumbŏr Aafuur Nyaan ni Yesu aanib bui ke, “Dan.”

Unii umŏk ņun na, u mu bui ke, “Dan.”

Unii umŏk nnyunyuu chuu u na, u mu dan. Unii umŏk ban na, u mu dan ki nan nyu limŏfal aanyun, ki taa pa nibaa.

Kookoo aabŏr

¹⁸ M sur unii umək ɲun kigban kee aabər ti tuk timi tiwan ni ga ɲa na, unii ubaa yaa di tibər tiken kpee tibər ngbaan pu kan, Uwumbər ga di falaa u ɲmee kigban kee ponn ni na kpee u. ¹⁹ Unii ubaa yaa bar kigban kee aabər ti tuk timi tiwan ni ga ɲa na kan, Uwumbər aan cha u moo liməfal aasubil, kaan cha u koo ni kitin ki bi chain

na ponn ni, tiwanyaan ni bi ɲmee kigban kee ponn ni na.

²⁰ Yesu u tuk timi tibər tee na bui ke, “Een, m ga gir ni mala.”

Mbamən, Ndindaan Yesu, dan.

²¹ Tidindaan Yesu ɲa tinyoor ɲa waanib məmək pu. Amii.